

શ્રીમદ વલ્લ્યાસ પ્રણીત મહાભારતનું .

આવેપર્વ.

સ્વ૦ રા. રા. મણિશંકર મહાનંદ, એમણે
રા. રા. ભાઈશંકર નાનાભાઈ સોલોસીટરના
સાહાય્યથી પ્રસિદ્ધ કરેલું ભાષાન્તર

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની—મુંબઈ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

• અનુક્રમાંક ૧૦૧૮૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨.૬૫૮૬

વિષય ૪૪૫:૪

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વ હક પ્રિન્સિપલ ડૉ. એન. એમ. ત્રિપાઠી, એન્ડ
કંપનીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૦૧૮૪

૬૨૫

અમદાવાદ-રૂઢાપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં પટેલ હરીભાઈ
હાથેતરશમે પોતાના 'અન્ધોદય' ત્રિ. પ્રેસમાં અપ્રુ.

SECRET

●

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૫૮	સર્વોને જરૂરના પ્રસન્ન થયાં	૬૨
૫૯	રાજવંશોની કથા.	... ૬૪
૬૦	કયાનું અંધ કથન.	... ૬૪
૬૧	વૈશંપાયને કહેલા ભારતસાર.	૬૫
૬૨	ભારત પ્રશંસા.	... ૬૭
૬૩	ઉપનિયનનું આખ્યાન.	... ૬૮
૬૪	બ્રાહ્મણોથી ક્ષત્રિયોની ઉત્પત્તિ.	૧ ૨
૬૫	બૃહ કર્મા દેવાવતરણ.	... ૧૦૩
૬૬	દક્ષપ્રગર્ભાતોનો વંશવસ્તાર	... ૧ ૫
૬૭	દેવદાનવોનો અનુષ્ઠાનજન્મ.	... ૧૦૬
૬૮	પુરવંશની કથા.	... ૧૦૮
૬૯	દુષ્યંતનું મૃગયાગમન.	... ૧૦૯
૭૦	કણ્વગ્રામ વર્ણન.	... ૧૧૦
૭૧	દુષ્યંત શકુન્તલા.	... ૧૧૧
૭૨	શકુન્તલા જન્મકથન	... ૧૧૨
૭૩	દુષ્યંતશકુન્તલાનો અર્ચા વિવાહ.	૧૧૩
૭૪	દુષ્યંત શકુન્તલા વચ્ચે વિવાહ...	૧૧૪
૭૫	યયાતિનું આખ્યાન.	... ૧૨૦
૭૬	કયનો શુકને ત્યાં ગાસ.	... ૧૨૧
૭૭	દેવાનાં અંધ કરેલી પરણવાની માગણી.	... ૧૨૪
૭૮	દેવાનાં અંધ કરેલી પર રીસ.	૧૨૫
૭૯	શુકનાં નીતિચયન.	... ૧૨૭
૮૦	જાતિ માટે શર્મિષ્ઠાએ સ્વીકારેલું દાસ્ય.	... ૧૨૮
૮૧	દેવાનાં વિવાહ.	... ૧૨૯
૮૨	શર્મિષ્ઠાએ રામને ભોગવ્યો.	... ૧૩૧
૮૩	શુકે યયાતિને દીધેલો શાપ.	... ૧૩૨
૮૪	યયાતિએ જરા સેવા પુત્રાને કરેલી યાચના.	... ૧૩૪
૮૫	તૃણા તૃમજ થતી નથી.	... ૧૩૫
૮૬	યયાતિનો સ્વર્ગવાસ.	... ૧૩૬
૮૭	શીતશુષ્કની મહત્તા	... ૧૩૭
૮૮	ધન્વ યયાતિ.	... ૧૩૭
૮૯	ગર્વ પાપનું મૂળ છે.	... ૧૩૮

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૯૦	અષ્ટ યયાતિનો સંવાદ	... ૧૩૯
૯૧	આશ્રમચરમ ને મોક્ષ.	... ૧૪૧
૯૨	યયાતિ ને પ્રતદન.	... ૧૪૨
૯૩	યયાતિનું પુનઃ સ્વર્ગગમન.	... ૧૪૩
૯૪	પૌરવેના વંશાવલી.	... ૧૪૪
૯૫	મૌરવપાંડવોની વંશાવલી.	... ૧૪૫
૯૬	વસુઓ ને ગંગાનો સંકેત.	... ૧૪૬
૯૭	શાન્તનુગ્રાખ્યાન.	... ૧૪૭
૯૮	ભીમની ઉત્પત્તિજન્મ.	... ૧૪૮
૯૯	ભીમનો આગલો જન્મ.	... ૧૪૯
૧૦૦	શાન્તનુ ને યોજનમંથા.	... ૧૫૧
૧૦૧	ચિત્રમદનું મરણ.	... ૧૫૪
૧૦૨	કશીરાજ કયાઓનું હરણ.	... ૧૫૫
૧૦૩	ભીમ સત્યવર્તાનો સંવાદ.	... ૧૫૭
૧૦૪	દર્શનમાનો અત્યાચાર	... ૧૫૮
૧૦૫	વ્યાસોત્પત્તિની કથા.	... ૧૬૦
૧૦૬	અંધ પુત્રો કેપન કર્યા.	... ૧૬૨
૧૦૭	અગ્નિમંડ્યનું આખ્યાન.	... ૧૬૩
૧૦૮	અગ્નિમંડ્યે કરેલું પાપ.	... ૧૬૪
૧૦૯	પાંડુના રાજ્યાભિષેક.	... ૧૬૫
૧૧૦	ધૃતરાષ્ટ્રનો વવાહ.	... ૧૬૬
૧૧૧	કર્ણની ઉત્પત્તિ.	... ૧૬૭
૧૧૨	કુતીનો પાંડુ સાથે વિવાહ	... ૧૬૮
૧૧૩	ગોઝ રાણી મદ્રીને માટે માગણી.	... ૧૬૮
૧૧૪	દિદર વિવાહ.	... ૧૭૦
૧૧૫	ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્રો થયા.	... ૧૭૦
૧૧૬	દુઃશાસની ઉત્પત્તિ.	... ૧૭૨
૧૧૭	ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રાનાં જન્મ.	... ૧૭૨
૧૧૮	પાંડુને થયેલો શાપ.	... ૧૭૨
૧૧૯	પાંડુગમનનું ચારેત.	... ૧૭૪
૧૨૦	પુત્ર વમર ઉદ્ધાર નહિ.	... ૧૭૫
૧૨૧	વ્યુષિતાશનું આખ્યાન.	... ૧૭૬
૧૨૨	પાંડુના કુતીનો સંવાદ.	... ૧૭૭
૧૨૩	કુતીને થયેલા પુત્રો.	... ૧૭૮

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૨૪	માદ્રીને પુત્ર લિલાપ.	... ૧૮૦
૧૨૫	પડુનું મગસપત્ની મૃત્યુ.	... ૧૮૧
૧૨૬	પાંડવોનું હાલિનાપુર આવવું.	૧૮૨
૧૨૭	પડુની ઉત્તર ક્રિયા.	... ૧૮૪
૧૨૮	ભીમને નદીમાં નાંખી દેવો....	૧૮૪
૧૨૯	ભીમ જીવતો થઈ આવ્યો.	... ૮૫
૧૩૦	કૃપચાર્યના ઉત્પત્તિ.	... ૧૮૮
૧૩૧	દ્રોણ ને કૃપદ.	... ૧૯૦
૧૩૨	દ્રોણચાર્ય પુત્રે કુંડરોનો અભ્યાસ	૧૯૩
૧૩૩	અર્જુનની એકલક્ષતા.	... ૧૯૬
૧૩૪	અસ્ત્રવિદ્યાની પરીક્ષા.	... ૧૯૭
૧૩૫	કુવરોના જાહેર પરીક્ષા.	... ૧૯૮
૧૩૬	અમરેશની માદ્રી કર્ણને આ (ી).	૧૯૯
૧૩૭	ભીમે કર્ણને મારેલું મહેલું.	૨૦૧
૧૩૮	દ્રોણે માગેલી યુદ્ધદક્ષિણા.	... ૨૦૨
૧૩૯	યુધિષ્ઠિરને મળેલું વૈવરાજ્ય.	... ૨૦૪
૧૪૦	ક્રાણ્યકનીતિ.	... ૨૦૫
૧૪૧	લાક્ષાગૃહ દાહ.	... ૨૦૬
૧૪૨	પાંડવોનું કાસક કાઢવાનો વિચાર.	૨૧૦
૧૪૩	પાંડવોને વારણાવત મોકલવાની યુક્તિ.	... ૨૧૧
૧૪૪	સળગી ઉઠે એવા મહેલનું નિર્માણ	૨૧૨
૧૪૫	વિદુરે આપેલી ચેતવણી	... ૨૧૩
૧૪૬	યુધિષ્ઠિર ને ભીમની મસમત.	... ૨૧૪
૧૪૭	લાક્ષાગૃહમાં લાય.	... ૨૧૫
૧૪૮	લાક્ષાગૃહમાં લાય.	... ૨૧૬
૧૪૯	વિદુરે રાખેલો ઉત્તરવાનો ખેત	૨૧૭
૧૫૦.	પાંડવદાહની ખબર.	... ૨૧૭
૧૫૧	ભીમનું જળ લેવા જવું.	... ૨૧૮
૧૫૨	હિડિંબાને ભીમનો મોહ.	... ૨૨૦
૧૫૩	ભીમ હિડિંબા યુદ્ધ.	... ૨૨૧
૧૫૪	હિડિંબા વધ.	... ૨૨૩
૧૫૫	હિડિંબાની કામના.	... ૨૨૫
૧૫૬	બામનો મેળાપ.	... ૨૨૬
૧૫૭	એકમકાપુરીમાં વાસ.	... ૨૨૮
૧૫૮	બાહ્યુનો બકમક થવા આમહરદ	

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૫૯	બાહ્યુ કન્યાની તૈયારી.	... ૨૩૦
૧૬૦	કુતીની પ્રમ.	... ૨૩૨
૧૬૧	ભીમ બક પાસે જવા કબુલ થયો	૨૩૦
૧૬૨	કુતી ને ધર્મનો સવાદ	... ૨૩૪
૧૬૩	ભીમ ને બકનું યુદ્ધ.	... ૨૩૫
૧૬૪	બકનું મરણ.	... ૨૩૬
૧૬૫	ગૌરીની ઉત્પત્તિ વિષે.	... ૨૩૭
૧૬૬	કૃપદના મનમાં રહેલું વેર.	... ૨૩૮
૧૬૭	કૃપાનાં બે સંતાન	... ૨૩૯
૧૬૮	પાચાળ પ્રતિગમન.	... ૨૪૧
૧૬૯	ગાંધારીના પૂર્વજન્મની કથા.	... ૨૪૨
૧૭૦	ગંધર્વ સાથે ઝગડો.	... ૨૪૨
૧૭૧	તપત્યાખ્યાન	... ૨૪૫
૧૭૨	તપત્યાખ્યાન (ચાલુ)	... ૨૪૭
૧૭૩	તપત્યાખ્યાન (ચાલુ)	... ૨૪૮
૧૭૪	પુરોહિત કરવાનો બોધ.	... ૨૪૯
૧૭૫	વસિષ્ઠ વિશ્વમિત્ર કલહ.	... ૨૫૦
૧૭૬	કરમાપપાદને શાપ.	... ૨૫૨
૧૭૭	વસિષ્ઠને પુત્ર શોક.	... ૨૫૪
૧૭૮	ક્ષત્રિયોનો દૃષ્ટિદોષ.	... ૨૫૬
૧૭૯	ઔર્વની ઉત્પત્તિ.	... ૨૫૭
૧૮૦	ઔર્વનું લોકન થક તપ.	... ૨૫૮
૧૮૧	રાક્ષસોનાશક યજ્ઞ.	... ૨૫૯
૧૮૨	વસિષ્ઠનું આખ્યાન.	... ૨૬૦
૧૮૩	ધામ્યન પુરોહિતપદ.	... ૨૬૧
૧૮૪	બાહ્યુ સાથે સ્વયંવર પ્રતિગમન	૨૬૧
૧૮૫	સ્વયંવરનું વર્ણન.	... ૨૬૨
૧૮૬	રામગાંધારી મળ્યા.	... ૨૬૩
૧૮૭	દેવ મંધર્વ વગેરે સદસ્યો.	... ૨૬૪
૧૮૮	અર્જુનને કરેલો મનસ્યવેધ.	... ૨૬૬
૧૮૯	રામગાંધારી ઉશ્કેરવાનું.	... ૨૬૭
૧૯૦	રામગાંધારી સાથે ભીમ અર્જુનનું યુદ્ધ	... ૨૬૮
૧૯૧	પાંચે બાહ્યુઓની લિલા-ભાર્યા	૨૭૦
૧૯૨	ગૌરી પરિણય.	... ૨૭૧
૧૯૩	કૃપદે કરેલી વિવાહની તૈયારી.	૨૭૨
૧૯૪	કૃપદે કરેલું પાંડવ પરીક્ષણ.	... ૨૭૪

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧૬૫	પાંચ પતિ કેમ થયે ?	... ૨૭૫
૧૬૬	બાળનું આગમન	... ૨૭૬
૧૬૭	પાંડવોના પૂર્વજન્મની કથા.	... ૨૭૭
૧૬૮	દુપદના મળનું પ્રમાણ.	... ૨૮૦
૧૬૯	નિવાસની સમ.મ.	... ૨૮૧
૨૦૦	ધૃતરાષ્ટ્રના વધાઇ.	... ૨૮૨
૨૦૧	દુષોધનને થયેલી ચિંતા.	... ૨૮૩
૨૦૨	શ્રુત ગતથેષાં મંત્રણા.	... ૨૮૪
૨૦૩	અર્જુન રાજ્ય આપે છે	... ૨૮૫
૨૦૪	દ્રાણ્ય યુરનો સંતાહ	... ૨૮૬
૨૦૫	નિદુરની શિખ મળ્યું.	... ૨૮૭
૨૦૬	વદુર અને દુપદનો સંવાદ	... ૨૮૮
૨૦૭	પાંડવોને અર્જુન રાજ્ય મળ્યું...	... ૨૮૯
૨૦૮	યુધિષ્ઠિર નારદ સંવાદ	... ૨૯૦
૨૦૯	સુદૃઢપસુદનું આખ્યાન.	... ૨૯૧
૨૧૦	સુદૃપસુદનું આખ્યાન.	... ૨૯૨
૨૧૧	નિદ્રા મંત્રન પડેલા ત્રામ.	... ૨૯૩
૨૧૨	મોદથી જન્મે ભડીમુઝા.	... ૨૯૪
૨૧૩	અર્જુનની ન્યાયકથા.	... ૨૯૫
૨૧૪	ભૂતા સમ.મ.	... ૨૯૬

અધ્યાય.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૨૧૫	ચિત્રાંગદનો મેળાપ.	... ૩૦૦
૨૧૬	તીર્થમાંની સ્થપિતમચરી.	... ૩૦૧
૨૧૭	મમનું દેવતા	... ૩૦૨
૨૧૮	અર્જુનનું દારકા તરફ જવું.	... ૩૦૩
૨૧૯	દેવતામાં યાદવમાયા.	... ૩૦૪
૨૨૦	સુભદ્રાહરણ-હણધરનો ક્રોધ.	... ૩૦૫
૨૨૧	કૌપદીને સુભદ્રાના પુત્ર.	... ૩૦૬
૨૨૨	અમિરૂપ ત્રિપત્ની યાચના.	... ૩૦૭
૨૨૩	શ્રવણકિંમ કરેલા અનેક યજ્ઞો.	... ૩૦૮
૨૨૪	અર્જુનને અમિરૂપ સંવાદ.	... ૩૦૯
૨૨૫	અમરૂપ અર્જુનને આપેલાં શસ્ત્રો.	... ૩૧૦
૨૨૬	પાંડવ કથાના મંદ્ર યુદ્ધો થયેલા.	... ૩૧૧
૨૨૭	દેવતાઓ સાથે યુદ્ધ.	... ૩૧૨
૨૨૮	અમરૂપમાંથી મળતું પદ્મપુ.	... ૩૧૩
૨૨૯	શર્ણુન ઉપાખ્યાન	... ૩૧૪
૨૩૦	માયુરનાં સંવાદ.	... ૩૧૫
૨૩૧	જાંતનાં વત્તપાત.	... ૩૧૬
૨૩૨	શર્ણુન બાહ્યો વચ્ચે સંવાદ...	... ૩૧૭
૨૩૩	અભ્યાસ પાતનું અવમન	... ૩૧૮
૨૩૪	પાંડવદાહ પ્રયજ્ઞ.	... ૩૧૯

શ્રી મ ન્ મ હા ભા ર ત. આદિપર્વ.

અધ્યાય ૧ લો. મંગળાચરણ ને કથારંભ.

અનુક્રમણિકાપર્વ.

નારાયણં નમસ્કૃત્ય નરં ચૈવ નરોત્તમમ્ ।
દેર્શીં સરસ્વતીં ચૈવ તતો જયમુદીરયેત્ ॥
રોમહર્ષણપુત્રઽગ્રશ્રવાઃ સૌતિઃ પૌરાણિકો ।
નૈમિશારણ્યે શૌનકસ્ય કુલપતેર્દ્વાદશવાર્ષિકે સત્રે ॥

નારાયણુ તેમજ નરમાં ઉત્તમ એવા નરને તથા દેવી એવાં સરસ્વતીને નમસ્કાર કરી પછી જ્ય* ઉચ્ચરીએ, અર્થાત્ જ્યનો વિસ્તાર કરીએ.

નૈમિશારણ્યમાં, કુળનાપતિ જે શૌનક ઋષિ, તેમના બાર વર્ષના યજ્ઞમાં સુખે કરીને બેઠેલા મોટા વ્રતવાળા બ્રહ્મ ઋષિઓની પાસે એક વખતે સૂત જાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા, અને પુરાણની કથા કહેવામાં ધણા કુશલ એવા રોમહર્ષણના પુત્ર ઉગ્રશ્રવા, વિનયથી નમતા નમ્રતા આવ્યા. ત્યારે તે ઠેકાણે બેઠેલા ઋષિઓએ વિચિત્ર પ્રકારની કથાઓ સાંભળવા વાસ્તે તેમનો સત્કાર કર્યો, અને તેમણે પણ મુનિઓને હાથ જોડી પ્રણામ કરીને તેઓના તપની વૃદ્ધિ પૂછી. પછી સર્વ ઋષિઓ પોતપોતાને આસને બેઠા અને સૂતપુરાણી પણ તેમણે આપેલા આસન ઉપર ખુશીથી બેઠા. ત્યાં સર્વ ઋષિઓની મધ્યે કેટલાકે કથા સાંભળવા વાસ્તે તેઓને આવી રીતે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે, કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા હે સૂત ! તમે ક્યાંથી આવો છો અને આટલો વખત ક્યાં ગયા હતા ? તે કહો. એ સાંભળી સૂતપુરાણી ઋષિઓની મોટી સભામાં, રાજાદિક તથા મુનિઓનાં જેમાં અરિત છે એવું યથાર્થ વચન કહેવા લાગ્યા.

સૌતિ-સૂતપુરાણી-રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ અને મહાત્મા એવા, પરિક્ષિતના પુત્ર જનમેજય રાજાના સર્પયજ્ઞમાં, સૌની પાસે વૈશંપાયન ઋષિએ વિવિધ પ્રકારની વ્યાસજીએ કહેલી એવી બારતની કથા કહી, તે મેં ત્યાં સાંભળી. પછી કેટલાંક તીર્થો અને ક્ષેત્રોની પરિક્રમા કરીને બ્રાહ્મણોએ સેવેલા સમંતપંચક નામના દેશમાં ગયો. જ્યાં પૂર્વે કૌરવ પાંડવ તથા બીજા રાજાઓનું મોટું યુદ્ધ થયું હતું, ત્યાંથી હું તમારાં દર્શન કરવા માટે આ યજ્ઞમાં આવ્યો છું.

* જ્ય-મહાભારતનું અસલ નામ 'જ્ય' હતું, એમ કહેવામાં આવે છે.

તમે મોટા આયુષ્યવાળા, પરમેશ્વરમાં એકાગ્રચિત્ત રાખવાવાળા, સૂર્ય અને અગ્નિ સરખા તેજવાળા આ યજ્ઞમાં અભિષેક થએલા, જપ કરવાવાળા, અગ્નિમાં હોમ કરવાવાળા અને પવિત્ર છો તેથી તમારા જેવાનો સમાગમ મારા જેવાને દુર્લભ છે, માટે હે ઋષિઓ ! મહા-ત્મા એવા તમે, આસનની ઉપર સ્વસ્થ થઈને બેસી, મને આજ્ઞા કરો કે પુરાણાદિકામાંથી હું શું આપને સંભળાવું ? પવિત્ર એવી પુરાણ સંહિતા, વા મોક્ષ અને રાજધર્મવાળી કથાઓ, નળરામાદિકોનું ચરિત્ર, ભૃગુઆદિ ઋષિઓનું ચરિત્ર, અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર, એમાંથી હું આપને શું સંભળાવું, તે કહો ?

ઋષિઓ—પરમ ઋષિ વ્યાસજીએ કહેલો પુરાતન ઇતિહાસ, જે સાંભળી દેવતાઓ તથા બ્રહ્મર્ષિઓએ પોતપોતાના લોકમાં જેની પ્રથ્થા કરી છે એવો, અને વળી આખ્યાને કરી શ્રેષ્ઠ, વિચિત્ર પ્રકારની પદ પર્વની રચનાવાળો, સૂક્ષ્મ અને ન્યાયે કરી યુક્ત, વેદના અર્થે કરી શોભિતો એવો ભારતરૂપી ઇતિહાસ, તેની ગ્રંથના અર્થે કરી યુક્ત, પાપ અને ભયને ટાળનારી, નાના શાસ્ત્રે કરી યુક્ત, પદ્મદિકનો બોધ કરનારી એવી પવિત્ર કથાઓ જે વ્યાસજીની આજ્ઞાએ કરીને વૈશંપાયને જનમેજય રાજાના સર્પયાગમાં પ્રસન્નતાથી કહી હોય, તે અમે સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ.

સૂત—સત્ય, સનાતન વ્યાપક, એક બ્રહ્મરૂપ, એવા આદિ પુરૂષ અવ્યક્ત એવા ઇશ્વર, વ્યક્ત, ધણીઓએ સ્તુતિ કરેલા યજ્ઞ ભગવાન, વિરાટરૂપ, અનાદિ, અવિનાશી, સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર એવા વિષ્ણુ, કલ્યાણને આપનાર, કલ્યાણરૂપ, યજ્ઞરૂપ, આદર કરવા યોગ્ય, શુદ્ધ, દોષ-રહિત ઇન્દ્રિયોના નિયંત્રતા અને ચરાચર વિશ્વના ગુરુ એવા હરિ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને, સર્વ લોકોએ પૂજેલા મહાત્મા જે વ્યાસજી તેનો પવિત્ર મત હું કહું છું. આ ઇતિહાસને પૂર્વે પૃથ્વી ઉપર કેટલાકો કહી ગયા, હાલ કેટલાકો કહે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ કેટલાએકો કહેશે. જે વેદનું જ્ઞાન બ્રહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્યો માત્ર ધારણ કરી શકે છે, તે જ્ઞાન, આ સુંદર શબ્દે કરી યુક્ત વૈદિક અને લૌકિક સંકેતવાળો, નાના પ્રકારના છંદ અને વૃત્તવાળો, અને વિદ્વાનોને પ્રિય એવા ઇતિહાસરૂપે કરીને ત્રણે લોકમાં, જાતિથી ઉત્તમ, મધ્યમ, અને અધમ લોકમાં પણ રહ્યું છે. પરિણામ ન પામે એવું, દિવ્ય, ચાર પ્રકારના પ્રાણીઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન, અદ્ભુત, ચિંતન કરવામાં નહીં આવે એવું, સર્વ ટેકાણે સમતાને પામેલું, અવ્યક્ત કારણ, અને કહેવાઈ નહીં શકાય એવું પ્રજનનું બીજ, ન્યારે રૂપાદિક આકાર અને માયાએ રહિત તથા સર્વત્ર અંધારાએ કરીને વીંટાયલું હતું, ત્યારે પ્રથમ સૃષ્ટિ કાળમાં બ્રહ્માંડરૂપ થયું. જે થકી પ્રજના પતિ પરમેષ્ટિ, પ્રાચેતસ દક્ષ અને દક્ષના સાત પુત્રો, એ રીતે બ્રહ્માની વિભૂતિરૂપ એકવૌસ પ્રજાપતિઓ થયા. વિશ્વેદેવ, આદિત્ય વસુ, અને અશ્વિનીકુમાર એટલા વિષ્ણુની વિભૂતિરૂપ થયા. યક્ષ, સાધ્ય, પિશાચ, પિતૃ, બ્રહ્મર્ષિ, સર્વ ગુણોએ યુક્ત ધણીક રાજ ઋષિઓ, જળ, આકાશ, પૃથ્વી, વાયુ, અને દિશાઓ ઇલાદિક રૂદ્રની વિભૂતિરૂપ થયાં. પછી સંવત્સર, ઋતુ, માસ, પક્ષ, દિવસ, રાત્રિ, અને બીજાં પણ જે કંઈ લોક સાક્ષિક, અને સ્થાવર જંગમ છે, તે સર્વે ઉત્પન્ન થયું. ફરી પ્રલયકાળની વખતે તે પોતાના કારણમાં લીન થાય છે. જેમ દરેક ઋતુના ગુણો તે તે ઋતુમાં તેવાજ રૂપે દેખાય છે, તેમ યુગ યુગને વિષે સર્વ પદાર્થો તેવાજ દેખાય છે. એવી રીતે અનાદિ, અનંત, અને પ્રાણીઓનો સંહાર કરનાર આ કાળચક્ર લોકને વિષે કર્યા કરે છે. તેત્રીસ હજાર તેત્રીસસો

ને તેત્રીસ એટલી દેવતાઓની સંક્ષેપે સૃષ્ટિ છે. બૃહદ્ભાનુ, ચક્ષુઆત્મા, વિભાવસુ, સવિતા, રૂચિક, અર્કભાનુ, આશાવહ, એ સર્વ સૂત્રાત્માના અવયવો છે. સૂર્યના સર્વ પુત્રોમાં મનુ શ્રેષ્ઠ થયા તેના પુત્ર દેવબ્રાટ થયા, તે સુબ્રાટના ઘણી પ્રજાવાળા અને વિખ્યાત ત્રણ પુત્રો થયા. જેઓનાં નામ દશજ્યોતિ, શતજ્યોતિ અને સહસ્રજ્યોતિ છે. તેમાં મહાત્મા એવા દશજ્યોતિના દશ હજાર પુત્રો, તેથી દશગણુ શતજ્યોતિના પુત્રો, અને તેથી દશગણુ સહસ્રજ્યોતિના પુત્રો થયા. એ અગ્નિ, ચંદ્ર અને સૂર્યથી ક્રમે કરીને, આદ્ય, કુર, યદુ, બરત, યયાતિ અને ઇક્ષ્વાકુ, ઇત્યાદિક રાજાઓના વંશો ઉત્પન્ન થયા; અને બીજા પ્રાણીઓ પણ ઘણા ઉત્પન્ન થયા. તે સર્વે જૂત પ્રાણીમાત્રનાં ઠેકાણાં, શહેરો, કિલ્લાઓ, તીર્થો, ક્ષેત્રો, ધર્મ, અર્થ અને કામનું રહસ્ય, કર્મ ઉપાસના અને જ્ઞાનકાંડ, ધર્મ અર્થ અને કામને પ્રતિપાદન કરવાવાળાં વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્ર, લોકોનો નિર્વાહ ચાલે એવા આયુર્વેદ અને ગાંધર્વ વેદનું વિધાન, એ સર્વે વ્યાસજીએ યોગબળે કરીને જોયાં. પછી આ ગ્રંથમાં અર્થવાળા ઇતિહાસો, તથા વિવિધ પ્રકારની શ્રુતિયો, ઇત્યાદિ સર્વે અનુક્રમે વિદ્વાનોની પ્રીતિ માટે સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી કહ્યાં છે. શબ્દોના અનેક અર્થ છે, તેથી કેટલાક અર્થ કરવામાં અને ગ્રંથને ધારણ કરવામાં કુશળ એવા બુદ્ધિમાન પુરૂષો વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરે છે. સત્યવતીના પુત્ર મોટા વ્રતવાળા અને વિદ્વાન એવા પારાશર વ્યાસજીએ, તપ અને અહ્યયર્થથી સનાતન વેદના વિભાગો કરીને, આ પવિત્ર ભારતરૂપી ઇતિહાસ કર્યો. તે કરીને વ્યાસજી વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ હું શિષ્યોને કેવી રીતે ભણાવું ? તે જાણીને લોકના ગુરૂ એવા અહ્યાજી, વ્યાસજીને પ્રસન્ન કરવા માટે, અને લોકોના કલ્યાણ વાસ્તે ત્યાં પધાર્યા. તે જોઈ સર્વે મુનિઓએ વિંટાયલા અને આશ્ચર્ય પામેલા વ્યાસજીએ, હાથ જોડી પ્રણામ કરીને તેઓને આસન આપ્યું. અહ્યા તે મુંદર આસન ઉપર વિરાજ્યા. તેમની પાસે વ્યાસ હાથ જોડી ઉભા રહ્યા. તે જોઈ અહ્યાએ આજ્ઞા કરી, એટલે વ્યાસ પ્રસન્ન થઈને, તેઓના આસન પાસે બેઠા. પછી મોટા તેજવાળા વ્યાસજીએ અહ્યાને કહ્યું કે હે ભગવાન ! આ ઉત્કૃષ્ટ કાવ્ય મેં રચ્યું છે, જેમાં વેદનું રહસ્ય, અંગોએ અને ઉપનિષદોએ સહિત વેદોનો વિસ્તાર, ઇતિહાસ ને પુરાણોનો પ્રકાશ, જૂત ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ, જન્મ મૃત્યુ ભય અને વ્યાધિની ઉત્પત્તિ, પ્રજાઓના વિવિધ પ્રકારના ધર્મ, આશ્રમોનાં લક્ષણ, ચારે વર્ણની સ્થિતિ, સમગ્ર પુરાણો, તપ, અહ્યયર્થ, પૃથ્વી ચંદ્ર સૂર્ય ગ્રહ નક્ષત્ર અને તારાઓનું યુગ સહિત પ્રમાણ, ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, જ્ઞાન, શિક્ષા, ચિકિત્સા, દાન, હેતુ સહિત અંતર્યામીનું માહાત્મ્ય, દેવતા અને મનુષ્યોના જન્મ, પવિત્ર તીર્થો, દેશો, નદીઓ, પર્વતો, વનો, સમુદ્રો, દિવ્ય પુરાણ, ધનુર્વેદ અને શસ્ત્રાદિકની વિધિઓ, યુદ્ધનું આયુર્થ, સ્તુતિ, નિંદા, ન્યાય, દેશાદિકનાં નીતિશાસ્ત્ર ઇત્યાદિ અને સર્વવ્યાપક જે કંઈ છે તે સર્વે મેં પ્રતિપાદન કરેલું છે, પરંતુ એવા કાવ્યનો લખનાર પૃથ્વીમાં કોઈ નથી.

અહ્યા કહે—તપસ્વી અને શ્રેષ્ઠ મુનિયોથી હું તમને ઘણા શ્રેષ્ઠ માનું છું, કારણ કે તમે રહસ્ય જ્ઞાન જાણો છો. જન્મથીજ વેદને કહેનારી તમારી વાણીને હું સત્ય માનું છું, તેથી તમારા બોલવા પ્રમાણેજ એ ઇતિહાસ કાવ્ય કહેવાશે. જેમ અહ્યયર્થ, વાનપ્રસ્થ, સંન્યાસ, એ ત્રણે આશ્રમોનો આશ્રય ગૃહસ્થાશ્રમ છે, તેમ સર્વે ક્રિયોને કવિતા રચવામાં

આ ઇતિહાસ મોટા આશ્રય છે. હે મુનિ ! તમે કહ્યું કે, આ કાવ્યનો પૃથ્વીમાં કોઇ લખનાર નથી, પણ હું કહું છું કે, આ કાવ્ય લખવા વાસ્તે તમે ગણપતિનું સ્મરણ કરો, તે જરૂર લખી શકશે.

સૂત કહે છે—એટલું કહીને બ્રહ્મા પોતાના લોકમાં પધાર્યા. તે પછી સત્યવતીના પુત્ર વ્યાસજીએ ગણેશનું સ્મરણ કર્યું. તરતજ જ્યાં તે સર્વે બેઠા હતા ત્યાં ભક્તોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર ગણપતિ પધાર્યા. વ્યાસજીએ તેઓનું પૂજન કરીને આસન આપ્યું. તે ઉપર તેઓ વિરાજ્યા એટલે વ્યાસ બોલ્યા કે—હે ગણપતિ ! મારા મનમાં ધારેલો ઇતિહાસ હું કહું તે આપ લખો. એ સાંભળી ગણપતિએ કહ્યું કે, હું લખું તો ખરો, પણ મારી કલમ ક્ષણ માત્ર પણ અટકે નહીં. ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે ડીક. પરંતુ આપે જેટલું લખાણ કરવું તેટલું શ્લોકોનો અર્થ જાણ્યા વગર કરવું નહીં. પછી વ્યાસજીની સ્મૃત કબુલ રાખીને ગણપતિએ લખવાનો આરંભ કર્યો. વ્યાસજીએ ઉત્સાહથી, કોઈને અર્થ સમજાય નહીં, એવા કેટલાએક ગૂઢ શ્લોકો કર્યા. જે શ્લોકો વિષે પોતેજ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે, આ મહાભારત ગ્રંથમાં આઠ હજાર ને આઠસે શ્લોકોનો અર્થ હું અથવા શુકદેવજી જાણીએ છીએ; અથવા સંજય જાણે છે, વા નથી જાણતો. એવા કઠણ શ્લોકોનો અર્થ આજ દિવસ સુધી પણ કોઈ ખરો અર્થ તરત જાણી શકતા નથી. ગણપતિને પણ એ કઠણ શ્લોકોનો અર્થ જાણવાને વિચાર કરવો પડતો હતો, તેટલામાં વ્યાસજી બીજા ધણાક શ્લોકો તૈયાર કરી લેતા હતા. અજ્ઞાનરૂપી અધારાએ કરી જે લોકો દેખતા નથી તેમને ભારત દેખતા કરે છે, તેઓને જ્ઞાનરૂપી અંજનની શળીએ કરી જ્ઞાન આપે છે, તેજ ભારતરૂપી સૂર્ય, સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી કહેલા ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષે કરીને મનુષ્યોનું અજ્ઞાનરૂપી અધાર ટાળે છે. વળી પુરાણે કરી પૂર્ણ ચંદ્રરૂપ ભારતે, શ્રુતિયોરૂપ ચંદ્રિકા પ્રકાશ કરી અને મનુષ્યોની બુદ્ધિરૂપ કમળોને પ્રકુલિત કર્યા છે. મોહના પડદાને ટાળનારા આ ઇતિહાસરૂપી મોટા દિવાએ, સર્વે લોકોને રહેવાનું સ્થાન જે બ્રહ્માંડ તેને પ્રકાશ્યું. મહાભારત એક વૃક્ષરૂપ છે, જેના સંગ્રહાધ્યાયરૂપી બીજ, પૌલોમ આસ્તિક ઇત્યાદિ પર્વરૂપી મૂળિયાં, અને ઉપત્તિરૂપી મોટી ડાળો છે. જેમાં સભા અને અરણ્ય પર્વરૂપી પક્ષિઓના માળા છે. અર્ણિકપર્વ જેનું રૂપ છે, વિરાટ અને ઉદ્યોગપર્વરૂપી જેનો સાર છે, જેમાં ભીષ્મપર્વરૂપી શાખાઓ, દ્રોણપર્વરૂપી પાંદડાં, કર્ણપર્વરૂપી સફેદ ફૂલ, શલ્યપર્વરૂપી સુગંધ, અને ઐશિકપર્વરૂપી છાયા; શાંતિપર્વરૂપી મોટી ફળ, અશ્વમેધ પર્વરૂપી અમૃતરસ, આશ્રમવાસિક પર્વરૂપી બેસવાનું ઠંકાણું અને મૌસલ પર્વરૂપી મોટી ડાંખળીઓ છે, એવો શ્રેષ્ઠ પુરૂષરૂપી પક્ષિઓએ સેવેલો આ અક્ષય ભારતરૂપી વૃક્ષ મેઘની પેઠે સર્વે કવિઓનું ઉપજીવન કરનારો થશે. આ ભારતરૂપી વૃક્ષનાં સ્વાદિષ્ઠ અને પવિત્ર રસવાળાં ધર્મ અને મોક્ષરૂપી ફૂલ અને ફળો છે, જે દેવતાઓથી પણ લેવાતાં નથી.

સત્યવતી નામની માતા અને ગંગાના બુદ્ધિમાન પુત્ર ભીષ્મની આજ્ઞાથી પૂર્વે વીર્યવાન વ્યાસજીએ, વિચિત્રવીર્યની અંગિકાદિક સ્ત્રિઓને વિષે ક્રમે કરીને ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર, એ નામના અગ્નિ સમ તેજવાળા ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા હતા. તે પછી પાંચ તપ કરવા વાસ્તે પોતાના આશ્રમે પધાર્યા. ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર, પુત્રપૌત્રાદિક ઉત્પન્ન કરી પરમ ગતિને પામ્યા. પછી મનુષ્ય લોકમાં જનમેજય રાજા અને બીજા હજારો બ્રાહ્મણ

પૂજવાથી, મહાઋષિ વ્યાસજીએ પોતાની પાસે બેઠેલા વૈશંપાયનને આજ્ઞા કરી કે, તમે આ સર્વને મહાભારત સંભળાવો. ત્યારે યત્નમાં અવકાશની વખતે સભાસદો સહિત જનમેજય રાજાને તેમણે તે સંભળાવ્યું. ભારતમાં વ્યાસજીએ કુરૂવંશનો વિસ્તાર, ગાંધારીની ધર્મશીલતા, વિદુરની બુદ્ધિ, કુંતીનું ધૈર્ય વાસુદેવ ભગવાનનો મહિમા, પાંડવોની સત્યતા અને ધૃતરાષ્ટ્રનું કુટિલપણું ઇત્યાદિ વર્ણવ્યાં છે. પ્રથમ આ ભારતરૂપી સંહિતા વ્યાસજીએ ચોવીસ હજાર શ્લોકોની કરી. પછી મહાત્મા પુરૂષોત્તમ આખ્યાન લખ્યાં તેથી એ ભારત એક લાખ શ્લોકનું થયું. વળી પર્વ સહિત વૃત્તાંતોની અનુક્રમશીલ વાર્તા દોઢસો શ્લોક બીજા કર્યાં. એવી રીતે આ ભારતની રચના કરીને વ્યાસજીએ તે પોતાના પુત્ર શુકદેવજીને ભણાવ્યું. બીજા કેટલાક યોગ્ય શિષ્યોને પણ શિખવ્યું, તેજ ભારતનો વિસ્તાર વ્યાસજીએ સાઠ લાખ શ્લોકોનો કર્યો, તેમાંથી ત્રીસ લાખ દેવલોકમાં, પંદર લાખ પિતૃ લોકમાં, ચૌદ લાખ ગંધર્વલોકમાં, અને એક લાખ શ્લોક મનુષ્યલોકમાં રહ્યા. આ ત્રીસ લાખ શ્લોકનું ભારત નારદે દેવતાઓને શ્રવણ કરાવ્યું, પંદર લાખનું અસિત અને દેવળ ઋષિએ પિતૃદેવને સંભળાવ્યું. ચૌદ લાખનું શુકદેવજીએ ગંધર્વ, યક્ષ અને રાક્ષસોને કહ્યું, અને એક લાખનું ભારત, વેદ જાણવામાં શ્રેષ્ઠ અને ધર્માત્મા એવા વ્યાસજીના શિષ્ય વૈશંપાયને આ મનુષ્યલોકમાં કહી સંભળાવ્યું. હે ઋષિઓ ! તે ભારત આજ હું તમને કહું છું તે શ્રવણ કરો. ક્રોધમય દુર્યોધન રાજાંત્રી એક મોટો વૃક્ષ હતો, જેની કળ્પરૂપી મોટી શાખાઓ અને શકુનિરૂપી નાની શાખાઓ હતી, તેનાં દુઃશાસન રૂપી ફળ અને ફૂલો અને બુદ્ધિહીન ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાંત્રી મૂળ હતાં. વળી બીજો, ધર્મરૂપ યુધિષ્ઠિર રાજાંત્રી એક વિશાળ વૃક્ષ હતો. જેની અર્જુનરૂપી મોટી શાખાઓ અને ભીમસેનરૂપી નાની શાખાઓ હતી. જેનાં નકુલ અને સહદેવરૂપી ફળફૂલો, અને શ્રીકૃષ્ણ, વેદ અને બ્રાહ્મણોરૂપી મૂળ હતાં.

બુદ્ધિ અને પરાક્રમે કરી ધણીક દેશો જીતીને, યુગ્યા કરવામાં ધણી ઉત્સાહવાળા પાંડુ રાજા, મુનિઓ સહિત વનમાં જઈને રહ્યા. તે વનમાં કોઈ વખતે, યુગરૂપ થઈને સંગ કરનાર કોઈ ઋષિને તેમણે માર્યા, તેથી તે “ તું સંગ કરતી વખતે મરીશ ” એવા પ્રજ્ઞેત્પત્તિને અટકાવનાર શાપ પામ્યા. એવી આપત્તિ આવી પડી ત્યારે કુંતીએ ધર્મ, વાયુ અને ઇંદ્ર, એ ત્રણ દેવોનું આવાહન કરી, યુધિષ્ઠિર, ભીમ અને અર્જુન નામના ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા, અને માદ્રીએ અશ્વિનીકુમારનું આવાહન કરી નકુલ અને સહદેવને ઉત્પન્ન કર્યા. પછી તે વનમાં પાંડવોના શીલનો રક્ષક, જાતકર્માદિ સંસ્કારરૂપ આચાર વિધિનો ક્રમ કરવામાં આવ્યો. મહત્ પુરૂષોના જ્યાં આશ્રમ છે એવા તે પવિત્ર વનમાં, તપસ્વિયોની સાથે પાંડવો માતાની રક્ષાથી મોટા થયા. સુંદર રૂપવાળા જટાધારી અને બ્રહ્મચારી બાળકોને ઋષિઓએ ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે લઈ જઈ કહ્યું કે, તમારા પુત્રો અને દુર્યોધનાદિકના ભાઈઓ, શિષ્યો, અને સગા એવા આ પાંડવો છે. એટલું કહીને તે મુનિઓ અંતર્ધાન થઈ ગયા. પછી પાંડવોને જોઈને શહેરના ચારે વર્ણના ઉત્તમ લોકો અને કૌરવો હર્ષ પામ્યા. કેટલાએક નીચ લોકો શંકા કરવા લાગ્યા કે, આ પાંડુ રાજાના પુત્રો નહિ, ત્યારે કેટલાકે કહ્યું કે, આ પાંડુ રાજાના જ પુત્રો છે. વળી કેટલાક બોલવા લાગ્યા કે પાંડુ રાજા ધણી કાળ થયાં મરણ પામ્યા છે, અને આ પુત્રો તો બાળક છે માટે એ તેઓના કેમ હોય ! તેવામાં શહેરના ઉત્તમ લોકો પાંડવો પ્રત્યે બોલ્યા કે, તમે ભલે આવ્યા, આજે અમે પાંડુ

રાજની સંતતિને જોઈએ છોએ. અમે તમારી પાસે આવ્યા તે સાંઝે થયું, એમ પાંડવોએ કહ્યું. એટલામાં સર્વે દિશાઓમાં ઘોષ કરતો આકાશમાં એક મોટો શબ્દ થયો કે, “આ પાંડવો છે.” વળી સુગંધીરાણા પુષ્પોનો વર્ષાદ થયો, અને શંખ તથા દુકુંભીના શબ્દ થયા. એ રીતે પાંડવો આવ્યા તે વખતે મોટું આશ્ચર્ય થયું.

શહેરના લોકો પણ પાંડવોની ઉપર પ્રીતિ કરી સ્વર્ગને પહોંચે અને કીર્તિને વધારે એવો “સાધુ સાધુ” શબ્દ જોડ્યા. પછી પાંડવો સમગ્ર વેદ અને વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્રો બળ્હીને નિર્ભય થઈ શહેરના માણસોથી માન પામતા ત્યાં રહેવા લાગ્યા. યુધિષ્ઠિર રાજના શુચિપણાએ કરી, ભીમસેનની ધીરજે કરી, અર્જુનના પરાક્રમે કરી, અને નકુળ સહદેવના વિનય, વડીલોની સેવા અને સહનતા ઇત્યાદિ ગુણોએ કરી રાજ્યના સર્વે કારભારીઓ ધણા પ્રસન્ન થયા, અને તેમનું શરપણું જોઈને સર્વ પ્રજા પણ પ્રસન્ન થઈ. ત્યાર પછી અર્જુન, દ્રૌપદીના સ્વયંવરમાં એકઠા થયેલા રાજાઓની વચમાં મત્સવેષ કરીને દ્રૌપદી પરણ્યા ત્યારથી, તે ધનુર્વિદ્યા જાણવાવાળાઓમાં મુખ્ય, અને સૂર્યની પેઠે સંત્રામને વિષે અસહ્ય પરાક્રમવાળા છે, એમ લોકોએ જાણ્યું. જો કરીને ગર્વિષ્ટ જરાસંધ રાજને ભીમસેનના હાથે મરાવી; તેમજ શિશુપાળ રાજને શ્રીકૃષ્ણના હાથે મરાવીને, ધણા અજ્ઞાનવાળો, ધણી દક્ષિણવાળો, સર્વ ગુણોએ યુક્ત એવો રાજસૂય નામનો મોટો યજ્ઞ, શ્રીકૃષ્ણના ન્યાયથી અને ભીમ અર્જુનના બળથી યુધિષ્ઠિર રાજાએ કર્યો. યજ્ઞમાં અર્જુન પૃથ્વીના મોટા મોટા રાજાઓને જીત્યો. તે યજ્ઞમાં ચોતરફથી મણિઓ, સુવર્ણ, વજ્ર, વૈદ્યર્થ ઇત્યાદિ રત્નો, ગાયો, હાથીઓ, ધન, વિચિત્ર પ્રકારનાં વસ્ત્રો, ઉત્તમ સાલો, મૃગચર્મો, રંકુ નામના મૃગોના રૂવાની બનાવેલી અનેક તરેહની કંબલો ઇત્યાદિ નજારાણાં દુર્યોધન પાસે આવવા લાગ્યાં. એવી રીતે વૃદ્ધિ પામેલી પાંડવોની લક્ષ્મી જોઈ અદેખાઈથી દુર્યોધનને મોટો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. વળી મયદાનની રચેલી વિમાન સરખી પાંડવોની સભા જોઈને પણ દુર્યોધનને મોટો સંતાપ થયો તે અદ્ભુત રચનાવાળી સભામાં ન્યાં સ્થળ ત્યાં જળ ને જળ ત્યાં સ્થળના ભ્રમથી અને વળી દરવાજો નહિ ત્યાં દરવાજાના ભ્રમથી, દુર્યોધન રાજ પડી ગયો. તે જોઈને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની સમક્ષ ભીમસેન, જેમ ક્રોધ ગામડિયાની હાંસી કરે તેમ દુર્યોધનની હાંસી કરીને જોડ્યો કે, “ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર ખરોની” ? (એટલે કે ધૃતરાષ્ટ્ર આંધળો માટે તેનો છોકરો પણ આંધળો) તે દિવસથી દુર્યોધન રાજ નાના પ્રકારના ભોગ અને વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો હતો ભોગવતો તોપણ પોતે શરીરે દુખજો અને ધણો ઉદાસી રહેતો હતો, તે જોઈને, પુત્ર જેને પ્રિય છે એવા ધૃતરાષ્ટ્રે યુધિષ્ઠિર રાજ સાથે જુગટું રમવાની સલાહ આપી. તે સાંભળીને વાસુદેવ ભગવાનને ધણો ક્રોધ ચડ્યો ત્રપણુ વિદુરજીભિ જમ્પિતામહ, દ્રોણાચાર્ય અને કૃપાચાર્ય ઇત્યાદિની શિખામણુ કૌરવો ન માને, તેથી કૌરવો અને પાંડવોમાં મોટો કળજો થાય, તેમાં પરસ્પર યુદ્ધથી ક્ષત્રિયોનો નાશ કરાવવા માટે, જુગટું આદિ લઈ મહા ધોર એવા, કૌરવોના અનેક પ્રકારના અન્યાયોને ભગવાને સહન કર્યાં. પોતાને અપ્રિય એવો પાંડવોનો જય સાંભળીને રાજ દુર્યોધન, કર્ણ અને શકુનિનો “મૃત્યુ અગર જય થાય તોપણ અર્ધુ રાજ્ય આપવું નહીં” એવો મત જાણીને, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ ધણીક વાર સુધી વિચાર કરી સંજયને કહ્યું કે, હે સંજય ! હું હું તે સર્વ સાંભળ. મને નિંદવાને તું લાયક નથી, કેમકે તું શાસ્ત્ર જાણે છે, તેમજ મહા બુદ્ધિમાન છે અને વિદ્વાન પુરુષોને માનવા યોગ્ય છે

મારી શુદ્ધિ કહ્યો કરવા તરફ છેજ નહીં, કારણ કે કુળના ક્ષયમાં હું રાજ નથી, અને મારા પુત્રોમાં અને પાંડવોમાં કંઈ વિષમ શુદ્ધિ નથી, તેથી વૃદ્ધ એવો હું, તેને ક્રોધી એવા મારા પુત્રો નિંદે છે. હું ચક્ષુ વગર દીન છું, અને પુત્રો ઉપર અને પ્રીતિ છે તેથી સહન કરું છું અને થોડી શુદ્ધિવાળો દુર્યોધન જેમ મોહ પામે છે તેમ હું પણ તેની પાછળ મોહ પામું છું. મહા પરાક્રમી પાંડવોના રાજસૂય યજ્ઞમાં તેઓની લક્ષ્મી જોઈને અને બીમ-સેને સભામાં ફરતા અને જોતા એવા મારા પુત્ર દુર્યોધનની મસ્કરી કરી તેથી તેને ધણો ક્રોધ થયો છે. પાંડવોને સંગ્રામમાં જીતે એટલું સામર્થ્ય મારા પુત્રોમાં નથી, તેમ ક્ષત્રિય છે તોપણ યુધિષ્ઠિર રાજાને વશ કરવાનું પણ સામર્થ્ય નથી, તેથી તેમણે “ કપટરૂપ જુગદું રમવું ” એવો વિચાર શકુનિ સાથે કર્યો છે. હે સંજય ! તે જુગદું રમ્યાની અગાધિ અને પાછળ પાંડવોને જીતવાની આશાને તોડનારા જે જે બનાવો બન્યા તે સર્વ હું જાણું છું. સાંભળ:- શુદ્ધિયુક્ત યથાર્થ મારા વચનને સાંભળીને તુંમને પ્રજાચક્ષુ કહેશે. ન્યારે અર્જુને પોતાનું ધનુષ લઈ નિશાનને બેઠી પૃથ્વીમાં પાડ્યું, ને સર્વ રાજાઓના દેખતાં મત્સવેષ કર્યો એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. દારકામાં મધુવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી સુભદ્રા કન્યાને બળાત્કારથી, યાદવોને પરાભવ પમાડીને અર્જુન હરણ કરી લાગ્યો તેમજ શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી તેની ઉપર રોષ ન રાખતાં, ઇન્દ્રપ્રસ્થ પધાર્યાં, એ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. વર્ષતા એવા ઇન્દ્રને દિવ્ય બાણોએ કરી અર્જુને વારી રાખ્યો, અને પાંડવ વનને વિષે અગ્નિને તૃપ્ત કર્યો ત્યારથી હે સંજય ! હું જીતવાની આશા રાખતો નથી.

લાખના ઘરમાંથી કુંતી સહિત પાંડવોનો બચાવ થયો અને વિદુરજી પાંડવોના હિતમાં છે, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. મત્સવેષ કરી અર્જુન દ્રૌપદીને પરણ્યો, ત્યારથી શરીર એવા પાંચાળ દેશના રાજાઓ અને પાંડવો એક બીજાને મળતાં છે, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. ક્ષત્રિયોમાં મહા પ્રતાપી એવા મગધ દેશના જરાસંધ રાજાને બીમસેને ફક્ત હાથથીજ માર્યો, અને દિગ્વિજયમાં પૃથ્વીના સર્વ રાજાઓને જીતીને પાંડવોએ રાજસૂય નામનો મોટો યજ્ઞ કર્યો એવું સાંભળ્યું, ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. રજસ્વળા અને એક વસ્ત્ર જેણે કારણ કર્યું હતું એવી દ્રૌપદીને, પાંડવો જેવાં પતિ હોવા છતાં અનાથની પેઠે, કૌરવો સભામાં ખેંચી ગયા તેથી તે ધણા દુઃખને પામી, અને તેની આંખમાંથી ધણાં આંસુ પડ્યાં એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ધૃતારા અને મંદુશુદ્ધિવાળા દુઃશાસને દ્રૌપદીનાં ધણાંક વસ્ત્ર ઉતાર્યાં તોપણ વસ્ત્રને અંત આવ્યો નહીં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. પરાક્રમી બાહુઓ જેની આગામાં છે એવા યુધિષ્ઠિર રાજાને, શકુનિએ જુગદામાં પરાજય પમાડી રાજ્ય હરણ કરી લીધું, તેથી પાંડવો વનમાં ગયા ને જતી વખતે પોતાના મોટા બાહુ યુધિષ્ઠિર રાજાને વિષે ધણો ગ્રેમ છે તેથી દુઃખ પામી સેનાદિકે “ પોતાના હાથ સામું જોયું. ” ઇત્યાદિ અનેક તરેહથી પોતાનું પરાક્રમ સ્મર્યું એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ધર્મ રાજા ન્યારે વનમાં ગયા ત્યારે તેમની પાછળ, ભિક્ષા માગી બોજન કરનારા મહાત્મા, વિદ્યા અને વ્રત પુરા થયાં છે જેમનાં, એવા હજારો બ્રાહ્મણો અથવા એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા નથી રાખતો. બીલનું રૂપ કારણ કરી

આવેલા દેવના દેવ મહાદેવજીને યુદ્ધમાં પ્રસન્ન કરીને અર્જુનને “ પાશુપત ” નામનું અસ્ત્ર મેળવ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. વખાણવા લાયક અને સાચી પ્રતિજ્ઞા વાળો અર્જુન, સ્વર્ગમાં જઈને ઈન્દ્રની પાસેથી દિવ્ય એવી અસ્ત્રવિદ્યા ભણી આવશે અને ત્યાં દેવતાઓથી ન જીતાય એવા, વરે કરી મદોન્મત્ત કાળકેય અને પૌભોમ નામના દૈત્યોને જીત્યા એ શિવાય બીજા ધણાક અસુરોને મારવા વાસ્તે અર્જુન સ્વર્ગમાં ગયેલો તે પાછો પૃથ્વી ઉપર આવ્યો એવું સાંભળ્યું, ત્યારથી હે સંજય ! મને જીતવાની આશા નથી. કોઈ પુરુષ જ્યાં શકે નહીં એવા દેશમાં કુભેર સાથે યુદ્ધ કરવાને ભીમસેન તથા બીજા પાંડવો આ, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. કર્ણની છુદ્ધિએ આભનારા દુર્યોધનનાદિ કૌરવો ઘોષયાત્રા કરવા ગયા, ત્યારે ત્યાં તેઓને ગંધર્વોએ કેદ કર્યા તે અર્જુનને ઘોષાવ્યા એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. યક્ષનું રૂપ લઈ યમે યુધિષ્ઠિર સળગેને ધણાક પ્રજા પૂછ્યા, તેના તેમણે યથાર્થ ઉત્તર આપ્યા તે સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જ્યારે વિરાટ રાજના શહેરમાં દ્રૌપદી સહિત છાના રહેલા પાંડવોને મારા પુત્રોએ ન ઓળખ્યા, અને ત્યાં જઈને કૌરવોએ ગાયો વાળી, ત્યારે એક રથે કરી એકલા અર્જુનને મારા પુત્રોની સેનાના મોટા મોટા યોદ્ધાઓને નસાડ્યા; વળી વિરાટ રાજ્યએ પોતાની ઉત્તરા નામની કન્યા અર્જુનને આપી તે પોતાના પુત્ર વાસ્તે અર્જુનને મદદ કરી એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી હે સંજય ! મને જીતવાની આશા નથી. જીમદં રમાડી જીતી લીધેલા, ધનથી હીણ, વનમાં કાઢી મૂકેલા, અને પોતાના સગાઓથી જૂદા પડેલા, એવા યુધિષ્ઠિર રાજની જ્યારે મેં સાત અક્ષૌહિણી સેના સાંભળી, ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. પૃથ્વી જેને એક પગલું માત્ર છે એવા લક્ષ્મીના સ્વામી વાસુદેવ ભગવાન સર્વ પ્રકારે પાંડવોના હિતમાં છે એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી.

બ્રહ્મલોકમાં જેનાં દર્શન થાય છે, એવા શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન નરનારાયણ છે, એવું વારુ-દજ્ઞના મુખથી સાંભળી મને જીતવાની આશા રહી નથી. લોકના હિત વાસ્તે અને કૌરવોને સમજાવવા વાસ્તે શ્રીકૃષ્ણ પધાર્યા, પણ કૌરવો ન સમજવાથી તે પાછા ગયા અને કર્ણ તથા દુર્યોધને શ્રીકૃષ્ણ ઉપર દોષ છુદ્ધિ કરી, ત્યારે ભગવાને વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જતી વખતે પોતાના રથની પાસે, દુઃખી થયેલી એવી કુંતી એકલી આવી ઉભી, ત્યારે ભગવાને તેની સાત્વના કરી એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. પાંડવોના મંત્રી શ્રીકૃષ્ણ થયા, ચન્તનુના પુત્ર બિંભ પિતામહ પણ તેમના થયા, અને દ્રોણાચાર્ય પણ પાંડવોનું બહું ચાહ્યું, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હે સંજય ! મને જીતવાની આશા નથી. કર્ણે બીંભ પિતામહને કહ્યું કે જ્યાં સુધી તમે યુદ્ધ કરશો ત્યાં સુધી હું યુદ્ધ કરવાનો નથી, એમ કહીને સૈન્ય મૂકીને ચાલતો થયો, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. મોટા પરક્રમી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, અને ગાંડીવ નામનું ઉત્તમ ધનુષ ધરનાર અર્જુન, એ બે પાંડવોની સેનામાં છે, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. મોહ પામીને અર્જુન રથની પાસે ખેદ કરતો હતો, તે સમયે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના સ્વરૂપમાં ચૈદ લોક દેખાડ્યા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. સંગ્રામમાં શત્રુને નાશ કરનાર.

બીજા પિતામહ, દરરોજ દશ હજાર સંધિઓને મારતા હતા, તોપણ પાંડવોનો કોઈ વિજ્ઞાત મોકો મરતો નહોતો, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ધર્મિષ્ઠ એમ બીજા સંગ્રામમાં પોતાનું મૃત્યુ દેખાડી આપ્યું તેથી ખુશી થયેલા પાંડવોએ ક્ષિપ્રીને આગળ કરીને, કાષ્ઠથી સહન ન થાય અને અત્યંત યરવીર એવા બીજાને માર્યા, ત્યારથી હે સંજય ! હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. સૌમક નામના ધણા રાજાઓને મારીને, ધણા બાણે જેને વાગ્યાં છે એવા પરાક્રમી અને વૃદ્ધ બીજા બાણશૈયામાં સુતાં, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. વળી તે બાણશૈયામાં સુતેલા અન્તરુ સભનના પુત્ર બીજા પાણી માટે અર્જુનને આજ્ઞા કરી, સારે તેણે બાણથી પૃથ્વી બેઠી, તેમાંથી પાણી કઢાડીને તેઓને તૃપ્ત કર્યા એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. યુદ્ધમાં પાંડવોને, જ્ય આપે એવો પછવાડેનો વાયુ હતો, અને ચંદ્ર સૂર્ય બેઉ લાક્ષ્મણમાં સાથે રહેલા હતા અને કૌરવોને કૂતરા ને મધેડા આદિ લઈ પશુઓ ભય પમાડતાં હતાં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી જીતવાની આશા નથી. સંગ્રામમાં વિચિત્ર પ્રકારનું યુદ્ધ કરનારા અને નાના પ્રકારના અસ્ત્રમાર્ગોને દેખાડનારા દ્રોણાચાર્ય અતિ શ્રેષ્ઠ પાંડવોને મારતા નથી, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અમારા સંશયક નામના મહારથીઓ અર્જુનને મારવા વાસ્તે ઉભેલા, તેઓને અર્જુનને માર્યા એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. બીજા કાષ્ઠથી બેઠા નહીં એવી બૂહરચના કૌરવોએ રચી હતી, જેના રક્ષક સ્વજનધારી દ્રોણાચાર્ય હતા તે છતાં પણ, એકલો યરવીર અભિમન્યુ તે બૂહરને બેઠેને અંદર પેઠો, હે સંજય ! એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અર્જુનને મારવામાં અસમર્થ એવા અમારી સેનાના મહારથીઓ, અર્જુનના બાળક પુત્ર અભિમન્યુને મોઢેરથી ધેરી અને મારીને ધણા પ્રસન્ન થયા ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. અભિમન્યુને મારી મૃદ એવા કૌરવો હર્ષ પામીને મોઢેથી જ્ય પોકારતા હતા, ત્યારે ક્રોધથી અર્જુનને જ્યદ્રથ વિષે પ્રતિજ્ઞા કરી જે, “ એને મારીશ નહીં તો અગ્નિમાં પ્રવેશ કરીશ ” એ જ્યદ્રથને મારવાની પ્રતિજ્ઞા શત્રુઓની વચમાં અર્જુનને સત્ય કરી, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી.

અર્જુનના ઘોડા જાડી ગયા ત્યારે ઘોડાને છોડી પાણી પાછ, ઘોડા પાછા રથને જોડી ભગવાને રથ હાંક્યો ત્યાં સુધી રથની પાસે ઉભેલા અર્જુનને સર્વે યોદ્ધાઓને વારી રાખ્યા એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. હાથિયોના બળે કરીને, યુદ્ધ કરતી, કાષ્ઠથી બેઠા નહીં એવી દ્રોણાચાર્યની સેનાનો તિરસ્કાર કરીને, જ્યાં શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન હતા, ત્યાં સપ્તર્ષિ યાદવ આવી પહોંચ્યા, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. જ્યારે કર્ણની સાથે બીમસેન યુદ્ધ કરવા આવ્યો, ત્યારે કર્ણે કેટલાક દુર્વચનો કહી, ધનુષી કહી તેને ટોચીને તેનો તિરસ્કાર કર્યો, પણ મારવાની ઇચ્છા કરી નહિ એમ સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા નથી રાખતો. દ્રૌણાચાર્ય, કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય, કર્ણ, અન્વત્યામા, યરવીર શલ્ય રાજા, એ સર્વે જ્યદ્રથને અર્જુનને માર્યો તે સહન કરી રહ્યા, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ઇન્દ્રે આપેલી દિવ્ય એવી શક્તિ, જે કર્ણે અર્જુનને મારવા વાસ્તે રાખી હતી, તે ધટોત્કચની સાથેના યુદ્ધમાં કર્ણે તેની ઉપર નાખી; એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણે ધોર એવા ધટોત્કચ રાક્ષસને વિષે તે શક્તિ વ્યર્થ કરાવી, એવું મેં સાંભળ્યું ત્યારથી

હું જીતવાની આશા રાખતો નથી. રથની પાસે, મારવા વાસ્તે નિશ્ચય થઇ ઉભેલા દ્રોણ-
આચાર્યને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રાજાએ અધર્મથી માર્યા, ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી.
અશ્વત્થામા જેવા યોદ્ધાએ જ્યારે માર્દ્રિના પુત્ર નકુલ સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું, ત્યારથી મને
જીતવાની આશા નથી. દ્રોણાચાર્યને માર્યા ત્યારે તેઓના પુત્ર અશ્વત્થામાએ દિવ્ય એવું
નારાયણાસ્ત્ર પાંડવોના નાશ વાસ્તે મોકલ્યું, પણ પાંડવોનો નાશ થયો નહીં એમ સાંભળ્યું
ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ભીમસેને યુદ્ધમાં ભાઇ જેવા દુઃશાસનનું રૂધિર પીધું
ત્યારે ક્રોધએ પણ તેને વાર્યો નહીં, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી હું જીતવાની આશા રાખતો નથી.
“કર્ણુ અમારો ભાઈ છે” એ વાતથી પાંડવો અનુભવ્યા રહેવાથી, તેઓને કર્ણની સાથે
યુદ્ધ થયું, તેમાં મોટા શરવીર એવા કર્ણને અર્જુને માર્યો, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને
જીતવાની આશા નથી. શરવીર અશ્વત્થામા, દુઃશાસન, ઉત્તેજવાળા કૃતવર્મા, એઓને
જ્યારે યુધિષ્ઠિર રાજા જીત્યા, અને રથ હાંકવાની વિદ્યામાં શ્રીકૃષ્ણની અદેખાઈ કરનાર, અને
સંગ્રામમાં શરવીર એવા શલ્ય રાજાને યુધિષ્ઠિરે માર્યા, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની
આશા નથી. કલેશરૂપી જુગટાના મૂળરૂપ ધણી કપટી અને પાપરૂપ શકુનિને યુદ્ધમાં સહદેવ
પાંડવે માર્યો, એમ સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ચાકી ગયેલો અને રથ
વગરનો શક્તિ હીણ દુર્યોધન પાણીના હૃદ પાસે જઈ, તેના પાણીનું સ્થંભન કરી તેમાં
પોતે એકલો સુતો, ત્યારે પાંડવો ભગવાન સહિત દુર્યોધનની પાસે જઈ તેનો તિરસ્કાર
કરવા લાગ્યા, તે મારો પુત્ર અશક્ત હતો છતાં પણ સહન કરી શક્યો નહીં, એવું સાંભળ્યું
ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. ગદાયુદ્ધમાં નાના પ્રકારના માર્ગોમાં ચોર ફરતા
એવા મારા પુત્ર દુર્યોધનને, શ્રીકૃષ્ણની જુદ્ધિથી ભીમસેને કપટે કરીને માર્યો, એમ સાંભળ્યું
ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી; અશ્વત્થામાદિકે પાંચાલ દેશના રાજા અને દ્રૌપદીના
બાળકોને સતેલા માર્યા એવું અપહર્ષિતે કરનારે ભયંકર કર્મ કર્યું, એવું સાંભળ્યું ત્યારથી
મને જીતવાની આશા નથી. ભીમસેન જેની પછવાડે દોડ્યો છે, એવા અશ્વત્થામાએ ક્રોધ
કરી ઉત્તરાનો ગર્ભ તોડવા માટે ધ્વજાસ્ત્ર મોકલ્યું, તે જાણી વ્યાસજીએ તેને શાપ આપ્યો,
એવું સાંભળ્યું ત્યારથી મને જીતવાની આશા નથી. છેતરત હે સંજય! અશ્વત્થામાનું મોકલેલું
ધ્વજાસ્ત્ર, અર્જુને “સ્વસ્તિ” એમ કહી તેની સામે ધ્વજાસ્ત્ર મોકલી, તે અસ્ત્રને શાંત કર્યું,
અને અશ્વત્થામાએ પોતાના મસ્તકમાં જે મણીરૂપી રત્ન હતું તે પણ આપ્યું, એવું સાંભળી
હવે મને જીતવાની આશા મુદ્દલ રહીજ નથી.

પુત્રો, પૌત્રો, બંધુઓ, પિતા અને ભાઇઓ વગરની ગાંધારી શોચ કરવા લાયક છે,
અને પાંડવો, મોટું કર્મ કરીને શત્રુ વિનાનું આ રાજ્ય પામ્યા છે. અરે! આ મોટું કષ્ટ!
જે, ક્ષત્રિયોના આ મોટા ભયંકર સંગ્રામમાં અઢાર અક્ષૌહિણી સેના નાશ પામી તેમાંથી
માત્ર સાત પાંડવોના, અને ત્રણ અમારા એ રીતે દશ જણાજ બચ્યા, એવું સાંભળી શોકથી
હું આંખે દેખતો નથી, શું કરવું ને શું ન કરવું તે કાંઈ હું જાણતો નથી, માંડે મન અતિ
બાકુળ થાય છે અને મને કાંઈ ખબર પડતી નથી.

સૂત—એટલાં વચન કહીને દુઃખી થયેલો ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા વિલાપ કરતાં કરતાં મૂછાં
પામી ગયો, તેને સંજયે સમજાવ્યો ત્યારે ચિત્ત સ્થિર રાખીને ફરી તે આવી રીતે
કહેવા લાગ્યો.

ધૃતરાષ્ટ્ર—હે સંજય, આનું થયું માટે હવે થોડા વખતમાં, હું પ્રાણ મૂકવાને ઈચ્છું છું, કારણ મારા જીવવામાં હું હવે કાંઈપણ ફળ દેખતો નથી.

સૂત—એવી રીતે બોલતા, વિલાપ કરતા, સર્પની પેઠે ધુન્ધાડા મારતા અને વારંવાર મોહ પામતા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને બુદ્ધિમાન સંજય આનું વચન કહેવા લાગ્યો.

સંજય—હે રાજા, ગુણવાન અને મોટા રાજાઓના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, દિવ્ય અસ્રોને જાણનારા, ઇન્દ્રના સરખા તેજવાળા, બળવાન, અને ધણા ઉત્સાહવાળા રાજાઓને, બુદ્ધિમાન નારદજી અને વ્યાસજીના મુખ થકી તમે સાંભળ્યા છે, તે પણ પૃથ્વીને ધર્મથી જીતી, ધણી દક્ષિણાવાળા યજ્ઞ કરી, આ લોકમાં નિર્મળ યજ્ઞને પામીને કાળને વશ થયા. તેમાં મહારથી અને શૂરી શૈભ્ય રાજા, જીતવાવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ સંજય રાજા, સુહોત્ર, રંતીદેવ, કાક્ષિવાન, ઔશિજ, ખાડ્દીક, દ્રમન, યૈષ્ય, શર્માતિ, અજીત એવો નળ, શત્રુને મારનાર વિશ્વામિત્ર, મહા બળવાન અંબરીષ, મરૂત, મનુ, ઇક્ષ્વાકુ, ગય, ભરત, દશરથના પુત્ર શ્રી રામચંદ્રજી, શશબિદુ, ભગીરથ, મોટા ભાગ્યવાળો કૃતવીર્ય, જનમેજય, શુભ કર્મો કરવાવાળો યયાતિ રાજા જેને દેવતાઓએ મહારાજ્યો હતા અને જેના યજ્ઞના સ્થળે કરી આખી પૃથ્વી વ્યાપ્ત છે, એવા આ ચોવીસ રાજાઓની કથા પૂર્વે દેવત્તપિ નારદજીએ, પુત્રના શોક કરીને તપેલા શ્વેત્ય રાજાને તેનો શોક ટાળવા વારતે કહી હતી. તેની પૂર્વે પણ બીજા કેટલાક અતિ બળવાન અને મહારથિયો થઇ ગયા, જેઓનાં નામો આ પ્રમાણે છે—“ પૂરૂ, કુરૂ, શૂરવીર યદુ, મોટા તેજવાળો વિશ્વગન્ધ, અણુહ યુવનાથ, કકુત્સ્થ, પરાક્રમી રઘુરાજા, વિજય, વીતિહોત્ર, અંગ, ભવ, વેત, બૃહગુરૂ, ઉશીનર, શતરથ, કંક, દુલિદુહઃકુમ દંભોદ્ભવ, પર, વેન, સગર, સંકૃતિ, નિમિ, કાષ્ઠી જીતાય નહીં એવા પરશુ, પુન્દ્ર, શંભુ, અનંગ, દેવાવૃષ, દેવાહવય, સુપ્રતીક, સુપ્રતિમ, બૃહદ્રથ, મોટા ઉત્સાહવાળા અને વિનયવાન, સુકેતુ, નૈષધ દેશનો રાજા નળ, સત્યવ્રત, શાંતભય, સુમિત્ર, સામર્થ્યવાન સુબળ, જાનુજંઘ, અનરપ્પ, નૌકર જેને પ્રિય છે અને પવિત્ર જેનાં વ્રત છે એવો અક, બળબંધુ, નિરામર્દ, કેતુશંખ, બૃહદ્બલ, ધૃષ્ટકેતુ, ગૃહદેવ, દીપકેતુ, અવિક્ષિત, ચપલ અને ધૂર્ત કૃતબંધુ, પુરાણમાં વર્ણવવા લાયક પ્રત્યંગ, અને શત્રુને મારનાર શ્રુતિ. ” એટલા એ, અને બીજા બુદ્ધિમાન, મહાબળવાન, પરાક્રમી, જ્ઞાન દેવાવાળા, ગુરૂ અને વેદનાં વાક્યો ઉપર વિશ્વાસ રાખનારા, સત્ય બોલનારા દયાવાન, પવિત્ર, કવિઓએ પુરાણમાં વર્ણવેલા, તથા સર્વસમૃદ્ધિ અને ગુણોએ કરી યુક્ત એવા અસંખ્ય રાજાઓ, અનેક તરેહના ભોગોને મૂકીને તમારા પુત્રની પેઠે કાળને વશ થયાં તો પછી તમારા પુત્રો ક્રોધી, દુષ્ટબુદ્ધિવાળા અને નહારા આચારવાળા મરણ પામ્યા, તેનો તમો શોચ કરવા લાયક નથી; કારણ કે તમો શાસ્ત્ર જાણો છો અને બુદ્ધિમાન તથા પંડિતોમાં માનવા લાયક છો. જેની શાસ્ત્રમાં બુદ્ધિ હોય તે પુરૂષો કાંઈ દિવસ મોહ પામતા નથી.

તમોએ પોતાના પુત્રો ઉપર કૃપા રાખી અને પાંડવોની ઉપર અકૃપા કરી, તે તમે જાણો છો, માટે હવે પુત્રોના મરણ ઉપર કાંઈ વિચાર કરવો નહીં. થનાર જે છે તે તેમજ થાય છે તેનો તમો શોક કરવા લાયક નથી. થનાર વસ્તુને બુદ્ધિથી કાણ ટાળી શકે છે ? વિષાતાના કહેલા માર્ગને કાંઈ ઉલ્લંઘી શકતું નથી. આ સુખ, દુઃખ, જન્મ, મરણ ઇત્યાદિ

કાળથીજ થાય છે. કાળ પ્રાણીને ઉત્પન્ન કરે છે અને તેનો સંહાર પણ તેજ કરે છે. પ્રજના સંહાર કરતા કાળનો પણ નાશ કાળજ કરે છે. સર્વ લોકમાં સારા અને નરસા પદાર્થો કાળથીજ થાય છે. તેજ કાળ પ્રજનો લય કરે છે, ફરી તેની ઉત્પત્તિ પણ કરે છે. સુષુપ્તિ, પ્રલય અને મોક્ષની વખતે પણ કાળની શક્તિ લોપાતી નથી. કાળ ક્રાંતિથી ઉદ્ધંધન થતો નથી, સર્વ પ્રાણીઓમાં ફરે છે, ક્રાંતિથી ધારણ થતો નથી એ કાળ આત્મા છે. થઇ ગયાં, થશે, અને જે હાલ વર્તે છે, તે સર્વે પદાર્થો કાળે નિર્માણ કરેલા છે, એમ જાણીને જ્ઞાન નિજાને મૂકવાને તમે લાયક નથી, કારણ જ્ઞાન વગર શોક ટાળવાને બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

સૂત—એ રીતે પુત્રના શોકે કરી પીડિત ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને સંજયે દિવાસો આપીને સ્વસ્થ કર્યો. એજ વિષયનું ભારતરૂપ કથાનક વ્યાસજીએ વર્ણવ્યું, જે અનાદિસિદ્ધ અને પરંપરાથી કવિયો ગાતા આવ્યા છે. આ ભારતના એક શ્લોકના ચરણનો પણ શ્રદ્ધાથી પાઠ કરે તો તેનાં સઘળાં પાપ ટળી જાય, ત્યારે સમગ્ર ભારતનો જે પાઠ કરે અને તેનો અર્થ જાણે તેનાં પાપ ટળે તેમાં આશ્ચર્ય શું? આ ભારતમાં દેવતાઓનો, દેવગ્રંથિઓનો, બ્રહ્મગ્રંથિઓનો, શુભ કર્મોવાળા યક્ષોનો અને મોટા સર્પોનો વિસ્તાર કર્યો છે. વળી સનાતન વાસુદેવ ભગવાન આ ભારતને વિષે ગવાય છે, જે પોતે બ્રહ્માંડરૂપ, નિત્ય મોટામાં મોટા, નિર્વિકાર અને જ્ઞાન સ્વરૂપ એવા છે; જેનાં દિવ્યકર્મોને શુદ્ધિમાન પુરૂષો ગાય છે. જેના થકી અનિર્વચનીય અને કાર્યકારણાત્મક વિશ્વ, બ્રહ્માદિક, યજ્ઞાદિક, જન્મ, મૃત્યુ, અને મોક્ષ સર્વે થાય છે, જે ભગવાન, પંચ મહાભૂતના ગુણાત્મક અધ્યાત્મ, અને અવ્યક્તના આદિભૂત નિર્વિશેષરૂપ છે; દર્પણમાં જેમ પ્રતિબિંબને જુએ છે તેમ જે ભગવાનને, સંન્યાસીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા મુક્ત પુરૂષો, ધ્યાનયોગના બળે કરીને પોતાને વિષે અભેદે કરીને જુએ છે. સદા નિયમવાન, ધર્મમાં તત્પર, અને શ્રદ્ધાવાન પુરૂષ, જે આ અનુક્રમણિકા અધ્યાયનો જપ કરે તો પાપ થકી મુક્ત થાય, અને પ્રથમથી આસ્તા રાખીને નિરંતર શ્રવણ કરે તો સંકટની વખતમાં પણ તે દુઃખ પામે નહીં; બેઠે સધ્યાની વખતે આ અધ્યાયના ક્રાંતિપણ શ્લોકનો જપ કરે તો દિવસ અને રાત્રિમાં સંચય કરેલા પાપથી મુક્ત થઇ જાય. આ ભારત દેવરૂપ અને બ્રહ્મરૂપ છે. દહીંમાં જેમ માંખણ, બે પગવાળામાં જેમ બ્રહ્મણ, વેદમાં જેમ ઉપનિષદાદિક ભાગ, ઔપધિમાં અમૃત, હૃદમાત્રમાં જેમ સમુદ્ર અને ચાર પગવાળાઓમાં ગાયોજ શ્રેષ્ઠ છે. શ્રાદ્ધમાં બ્રહ્મણોને જે આ ભારત સંભળાવે તો તેના પિતૃને અશ્વય તૃપ્તિ થાય. જેને વેદાર્થ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેણે આ ભારત જરૂર બાંધવું, કારણ ઇતિહાસ પુરાણ જાણ્યા વગર વેદોનો અર્થ યથાર્થ જણાતો નથી, માટે વ્યાસજીએ કરેલા આ વેદને જે વિદ્વાન સંભળાવશે, તે પુરૂષાર્થને પામશે, અને બાળહત્યાદિક પાપથી પણ મુક્ત થશે. પવિત્રતાની પર્વણી પર્વણીએ આ અધ્યાયનો પાઠ કરે તેને આખા ભારતનો પાઠ કર્યા જેટલું પુણ્ય થાય, આ ભારત, શ્રદ્ધાએ કરીને જે શ્રવણ કરે, તેનું આસુખ્ય વધે, તેની સત્ય કીર્તિ થાય, અને તે સ્વર્ગને પામે. એક બાળુ ચારે વેદ અને એક બાળુ આ ભારત રાખીને દેવતાઓએ તોલ કર્યું તો, રહસ્યે સહિત ચારે વેદ થકી આ ભારત અધિક થયું એવી રીતે મોટું ને ભારવાળું થયું, જેથી મહાભારત કહેવાય છે. આ ભારતનો અર્થ જે જાણે તે સર્વ પાપ થકી મુક્ત થાય છે.

કૃષ્ણ ચાંદ્રાયનાદિક તપ, સ્વાભાવિક વેદવિધિ, વેદ બાંધવો, જૂખ તૃપાનું દુઃખ સહન.

કરી ખેતરમાંથી કાઢ્યા વીણી લેવા એ સર્વે પ્રુણરૂપ છે પણ ખરાબ સુદૃષ્ટી કરે તો તેજ પાપરૂપ થાય છે.

તપો નકલક્રોડધ્યયનં નકલકઃ સ્વામાવિક્રો ને વિાવેર્નકલકઃ

પ્રસજ્યા ચિતાહરણં નકલકસ્તાન્યેવ ભાવોપહતાનિ કલકઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अनुक्रमणिकापर्वणि गुर्जरभाषायां
प्रथमोऽध्यायः

—*—*—*—*—*—*—*—*—*—

અધ્યાય ૨ જો. સમંતપંચકાખ્યાન.

પર્વસંગ્રહપર્વ.

અષ્ટમ્ય ઝહુઃ—સમંતપંચકમિતિ યદુક્તં સૂતનંદન

પતત્સર્વં યથાતત્વં શ્રોતુમિચ્છામહે વયં ૧

અપિએ કહે છે—હે સૂત ! પ્રથમ અધ્યાયમાં તમે કહ્યું જે હું સમંતપંચક દેશમાં ગયો, ત્યાં પૂર્વે કૌરવ પાંડવોનું યુદ્ધ થયું હતું, તે સમંતકપંચક દેશ કયો કહેવાય છે અને તે યુદ્ધ કેવી રીતે થયું હતું, તે સર્વે યથાર્થ અમે સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ.

સૂત—હે બ્રાહ્મણ ! તે સમંતપંચક દેશ અને બીજી પણ સુંદર કથાઓ હું કહું તે અપ્રત્યક્ષ કરો. ત્રેતા અને દ્વાપર યુગની સંધિને વિષે, પોતાના પિતા જમદગ્નિ ઋષિને ક્ષત્રિયોએ માર્યા, તે કારણ માટે અગ્નિ સરખા તેજવાળા અને શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરશુરામ, પોતાના પરાક્રમે કરી વારંવાર ક્ષત્રિયોને મારીને સમંતપંચક દેશમાં તેઓના રૂધિરના પાંચ હ્રદો કર્યા; અને તે હ્રદોમાં ક્રોધથી ભરેલા પરશુરામે તે રૂધિરે કરીને પિતૃત્વ તર્પણ કર્યું. એ તર્પણથી તૃપ્ત થયા એવા રૂચિક્ર આદિ પિતૃદેવ ત્યાં આવીને પરશુરામને કહેવા લાગ્યા કે હે રામ ! હે રામ ! હે મહાબાહુ ! હે ભાર્ગવ ! આ તમારી પિતૃભક્તિ અને પરાક્રમે કરીને અમે પ્રસન્ન થયા છીએ, માટે હે મોટા તેજવાળા ! તમારે કલ્યાણ થયેલું અને ઇચ્છામાં આવે એવું વરદાન માગો. પરશુરામ કહે છે—હે પિતૃદેવ ! તમે જે પ્રસન્ન થયા હો અને મારી ઉપર દયા કરવાને ચહાતા હો તો હું એવું વરદાન માગું છું કે મારા કરતાં નિર્બળ એવા ક્ષત્રિયોને ક્રોધથી મેં માર્યા છે, તેના પાપથી હું મુક્ત થાઉં અને મારા કરેલા આ પાંચ હ્રદો પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત અને તીર્થરૂપ થાય. તે જે સાંભળી પિતૃદેવ બોલ્યા કે “ જાઓ તે રીતે થશે ” તે હવે તમે ક્ષમા કરો. એમ કહી તેઓને વાર્યા સ્મરથી પરશુરામ હિંસાથી વિરામ પામ્યા. પરશુરામના કરેલા પાંચ હ્રદોની ખાતેએ જોઈએ દેશ તે સમંતપંચક દેશ કહેવાય છે, કારણ કે એકઠા થયેલા રાગજે ત્યાં નાશ પામ્યા તે તેઓના રૂધિરના પાંચ હ્રદો થયા તેજ કાંટા વગરની અને સરખી જમીનવાળા પરમપવિત્ર સમંતપંચક દેશમાં, કલિયુગ અને દ્વાપરની સંધિને વિષે કૌરવ પાંડવોની સેનાઓનું યુદ્ધ થયું, જેમાં લડવા વાસ્તે આવેલું અદાર અક્ષૌહિણી સૈન્ય નાશ પામ્યું. એવો પવિત્ર અને રમણીય સમંતપંચક પ્રદેશ મેં તમને કહ્યો.

અપિએ કહે છે—હે સૂત ! અક્ષૌહિણીનો પ્રમાણ અમે જણવાને ઇચ્છીએ છીએ,

તેમાં પુરૂષો, ઘોડાઓ, રથો અને હાથિયો કેટલા હોય છે તે તમે જાણો છો માટે અમેને કહેા.

સૂત—એક રથ, એક હાથી, પાંચ પ્યાદા, અને ત્રણ ઘોડા મળીને એક પત્તિ કહેવાય છે. ત્રણ પત્તિઓને એક સેનામુખ કહે છે. ત્રણ સેનામુખને એક ગુદમ કહે છે. ત્રણ ગુદમને એક ગણ કહે છે. ત્રણ ગણો એક વાહિની કહેવાય છે. ત્રણ વાહિનીને એક પૃતના કહે છે. ત્રણ પૃતના મળી એક ચમ્ર થાય છે ત્રણ ચમ્રની એક અનીકિની થાય છે અને દશ અનીકિની મળી એક અક્ષૌહિણી થાય છે. કુલ અક્ષૌહિણીમાં રથની સંખ્યા ૨૧૮૭૦)ની. હાથીઓની ૩૧૮૭૦)ની, પ્યાદાઓની ૧૦૯૩૫૦)ની અને ઘોડાઓની ૬૫૬૧૦)ની હોય છે. એ પ્રકારે અક્ષૌહિણીનું પ્રમાણ મેં તમોને કહ્યું. એટલી સંખ્યાવાળી અઢાર અક્ષૌહિણી સેના કૌરવ પાંડવોના યુદ્ધમાં એકઠી મળી હતી તે તે ત્યાજ્ઞકૌરવોના નિમિત્તે કરી કાળને વશ થઈ. પરમ અસ્ત્રને જાણનારા બીખ્મપિતામહે દશ દિવસ સુધી યુદ્ધ કર્યું. પાંચ દિવસ દ્રૌણાચાર્યું કૌરવોની સેનાની રક્ષા કરી, બે દિવસ સુધી શત્રુના સૈન્યને પીડનાર કણે યુદ્ધ કર્યું, અર્ધ દિવસ દુર્યોધને ગદાયુદ્ધ કર્યું, તેજ દિવસની રાત્રિએ અશ્વત્થામા, કૃતવર્મા અને કૃપાચાર્યે વિશ્વાસથી સુતેલું યુધિષ્ઠિરનું સૈન્ય માર્યું. હે શૌનક ! આ તમારા યજ્ઞમાં ઉત્તમ એવું ભારતાખ્યાન જે હું કહું છું, તે વ્યાસજીના શુદ્ધિમાન શિષ્ય વૈશંપાયને જનમેજય રાજના યજ્ઞમાં કહ્યું હતું. તેમાં પૌષ્ય, પોલોમ અને આસ્તિક પર્વ તથા રાજાઓના યજ્ઞ તથા પરાક્રમ કહેવા સારૂ તેઓએ પ્રથમથી સ્મરણ કર્યું હતું. મોક્ષને ઇચ્છનારા પુરૂષોને જેમ વૈરાગ્ય મોક્ષ આપે છે તેમ વિચિત્ર પ્રકારના અર્થ, પદ અને આખ્યાનવાળું, અનેક સંકેતે કરી યુક્ત આ ભારત વિદ્વાનોને મોક્ષ આપનારું છે. સમજવા લાયક વસ્તુઓમાં જેમ આત્મજ્ઞાન મુખ્ય છે અને પ્રિય વસ્તુઓમાં જેમ પોતાનું જીવિત મુખ્ય છે, તેમ પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરાવનારૂં આ ભારત, સર્વ શાસ્ત્રોમાં મુખ્ય છે. શરીરનું ધારણ જેમ આઢાર કર્યા વગર થતું નથી, તેમ પૃથ્વીમાં જેટલી કથાઓ છે તે સર્વે આ ભારતનો આશ્રય લીધા વગર થઈ નથી. જેમ પોતાના ઉદયને ઇચ્છનાર નોકરો કુલવાન સ્વામીનો આશ્રય કરે છે, તેમ કાવ્ય રચનાર પુરૂષો અહ્લુત કાવ્યની રચના કરવામાં આ ભારતરૂપી ઇતિહાસનું પર્વ સંગ્રહ પ્રકરણ અનુક્રમણિકા સહિત હું કહું, તે આપ શ્રવણ કરો. મહાત્મા વ્યાસજીએ એકસો પ્રકરણે કરી આ ભારતની કથા કહી છે તે હું અઢાર પર્વે કરીને આપને કહું તે સાંભળો.

પ્રથમ આદિપર્વમાં ઓગણીશ પ્રકરણો છે તેમાં પહેલું સંક્ષેપ તથા બીજું પર્વ સંગ્રહ પ્રકરણ છે. ત્રીજા પૌષ્ય નામના પ્રકરણમાં ઉત્તકનો મહિમા વર્ણવ્યો છે. ચોથા પ્રકરણ પૌલોમમાં બ્રહ્મ ઋષિના વંશનો વિસ્તાર કહ્યો છે. પાંચમા આસ્તીક પ્રકરણમાં સર્વ સર્પ તથા ગરૂડની ઉત્પત્તિ, ક્ષિર સમુદ્રનું મંથન, ઉચ્ચૈશ્રવાનો જન્મ અને સર્પ યજ્ઞ કરતા એવા જનમેજય રાજની કથા કહી છે. છઠ્ઠા સંલવ નામના પ્રકરણમાં ભરત કુળના મહાત્મા રાજાઓની વિવિધ પ્રકારની ઉત્પત્તિ, બીજા પણ શરવીર રાજાઓની તથા વ્યાસજીની ઉત્પત્તિ, દેવતાઓના અંશે કરીને અવતારો, મહા પરાક્રમી એવા દૈત્યો, દાનવો, યક્ષો, નાગો, સર્પો, પક્ષિયો, અને બીજા વિવિધ પ્રકારના પ્રાણિયોની ઉત્પત્તિ, તપસ્વી અને મોટા કષ્ઠ ઋષિના આશ્રમમાં દુષ્યંત થકી શકુંતલાને વિષે ભરત રાજનો જન્મ થયો તે કથા, તથા.

મહારામા વસુદેવતાઓની શન્તનુ રાજના ધરમાં ગંગાજીને વિષે ભીષ્મની ઉત્પત્તિ, ભિષ્મની રાજ્યથી નિવૃત્તિ પામીને બ્રહ્મચર્ય વ્રતમાં સ્થિતિ અને પોતાની પ્રતિજ્ઞાનું પાલન, ચિત્રાંગદના મરણ પછી પોતાના નાના ભાઈ વિચિત્રવીર્યની રક્ષા, તેને રાજ્ય ઉપર ખેસાડવું, ધર્મરાજની અણીમાંડબના શાપથી મનુષ્યને વિષે ઉત્પત્તિ, વરદાનથી કૃષ્ણ એવા વ્યાસજી થકી ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુ રાજની ઉત્પત્તિ અને પાંડવોની ઉત્પત્તિ એટલી કથા કહી છે. સાતમાં જાનુષ નામના પ્રકરણમાં વારણાવત યાત્રાને વિષે દુર્યોધનનો વિચાર, પછી દુર્યોધને પાંડવોને કપટથી લાખના ધર પ્રત્યે મોકલ્યા, વિદુરજીએ રસ્તામાં ધર્મરાજને તેના હિતને વાસ્તે ધ્વેષજી ભાષામાં ઉપદેશ કર્યો, વિદુરજીના કહેવાથી લાખના ધરમાંથી ભોંયરાનો આરંભ કર્યો, તે ધરમાં પાંચ પુત્રોએ સહિત સુતેલી બીલની સ્ત્રી અને પુરોચનનું બળી જવું, એટલી કથા કહી છે. આઠમા હિડિંબવધ પ્રકરણમાં ઘેર વનને વિષે પાંડવોએ હિડિંબા રાક્ષસીને જોઈ અને ત્યાં મહા બળવાન ભીમસેને તેના બાપ હિડિંબને માર્યો. તે હિડિંબાને વિષે ભીમસેન થકી ધટોત્કચ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, ત્યાં મોટા તેજવાળા વ્યાસજીએ દર્શન આપ્યું, એટલી કથા કહી છે. નવમા બકવધ પ્રકરણમાં વ્યાસજીની આજ્ઞાએ કરી ક્રોધ ન યોગજે એવી રીતે, પાંડવો એકચક્ર નામના શહેરમાં બ્રાહ્મણના ધરમાં રહ્યા, ત્યાં બકાસુરને માર્યો. તેથી શહેરના માણસો વિસ્મય પામ્યા; દ્રૌપદી તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્નની ઉત્પત્તિ બ્રાહ્મણો પાસેથી સાંભળીને પાંડવોએ વ્યાસજીના કહેવાથી પાંચાલ દેશમાં દ્રુપદ રાજને ત્યાં દ્રાપદીના સ્વયં-વરમાં તેને પામવા વાસ્તે જવાને વિચાર કર્યો, એટલી કથા કહી છે. દશમા ચૈત્રય પ્રકરણમાં, અર્જુને યંગાજીને કિનારે અંગારપર્જુને જીતીને તેની સાથે મિત્રાઈ કરી, અને તેની પાસેથી તાપત્ય, વાસિષ્ઠ, તથા ઔર્વ ઇત્યાદિ આખ્યાનો સાંભળ્યાં, એટલી કથા કહી છે. અગીઆરમા સ્વયંવર પ્રકરણમાં, પાંચાલ દેશમાં અર્જુન ભાઈઓ સહિત ગયા ને ત્યાં પાંચાલ નગરમાં નિશાનને બેઠીને સર્વ રાજાઓની વચમાં દ્રૌપદીને પામ્યા; જે ઠેકાણે ભીમ તથા અર્જુન બળવાન રાજાઓને જીત્યા અને શલ્ય તથા કર્ણને પણ તેઓએ તરત જીતી લીધા. એવું ભીમ અર્જુનનું અમાનુષ પરાક્રમ જોઈને શ્રીકૃષ્ણ અને બળદેવજી પાંડવોને મળવા સારું કુંભારના ધરમાં, જ્યાં પાંડવો ઉતર્યા હતા ત્યાં ગયા, એટલી કથા કહી છે. બારમા વૈવાહિક પ્રકરણમાં, પાંચ જણાઓને એક દ્રૌપદી પરણાવવી તે વિષે દ્રુપદરાજનો વિચાર, પછી અદ્ભુત એવું પાંચ ઇંદ્રોનું ઉપાખ્યાન, તથા દ્રૌપદીનો વિવાહ દેવોએ કરેલો એવો અમાનુષ છે, એટલી કથા કહી છે. તેરમા વિદુરાગમન પ્રકરણમાં, ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રે વિદુરજીને પાંડવો પાસે મોકલ્યા છે. ચૌદમા રાજ્ય લાભ પ્રકરણમાં, વિદુરજીની પ્રાપ્તિ, શ્રીકૃષ્ણનું દર્શન, ઇંદ્રપ્રસ્થમાં નિવાસ, અર્ધા રાજ્યનું મળવું અને નારદજીની આજ્ઞાએ કરી દ્રૌપદીની સમય સમયની ક્રિયા, એટલી કથા કહી છે. પંદરમા વનવાસ પ્રકરણમાં, સુંદ અને ઉપસુંદનું આખ્યાન, દ્રૌપદીસહિત બેઠેલા યુધિષ્ઠિર રાજા પાસે, અર્જુનને બ્રાહ્મણના કામ વાસ્તે આયુષ લેવા જવું પડ્યું, તેથી કળ્યાણત પ્રમાણે અર્જુન વનમાં ગયા. ત્યાં માર્જામાં જીલૂપિ નામની સ્ત્રી સાથે સમાગમ થયો, તે સ્ત્રી થકી બલુવાહન નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. અર્જુન પવિત્ર એવા તીર્થોમાં ફરવા ગયા, તપસ્વી બ્રાહ્મણના શાપથી મગરની યોનિને પામેલી સુંદર પાંચ અપ્સરાઓને અર્જુને મુક્ત કરી અને પ્રભાસ ક્ષેત્રમાં શ્રીકૃષ્ણની સાથે સમાગમ થયો, એટલી કથા કહી છે. સોળમા સુભદ્રાહરણ પ્રકરણમાં, દારકામાં શ્રીકૃષ્ણના

મતથી અર્જુને સુભદ્રાનું હરણ કર્યું, પછી તે સુભદ્રાને વિષે ઉત્તમ તેજવાલો અભિમન્યુ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો અને દ્રૌપદીના પુત્રોની ઉત્પત્તિ એટલી કથા કહી છે. સત્તરમાં હરણકથા પ્રકરણમાં અર્જુનને ભગવાને પહેરામણી આપી છે. અઠારમા પાંડવદહન પ્રકરણમાં, શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુન યમુનાજીને કિનારે વિહાર કરવા ગયા, ત્યાં ચક્ર અને ધનુષ મળ્યા, પછી પાંડવવનનું બળવું, એટલી કથા કહી છે. ઝોગશીશમા મયદક્ષિણ પ્રકરણમાં, મયદક્ષવ અને એક સર્પનો બચાવ, તથા મંદપાલ ઋષિએ શાહિને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો એટલી કથા કહી છે; ઉપર કહી એવી કથાઓ વિસ્તારથી આદિપર્વમાં આવશે. આદિપર્વમાં ૨૨૭ અધ્યાય છે, તેમાં આઠ હજાર આઠસે ને ચોરાશી શ્લોકો છે. ધણીક વૃત્તિના વર્ણન બીજું સભાપર્વ છે, જેમાં સભારમ્યન પ્રકરણ આદિ લગભગ નવ પ્રકરણો છે; તેમાં પાંડવોને મયદક્ષવે સભા રચી આપી, કિંકર નામે રાક્ષસ જાતિને મયદક્ષને જોઈ, નારદજીએ લોકપાલ દેવતાઓની સભા વર્ણવી, રાજસૂય યજ્ઞનો આરંભ, જરાસંઘનો વધ તથા જરાસંઘે મિત્રિજર્મા રૂંધી રાખેલા રાજાઓને શ્રીકૃષ્ણે છોડાવ્યા, પાંડવોનો દ્વિવિજય, રાજ્યએકત્વ નાના પ્રકરણોનો એક લેખને રાજસૂયમાં આવવું, રાજસૂય યજ્ઞમાં પ્રથમ પૂજા કેળવી કરવી, એ સંવાદમાં શિશુપાળ રાજાનો વધ; પછી તે યજ્ઞમાં પાંડવોની વિજ્ઞાતિ જોઈને દુઃખ અને ક્રોધ પામેલા દુર્યોધનની ભીમસેને સભામાં હાંસી કરી. એ હાંસીથી તેને ધણેજ ક્રોધ થયો, તેથી તેણે પાંડવોને જુગદું રમાડ્યું; જુગટામાં શકુનિએ ધર્મરાજને કપટથી હર્યાવ્યા પછી જેમ સમુદ્રમાં જૂડેલાને વહાણ તારે, તેમ જુગટારૂપી સમુદ્રમાં જૂડેલી અનેતેથી દુઃખી થયેલી એવી, પોતાના પુત્ર પાંડવોની સ્ત્રી દ્રૌપદીને મહા શુદ્ધિમાન ધૃતરાષ્ટ્રે તારી એવી રીતે પાંડવોને જુગટાના દુઃખથી છટેલા જાણીને દુર્યોધને ફરીથી તેઓને જુગદું રમવા વાસ્તે બોલાવ્યા, અને તેમાં ફરીથી જીતીને તેઓને વનવાસ મોકલ્યા, એટલી કથા કહી છે. એ સભાપર્વમાં ૭૮ અધ્યાય ને તેમાં ૨૫૧૧ શ્લોકો કથા છે. ત્રીજું મોટું વન પર્વ છે, તેમાં એક પ્રકરણ છે. જેમાં-મહાત્મા એવા પાંડવો વનમાં ગયા ત્યારે તેઓની પાછળ શહેરના લોકોનું જનું, અન્ન તથા ઔષધિ વાસ્તે અને બાલણોના પોષણ માટે મહાત્મા પાંડવોએ સર્વનું આરાધન કર્યું, ધૌમ્ય ઋષિના ઉપદેશે કરી, સૂર્યને પ્રસન્ન કરીને તેઓ પાસેથી અન્ન અને ઔષધિ મેળવ્યાં. પોતાને હિત કહેવાવાળા વિદુરજીનો ધૃતરાષ્ટ્રે ભાગ કર્યો, પછી વિદુરજી પાંડવો પાસે ગયા, ફરી ધૃતરાષ્ટ્રની આગ્રાથી તેની પાસે આવ્યા. કર્ણના કહેવાથી દુર્લ્લક્ષિણ દુર્યોધને વનમાં રહેલા પાંડવોને મારવાનો વિચાર કર્યો. દુર્યોધનની એવી દુષ્ટ ભાવના જોઈ વ્યાસજીએ તેની પાસે જલદી આવીને તેને ખરાય શુદ્ધિથી સાર્યો, સુરભીનું આખ્યાન મૈત્રેય ઋષિનું આવવું, રાજાને શિખામણ, તેજ મૈત્રેયનું દુર્યોધનને શાપ પ્રદાન કે “શત્રુ તારા સાથળો બેદરે.” ભીમસેને લડાઈમાં કિર્મિરને માર્યો, યાદવો તથા પાંડવો દેશના રાજાઓનું પાંડવો પાસે આવવું, શકુનિએ પાંડવોને જુગટામાં જીતેલી જીતી લીધી, તે સાંભળી ભગવાનને ક્રોધ થયો, અર્જુને તે શમાવ્યો; પછી ભગવાનની પાસે દ્રૌપદીએ વિશ્વાપ કર્યો, ત્યારે દુઃખી થયેલી દ્રૌપદીને ભગવાને ધીરજ આપી, અને સૌભાગ્યનું આખ્યાન કર્યું. પછી પોતાની બેન સુભદ્રાને પુત્ર સહિત શ્રીકૃષ્ણ દ્વારકા તેડી ગયા અને દ્રૌપદીના પુત્રને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તેડી ગયા. તે પછી સુંદર એવા દ્વૈત વનમાં પાંડવો ગયા, ત્યાં દ્રૌપદીને યુધિષ્ઠિર રાજા સાથે સંવાદ થયો, તથા ભીમસેને પણ યુધિષ્ઠિર સાથે સંવાદ કર્યો,

ત્યાં પાંડવોની પાસે મહર્ષિ વ્યાસજી આવ્યા અને રાજ યુધિષ્ઠિરને વિદ્યા આપીને પાછા ગયા. પાંડવો કામ્યક વનમાં ગયા. પછી અસ્ત્રોની પ્રાપ્તિ વાસ્તે ધણા તેજવાળા અર્જુન પ્રવાસમાં નીકળ્યા, બીજાનું રૂપ ધરી આવેલા મહાદેવજી સંગાથે અર્જુને યુદ્ધ કર્યું તે તેમને લોકપાલ દેવતાઓનાં દર્શન થયાં તથા પાશુપત નામના અસ્ત્રની પ્રાપ્તિ થઇ. વળી બીજાં અસ્ત્રો મેળવવા વાસ્તે અર્જુન મહેન્દ્ર લોકમાં ગયા, જે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્રને મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ. પાંડવોને બૃહદશ્વ નામના પવિત્ર ઋષિનાં દર્શન થયાં, તે ઋષિએ દુઃખી થયેલા યુધિષ્ઠિર રાજનું દુઃખ સાંભળી વિલાપ કર્યો ત્યારે ધર્મિષ્ઠ અને કરુણાનો ઉદય છે જેમાં, એવું સુંદર નળરાજનું આખ્યાન કહ્યું; તેમાં દમયંતીનું ધૈર્ય અને નળરાજનું ચરિત્ર કહી દેખાડ્યું. તેજ ઋષિયજી પાસા રમવાની વિદ્યાનું શિખવું, પછી સ્વર્ગમાંથી પાંડવો પાસે લોભશ ઋષિનું આવવું, વનવાસ કરતા એવા મહાત્મા પાંડવોને સ્વર્ગથી આવેલા લોભશ ઋષિએ અર્જુનની સ્વર્ગ સંબંધી સર્વે વાત કહી. અર્જુનના સદેશાથી પાંડવો સર્વે તીર્થોમાં ફરવા લાગ્યા. તીર્થોના ફળની પ્રાપ્તિ અને તેઓના પવિત્રપણાની કથા. મોટા ઋષિ નારદજીએ પુલસ્ત્ય નામના તીર્થયાત્રા કહી, તે યાત્રા પણ પાંડવોએ કરી. કર્ણ પાસેથી ઇન્દ્રે કુંડળ માગી લીધાં, મય રાજના યજ્ઞની વિભૂતિ, અગસ્ત્ય ઋષિનું આખ્યાન, જેમાં તેઓ વાતાપિ દૈત્યનું ભક્ષણ કહીને પ્રજાવાસ્તે લોપામુદ્રા નામની પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયા. બ્રહ્માવસ્થાથી અખંડિત બ્રહ્મચર્યવાળા ઋષ્યશૃંગ ઋષિનું ચરિત્ર, ધણા તેજવાળા જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામનું ચરિત્ર, જે ચરિત્રમાં મહાઅર્જુન તથા તેના પુત્રોનો વધ કહ્યો છે. પછી પ્રભાસ તીર્થમાં પાંડવોની સાથે યાદવોનો સમાગમ, સુકન્યાનું આખ્યાન, ચવન ઋષિની કથા, શર્પાતિ રાજના યજ્ઞમાં ચવન ઋષિએ અશ્વિનીકુમારને સોમનો ભાગ આપ્યો અને અશ્વિનીકુમારે ચવન ઋષિને ઔપધે કરી યુવાવસ્થા આપી. માન્ધાતા રાજનું આખ્યાન, જંતુનું ઉપાખ્યાન, જેમાં સોમક રાજ, પુત્રો વાસ્તે પુત્રરૂપી પશુએ કરી યજ્ઞ કરીને સો પુત્રોને પામ્યો. પછી સ્યેન કપોતનું આખ્યાન, જેમાં શિબિરાજની ઇન્દ્ર, અસિ, અને ધર્મે પરીક્ષા કરી. અષ્ટાવકનું ઉપાખ્યાન જેમાં જનક રાજના યજ્ઞમાં અષ્ટાવકનો બંદિજન સાથે વિવાદ થયો. ન્યાયસાક્ષના જાણના રાઓમાં મુખ્ય એવા વૃણુના પુત્રે, વિવાદે કરી બંદિજનનો પરાજય કર્યો. સમુદ્રમાં મચેલા પોતાના પિતાને અષ્ટાવક પામ્યો. યવકીતનું આખ્યાન, મહાત્મા રૈભ્યનું આખ્યાન, મંધમાદન પર્વતની યાત્રા, નારાયણના આશ્રમમાં નિવાસ, દ્રૌપદીએ ગંધમાદનમાંથી ભીમસેનને કમળ લાવવા વાસ્તે કહ્યું, ત્યાં રસ્તામાં જતાં ભીમસેને, કેળના ઝાડોની વચમાં બેઠેલા મહા બળવાન એવા પવનના પુત્ર હનુમાન દીકા. પછી તે કમળ વાસ્તે ભીમસેને કમળના વેલાને હલાવ્યો, તેથી મણિમત જેમાં મુખ્ય છે એવા યક્ષો અને રાક્ષસો સાથે ભીમસેનને મોઢું યુદ્ધ થયું; જટાસુર નામના રાક્ષસને ભીમસેને માર્યો. વૃષપર્વા રાજનું આવવું, આદિ-પેણુના આશ્રમમાં પાંડવોનું જળને રહેવું, મહાત્મા એવા ભીમસેનનાં દ્રૌપદીએ વખાણ કર્યા. ભીમસેનનું કૈલાસ પર્વત ઉપર ચડવું, ત્યાં બળવાન યક્ષો સાથે યુદ્ધ થયું. પછી કુબેર સાથે પાંડવોનો સમાગમ, ત્યાંજ અર્જુનનો લાઇઓ સાથે મેળાપ; દિવ્ય અસ્ત્રો પામેલા અર્જુનનું હિરણ્યપુરવાસી નિવાતકવચ નામના દૈત્યો સાથે યુદ્ધ અને બીજા પણ દેવતાઓના સત્ત્વ કાલકેય તથા પૌલોમ નામના દૈત્યો સાથે યુદ્ધ અને તેથી તેઓનો નાશ થયો, યુદ્ધિમાન અર્જુને રાજ યુધિષ્ઠિરને તે કહીને પોતે મેળવેલાં અસ્ત્રો દેખાડ્યાં. પછી દેવર્ષિ નારદજીએ

અર્જુનને વાર્યા, અને પાંડવો મધેમાદન પર્વત ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, ત્યાં માદા વનમાં પર્વત જેવા સ્તરીરવાળા અજગરે ભીમસેનને ગળ્યો, તેને યુધિષ્ઠિર રાજાએ પ્રમતો ઉતર દઇને મૂકાવ્યો. ફરીથી મહાત્મા એવા પાંડવો કામ્યક વનમાં આવ્યા. તે વનમાં રહેલા પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ પાંડવોને જેવા સારૂ વાસુદેવ ભગવાનનું ત્યાં આવવું, માર્કંડેયની સંધાતે રહીને કેટલાક આખ્યાનોની કથા સાંભળી, જેમાં પૃથુરાજનું આખ્યાન પાંડવોએ સાંભળ્યું. પછી મહાત્મા એવા તાક્ષ્યઋષિ અને સરસ્વતીનો સંવાદ, મત્સ્યનું ઉપાખ્યાન, માર્કંડેય સાથે રહેવું, ઇન્દ્રદ્યુમ્નનું ઉપાખ્યાન, પતિવ્રતાનાં આખ્યાનો, અગિરાનું આખ્યાન, દ્રૌપદી અને સત્યભામાનો સંવાદ, ફરીથી પાંડવોનું દ્વૈતવતમાં આવવું, જ્યાં કૌરવો ધોષયાત્રા કરવા આવેલા તેમાં દુર્યોધનને ગંધર્વોએ બાંધી લીધો ત્યારે તે લજ્જા પામેલા મંદ બુદ્ધિવાળા દુર્યોધનને અર્જુને છોડાવ્યો, પછી ધર્મરાજને મૃગસ્વમ દર્શન, વળી પાંડવોનું કામ્યક વનમાં આવવું, ધણાક વિસ્તારવાળું વીહિદ્રૌણિક આખ્યાન, દુર્વાસા ઋષિનું ઉપાખ્યાન, ત્યાં જ્યદ્રથ રાજાએ દ્રૌપદીને હરણુ કરી તે જોઇ વાયુ સરખા વેગવાળા ભીમસેને તેની પછવાડે દોડી, તેને પકડીને પાંચ શિખાવાળો કર્યો. પછી ધણાક વિસ્તારવાળું શ્રી રામાયણનું ઉપાખ્યાન જેમાં યુદ્ધને વિષે શ્રીરામચંદ્રજીએ પરાક્રમથી રાવણને માર્યો. સાવિત્રિનું ઉપાખ્યાન, ઇન્દ્રને કળ્પે કુંડળ આપ્યાં તેના બદલામાં પ્રસન્ન થઇને ઇન્દ્રે, કળ્પને એક જણાનો વધ કરે એવી શક્તિ આપી. પછી આરણ્ય ઉપાખ્યાનમાં યમરાજાએ પોતાના પુત્રને શિખામણ આપી, અને પાંડવો વરદાન પામીને પશ્ચિમ દિશામાં ગયા, એટલી કથા કહી છે. આ વનપર્વમાં ૨૬૯ અધ્યાય અને ૧૧૬૬૪ શ્લોકો છે.

હવે ત્રોથું વિસ્તારવાળું વિરાટ પર્વ કહું છું તે સાંભળો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં વિરાટ નગરમાં જઇ પાંડવોએ રમશાનમાં એક મોટા શમીના વૃક્ષ ઉપર પોતાનાં આયુધ રાખ્યાં, અને તેઓ જૂદા જૂદા વેષ ધારણ કરીને ત્યાં છુપા રહ્યા. તહિં દ્રૌપદીને વિષે આસક્ત થયેલા અને કામથી પીડિત, એવા દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા કીચકને ભીમસેને મારી નાખ્યો. પાંડવોને શોધવા સારૂ દુર્યોધને પોતાના હોશિઆર સંબંધીઓને સર્વ દિશાઓમાં મોકલ્યા પણ મહાત્મા એવા પાંડવોની પ્રવૃત્તિ જણાઇ નહીં. પછી દુર્યોધનના મોકલેલા ત્રિગર્ત દેશના રાજાઓએ એક તરફ વિરાટ રાજાની ગાયો વાળી અને વિરાટરાજાએ તેઓની સાથે મોટું યુદ્ધ કર્યું, તે યુદ્ધમાં વિરાટ રાજાને તેઓ લઇ ગયા પણ ભીમસેને મૂકાવ્યા, ને તેની ગાયો પણ પાંડવોએ પાછી વાળી. બીજી તરફ કૌરવોએ વિરાટ રાજાની ગાયો હરણુ કરી, ત્યારે અર્જુન બધા કૌરવોને યુદ્ધમાં જીતીને પરાક્રમથી તે ગાયો પાછી લઇ આવ્યો, તેથી પ્રસન્ન થઇને વિરાટ રાજાએ પોતાની ઉત્તરા નામની કન્યા શત્રુને મારનાર એવા સુભદ્રાના પુત્ર અભિમન્યુને વાસ્તે અર્જુનને આપી, એટલી કથા કહી છે. આ વિસ્તારવાળું વિરાટ પર્વ મેં કહ્યું તેના ૬૫ અધ્યાય છે, ને કુલ ૨૦૫૦ શ્લોકો છે.

હવે પાંચમું ઉદ્યોગ પર્વ કહું તે શ્રવણ કરો. તેનાં અગીઆર પ્રકરણો છે, જેમાં જીતવાની ઇચ્છા વાસ્તે પાંડવો ઉપલબ્ધ સ્થાનમાં ગયા. પછી દુર્યોધન અને અર્જુન બેઉ શ્રીકૃષ્ણ પાસે ગયા, અને તે બેઉએ પોતપોતાને વાસ્તે તેઓની પાસેથી સંગ્રામમાં સહાયતા માગી. સર્વેએ એવા શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે, હે દુર્યોધન! અને હે અર્જુન! તમોએ યુદ્ધમાં મારી મરદ માગી માટે સાંભળો. એક બાળુ હું “ મત્રિપાણું કરીશ પણ યુદ્ધ નહીં કરું, ” અને બીજી

ખાણું એક અક્ષૌહિણી સેના આપીશ, આમાંથી તમે દરેકને જે જોઈએ તે માગી લ્યો. તે વખતે પોતાના સ્વાર્થને જાણનાર અને નથી સ્થિર ચિત્ત જેનું એવા દુર્યોધને અક્ષૌહિણી સેના માગી લીધી. શ્રીકૃષ્ણના પ્રભાવને તે જાણતો નહીં હતો, અને અર્જુનને યુદ્ધ નહીં કરે એવા શ્રીકૃષ્ણના મંત્રીત્વની માગણી કરી, કારણ તેઓના પ્રભાવને તે જાણતો હતો. પછી શલ્યરાજ પાંડવો પાસે આવતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં દુર્યોધન રાજાએ તેની ચાકરી કરી તેને છેતરીને તેની પાસેથી સંગ્રામમાં સહાયતા કરવાનું વચન માગ્યું. શલ્ય રાજાએ ભોળેભાવે “હું તને સહાયતા કરીશ” એવું વચન આપ્યું. તે વાત પાંડવોને કહીને શલ્ય રાજા દુર્યોધનની સેનામાં ગયા, તે પ્રસંગમાં શાંતિપૂર્વક ઇન્દ્રના વિજયનું કહેવું, પછી પાંડવોએ પુરોહિતને કૌરવો પાસે મોકલ્યો, તે પુરોહિતે ઇન્દ્રના વિજયનું તાત્પર્ય છે જેમાં એવાં પાંડવોનાં વચન કહી સંભળાવ્યાં. પાણું પુરોહિતનું જવું, પછી સલાહની ઇચ્છા રાખનાર પ્રતાપવાન ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ પાંડવો પાસે સંજય નામના દૂતને મોકલ્યો. વાસુદેવ ભગવાન પાંડવોની સહાયતામાં છે, એ વાત સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને ચિંતાએ કરી ઉંધ આવી નહીં, ત્યારે વિદુરજીએ તેમના કલ્યાણરૂપ એવાં વિચિત્ર પ્રકારનાં વચનો કહી સંભળાવ્યાં, તેમજ સનતસુજાત ઋષિએ ઉત્તમ એવું જ્ઞાન સંભળાવ્યું, તોપણ શોકમાં આસક્ત થએલા ધૃતરાષ્ટ્રના મનનો સંતાપ દૂર થયો નહીં. સવારમાં રાજાની સલામમાં સંજયે વાસુદેવ ભગવાન અને અર્જુનની એકતા કહી દેખાડી. પછી સર્વજ્ઞ, દયાળુ, અને સલાહને ઇચ્છનાર શ્રીકૃષ્ણે, શાંતિ કરવા સારૂ પોતે હસ્તિનાપુર પધારીને, બેઠે પક્ષનું કલ્યાણ થાય તેવી રીતે દુર્યોધનને સમજાવ્યો, તોપણ દુર્યોધન સમજ્યો નહીં. ત્યાંજ દંભોદ્ભવ રાજાનું આખ્યાન, મહાત્મા એવા ઇન્દ્રના સારથિ માતલિનું પોતાની કન્યા વાસ્તે વર ખોળવા નીકળવું, મહાપિં એવા ગાલવ ઋષિનું ચરિત્ર, વિદુલાના પુત્રને શિક્ષા આપી તેની કથા, કર્ણ અને દુર્યોધનાદિકનો દુષ્ટ વિચાર જાણીને, શ્રીકૃષ્ણે રાજાઓને પોતાનું યોગેશ્વરપણું દેખાડ્યું. શ્રીકૃષ્ણે કર્ણને પોતાના રથમાં બેસાડીને યુક્તિથી સમજાવ્યો, તોપણ ગર્વે કરીને કર્ણે માન્યું નહીં. પછી યત્રને મારનાર એવા શ્રીકૃષ્ણે, હસ્તિનાપુરથી પાછા ઉપલવ્ય સ્થાનમાં આવી, જેટલી વાત ત્યાં બની હતી તે સર્વે પાંડવોને કહી. તે વાત સાંભળીને પાંડવોએ પોતાનું હિત થાય એવો વિચાર કરીને લડાઇની સામગ્રી તૈયાર કરી. તે પછી યુદ્ધ કરવા સારૂ હસ્તિનાપુરથી નરો, ઘોડાઓ, રથો અને હાથીઓ નીકળ્યા. ત્યાં બેઠે સેનાના બળની જાણતી કરી. પછી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ પાંડવો પ્રત્યે ઉલ્લસે મોકલ્યો. બીજા પિતામહે બીજે દિવસે થનાર મોટા યુદ્ધમાં બેઠે સેનાના રથી અને અતિરથીની સંખ્યા કરી, તે ત્યાં અંખાનું ઉપાખ્યાન કહ્યું, એટલી કથા કહી છે. એ ધણીક વિસ્તારવાળું અને સંધિવિગ્રહવાળું ઉલ્લોગ પર્વ મેં તમોને કહ્યું, તેના ૧૮૬ અખાંડ છે, તે કુલ ૬૬૯૮ શ્લોકો છે.

હવે વિચિત્ર પ્રકારના અર્થવાળું છઠું બીજમપર્વ કહું છું તે શ્રવણ કરો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં જંજીખંડની રચના સંજયે કહી, યુધિષ્ઠિરનું સૈન્ય બેઠને પામ્યું, દસ દિવસ સુધી મહાધોર એવું યુદ્ધ થયું, અર્જુન મોહ પામ્યા ત્યારે સર્વજ્ઞ શ્રીકૃષ્ણે જ્ઞાન આપીને તેનો મોહ દાળ્યો, યુધિષ્ઠિરના હિતમાં પ્રીતિ રાખનાર અને કાષ્ઠી નહીં કરનાર એવા શ્રીકૃષ્ણ, વેગથી રથ ઉપરથી દૂદીને હાથમાં આણી લેઇ બીજાપિતામહેને

મારવા દોડ્યા, પછી શ્રીકૃષ્ણનાં ખૂંચે એવાં વચનો સાંભળીને, સર્વ સ્ત્રી ધારણ કરનારાં એમાં શ્રેષ્ઠ અને મોટું ધનુષ ધરનાર એવા અર્જુને, શિખંડીને આગળ રાખીને તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી બીજમ પિતામહને રથમાંથી નીચે પાડ્યા, તેથી શરીરમાં ખૂંચી ગયેલા બાણરૂપી શૈયા ઉપર લિખ્ય પિતામહ રહ્યા, એટલી કથા કહી છે. એ બીજમપર્વના ૧૧૭ અધ્યાય છે અને તેમાં ૫૮૮૪ શ્લોકો કહ્યા છે.

હવે ધણીક વૃતાંતોવાળું દ્રોણપર્વ કહું છું. તેનાં આઠ પ્રકરણો છે. જેમાં દ્રોણાચાર્યને સેનાપતિ કર્યાં, ત્યારે મોટા અસ્ત્રને બળ્યનાર તે દ્રોણાચાર્યે દુર્યોધનને પ્રસન્ન કરવા માટે પ્રતિજ્ઞા કરી જે “ હું ધર્મ રાજાને પકડી આપીશ. ” તે પછી સંસપ્તક નામના યોદ્ધાઓ અર્જુનને રણસંગ્રામમાંથી દૂર લેઈ ગયા. યુદ્ધમાં દેન્દ્રના સરખા પરાક્રમવાળા ભગદત્ત રાજાને સુપ્રતિષ્ઠા નામના હાથી સહિત અર્જુને માર્યો; જ્યદ્રથ જેમાં મુખ્ય છે એવા કૌરવોની સેનાના ધણીક મહારથીઓએ બેગા થઈને બાળક અને શરવીર એવા એકલા અભિમન્યુને માર્યો, તેથી અર્જુને કાપાયમાન થઈ, સંગ્રામમાં સાત અક્ષોહિણી સેના મારીને જ્યદ્રથને માર્યો. મોટી જીજ્ઞાસા બીમસેન અને મહારથી સાતકિ યાદવ, યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાએ કરીને અર્જુનને ખોળવા વારતે, દેવોથી પણ સહન ન થાય એવી કૌરવોની સેનામાં પેઠા; સંસપ્તક ગણમાંથી બાકી રહેલાઓને પણ અર્જુને મારી નાખ્યા. દુતરાષ્ટ્રના પુત્રો, પાષાણથી લડાઈ કરનારા નારાયણ નામના ગણ, વિચિત્ર પ્રકારનું યુદ્ધ કરનારા અલંબુષ, શ્રુતાયુ, જલસંધ, સોમદત્તનો પુત્ર ભૂરિશ્રવા, વિરાટ, મહારથી દુપદ, તથા ધટોત્કચાદિક બીજા રાજાઓ સર્વે નાશ પામ્યા. યુદ્ધમાં દ્રોણાચાર્ય પરલોકને પામ્યા ત્યારે અશ્વત્થામાએ ક્રોધથી નારાયણ નામનું અસ્ત્ર મોકલ્યું, પછી વ્યાસજીનું આવવું, તથા શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનનું મહાત્મ્ય. એટલી કથા કહી છે. આ સાતમું દ્રોણપર્વ કહ્યું તેમાં ધણું કરીને શરવીર રાજાઓ નાશ પામ્યા છે. તેના ૧૭૦ અધ્યાય છે અને તેમાં ૮૯૦૮ શ્લોકો કહ્યા છે.

હવે અહ્યુત એવું આઠમું કર્ણપર્વ કહું છું. તેમાં એક પ્રકરણ છે, જેમાં મદ્રદેશના યુદ્ધિમાન શલ્યરાજા કર્ણના સારથી થયા, ત્રિપુરાસુરની કથા, સંગ્રામમાં જતી વખતે કર્ણ અને શલ્યનો કઠોર સંવાદ, તિરસ્કારવાળું હંસ અને કાગડનું આખ્યાન, મહાત્મા અશ્વત્થામાએ પાંડવને માર્યો. દંડસેનના દંડને હણ્યો, સંગ્રામમાં કર્ણે સર્વના દેખતાં યુદ્ધિષ્ઠિરને સંશય પમાડ્યો. તેથી યુધિષ્ઠિર અને અર્જુનનો પરસ્પર ક્રોધ થયો અને તે ઠેકાણે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનનો વિનય કહ્યો. સંગ્રામમાં પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક દુઃશાસનની છાતી બેદીને બીમસેને તેનું રૂંધિર પીધું, તથા અર્જુને સંગ્રામમાં કર્ણને માર્યો. એટલી કથા કહી છે. એ આઠમું કર્ણપર્વ કહ્યું તેના ૬૯ અધ્યાય છે, અને તેમાં ૪૯૬૪ શ્લોકો કહ્યા છે.

હવે નવમું શલ્યપર્વ કહું છું. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં મોટા શરવીર રાજાઓ નાશ પામી ગયા ત્યારે શલ્યરાજાને દુર્યોધને સેનાપતિ કર્યો, કુમારનું આખ્યાન, અભિષેકનું કર્મ, વિભાગેકરી રથીઓના યુદ્ધ, કૌરવોના મુખ્ય યોદ્ધાઓનો નાશ, મહાત્મા ધર્મરાજાએ શલ્યને અને સહદેવ પાંડવે શકુનિને માર્યો. એવી રીતે બધું સૈન્ય જ્યારે નાશ પામ્યું અને કંઈક અવશેષ રહ્યું ત્યારે દુર્યોધન ક્રોધ પાણીના હૃદયમાં પ્રવેશકરી તેનું જલ સ્તંભન કરીને અંદર બેઠો; તે વાત પાર્થિઓએ બીમસેનને કહી, તે સાંભળી પાંડવોએ દુર્યોધનની પાસે આવીને તેનો તિરસ્કાર કર્યો. તે સહન નહીં થવાથી અતિક્રોધી એવો દુર્યોધન, પાણીના

હૃદયમાંથી બાહાર નીકળ્યો, અને બીમસેનની સાથે ગદાયુદ્ધ કરવા લાગ્યો; એવી રીતે મેહનું યુદ્ધ થતી વખતે બળદેવજી ત્યાં પધાર્યાં. તેઓએ સરસ્વતી તથા બીજાં તીર્થોની પવિત્રતા કહી. પછી દુર્યોધનના સાથળો બીમસેને ભયંકર વેગવાળી ગદાએ ફરીને ભાગ્યા, એટલી કથા કહી છે. એ નવમું શ્લોકપર્વ કહ્યું તેના ૫૯ અધ્યાય અને ૩૨૨૦ શ્લોક કરેલા છે.

હવે દશમું દાક્ષણ્ય એવું સોસૌમિકપર્વ કહું છું તે સાંભળો. તેમાં ત્રણ પ્રકરણો છે, જેમાં પાંડવો ગયા પછી, સાથળો જેના ભાગી ગયા છે એવા દુર્યોધન રાજની પાસે, સાંજની વખતે કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય અને અશ્વત્થામા આવ્યા અને તેને રણભૂમિમાં પડેલો જોઇને દહ ક્રોધવાળા મહારથી અશ્વત્થામાએ પ્રતિજ્ઞા કરી કે “ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન જેમાં મુખ્ય છે, એવા પાંચાલ દેશના સર્વ રાજાઓ તથા પ્રધાનો સહિત પાંડવોને માર્યા વગર હું ક્વચ નહીં ઉતારું. ” એ પ્રમાણે દુર્યોધનને કહી સર્વાસ્તની વખતે, અશ્વત્થામા ક્રોધ વનમાં જઇને એક મોટા વડના ઝાડ નીચે જોડા; તે ઝાડ ઉપર રહેનાર ધણા કાગડાઓને એક ધુડપક્ષિયે માર્યા, તે જોઇને અશ્વત્થામાને ધણો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો. પછી પોતાના પિતાના વધને સંભારીને, નિદ્રાવશ થયેલા પાંચાલદેશના રાજાઓને મારી નાખવાનો વિચાર કરી તે પાંડવોના તંબુના દરવાજા પાસે ગયો, ત્યાં ત્રિકરાણ રૂપવાળા કોઈ રાક્ષસને તેણે સુતેલાઓની ચોક્કી કરતો જોયો. પછી અશ્વત્થામાએ સુતેલાઓ ઉપર અત્યો નાખ્યા, પણ તે રાક્ષસે નાખેલાં અત્યોનો નાશ કર્યો, તે જોઇને તેણે તેજ વખતે મહાદેવનું આરાધન કર્યું. પછી કૃતવર્મા, કૃપાચાર્ય, અને અશ્વત્થામાએ, એકઠા મળીને, વિશ્વાસથી પરિવાર સહિત સુતેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન આદિ લઈ પાંચાલદેશના રાજાઓને તથા દ્રૌપદીના પુત્રોને માર્યા. તેમાં પાંચ પાંડવો તથા સાત્યકી યાદવ શ્રીકૃષ્ણના આશ્રયથી બચ્યા, બાકી સર્વે નાશ પામ્યા. તે સર્વે વાત ધુષ્ટદ્યુમ્નના સારથીયે પાંડવોને કહી. પછી પોતાના પિતા અને ભાઇઓના મરણથી પીડિત એવી દ્રૌપદીએ પોતાના પુત્રનો નાશ જોઇને સંકલ્પ કર્યો જે “ મારા પુત્રોના મારનારને મરાવ્યા પછી હું અન્ન પાણી લઇશ, ” એવો સંકલ્પ કરીને પોતાના સ્વામીની પાસે ગઈ. ત્યારે ભયંકર પરાક્રમવાળા બીમસેન, દ્રૌપદીનાં વચન સાંભળીને તેનું ગમતું કરવા વાસ્તે મોટી ગદા લઇને ગુરૂના પુત્ર અશ્વત્થામાની પછવાડે રીક્ષ કરીને દોડ્યા. બીમસેનના ભયથી, દૈવે પ્રેર્યા એવા અશ્વત્થામાએ, પાંડવ વિનાની પૃથ્વી કરવા સાર ક્રોધથી બ્રહ્માએ મોકલ્યું. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું કે “ તું પણ તેજ જાતનું અસ્ત્ર નાખી શાંતિ કર ” પછી પાપિષ્ઠ એવા અશ્વત્થામાની દ્રોહબુદ્ધિ જોઇને વ્યાસજીએ તેને શાપ આપ્યો, તેના બદલામાં તેણે પણ વ્યાસજીને શાપ આપ્યો. પછી તે અશ્વત્થામાના મસ્તકમાં જે મશ્તિ હતો તે હીનવી લઇને પાંડવોએ દ્રૌપદીને આપ્યો, એટલી કથા કહી છે. એ દશમું સૌમિકપર્વ મેં કહ્યું, તેના ૧૮ અધ્યાય છે તે તેમાં ૮૭૦ શ્લોકો કલા છે.

હવે કર્ણાનો ઉદય જેમાં છે એવું અગીઆરમું સ્કન્ધપર્વ કહું છું. તેનાં પાંચ પ્રકરણો છે, જેમાં પુત્રના શોક કરીને તપેલા અને બીમસેન ઉપર દ્રેષ બુદ્ધિ રાખનાર ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ, તેની પાસે શ્રીકૃષ્ણે રખાવેલી એવી બીમની લોહાની બનાવેલી મૂર્તિ ભાગી નાખી. તે શોકથી તપેલા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાની ઉત્તમ વચનોએ કરીને વિદુરજીએ આશ્વાસના કરી. પછી તે શોકથી પીડાયેલા ધૃતરાષ્ટ્રનું સ્ત્રીયો સહિત કૌરવોના યુદ્ધસ્થાનમાં જવું. ત્યાં યરવીરોની ઝીંચોનો અતી કર્ણા ઉપજે એવો વિલાપ, ગાંધારી અને ધૃતરાષ્ટ્રને ધણો ક્રોધ અને મોહ

ઉત્પન્ન થયો. યુદ્ધસ્થાનમાં ક્ષત્રિયોની સ્ત્રીઓએ, લડાઇમાં પાછા હોં નહીં એવા પોતાનાં પુત્રો, ભાઇઓ, અને પિત્રાઇઓને નાશ પામેલા જોયા. પછી પુત્ર પૌત્રના નાશથી પીડાયેલી ગાંધારીનો ક્રોધ શ્રીકૃષ્ણે શમાવ્યો. સર્વ ધર્મ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા યુધિષ્ઠિરે, મરણ પામેલા રાજાઓનાં શરીરો શાસ્ત્ર વિધિથી દહન કરાવ્યાં અને તે રાજાઓનું દરેકનાં નામ લઇને તેમણે તર્પણ કર્યું; ત્યારે પોતાનો છાનો ઉત્પન્ન કરેલો કર્ણ નામનો પુત્ર કુંતીએ જાણાવ્યો, એટલી કથા કહી છે. સન્નજનના મનને ખેદ કરનાર અને અશ્રુની પ્રવૃત્તિ કરનાર, તથા શોક અને વિહવલતાથી ભરેલું આ અગ્નીઆરમું સ્ત્રી પર્વ મેં તમને કહ્યું, તેના ૨૭ અધ્યાય છે તે તેમાં ૭૭ શ્લોકો છે.

હવે યુદ્ધિને વધારનાર શાન્તિપવ હું કહું તે આપ શ્રવણ કરો. તેમાં ચાર પ્રકરણો છે, જેમાં પિત્રાઇઓ, સંજયી, તથા મામા એ સર્વને મરાવીને યુધિષ્ઠિર રાજા વૈરાગ્યને પામ્યા, ત્યારે તેઓને બાણરૂપી શૈયા ઉપર પોઢેલા બીજમ પિતામહે, રાજાઓને જાણવા લાયક નાના પ્રકારના ધર્મો કહ્યા. તેમાં દુષ્કાળ, વૈર અને રોગ ઇત્યાદિ આપત્તિ આવી પડે, તે વખતે કેવી રીતે વર્તવું તે પણ કહ્યું. બીજમે કહેલા ધર્મોને જે કોઇ પુરૂષ સારી રીતે શ્રવણ કરે તે સર્વગુણધર્મને પામે. પછી ધણાક વિસ્તારથી વિચિત્ર પ્રકારના મોક્ષ ધર્મો કહ્યા છે, એટલી કથા કહી છે. આ યુદ્ધિમાન ને પ્રિય એવું બારમું શાંતિપર્વ કહ્યું, તેમાં ૩૨૯ અધ્યાય ને તેમાં ૧૪૭૩૨ શ્લોકો છે.

હવે ઉત્તમ એવું તેરમું અનુશાસન પર્વ કહું છું. તેનું એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં ગંગાના પુત્ર બીજમ પાસેથી ધર્મો સાંભળીને યુધિષ્ઠિર રાજાનું સ્વસ્થ થવું, ધર્મ અને અર્થમાં હિતરૂપ એવો સમગ્ર આચાર, વિવિધ પ્રકારનાં દાનોનાં ફળ, તેમજ પાત્રનાં લક્ષણ, દાનનો પરમ વિધિ આચારનો વિધિ, સત્યની પરમ ગતિ, ગાયો તથા પ્લાહણોનું માહાત્મ્ય, અને દેશકાળને લાયક એવું ધર્મોનું રહસ્ય, એ સર્વ કહ્યું છે. આ ધણાક વૃત્તાંતવાળું ઉત્તમ અનુશાસનપર્વ મેં કહ્યું, તેમાં બીજમપિતામહની સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ પણ કહી છે. ધર્મનો નિશ્ચય કરાવનાર એ તેરમું પર્વ છે, તેમાં ૧૩૬ અધ્યાય ને તેમાં ૮૦૦૦ શ્લોકો છે.

હવે ચૌદમું અશ્વમેધિકપર્વ કહું છું. તેનાં બે પ્રકરણો છે, જેમાં સંવર્ત અને મરૂતનું ઉત્તમ આખ્યાન, સુવર્ણના લંડારની પ્રાપ્તિ, પરિક્ષિત રાજાનો જન્મ, અશ્વત્થામાના બાણરૂપી અસ્તિથી ગર્ભની અંદર પરિક્ષિતનું બળવું, તેની શ્રીકૃષ્ણે રક્ષા કરી. પછી પૃથ્વીમાં પાંડવોએ ઘોડો ફરવા મોકલ્યો તેની પાછળ પોતે ગયા, ત્યાં ઢેટલાક ક્રોધી એવા રાજાઓની સાથે યુદ્ધ થયું. ચિત્રાંગદાના પુત્ર બહુવાહનના હાથે ગંગાના શાપથી અર્જુન મૃત્યુ પામ્યા. અશ્વમેધ યજ્ઞમાં નોળીયાનું આખ્યાન, એટલી કથા કહી છે. આ અશ્વમેધ એવું અશ્વમેધિકપર્વ કહ્યું, તેના ૧૦૩ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૩૨૦ શ્લોકો કહ્યા છે.

તે પછી પંદરમું આશ્રમવાસિક પર્વ કહું છું. તેનાં ત્રણ પ્રકરણો છે, જેમાં રાજ્ય મૂકીને ગાંધારી સહિત ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા અને વિદુરજી હિમાલયમાં ચાલી નીકળ્યા. તે જોઇને સતી એવી કુંતી પણ પોતાના પુત્રોનું રાજ્ય મૂકીને તેઓની પાછળ ગઇ; ત્યાં નાશ પામેલા પોતાના પુત્ર, પૌત્ર અને બીજ પણ શરવીર રાજાઓને વ્યાસજીના પ્રસાદ થકી જોઇને ગાંધારી સહિત ધૃતરાષ્ટ્રરાજાએ શોકનો ત્યાગ કર્યો. પછી તેઓ પરમ ગતિને પામ્યા. વિદુરજી પણ પોતાના સ્થાનમાં ગયા, કારભારીઓ સહિત સંજય પણ સિદ્ધિને પામ્યો. પછી

નારદજીએ ધર્મરાજ પાસે આવીને યાદવોના નાશની વાત કહી, એટલી કથા કહી છે. આ આશ્રમવાસિકપર્વ કહ્યું, તેના ૪૨ અધ્યાય છે ને તેમાં ૧૫૦૬ શ્લોકો કલા છે.

હવે મહાદાશ્ય એવું સોળમું મૌસલપર્વ કહ્યું છું તેમાં એક પ્રકરણ છે, જેમાં વ્યાસજીના શાપને લીધે, યુદ્ધની વખતે પુરૂષોત્તમ સિંહરૂપ યાદવો મદિરાપાન કર્યાથી પરાધિન થઇ ગયા અને દેવે ત્રેયાં તેથી ખારા સમુદ્રની પાસે, શસ્ત્રના સ્પર્શ કરીને અને નદીને કંઠિ ઉમતા એવા એરકાના ઝાડરૂપી વજ્ર કરીને મરણ પામ્યા. રામ અને શ્રીકૃષ્ણે સર્વ યાદવોનો ક્ષય કરીને પોતે વ્રહ્મરૂપ છે તો પણ પ્રાપ્ત થયેલા કાળને ઉદ્ધવન ન કર્યો, ત્યાં મુખ્ય મુખ્ય યાદવોના શરીરનો સંસ્કાર થયો. પછી અર્જુન વ્રદ અને બાળક જંતોને દારકથી હસ્તિનાપૂર લઇ ગયા. રસ્તામાં સંકટની વખતે ગાંડીવ ધનુષનો પરાભવ જોઇને બીજાં દિવ્ય અશ્ત્રોની વિદ્યા પુણ્ય નિષ્ફળ જોઇને તથા યાદવોની સ્ત્રીઓનો નાશ જોઇને, વ્યાસજીના વાક્યે કરી પ્રેરાતાં વૈરાગ્યને પામ્યા એવા અર્જુને, ધર્મરાજ પાસે જઇને રાજ્ય ત્યાગ કરવા વિષે વિચાર કર્યો, એટલી કથા કહી છે. એ સોળમું મૌસલપર્વ કહ્યું, તેના આઠ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૨૦ શ્લોકો કલા છે.

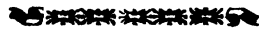
હવે સત્તરમું મહાપ્રસ્થાનિકપર્વ કહ્યું છું. તેમાં એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ એવા પાંડવો રાજ્ય મૂકીને દ્રૌપદી સહિત ઉત્તર દિશામાં ચાલી નીઘળ્યા. રસ્તામાં તેઓને અગ્નિનું દર્શન થયું; તે અગ્નિની આગ્રાથી પોતાનું ઉત્તમ ગાંડીવ ધનુષ અર્જુને તેને આપ્યું. પછી ત્યાં પડી ગયા એવા ભાઇઓ અને દ્રૌપદીને જોઈ યુધિષ્ઠિર રાજ તેઓને મૂકીને, ફરી તેઓ તરફ નજર ન કરતાં ચાલતા થયા, એટલી કથા કહી છે. એ સત્તરમું મહાપ્રસ્થાનિકપર્વ કહ્યું. તેના ૩ અધ્યાય છે ને તેમાં ૩૨૦ શ્લોકો કલા છે.

હવે અઠારમું સ્વર્ગારોહણપર્વ કહ્યું છું. તેમાં પણ એકજ પ્રકરણ છે, જેમાં દેવતાઓનો રથ પ્રાપ્ત થયો, તોપણ દયાળુ ધર્મરાજએ, કૂતરા વગર તે રથમાં બેસવાની ઇચ્છા નહીં કરી. એ પ્રકારે મહાત્મા ધર્મરાજની ધર્મમાં અચલ સ્થિતિ જોઇને કૂતરાએ પોતાનું સ્વરૂપ ત્યાગ કરીને પોતાનું યમ રાજનું અસહ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. તેની સાથે યુધિષ્ઠિર રાજ સ્વર્ગમાં ગયા. પછી દેવતાના દૂતે યુધિષ્ઠિર રાજને નર્ક દેખાડ્યું, જ્યાં પોતાના ભાઇઓની દીનવાણી સાંભળીને તેઓ પણ થોડીવાર ત્યાંની પીડા જોઇ દુઃખ પામ્યા. ત્યાં યમરાજ અને ઇન્દ્ર યુધિષ્ઠિરની પાસે આવ્યા. પછી યુધિષ્ઠિર રાજ, આકાશ મંગામાં સ્નાન કરી, પોતાનું મનુષ્ય શરીર ત્યાગ કરી, દિવ્ય શરીર ધારણ કરીને સ્વર્ગમાં પોતાના ધર્મથી મળેલા સ્થાનને પામ્યા અને બધા દેવતાઓથી સન્માન પામીને ધણા ખુશી થયા, એટલી કથા કહી છે. એ અઠારમું સ્વર્ગારોહણપર્વ મેં કહ્યું, તેના પાંચ અધ્યાય છે ને તેમાં ૨૦૯ શ્લોકો કલા છે. એવી રીતે અઠાર પર્વો કલાં. ભારતમાં અઠાણું પ્રકરણો અને આશરે ચોરાશી હજાર શ્લોકો છે. બાકી, બીજો હરિવંશ ગ્રંથ, જે આ ભારતથી જુદોજ ભાગ છે તેમાં બે પ્રકરણો અને આશરે સોળ હજાર શ્લોકો છે તે સર્વે મળી એક સો પ્રકરણ અને એક લાખ શ્લોકનું ભારત થયું છે. જે કાષ્ઠ પાઠાણ, અને ઉપનિષદો સહિત ચારે વેદને જાણ્યો હોય ને આ ભારતરૂપી આખ્યાન ન જાણ્યો હોય, તો તે વિચક્ષણ મનુષ્ય નહિ, આજ ભારતની અંદર વ્યાસજીએ અર્થશાસ્ત્ર, ધર્મશાસ્ત્ર, કામશાસ્ત્ર, અને મોક્ષશાસ્ત્ર, એ સર્વે કલાં છે. જેમ કાપલની વાણી સાંભળીને રૂક્ષ એવી કાગડાની વાણી સાંભળવી

કોઇને ગમતી નથી, તેમ આ ભારતરૂપી આખ્યાન જે શ્રવણ કરે તેને બીજું કંઈ સાંભળવામાં રૂચિ થતી નથી. જેમ પંચ મહાભૂતો થઈ અધ્યાત્મ, અધિભૂત અને અધિદેવની રચના થાય છે, તેમ આ ભારતથી કવિઓની શુદ્ધિ કવિતા રચવામાં થાય છે. જેમ આકાશમાં જરાયુજ, અંડજ, શ્વેદજ અને ઉદ્દભિજ, એ ચાર પ્રકારની પ્રજા કહી છે, તેમ આ ભારતમાં અઢારે પુરાણો કહ્યાં છે. જેમ સર્વ ઇન્દ્રિયોનો આશ્રય મન છે, તેમ સર્વ શાસ્ત્રાર્થનો આશ્રય આ ભારત છે. નિરંતર આ ભારતનું ચિંતન કરવાવાળા તમે તેની ધર્મને વિષે શુદ્ધિ થાઓ, કારણ પરલોકમાં એક ધર્મજ સહાયતા કરનાર છે. ડાહ્યા પુરૂષો ધન અને સ્ત્રીઓને સેવે છે, તો પણ પરલોકમાં તે ધન અને સ્ત્રીઓથી તેઓનું રક્ષણ થતું નથી, તેમજ તે ધન અને સ્ત્રીઓ સ્થિર પણ રહેતાં નથી. વ્યાસજીના મુખમાંથી નીકળેલું આનાથી ઉત્કૃષ્ટ બીજું કંઈ નથી એવું, પવિત્ર, કલ્યાણરૂપ, અને પાપને હરનાર આ ભારતરૂપી આખ્યાન જે જાણે છે તેને સર્વ તીર્થોનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, અને બીજું પણ તેના મનની ઇચ્છા પૂર્ણ થાય છે. જે કોઈ પુરૂષ, ધણા શાસ્ત્ર અને વેદને જાણનાર બ્રાહ્મણને સોનાના શિંગડાવાળી સો ગાયોનું દાન આપે, તેને જેટલું ફળ થાય છે, તેટલુંજ ફળ, જે કોઈ આ પવિત્ર ભારતની કથા નિરંતર સાંભળે તેને થાય છે.

यो गो शतं कनकशृंगमयं ददाति विप्राय वेदविदुषे च बहुभुताय
पुण्यां च भारतकथां शृणुयाच्च नित्यं तुल्यं फलं भवति तस्य च तस्य वैव.

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि पर्वसंग्रहपर्वणि गुर्जरभाषायां द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

અધ્યાય ૩ જો. સરમાનો જનમેજયને શાપ.

પૌણ્યપર્વ.

સૂત ઉવાચ—जनमेजयःपरिक्षितः सहभ्रातृभिः कुरुक्षेत्रे दीर्घसत्रमुपास्ते

तस्य भ्रातरस्तयः श्रुतसेन उग्रसेनो भीमसेन इति

तेषु तत्सत्रमुपासीनेष्वागच्छत्सारमेयः ॥ ૧ ॥

સૂત કહે છે—શ્રુતસેન, ઉગ્રસેન, અને ભીમસેન નામના પોતાના ત્રણ ભાઈઓ સહિત પરિક્ષિતના પુત્ર જનમેજય રાજા, કુરૂક્ષેત્રમાં ઘણાં વર્ષ ચાલે એવો યજ્ઞ કરતા હતા. તે યજ્ઞમાં કોઈ દૂતરો જનમેજય રાજાના ભાઈઓ જ્યાં બેઠા હતા ત્યાં આવ્યો. તેને તે ત્રણ ભાઈઓએ માર્યો, તેથી તે દૂતરો અતીશે રડતો રડતો પોતાની મા પાસે ગયો. તેને રડતો જોઈ તેની માયે પૂછ્યું કે હે પુત્ર ! તું શું કરવા રડે છે ? તને કોણે માર્યો ? ત્યારે દૂતરો બોલ્યો જે મને જનમેજય રાજાના ત્રણ ભાઈઓએ માર્યો. એવું સાંભળી માએ કહ્યું કે પુત્ર, તે કંઈ પણ અપરાધ કર્યો હશે. દૂતરે જવાબ આપ્યો જે મેં કંઈ પણ અપરાધ કર્યો નથી. તેઓના હોમવાનાં પદાર્થો મેં જોયાં નથી, તેમ ચાટ્યાં પણ નથી. તે સાંભળી તે દૂતરી પોતાના પુત્રના દુઃખથી પીડાતી યજ્ઞમાં જ્યાં ભાઈઓ સહિત બેઠેલા જનમેજય રાજા પાસે ગઈ, અને તેણે તે રાજાને ક્રોધથી કહ્યું કે, મારા પુત્રે તમારા કંઈ

પણ અપરાધ ક્યો નથી, તમારા હોમવાના પદાર્થો જોયા નથી, તેમ ચાટ્યા પણ નથી, ત્યારે તેને શું કરવા માર્યો? એવા કૂતરીનાં વચન સાંભળી તેઓએ કાંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં, તે જોઈ કૂતરીએ જનમેજય રાજને શાપ આપ્યો કે “આ મારા નિરપરાધી પુત્રને તમેએ માર્યો, માટે નહીં ધારેલું ભય તમારી ઉપર આવી પડશે.” તે શાપ સાંભળી જનમેજય રાજ અત્યંત ભય અને ખેદને પામ્યા. હે બ્રાહ્મણ! એ કથાથી વ્યાસજીએ એવી સંમત કરી જે નિરપરાધી પ્રાણીને દુઃખ આપનારને તત્કાળ દુઃખ થાય છે. પછી તે યજ્ઞ સમાપ્ત કરી જનમેજય રાજ હસ્તિનાપુરમાં જઈને, પોતાને તે કૂતરીથી જે શાપ થયો હતો, તેને ક્ષમાવે એવા કાંઈ યોગ્ય પુરોહિતને ખોળવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. તેવામાં કાંઈ વખતે, તે રાજ પોતાના કાંઈ દેશમાં મુગ્યા કરવા ગયા. ત્યાં તેઓએ કાંઈ પણ ઋષિનો આશ્રમ જોયો, તેમાં કાંઈ શ્રુતશ્રવા નામે ઋષિને તથા તેના પુત્ર તપસ્વી એવા સોમશ્રવાને જોયા. પ્રથમ તે પુત્ર પાસે જનમેજય રાજએ જઈને કહ્યું જે હે સોમશ્રવા! મારા તમે પુરોહિત થાઓ, એવી હું પ્રાર્થના કરું છું. એટલું કહી તેના પિતા પાસે જઈ તેને નમસ્કાર કરીને તેઓ બોલ્યા જે, આ તમારા પુત્ર મારા પુરોહિત થાય એવી હું ઇચ્છા રાખું છું. એવું સાંભળી તે ઋષિ બોલ્યા કે આ મારો પુત્ર તપસ્વી, વેદ જાણનાર તથા મારા તપ અને પરાક્રમે ધારણ કરનાર એવો છે; અને એ, માફ વીર્યપાન કરનારી કાંઈ સર્પ જાતિની સ્ત્રીનાં ગિદરથડી ઉત્પન્ન થયો છે; તેથી એ અસૌક્રિક સંજિતમાન છે. માટે હે રાજ! એક મહાદેવજીના શાપ વગર તમેને જેટલા શાપ થયા હોય, તે સર્વ ઘણવાને તે સમર્થ છે. પણ એનો એવો એક છૂપો નિયમ છે, જે હરકોઈ બ્રાહ્મણ એની પાસે આવીને જે કાંઈ માગે તે તેને આપે છે. એ નિયમ તમારાથી સચવાય તો તમે એને તેડી જાઓ. તે સાંભળી જનમેજય રાજએ શ્રુતશ્રવા ઋષિને કહ્યું કે “હે ઋષિ! હું તમે કહ્યું તેમ કરીશ.” એમ કહીને તે સોમશ્રવાને પુરોહિત કરી તેને સાથે લઈ રાજ પોતાને ઘેર ગયા; અને તેઓએ પોતાના ભાઈઓને કહ્યું જે, આ સોમશ્રવા નામના બ્રાહ્મણને આપણા પુરોહિત કર્યા છે, માટે તે જે તમેને આજ્ઞા કરે તે પ્રમાણે તમારે વર્તવું; એમાં કાંઈ વિચાર કરવો નહીં. એ પ્રમાણે જનમેજયના કહેવાથી તેના ભાઈઓ તે ઋષિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવા લાગ્યા. તે પછી તક્ષશિલા નામે કાંઈ દેશમાં જઈ જનમેજય રાજએ તે દેશ જતી પોતાને વશ કર્યો. હવે કાંઈ ઉત્કંઠા નામના ઋષિએ જનમેજય રાજને સર્પ યજ્ઞ કરવા ઉદ્દેશ્યો. તે વાત કહેવા સાફ ધૌમ્ય ઋષિના શિષ્યોની કથા કહું છું, તે શ્રવણ કરો. કાંઈ એક અપોદ્ધ ઋષિના પુત્ર ધૌમ્ય ઋષિ હતા, તેના ઉપમન્યુ, આરણ્ય અને વેદ નામના ત્રણ શિષ્યો હતા. તેઓની પરીક્ષા જોવા સાફ ધૌમ્ય ઋષિએ ઉપર કહેલા ત્રણ શિષ્યોમાંથી આરણ્ય નામનો શિષ્ય જે પાંચાલ દેશનો રહેવાસી હતો, તેને આજ્ઞા કરી કે હે શિષ્ય! તું એતરમાં જઈને ક્યારાની પાળ બાંધ. ગુરૂની એવી આજ્ઞા સાંભળીને તે શિષ્યે એતરમાં જઈ પાળ બાંધવા માંડી, પણ પાણી આવવાનો વેગ થયો, તેથી પાળ બાંધી શક્યો નહીં. ત્યારે મનમાં ખેદ પામીને તેણે વિચાર કર્યો જે, પાળ નહીં બાંધાય તો પાણી ક્યારામાં થઈ આવશે અને તેથી વાવેલાં બીજ નાશ પામશે. માટે આ વખતે ક્યારાની પાળની વચમાં હું સુઈ જઈ તો પાણી બાંધ રહે, એ વગર બીજે કાંઈ ઉપાય નથી. એવું વિચારી પોતે તે પાળની વચમાં સુઈ ગયો, તેથી પાણી બાંધ થઈ રહ્યું. તે પછી કાંઈ વખતે

ધૌમ્ય ઋષિએ પોતાની પાસેના બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું જે હે શિષ્યો ! પાંચાલ દેશનો રહેવાસી આરુણિ શિષ્ય ક્યાં ગયો છે ? શિષ્યોએ કહ્યું જે હે ગુરુ ! તમેજ તેને ખેતરના ક્યારા બાંધવા માટે મોકલ્યો છે. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું જે, ચાલો આપણે તેને જોવા જઈએ. એમ કહી શિષ્યો સહિત પોતે ત્યાં ગયા ને હાક મારી બોલ્યા કે “ હે પુત્ર આરુણિ ! તું ક્યાં છે ? અહીં આવ. ” એવી ગુરુની વાણી સાંભળી તે આરુણિ શિષ્ય ક્યારામાંથી ઉભો થઈને ગુરુની પાસે ગયો અને બોલ્યો કે “ આ રજો મહારાજ. ” ક્યારાની પાળમાં ધણું પાણી આવતું હતું, તેને રોકવા વાસ્તે તેમાં હું સુતો હતો. તે તમારો શબ્દ સાંભળી તત્કાળ ક્યારાની પાળ ભાગીને તમારી પાસે આવ્યો છું, અને તમોને વંદન કરું છું. હવે આપ આજ્ઞા કરો તે પ્રમાણે કરું. એવાં શિષ્યનાં વચન સાંભળી ધૌમ્ય ઋષિએ કહ્યું કે, તું ક્યારાની પાળ ભાગી ઉભો થયો માટે ઉદાલક એવું તારું નામ પડશે. એમ કહી તેની ઉપર કૃપા કરીને વળી બોલ્યા જે હે શિષ્ય ! મારું વચન તેં યથાર્થ પાળ્યું, માટે તારું કલ્યાણ થશે, ને સર્વ વેદ તથા ધર્મશાસ્ત્રો જે તું ભણ્યો છે, તે સર્વ તને નિરંતર યાદ રહેશે. ગુરુનો એવો આશીર્વાદ લઈને આરુણિ પોતાના દેશમાં ગયો. પછી ધૌમ્ય ઋષિયે પોતાના બીજા ઉપમન્યુ નામના શિષ્યને આજ્ઞા કરી જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! તું ગાયોની રક્ષા કર. એવી ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે તે શિષ્ય ગાયોની રક્ષા કરવા લાગ્યો. તે દરરોજ દિવસે ગાયો ચારીને સાયંકાળે ગુરુને ઘેર આવી, હાથ જોડી સામે ઉભો રહેતો હતો. તેને શરીરે પુષ્ટ જોઈને કાંઈ વખતે ગુરુએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! તું અત્યંત પુષ્ટ છે, તે શાથી તારી જીવિકા ચલાવે છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે હું બિક્ષા માગીને જીવિકા ચલાવું છું. ગુરુએ કહ્યું કે, તું જે કાંઈ અન્ન માગી લાવે તે સર્વે તારે મારી પાસે મૂકવું ને હું આજ્ઞા આપું ત્યારે ખાવું. ગુરુની એવી આજ્ઞા થઈ તેથી તે શિષ્યે માગી લાવેલું અન્ન ગુરુને આપ્યું. ગુરુએ તે પોતાની પાસે રાખીને કહ્યું કે હમેશ તારે આ રીતે કરતા જવું. તે પ્રમાણે તે શિષ્ય કરતો થઈ દિવસે ગાયો ચારીને સાયંકાળે ગુરુને ઘેર આવી તેઓની પાસે ઉભો રહી નમસ્કાર કરતો. વળી તેને શરીરે પુષ્ટ દેખીને ગુરુએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! જે કાંઈ અન્ન તું માગી લાવે છે તે સર્વે હું લઈ લઉં છું, ત્યારે હમણાં તું તારી જીવિકા શાથી ચલાવે છે ? શિષ્યે જવાબ આપ્યો જે એક વાર માગી લાવીને તમોને આપું છું, ને બીજી વખત માગી લાવીને મારી જીવિકા ચલાવું છું. તે સાંભળી ગુરુએ કહ્યું જે એવી રીતે ગુરુની સેવા કરવી યોગ્ય નથી; કારણ બીજા પણ બીજા માગી જીવનારા છે, તેની જીવિકા તું જે વખત માગીને ઓછી કરે છે, માટે તેમ ન કરવું. શિષ્યે કહ્યું જે “ ઠીક હવેથી તેમ નહીં કરું ” એટલું બોલી તે ગાયોની રક્ષા કરવા લાગ્યો, ને પ્રથમ પ્રમાણેજ ગુરુની પાસે આવ્યો ઉભો રહેવા લાગ્યો. ફરી તેને શરીરે પુષ્ટ જોઈને ગુરુએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! તારું માગી લાવેલું અન્ન સર્વે હું લઈ લઉં છું ને બીજી વખત તું માગતો નથી, તોપણ શરીર અત્યંત પુષ્ટ છે, તે શાથી તારી જીવિકા ચલાવે છે ? શિષ્યે જવાબ આપ્યો જે હે ગુરુ આ ગાયોનું દૂધ પીને હું જીવું છું. ગુરુએ કહ્યું જે મારી આજ્ઞા વિના તારે ગાયોનું દૂધ પીવું યોગ્ય નથી. ત્યારે “ તેમ નહીં કરું ” એમ કહીને તેણે આગળનીજ પેઠે ગાયો ચારવા માંડી, ને તે પ્રથમ પ્રમાણેજ ગુરુની પાસે ઉભો રહેવા લાગ્યો. ફરી તેને શરીરે પુષ્ટ જોઈને ગુરુએ પૂછ્યું જે હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! માગી લાવેલું અન્ન મને આપે છે, બીજી વખત માગતો

નથી, માયોનું દૂધ પીતો નથી, તોપણ તું શરીરે પુષ્ટ થયો છે, તે હાલ તારી જીવિકા શાથી મલાવે છે ? શિષ્યે કહ્યું ને હે ગુરુ ! ગાયોને વાછડા ધાવે છે ત્યારે ને શીજી ઉડે છે, તે પીને હું મારી જીવિકા ચલાવું છું. તે સાંભળી ગુરુ બોલ્યા ને, એ ગુણવાન વાછડાઓ તારી ઉપર દયા કરીને ધણું શીજી ઉડાડે છે, તેથી તે વાછડાઓની જીવિકા ઓછી થાય છે, માટે શીજી પણ પીવા તારે લાયક નથી. ત્યારે “ ઠીક તેમ નહીં કરે ” એમ કહીને તે શિષ્ય ફરી ગાયો ચારવા ગયો. એવી રીતે ગુરુએ ચોફેરથી તે શિષ્યની જીવિકા બંધ કરી, ત્યારે ઘણી ભૂખ લાગી છે એને એવા તે ઉપમન્યુએ, કાઈ વખતે અરણ્યમાં, ખારાં, તીખાં, કડવાં, રૂક્ષ અને ઉદરમાં ઘણી ગરમી પેદા કરે એવાં આકડાનાં પાંદડાં ખાધાં. આથી તેની આંખે ગરમી ચડવાથી તે આંધળો થયો. પછી તે આંધળો વનમાં જ્યાં ત્યાં ફરતાં કાંઈ ફૂવામાં પડી ગયો, હવે સૂર્ય અસ્ત થતાં સુધી તે શિષ્ય ઘેર આવ્યો નહીં, ત્યારે ધૌમ્ય ઋષિએ બીજા શિષ્યોને પૂછ્યું ને હજી ઉપમન્યુ કેમ આવ્યો નથી ? તેઓએ કહ્યું ને તે ગાયો ચારવા ગયો છે. ગુરુ બોલ્યા ને મેં ઉપમન્યુની જીવિકા ચોફેરથી બંધ કરી, તેથી જરૂર તેને ક્રોધ ચડ્યો હશે, માટેજ ધણોક વખત થયો છતાં આવ્યો નથી. હવે આપણે તેને ખોળવા જવું. એમ કહી શિષ્યો સહિત ધૌમ્ય નામના ગુરુ અરણ્યમાં ગયા ને હાક મારી બોલ્યા ને હે પુત્ર ઉપમન્યુ ! તું ક્યાં છે ? અહિં આવ. તે સાંભળીને ફૂવામાંથી ઉપમન્યુ મોટેથી બોલ્યો ને હે ગુરુ, હું ફૂવામાં પડી ગયો છું. ગુરુએ પુછ્યું ને પુત્ર ! આ ફૂવામાં તું કેમ પડી ગયો ? શિષ્યે કહ્યું ને, આકડાનાં પાંદડાં ખાધને આંધળો થયો તેથી પડી ગયો. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું ને દેવતાઓના વૈદ્ય અશ્વિનીકુમારને સ્તુતિ કર, તે તને આંખો આપશે. એવાં ગુરુનાં વચન સાંભળી શિષ્ય વેદની ઋચારૂપ વાણીએ કરીને અશ્વિનીકુમારની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો ને, હે અશ્વિનીકુમાર ! તમે ચૈતન્યરૂપે કરીને બ્રહ્મરૂપ, કાળને નિયમમાં રાખનારા, અને સૃષ્ટિના પ્રવર્તક, ઇત્યાદિ અનેક ગુણે કરી સંપન્ન છો. વળી શરણે આવેલા પ્રાણિયોના સર્વ રોગને ટાળનાર છો; તેની સ્તુતિ કરવાને હું સમર્થ નથી. હું આ ફૂવામાં પડી ગયેલો અને ચક્ષુએ હીન છું, તેથી મુંઝાઈને કેવળ તમારે શરણે આવ્યો છું. એ પ્રકારે તેણે સ્તુતિ કરી એટલે અશ્વિનીકુમાર ત્યાં પધાર્યા; અને તેઓએ તેને કહ્યું કે, તારી સ્તુતિએ કરી અમે તારી ઉપર ધણા પ્રસન્ન થયા છીએ, આ માલપુડા નામનું પક્ષવાન તને આપીએ છીએ, તે તું ખાઈ જા. ઉપમન્યુ બોલ્યો ને, તમે કહો છો તે ખરું, પણ ગુરુને નિવેદન કર્યા વગર હું ખાવાની ઇચ્છા કરતો નથી. અશ્વિનીકુમારે કહ્યું ને, તારા ગુરુએ પણ તારી પેટે અમારી સ્તુતિ કરી હતી. ત્યારે અમે તેને માલપુડો આપ્યો હતો તે તેણે પોતાના ગુરુને નિવેદન કર્યા વગર ખાધો હતો, માટે તું પણ ખા. તે સાંભળી ફરી ઉપમન્યુ બોલ્યો ને તમે કહ્યું તે ઠીક પણ હું તો ગુરુને નિવેદન કર્યા વગર ખાઈશ નહીં. ત્યારે અશ્વિનીકુમારે કહ્યું કે, આવી તારી ગુરુભક્તિ જોઈ અમે પ્રસન્ન થયા છીએ. તારા ગુરુની વાણી ધણી કઠોર છે, કારણ તારી પરીક્ષા જોવામાં તેને કાંઈ દયા આવી નહીં. પણ જા, તું તારા શિષ્યો ઉપર ધણો કમવાન થઈશ, આંખે દેખતો થઈશ, અને જ્ઞાનને પણ પામીશ. એવાં અશ્વિનીકુમારનાં વચનથી ઉપમન્યુને નેત્ર પ્રાપ્ત થયાં. પછી તે પોતાના ગુરુ પાસે જઈ પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો, અને જોશી બની હતી તેટલી સર્વ વાત કહી દેખાડી. તે સાંભળી ગુરુ ધણા પ્રસન્ન

થયા ને તેને કહ્યું કે, અશ્વિનીકુમારના કહેવા પ્રમાણે તું જ્ઞાનને પામીશ. સર્વ વેદ અને ધર્મશાસ્ત્ર જે તું બધ્યો છે તે સર્વ નિરંતર તને યાદ રહેશે. એવી રીતે ઉપમન્યુની ગુરૂએ પરીક્ષા લીધી. હવે ત્રીજા વેદ નામના શિષ્યની પરીક્ષા લેવા સારૂ ધૌમ્ય ઋષિએ તેને આજ્ઞા કરી જે, હે પુત્ર ! મારે ઘેર તું કેટલાક કાળ સૂધી મારી સેવામાં તત્પર રહે, એટલે તારૂં કલ્યાણ થશે, ત્યારે ' કીક, બહુ સારૂં, ' એમ કહી તે શિષ્ય ગુરૂને ઘેર રહ્યો. પછી બળદની પેઠે ગુરૂએ ધરના કાર્યરૂપી ધોંસરીમાં જોડેલો એવો તે શિષ્ય, ટાઢ તડકા બૂખ તૃષા ઇત્યાદિ દુઃખને સહન કરી ગુરૂને અનુકૂલ રહેતો. એ રીતે ઘણાક કાળ સૂધી ગુરૂની સેવા કરી તેઓને પ્રસન્ન કરીને તે કલ્યાણ અને સર્વસપણાને પામ્યો. એ પ્રમાણે વેદ નામના શિષ્યની ગુરૂએ પરીક્ષા લીધી. પછી તે વેદ નામનો શિષ્ય ગુરૂની આજ્ઞા લઈ પોતાને ઘેર જઈ ગૃહસ્થાશ્રમી થયો. તેના પશુ ત્રણ શિષ્યો થયા. પશુ તે પોતાના શિષ્યોને પોતાની સેવા અથવા કાંઈ પણ કામ કરવા કહેતો નહીં. કારણ કે ગુરૂને ઘેર બહુવા વખતનું દુઃખ તે જાણતો તેથી તે પોતાના શિષ્યોને, જેમાંથી કાંઈ જાતનું દુઃખ થાય એવું કામ બતાવતો ન હતો. કાંઈ વખતે એ વેદ નામના બ્રાહ્મણની પાસે, જનમેજય અને પૌષ્ય નામના બે ક્ષત્રિયોએ આવીને, તેને પોતાના પુરોહિત કર્યો. હવે કાંઈ સમય તે યજ્ઞમાનને ઘેર કંઈ યજ્ઞન કરાવવા માટે તે વેદ નામના બ્રાહ્મણને જવું પડ્યું. ત્યારે તેણે પોતાના ત્રણ શિષ્યોમાંથી ઉત્તંક નામના શિષ્યને રોજ અગ્નિમાં હોમ કરવાનું ઇત્યાદિ ધરનું સર્વ કામ સોંપ્યું; અને તેને કહ્યું કે, હે શિષ્ય ઉત્તંક ! અમારે ઘેર જે કંઈ ચંદ્ર રહે તે તારે લાવી આપવું. એવી આજ્ઞા કરીને તે વેદ બ્રાહ્મણ પોતે યજ્ઞમાનને યજ્ઞન કરાવવા માટે બહાર ગયા. પછવાડે તે ઉત્તંક શિષ્ય ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે તો ગુરૂના ધરમાં રહ્યો. કાંઈ વેળા ગુરૂના આશ્રમમાં રહેનારી સ્ત્રીઓએ એમની મળીને ઉત્તંકને તેની પરીક્ષા જોવા સારૂં કહ્યું કે હે ઉત્તંક ! તારા ગુરૂની સ્ત્રી હાલમાં ઋતુકાળમાં આવી છે, ને તારા ગુરૂ બહાર ગયા છે, માટે એનો આ ઋતુકાળ વૃથા ન જાય તેમ તું કર. આ તારા ગુરૂ વગર ખેદ પામે છે. એવું સાંભળી તે સ્ત્રીએને ઉત્તંકે જવાબ આપ્યો જે, તમારા કહેવાથી આ ન કરવાનું કામ હું નહિ કરું, કારણ મારા ગુરૂની સ્ત્રી તે મારી માતા છે. માટે હે સ્ત્રીઓ ! અનર્થરૂપ વચન મને શું કરવા સંભળાવો છો ? એમ કહી ઉત્તંકે પોતાના મનમાં ધણોજ દીક્ષગીર થયો. પછી થોડાક કાળમાં તે વેદ બ્રાહ્મણ બહાર ગામથી ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેઓને ઉત્તંકે પછવાડે જેટલી વાત બની હતી તે સર્વ યથાર્થ કહી સંભળાવી. તેથી ગુરૂએ પ્રસન્ન થઈને ઉત્તંકને કહ્યું જે હે પુત્ર ઉત્તંક ! તારૂં હું શું પ્રિય કરું ? કારણ તેં મારા ધર્મની સેવા કરી છે, તેથી તારી ઉપર હું ધણો પ્રસન્ન થયો છું. તું તારે ઘેર જ, તારી સર્વ કામના પરિપૂર્ણ થશે. એવાં ગુરૂનાં વચન સાંભળી ઉત્તંકે કહ્યું જે હે ગુરૂ ! તમોને હું ગુરૂ દક્ષિણા શું આપું ? કારણ વૃદ્ધ પુરૂષોએ કહેલું છે જે બહુવનાર ગુરૂ દક્ષિણા લઈને બહુવે અને બહુનાર શિષ્ય દક્ષિણા આપીને બહુ, એ તેઓનો ધર્મ છે. માટે જ શિષ્ય દક્ષિણા આપે ને ગુરૂ ન લે તો ગુરૂનો અધર્મ અને જો શિષ્ય દક્ષિણા ન આપે તો શિષ્યનો અધર્મ, વાસ્તે તમારી આજ્ઞાથી તમારે માટે તમોને ગમતી દક્ષિણા લઈ આવવા હું ઇચ્છું છું. ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે હે પુત્ર ઉત્તંક ! તારી દક્ષિણા લેઈશું, હમણું નહિ. તે પછી કાંઈ સમયે તે ઉત્તંક બોલી ઉઠ્યો જે, મહારાજ ! તમારે વાસ્તે શું દક્ષિણા

લઈ આવું ? તેની આજ્ઞા કરો. ગુરૂએ કહ્યું કે પુત્ર ઉત્તંક ! વારંવાર તું મને ગુરૂ દક્ષિણા વિષે કહે છે તો હું તને આજ્ઞા કરું છું કે તારી ગોરાણી માતા પાસે જઈને પૂછ, “ શું ગુરૂ દક્ષિણા આપું ? ” એ જે કહે તે લઈ આવ. તે સાંભળી પોતાની ગોરાણીમાતા પાસે જઈ તેણે પૂછ્યું કે હે માતા ! મારા ગુરૂએ આજ્ઞા આપી છે જે, “ તું તારી ગોરાણીમાતાને પૂછ, તે કહે તે ગુરૂ દક્ષિણા આપી, ગુરૂના ઋણથી મુક્ત થઈને ઘેર જા. ” મારે આપ આજ્ઞા કરો જે, હું શું ગુરૂ દક્ષિણા આપું ? ત્યારે ગોરાણીએ કહ્યું કે હે પુત્ર ! પૌષ્ય રાજ પાસે જઈને તેની સ્ત્રીએ કાનમાં પહેરેલાં કુંડળ મારે વાસ્તે, માગી લાવ. આજયથી એણે દિવસે પુણ્યક નામે એક વ્રત છે, તે વખતે તે કુંડળ પેહેરીને બ્રાહ્મણોને પિરસવાની હું ઇચ્છા રાખું છું. એ મારી ઇચ્છા તું પૂર્ણ કરશે તો તારું કલ્યાણ થશે. ગુરૂ પતિનાં એવા વચન સાંભળી ઉત્તંક પૌષ્ય રાજના દેશ પ્રત્યે ચાલ્યો. રસ્તામાં જતાં તેણે એક મોટા બળદ દીઠો, જેની ઉપર એક મોટો પુરૂષ બેઠેલો હતો. તે પુરૂષે ઉત્તંકને કહ્યું કે હે ઉત્તંક ! આ બળદનું જાણ તું ખા. ઉત્તંકે તે ખાવાની ઇચ્છા નહીં કરી, એટલે ફરીથી તે પુરૂષ બોલ્યો જે ઉત્તંક ! એ ખાવામાં તું કાંઈ વિચાર નહીં કર, કારણ પૂર્વે તારા ગુરૂએ પણ ખાધું છે. એવાં વચન સાંભળી તે બળદનું મૂત્ર અને જાણ ઉત્તંકે ખાધું. પછી ઉતાવળને લીધે બરાબર મુખ ધોયા વગર ઉભે ઉભેજ આચમન કરી ઉત્તંક ચાલતો થયો; તે પૌષ્ય નામના ક્ષત્રિય પાસે જઈ, તેને આશીર્વાદ આપી બોલ્યો જે હે રાજન ! હું તમારી પાસે યાચના કરવા આવ્યો છું. તે સાંભળી તેને નમસ્કાર કરી રાજ્યે કહ્યું કે હે ભગવન ! હું શું કરું ? તેની આપ આજ્ઞા કરો. ઉત્તંકે બોલ્યો જે હું મારા ગુરૂ વાસ્તે તમારી સ્ત્રીએ પહેરેલાં કુંડળ લેવા આવ્યો છું, તે તમે આપવાને લાયક છો. રાજ્યે જવાબ આપ્યો જે તમે અંતઃપુરમાં જઈ મારી સ્ત્રી પાસે માગો. ત્યારે ઉત્તંક અંતઃપુરમાં ગયો, પણ તેણે તે રાજની સ્ત્રીને દીઠી નહીં, તેથી પાછો તેની પાસે આવી બોલ્યો જે, હે રાજન ! તમે મને ખોટું સમજાવો છો, તે તમેને લાયક નથી; કારણ અંતઃપુરમાં તો તમારી સ્ત્રી દેખાતી નથી. એવું સાંભળી પૌષ્ય રાજ્યે ક્ષણ માત્ર વિચાર કરીને ઉત્તંકને કહ્યું કે, બરેબર તમે તમારું મુખ બરાબર ધોયેલું નથી, તેથી તમે ઉચ્છિષ્ટ અને અપવિત્ર છો; તે તમે યાદ કરી જુઓ. કારણ મારી સ્ત્રી પતિવ્રતા છે, તેનું દર્શન અપવિત્ર માણસને થતું નથી. એવું પતિવ્રતા સ્ત્રીયોનું માહાત્મ્ય છે. ત્યારે ઉત્તંક યાદ કરીને બોલ્યો કે ખરી વાત, રસ્તામાં ચાલતાં ચાલતાં જે મેં આચમન કર્યું તે નહીં કર્યા જેવુંજ હતું. પૌષ્યે કહ્યું જે બરાબર એવીજ રીતે કર્યાથી તમાને મારી સ્ત્રીનું દર્શન થયું નહીં. ત્યારે ઉત્તંક ખરું એમ કહી, ઉગમણે મુખે બેસી સારી રીતે હાથ પગ ને મોઢું ધોઈ, શીઘ્ર વગરના સ્થિર અને ઠંડાં પાણીએ કરી હૃદયને પોહોંચે એવી રીતે ત્રણ વખત આચમન કરી. ફરી એ વખત મોઢું ધોઈ, અને જળ કરીને ઇન્દ્રિયોને સ્પર્શ કરી પાછો અંતઃપુરમાં ન્યાં પૌષ્ય રાજની સ્ત્રી હતી ત્યાં ગયો, તો તેને દીઠી. એટલે તે સ્ત્રીએ ઉભી થઈ પ્રણામ કરીને ઉત્તંકને કહ્યું જે હે બ્રાહ્મણ ! તમે ભલે પધાર્યા, તમારે શું કામ છે ? તે મને આજ્ઞા કરો. ઉત્તંકે બોલ્યો જે હે રાજની સ્ત્રી ! મારા ગુરૂ વાસ્તે હું તમારાં કુંડળ માગવા આવ્યો છું, તે તમે આપવાને લાયક છો. તે સાંભળી રાજની સ્ત્રીએ પ્રસન્ન થઈને મનમાં વિચાર્યું જે, આ બ્રાહ્મણને ગુરૂ ઉપર એવી ભક્તિ છે, તેથી એ પાત્ર છે, તેને પાછો

વાળવો નહીં. એમ માની પોતાનાં કુંડળ ઉતારીને તેને આપ્યાં અને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! હે ઉત્તંક ! આ કુંડળ મેળવવાને સર્પનો રાજ તક્ષક નાગ ધણીજ ઇચ્છા રાખે છે, માટે તમે સાવધાન થઇને લઇ જાઓ. તે સાંભળી ઉત્તંક બોલ્યો જે હે ભગવતિ ! તમે નિશ્ચિંત રહો, મારી પાસેથી કુંડળ લઇ જવાને તક્ષક નાગ સમર્થ નથી. એમ કહી પૌષ્પની સ્ત્રીની આજ્ઞા લઇ ઉત્તંક પૌષ્પ પાસે આવ્યો ને બોલ્યો જે હે પૌષ્પ રાજન ! હું પ્રસન્ન થયો છું. રાજ્યએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! તમારા જેવા પાત્ર અને ગુણવાન અતિથિ કોઇ સમયેજ મળે છે; માટે એક ક્ષણ માત્ર ઉભા રહો હું શ્રાદ્ધ કરવા ઇચ્છું છું. ઉત્તંક બોલ્યો જે ઠીક હું ઉભો છું. પણ તમે જલદી થાય તેમ કરો; અને કાંઇ તૈયાર અન્ન હોય તે મને આપો. તે સાંભળી રાજ્યએ તેને ઘરમાં જે કંઇ તૈયાર અન્ન હશે તે આપ્યું તે અન્ન ઉત્તંકે ટાહું અને કેશવાળું જોયું, એટલે એ અપવિત્ર છે, એમ માની, તે રૂબરૂને કહ્યું કે તમે મને અપવિત્ર અન્ન આપો છો, માટે આધિના થશો. તે સાંભળી રાજ્યએ કહ્યું કે તમે પણ મારા સારા અન્નને ખરાય કહો છો, માટે તમોને પ્રજા નહીં થાય. એવું સાંભળી ઉત્તંક બોલ્યો જે હે રાજન ! અપવિત્ર અન્ન આપીને સામો શાપ દેવો એ તમોને યોગ્ય નથી. તમે અન્ન તપાસી જુઓ. પછી પૌષ્પે તે અન્ન જોયું તો અપવિત્ર હતું. ત્યારે તેણે જાણ્યું જે છૂટા કેશ રાખી, સ્ત્રીએ આ અન્ન રાધેલું છે તેથી એમાં કેશ પડ્યા છે, માટે એ અપવિત્ર ખરું, એમ માની તે ઉત્તંકને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યો કે હે બ્રાહ્મણ ! અગણધી આ કેશવાળું અને ટાહું અન્ન તમોને અપાયું તે આપ ક્ષમા કરો, હું આધિનો ન થાઉં તેવી દયા કરો. ઉત્તંક કહ્યું કે મારું વચન બોહું ન થાય, માટે તમે એક વખત આધિનો તો થશો, પણ થોડાક કાળમાં પાછા દેખશો. હવે તમે મને જે શાપ આપ્યો છે, તેમ મને ન થાય એવું કરો. તે સાંભળી પૌષ્પ બોલ્યો કે મારા આપેલા શાપને ટાળવાને હું સમર્થ નથી. કારણ હજી તમારા ઉપરથી મારો ક્રોધ જતો નથી; તેના સમ્બંધી તમોને ખતર નથી, પણ તે હું. કહું છું તે સાંભળો. બ્રાહ્મણનું હૃદય માંખણ જેવું કામળ અને વાણી ધણી કઠોર હોય છે, તેમ ક્ષત્રિયની વાણી માંખણ જેવી નરમ અને હૃદય ધણું કઠોર હોય છે. તે પ્રમાણે મારું હૃદય ધણું કઠોર હોવાથી, તમોને આપેલો શાપ હું ટાળી શકતો નથી; માટે તમે હવે જાઓ. ઉત્તંકે કહ્યું કે તમોએ અન્ન જોયા વગર મને સામો શાપ આપ્યો જે, “ મારા સારા અન્નને તમે ખરાય કહો છો વાસ્તે તમોને પ્રજા નહીં થાય. ” પણ તમે તે અન્ન જોયું ત્યારે ખરાય હતું, તેથી તમારો વૃથા દીધેલો શાપ મને નહીં લાગશે એવી મને ખાતરી છે.

સૂત—હે ઋષિયો ! ઉપલી કથાથી વ્યાસજીએ એવું સૂચવ્યું જે, કાષ્ઠપણ સંતપાત્ર ધૈર્ય જમવા આવે તેને કેશવાળું અથવા સડી ગયેલું અન્ન પિરસવું નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી જમાડનાર આધિનો થાય છે; માટે તપાસીને અન્ન પિરસવું. એજ કથામાં એ પણ સૂચના કરી છે જે, કાષ્ઠ નિરપરાધીને શાપ આપે છે તો તે શાપ તેને લાગતો નથી. પછી તે કુંડળ લેઇ ઉત્તંક ચાલતો થયો. રસ્તામાં તેણે લિશ્તુકનો વેષ ધારણ કરેલા કાષ્ઠ એક નમ્ર પુરુષને આવતો જોયો. તે ધડીકમાં દેખાતો અને ધડીકમાં નહીં દેખાતો હતો. એટલામાં કાષ્ઠ ઠેકાણે પાણી આવ્યું ત્યારે તે કુંડળ પૃથ્વી ઉપર ઝડીને ઉત્તંકે તેમાં નહાવા તથા મંથ્યા કરવા ગયો. પછવાડેથી તે લિખારીનો વેષ ધરનાર પુરુષ

આંખો, ને પૃથ્વી ઉપર પડેલાં કુંડળ લઇને નાશી ગયો. ઉત્તંક જળમાં સ્નાન કરી, પવિત્ર થઇ, ગુરૂ તથા દેવતાઓને નમસ્કાર કરી, ત્યાં આવીને જુએ છે તો કુંડળ મળે નહીં. ત્યારે તેણે ધાર્યું જે તેજ લિખારીએ એ કુંડળ લીધાં છે. એવું ધારી તેની પછવાડે દોડ્યો ને તેને પકડી લીધો. એટલે લિખારી જે તક્ષક નાગ હતો, તે પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ધારણ કરી તત્કાળ પૃથ્વીમાં કાઢી મોટું છિદ્ર હતું, તેમાં પેસી નાગલોકમાં પોતાને ઘેર જતો રહ્યો. ત્યારે પૌષ્પ રાજની સ્ત્રીએ કહેલાં વચન જે, “ આ કુંડળ તમે સાચવજો, એની તક્ષક નાગ ધણી ઇચ્છા રાખે છે; ” તે યાદ કરીને તેણે જાણ્યું કે, નિશ્ચય એ કુંડળ તક્ષક નાગજ લેઇ ગયો છે. પછી જે છિદ્રમાં તક્ષક પેડો હતો તે છિદ્ર ઉત્તંકે લાકડીથી ખોદવા માંડ્યું. પણ તે ખોદાયું નહીં, તેથી તે ધણો દુઃખી થયો. તે જોઇ ઇન્દ્રે પોતાના વજ્રને “ જ આજ પાલણ્યને સહાયતા કર ” એમ કહી ઉત્તંકની પાસે મોકલ્યું. ત્યારે તે વજ્ર ઉત્તંકની લાકડીમાં પેસી તે છિદ્રને ખોદીને અંદર જવાનો માર્ગ કર્યો. એટલે ઉત્તંક તેમાં પેસીને નાગલોકમાં ગયો; ને તે સુંદર નાગલોક જોઈ નાગોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો જે, હે અનેક તરેહના રૂપવાળા પાતાળના રહેવાસી નાગો ! હું તમોને નમસ્કાર કરું છું. અને ગંગાને કિનારે રહેનાર નાગોને પણ નમસ્કાર કરું છું. જેનો નિવાસ પૂર્વે કુરુક્ષેત્રમાં અને ખાંડવ વનમાં હતો, એવા નાગ માત્રના રાજ તક્ષકની પણ હું સ્તુતિ કરું છું. એ પ્રકારે સર્વોની સ્તુતિ કરી તોપણ કુંડળ મળ્યાં નહીં, તેથી ઉત્તંક ધણી ચિંતા કરવા લાગ્યો. એટલામાં તેણે ત્યાં બે સ્ત્રીઓને સંદેહ અને કાળા સૂત્રથી કંઈ કાપડ વણતાં જોઇ. અને જો છોકરાને ટેરવતા હતા, એવું એક બાર આરાવાળું પૈડું જોયું; વળી એક પુરૂષને અને એક મનોહર ઘોડાને પણ દીડો. તે સર્વેને ઉત્તંક સ્તુતિ કરીને નમસ્કાર કર્યા. એકલે તે પુરૂષે ઉત્તંકને કહ્યું કે, તારી સ્તુતિથી હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે તારું શું પ્રિય કરું ? ઉત્તંક બોલ્યો જે સર્વો મારે વશ થાય તેમ કરો. પુરૂષે કહ્યું કે આ અગ્નિરૂપી ઘોડો છે તેને તું ડુંકણીએ કરીને ધમ. તે સાંભળી ઉત્તંકે તે અગ્નિરૂપી ઘોડાને ડુંકણીથી ધમ્યો. ત્યારે તે ઘોડાના અંગના છિદ્રમાંથી ધ્રુમાડા સહિત અગ્નિની જ્વાળાઓ નીકળી, અને તેથી આખો નાગલોક વ્યાપ્ત થઇ ગયો. ધ્રુમાડાથી મુંઝાઇને તે કુંડળ લઈ ઉત્તંકની પાસે આવી બોલ્યો જે, આ તમારા કુંડળ લ્યો. ઉત્તંકે તે કુંડળ લઇને વિચાર કર્યો જે, મને ગુરૂપત્નિએ કહેલા વ્રતનો દિવસ તો આવે છે, માટે તેની પાસે મારે આવે પહોંચવું જોઈએ; પણ હું તો ધણો દૂર આવેલો છું, તેથી આવે પહોંચવું કેમ જનશે ! એમ વિચાર કરનાર ઉત્તંકને તે પુરૂષે કહ્યું કે હે ઉત્તંક ! તું આ અગ્નિરૂપી ઘોડા ઉપર બેસ, તે તને ક્ષણ માત્રમાં ગુરૂને ઘેર પહોંચાડી દેશે. ‘ ઠીક બહુ સાડું ’ એમ કહી તે ઘોડા ઉપર બેસી ગુરૂને ઘેર ગયો. ત્યાં ગુરૂની સ્ત્રી નાહીને પોતાના કેશ કાંસડીએ કરી કાઢી પાસે સમા કરાવતી હતી, ને મનમાં વિચારતી હતી જે હજી ઉત્તંક આવ્યો નહીં, માટે એને શાપ દેવો. એટલામાંજ ઉત્તંકે ત્યાં આવી, ગુરૂની સ્ત્રીને પ્રણામ કરી, તેને કુંડળ આપ્યાં, તે લઇ ગુરૂ પત્નિએ કહ્યું કે હે ઉત્તંક ! બરાબર વખતસર તું આવી પોહોંચ્યો. તું નિરપરાધીને મેં શાપ નહીં આપ્યો એટલામાંજ તું આવ્યો, માટે તું જ્ઞાન અને સિદ્ધિને પામીશ. એવો આશીર્વાદ સાંભળી પોતાના ગુરૂ પાસે જઇ ઉત્તંકે નમસ્કાર કર્યો. ગુરૂએ પૂછ્યું જે ઉત્તંક ! તું આવ્યો તો ઠીક, પણ વાર કેમ લાગી. ઉત્તંકે બોલ્યો જે હે ગુરૂ ! નાગના રાજ તક્ષકે

મને અડચણ કરી, માટે મારે નાગલોકમાં જવું પડ્યું, તેથી મને વાર લાગી, ત્યાં મેં કાઈ બે સ્ત્રીઓને એક ચંત્ર ઉપર વસ્ત્ર વણતાં જોઈ. તે વસ્ત્રમાં કાળું અને સફેદ સૂત હતું. વળી બાર આરાવાળું એક ચક્ર જોયું, તે ચક્રને છ છોકરાઓ ફેરવતા હતા. એક પુરૂષ અને એક અતિ મોટો ઘોડો જોયો. વળી રસ્તામાં જ્યારે હું જતો હતો ત્યારે એક બળદને દીઠો, તે ઉપરના એક પુરૂષે મને કહ્યું કે, “ હે ઉત્તંક ! આ બળદનું જાણુ તું આ, તારા ગુરૂએ પણ ખાધું છે. ” એવાં તેનાં વચનથી મેં તે જાણુ ખાધું. હે ગુરૂ ! એ સર્વે કાણુ હતાં તે હું જાણવાને ઇચ્છું છું, માટે ખુલાસાથી કહો. તે સાંભળી તેના ગુરૂએ કહ્યું જે હે ઉત્તંક ! તેં જે સ્ત્રીઓ જોઈ તે ધાતા અને વિધાતા બળજીવાં. કાળું અને સફેદ સૂત દીધું તે રાત અને દિવસ બળજીવાં. બાર આરાવાળું જે ચક્ર જોયું તે સંવત્સવ બળજીવો, ને તેને ફેરવનારાં છ છોકરાઓને છ ઋતુઓ બળજીવી. તે પુરૂષને ઈન્દ્ર અને ઘોડાને અગ્નિ બળજીવો. રસ્તામાં જતાં જે બળદ જોયો, તે ઈન્દ્રનો ઐરાવત હાથી હતો, ને તેની ઉપર બેઠેલો પુરૂષ ઇન્દ્ર હતો. તેનું જાણુ તેં ખાધું તે અમૃત હતું, તેથીજ તું નાગના ધરમાં ગયો, તો પણ મૃત્યુ પામ્યો નહીં. તે ઇન્દ્ર મારો મિત્ર થાય, માટે એ પ્રમાણે તારી ઉપર તેણે દયા કરી, તેથીજ તું કુંડળ લઈ પાછો ઘેર આવ્યો છે. હવે હે પુત્ર ! તું તારે ઘેર જા, હું જાણું છું જે તારે કલ્યાણ થશે. એવી ગુરૂની આજ્ઞા માનીને તક્ષક નાગ ઉપર ધણી રીસ ચઢી છે જેને એવો ઉત્તંક, પોતાને વિદ્ય કર્ત્યું છે, માટે તેનું વેર લેવા વાસ્તે, પરભાર્યો હસ્તિનાપૂરમાં જનમેજય રાજા પાસે ગયો. સેહેજ તેની પૂર્વે રાજા તક્ષશિલા દેશમાં જઈ, તે દેશ જોતી આવ્યા હતા, તેથી જ્યારે તે ગયો ત્યારે રાજા પોતાતા મંત્રિઓ સહિત ખુશીથી બેઠા હતા; તેને, “ હે રાજન ! તમારો જય થાયો ” એવો આશીર્વાદ દઈને યોગ્યવાણીએ કરી ઉત્તંકે કહ્યું કે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! તમે કરવા લાયક કામ તો કરતા નથી ને બાળકની પેઠે બીજું કંઈ કરો છો.

સૂત શૈનકને કહે છે—એવાં ઉત્તંકનાં વચન સાંભળી, જનમેજય રાજાએ ન્યાયથી તેની પૂજા કરી કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! અમારો ક્ષત્રિયોનો ધર્મ જે પ્રજાનું પાલન કરવું, તે હું કરું છું. તો પણ આ વખતે મારે શું કામ કરવા લાયક છે ? તમે જે કંઈ કહેવા વાસ્તે પધાર્યા હો તેની મને આજ્ઞા કરો. એવાં વચન સાંભળી તે પુણ્યવાન ઉત્તંક બ્રાહ્મણે ધણી બળવાન એવા જનમેજય રાજાને કહ્યું કે હે રાજન ! તમારું પોતાનુંજ કામ છે, તે તમે કરો. તે કામ એ જે તમારા પિતા પરિક્ષિત રાજાને માર્યો છે, માટે દુરાત્માનું સામું વેર લેવું તે કામ કરવા વાસ્તે તમારે હાલ સર્પયજ્ઞ કરવાનો વખત છે, જે કરવાથી મહાત્મા એવા તમારા પિતાના મારનારનું વેર લેવાશે. જેમ વજ્ર મારવાથી ઝાડ નાશ પામે છે, તેમ કુદૃષ્ટ બુદ્ધિવાળા તક્ષક નાગના ડંશવાથી તમારા નિરપરાધિ પિતા નાશ પામ્યા. રાજાઓના વંશોની રક્ષા કરનાર અને દેવતાઓ જેવા રૂપવાન તમારા પિતાને, બળના ગર્વે કરીને મદોન્મત અને નાગોમાં અધમ એવા તક્ષકે ડશી માર્યા, તે ન કરવાનું કામ કર્યું; અને ઝેર ઉતારવા વાસ્તે કશ્યપ નામે બ્રાહ્મણ આવતો હતો, તેને ધન આપીને તે પાપીએ પાછો વાળી દીધો; વાસ્તે બળતા એવા અગ્નિમાં તેને હોમવાને તમે લાયક છો. માટે હે રાજન ! જેમ બને તેમ તન્કાળ સર્પયજ્ઞ કરો. જેથી તમારા પિતાની સેવા થાય, ને મારું પણ ઘણું પ્રિય થાય. કારણ હું ગુરૂ વાસ્તે વખતસર કુંડળ લઈને આવતો

હતો તેમાં તેણે અડચણ કરી હતી. સત કહે છે-જેમ અગ્નિમાં હોમ કરવાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય છે, તેમ ઉત્તંકનાં વચન સાંભળી તક્ષક નાગ ઉપર જનમેજય રાજાને ધણેજ ક્રોધ થયો. પછી અત્યંત દુઃખી થયેલા તે રાજાએ ઉત્તંકની સમક્ષજ પોતાના પિતાને સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ થવા વારતે, તેણે કહેલા કર્મ વિષે, પોતાના મંત્રીઓ સાથે મનસુખો કર્યો.

અપૃચ્છસ્ તદારાજા મંત્રિણસ્તાન્ સુદુઃક્ષિતઃ

ઉત્તંકસ્યેવ સાન્નિધ્યે પિતુઃ સ્વર્ગગતિ પ્રતિ ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि पौण्यपर्वणि पौष्यारूयाने गुर्जरभाषायां
तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

—*—*—*—*—*—

અધ્યાય ૪ થો. ભારતકથા ઉપક્રમ.

પૌલોમપર્વ.

पौराणिकः पुराणे कृतध्रमः स कृतांजलिस्तानुवाच

किं भवंतः श्रोतुमिच्छन्ति किमहं वधाणीति ॥ १ ॥

પુરાણમાં શ્રમ કર્યો છે જેણે એવા સૂતપુરાણી, હાથ જોડીને ઋષિઓને કહેવા લાગ્યા કે, હવે તમે શું સાંભળવા ઇચ્છો છો ? જે હું કહું. ઋષિઓ કહે છે-હે સૂત ! દેવતા, અમુર, મનુષ્ય, સર્પ, તથા મંધર્વ, એઓની દિવ્ય કથાઓ ગળુનાર, વ્રત ધારણ કરનાર, આ યજ્ઞમાં વિદ્વાન અને કુળના પતિ એવા, કર્મકાંડ અને જ્ઞાનકાંડ શિખવનારા, સર્વના મુર સત્યવાદી તપસ્વી, અને અમો સર્વને માનવા લાયક, એવા શૌનક ઋષિ હાલ અગ્નિના ધરમાં અગ્નિની સેવા કરે છે. તેઓ અહિં આવી પોતાના સુંદર આસન ઉપર બેસી, તમોને જે કથા પૂછે તે કહેજો, ત્યાં સૂધી સમુર કરો. એ સાંભળી સૂત બોલ્યા જે, ઠીક. મહાત્મા એવા શૌનક ઋષિ પદાર્થો પછી, તેઓ પૂછશે તે કથા કહીશ. એટલામાં બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ શૌનક ઋષિ યજ્ઞચરણી વાણીએકરી દેવતાઓને અને જળે કરી પિતૃઓને તૃપ્ત કરી, તથા સર્વ કર્મ વિધિ પ્રમાણે કરીને, ન્યાં સૂતપુરાણી આદિ લઈ વ્રત ધારણ કરનાર ખીજા બ્રાહ્મણો બેઠા હતા, ત્યાં પદાર્થો; એટલે તે યજ્ઞમાં બેઠેલા સર્વે ઉભા થયા. પછી ધરના સ્વામિ શૌનક ઋષિ પોતે આસન ઉપર બિરાજ્યા, ત્યારે તે ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો અને સર્વે સભાસભો પોતપોતાને આસને બેઠા. પછી શૌનક ઋષિ સૂતને આવી રીતે પૂછવા લાગ્યા.

ऋत्विक्स्वथसदस्येषु स वै गृहपतिस्तदा

उपविष्टेषूपविष्टः शौनकोथाग्रवीदिदं ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि गुर्जरभाषायां कथा-
प्रवेशोनाम चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

—*—*—*—*—*—

અધ્યાય ૫ મો. પૌલોમાખ્યાન.

शौनक उवाच—पुराणसञ्जितं तात पिता ते धीतवान् पुरा

कति नापे तत्सर्वमभीषे लौमहर्षणे ॥ १ ॥

શૌનક પૂછે છે-હે તાત ! હે લોમહર્ષણુના પુત્ર ! તમારા પિતા સમગ્ર ઇતિહાસ લખ્યા હતા, શું તે તમે પણ લખ્યા છો ? તમારા પિતા પાસેથી પૂર્વે અમે સાંભળ્યું છે કે, ઇતિહાસમાં એવી દિવ્ય કથાઓ અને શુદ્ધિમાન પુરૂષોના પૂર્વજોના વંશો કહ્યા છે, તેમાંથી પ્રથમ હું જુગુ ઋષિનો વંશ સાંભળવા ઇચ્છું છું. તે કથા તમે જે ઇતિહાસ લખ્યા હો તો કહો, અમે સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ. સૂત કહે છે કે, વૈશંપાયન જેઓમાં મુખ્ય છે, એવા મહાત્મા બ્રાહ્મણોએ જે ઇતિહાસ વ્યાસજી પાસેથી રૂડી રીતે લખીને મને કહ્યો છે, અને વળી મારા પિતાએ પણ જે સારી રીતે લખીને મને લખાવ્યો છે, તે ઇતિહાસમાંથી પ્રથમ ઇન્દ્રાદિ દેવતાઓએ તથા ઋષિઓએ પૂજેલા પરમ શ્રેષ્ઠ એવો જુગુનો વંશ, પ્રાચીન કથા કહેતા વાસ્તે કહું તે આપ શ્રવણ કરો. સ્વયંભૂ એવા બ્રહ્માજીએ વરુણનો યજ્ઞ કર્યો, તેમાં અગ્નિચક્રી મહર્ષિ એવા જુગુ ઉત્પન્ન થયા એમ મેં સાંભળ્યું છે. તે જુગુના અતિ પ્રિય એવા વ્યવન નામે પુત્ર થયા. વ્યવનના ધર્મિષ્ઠ એવા પ્રમતિ નામે પુત્ર થયા. પ્રમતિના તેની મૃતાગ્નિ નામે સ્ત્રીને વિષે રૂઝ નામે પુત્ર થયા. રૂઝની પ્રમદરા સ્ત્રીને વિષે, ધર્માત્મા, સર્વ વેદને જાણનાર, તપસ્વી, યજ્ઞસ્વી, શાસ્ત્ર સંપન્ન, બ્રહ્મવેત્તાઓમાં શ્રેષ્ઠ, સત્યવાદી, ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર, સર્વનું હિત કરનાર તથા પવિત્ર અન્ન ખાનાર, એવા તમારા કુળના મુખ્ય પુરૂષ શુનક નામે પુત્ર થયા. શૌનક ઋષિ કહે છે કે, હે સૂત ! તે મહાત્મા એવા જુગુના પુત્ર વ્યવન ઋષિ માતાના ઉદરમાંથી પડી ગયા, તેથી તેઓનું નામ વ્યવન પડ્યું, તે કેમ બન્યું, તે અમે પૂછીએ છીએ, માટે અમને કહો. સૂત કહે છે-યજ્ઞસ્વી એવા જુગુ ઋષિની તેને અત્યંત પ્રિય અને તેના સરખાજી સ્વભાવવાળી ધર્મિષ્ઠ એવી પુલોમા નામ સ્ત્રી હતી. તે જ્યારે ઉમરે આવી, ત્યારે મહાત્મા જુગુ ચક્રી તેણે ગર્ભ ધારણ કર્યો. પછી કોઈ સમયે ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા જુગુ ઋષિ સ્નાનાદિક ક્રિયા કરવા સાડ પહાર ગયા. તેટલામાં કોઈ પુલોમા નામનો રાક્ષસ તેઓના આશ્રમ પ્રત્યે આવ્યો, ને ત્યાં શુદ્ધ એવી જુગુની સ્ત્રીને જોઈ, કામાતુર થતો થકો તેની પાસે ગયો. તેનો સુંદર રૂપવાળી પુલોમાએ, કોઈ આર્તથી જાણી વનનાં ફળ મૂળાદિક કરીને સારો સત્કાર કર્યો ત્યારે તે સ્ત્રીને હરણ કરવાની જોને ઇચ્છા છે, એવો તે કામચી પીડાયલો રાક્ષસ ખુશી થયો, અને મનમાં બોલ્યો જે “આપણું કામ થયું.” હે ઋષિઓ ! પૂર્વે પ્રથમ પુલોમા કન્યાને તે રાક્ષસ વર્યો હતો; તે એવી રીતે કે, એક દિવસે બાળપણમાં તે પુલોમા કન્યા રેતી હતી, તેને છાની રાખવા વાસ્તે તેને બીલીવરાવવા સાડ તેના પિતાએ કહ્યું કે, “હે રાક્ષસ ! આ કન્યાને તું લઈ જા.” તેટલામાં ધરતી પાસે તે રાક્ષસ રહેતો હતો તે બોલ્યો જે, “લાવો હું મારી સ્ત્રી વાસ્તે એને વર્યો.” પણ પછી તેના પિતાએ શાસ્ત્ર-વિધિથી તે કન્યા જુગુને આપી. ત્યારથી તે રાક્ષસના હૃદયમાં જુગુ ઋષિ ઉપર દ્રેષ રહેતો હતો, તે એવો જે, “હું એ સ્ત્રીનું હરણ કરી જાઉં,” પણ લાગ આવતો નહોતો, હવે આ વખતે જુગુ બી ર ગયા, એ લાગ જોઈને તે આશ્રમમાં આવ્યો, ને તેને હરવાનું મન કરવા લાગ્યો. એટલામાં ત્યાં તેણે અગ્નિના ધરમાં પ્રદીપ્ત એવા અગ્નિને જોયો, ને તેને પૂછ્યું જે, હે અગ્નિ ! આ કોની સ્ત્રી છે ? તું દેવતાઓનું મુખ છે, માટે યથાર્થ કહે. પ્રથમ આ કન્યાને હું સ્ત્રી કરવા વાસ્તે વર્યો હતો, પણ બોહું બોલનારા એના પિતાએ એને જુગુ ઋષિને આપી. તેજ કન્યા, આ એકાંતે બેઠેલી જુગુની સ્ત્રી હોય તો, તું સાચું બોલ,

મને આ સ્ત્રીને આ આશ્રમમાંથી હરી જવાની ઇચ્છા છે. જ્યારથી મને આપવા કહેલી સ્ત્રીને ભૃગુ પરણ્યા, ત્યારથીજ મારા હૃદયમાં હમેશ મને બાળતો હોયતી તેવો ક્રોધ રહે છે. એ પ્રમાણે અગ્નિને કહીને, તે રાક્ષસ મનમાં વિચારવા લાગ્યો જે, “હસતાં હસતાં એ કન્યા મને આપી ને પછી ભૃગુને વિધિપૂર્વક આપી, માટે એ કન્યા મારી કે ભૃગુની !” એમ શંકા કરતો થકા વળી અગ્નિને પૂછે છે કે હે અગ્નિ ! સર્વ તું પ્રાણી માત્રના અંતરને વિષે પુણ્ય પાપમાં સાક્ષિની પેઠે રહ્યો છે. માટે હે સર્વજ્ઞ ! પૂર્વે મને આપેલી કન્યા એજ છે. ભૃગુ ઋષિએ એને ગ્રહણ કરવામાં ખોટું કર્યું છે, એમ જો હોય તો સાચું બોલ, તું દેખતાં હું એને આશ્રમમાંથી હરી જાઉં. એવાં તેનાં વચન સાંભળી અગ્નિ મનમાં દુઃખ પામીને વિચારવા લાગ્યો જે, આ સ્ત્રી ભૃગુની છે, એમ કહીશ તો ખોટું બોલાશે, કારણ કે પ્રથમ આ રાક્ષસને આપેલી હતી, અને રાક્ષસની, એમ કહીશ તો ભૃગુ શાપ આપશે, એવું વિચારી આસ્તે રહી અગ્નિએ “ભૃગુની” એમ કહી તે રાક્ષસને, તું પૂર્વે આ કન્યાને વર્યો હતો ખરો, પણ વિધિથી મંત્રપૂર્વક વર્યો નહતો; ને સારા વરની ઇચ્છાથી એ કન્યાને એના પિતાએ ભૃગુ ઋષિને આપી ત્યારે તે ઋષિ, વૈદિક કર્મ કરી વિધિપૂર્વક મારી સાક્ષિએ એને પરણ્યા. તેજ આ સ્ત્રી છે એમ હું જાણું છું. ખોટું બોલવાની ઇચ્છા હું રાખતો નથી, કારણ હે દાનવોમાં ઉત્તમ ! જગત્માં ખોટું હમેશ પૂજ્યું નથી.

સેયમિત્યવગચ્છામિ નાનૃતં વક્તુમુત્સહે

નાનૃતં હિ સદા લોકે પૂજ્યતે દાનવોત્તમ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि पुलोमाश्रिसंवादे गुर्जर-

भाषायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

અધ્યાય ૬ હો. અગ્નિને સર્વલક્ષી થવાનો શાપ.

सूत उवाच—अग्नेरथ वचः श्रुत्वा तद्रक्षः प्रजहारतां

ब्रह्मन् वराहरूपेण मनो मारुतरंहसा ॥

સૂત કહે છે—હે શૌનક ! અગ્નિનાં એવાં વચન સાંભળી તે રાક્ષસે વરાહરૂપે કરી, મન અને વાયુ સરખા વેગથી તે સ્ત્રીને હરણ કરી. ત્યારે તે સ્ત્રીના ઉદરમાં સૂર્ય સરખા તેજ-વાળો ભૃગુઋષિનો ગર્ભ હતો, તે ક્રોધથી બહાર પડ્યો. તેને જોતાંજ તે રાક્ષસ, તે સ્ત્રીને ઝૂકી હઠ પૃથ્વી ઉપર પડી, બળાને ખાખ થઇ ગયો. પછી દુઃખી થએલી અને જેની આ-ખમાંથી અશ્રુ ચાલ્યાં જાય છે એવી તે શુદ્ધ ભૃગુની સ્ત્રી, પોતાના અવન નામના પુત્રને લઇને ત્યાંથી ચાલતી થઇ. રસ્તામાં પોતાને અશ્રમે જતાં તે એટલી બધી રડી કે, તેનાં અશ્રુથી તેના ચાલવાને રસ્તે એક મોટી નદી ઉત્પન્ન થઇ. તે જોઇને બ્રહ્માજીએ, તે દુઃખી થએલી પોતાના પુત્રની સ્ત્રીની સાંત્વના અને તે નદીનું નામ બધુસરા એવું પડ્યું. એટલામાં ભૃગુ ઋષિ સ્નાનાદિક કરીને પાછા આશ્રમે આવ્યા, ને એ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થએલા પ્રતાપ-વાન પોતાના અવન પુત્ર અને પુલોમા સ્ત્રીની હપ્તીકત જાણી, તેઓએ ક્રોધ કરીને પૂછ્યું જે હે સ્ત્રી ! એ હરણ કરવાને ઇચ્છનાર રાક્ષસને કાણે કહ્યું જે, “તું વર્યો હતો તેજ આ સ્ત્રી છે;” કારણ એ રાક્ષસને એ વિષે કંઈ ખબર ન હતી. માટે એને કહી દેનાર

સત કહે છે—હે બ્રાહ્મણો ! તે ભૃગુના પુત્રે વ્યવનને પણ પોતાની સુકન્યા સ્ત્રીને વિષે મહાત્મા અને મોટા તેજવાળા પ્રમાત નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. પ્રમાતએ પોતાની ધૃતાયિ સ્ત્રીને વિષે રૂઝ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. તે રૂઝ ચક્રી તેની પ્રમદારા સ્ત્રીને વિષે સ્થિર વશવાળા અને તીવ્ર તપ કરનારો શુનક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, એ વાત તમને પ્રમમ કહેલી છે. તેમાં ધણીક તેજવાળા રૂઝનું ચરિત્ર વિસ્તારથી કહું તે તમે શ્રવણ કરો.

तत्र मे समयो घोर आत्मानारेणै कृतः

ફળ પ્રત્યે ખોસ્તે ને, કોઈ પણ પ્રાણિની હિંસા કરવી નહીં, એ પરમધર્મ છે. વારતે બ્રાહ્મણે કોઈ વખતે પણ તેમ કરવું નહીં, કારણ વેદમાં એવી શ્રુતિ છે ને 'બ્રાહ્મણનો સ્વભાવ દીનજ હોવો જોઈએ.' વેદ તથા વેદના અંગ બનવા, કોઈ પ્રાણિને બધ કરવો નહીં, તેમ તેની હિંસા પણ કરવી નહીં; સાચું ખોલવું, ક્ષમા રાખવી, બહુલા વેદ ધારણ કરી રાખવા, ઇત્યાદિ બ્રાહ્મણના પરમ ધર્મ છે. કોધીપણું, દંડ ધારણ કરવો, પ્રભુનું પાલણ કરવું, ઇત્યાદિ ક્ષત્રિયોનું ધર્મ છે. પૂર્વે જનમેજય રાજાના સર્પયજ્ઞમાં સર્પોની હિંસા થતી હતી, ત્યારે તે બધ પામેલા સર્પોની રક્ષા, તપ વીર્ય અને બળ કરીને યુક્ત, વેદ ને વેદાંગને પાર પામેલા, અને બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય એવા આસ્તીક નામના બ્રાહ્મણે પણ કરી હતી.

તપોવીર્યબલોપેતાદેવદાંગપારગાત્

આસ્તીકાદ્વિજમુખ્યાદૈ સર્પસત્રે દ્વિજોત્તમ ॥ ૧૯ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि हुंडुमन्नापमोक्षे गुर्जर-
भाषायां एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૨ મો. સર્પસત્ર પ્રસ્તાવ.

શૂંભક ઉવાચ-- કથં હિંસિતવાન્સર્પાન્ સ રાજા જનમેજયઃ

સર્પાં વાં હિંસિતાસ્તત્ર કિમર્થં દ્વિજસત્તમ ॥

૩૩ કહે છે--હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ ! જનમેજય રાજાએ સર્પોને શું કરવા માર્યા, ને આ અપરાધથી સર્પો માર્યા ગયા ? અને બુદ્ધિમાન એવા આસ્તીકે સર્પોને કેમ બચાવ્યા ? તે સર્વ વાત હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. સહસ્ત્રપાતે કહ્યું ને હે ૩૩ ! મોટું એવું આસ્તીકનું ચરિત્ર તું બ્રાહ્મણ પાસેથી સાંભળીશ, એમ કહી તે અંતર્યામિન થઈ ગયો. સૂત કહે છે કે પછી તે અંતર્યામિન થઈ ગયેલા બ્રાહ્મણને બોળવા વારતે ૩૩ ચૈત્રિ વનમાં ફરવા લાગ્યો, પણ ફરતાં ફરતાં થાડી જવાથી પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો, અને મોહ પામીને બેભાન જોવા થઈ ગયો. પછી તેણે તે બ્રાહ્મણનાં વચન સાંચ્યાં છે, એમ વારંવાર વિચાર કરીને હુશિઆર થઈ, પોતાના પિતા પાસે આવી તેને સર્વે વાત કહી અને આસ્તીકનું ચરિત્ર પૂછ્યું. ત્યારે તેના પિતાએ તે સર્વે કહી સંભળાવ્યું.

લઘ્વ સંશ્લોકશ્ચાયાસદાચર્યૌ પિતુસ્તદા*

પિતા ચાસ્ય તદાચ્યાનં પૃષ્ઠઃ સર્વં ન્યવેદયત્ ॥ ૭ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि पौलोमपर्वणि सर्पसत्र प्रस्तावनायां
गुर्जरभाषायां द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૩ મો. જરતકોડનું આખ્યાન.

આસ્તીક પર્વ.

શૌનક ઉવાચ--કિમર્થં રાજશાર્દૂલઃ સરાજા જનમેજયઃ

સર્પસત્રેણ સર્પાણાં ગતૌતં તદ્વદસ્વ મે ॥

શૌનકે પૂછ્યું કે—રાજ્યોમાં સિંહરૂપ એવા જનમેજય રાજાએ સર્પમત્ત કરી સર્પોનો શું કરવા નાશ કર્યો ? અને જીતેન્દ્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ એવા આસ્તિક નામના બ્રાહ્મણે પ્રદિત્ત એવા અમિ થકી સર્પોને શું કરવા મૂકાવ્યા ? વળી તે સર્પ યજ્ઞ કરનાર જનમેજય રાજા કોનો પુત્ર, અને આસ્તિક બ્રાહ્મણ પણ કોનો પુત્ર તે સર્વ અમોને કહે.

સૂત—બ્રાહ્મણએ કહેલું અને પૂર્વે તમોએ મારા પિતા લોમહર્ષણુને પૂછેલું, ગ્રામીન એવું સર્વ પાપને હરનારૂં આ આસ્તિકનું આખ્યાન, તમારા પૂછવાથી હું કહું છું તે બધું કરો. આસ્તિકનો પિતા, બ્રહ્મચારી, આહારને નિયમમાં રાખનારો, ઉગ્ર તપવાળો, તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો, અને હરકોઈ ગામમાં એટલે રાત્ર રહેવું એના વ્રતવાળો ને ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ, એવો જરતકારૂં નામે બ્રાહ્મણ હતો. તે કોઈ સમયે તીર્થયાત્રા કરવા સાડ આખી પૃથ્વીમાં ફરવા નીકળ્યો ત્યાં ફરતાં રસ્તામાં કોઈ વખતે, તેણે એક મોટા ખાડામાં, એક ધાસનું બોથું બોયું. એ બોથું તેજ ખાડામાં હમેશ રહેનાર કાળરૂપી ઉદરથી ખવાયેલું હતું. તે બોથામાં જોઈ મસ્તકે ટીંગાએલા કોઈ પિતૃઓને તેણે જોયા, ને તેઓને પૂછ્યું કે તમે કાણ છો. તે સાંભળી પિતૃ બોલ્યા જે, હરકોઈ ગામમાં એકજ રાત્ર રહેનારા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા અમે ઋષિ-ઓ છીએ, તે અમારા વંશના ક્ષયથી નીચે પૃથ્વીમાં પડીએ છીએ. એવા અલ્પ ભાગ્યવાળા અમે, તેના વંશમાં જરતકારૂં એવે નામે એક મંદ ભાગ્યવાળો અને મૂઢ પુરૂષ છે, જે માત્ર તપ કરવામાંજ આસક્ત છે. પુત્રોત્પત્તિ વાસ્તે સ્ત્રી પરણ્યો નથી, તેથી અમારા વંશનો ક્ષય થશે; માટે આ ખાડામાં જોઈ લટકીએ છીએ. પાપીયોની પેઠે અમે અનાથ છીએ, કારણ અમારી ઉપર નાથ છે, તે તો જરતકારૂં જોવો છે ! હું શ્રેષ્ઠ ! શોચ કરવા લાયક જે અમે તેનો તું બંધુની પેઠે શોચ કરે છે, માટે તું કાણ છે ? તે કહે. અમે સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ. જરતકારૂં બોલ્યો તમારા કહેવાથી એવું જણાય છે કે તમે મારા પિતામહાદિક પિતૃઓ છો, કારણ જે જરતકારૂં વિષે તમે બોલો છો તે હું પોતેજ છું, માટે હું શું કરું ? તેની મને આજ્ઞા કરો. પિતૃઓ કહે છે—હે પુત્ર ! ધર્મ જાણીને, અમારા વાસ્તે તેમજ તારે પોતાને માટે કુળની વૃદ્ધિ થાય તેવો યત્ન કર. કારણ કે જે ગતિને પુત્રોથી પમાય છે, તે ગતિને બધાકે દિવસ સુધી સંપાદન કરેલા એવા તપોએ કરી, અને ધર્મના ફળે કરીને પણ પમાતું નથી. માટે હે પુત્ર ! અમારી આજ્ઞાથી સ્ત્રી પરણવામાં અને સંતતિ ઉત્પન્ન કરવામાં તારૂં મન કર, જેથી અમારૂં પરમ હિત થાય. જરતકારૂં કહે છે ધન અથવા સ્ત્રીને હું ભોગ વાસ્તે સંપાદન નહીં કરું. ફક્ત તમારા હિત વાસ્તે, જે મારા સરખા નામવાળીજ સ્ત્રી, તેના કુટુંબી મને રનેહથી લિક્ષા દાખલ આપશે તો હું તને વિધિથી પરણીશ. વિશેષ કરીને તો મને દારદ્રને સ્ત્રી કાણ આપશે ? પણ જે કોઈ આપશે તો હું તે લિક્ષા પ્રમાણે લઈશ. હે પિતામહો ! એ પ્રમાણે હું સ્ત્રી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરીશ, બીજી રીતે નહીં કરું. તે સ્ત્રીને વિષે તમોને તારવા વાસ્તે પુત્ર ઉત્પન્ન થશે, માટે હે મારા પિતૃઓ ! તમે અવિનાશી એવા લોકમાં રહીને આનંદ પામો.

તન્ન ચોત્પત્સ્યતે જંતુર્ભવતાં તારણાય વૈ

શાશ્વતં સ્થાનમાસાઘ મોદતાં પિતરો મમ ॥ ૩૩ ॥*

* આ અધ્યાયનું તાત્પર્ય એટલું છે જે, મનુષ્યોએ ધનનો સંગ્રહ કરવો તે પરીપક્ષ વાસ્તે, માત્ર ભોગ વાસ્તે નહીં; અને સ્ત્રીનો સંગ્રહ કરવો તે પુત્રોત્પત્તિ વાસ્તે વિષય વાસ્તે નહીં.

*****

સૂત કહે છે—હે વેદ જાણવાવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! પૂર્વે સર્પોની માએ સર્પોને શાપ આપ્યો હતો જે, “જનમેજય રાજના યજ્ઞમાં અગ્નિ તમોને બાળશે ” તે શાપની શક્તિ થવા વાસ્તેજ, વાસુકીએ પોતાની બેન મોટા વ્રતવાળા અને મહાત્મા જરતકાર ઋષિને આપી. પછી તે સ્ત્રીને વિષે જરતકાર ઋષિએ તપસ્વી અને વેદને જાણનાર, માતૃપિતાના પશુનાઓના જાળને ટાળનાર, તથા સર્વ લોકમાં સમાન બુદ્ધિવાળો આસ્તિક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો. તે પછી ધણે કળે પાંડવોના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા જનમેજય રાજાએ મોટો સર્પયજ્ઞ કર્યો, એમ અમે સાંભળ્યું છે. તે જાળકર એવો સર્પયજ્ઞ સર્પોના નાશ વાસ્તે શરૂ થયો. ત્યારે મોટા તપવાળા તે આસ્તિક બ્રાહ્મણે, સર્પોને તે યજ્ઞમાં નાશ પામતા જુઓ. એ પ્રભંજે જરતકારના પુત્રથી સર્પોનો બચાવ ને પિતૃઓનો ઉદ્ધાર થયો. પછી તે જરતકાર

૩એ વિવિધ પ્રકારના વ્રતે કરી, વેદના અધ્યયને કરી, અને વિવિધ પ્રકારની દક્ષિણાવાળા યજ્ઞોએ કરીને દેવતાઓને, બ્રહ્મચર્ય વ્રતે કરીને ઋષિઓને, અને સંતતિએ કરીને પિતામહાદિક પિતૃઓને તૃપ્ત કર્યાં. એવી રીતે તે જરતકાર આસ્તિક નામે પુત્ર અને ઉત્તમ એવા ધર્મને પામીને તથા પિતૃઓનું દુઃખ ટાળીને, સર્વ ઋણથી મુક્ત થયો; ને ધણેક કાળે પોતાના પિતામહાદિક પિતૃઓ સાથે સ્વર્ગમાં જઈ રહ્યો. આ આસ્તિકનું આખ્યાન જોઈ હવે તેમ મેં તમોને કહ્યું હે ભૂય કુળમાં સિંહરૂપ ! હવે હું બીજું શું કહું ? તેની મને આજ્ઞા કરો.

एतदाख्यानमास्तिकं यथावत्कथितं मया

ब्रूहि भृगुशार्दूल किमन्यत्कथयामि ते ॥ ११ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पाणापातृशापप्रस्तावे
गुर्जरभाषायां पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

૩૩૩૩૩૩૬૬૬૬૬૬૬

અધ્યાય ૧૬ મો. સર્પાદિકની ઉત્પત્તિ.

શૌનક ઉવાચ--સૂતત્વં કથયસ્વેમાં વિસ્તેરણ કથાં પુનઃ

આસ્તીકસ્ય કવેઃ સાધોઃ શુશ્રૂષ પરમા હિ નઃ ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત ! એ વિદ્વાન અને સત્પુરૂષ એવા આસ્તીકની કથા વિસ્તારથી સાંભળવાની અમને ધણીજ ઇચ્છા છે, માટે ફરીથી કહો. તમારા પિતાની પેઠે તમે પણ મનોહર અક્ષર અને પદવાળી મધુર કથા કહો છો, તેથી અમે ધણા પ્રસન્ન થયા છીએ. તમારા પિતા પણ અમોને કથા સંભળાવવામાં ધણા પ્રીતિમાન હતા, ને તેઓ જે પ્રમાણે આખ્યાનો રપષ્ટ કહેતા હતા, તે પ્રમાણે તમે પણ કહો છો. સૂત કહે છે હે મોટા આયુષ્યવાળા શૌનક ! પૂર્વે મારા પિતા પાસેથી જે પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું છે તે પ્રમાણે આ આસ્તીકનું આખ્યાન વિસ્તારથી તમોને કહું છું. પૂર્વે સત્યયુગમાં દક્ષપ્રજાપતિની અદ્ભુત રૂપવાળી કદુ અને વિનતા નામની બે કન્યાઓ હતી. તે બેઉ બેનો કશ્યપ ઋષિને આપેલી હતી. કાંઈ વખતે તે બેઉ સ્ત્રીઓ ઉપર કશ્યપ ઋષિ પ્રસન્ન થયા. તેઓને કહ્યું કે, તમે “વરદાન માગો.” તે સાંભળીને બેઉ સ્ત્રીઓ પરમ આનંદ પામી. પછી કદુએ “સરખી કાન્તિવાળા હજાર સર્પો મારે પુત્ર થાય.” એમ માગ્યું ને વિનતાએ કદુના હજાર પુત્રોના બળ કરતાં અધિક બળવાળા, તેજ શરીર, અને પરાક્રમે કરીને પણ અધિક, એવા બે પુત્રો માગ્યા. કશ્યપ ઋષિએ કહ્યું કે “જાઓ તે રીતે થશે.” તે સાંભળી તે બેઉ સ્ત્રીઓ સંતોષ પામી. પછી મોટા તપવાળા કશ્યપ ઋષિ, વરદાનથી પ્રસન્ન થએલી પોતાની બેઉ સ્ત્રીઓને, “પ્રયત્નથી બર્ત સાચવજો” એમ કહી વનમાં ગયા. સૂત કહે છે—તે પછી ધણેક કાળે કદુએ એક હજાર ઇંડા અને વિનતાએ બે ઇંડા ઉત્પન્ન કર્યાં. તે બેઉનાં ઇંડાં તેઓની પ્રસન્ન થએલી દાસીઓએ હુકમવાળા વાસણમાં પાંચસે વર્ષ સુધી રાખ્યાં. પછી કદુના ઇંડામાંથી પુત્રો નીકળ્યા, પણ વિનતાના ઇંડામાંથી કાંઈ નીકળ્યું નહીં. તેથી તે પુત્રની ઇચ્છાવાળી વિનતાએ, પોતાની શોકની પુત્ર સમૃદ્ધિથી લજ્જા પામી પોતાનું એક ઇંડું ફેંડ્યું, તો તેમાં પુત્ર દીઠો. એનું ઉપલ્સ્યું અર્ધ અંગ પરિપૂર્ણ અને નીચેનું અર્ધ અંગ અપૂર્ણ હતું. તે પુત્રે ક્રોધથી વિનતાને શાપ.

આખો જો, “હે માતા ! પુત્રના લોભથી તેં જલદીથી ઇંદુ ફેડ્યું, તેથી મારું શરીર અધુરું રહી ગયું; માટે જોની તું અદેખાઈ કરે છે, તેની પાંચસેં વર્ષ સૂંધી દાસી થઈશ. હવે જો આ બીજા પુત્રને પણ મારી પેઠે ઇંદુ બેદીને અર્ધા અંગવાળો નહીં કરશે, તો તે તને દાસીપણથી મૂકાવશે. માટે ઘણા બળવાન પુત્રને ઇચ્છતી એવી તું, ધીરજ રાખીને પાંચસેં વર્ષથી પણ અધિક વખત સૂંધી એના જન્મની વાટ જોજે.” એ પ્રમાણે વિનતાને શાપ આપ્યા પછી તે અણ્ણ નામે પુત્ર આકાશમાં ગયો, જે પ્રભાત સમયે સૂર્યોદયની પેહેલાં પ્રકાશરૂપે દેખાય છે, અને સૂર્યનું સારથિપણું કરે છે. વિનતાના બીજા ઇંડામાંની વખતમર સર્પને ખાનારો એવો ગરૂડ ઉત્પન્ન થયો. ભૃગુકુળમાં સિદ્ધરૂપ, ઉત્પન્ન થતાજ તે બૂખ્યો એવો પક્ષીઓનો રાજા ગરૂડ, પોતાની માતા વિનતાને મૂકીને, વિધાતાએ નિર્માણ કરેલું એવું પોતાને આવું લાયક અને ગ્રહણ કરવા વારતે આકાશમાં ઉડ્યો.

આદાસ્યજ્ઞાત્મનો મોહ્યમગ્નં વિહિતમસ્ય યત્
વિધાત્રા મૃગુશાર્દૂલ ક્ષુધિતઃ પતંગેશ્વરઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पादीनामुत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

અધ્યાય ૧૭ મો. સમુદ્ર મંથન.

सूत उवाच—एतस्मिन्नेव काले तु भगिन्या ते तपोधन
अपश्यतां समायान्त उच्चैःभवसमंतिकात् ॥

સૂત કહે છે—હે તપોધન ! એટલામાં તે વિનતા અને કુરુ નામની બેઉ બેનોએ ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામના ઘોડા પાસે જઈ, તેને બોલ્યો. જે ઘોડો ઘોડાઓ માત્રમાં ઉત્તમ, ધણે બળવાન, શોભાયમાન, ઘોડાના શુભ લક્ષણે કરી યુક્ત, જરા વચરનો અને સમુદ્ર મંથનને વિષે ઉત્પન્ન થએલો એવો પ્રસન્ન રૂપવાળો છે અને જોની દેવતાઓ પણ પૂજા કરે છે. સૌનક પૂછે છે—હે સૂત ! દેવતાઓએ સમુદ્રનું મંથન કેવી રીતે અને કયે ઠેકાણે કર્યું જેમાંથી તે ઘોડો ઉત્પન્ન થયો ? સૂત કહે છે—સૂર્યની કાન્તિનો પણ તિરસ્કાર કરે એવા સુવર્ણ સરખા શિખરોવાળો, ઘણા તેજવાળો, દેવતાઓ અને ગંધર્વો જેમાં રહે છે એવો, અધર્મ માણસોને દેખાય નહીં એવો, ભયંકર સર્પો જેમાં રહે છે એવો, દિવ્ય ઔષધિઓથી ભરેલો, ઘણો બોલો, નદીઓ અને વૃક્ષોએ કરીને યુક્ત, અને મનોહર એવો કેટલાક પક્ષીઓનો સુંદર સજ્જ જેમાં થઈ રહ્યો છે એવો જે મેરૂ પર્વત, તેના ઘણાક રત્નોથી ભરેલા શિખર ઉપર, કેઈ વખત તપ અને નિયમવાળા અને નહા પરાક્રમી એવા દેવતાઓ જઈને બેઠા, અને અમૃત વાસ્તે વિચાર કરવા લાગ્યા. એટલામાં નારાયણ ભગવાને બ્રહ્માને કહ્યું કે દેવતા અને અસુરો બેઉ મળી સમુદ્ર મંથન કરે તો તેમાંથી જરૂર અમૃત ઉત્પન્ન થાય. એમ કહી ભગવાન દેવતાઓને કહે છે હે દેવતાઓ ! આ સમુદ્રનું મંથન કરો, જે ક્યાંથી તમે સર્વ ઔષધિ, રત્નો, અને અમૃતને પામશો.

सर्वौषधीः समावाप्य सर्वरत्नानि चैव ह

मथन्ध्वमुदधिं देवा वेत्स्यध्वममृतं ततः ॥ १३ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि अमृतमंथने गुर्जरभाषायाम्
सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

અધ્યાય ૧૮ મો. અમૃત ઉદ્દેશદાન.

सूत उवाच—ततोऽग्नशिखराकारैर्गिरिशृंगैरलंकृतं
मंदरं पर्वतवरं लताजालसमाकुलं ।

સત કહે કે-પછી વાદળાની ટોચ જેવા શિખરોથી શોભાયમાન, પર્વતોમાં મેદ, ધણીક લતાઓથી વીંટાયેલો, જેમાં નાના પ્રકારનાં પક્ષીઓના સુંદર શબ્દો થઈ રહ્યા છે, અનેક તરેહનાં દાદવાળાં જનાવરો વસી રહ્યાં છે, જેમાં કિનર, અપ્સરાઓ અને દેવતાઓનો વાસ છે, જે અગિયાર હજાર યોજન ઉંચો ને તેટલોજ પૃથ્વીમાં રહેલો છે, એવા મંદરાચલને સમુદ્ર મંથન વાસ્તે સર્વે દેવતાઓ લેવા ગયા, પણ તે ધણો મોટો હોવાથી લેઈ શક્યા નહીં. ત્યારે તેઓ વિષ્ણુ તથા બ્રહ્માની પાસે જઈ બોલ્યા જે, “આ કામમાં અમારું કલ્યાણ થાય તેવી ભુદ્ધિ કરીને, અમારા હિત વાસ્તે આ મંદરાચલ પર્વત અહિંથી સમુદ્ર પાસે લઈ જવાય એવો યત્ન કરો. તે સાંભળી બ્રહ્મા સહિત, કમળ સરખાં નેત્રવાળા અને જેનું સ્વરૂપ તર્કમાં પણ નથી આવતું એવા વિષ્ણુએ, દેવતાઓનું કામ કરી આપવા શેષને આજ્ઞા કરી, ત્યારે મહા બળવાન અને અનંત એવા શેષ, મંદરાચલ પર્વતને, વન અને વનના પ્રાણિયો સહિત ત્યાંથી ઉપાડીને, દેવતાઓની સાથે સમુદ્ર કાંઠે લઈ ગયા. ત્યાં જઈને દેવતાઓએ સમુદ્રને કહ્યું કે “તારા જળને અમે અમૃત વાસ્તે મંથન કરીશું.” ત્યારે સમુદ્ર બોલ્યો જે, “મારે વિષે મંદરાચલના ફરવાથી મારા શરીરનું મર્દન થશે, તે હું સહન કરીશ, પણ મને તેથી કાંઈ ફાયદો થાય તેમ કરજો.” પછી દેવતા અને અસુરોએ એકઠા થઈને કચ્છપટ્ટી ભગવાનને કહ્યું જે, “હે કૂર્મ ભગવાન ! આ નિશ્ચય મંદરાચલ પર્વત પાણીમાં ખૂડી ન જાય, તે રીતે તેને તમારા વાંસા ઉપર ધારણ કરવાને તમે યોગ્ય છો.” તે સાંભળી કચ્છપ ભગવાને પોતાના વાંસા ઉપર મંદરાચલ ધારણ કર્યો. પછી તે પર્વતની રવાઈ અને વાસુકી નાગનું નેત્રું કરીને, ઈન્દ્રે સહિત દેવતા અને અસુરોએ, અમૃત વાસ્તે સમુદ્ર મથવાનો આરંભ કર્યો. તેમાં વળી દૈત્યોએ વાસુકીના મુખની તરફનો ભાગ અને બીજી બાજુ દેવતાઓએ પૂંછડાની તરફનો ભાગ ધારણ કર્યો. પછી વાસુકી નાગના મુખમાંથી ધુમાડા અને જ્વાળાઓ સહિત વારંવાર વાયુ નીકળવા લાગ્યો, જે વિજળી સહિત મેદ થઈને, મંથન કરવાની મહેનતથી તપેલા એવા દેવતાઓની ઉપર વર્ષવા લાગ્યો. તે ફરતા એવા મંદરાચલનાં શિખરો ઉપરથી દેવતા અને અસુરોની ઉપર ફૂંકની વૃષ્ટિ થવા લાગી. એ પ્રમાણે દેવતા અને અસુરો મંદરાચલ પર્વતે કરી સમુદ્રને મથતા હતા, ત્યારે તે સમુદ્રમાંથી, મોટા મેઘના શબ્દની ઉપમા જેને અપાય, એવો શબ્દ થવા લાગ્યો. તે ખારા સમુદ્રમાં મંદરાચલ પર્વતના ફરવાથી, હજારો મત્સ્યાદિક જળચર પ્રાણિઓ, અને સમુદ્રના તળિયામાં રહેનારા, જેઓનાં શરીરમાં પાણીનો અંશ વધારે છે એવા ફટલાક પ્રાણિયો નાશ પામવા લાગ્યા. એ પ્રકારે સુર અને અસુરો તે પર્વત સમુદ્રમાં ફેરવતા હતા, ત્યારે તેનાં શિખરો ઉપરથી, પશ્ચિમે સહિત

સૂત કહે છે કે નારાયણ ભગવાનનાં વચન સાંભળી, યજ્ઞવાન એવા સુર અને અમુ-
રોએ, સમુદ્રના દ્વધને ફરીથી અત્યંત વલોવ્યું. ત્યારે તેમાં થકી શીતલ ક્ષોવાળો, પ્રસન્નરૂપ
અને ઉજ્જવલ એવો ચંદ્ર ઉત્પન્ન થયો. તે પછી સ્વેત વસ્ત્ર જેણે પહેર્યો છે એવી લક્ષ્મી,
મહિરા, ઉચ્ચૈશ્રવા નામનો સફેદ ઘોડો, કિર્ણોએ કરી ઉજ્જવલ અને દિવ્ય એવો કૌસ્તુભ-
મણિ, એ સર્વે ઉત્પન્ન થયાં તે કૌસ્તુભમણિ ભગવાને પોતાના કંઠમાં ધારણ કર્યો. લક્ષ્મી,
મહિરા, ચંદ્રમા અને મન સરખા વેગવાળો ઘોડો, એટલાં વાનાં દેવતાઓની તરફ ગયાં.
પછી અમૃતથી ભરેલો સફેદ કળશ જેના હાથમાં છે એવા સુંદર શરીરવાળા ધનવંતરી
દેવ ઉત્પન્ન થયા. એ આશ્ચર્ય જોઇને દૈત્યોએ અમૃતનો કળશ લઈ લીધો, અને મહિમાદિ
“મારો છે મારો છે” એમ બોલવા લાગ્યા. પછી ચાર દાંતવાળો મોટો ઔરવત નામે
હાથી ઉત્પન્ન થયો, તે ધન્દ્રે લીધો. પછી અતિ મંથન થકી ધુમાડા સહિત અગ્નિની પેઠે
ઢાંધળી સહન નહીં થાય એવું કાળકૂટ વિષ નીકળ્યું, જેનો ગંધ આવવાથી ત્રણે ભોક
મોહ ન્યામી ગયા. ત્યારે તેઓની રક્ષાવાસ્તે બ્રહ્માના વચનથી મંત્રમૂર્તિ એવા મહાદેવજીએ,
તે વિષ પી જઈને કંઠમાં ધારણ કર્યું. ત્યારથી તેઓ નીલકંઠ કહેવાના. એ આશ્ચર્ય જોઇને
સર્વે દૈત્યો નિરાશ થઇ ગયા, ને અમૃત તથા લક્ષ્મી વાસ્તે દેવતાઓ સાથે મોડું વેર બાંધી
બેઠા. પછી નારાયણ ભગવાન મોહિનીરૂપ ધારણ કરીને દૈત્યો પાસે ગયા. ત્યારે તે સ્ત્રીરૂપ
ભગવાનને જોઇને, તેમાં ગયું છે મન જેનું એવા મૂઢ ચિત્તવાળા સર્વે દાનવો અને દૈત્યોએ,
તે અમૃત મોહિની રૂપ સ્ત્રીને આપી દીધું.

स्त्रियै दामयद्वैतेयाः सर्वे तद्गतमानसाः ॥

*****

અધ્યાય ૧૯ મો. દેવાસુર યુદ્ધ.

સૂત ઉવાચ--અથાવરણમુખ્યાનિ નાનાપ્રહરણાનિ ચ ।

પ્રગૃહ્યામ્યદ્રવનદેવાન્ સહિતા દૈત્યદાનવાઃ ॥

સૂત કહે છે--પછી દૈત્યો, ઉત્તમ એવાં કવચ અને હથીઆરો ધારણ કરી એકઠા થઇ, દેવતાઓની સાથે લડવા ગયા. એટલામાં તે દૈત્યો પાસેથી લીધેલું અમૃત, મોહિનીએ દેવતાઓને પીવા આપ્યું. તે અમૃત દેવતાઓ પીતા હતા તેવામાં રાહુ દૈત્યે પણ દેવતાનું રૂપ ધરીને અમૃત પીધું. તે રાહુના કંઠમાં ગયું એટલામાંજ દેવતાઓના કલ્યાણને ધ્યાન નારા ચંદ્ર અને સૂર્યે ભગવાનને કહી દીધું, જે આ દૈત્ય છે. ત્યારે ભગવાને અમૃતપાન કરનાર તે દૈત્યનું પર્વત સરખું શોભાયમાન મોટું મસ્તક ચક્રે કરીને કાપી નાખ્યું. કાપતાં માત્રમાંજ તે ભયંકર મસ્તકે આકાશમાં જઈ શબ્દ કર્યો; અને તે રાહુનું કંઠ વગરનું ધડ, પર્વત વન અને દ્વીપે સહિત પૃથ્વીને કંપાવતું થકું પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. સારથી રાહુના મુખે ચંદ્ર અને સૂર્યની સાથે વૈર આપ્યું, તે હળુ સૂધી ખેંચીને નડે છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે, કે કોઇ નીચની સાથે વૈર કરવું નહીં. કારણ નીચ માણસ મરતાં સૂધી પાછું વૈર મૂકતો નથી. પછી ભગવાન પણ પોતાનું સ્ત્રીરૂપ મૂકી નાના પ્રકારના શસ્ત્રે કરીને દૈત્યોને કંપાવવા લાગ્યા. ખારા સમુદ્રની પાસેજ દેવતાઓ અને અસુરોનો અત્યંત ભયંકર એવો મોટો સંગ્રામ થયો. જેમાં હાથથી ફેંકાય એવા તીક્ષ્ણ લાલાઓ, તીક્ષ્ણ અણીવાળી મોટી ખરછીઓ, ખડ્ગો, શંક્રાઓ, મદાઓ, અને વિવિધ પ્રકારનાં હજારો શસ્ત્રો પડવા લાગ્યાં. જેથી ભેદાયાં છે શરીર જેમનાં એવા દૈત્યો, ઘણુંક રૂધિર ઓઠતા ઓઠતા પૃથ્વીમાં પડવા લાગ્યા. તે યુદ્ધમાં ઉત્તમ સુવર્ણની માળા જેઓએ પહેરી છે, એવાં દૈત્યોનાં મસ્તકો પડ્યાં, અને રૂધિરથી ખરડાએલા કેટલાક દૈત્યોનો મોટો હાહાકાર થઈ રહ્યો. સૂર્ય પણ લાલ દેખાવા લાગ્યો. જ્યારે દેવતા અને દૈત્યો ભેટાભેટ થતા ત્યારે લોહાની કડીઆળી તથા મૂડીએ કરી એક બીજાને મારતા. અને એકેરથી મારો મારો, દોડો દોડો, પાડો પાડો પાસે આવો, એવા ભયંકર શબ્દો, જાણે સ્વર્ગને પોહોચિતા હોયની તેમ થતા હતા. એવો ભયંકર સંગ્રામ થયો ત્યારે નર નારાયણ ખેંચે જણ્યા ત્યાં પધાર્યા. નારાયણ ભગવાને નરનું દિવ્ય એવું ધનુષ જોઈને, દૈત્યોનો નાશ કરનાર, શત્રુને તપાવનાર, સૂર્ય સરખા તેજવાળું, અખંડિત, સંગ્રામમાં ભયંકર, અત્યંત બળવાન, ને પ્રલય સમયના આગ્રિ સરખા તેજવાળું, એવું સુદર્શન ચક્ર સંભાર્યું. તે સંભારતા માત્રમાંજ આકાશમાંથી આવ્યું. નારાયણ ભગવાને પોતાના હાથીની સુંદર સરખા હાથમાં તે ચક્ર લેઈ સંગ્રામમાં ફેંક્યું, એટલે તે ચક્ર હજારો દૈત્યોનો નાશ કરતું થકું ચોક્કસ સંગ્રામમાં ફરવા લાગ્યું. ત્યારે સફેદ વાદળાં જેવી કાંતિવાળા, મોટા બળવાન, અને શરવીર એવા હજારો દૈત્યો, આકાશમાં જઈને મોટા પર્વતો ઉપાડીને દેવતાઓ ઉપર નાખવા લાગ્યા, જેથી પૃથ્વી પણ કંપવા લાગી. તે વખતે નર ભગવાને, સોનું જેમાં જડેલું છે એવા પોતાના આણેએ કરી દૈત્યોએ નાખેલા પર્વતોના શિખરો તોડી નાખ્યાં. આણેએ કરી આકાશ ઘેરી લીધું. પછી કાપેલું એવું સુદર્શન ચક્ર આકાશમાં આવેલું જોઈને, દેવતાઓથી પીડાયલા એવા દૈત્યો પૃથ્વીમાં અને ખારા સમુદ્રમાં પેસી ગયા. દેવતાઓએ જય પામીને, મંદરાચલ પર્વતને તેની પૂજા કરી પાછો તેના સ્થાનકે મૂક્યો;

અને અમૃત મેળવીને તેઓ આકાશ તથા સ્વર્ગમાં વાછાત વમાડતા થકા, જેવી રીતે અમૃત હતા તેવી રીતે પાછા ગયા. પછી તેઓએ ધણા પરમ આનંદ પામીને તે અમૃત સારી રીતે રહે એવા પાત્રમાં રાખ્યું. તે પાત્ર દેવતાઓ સહિત ઇન્દ્રે, સાચવવા સાર નરને આપ્યું.

તતાન્તં નિહિતમેવ ચક્રિરે સુરાઃ પરાં વમામેગમ્ય ગુપ્તકલાં
દદૌ ચ તં મિથિમમૃતસ્ય રક્ષિતું કિરીટિને બલમિદધામરેઃસહ* ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि मुर्जरभाषायां अद-
र्तमन्वनो नामकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૨૦ મો. સર્પોને કહુનો શાપ.

સૂત કવાચ—एतत्ते कथितं सर्वममृतं मथितं यथा

यत्र सोम्यः समुत्पन्नः श्रीमानतुलविक्रमः ॥

સૂત કહે છે કે—જે પ્રમાણે અમૃત મંથન કર્યું તે પ્રમાણે મેં સર્વ તમેને કહ્યું, જેમાંથી ધણાક પરાક્રમવાળા અને શોભાયમાન ઉચ્ચેશ્રવા નામે ઘોડા ઉત્પન્ન થયા. તે વાત સાંભળીને કહુએ વિનતાને કહ્યું કે “હે બેન ! તે ઉચ્ચેશ્રવા ઘોડાને વર્ણ કેવો હતો ? તે મને તરત કહો. ” વિનતાએ કહ્યું કે “ તે ઘોડા સફેદ છે; તું તેનો વર્ણ કેવો માને છે ? તે કહે, અને એ વિષે આપણે જેટ જણીઓ સરત રમીએ. ” તે સાંભળી કહુ બોલી જે, “ હું તે ઘોડાને તો સફેદ માનું છું, પણ તેના વાળ કાળા માનું છું. આવ જે હારે તે દાસી થાય, એવી આપણે સરત કરીએ. ” સૂત કહે છે—એવી રીતે જેટ જણીઓ પરસ્પર સરત કરી “ કાલે આપણે ઘોડાને જેવા જઈશું, ” એમ કહી પોતાના ધરમાં ગઈઓ. પછી કપટ કરવા ઇચ્છતી એવી કહુએ, પોતાના હબ્બર પુત્ર—સર્પોને અજ્ઞા કરી કે, હે પુત્રો ! જેમ હું દાસી ન થાઉં તેમ તમે તે ઘોડા પાસે જઈ તેના વાળમાં વીંટાઈ બસો, જેથી તે ઘોડાના વાળ કાજળ જેવા કાળા દેખાય. એવાં કહુનાં વચન જે સર્પોએ ન માન્યાં તેઓને તેણે શાપ આપ્યો જે, “ પાંડવોના વંશમાં જનમેજય રાજા થશે, તેના સર્પલાગમાં અગ્નિ તમેને ખાળશે. ” દૈવયોગથી કહુએ પુત્રાને અતિ દૂર એવો આ શાપ આપ્યો, તે વિષે બ્રહ્માએ દેવતાઓના ગણે સહિત સાંભળીને, પ્રજના કસ્યાણ વારતે કહ્યું કે, તીક્ષ્ણ પરાક્રમ અને વિષવાળા મહા બળવાન સર્પો પૃથ્વી ઉપર ધણા ચર્ષ ગયા છે. એવા પારકાઓને પીડા કરનાર સર્પોને કહુએ જે શાપ આપ્યો તે ઠીક જ કયું, કારણ તેઓને દૈવના ધરથી એવો પ્રાણાત શાપ થવોજ જોઈએ. એમ કહી કહુને પણ કહ્યું કે “ તમે એ કામ ઠીક કર્યું. ” પછી કર્મપને બોલાવીને બ્રહ્મા આ પ્રમાણે

* આ સમુદ્ર મંથનની કથાથી એટલું સમજવું જે, સમુદ્ર મંથનમાં દેવતા તથા દૈત્યોની મેદેનત સરખી હતી, તો પણ દેવતાઓને અમૃત મળ્યું. તેવું કારણ એ જે, દેવતાઓ મેદેનતવું ફળ આપનાર હાથર છે એમ માનતા હતા, અને દૈત્યો મેદેનતવું ફળ પોતાની મેળેજ મળે છે, કાંઈ આપનાર નથી, એમ માનતા હતા, માટે ફળ આપનાર હાથર છે, એમ માની જે કાંઈ હાથર હોય તેને જો, તો તેની મેદેનતવું ફળ હાથર આપશે, તેમાં કાંઈ પણ રાક નથી.

કહેવા લાગ્યા “ હે નિષ્પાપ ! તારાથી આ મોટા અને વિષવાળા સર્પો ઉત્પન્ન થયા, પણ તેઓની મા કડુએ શાપ આપ્યો, તેમાં હે પુત્ર ! તારે કાષ્ટ રીતે ક્રોધ કરવો નહીં.” સૃષ્ટિના કરતા બહુદેવે એ રીતે પ્રભુપતિને પ્રસન્ન કરીને મહાત્મા કશ્યપને વિષને હરનારી વિદ્યા આપી.

इत्युक्त्वा सृष्टिकृद्देवस्तं प्रसाद्य प्रजापतिं

प्रादाद्विषहरीं विद्यां कश्यपाय महात्मने ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां सौप-
र्णर्वિंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

***

અધ્યાય ૨૧ મો. ઉચ્ચૈઃશ્રવાનું દર્શન.

સૂત ઉવાચ—તતો રજન્યાં વ્યુષ્ટાયાં પ્રભાતેભ્યુદિતે રઘૌ
કદૂશ્ચ વિનતા ચૈવ મગિન્યૌ તે તપોધન ॥

સૂત કહે છે—હે તપોધન ! તે રાત્રિ ગયા પછી સવારમાં સૂર્યોદય થયો ત્યારે, ક્રોધથી ભરેલીઓ અને દાસીપણાની સરત જેઓએ કરી છે એવી તે કદૂ અને વિનતા બેઉ બેનો તૈયાર થઇને ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામના ઘોડાને બેવા ગઇયો. ત્યાં રસ્તામાં મોટા શબ્દવાળા, જેમાં કાચબા, ઝુડ, સર્પો મગરમચ્છ, અને કેટલીક જાતનાં માછલાં, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના રૂપવાળાં હજારો પ્રાણીઓ વસે છે એવો સર્વ રત્નોની ખાણરૂપ, વરૂણનું સ્થાન, નદીઓનો પતિ, વાડવાનલ આશિને રહેવાનું ઠેકાણું, અસુરોને આશ્રય આપનાર, અમૃતનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, સર્વ પ્રાણીઓને ભય આપનાર, અને પાંચજન્ય શંખને ઉત્પન્ન કરનારો એવો અત્યંત ચલાયમાન, લેહેરરૂપી હાથે કરીને જાણે નાચતો હોયતો એવો દેખાતો ગંભીર જેમાં ભમરીઓ પડે છે, ચંદ્રમાની વૃદ્ધિ અને ક્ષયને દિવસે એટલે પુનઃ અને અમાસે જેની ધણીક વૃદ્ધિ થાય છે, જેનું જળ પૃથ્વી લેવા ગયા ત્યારે ધણી પરાક્રમવાળા વરાહરૂપી ભગવાને હલાવ્યું ત્યારથી હાલે છે, જેનું તળીયું બ્રહ્મર્ષિ અને વ્રત કરવાવાળા અત્રિ ઋષિએ સો વર્ષ સૂધી શોધ્યું, તોપણ જેનો પાર લાગ્યો નહીં એવો, નાથ રહિત, પ્રલયકાળને વખતે અધ્યાત્મ યોગનિદ્રાને સેવતા એવા ધણી તેજવાળા પદ્મનાભ વિષ્ણુની શય્યારૂપ, વજ્રના પડવાથી ખીલીતા એવા મૈનાક પર્વતને અભય આપનાર, ગંભીર, નાનાં મોટાં માછલાં અને મગરમચ્છોથી ભરેલો અને ભયંકર જળચર જીવના ભયંકર શબ્દોએ કરી ગર્જતો એવો વિસ્તીર્ણ આકાશના જેવો પ્રકાશમાન, અગાધ પાણીનો ભંડાર અને પાર જેનો નથી એવો સમુદ્ર તેઓએ દીડો.

गंभीरं तिमिमकरोप्रसंकुलं तं गर्जतं जलचररावरौद्रनादैः

विस्तीर्णं दृढशतुरंबरप्रकाशं तेगाधं निधिमुकुमंभसामनंतं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
एकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥

***

* મદ્રાસવાળી પ્રતમાં આની પછી લગભગ ૯ સાત શ્લોક વધારે છે.

છે. તેને જોઇ તમોને મોહ થયો, પણ એ તમોને દુઃખ દેનારો નથી. એ તો કશ્ચપનો પુત્ર મહા બળવાન છે, તે સર્પોનો ક્ષય કરનાર, દેવતાઓના હિતમાં યુક્ત અને દૈત્યો તથા રાક્ષસોનો શત્રુ છે; માટે કોઈ રીતે પણ તમારે બચ પામવું નહીં. અગ્નિનાં એવાં વચન સાંભળી ઋષિઓ સહિત દેવતાઓ ગરૂડની પાસે જઈ, થોડેક દૂર ઉભા રહીને તેની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા કે—હે ગરૂડ ! તમે ઋષિ, મોટા ભાગ્યવાળા, પક્ષિઓના રાજા, દેવતાઓનું રક્ષણ કરનાર અને કાષ્ઠથી સહન થાય એવા તેજવાળા છો. કિર્ણોએ કરી જેવો સૂર્ય દેખાય તેવા તમે દેખાઓ છો. અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા, મોટા પરાક્રમવાળા અને દયાવાન એવા, કશ્ચપના તમે પુત્ર છો. તમારા વજ્ર સરખા શબ્દે કરી સ્વર્ગ, પૃથ્વી, અને અમારાં હૃદય ચળાયમાન થાય છે તેથી હે અગ્નિ સરખા ગરૂડ ! આ તમારા રૂપને શમાવો, અમે દેવતાઓ સર્વે તમારે શરણે આવ્યા છીએ; માટે અમારી રક્ષા કરો અને અમારી ઉપર પ્રસન્ન થાઓ. એ પ્રમાણે ઋષિઓ સહિત દેવતાઓએ સ્તુતિ કરી ત્યારે, ગરૂડે પોતાનું તેજ શમાવી લીધું ને કહ્યું કે, મારા બચંકર રૂપથી પ્રાણિઓ બચ પામ્યાં માટે હું તેજનો સંહાર કરું છું ને હવે મારા દેહને જોઇ કોઇ પ્રાણી બચ પામશે નહીં.

भीमरूपात्समुद्रिग्ना स्तस्मात्तेजस्तु संहरे
न मे सर्वाणि भूतानि विमिर्देहदशनात्* ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आर्स्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
त्रयविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

—*—*—*—*—*—*—

અધ્યાય ૨૪ મો. રાહુએ કરેલો ઉપદ્રવ.

સૂત્ર ઉવાચ—તતઃ કામગમઃ પક્ષી કામવીર્યો વિહંગમઃ

મરુણં ચાત્મનઃ પ્રહમારોપ્ય સ પિતુર્ગુહાત્ ॥

સૂત્ર કહે છે—પક્ષી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જઈ શકનાર ને ઇચ્છામાં આવે એવું પરાક્રમ કરનાર ગરૂડપક્ષી, પોતાના અણ્ણ નામના ભાષને વાંસા ઉપર બેસાડીને પોતાના બાપના ઘર થકી મોટા સમુદ્રની પેલે પાર, માની પાસે જવા નીકળ્યો. તે રસ્તામાં, જ્યારે સૂર્યે અતિ ઉગ્ર તેજ કરીને લોકોને બાળવાનું મન કર્યું ત્યારે તેણે મોટા તેજવાળા પોતાના અણ્ણ ભાષને પૂર્વ દિશામાં રાખ્યો ને પોતે માની પાસે ગયો. શૌનક પૂછે છે—ભગવાન સૂર્યે લોકોને બાળવાનું મન શું કરવા કર્યું ? ને સૂર્યનું દેવતાઓએ શું બગાડ્યું હતું ? જેથી તેને ક્રોધ ચઢ્યો ? સૂત્ર કહે છે—જ્યારે રાહુ દૈત્યે અમૃત પીધું તે, ચંદ્ર અને સૂર્યે ભગવાનને કહી દીધું, તેથી ભગવાને તેને માર્યો ત્યારે તેણે ચંદ્ર અને સૂર્ય સાથે તેણે વેર બાંધ્યું. સૂર્યે મનમાં વિચાર્યું જે બધા દેવતાઓ વાસ્તે રાહુની સાથે મેં વેર બાંધ્યું, પણ દુઃખ તો હું એકલો જ ભોગવું છું. કારણ જે વખતે રાહુ આવીને મને નડે છે ત્યારે સર્વે દેવતાઓ તે સહન કરે છે, પણ કોઈ મારી સહાયતા કરતા નથી. એવા વિચારથી સૂર્યને દેવતાઓ ઉપર ધણો ક્રોધ ચઢ્યો તેથી “ હું લોકોનો નાશ કરું ” એમ ધારીને અસ્તાચલ પર્વત પ્રત્યે ગયો ને લોકોનો નાશ કરવા સાથે અસ્ત છતાં સર્વેને

તપાવવા આઓ. સર્વ ઋષિઓએ દેવતાઓ પાસે જમને કહ્યું કે, આજ અર્ધરાત્રિ સમયે સૂર્ય લોકને લય આપે અને ત્રણે લોકનો નાશ કરે એવો દાહ થાય છે, તે જો સૂર્ય ઉદય થશે તો સર્વને બાળી ભસ્મ કરશે. તે સાંભળી દેવતાઓ ઋષિઓ સહિત બહા પાસે ગયા ને કહ્યું કે, આજે હમણું મોટો દાહ થયો છે ! સૂર્ય તો દેખાતો નથી ને આવો દાહ થયો છે તે શું છે ? જગતનો ક્ષય નજીક આવ્યો લાગે છે. હે બ્રહ્મ ! સૂર્ય ઉદય થશે ત્યારે કેમ થશે ? બહા કહે છે-લોકોનો નાશ કરવા સારૂ સૂર્ય તૈયાર થયો છે, તે જોવો ઉદય થશે કે લોકોને બાળી નાખશે. પણ તેનો ઉપાય પૂર્વેજ મેં કરી રાખ્યો છે. કશ્વપનો પુત્ર શુદ્ધિમાન, ધણો તેજસ્વી, અને મોટા શરીરવાળો અરુણ નામે કરીને વિષ્ણુ છે, તે સૂર્યની પાસેજ, આગળ ઉભો રહીને તેનું સારથિપણું કરશે ને તેનું તેજ હસ્ત કરશે તેથી દેવતાઓ, ઋષિઓ અને લોકોનું કલ્પણ થશે. સત કહે છે-પછી પિતા-મહત્તી આરા પ્રમાણે અરુણે કર્યું ને અરુણ સહિત સૂર્ય ઉદય થયા. સૂર્યને ક્રોધ થવાનું કારણ અને અરુણે તેનું સારથિપણું જે પ્રમાણે કર્યું તે સર્વે કથા મેં તમોને કહી, હવે તમોએ જે બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો, તે ફરીથી સાંભળો.

અરુણશ્ચ યથૈવાસ્ય સારથ્યમકરોત્પ્રભુઃ

મૂય પથાપરં પ્રશ્નં મણુ પૂર્વમુદાહૃતં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां षष्ठ-
विंशोऽध्यायः ॥ ૨૪ ॥

અધ્યાય ૨૫ મો. ઇન્દ્રની સ્તુતિ.

સૂત ઉવાચ—તતઃ કામગઃ પક્ષી મહાવીર્યો મહાબલઃ

માતુરંતિકમાગચ્છત્ પરં પારં મહોદધેઃ ॥

સત કહે છે-પછી ઇન્દ્રમાં આવેલાં જનારો, મહા પરાક્રમી અને બળવાન એવો ગરૂડ, પોતાની મા વિનતા, જે સરત હારી જવાને લીધે દાસીપણાને પામવાથી દુઃખી થયેલી હતી તેની પાસે સમુદ્રને પેલે પાર ગયો. ત્યાં એક વખતે વિનતા પોતાના પુત્રની પાસે નમ્રતાથી ઉભેલી તેને કહ્યું એ બોલાવીને કહ્યું જે, હે બેન ! સમુદ્રની વચમાં એકતિ સર્પોએ રહેવાનું મનોહર સ્થાન છે, જેનું નામ રમણક દ્વીપ છે, ત્યાં મને લઇ જા. કહુનાં એમાં વચન સાંભળી વિનતાએ તેને ઉપાડી, અને ગરૂડે માતાની આજ્ઞાથી સર્પોને ઉપાડ્યા. પછી ગરૂડ સૂર્યની સામે આઘ્યો, ત્યારે તેના કિર્ણોથી અતિ તપીને સર્પો મૂર્છા પામી ગયા. તે જાણી કહુ ઇન્દ્રની સ્તુતિ કરવા લાગી જે, હે સર્વ દેવના દેવ ! નમુચિ દૈત્યને મારનાર ! હે શક્તિના પતિ ! હે સહઆશુ ! હું તમોને નમસ્કાર કરું છું. હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! અમારૂં આશુ કરનાર તમેજ છો, ધણું જળ વર્ષાવવાને તમે સમર્થ છો, તથા બહારૂં કરી તમે સર્વરૂપ છો; માટે સૂર્યથી તપેલા સર્પોને પાણીએ કરી તમે ઠંડા કરો. હે મહા બળવાન ! કળ વાસ્તે આઘણો નિરંતર તમારૂં યજન કરે છે, વેદોના અંગોમાં પણ તમે ગવાઓ છો. તમારી પ્રાપ્તિ વાસ્તે યજન કરનાર આઘણો સર્વ યત્ને કરીને વેદનાં અંગો ભણે છે.

સત કહે છે—એ પ્રમાણે સર્પોએ ગરૂડને કહ્યું ત્યારે તેણે પોતાની માને કહ્યું કે, હું અમૃત લેવા જાઉં છું, માટે કાંઈ ખાવાલાયક ચીજ જાણવા ઇચ્છું છું. વિનતાએ કહ્યું કે સમુદ્રની વચ્ચેમાં એકતિ બીલોનું ઉત્તમ એવું સ્થાન છે, તેમાં હજારો હજાર બીલો વસે છે. તેઓને ખાઈને તું અમૃત લઈ આવ. પણ કોઈ વખતે તારે બ્રાહ્મણને મારવો નહિ. એ કોઈને પણ યોગ્ય નથી, સખ્ય બ્રાહ્મણ અગ્નિ મુખે છે ને તે કાપે તો, અગ્નિ વિષ, સૂર્ય અને ચંદ્ર રૂપ થાય છે. સર્વે પ્રાણીઓનો બ્રાહ્મણ ગુરૂ છે, એમ સત્પુરુષોએ કહેલું છે માટે હે પુત્ર ! તને કોઈ કાળે ક્રોધ આવે તોપણ તારે બ્રાહ્મણને હણવો નહીં, અને તેનો દ્રોહ પણ કોઈ કાળે કરવો નહીં. કારણ તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો બ્રાહ્મણ કોપે કરી જેમ બાળી દે છે, તેમ અગ્નિ અને સૂર્ય પણ બળતા નથી. એ પ્રકારના ઉત્તમ બ્રાહ્મણો છે એમ તારે નક્કી જાણવું. સર્વ પ્રાણી થકી બ્રાહ્મણ પ્રથમ ઉત્પન્ન થયેલો, વર્ણ માત્રમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વના ગુરૂ રૂપ છે. ગરૂડ કહે છે કે—હે મા ! બ્રાહ્મણનું રૂપ કેવું હોય છે ? અને સ્વભાવ તથા પરાક્રમ કેવાં હોય છે ? શું બ્રાહ્મણ અગ્નિ જેવો ઉગ્ર કે શાંત દર્શનવાળો હોય છે ? માતાજી ! જેમ હું જાણી શકું તેમ એનાં શુભ લક્ષણો કહેવાને તું યોગ્ય છે. વિનતા કહે છે—જેમ માછલાને બિંધવાનો કાંટો કંઠમાં ખૂંચે, તેમ જે તારા કંઠમાં જઈને અંગારાની પેઠે બાળે અને જે

ઉદરમાં જઈને પચે નહીં તેને તારે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ બન્યો. પછી પ્રસન્ન થયેલી, પશુ સર્પોએ તિરસ્કાર કરવાથી અતિ દુઃખે પીડાયેલી વિનતા, પોતાના પુત્રનું અતુલ પરાક્રમ જાણે છે, તો પશુ પુત્રના સ્નેહથી તેને આશીર્વાદ દેવામાં તત્પર થતી થકી તેને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા. વાયુ દેવતા તારી બે પાંખોની, ચંદ્ર અને સૂર્ય તારી પીઠની, અગ્નિ તારા મસ્તકની, અને વસુદેવતાઓ ચોક્કસથી તારા શરીરની રક્ષા કરે. હે પુત્ર ! હું અહિં બેઠી બેઠી તારું સુખ અને કલ્યાણ કરવામાં સદા તત્પર રહીશ. હવે નિર્વિઘ્નપણે જેમ કામની સિદ્ધિ થાય તેમ તું શુભ માર્ગ પ્રત્યે જ સૂત કહે છે કે, એ પ્રમાણે માનાં વચન સાંભળી ભૂખ્યો અને બળવાન એવો ગરૂડ, પોતાની પાંખો વિસ્તારીને આકાશમાં ઉડે ઉડે. તે જ્યાં બીલો રહેતા હતા ત્યાં જાણે બીજા હોયની તે પ્રમાણે ઉતરી પડ્યો. પોતાની પાંખોએ કરી આકાશને સ્પર્શ કરે એવી રીતે જળ ઉડાડીને, સમુદ્રની વચમાં પાણી શોષણ કરતો થકો, અને પાસેના વૃક્ષોનો નાશ કરતો કરતો બીલોનો પશુ નાશ કરવા લાગ્યો. તે એવી રીતે કે બીલોને આવવાનો જ્યાં રસ્તો હતો ત્યાં જઈને પોતાનું મુખ તેણે પહોળું કર્યું. પછી, જેમ વનના વૃક્ષોમાં બેઠેલા હજાર પક્ષીઓ, પવન અને રજથી મોઢ પામીને પીડાતા થકા આકાશમાં જાય તેમ ગરૂડની પાંખોએ કરી ઉડેલી રજથી મોઢ પામીને બીલો, અજણપણથી તેના મોઢા મુખમાં જઈ પડ્યા. એટલે તે ચંચળ, મહા બળવાન, સત્રુને તપાવનાર અને ભૂખ્યા એવા પક્ષીઓના રાજ ગરૂડે, માછલાં પર જીવનારા તે, ધણીક બીલોનો નાશ કરવા સારૂ પોતાનું મુખ ખંધ કર્યું.

ततः खगो वदनमभिन्नतापनः समाहरत्वात्सल्यो महाबलः

निषूदयन्बहुविधमत्स्यजीविनो बुभुक्षितोगगनचरेश्वरस्तदा ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૨૮ મો. ગજકચ્છપનું પૂર્વ વૃત્તાંત.

સૂત ઉવાચ—તસ્ય કંઠમનુગ્રાસો બ્રાહ્મણઃ સહ માર્યયા

દહનદીપ્ત દ્વાંગારસ્તમુવાચાંતરિક્ષગઃ ॥

સૂત કહે છે—તેના કંઠમાં તે બીલોની સાથે ઓ સહિત એક બ્રાહ્મણ આવી ગયો હતો જે પ્રદીપ્ત અગ્નિની પેઠે તેના કંઠને બળવા લાગ્યો. ત્યારે ગરૂડે તેને કહ્યું જે, હે બ્રાહ્મણ—માં ઉત્તમ ! તત્કાળ આ મારા ઉધાડેલા મુખમાંથી બહાર નીકળી જ. કારણ બ્રાહ્મણને પાપિષ્ઠ હોય તો પશુ મારે મારવા લાયક નથી. ગરૂડનાં વચન સાંભળી બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે, મારી સ્ત્રી બીલડી છે, તે પશુ મારી સાથે બહાર નીકળે. ગરૂડે કહ્યું જે કીક, મારા તેજથી પશુ પચ્યો નહીં એવો તું, તારી બીલડીને લઈ જલદીથી બહાર નીકળીને બચી જ. સૂત કહે છે—ગરૂડે એમ કહેતાંજ તે બ્રાહ્મણ બીલડી સહિત બહાર નીકળ્યો ને તેને આશ્વિન આપી પોતાને ગમતે સ્થાનકે ગયો. પછી મન સરખા વેગવાળો બળવાન ગરૂડ પોતાની પાંખો વિસ્તારીને આકાશમાં ઉડ્યો. ત્યાં રસ્તામાં તેણે પોતાના પિતાને દીઠા, ને તેઓને પોતે જે કામ વાસ્તે જતો હતો તે કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી તેના પિતા કશ્યપ મુનિ-

એ તેને પૂછ્યું કે હે પુત્ર ! શું તું કુશળ છે ? તારે ખાવા માટે આ મનુષ્ય લોકમાં
 ધણું અન્ન છે ? ગરૂં કહ્યું ને, હે પિતા ! મારી મા ને મારો ભાઈ, સર્વે કુશળ હોયે,
 પણ મને ધણું ભોજન મળતું નથી. સ્વર્ગે મને અમૃત લેવા મોકલ્યો છે, તે હું મારી મનું
 હારીપણ મૂકવવા વાસ્તે હમણાં જ લઈ આવીશ. મારી માએ બીલોને ખાવાની મને આજ્ઞા
 કરી, તે પ્રમાણે મેં હજારો બીલોને ખાધા, તોપણ મને તૃપ્તિ થઈ નથી. માટે હે ભગવન !
 હે પિતા ! મને કાંઈ બીજું ધણુંખરૂં ખાવાનું હોય તો બતાવો, જે ખાધાથી અમૃત લેવા
 જવાને હું સમર્થ થાઉં. કસપે કહ્યું ને, દેવ લોકમાં પણ વિખ્યાત એવું આ મહા પવિત્ર
 તળાવ છે. તેમાં કાચખાની યોનિને પામનાર મોટા ભાઈને હસ્તિની યોનિને પામનાર નાનો
 ભાઈ, પોતાની સુઠે કરી નિરંતર ખેંચે છે. તે બેઉ ભાઈઓ વચ્ચે જન્માંતરનું વેર તથા તે
 બેઉ જાણના શરીરનું હમણાંનું પ્રમાણ વિસ્તારીને કહું છું તે સાંભળ. એક વિભાવસુ નામે
 અત્યંત ક્રોધી મોટા ઋષિ હતા, ને તેનો સુપ્રતીક નામે ધણી તપવાળો એક નાનો ભાઈ
 હતો. તે બેઉ ભાઈઓનું ધન એકઠું પડેલું હતું. તે વેહેંચી લેવા મોટા ભાઈ રોજ કહેતો કે,
 “ ભણે એકઠું પડેલું છે, વિભાગ કરીશું નહીં ” તોપણ નાના ભાઈ સુપ્રતીકે માન્યું નહીં
 ત્યારે મોટા ભાઈ વિભાવસુએ તેને કહ્યું કે, કેટલાક અગાની માણસો ધન વેહેંચી લેવા
 નિરંતર ઈચ્છે છે, અને વેહેંચ્યા પછી પરસ્પર ધનમાં મોહ પામીને ક્રોધ કરે છે માટે તે
 મૂઠોને તેઓના જનુઓ મિતરૂપ થઈ પરસ્પર બેદ પમાડે છે. પછી તેઓનાં મન પરસ્પર
 જૂદાં પડ્યાં એમ જણીને, કેટલાક યતુઓ, એક બીજાનાં હીદ્રો વધારીને તેઓને કહે છે,
 જેથી તેઓમાં બેઠોનો નાશ કરે એવું મોટું વેર બંધાય છે. એ પ્રકારે બેદ પામતાં નાશ
 જલદીથી થાય છે. માટે મોટા ભાઈએ નાના ભાઈને પુત્રની પેઠે જણવો, ને નાના ભાઈ
 એ મોટા ભાઈને પિતા સરખો જણવો, એવી શાસ્ત્રની આજ્ઞા, તે પ્રમાણે ચાલનારા
 ભાઈઓના જૂદાપણાને સત્પુરૂષો ઈચ્છતા નથી. કારણ જે જૂદા થાય છે તો ઉપર કહેલી
 શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે ચલાતું નથી, તેથી એ નિયમમાં રહેવાને તું સમર્થ થતો નથી
 ને બેદ રાખી ધનની ઈચ્છા કરે છે માટે હે સુપ્રતીક ! જ તું હાથી થઈશ. મોટા ભાઈનો
 એવો શાપ સાંભળી નાના ભાઈએ તેને સામે શાપ આપ્યો ને, તું પણ જળમાં રહેનારો
 કાચખો થઈશ એ પ્રમાણે તે મૂઠ ચિતવાળા સુપ્રતીક અને વિભાવસુ નામના બેઉ ભાઈઓ,
 ક્રોધરૂપી દોષના સંગ્રામે કરી પરસ્પર શાપથી પથની યોનિને પામ્યા ને પૂર્વનું વેર રાખ-
 નારા એવા તે મોટા શરીરવાળા હમણાં આ તળાવમાં લડે છે. એમ બનવાનું કારણ એવું
 છે કે, એક વખતે તળાવ પાસે તે હાથીએ આવીને મોટો શબ્દ કર્યો, તે સાંભળી જળમાં
 રહેનાર મોટો કાચખો આખા તળાવને હલાવતો થકો ઉપર આવ્યો. જેને જોઈ તે હાથી પણ
 પોતાની સુઠે લાંબી કરીને, પોતાના દાંત, હાથ અને પૂંછડાથી પાણીને હલાવતો થકો
 તળાવમાં પડ્યો ત્યારે કાચખો પણ પોતાનું મુખ ઉઘું કરીને તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો.
 તે હાથીનું શરીર ૭ યોજન ઉંચું ને બાર યોજન પહોળું છે. ને તે કાચખાનું શરીર ત્રણ
 યોજન ઉંચું ને દસ યોજન પહોળું છે. એ પ્રમાણે એક બીજાને મારવાને ઈચ્છતા એવા
 તે બે મહોન્મતો યુદ્ધ કરે છે. ત્યાં જઈ મેધ સરખી કાંતિવાળા તે કાચખાને અને પર્વત
 અથવા ભગંકર તે હાથીને ખાઈ સામર્થ્યવાન થઈ તું અમૃત લઈ આવ.

સત કહે છે—એ પ્રમાણે કસપ મુનિએ ગરૂંને કહી તેને આશીર્વાદ આપ્યો કે, “ દેવતાઓ

* આ અધ્યાયમાં સુપ્રતીક અને વિભાવસૂત્ર આખ્યાન કહીને, પરમ દયાળુ વ્યાસજીએ એવું દેખાડ્યું જે, ભાદરવમાં પોતપોતામાં કુસંપ કરવો નહીં; કારણ તેમ કર્યાથી નાશ થાય છે. વળી એ પણ સૂચ્યું જે માણસોએ અતિ લોભ રાખવો નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી સુપ્રતીક અને વિભાવસૂત્ર પોટે, પશ્ચાદિક યોગિને વિષે અવતાર લેવો પડે છે.

દેશ પ્રત્યે ઉડતો ગયો, પણ બાલખિલ્ય ઋષિઓની ઉપર દયા લાવી કોઈ ઠેકાણે બેઠો નહીં. એ રીતે ફરતાં ફરતાં, પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ એવા ગંધમાદન પર્વત પ્રત્યે જઈ તપ કરતા એવા પોતાના પિતા કશ્યપને તેણે જોયા. કશ્યપ ભગવાને, તે દિવ્ય રૂપવાળો, પરાક્રમી, બળવાન, મન અને વાયુ સરખો વેગવાન, પર્વતના શિખર જેવો શોભાયમાન, માણસના તર્કમાં આવે નહીં એવો, સર્વ પ્રાણીઓને ભય કરનાર, સાક્ષાત્ અગ્નિ સરખો, દેવ દાનવો અને રાક્ષસોથી પણ જીતાય નહીં એવો, પર્વતોના શિખરોનો નાશ કરનાર, સમુદ્રના પાણીનું શોષણ કરનાર અને કાળ સરખા રૂપવાળો ગરૂડ પક્ષી આવ્યો, તે જોઈ તેના મનનો સંકલ્પ જાણી તેને કહ્યું કે હું પુત્ર ! તું સાહસ કર્મ માં કર અને દુઃખ પણ માં પામ. કારણ સૂર્યનાંજ કિરણોને પિનાર એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓ કોપે કરી તને બાળશે નહીં. એટલું કહી કશ્યપ મુનિએ પોતાના પુત્ર વાસ્તે, તે મોટા ભાગ્યવાન, અને તપોબળથી પાપ જેનાં બળી ગયાં છે એવા બાલખિલ્ય ઋષિઓને પ્રસન્ન કરીને કહ્યું કે, હે તપોધનો ! આ ગરૂડ પ્રજ્ઞના હિત વાસ્તે મોટું કર્મ કરવા ઇચ્છે છે. માટે તમે એના ઉપર દયા કરવા લાયક છો. સૂત કહે છે કે, કશ્યપનાં એવાં વચન સાંભળી, તપ કરવાની ઇચ્છાવાળા બાલખિલ્ય ઋષિઓ, તે શાખાને મૂકીને પવિત્ર એવા હિમાલય પર્વત પ્રત્યે આસતા થયા. પછી વિનતાના પુત્ર ગરૂડે, પોતાના મુખમાં શાખા હોવાથી સમજવામાં ન આવે એવી રીતે કશ્યપ મુનિને પૂછ્યું કે, હે ભગવન ! આ વૃક્ષની શાખાને હું ક્યાં મૂકું ? કોઈ નિર્મનુષ્ય સ્થળ હોય તો બતાવો. ત્યારે કશ્યપ મુનિએ બરફથી ઢંકાયેલી જેની ગુફાઓ છે, તે જ્યાં મનથી પણ જવાય નહીં એવો મનુષ્યની વસ્તી વગરનો હિમાલય પર્વત છે તે બતાવ્યો. જ્યાં એક ક્ષણમાત્રમાં શાખા, હાથી અને કાચખાએ સહિત ગરૂડ જઈ પહોંચ્યો; ને ત્યાં પિતાના વચનથી તે શાખાને મૂકી દીધી, જેથી મોટો શબ્દ થયો. ગરૂડની પાંખોના વાયુથી પર્વત કંપવા લાગ્યો, ને તેનાં કેટલાંક શિખરો શિથિલ પડી ગયાં, અને તે પવને કરી વૃક્ષોના હાલવાથી કુલોનો વર્ષાદ વરસી રહ્યો. તે શાખાના પડવાથી ભાગી ગયેલા કેટલાક વૃક્ષો, વિજળીએ કરી જેમ મેઘ શોભે તેમ સુવર્ણ જેવા પ્રલોએ કરી શોભવા લાગ્યા. પછી તે પર્વતતા એક શિખર ઉપર બેસીને ગરૂડે તે હાથી અને કાચખાને ખાધા, ને ત્યાંથી પછી આકાશમાં મોટા વેગથી ઉડ્યે ઉડ્યો. એટલામાં દેવતાઓને ભય દેખાડનારા કેટલાક ઉત્પાતો થવા લાગ્યા, ઇન્દ્રનું વજ્ર ભયથી બળવા લાગ્યું ને દિવસે ધૂમાડા અને જ્વાળા સહિત આકાશમાંથી ઉભાડીઆં પડવા લાગ્યાં. વસુ, રૂદ્ર, આદિત્ય, સાધ્ય અને વાયુ, એ સર્વે દેવતાઓના ગણોનાં આયુધો પડી જવા લાગ્યાં, શબ્દ સહિત વાયુ વાવા લાગ્યો. આકાશમાં વાદળાં વગર શબ્દ થવા લાગ્યા. રૂદ્રિરનો વર્ષાદ પડવા લાગ્યો. દેવતાઓની માર્ગતિનાં પ્રલોની માળાઓ કરમાઈ જવા લાગી. અગ્નિ સૂર્યાદિકનાં તેજો ઝંખાં દિસવા લાગ્યાં. ધૂળ ઉડવા લાગી ને તેથી દેવતાઓના મુકુટો પડી જવા લાગ્યા. દેવતાઓ સહિત ત્રાસ પામીને ઇન્દ્રે બૃહસ્પતિને પૂછ્યું કે, હે ભગવન ! અમેને યુદ્ધમાં જીતે એવા કોઈ શત્રુને હું જોતો નથી, ત્યારે આ ભયંકર ઉત્પાતો કેમ થાય છે ? બૃહસ્પતિ બોલ્યા કે હે દેવના ઇન્દ્ર ! હે શત્રુકંતુ ! તારા અપરાધ અને ગદ્ગત-પણાથી મહાત્મા એવા વાલખિલ્ય ઋષિઓના તર્પે કરી કશ્યપ મુનિશ્રી વિનતાને વિષે ગરૂડ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો છે. જે મહા બળવાન, ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનાર, અને

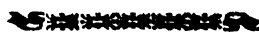

ને તેઓએ ઇન્દ્રને ભય ઉપજાવે એવું અગ્નિમાં મંત્ર સહિત હોમ કરવાનું મોટું કર્મ આરંભ્યું. તેની મતભાષ એ છે જે, “ ઇન્દ્રે ત્યાં જઈ શકનારો અને ઇન્દ્રે તેવું પરાક્રમ કરનાર, ઇન્દ્રને ભય આપનાર, હાલના ઇન્દ્રના કરતાં સો ગણો પરાક્રમી અને શૂરવીર, મન સરખો વેગવાન અને તીક્ષ્ણ એવો, અમારા તપના ફળે દરી દેવતાઓનો ખીજો ઇન્દ્ર થાય. ” તે વાત સાંભળી ઇન્દ્રે અત્યંત ખેદ પામીને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા કશ્યપમુનિ પાસે જઈ તેમને સર્વે હકીકત કહી. તે સાંભળી કશ્યપ પ્રજાપતિએ બાલખિલ્ય ઋષિઓ પાસે જઈ, તેઓની સાંત્વના કરીને તેઓને કહ્યું કે, “ હે તપરૂપી ધનવાળા ! તમે ખીજા ઇન્દ્ર વાસ્તે યત્ન કરો છો, પણ આ હમણાં જે ઇન્દ્ર છે, તે બ્રહ્માની આજ્ઞાથી થયેલો છે માટે હે શ્રેષ્ઠો ! બ્રહ્માનું વચન મિથ્યા કરવા તમે લાયક નથી, ને ખીજો ઇન્દ્ર થવાનો તમારો સંકલ્પ મિથ્યા ન થાય માટે પક્ષીઓનો ઇન્દ્ર ભલે થાય. હે ઋષિઓ ! એ પ્રમાણે આ ઇન્દ્ર યાચના કરે છે તેની ઉપર તમે પ્રસન્ન થાઓ. મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા કશ્યપ ઋષિનાં વચન સાંભળી બાલખિલ્યો બોલ્યા જે, હે પ્રજાપતિ ! આ અમારો સમારંભ ખીજા ઇન્દ્ર વાસ્તે તેમજ તમને પુત્ર થવા વાસ્તે છે, માટે આ સફળ કર્મ તમેજ પ્રહણ કરી જેમ બાસે તેમ કરો. એટલામાં પુત્રની ઇચ્છાવાળી તપ કરીને વ્રતમાં તત્પર રહેલી દક્ષની કન્યા વિનતા, ઋતુ-કાળ વિષે નાહી પવિત્ર થઇને પોતાના સ્વામી કશ્યપ પાસે ગઈ. ત્યારે કશ્યપે કહ્યું કે હે દેવી ! તારૂં ઇન્દ્રેલું કામ સફળ થશે. બાલખિલ્ય ઋષિઓના તપે દરી અને મારા સંકલ્પથી ત્રિલોકમાં પૂજ્ય એવા શૂરવીર અને મહા ભાગ્યવાન બે પુત્રો તને થશે. માટે આ મહા ઉદયવાળા ગર્ભને યત્નથી ધારણ કરજે. એ તારા બેઉ પુત્રો પક્ષીઓના રાજા કહેવાશે. વિનતાને એટલા વચન કહી પ્રસન્ન થઇને કશ્યપ પ્રજાપતિએ ઇન્દ્રને કહ્યું જે, મહા પરા-ક્રમી એવા એ બે પુત્રો તને સહાયતા કરનાર તારા ભાઈઓ થશે. એઓથી તારૂં નરતું નહીં થશે માટે તું ખેદ મૂકી દે, અને દેવતાઓનો ઇન્દ્ર તુંજ રહીશ. પણ આજથી તારે એવો અત્યંત ક્રોધી અને વજ્ર જેવી વાણીવાળા બ્રહ્માવાદી બ્રાહ્મણોનો ગર્વથી ક્રોધ કાઢે તિરસ્કાર કરવો નહીં, કશ્યપનાં એવાં વચન સાંભળી નિર્ભય થઈ ઇન્દ્ર સ્વર્ગમાં ગયો. વિનતા પણ મનોરથ સિદ્ધ થવાને લીધે ખુશી થઈ, ને તેને અરૂણ અને ગરૂડ નામે બે પુત્ર થયા. તેમાં અધુરા અંગવાળો અરૂણ સૂર્યની પાસે રહ્યો, ને બ્રહ્માએ ગરૂડને પક્ષીઓનો ઇન્દ્ર કર્યો. હે ભૃગુનંદન ! તે ગરૂડનું આ અત્યંત મોટું કર્મ સાંભળો.*

પત્રત્રીણાં ચ ગરુડમિદ્રત્વેનાભ્યર્ષિચત

તસ્યૈતત્કર્મ સુમહત્ છૂયતાંમૃગુનંદન ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

* આ અધ્યાયમાં બાલખિલ્ય ઋષિઓની કથાથી એવું સમજવાનું છે જે, કાઈ બળવાન અથવા સમૃદ્ધિવાને કાઢને દુર્બળ દેખી તેની હાંસી કરવી નહીં, કારણ કે કાંઈ કાળે તે દુર્બળ પણ તેને ભય પમાડે છે. જેમ બાલખિલ્યોએ ઇન્દ્રને ભય પમાડ્યો.

અધ્યાય ૩૨ મો. ગરુડનું અમૃત માટે યુદ્ધ.

સૂત ઉવાચ--તતસ્તસ્મિન્નિજશ્રેષ્ઠ સમુદીર્ણે તથાવિધે

ગરુડઃ પક્ષિરાટ્નૂર્ણ સંપ્રાપ્તો વિવુધાન્પ્રતિ ॥

સૂત કહે છે--હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ! પછી તે પક્ષિઓનો રાજ ગરુડ પૂર્વે કહેલા સંગ્રામમાં દેવતાઓની પાસે તત્કાળ આવી પહોંચ્યો. તેને જોઇ દેવતાઓ સર્વે કંપવા લાગ્યા ને તેઓનાં શસ્ત્રો પડી જવા લાગ્યાં. ત્યાં મહા પરાક્રમી અને અગ્નિ સરખો તેજ-વાન દેવતાઓનો શિશ્વી વિશ્વકર્મા અમૃતની રક્ષા કરતો હતો. તેની સાથે ગરુડે બે ધડી સુધી મોટું યુદ્ધ કરી પોતાની પાંખો અને મુખે કરી તેને મારીને મરવા સરખો કરી દીધો. પોતાની પાંખોના વાયુથી ઘણી રજ ઉડાડીને દેવતાઓને મોઢુ પમાડીને રજથી ઢાંકી દીધા, જેથી તેઓના દેખવામાં કંઈ આવ્યું નહીં. એ પ્રમાણે આખા સ્વર્ગને ગરુડે વ્યાકુળ કરી મૂક્યો ને પાંખો અને મુખના પ્રહારથી દેવતાઓનો નાશ કરવા લાગ્યો. ત્યારે ઇન્દ્રે તત્કાળ વાયુને આજ્ઞા કરી જે હે વાયુ! આ રજની વૃદ્ધિને તું ટાળી નાંખ, એ તારું કર્મ છે. તે સાંભળી બળવાન વાયુએ વેગથી તે રજને ટાળી નાંખી. પછી જ્યારે અંધારું ટળ્યું ત્યારે દેવતાઓ ગરુડને મારવા લાગ્યા, તો પણ આકાશમાં રહી મોટા મેઘની પેઠે શબ્દ કરીને તે સર્વ પ્રાણિઓને બહીરારવતો હતો. એ પ્રમાણે આકાશમાં રહેલા ગરુડની ઉપર સર્વે દેવતાઓ કેટલાક ભાલા, ત્રિશૂલ, ગદા અને પ્રકાશવાળા ચક્રાદિક નાના પ્રકારનાં શસ્ત્રો નાખતા, તો પણ તે જરાએ કંપતો નહીં. આકાશમાં રહીને પોતાની પાંખો અને છાતીએ કરી સર્વે દેવતાઓને જાણે બાળી નાખતો હોયની તેમ મારતો હતો. રૂધિર જેઓના શરીરમાંથી વહેતું જાય છે એવા મહા પરાક્રમી ગંધર્વો સહિત સાખ્ય દેવતાઓ પૂર્વ દિશામાં, રૂદ્ર સહિત વસુ દેવતાઓ દક્ષિણ દિશામાં, આદિત્ય દેવતાઓ પશ્ચિમ દિશામાં અને અશ્વિની દેવતાઓ ઉત્તર દિશામાં વારંવાર સંગ્રામને જોતા જોતા નાશી ગયા. પરાક્રમી અશ્વકંદ, રેણુંક, કથન, તપન, ઉલૂક, શ્વસન, નિમેષ, પ્રજ્જ્વ ને પુલિન, એ નવ યક્ષો સાથે પણ ગરુડે યુદ્ધ કરીને તેઓને પ્રલય સમયના મહાદેવજીની પેઠે કોપ કરીને માર્યાં. એ પ્રમાણે સર્વને મુવા જેવા કરી તેઓને મૂકી ગરુડ અમૃતના સ્થાન પાસે ગયો. ત્યાં ચોરેથી આકાશને વીંટી લીધેલો મોટો જવાળાવાળો તીક્ષ્ણ વાયુથી વધારેલો જાણતો હોય એવો સૂર્ય સમાન અગ્નિ તેણે જોયો. ત્યારે શત્રુને તપાવનાર ગરુડે પોતાનાં અઠ્યાશીસો મુખકરી, તે મુખેકરી નદીઓને પી, પાછો ત્યાં આવી જ્વલાયમાન અગ્નિને તે નદીઓના જળે કરી શાંત કર્યો. પછી અગ્નિને શમાવી અમૃત પાસે જવાની ઇચ્છાવાળો ગરુડે પોતાનું એક સૂક્ષ્મ બીજું શરીર કર્યું.

જ્વલંતમગ્નિં તમમિત્રતાપનઃ સમાસ્તરત્પત્રરથો નદીભિઃ ॥

તતઃ પ્રચક્રેવપુરન્યદલપં પ્રવેષુકામોગ્નિમભિપ્રશામ્ય ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

અધ્યાય ૩૩ મો. વિષ્ણુ ને ગરુડનો મેળાપ.

સૂત ઉવાચ—જાંબૂનદમયોભૃત્વા મરીચિનિકરોજ્વલઃ

પ્રવિવેશ વલાત્પક્ષી વારિવેગં દિવાર્ણયં ॥

સૂત કહે છે—પછી અનેક કિર્ણોએ કરી ઉજ્જવળ એવું સુવર્ણમય શરીર કરીને, પાણીનો વેગ જેમ સમુદ્ર પ્રત્યે જાય, તેમ ગરુડ બળે કરીને અમૃત પાસે ગયો. ત્યાં તીક્ષ્ણ ધારવાળું, અને અગ્નિ સરખા તેજવાળું, દેવતાઓએ નિર્માણ કરેલું એક લોહમય ચક્ર, અમૃત આગળ ચોફરથી ફર્યા કરતું હતું તે જોઈ અત્યંત સૂક્ષ્મ શરીર કરી તે ચક્રના આરામાં થઇને ગરુડ અંદર ગયો. તો વળી તેણે તે ચક્રની નીચે પ્રદીપ્ત અગ્નિ સરખી કાંતિવાળા, વિજળી સરખી જીલવાળા, ઝેરથી ભરેલી આંખોવાળા, મહા ભયંકર, અને નિરંતર ક્રોધાયમાન એવા એ સર્પોને અમૃતની રક્ષા કરતા જોયા. ગરુડે પાંખોએ કરી રજ ઉડાડી તેઓની આંખો આંધળી કરીને, તે બેઠિના શરીરના કટકા કરી નાખ્યા; પછી તે અમૃત પાસે ગયો. પછી અમૃત પીધા વગર અમૃતનો કુળશ લઇ ચક્રને ભાગી, તે બળવાન અને પરાક્રમી ગરુડ વેગથી આકાશમાં ઉડ્યો. માર્ગમાં વિષ્ણુ :મળ્યા, તેઓએ ગરુડનું કર્મ લોભ રહિત જોઇ ધણા પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, હે પક્ષી ! તું કાંઇ વરદાન માગ, હું તને આપવા ઇચ્છું છું. ગરુડે કહ્યું જે, હું તમારી ઉપર રહું, ને અમૃત પીધા વગર અજર અને અમર થાઉં. વિષ્ણુએ કહ્યું કે, “ જ એ પ્રમાણે થશે ” એવાં એ વરદાન મેળવીને ગરુડે વિષ્ણુને કહ્યું જે હે ભગવન ! તમે પણ કાંઇ વરદાન માગો, હું પણ આપવા ઇચ્છું છું. વિષ્ણુ બોલ્યા જે “ તું મારું વાહન થા ” ને તું મારી ઉપર રહીશ. એમ મેં તને વરદાન આપ્યું છે, તે પ્રમાણે તું મારી જ્વળને વિષે રહીશ. ‘ત્યારે હીક એમ થાઓ,’ એમ નારાયણ ભગવાનને કહીને, વાયુથી પણ વિશેષ વેગવાળો ગરુડ ત્યાંથી ચાલતો ગયો. રસ્તામાં ઇંદ્રે આવીને ક્રોધથી તેને વજ્ર માર્યું, ત્યારે તેણે હસીને મીઠી વાણીથી કહ્યું કે, હે શત્રુકતુ ! જે ઋષિના હાડકાનું એ વજ્ર છે, તે ઋષિને તેમજ તને પણ માન આપીને આ મારું એક પાંખડું ત્યાગ કરે છે જેનો છેડો પણ તું પામશે નહીં. અને તારા વજ્રના વાગવાથી મને કાંઇ પણ પીડા થઈ નથી. એમ કહી તે પક્ષી-ઓના રાજ ગરુડે પોતાનું એક પાંખડું મૂકી દીધું. જે ઉત્તમ પાંખડાને જોઇ સર્વે પ્રાણી-ઓએ પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, એ ગરુડનું પાંખડું ધણું સુંદર છે, માટે એ સુવર્ણ કહેવાશે. એવું આશ્ચર્ય જોઇને હજાર આંખોવાળા ઇન્દ્રે આ પક્ષી કોઈ મોટો છે એમ માનીને તેને કહ્યું કે, હે પક્ષિઓમાં શ્રેષ્ઠ ! સર્વથી વધારે એવું તારું પરમબળ હું જાણુવાને, તેમજ તારી સાથે હમેશના મિત્રપણાને મેળવવા ઇચ્છું છું.

વલં વિજ્ઞાતુમિच्छामિ યત્તે પરમનુત્તમં

સચ્યં જ્ઞાનંતમિच्छામિ ત્વયા સહ જગોત્તમ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

અધ્યાય ૩૪ મો. ઇન્દ્ર ગરુડની મૈત્રી.

ગરુડ ઉવાચ—સત્યં મેસ્તુ ત્વયા દેવ યથેચ્છસિ પુરંદર

વલં તુ મમ જાનીહિ મહાસાસહ્યમેવ ચ ॥

ગરુડ કહે છે—હે ઇન્દ્ર ! જેમ તું ઇચ્છે છે તેમ મારું મિત્રપણું તારી સાથે થાઓ, અને મારું બળ કાંઈથી પણ સહન નહીં થાય એવું મોટું તું બળુ. મારા બળની હું સ્તુતિ કરું છું તે યોગ્ય નથી. કારણ પોતાની મેળે પોતાના બળનાં વખાણ કરવાં, અથવા પોતાના ગુણો કહી દેખાડવા એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષોને યોગ્ય નથી. તો પણ હે મિત્ર ! તું મિત્ર બળીને પૂછે છે ત્યારેજ હું કહું છું, કેમકે કારણ વગર પોતાનાં વખાણ કરવાં નહીં. મારું બળ એટલું બળુ કે, પર્વત, વન, સમુદ્ર અને જળે સહિત આ પૃથ્વીજેમાં તું પણ રહે છે તેને, તેમજ સ્થાવર જંગમ સહિત સર્વ લોકને પણ હું મારી એક પાંખ ઉપર ઉપાડી શકું. સત્ કહે છે—ગરુડનાં એવાં વચન સાંભળી, સર્વે લોકોનું કલ્યાણ ઇચ્છનારા ઇન્દ્રે કહ્યું જે તું બરાબર કહે છે તે પ્રમાણે તારે વિષે સંભવે છે. હવેથી મારી સાથે અત્યંત મિત્રપણું તારે રાખવું, ને આ અમૃતનું તને કાંઈ કામ નહીં હોય તો મને પાછું આપી દે, કારણ જેને તું અમૃત આપીશ તે અમને દુઃખ દેશે. ત્યારે ગરુડે કહ્યું જે, આ અમૃત કાંઈ કામ વાસ્તે હું લઈ જાઉં છું, પણ તે કાંઈને પીવા સારૂ આપીશ નહીં. હે દેવતાના ઇશ્વર ! એ અમૃત હું જે ઠેકાણે મૂકું ત્યાંથી તું હરી જજે. તે સાંભળી ઇન્દ્રે કહ્યું જે, હે પશ્વિઓમાં ઉત્તમ ! એવાં તારાં વચન સાંભળી હું ઘણો પ્રસન્ન થયો છું, માટે તારી ઇચ્છા પ્રમાણે મારી પાસેથી વરદાન માગી લે. સત્ કહે છે—ઇન્દ્રનાં વચન સાંભળી ગરુડે કહ્યુંના પુત્ર સર્પોએ છળે કરી પોતાની માને દાસી કરી છે, તે યાદ કરીને કહ્યું કે, હે ઇન્દ્ર ! તારી ઇચ્છા પૂરી કરવા હું સમર્થ છું, ને આ વખતે એવું વરદાન માગું છું કે, મહા બળવાન સર્પો મારા ભક્ષ્ય થાય. ‘ડીક બહુ સારૂ એમ થશે,’ એટલું કહી ઇન્દ્રે, દેવ અને યોગીના ઇશ્વર એવા ભગવાન પાસે જઈ, તેઓને સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી. પછી ભગવાને પણ કહ્યું જે ભલે તે પ્રમાણે થાઓ. દેવરાજ ઇન્દ્રે ફરી ગરુડ પાસે આવીને કહ્યું કે, જે ઠેકાણે તું અમૃત મૂકીશ ત્યાંથી હું હરણ કરી જઈશ. તે પછી ગરુડ અમૃત લઈ પોતાની મા પાસે જલદીથી આવ્યો. પ્રસન્ન થઈ બધા સર્પોને તેણે કહ્યું જે, આ તમારે વાસ્તે અમૃત લાવ્યો છું, ને તે દર્બોની ઉપર મૂકું છું, તે તમે સર્વ નાહી પવિત્ર થઈને પીઓ. હવે મારી માનું દાસીપણું ટાળવા વાસ્તે તમે જે મને કામ કરવા કહ્યું હતું તે મેં કર્યું, માટે હવેથી મારી મા દાસી નથી, ત્યારે ડીક, એમ કહી સર્પો નાહાવા ગયા. તેટલામાં ઇન્દ્ર આવી અમૃત લઈ સ્વર્ગમાં જતો રહ્યો. પછી સર્પો, નાહી જપ કરી પવિત્ર થઈને દર્બોની ઉપર જ્યાં અમૃત મૂક્યું હતું ત્યાં આવ્યા, તો અમૃત હતું નહીં, ત્યારે તેઓએ જાણ્યું જે, જે પ્રમાણે કપટથી આપણે એની માને દાસી કરી હતી, તે પ્રમાણેજ કપટથી એણે અમૃતનું દાન કર્યું છે. પણ આ અમૃતનું સ્થાન છે એમ જાણી તે દર્બોને તેઓ ચાટવા લાગ્યા, જેથી તેઓની ખે જીભો થઈ ને તે અમૃતના સ્પર્શથી દર્બો પવિત્ર થયા. પછી સર્પને ખાનારા, રૂડી કીર્તિવાળા, અને અત્યંત પ્રસન્ન થયેલા તે ગરુડે, આતા સહિત તે વનમાં ફરીને સૌને રાજી કર્યાં. આ કથા જે મનુષ્ય નિરંતર બ્રાહ્મણની સભામાં

સાંભળે, અગર પાઠ કરે, તો તે નિશ્ચય મહાત્મા એવા ગરૂડના કીર્તનથી પુણ્યવાન થઈ સ્વર્ગને પામે.*

इमां कथां यः शृणुयाच्चरः सदा पठेत्तवाद्रिजमणमुख्यसंसदि
मसंशयं त्रिविधामयात्सपुण्यभाऊ महात्मनः तत्तपतःप्रकीर्तनात् ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सौपर्णे गुर्जरभाषायां
चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

અધ્યાય ૩૫ મો. સર્પોનાં નામ.

शौनक उवाच—भुजंगमानां शापस्य मात्रा चैव सुतेनच
विनतायास्त्वया प्रोक्तं कारणं सूतनंदन ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સુત ! સર્પોને મા થકી ને વિનતાને પુત્ર થકી શાપો થયા, તેનું કારણ તમેએ કહ્યું; ને કહ્યું તથા વિનતાને તેઓના સ્વામિ કશ્યપ મુનિએ વરદાન આપ્યું તે, તથા વિનતાના એ પુત્રોનાં નામ પણ તમેએ કહ્યાં પણ હજી સર્પોનાં નામ તમેએ કહ્યાં નથી, માટે અર્થે મુખ્ય સર્પોનાં નામ સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ.

સુત કહે છે—સર્પો ધણા હોવાથી તેઓનાં નામ મેં તમેને કહ્યાં નથી. પણ તમારા કહેવાથી તેઓમાંના મુખ્યોનાં નામ હું કહું છું તે સાંભળો. પ્રથમ શેષ ઉત્પન્ન થયા, પછી વાસુકિ, ઔરાવત, તક્ષક, કર્કોટક, ધનંજય, કાલીય, મણિનાગ, આપૂરણ, પિંજરક, એલાપત્ર, વામન, નીલ, અનીલ, કલ્માપ, શંખલ, આર્યક, ઉગ્રક, કળશપોતક, સુમન, હિમ્બુખ, વિમળ, પિંડક, શંખ, વાલ્મીશિક, નિષ્ઠાનક, હેમથુહ, નહુપ, પિંચલ, બાલકર્ણ, હસ્તિપદ, મુદ્ગરપિંડક, કંબળ, અશ્વતાર, વૃત, સંવર્તક, પશ્ય, શંખમુખ, કુશ્માંડક, શ્વેતક, પિંડામક, કરવીર, પુષ્પ, દંષ્ટ્ર, બિલ્વક, બિલ્વપાંડુર, મૂષકાદ, કૌરભ, ધૃતરાષ્ટ્ર, શંખપિંડ, વિરભ, મુખાહુ, શાલિપિંડ, હસ્તિપિંડ, પિંડરક, સુશ્રુખ, કૌનપાશન, કુંડર, કુંજર, પ્રભાકર, કુમુદ, કુમુદાક્ષ, તિતિર, હલિક, કર્દમ, બહુમૂલક, કર્કર, અકર્કર, કુડોદર, મહોદર, એ સર્વે ઉત્પન્ન થયા. હે શૌનક ! સર્પોમાં એટલા સર્પો મુખ્ય છે ને તેઓના વંશમાં હજારો લાખો અને કરોડો સર્પો છે, જેની સંખ્યા થઈ શકતી નથી.

बह्वर्णीहस्तः स्वगच्छे प्रयुताम्यर्बुहानि च
महाकयाम्येवसंख्यातुं पञ्चगामां तपोधन ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां सर्पनाम-
कथने पंचविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

* પારકાનું બૂદ કરનારા માણસો એ મોટી પદવી ખમવાની ઇચ્છા રાખે છે, તો તેઓને તે મળવાને બદલે પોતાની અસહ્ય પદવી થકી પણ હલકી પદવી મળે છે, જેમ નીચ સર્પો અમૃત પીધેલા થયા તો તેને બદલે ગરૂડના ભક્ષ થઈ પડ્યા.

અધ્યાય ૩૬ મો. શેષે પૃથ્વી ધારણ કરી.

શૈલનક ઉવાચ--આસ્થાતામુજગસ્તાત વીર્યવંતો દુરાસલા:

શાપંતં તેમિવિદ્વાય કૃતવંતઃ કિમુત્તરં ॥

શૈલનક પૂછે છે--હે સૂત ! કાષ્ઠથી સહન નહીં થાય એવા પરાક્રમી સર્પો તમેએ કહ્યા, પણ તે સર્પોએ માનો શાપ જાણીને શું કર્યું તે કહો. સૂત કહે છે પોતાની મા કદુનો શાપ સાંભળી તે સર્પોમાં મોટા યશવાળો શેષનાગ, પોતાની માતાને મૂકીને વાયુનો અહાર કરતો થકો ગોકર્ણ, પુષ્કરારણ્ય, ઇત્યાદિ ક્ષેત્રોમાં ફરીને હિમાલયની તળેટીમાં અંધમાદન પર્વત પ્રયે જઈને, અદ્રિકાત્રમમાં ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી, જટા ધારણ કરી અને વનકુલ સહેરીને, ઉગ્ર તપ કરવા લાગ્યો; જેથી તેનું શરીર અત્યંત ક્ષિયુ થઇ ગયું. પછી તેને બ્રહ્માએ જોઇને કહ્યું કે, હે શેષ ! તું આ ઉગ્ર તપે કરી પ્રજ્ઞને તપાવે છે એ ઠીક નહીં, તારે તો પ્રજ્ઞનું કલ્યાણ થાય તેમ કરવું તારા હૃદયની ઇચ્છા હોય તે મારી પાસે કહે. શેષે કહ્યું જે, મારા મંદ બુદ્ધિવાળા ભાઇઓ પરસ્પર શત્રુની પેઠે અદેખાઈ કરે છે, ને વિનતાને દેખી શકતા નથી. વળી મહાત્મા એવા અમારા પિતા કશ્યપના વરદાનથી અત્યંત જળવાન એવો, અમારો બીજો ભાઇ વિનતાનો પુત્ર ગરુડ આકાશમાં રહેનારો છે, તેનો પણ નિરંતર દ્રેષ કરે છે. માટે એવા ભાઇઓની સાથે હું વસવાને ઇચ્છતો નથી, ને હવેથી હું તેઓને જોવા પણ ખુશી નથી, વાસ્તે તપ ફરી માફ શરીર ત્યાજ કરીશ. ષષ્ટુ હે બ્રહ્મા ! જન્મોત્તરમાં પણ મને એઓનો સમાગમ ન થાય તેમ કરો. બ્રહ્માએ કહ્યું કે તારા સર્વ ભાઇઓનો અભિપ્રાય હું જાણું છું; માના શાપથી તારા ભાઇઓને મોટું ભય થયું છે. પણ હે શેષ ! એનું નિવારણ મેં પૂર્વેજ કરી રાખ્યું છે, સ્ફુટે તારે કાંઈ ભાઇનો શોક કરવો નહીં. હવે તારી ઇચ્છામાં આવે એવું વરદાન માગ, ધર્મને વિષે આવી તારી બુદ્ધિ જોઇને હું તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું, એજ પ્રમાણે હમેશ તારી બુદ્ધિ ધર્મને વિષે સ્થિર થાઓ. શેષે કહ્યું જે હે બ્રહ્મા ! હું પણ એજ વરદાન માગું છું કે ધર્મને વિષે, મન જીતવા વિષે અને તપને વિષે, મારી અચળ બુદ્ધિ રહે. બ્રહ્માએ કહ્યું જે, હે શેષ ! તારી શાંતિએ કરી હું તારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું. હવે મારી આજ્ઞાથી પ્રજ્ઞના હિતવાળું આ માફ વચન તારે માનવું. તે એ કે--પર્વતો, વનો, ગામો અને શહેરો સહિત આ ચળાયમાન પૃથ્વીને સારી રીતે ગ્રહણ કરી, તું તેની નીચે બેસ, જેથી આ પૃથ્વી અચળ થાય. શેષે કહ્યું જે, હે વરદાન આપનારા જગત્પતિ ! તમે જે પ્રમાણે કહ્યો છો તે પ્રમાણે હું પૃથ્વીને ધારણ કરીશ, પણ તે મારા મસ્તક ઉપર તમે મૂકો. બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે સર્પમાં ઉત્તમ ! પૃથ્વીની નીચે તમે જાઓ, એ પૃથ્વી પોતે તમેને જવાનો રસ્તો આપશે. આ પૃથ્વીને તમે ધારણ કરશો તો હું પ્રસન્ન થઇશ. સૂત કહે છે કે પછી સર્પ માત્રમાં મોટા અને સમર્થ એવા શેષે, પૃથ્વીએ રસ્તો આપ્યો એટલે તેની નીચે જઈ સમુદ્ર પર્યંત તેને ચોફેરથી ગ્રહણ કરીને પોતાના મસ્તક ઉપર ધારણ કરી. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે, હે સર્પમાં ઉત્તમ ! હે શેષ ! આ આખી પૃથ્વીને અનંત ક્ષણોવડે ગ્રહણ કરીને તમે એકલાએ ધારણ કરી, માટે તમે પણ ઇંદ્ર અને મારા સરખા દેવ છો. એમ કહી દેવોમાં ઉત્તમ એવા જળવાન બ્રહ્માએ વિનતાના પુત્ર ગરુડને શેષજીની

સત કહે છે-મા થકી થયેલો શાપ સાંભળીને સર્પોમાં શ્રેષ્ઠ એવા વાસુકિ નાગે, એ શાપ કેમ ન લાગે, તે વિષે વિચાર કરવા માંડ્યો; અને ઐરાવત જેમાં આદિ છે એ પોતાના ધર્મિષ્ઠ ભાઈઓને બોલાવીને કહ્યું કે, હે ભાઈઓ ! માયે જે પ્રમાણે શાપ આપ્યો તે તમે જાણો છો, માટે તે શાપ ટાળવા સારું કંઈ ચત્ર કરવાનો આપણે વિચાર કરીએ. કારણ સર્વે શાપ ટાળવાનો ઉપાય છે, પણ માએ આપેલા શાપ ટાળવાનો ઉપાય કંઈ પણ દેખાતો નથી. વળી એ શાપ સત્ય લોકના પતિ બ્રહ્માની સમક્ષ માએ આપ્યો, તે સાંભળી મારું હૃદય કંપે છે; ને તે અનંત એવા બ્રહ્માએ તેને શાપ આપતાં વારી પણ નહીં, તેથી આપણુ સર્વેનો નાશ પાસે આવ્યો, એમ મને લાગે છે. માટે સર્વે સર્પોનું કલ્યાણ થાય, તેમ સર્પચંદ્રની પહેલાં આપણી મુક્તિનો ઉપાય, આપણે વિચાર કરી શકીએ કહાડીએ. જેમ પૂર્વે નાશ પામેલા અગ્નિને દેવતાઓએ મંત્ર કરી શોધી કહાડ્યો હતો. હવે જનમેજય રાજાનો યજ્ઞ ન થાય, ને સર્પોનો નાશ થતો અટકે, તેમ આપણે કરવું. સત કહે છે-તે વાતને સ્વીકારી સર્પો સર્વે એકમત થયા ને પછી પોતપોતાના વિચારો જણાવવા લાગ્યા. તેમાં કેટલાક બોલ્યા જે આપણે બ્રાહ્મણો થઈ જનમેજય રાજા પાસે જઈને માગીએ કે, તમારો યજ્ઞ ન થાય. ત્યારે કેટલાક પંડિતાઈનું અભિમાન રાખનારાઓએ કહ્યું જે, આપણે જનમેજય રાજા પાસે જઈ તેના મંત્રિયો થઈએ, જેથી સર્વે કામોના ઈરાવ વિષે તે આપણને પૂછશે એટલે આપણે યજ્ઞની બાબતમાં કહેવું જે, યજ્ઞ કરવામાં બધા દોષ છે, ને તેથી આ લોક ને પરલોક બેઉ બચે છે; એવાં કારણ બતાવી જેમ યજ્ઞ ન થાય તેમ કરીએ. અથવા સર્પચંદ્રની ક્રિયા કરાવનાર જે ઉપાધ્યાય અને ખીજા ક્ષત્રિજ બ્રાહ્મણો હોય, તે સર્વેને આપણે જઈ કરડીએ, એટલે તે સર્વના મરણ પામવાથી યજ્ઞ અટકી પડે ને આપણું કામ થઈ જાય. તે સાંભળી કેટલાક ધર્માત્મા અને ક્યાણુ સર્પો કહેવા લાગ્યા જે, એ તમારું અજ્ઞાન છે, કારણ બ્રહ્મહત્યા કરવી યોગ્ય નથી. આપતકાળને વિષે શાંતિ રાખીને નિષ્પાપ હોય એવા ઉપાય કરવા, પણ ઉત્તરોત્તર જેમાં અધર્મ છે એવા ઉપાય કરવા નહીં; કારણ તેમ કર્યાથી આખા જગતનો ક્ષય થાય છે. વળી કેટલાક બોલ્યા જે, યજ્ઞના વધેલા અગ્નિને વિજળિએ સંહિત મેષ થઈને આપણે

હારી નાખીએ, ફેટલાકાએ કહ્યું જે, યજ્ઞના શ્રુતિ પાત્રો આપણે હરી જઈએ, અથવા યજ્ઞમાં જઈ હજારો મનુષ્યને ફરડીએ, અથવા તૈયાર કરેલું જે ખાવાનું અન્ન હોય, તેમાં આપણાં મૂત્ર અને વિષ્ટા નાખીને તે ખરાબ કરી નાખીએ, જેથી યજ્ઞમાં વિષ્ટ પડવાથી આપણું ભય ટળી જશે. ફેટલાક બોલ્યા કે આપણે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ તે યજ્ઞના ઋત્વિજને થઈ તે યજ્ઞમાં હરકત થાય તેમ કરીએ. ત્યારે બીજાઓએ કહ્યું જે, જ્યારે એ જનમેજય રાજ્ય જળમાં રનાવ કરવા આવે, ત્યારે તેને ઘેર લાવીને બાંધી મૂકીએ, એટલે યજ્ઞ થશે નહીં. એટલામાં પંડિતાઈની શેખાઈ રાખનારા ફેટલાક બોલી ઉઠ્યા જે, તે રાજાને આપણે ઘેર લાવીને ફરડીએ, એટલે આપણા અનર્થનું મૂળજ કપાઈ જાય. એમ પોતપોતાના વિચારો જણાવીને સર્પોએ વાસુકિને કહ્યું જે, હે ભાઈ ! અમારા સર્વના વિચારો અમે તમોને કહ્યા, તેમાંથી જે તમોને યોગ્ય લાગે તે પ્રમાણે તમે તત્કાળ કરો. એમ કહી સર્વે ચૂપ થઈ ગયા. ત્યારે વાસુકિએ વિચાર કરીને કહ્યું કે, હે સર્પો ! આ તમારા વિચારો પ્રમાણે ચાલવાની મારી બુદ્ધિ થતી નથી, માત્ર મહાત્મા કશ્યપનું પ્રસન્ન થવું તેજ આપણા સર્વનું કલ્યાણ છે, એમ હું માનું છું. જેમ તમારું હિત થાય તેમ મારે કરવું, કારણ સારા નરસાનો નિર્મત્ત હું છું તેથી એ વિષે મને બહુજ કાળજી રહે છે.

મયાહીદં વિધાતઃ સર્વં ભવતાં યદ્વિતં ભવેત્
અનેનાહં મૃશં તપ્યે ગુણદોષો મદાભયૌ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि वासुक्यादियंत्रणे
गुर्जरभाषायां सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૩૮ મો. એલાપત્રે સૂચવેલો ઉપાય.

સૂત ઉવાચ—સર્પાણાં તુ વચ્ચ મૃત્વા સર્વેષામિતિ ચેતિ ચ
વાસુકેઽથ વચ્ચ:મૃત્વા પલાપત્રો વ્રવીદિદં ॥

સૂત કહે છે—સર્વે સર્પોનાં તથા વાસુકીનાં એવાં વચ્ચ સાંભળીને એલાપત્ર નામના સર્પે આ પ્રમાણે કહ્યું જે, હે ભાઈઓ ! તે યજ્ઞ પણ થશે ને જે રાજા થકી આપણને ભય છે, તે રાજા પણ એવો નહીં થાય કે જેને આપણે પરાભવ પમાડી શકીશું, જેમ દૈવથી હણાયલો પુરૂષ દૈવનોજ આશ્રય કરે છે, તેમ આપણી ઉપર પણ આ ભય દૈવથીજ આવ્યું છે, માટે આપણે પણ દૈવનોજ આશ્રય રાખવો. હવે હું કહું છું તે શ્રવણ કરો. જે વખતે માએ શાપ આપ્યો તે વખતે ભયથી હું તેના ખોળામાં બેઠો હતો, ત્યાં મેં દેવતાઓને બ્રહ્મા પાસે આ પ્રમાણે બોલતા સાંભળ્યા જે, અહો ! સ્ત્રીઓ અતિ તીક્ષ્ણ સ્વભાવવાળી છે ! હે દેવના દેવ બ્રહ્મા, તીક્ષ્ણ સ્વરૂપવાળી કદુ વિના પોતાના ક્રિયા પુત્રોને કાણુ શાપ આપે ? વળી તમે તેને શાપ આપતાં વારવાને બદલે કહ્યું કે, “ ભલે તે શાપ આપ્યો, ” તેનું કારણ શું ? તે અમે જાણવાને ઇચ્છીએ છીએ, ત્યારે બ્રહ્માએ

● આ અધ્યાયની કથાથી બ્યાસજીએ એવી સૂચના કરી જે, મનુષ્યોએ હરકાત મોડું જામ અદરબદ્ધ હોય તે, તે પ્રથમ વિચાર કરી એકમત થઈને આરંભવું.

કહ્યું કે, તીક્ષ્ણ અને ભયંકર રૂપવાળા તેમજ અત્યંત વિષથી ભરેલા એવા ધણા સર્પો છે, માટે પ્રજાના હિત વારતે મેં તને શાપ આપતાં વારી નહીં, કારણ કે એવા તુચ્છ, પાપી અને ખરાબ આચરણવાળા સર્પો જનમેજય રાજાના યજ્ઞમાં નાશ પામશે, પણ ધર્માચરણ પાળનારા સર્પો નાશ પામશે નહીં. હે દેવતાઓ ! તે વખત આવશે ત્યારે ધર્મિષ્ઠ સર્પો કેમ મૂકાશે તે તમને કહું તે સાંભળો. માયાવર બ્રાહ્મણના કુળમાં શુદ્ધિમાન તપસ્વી અને જીતેન્દ્રિય એવા જરતકાંડ નામે ઋષિ થશે, તેનો આસ્તીક નામે પુત્ર થશે, તે જનમેજય રાજાનો યજ્ઞ બંધ કરાવશે, એટલે ધર્માચરણ પાળનારા સર્પો બચી જશે. તે સાંભળી દેવતાઓએ ફરી પૂછ્યું કે, તે મહાતપસ્વી જરતકાંડ બ્રાહ્મણ, મહાત્મા એવા આસ્તીકને કાને વિષે ઉત્પન્ન કરશે ? બ્રહ્માએ કહ્યું કે, પોતાનાજ સરખા નામવાળા જરતકાંડ નામે વાસુકિની બેન છે, તેને સ્ત્રી કરીને તેના વિષે તે પરાક્રમી આસ્તીક પુત્રને ઉત્પન્ન કરશે, એમ કહી બ્રહ્મા સ્વર્ગમાં ગયા. હે વાસુકિ ! બ્રહ્મા થાકી જે પ્રમાણે મેં સાંભળ્યું છે, તે પ્રમાણે કરવું મને ઠીક લાગે છે; માટે જરતકાંડ નામે તારી બેન છે, તેને રૂડા વ્રતવાળા અને શિક્ષાની પેઠે માગનાર જરતકાંડ ઋષિને, સર્પોના ભયની શાંતિ વાસ્તે તારે આપવી. એજ મેં આપણા મોક્ષ સાંભળ્યો છે.*

મૈક્ષઘઙ્ગિશ્વમાણાય નાગાનાં મયજ્ઞાંતયે

રુષયેસુવ્રતાયૈના મેષમોક્ષઃ શ્રુતો મયા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि एलापत्रवाक्ये गुर्जरभा
षायां अष्टमिंशोऽध्यायः ॥ ૩૮ ॥

૩૩૩ ૩૩૩૩૬૬૬૬૬૬૬

અધ્યાય ૩૮ મો. વાસુકીએ જરતકાંડને કુંવારી રાખી.

सूत उवाच--एलापत्रवचः श्रुत्वा तेनागा द्विजसत्तम

सर्वे प्रहृष्टमनसः साधुसाध्वित्यथामुब्रुव ॥

સૂત કહે છે--હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ ! એલાપત્રનાં વચન સાંભળી પ્રસન્ન થઈને સર્વે સર્પો ધણું સાંડે, એમ કહેવા લાગ્યા. પછી વાસુકિ નાગ, પોતાની બેન જરતકાંડને તે ઋષિ વાસ્તે સાચવી રાખીને, પ્રસન્ન થઈ એલાપત્રે કહેલી વાતનો નિશ્ચય કરવા સાંડે દેવતાઓની સાથે બ્રહ્મજી પાસે ગયા. ત્યાં દેવતાઓએ બ્રહ્માને કહ્યું જે, હે બ્રહ્મા ! યાતિનું કલ્યાણ ધર્મજ્ઞનારો આ વાસુકિ નાગ, માના શાપથી બીહીને અત્યંત તપે છે, માટે એના મનનું કુન્ન ટાળવાને તમે લાયક છો. વળી વાસુકિ નાગ હમેશ અમોને અનુકૂળ રહે છે, વાસ્તે પ્રસન્ન થઈને એના મનનો તાપ શમાવો. બ્રહ્માએ કહ્યું કે મેં પૂર્વેજ એ વિષે નિશ્ચય કરીને જે કહેલું છે, તે એલાપત્ર થકી એણે સાંભળ્યું છે. માટે વખતસર વાસુકીએ જે પ્રમાણે કરવું, જેથી પાપી નાગો બળી જશે તે ધર્મિષ્ઠ નાગોનો બચાવ થશે. તે ઉપર

* આ અધ્યાયનું તાત્પર્ય એટલું છે કે, પ્રાણીઓને દુઃખ દેનારા અને આડે રસ્તે ચાલનારા એવા પાપિષ્ઠ પુત્રોને મા પણ હણે છે, ત્યારે બીજા હણે તેમાં શું ? મારે આડે રસ્તે ચાલનારાઓને હંદ આપવો એ પુણ્યરૂપ છે.

તપવાળો જરતકાર આઠણ હાલ ઉત્પન્ન થઇ ચૂક્યો છે, તેને વાસુકિ નામે પોતાની બેન આપવી. હે દેવતાઓ, એકાપત્ર સર્વે જે વચન કહ્યું છે, તેજ સર્પોનું હિતરૂપ છે, બીજા પ્રકારે સર્પોનું હિત થાય તેમ નથી. સૂત કહે છે કે એ પ્રમાણે શાપથી મોહ પામેલા સર્પના રાજ વાસુકીએ, બ્રહ્માનાં વચન સાંભળીને જરતકાર ઋષિને પોતાની બેન આપવી, એવા નિશ્ચય કરીને કેટલાક સર્પોને પોતાની બેનને સાચવવા રાખ્યા, ને તેઓને કહ્યું કે, જરતકાર આઠણ જ્યારે વરવાની ઇચ્છા કરે, ત્યારે મને જલદીથી આવીને કહેવું જેથી આપણું કલ્યાણ થશે.

जरत्कार्यदा भार्या मिच्छेद्वरयितुं प्रभुः

शीघ्रमेत्यतदाख्येयं तन्न श्रेयो भविष्यति ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कार्वन्वेषणे गुर्ज-
रभाषायां एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૪૦ મો. પરિક્ષિતનું અપકૃત્ય.

शौनक उवाच--जरत्कारुरितिख्यातो यस्त्वयासूतनंदन

इच्छामि तदहं श्रोतुं ऋषेस्तस्य महात्मनः ॥

શૌનક પૂછે છે-હે સૂત, તમોએ તે મહાત્મા ઋષિનું નામ જરતકાર કહ્યું, પણ એ ઋષિનું એવું નામ કેમ પડ્યું, તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું; માટે જરતકાર શબ્દનો અર્થ મથાર્થ કહેવાને તમે લાયક છો. સૂત કહે છે જરા એટલે ક્ષય અને કાર એટલે ઉન્નતપણું એટલે એ ઋષિએ પોતાના શરીરનું ઉન્નતપણું ઉત્ર તપે કરી ધીરે ધીરે ક્ષય કરી નાખ્યું, તેથી એનું જરતકાર એવું નામ પડ્યું. તેમજ વાસુકિની બેને પણ પોતાનું શરીર તપે કરી દુર્બળ કરી નાખ્યું હતું, તેથી તેનું નામ પણ જરતકાર પડ્યું. સૂતનાં એવાં વચન સાંભળી શૌનક ઋષિએ હસીને કહ્યું જે, હે સૂત ! સરખી અવસ્થા અને સરખા રૂપવાળાનોજ વિવાહ થોડા કહેવાય છે. હવે એ જરતકારના નામ વિષે તમે કહ્યું તે મેં જાણ્યું, પણ તેનો પુત્ર આસ્તીક કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો તે હું જાણવા ઇચ્છું છું. સૂત કહે છે-હે શૌનક ! તમોએ આસ્તીકની વાત પૂછી, પણ જનમેજય રાજાએ સર્પયજ્ઞ થું કરવા કર્યો, તેનું કારણ વિસ્તારથી કહેવા વાસ્તે હાલ હું તમોને પરિક્ષિત રાજાની વાત કહું તે સાંભળો. કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા, મહાબાહુ, અને યુદ્ધની વખતે ધનુષ ધરનારાઓમાં એક ! જાણે બીજા પાંડુરાજા હોયની, એવા પરિક્ષિત રાજાને મૃગયા કરવા વાસ્તે વારંવાર વનમાં જવાની ટેવ હતી. કોઇ સમયે તે રાજા, વનમાં જઇને કેટલાક મૃગો, વરાહો, જરખો, પાંડાઓ અને બીજા પણ વિવિધ પ્રકારના વનના પ્રાણિયોને વિંધતો થકો તે વનમાં ફરતો હતો. તેટલામાં એક મૃગની ઉપર તેની નજર પડવાથી, બાણકરી તેણે તે મૃગને વિંધ્યો, ને મહાદેવજી જેમ યજ્ઞના મૃગને વિંધીને, હાથમાં ધનુષ લઈ તેને ખોળવા વાસ્તે તેની પછવાડે ગયા હતા, તેમ તે નૃપ વિંધેલા મૃગને જોવા માટે તેની પછવાડે ગાઢ વનમાં ગયો. પણ તે મૃગ ક્યાંય જોવામાં આવ્યો નહીં, તેથી તે રાજા તેની શોધમાં તે વનની અંદર ધણેજ છેટે નીકળી ગયો, પછી ત્યાં ફરતાં ફરતાં થાકી ગયેલા અને તૃપ્તાથી પીડા-

સત કહે છે-પોતાના પિતાએ મરી ગયેલો સર્પ ધારણ કરેલો છે, એ વાત સાંભળીને ક્રોધથી ભરેલા તેજસ્વી શુંગીએ, અતિ તપાયમાન થઈ તે કુશને પૂછ્યું જે, હે કુશ ! મારા પિતાના ખભા ઉપર મરી ગયેલો સર્પ કાણે નાખ્યો ? કુશે કહ્યું કે, મૃગયા કરવા ગયેલા પરિશિત રાજાએ નાખ્યો. શુંગી બોલ્યો જે, તે કુષ્ટ શુદ્ધિવાળા રાજાને

મારા પિતાએ શી અપરાધ કર્યો હતો ? તે મને યથાર્થ કહે, ને પછી મારા તપનું બળ જો. કૃશે કહ્યું કે, અભિમન્યુનો પુત્ર પરિક્ષિત રાજ્ય મૃગયા કરવા વનમાં ગયો હતો ત્યાં કાંઈ ઉતાવળી મતિવાળા મૃગને બાણે ફરી વિધીને, તેની પછવાડે પોતે એકલો ગયો; પણ તે મોટા વનમાં તે મૃગ તેના જોવામાં આવ્યો નહીં. ત્યારે બૂખ અને તૃષ્ણાના શ્રમથી આતુર થઈને તે રાજ્યે, ત્યાં મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા તારા પિતાને વારંવાર તે મૃગ વિષે પૂછ્યું, તેનો ઉત્તર તારા પિતાએ કંઈ આપ્યો નહીં, તેથી ક્રોધ ચડાવી તેણે એક મરી ગયેલા સર્પને, પોતાના ધનુષના છેડાએ ફરી તારા પિતાના ખભા ઉપર નાખ્યો. તો પણ હે શૃંગી ! તારા પિતા કાંઈ બોલ્યા નહીં, ને તે રાજ્ય પોતાના હસ્તિનાપૂર શહેરમાં ગયો. સૂત કહે છે—તે ઋષિના પુત્ર કૃશ થઈ સર્વે હડીકત સાંભળીને, શ્રમીક ઋષિના પુત્ર શૃંગીએ ક્રોધથી લાલ નેત્રે કરીને, જળનું આચમન કરી રાત્રીને શાપ આપ્યો કે, જે પાપીએ મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા મારા વૃદ્ધ પિતાના ખભા ઉપર મરી ગયેલો સર્પ નાખ્યો છે, તે પાપી રાત્રીને મારા વચનના બળથી પ્રેરાયેલો અત્યંત વિષવાળો સર્પનો રાજ્ય તક્ષક નાગ, આજથી સાતમે દિવસે યમલોકમાં મોકલશે એ પ્રમાણે અતિ ક્રોધથી શાપ આપીને તે શૃંગી પોતાના પિતા પાસે આવ્યો ત્યાં તેમના ખભા ઉપર મૂલેલા સર્પને જોઈ તેની આંખમાંથી અનુ પડ્યાં, ને ફરી તેને અતિ ક્રોધ ચડ્યો. તેથી તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હે પિતા ! એ દુરાત્મા પરિક્ષિત રાજ્યે તમારો આવી રીતે તિરસ્કાર કર્યો, તે સાંભળી મેં તેને શાપ આપ્યો છે, જે કુરુકુળમાં અધમ એવા એ પાપીને આજથી સાતમે દિવસે સર્પનો રાજ્ય તક્ષક નાગ યમ લોકમાં મોકલશે. પોતાના ક્રોધી પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી શ્રમીક ઋષિ બોલ્યા જે, હે પુત્ર ! તેં જે કહ્યું તેમાં હું ખુશી થયો નથી, કારણ તપસ્વીને એમ કરવું ઘટતું નથી. એ રાજ્યના દેશમાં આપણે રહીએ છીએ, ને તે ન્યાયથી આપણી રક્ષા કરે છે, માટે તેનો અપરાધ હું ગણતો નથી. હે પુત્ર ! ક્ષમા રાખવી એજ આપણો ધર્મ છે, ને તે જો મૂઢીએ તો આપણને દુઃખ થાય છે, કેમકે આપણું રક્ષણ કરનાર રાજ્ય જો નાશ પામશે, તો આપણને મોટી પીડા થશે, ને સુખે કરી આપણાથી ધર્મ પળાશે નહીં; એમ જાણી રાજ્યનો અપરાધ તો ક્ષમા કરવો જોઈએ. એ પરિક્ષિત રાજ્ય ધણું ફરીને એના પ્રપિતામહ પાંડુ રાજ્યની પેઠે આપણી રક્ષા કરે છે, કારણ પ્રજાની રક્ષા કરવી, એજ રાજ્યનો ધર્મ છે, એવું એ રાજ્ય જાણે છે. હે પુત્ર ! તે રાજ્ય બૂખ્યો અને થાકી ગયેલો હોવાથી, આ કામ તેણે અજાણ્યતામાં કર્યું હશે, એમ હું માનું છું. એવા રાજ્ય વગરનો દેશ થશે તો ચોરાદિકની કેટલીક પીડા થઈ પડશે; ત્યારે તેઓને કંઈ કાણુ આપી શકશે ? ને તેઓના ભયથી ખેદ પામેલી પ્રજા ધર્મ અને ક્રિયા ફેવી રીતે પાળી શકશે ? રાજ્યો પ્રજાને ધર્મ પળાવે છે, જેથી દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈને વર્ષાદ વર્ષાવે છે, જેથી આર્ષાધિયો ઉત્પન્ન થાય છે, ને તેથી પ્રજા સુખ પામે છે. એમ મનુષ્યે કહ્યું છે. હે પુત્ર ! બાળકપણથી ઉતાવળ કરી આ અપરાધ કર્મ તેં શું કરવા કર્યું ? કારણ આપણા થકી એ રાજ્યને શાપ થવો મુદ્દલ યોગ્ય નથી.

कस्मादित्वयाबाध्यात् सहसावुष्कृतं कृतं

नहर्हतिनृपः शाप मरुमत्तः पुत्रसर्वथा ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि परीक्षित्छाये गुर्जरभा-
षायां एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૪૨ મો. સર્પદંશ થવાની ચેતવણી.

શૃંગયુવાણ—યદ્યેતત્સાહસં તાત યદિ વા દુષ્કૃતંકૃતં

પ્રિયં વાપ્યપ્રિયં વા તે વાગુક્તાનમૃષા મહેત્ ॥

શૃંગાએ કહ્યું જે, હે પિતા ! આ માં કરેલું કર્મ તમે ઉતાવળું અને ખરાબ માનો, અગર તમેને એ પ્રિય હોય વા અપ્રિય હોય, તોપણ મારી કહેલી વાણી મિથ્યા થશે નહીં. કારણ હસતાં પણ હું બોલું છું તે બોલું પડતું નથી, તો આ આપેલો શાપ કેમ બોટો પડે ? શમીકે કહ્યું જે, હે પુત્ર ! તું ઉગ્ર સ્વભાવવાળો અને સાચી વાણીવાળો છે, તેથી તારું કહેલું મિથ્યા નહીં થાય, એમ હું જાણું છું; તોપણ તને કહું છું. કારણ કે, પુત્ર ઉમરમાં આવ્યો હોય, તોપણ પિતાએ નિરંતર તેને શિખામણ આપવી જોઈએ, જેથી તે પુત્ર યુવાન થઈને મોટા યજ્ઞને પામે. હે ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! તું તો હજી બાળક છો મોટું તપ કરી સિદ્ધ થએલો છે, તેથી તને મહાત્મા યોગિયોની પેઠે અતિ ક્રોધ રહે છે; તે હું જાણું છું તોપણ, આ તારા વિષે અવિવેક અને સાહસપણું જોઈને, તું પુત્ર છે, માટે તને ઉપદેશ કરવા હું યોગ્ય છું. હવે તું શાંતિ રાખીને વનના ફળોનો આહાર કરતો થકો ક્રોધ તજી દઈ વનમાં ફર, જેથી તારો ધર્મ નાશ પામશે નહીં. કારણ પરલોક વારતે યત્ન કરનારા પુરૂષોનો ધર્મ ક્રોધથી નાશ પામે છે, ને તેથી તેઓને ધારેલી ગતિની પ્રાપ્તિ થતી નથી. પરલોકમાં કલ્યાણ ઇચ્છનારા પુરૂષોએ સર્વદા ક્ષમા રાખવી, એમાંજ તેઓનું હિત છે. આ લોક ને પરલોક એક ક્ષમાવાનનાજ સુધરે છે, માટે ક્ષમા રાખીને ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી તું નિરંતર વનમાં ફર, જેથી બ્રહ્મલોકને પામીશ. હવે હું તો શાંતિ રાખીને જેટલું મારાથી બનશે તેટલું કરીશ, ને તે રાજાને એવો સંદેશો કહેવરાવીશ જે, ક્રોધી અને થોડી બુદ્ધિવાળા મારા પુત્રે, તારા ચક્રી મારો તિરસ્કાર થયેલો સાંભળીને તને આ રીતે શાપ આપ્યો છે. સૂત કહે છે—પછી દયાળુ અને મહાત્મા શમીકે ઋષિએ, પોતાના રૂડા સ્વભાવવાળા ગૌરમુખ નામે શિષ્યને, તે શાપની હડીકત કહીને હસ્તિનાપુરમાં પરિક્ષિત રાજા પાસે મોકલ્યો. ત્યાં જઈ તે શિષ્ય દારપાલની મારફતે રાજાની આજ્ઞા લઈ તેની પાસે ગયો, ત્યારે રાજાએ તેનો સત્કાર કર્યો. પછી રહેજી વિસામો લઈને તે શિષ્યે, પોતાના ગુરૂ શમીકે જે પ્રમાણે કહેવારાયું હતું, તે પ્રમાણે યથાર્થ તે રાજાને તેના મંત્રિયોની સમક્ષ કહી સંભળાવ્યું. હે રાજા ! તમારા દેશમાં પરમ ધર્મિષ્ઠ અને ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર એવા મોટા તપસ્વી શમીકે નામે ઋષિ છે, તે મૌનવ્રત ધારણ કરી બેઠેલા હતા, ત્યાં તમેએ ધનુષના છંડાએ કરી એક મરી ગયેલા સર્પને તેમના ખભા ઉપર નાખ્યો. તે તમારું કર્મ ઋષિ તો ક્ષમા કરી ગયા, પણ તેમના પુત્રે સહન કર્યું નહીં, ને પોતાના પિતાની અળણમાં તમેને શાપ આપ્યો છે કે આજથી સાતમે દિવસે તક્ષક નામ ચક્રી તમારું મરણ થશે. હવે તમારાથી તમારી જેટલી રક્ષા થાય તેટલી કરો, એમ વારંવાર શમીકે ઋષિએ કહેવારાયું છે. કારણ તેના

પુત્રનું વચન કોઈથી ખોટું થાય તેમ નથી. ઋષિ પોતાના કોઈ પુત્રને નિયમમાં રાખવા સમર્થ નથી. તેથી તેમણે તમારા હિત વાસ્તે મને તમારી પાસે મોકલ્યો છે. ગૌરમુખનાં એવાં ભયંકર વચન સાંભળી, કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને દેવતાની ઉપમા અપાય એવો રાજા, મૌનવ્રત ધારણ કરેલા મુનિનો મેં અપરાધ કર્યો, એમ વિચારી અત્યંત ખેદ પામવા લાગ્યો. અપરાધ કર્યો છે તોપણ તેમની પોતા ઉપર એવી દયા જોઈને પોતાનું મરણ સાંભળ્યું તેનું દુઃખ મનમાં ન ધરતાં, તે અપરાધ કર્યાનો ધણી શોક કરવા લાગ્યો. પછી ગૌરમુખને રાજા આપીને કહ્યું જે, સમીક ઋષિ મારી ઉપર એવીજ દયા કરતા રહે. પછી ગૌરમુખ ગયો એટલે તે ખેદ યુક્ત રાજાએ, પોતાના મંત્રિઓ સાથે વિચાર કરીને, એક ચાંબલા ઉપર ચોફેરથી બંદોબસ્તવાળો એક મહેલ રચાવ્યો, ને તેમાં ઔષધો સહિત કેટલાક વૈદ્યો, તથા કેટલાક મંત્ર ગણજનારા બ્રાહ્મણોને પ્રોતાની રક્ષા વાસ્તે રાખ્યા. પોતે પોતાના કારભારીઓ સહિત તે મહેલમાં બેસીને રાજ્ય કારભાર ચલાવવા લાગ્યો. ત્યાં કોઈનો તો શું પણ વાયુનો પણ સંચાર થઈ શકતો નહીં. પછી સાતમે દિવસે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ અને વિદ્વાન એવો કશ્યપ બ્રાહ્મણ, પરિક્ષિત રાજાને તક્ષક નામ કરડશે એવું સાંભળીને, “તેનું વિષ ઉતારી હું તેને જીવતો કરીશ તો મને ધન મળશે, ને ધર્મ પણ થશે.” એ વિચારી એકાગ્ર મન કરી, પરિક્ષિત રાજા પાસે આવતો હતો. તેને રસ્તામાં એક વૃક્ષ બ્રાહ્મણના રૂપે તક્ષક નામ મળ્યો, ને તેને પૂછ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ ! તું ઉતાવળથી ક્યાં જાય છે ? ને શું કરવાનો વિચાર છે ? કાશ્યપ બોલ્યો જે, શત્રુને દંડ દેનારા અને કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા પરિક્ષિત રાજાને, સર્પમાં શ્રેષ્ઠ એવો તક્ષક નામ આજે કરડશે, ત્યારે તે પાંડવ કુળને વધારનારા ધણી પરાક્રમી રાજાનું ઝેર ઉતારી, તેને જીવતો કરવા સારું હું જાઉં છું. તે સાંભળી તક્ષક બોલ્યો જે, હે બ્રાહ્મણ ! તક્ષક નામ હું પોતેજ છું, ને હુંજ તે રાજાને કરડીશ; માટે તું પાછો જા, કારણ મારા ડોહાને નિર્વિષ કરવાને કોઈ પણ સમર્થ નથી. ત્યારે કશ્યપે કહ્યું જે, હે તક્ષક ! તારા ડોહા તે રાજાની પાસે જઈ હું તેને નિર્વિષ કરીશ એવી વિદ્યાવાળી અને બલવાન મારી થુકી છે.

अहं तं नृपतिं गत्वा त्वया दष्टमपञ्चरं

करिष्यामीति मे बुद्धिर्बिद्याबलसमन्विता ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि काश्यपागमने गुर्जरभाषायां द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

અધ્યાય ૪૩ મો. ધનલોલી બ્રાહ્મણ પાછો વળ્યો
ને નાગ રાજાને ડર્યો.

तक्षक उवाच—यहि दष्टं मया हि त्वं शक्तः किञ्चिद्विकित्सतुं

ततो वृक्षं मया दष्टमिमं जीवयकाश्यप ॥

તક્ષક કહે છે—હે કાશ્યપ ? જો મારા ડોહાને નિર્વિષ કરવાને તું પૂર્ણ સમર્થ હોય તો, હું આ વૃક્ષને ડહું, તેને તું જીવતો કર અને તારા મંત્રનું પરમળ મને દેખાડ.

તારા દેખતાંજ આ વડને ડશીને હું બાળી નાખું છું. કાશ્યપ બોલ્યો જે હે નામંદ્ર ! ઠીક તારી મરજી હોય તો તું આ ઝાડને દશ, તેને હું જીવતું કરીશ, શ્વેત કહે છે કે મહાત્મા કાશ્યપે કો પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે, તક્ષક નામ વડના ઝાડ પાસે જઈ જોઈ તોને ડસ્યો. ડસવા માનમાંજ તે વડનું વૃક્ષ તેના ઝેરથી ચોફેરથી બળીને ખાખ થઈ ગયું. એટલે તક્ષક કાશ્ય-પને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠ ! હવે યતન કરીને આ વનસ્પતિને જીવતી કર. તે સાંભ-ળતાંજ કાશ્યપ બ્રાહ્મણ, તે બળી ગયેલા વૃક્ષની રાખ એકઠી કરીને બોલ્યો કે હે સર્પના રાજા ! માઈ વિદ્યાબળ આ વનસ્પતિને વિષે આજ બતાવું છું તે જો. તારા દેખ-તાંજ હું એ વૃક્ષને જીવતું કરું છું. એમ કહીને તે વિદ્વાન અને ઐશ્વર્યવાન કાશ્યપ બ્રાહ્મણે રાખ થઈ ગયેલા વૃક્ષને આ પ્રમાણે ઉભું કર્યું. પ્રથમ તે રાખમાંથી એક સોટો ફુટ્યો, પછી બે પાંદડાં થયાં તે પછી બધાં પાંદડાં તથા મોટી અને નાની શાખાઓ થઈને મોટું ઝાડ થયું. તે જોઈને તક્ષક બોલ્યો કે હે મહાત્મા ! માઈ તેમજ મારા સરખાનું વિષ, તમારા જેવા સર્વ શક્તિમાન અને બ્રહ્મભૂત ઋષિ ટાળે તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. પણ હે તપોધન ! શું મેળવવાને વાસ્તે તમે જાઓ છો ? તે ઉત્તમ રાજા પાસેથી જે કંઈ ફળ મેળવવાથી તમારી ઇચ્છા હોય, તે જો દુર્લભ હશે તોપણ હું તમને અહીં આપું છું. કાશ્યપ બ્રાહ્મણના આપથી પરાભવ પામેલા અને ક્ષીણ આયુષ્યવાળા રાજાને વિષે, તમે આ ઉપાય કરવા જશો તો તે સફળ થાય એવો નિશ્ચય નથી, તેથી ત્રણ લોકમાં વિખ્યાતિ પામેલો તમારો યજ્ઞ, જેમ સૂર્યની કાન્તિ રાહુથી ઢંકાઈ જાય છે તેમ ઢંકાઈ જશે. કાશ્યપે કહ્યું કે હે સર્પ ! ધનવાસ્તે હું ત્યાં જાઉં છું, તે જો તું મને આપે તો, તે લેઈને હું પાછો વળું. તક્ષક બોલ્યો જે હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ ! જેટલું ધન તે રાજા પાસેથી માન-વાની તમારી ઇચ્છા હોય, તે કરતાં અધિક ધન હું તમને આપું છું તે લઈને તમે પાછા જાઓ. શ્વેત કહે છે—તક્ષકનાં એવાં વચન સાંભળી, તે મોટા તેજવાળા અને દિવ્ય જ્ઞાન-વાળા કાશ્યપ બ્રાહ્મણે, રાજાનાં મૃત્યુ વિષે ધ્યાન કરીને જોયું તો, તે રાજાનું આયુષ્ય ક્ષીણ છે, એમ તેને જણાયું. પછી તક્ષક પાસેથી પોતાને જોઈતું હતું તેટલું ધન લઈને તે પાછો વળી ગયો. વખતસર તક્ષક નામ હસ્તિનાપુર શહેરમાં જઈ પહોંચ્યો. ત્યાં સાંભળ્યું જે રાજાની રક્ષામાં કેટલાક મંત્ર જાણનારા બ્રાહ્મણો અને વિષને હરનારાં ઔષધો રાખવામાં આવેલાં છે. ત્યારે તેણે વિચાર્યું જે, કંઈ કષ્ટ કરીને રાજાને છેતરવાનો ઉપાય શોધી કઢાવું. એમ વિચારી કેટલાક સર્પોને ફળ, દર્ભ અને ખાણી આપીને તપસ્વીન્ર ફરે રાજાની પાસે મોકલ્યા. મોકલતી વખતે તેઓને કહ્યું કે તમે સાવધાન થઈને આપણું કાર્ય વાસ્તે આ ફળકુલો રાજાને ગ્રહણ કરાવજો. પછી તક્ષકના કહેવા પ્રમાણે તે સર્પો સજા પાસે જઈ તેને તે ફળ અને કુલો મહેલ ઉપર મોકલાવ્યાં. તે રાજાએ ગ્રહણ કર્યું તે પછી તે તપસ્વિયોને પહેરામણી આપીને વિદાય કર્યાં. પછી રાજાએ પોતાના સગા અને કારભારીઓને કહ્યું કે, તપસ્વિઓએ મોકલેલાં આ ફળો આપણે સર્વે એકઠા થઈને ખાઈએ. એમ કહી સર્વે જણ ફળો ખાવા લાગ્યા. તેમાં જે ફળમાં તક્ષક નામ કીડો થઈને રહ્યો હતો તે ફળ દેવની પ્રેરણાથી રાજાએ પોતેજ ખાવાને લીધું. ત્યારે તેમાંથી ત્રાંસા જેવા વર્ષુવાળા અને કાળી આંખવાળા કદરૂપો એક સૂક્ષ્મ કીડો નીકળ્યો. તેને રાજાએ પોતાના હાથમાં લેઈને પોતાના કારભારીઓને કહ્યું કે, હમણાં સૂર્ય અસ્ત થાય

છે, ને હવે મને સર્પના વિષનો ભય રહ્યો નથી માટે તે મુનિની વાણી સત્ય થવાને વાસ્તે આ કીડો છે તે તક્ષક થઈને મને ડશો. જેથી પાલણીનો અપરાધ કરવાનો મારો દોષ દૂર થાય. તે વાત સર્વે કારભારીઓને પશુ ગમી. પછી મૃત્યુને વશ થએલા તે રાજાએ, હસીને પોતાની ડોક ઉપર તે કીડાને મૂક્યો, કે તરતજ તક્ષક નાગ પોતાનું શરીર મોટું કરીને તેની ડોકમાં વીંટાઈ પડ્યો, ને મોટો શબ્દ કરીને તેને ડસ્યો.

वेष्टयित्वा च वेगेन विनष्टं च महास्वनं

अदशत्पृथिवीपालं तक्षकः पद्मगेश्वरः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि तक्षकदंशे गुर्जरभाषायां
त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४३ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૪૪ મો. જનમેજયનો અભિષેક.

सूत उवाच—ते तथा मंत्रिणो दृष्ट्वा भोगेन परिवेष्टितं

विषण्णवदनाः सर्वे रुद्रद्रुमृशदुःखिताः ॥

સૂત કહે છે—હવે તે રાજાને તક્ષકના શરીરથી વીંટાએલો જોઈને, ખેદ યુક્ત જેનાં મુખ થઈ ગયાં છે એવા સર્વે કારભારીઓ અત્યંત દુઃખ પામતા થકા રોવા લાગ્યા, ને તક્ષકનો શબ્દ સાંભળીને નાસી ગયા. પછી તે અદ્ભુત રૂપવાળા, લાલ કમળ સરખી કાંતિવાળા, સર્પમાં શ્રેષ્ઠ એવા તક્ષક નાગને તેઓએ આકાશમાં જતાં જોયો. જે લાલ હોવાથી કાળા આકાશમાં જાણે સિંદુરની રેખા કરી હોય તેમ શોભતો હતો. તેને જોઈ કારભારીઓ અત્યંત શોકાતુર થયા, ને તેના વિષથી ઉત્પન્ન થએલા અમિએ કરી ચોદે-રથી વીંટાયલા અને બળતા એવા તે ધરને મૂકીને દિશાઓમાં જતા રહ્યા, અને પરિક્ષિત રાજા તો વજ્રના વાગવાથી જેમ પર્વત પડી જાય તેમ પડી ગયો, ને તે નાગના વિષથી નાશ પામ્યો. તેની પરલોકની સત્ક્રિયા પુરોહિત પાલણી અને તેના કારભારીઓએ મળીને કરી. પછી શહેરના સર્વે લોકો અને મંત્રિઓએ મળીને, પરિક્ષિત રાજાનો પુત્ર બાળક, કુરુક્ષેત્રમાં શરવીર અને શત્રુને તપાવનારો જનમેજય રાજા હતો તેને રાજાદીનો અભિષેક કર્યો. ત્યારે તે શ્રેષ્ઠ બુદ્ધિવાળો અને રાજાઓમાં ઉત્તમ એવો બાળક જનમેજય, પોતાના મંત્રિઓ અને પુરોહિત સહિત, પોતાના પ્રપિતામહ યુધિષ્ઠિર રાજાની પેઠે, ધર્મથી રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તે જોઈ તેના કારભારીઓએ, સુવર્ણનું કવચ જેણે પહેર્યું છે એવા કાશ્ચિરાજ પાસે જઈને, તેની વપુષ્ઠા નામની કન્યા પોતાના રાજા વાસ્તે માગી. કાશ્ચિરાજએ પોતાની કન્યા જનમેજયને તેના વિષે પોતાની ખાતરી કરીને આપી. પછી તે કન્યાને પરણીને પ્રસન્ન થઈ જનમેજય રાજા કોઈ કાળે બીજી સ્ત્રીઓને વિષે મન પશુ કરતો નહીં, અને પોતાની તે વપુષ્ઠા સ્ત્રીને સાથે લેઈ કેટલાક તળાવોમાં, અને પ્રદુક્ષિત એવાં વનોમાં, પ્રસન્ન ચિત્તથી વિહાર કરતો. જેમ ઊર્વશી અપ્સરાને પામીને પૂર્વે પુરૂરવા રાજા વિહાર કરતો હતો તેમજ અંતઃપુરમાં શોભનારી વિષ્ણુપ્રિય વપુષ્ઠા, પતિવ્રતા એવી વપુષ્ઠા પશુ, જનમેજય રાજા જેવા સ્વામીને પામીને, અત્યંત રનેહથી વિહાર કરતી વખતે તેને ખુશી કરતી.

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जनमेजयराज्याभिषेके
षायां चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

અધ્યાય ૪૫ મો. જરતકાદ્વના પિતૃઓ.

चचार पृथिवीं कृत्स्नां यत्र सायंगृहोमुनिः ॥

સત કહે છે—એટલા વખતમાં મહા તપસ્વી, વાયુનું લક્ષણ કરનાર એટલે કે જેને ખીજો આહાર છેજ નહીં, તેથી દિવસે દિવસે સુકાતો અને જ્યાં સાયંકાળ થાય ત્યાં પોતાનું ધરં કરનાર, એવો જરતકાર નામે પ્રાણી, મોટી દીક્ષા લેખને સમગ્ર પૃથ્વી પ્રત્યે ચોફર તીર્થોમાં સ્નાન કરતો ફરતો હતો. તેણે એક ખાડામાં એક ધાસનું બોયું બેયું, જેને ચોફરથી ઉદરો કરડતા હતા. તેના એક તંતુ ઉપર, આહાર વિનાના, દુર્બળ અને દીન થએલા, તથા પોતાનું રક્ષણ ઇચ્છતા એવા પુરૂષોને ઉંધે મસ્તકે ટીંગાયલા તેણે જોયા. ત્યારે તેઓની પાસે જઈ તે આ પ્રમાણે બોલ્યો કે ઊંદર જેને કરડે છે એવા ધાસનાં બોથાના એકજ તંતુ ઉપર લટકી રહેલા તમે કાણ છો ? ને જો આ ઉદરોથી ખવાતું એવું દોરકું તુટશે તો તમે જિંધે મસ્તકે આ ખાડામાં પડી જશો. આવા દુઃખને પામેલા તમને જોખને મને અતિશય દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે મને આજ્ઞા કરો કે હું તમારું શું પ્રિય કહું ? આ મારા તપના ચોથા, ત્રીજા વા અર્ધ ભાગે કરીને પણ, જો તમારી આપત્તિ ટળે એવું હોય તો, મને તરત આજ્ઞા કરો; અથવા મારા મમગ્ર તપેકરી તમે આપત્તિથી મુક્ત થાઓ. આ સર્વ પ્રકારમાંથી જેમ તમારી ઇચ્છા હોય તેમ કરો. તે સાંભળી તેઓ બોલ્યા કે, હે પ્રાણીઓમાં શ્રેષ્ઠ ! વૃદ્ધ અને પ્રાણચારી એવો તું, તપે કરીને અમારી રક્ષા કરવાને ઇચ્છે છે, પણ તેથી અમારું દુઃખ ટળી શકે એમ નથી. કારણ હે બોલવાવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! આ અમારું દુઃખ કેવળ સંતાનના ક્ષયથી જ થયું છે; અને પ્રાણીઓ પણ સંતાનને પરમ ધર્મ કહેશે છે. હે તાત, અહિં ઉંધે મસ્તકે ટીંગાયલા હોવાથી અમોને કંઈ ભાન રહ્યું નથી; તેથી લોકોમાં વિખ્યાત પરાક્રમવાળો જે તું તેને અમે જાણી શકતા નથી. હે પ્રાણી ! મોટા ભાગ્યવાળો અને વૃદ્ધ એવો તું, અત્યંત દુઃખી અને શોચ કરવા લાયક જે અમે, તેનો દયાએ કરી શોચ કરે છે, માટે અમે કાણ છીએ તે સાંભળ. તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા યાયાવર એવે નામે અમે ઋષિ છીએ. તે સંતાનના ક્ષયે કરી પવિત્ર લોક છાડી બ્રહ્મ થયા છીએ; અને અમારું તીવ્રતપ પણ પૂરું થયું છે, કારણ અમારા વંશની વૃદ્ધિ નથી, તોપણ હજી અમારા વંશમાં મહા તપસ્વી એવો એક જરતકાર નામે પુત્ર છે, પણ તે નહીં સરખો છે. કારણ તે ફક્ત તપશ્ચર્યામાં જ આસક્ત છે, ને જેણે પોતાના તપના લોભે કરીને અમને આ રીતે દુઃખમાં નાખ્યા છે, તેને સ્ત્રી પુત્ર, કે બાધવ પણ કોઈ નથી તેથી જ અમે આ ખાડામાં અનાથની માફક બેભાન થઈ લટકીએ છીએ. મારે ક્યાંય પણ જો તે તને મળે તો તેને કહેવું કે, “ તારા દીન પિતૃઓ અનાથની માફક ઉંધે

મરતકે ખાડામાં ટીંગાયલા છે, તેઓને મુક્ત કરવા વાસ્તે તું રૂડી સ્ત્રી પરણીને પ્રજા ઉત્પન્ન કર; ” કેમકે અમારા વંશમાં તુંજ ખાડી રહ્યો છે એમ પણ કહેજો, અને તે જો તેમ નહીં કરશે તો જેમ અમે આ ખાડાડેપી નર્કમાં પડવાના છીએ, તેમ તે પણ પ્રજા વગર મરણ પામીને નર્કમાં પડશે, માટે હે બ્રાહ્મણ ! જે પ્રમાણે હાલ અમારી અવસ્થા તું જુવે છે તેજ પ્રમાણે જ્યારે તને જરતકાડ મળે ત્યારે તેને યથાસ્થિત કેહેજે. પણ હે તપસ્વી ! જેમ કાંઈ પોતાના બંધુનો શોધ કરે તેની પેઠે તું અમારો શોધ કરે છે, વાસ્તે અમારા બાંધવોમાંનો તું કાણ છે ? તે અમે સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ.

कस्त्वंबंधुरिवाक्ष्माकमनुशोचसि सत्तम

भोतुमिच्छाम सर्वेषां कौ भवानिह तिष्ठति ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कारपितृदर्शने
गुर्जरभाषायां पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૪૬ મો. કન્યાની શોધમાં જરતકાડ.

સૂત ઉવાચ—एतच्छ्रुत्वा जरत्कार भृशं शोकपरायणः

उवाच त्वान्पितृन्दुःखाद् बाष्पसंदिग्धया गिराः ॥

સૂત કહે છે—એવા વચન સાંભળી જરતકાડ અત્યંત શોકાતુર થયો ને તેની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં, તેથી દુઃખિત થઇ ગદ્ગદ વાણીએ કરી તેણે કહ્યું કે, તમે મારા પિતામહ સહિત પૂર્વજ પિતૃ છો. માટે તમારા હિતને અર્થે જે કાર્ય કરવાનું હોય તેની મને આજ્ઞા કરો. કારણ તમે તમારો પુત્ર જરતકાડ જે કહ્યો, તે તો પાપી અને ખરાબ આકૃતિવાળો હું પોતેજ છું વાસ્તે મને કંઈ શિક્ષા કરો. એવાં તેનાં વચન સાંભળી પિતૃ દેવ બોલ્યા કે હે પુત્ર ! આ વખતે ઇશ્વર ઇચ્છાથી તું અત્રે આવી પોહ્યોયો એ ધણુંજ સાચું થયું, પણ હજી સુધી તેં સ્ત્રીનો સંગ્રહ શા વાસ્તે નથી કર્યો ! ત્યારે જરતકાડએ કહ્યું કે હે પિતૃઓ ! મારા હૃદયમાં એવી ઇચ્છા નિરંતર રહે છે કે, હું માંડે વીર્ય ઊંચું રાખીને આ શરીરથીજ પરલોકમાં જાઉં; એવો ભાવ હોવાથી મેં સ્ત્રી કરી નથી. હવે હે પિતામહ ! પક્ષીઓની પેઠે ઊંધે મરતકે તમોને ટીંગાયલા જોઇને, બ્રહ્મચર્ય થકી મારી શુદ્ધિ હાલ નિવૃત્ત કરીને, તમારું પ્રિય કરવા સાચું હું નિશ્ચય વિવાહ કરીશ. પણ મારા સરખા નામ વાળાં ભિક્ષાની પેઠે પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થાય, અને જેનું પોપણ મારે કરવું નહીં પડે એવી કન્યા જો મળશે તોજ હું પરણીશ, તે શિવાય પરણનાર નથી, એ માંડે સત્ય કહેવું છે. હે મારા પિતૃઓ, મને આજ્ઞા છે કે તેવી કન્યા મને મળશેજ, તથા તે સ્ત્રીને વિષે લગ્નને તારવા વાસ્તે પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થશે. માટે તમે નિત્ય અને અસ્યમ થતા થકા આનંદથી રહો. સૂત કહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પિતૃઓને કહીને જરતકાડ બ્રાહ્મણ પૃથ્વીમાં ફરવા લાગ્યો, પણ પોતે વૃદ્ધ હોવાથી કાંઈએ સ્ત્રી આપી નહીં. ત્યારે મનમાં ખેદ પામતો સ્ત્રી પિતૃની આજ્ઞા પાળવા સાચું અરણ્યમાં જઇને “ હું કન્યાની યાચના કરું છું ” એમ ગજુ વખત બોલ્યો; અને કહ્યું કે આ જંગલમાં જે કાંઈ સ્થાવર જંગમ પ્રાણીઓ છે, તથા જેઓ અહીં અંતર્ધાન થઇને રહેલાં છે, તેઓ સત્રાળાં આ માંડે વચન સાંભળજો, કે હું

હિમ તપ કરનારને સંતાનના દુઃખથી પીડાએલા મારા પિતૃઓએ સંતાન ઉત્પન્ન કરવા વાસ્તે પરણવાની આજ્ઞા કરી છે, તેથીજ પરણવા વાસ્તે સમગ્ર પૃથ્વીમાં હું દરિદ્ર અને દુઃખથી પીડાએલો કન્યાની બિલ્લા માગું છું, માટે જે પ્રાણીઓને મેં કહ્યું તેઓમાંથી જેને કન્યા હોય તેણે અને આપવી. પણ તે કન્યા મારા સરખા નામની ને જેનું પોષણ મારે કરવું ન પડે એવી હોવી જોઈએ. એવાં વચન સાંભળીને વાસુદેવિની બેનને સામ્બવાને વાસ્તે જે સર્પે રહેલા હતા. તેઓ તેને લઇને વાસુકિ પાસે ગયા ને જરતકાંડને પરણવા વાસ્તે થયેલી ઇચ્છા કહી દેખાડી. એટલે વાસુકિ નાગે, તે કન્યાને શયુગારીને પોતાની સાથે લઈ, અરણ્યમાં જ્યાં મહાત્મા જરતકાંડ પાઠાણુ હતો તેની પાસે જઈને, તેને બિલ્લાની માફક તે કન્યા આપી. ત્યારે મારા સરખા નામ વાળી નથી તથા પોષણનો પણ મેં વદાડ કર્યો નથી, એમ વિચારી તેણે ગ્રહણ કરી નહીં. સૂત કહે છે—પછી જરતકાંડે કન્યાનું નામ વાસુકિને પૂછીને કહ્યું કે એનું પોષણ પણ હું નહીં કરું.

તતો નામસકન્યાયાઃ પૃષ્ઠછ મૃગુનંદન

વાસુકિં ભરણં ચાપ્યા નકુર્યામિત્યુવાચ હ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि गुर्जरभाषायां वासुकि-
जरतकारसमागमे षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૪૭ મો. જરતકાંડનો સંસ્કાર.

સૂત ઉવાચ—વાસુકિસ્વપ્નવીદ્વાક્યં जरतकारमृषिं तदा

सनास्त्री तब कन्येयं स्वसा मे तपसान्विता ॥

સૂત કહે છે—ત્યારે વાસુકિનાગે તે જરતકાંડ ઋષિને કહ્યું કે તપે કરીને યુક્ત એવી આ કન્યા જે મારી બેન થાય છે, તે તમારા સરખાજ નામવાળી છે, માટે એને ગ્રહણ કરો; મેં તમારે વાસ્તેજ એને રાખેલી છે. એનું પોષણ તેમજ રક્ષણ પણ મારી શક્તિએ કરીને હુંજ કરીશ. એવાં વચન સાંભળીને તે બોલ્યા કે, એનું પોષણ નહીં કરવાને મેં પહેલેથીજ વદાડ કર્યો છે; તથા હાલ બીજો કરાર એ કંઈ છું કે તેણે માંડ અપ્રિય કરવું નહીં, ને જો કરશે તો હું તેને ત્યાગ કરીશ. પછી મંત્ર જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તપે કરીને વૃદ્ધ અને મોટાં બેનાં વ્રત છે એવો ધર્માત્મા જરતકાંડ પાઠાણુ, પોતાના કહેવા પ્રમાણે વાસુકિએ કયુલ કર્યું ત્યારે તેના ધરમાં ગયો, અને વિધિએ કરી તેની બેનને પરણે, પછી પોતાની પરણેતર સ્ત્રી સહિત તે વાસુકિના અમુલ્ય જ્ઞ્યાવાળા અને વખાણવા લાયક ધરમાં જઈને રહ્યો; અને ત્યાં પણ પોતાની સ્ત્રીને આવી રીતે કહ્યું કે, ક્યારેય પણ તારે માંડ અપ્રિય કરવું નહીં, તેમ અપ્રિય બોલવું પણ નહીં; અને જે વખત માંડ અપ્રિય થયું કે તરત તને અને તારા ધરના નિવાસને પણ ત્યાગ કરું, એ માંડ વચન તું કયુલ કરે તો હું રહીશ. પોતાના સ્વામિ જરતકાંડનાં એવાં વચન સાંભળીને ખેદ પામતી થઈ તે બોલી કે, સ્વામિ ! તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે હું ચાલીશ. પછી પતિનું પ્રિય ઇચ્છનારી તે વાસુકિની બેન કુખદાયક સ્વભાવવાળા પોતાના સ્વામિની કૂતરાની પેઠે નિરંતર જગતાં રહી, મૃગની પેઠે ભયથી ચકિત રહી, અને કામડાની પેઠે તેના મનનો અભિપ્રાય જાણી સેવા કરતી હતી.

કોઈ સમય તે વાસુકીની બેન ઋતુકાળે સ્નાન કરી શુદ્ધ થઈને પોતાના સ્વામિની સેવામાં ગઈ, ત્યારે તેને અગ્નિ સરખો તેજસ્વી એવો ઉત્તમ ગર્ભ રહ્યો; જે શુક્લ પક્ષના અંદ્ર-માની માફક પ્રતિ દિવસ પેટમાં મોટો થવા લાગ્યો. પછી કેટલેક દિવસે મહાયજ્ઞસ્વી જર-તકારૂં ઋષિ, થાકેલા માણસની પેઠે પોતાની સ્ત્રીના બોળામાં મસ્તક મૂકીને સુઈ ગયા. આ પ્રમાણે સુતા હતા એટલામાં સૂર્યનો અસ્ત સમય થવાથી તેની સ્ત્રી જરતકારૂંએ વિચાર્યું કે, એઓનો સાયંકાળ જાય છે, જેથી ધર્મનો લોપ થશે, માટે આ વખતે મારે શું કરવું? એઓને જગાડવા કે નહીં? માફ સાફ શાથી થાય? તથા હું કેવી રીતે કરું તો એઓના અપરાધમાં ન આવું! પ્રથમ તે એવો વિચાર કરવા લાગી કે, જો હું જગાડીશ તો કોપ કરશે ને નહીં જગાડું તો ધર્મનો લોપ થશે. એમ વિચારમાં ને વિચારમાં કેટલોક વખત કહાડવા પછી એવો નિશ્ચય કર્યો કે, આ સંધ્યાકાળ જાય છે માટે જો જગાડીશ તો તે ક્રોધ કરશે નહીં. એમ મનમાં લાવી, મહાતપસ્વી અને અગ્નિ સરખી કાન્તિવાળા પોતાના સ્વામી જરતકારૂંને મધુર વચનથી તેણે આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે મહા ભાગ્યવાન! ઉઠો, કારણ આયમણી દિશાને વિષે હમણાં સંધ્યા થઈ છે, જ્યાં સૂર્ય અસ્ત થવા માંડ્યો છે ને સાયંકાળની બે ઘડી ધર્મનુંજ સાધન છે, તથા અગ્નિમાં હોમ કરવાનો વખત છે. માટે હે સમર્થ! હે ભગવન! જળનું આયમન કરી, મૌનવ્રત ધારણ કરીને સંધ્યાની ઉપાસના કરો. એ પ્રમાણે પોતાની સ્ત્રી બોલી ત્યારે સ્ફુરાયમાન ઓઠ કરી મહા-તપસ્વી જરતકારૂં ઋષિ બોલ્યા કે, હે સર્પની બેન! માફ તેં અપમાન કર્યું, વાસ્તે હવેથી હું તારી પાસે રહેનાર નથી. જે રીતે આવ્યો હતો તેજ રીતે પાછો જઈશ. કેમકે હે સુંદરી! મને પક્ષી ખાત્રિ છે કે જ્યાં સુધી હું સુતો હોઉં ત્યાં સુધી સૂર્યની અસ્ત થવાની શક્તિ નથી. જ્યારે સાધારણ માણસને પોતાનું અપમાન કરનારની પાસે રહેવું રૂચતું નથી, ત્યારે મને વા મારા જેવા ધર્મિષ્ઠ પુરૂષને પોતાનું અપમાન કરનારની પાસે રહેવું કેમજ રૂચે. પોતાના સ્વામિનાં એવા વચન સાંભળી જરતકારૂં સ્ત્રી હૃદયમાં કંપતી થકી બોલી કે હે સ્વામિ! મેં આપને અપમાન ખાતર નહીં પણ ધર્મનો લોપ નહીં થાય, વાસ્તે જગાડ્યા છે. તે સાંભળી ને મહાતપસ્વીએ ત્યાગ કરવાની ઈચ્છાથી અત્યંત ક્રોધાયમાન થઈ તેને કહ્યું કે હે સર્પિણિ! એ વિષે મેં પૂર્વેજ તારી સાથે કરાર કર્યો છે. તેમ મારી વાણી કદી ખોટી થાય નહીં માટે હું તો જઈશજ. હે કલ્યાણિ! આટલા દિવસ હું અહીં સુખેથી રહ્યો અને હવે હું અહીંથી જઈ છું, તે તારા ભાઈને કહેજે. મારા ગયા પછી તું શોક કરીશ માં. પોતાના સ્વામિનાં એવાં વચન સાંભળીને ચિંતા અને શોકથી તેનું મુખ કરમાઈ ગયું, ને તેની આંખમાંથી અશ્રુની ધારા વહેવા માંડી. એવી સ્થિતિમાં ધૈર્ય રાખી હાથ જોડીને ગદ્ગદ કંઠથી પોતાના સ્વામિને તેણે કહ્યું કે, હે સ્વામિ! આપ સરખા ધર્મને જાણનારાએ, મારા સરખી નિરંતર તમારા પ્રિય અને હિતમાં તત્પર રહેનારી, અને ધર્મથી ચાલનારી નિરપરાધી સ્ત્રીને ત્યાગ કરવી એ લાયક નથી. વળી જે કારણને અર્થે, એટલે માના શાપથી બચાવ થવાને વાસ્તે તમારા થકી સંતાનની ઇચ્છા રાખીને મારા ભાઈએ મને તમોને આપી, તે ફળ હજી સુધી મને મળ્યું નથી, તેથી તે મને શું કહેશે? માટે હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ! એવી રીતનો તમારી સાથેનો મારો સંબંધ સફળ થવો જોઈએ. વળી મારો મનોરથ પૂરો કર્યા શિવાય આપ મહાત્મા થઈ, અજાણ્યા

મર્જવાળી હું નિરપરાધી અખળાને મૂકીને જવા ઇચ્છો છો ? પોતાની સ્ત્રીનાં એવાં વચન સાંભળીને તે બોલ્યા કે, હે ભાગ્યશાળી ! તારા ઉદરમાં અગ્નિ સરખા તેજવાળો મર્જ રહ્યો છે; જે વેદ અને વેદાંગને પાર પામીને પરમ ધર્મને જાણનાર એવો ઋષિ થશે. આમ કહી નિશ્ચય કરીને ધર્માત્મા એવા મહર્ષિ જરતકાર્ફ ફરીથી ઉગ્ર તપ વાસ્તે ચાલી નીકળ્યા.

एष मुक्ता स घर्मात्मा जरत्कार्कः
उग्राय तपसे मूयो जंगम कृतानिश्चयः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि जरत्कार्कनिर्गमि गुर्ज-
रभाषायां सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૪૮ મો. આસ્તીકની ઉત્પત્તિ.

સૂત ઉવાચ—ગતમાત્રં તુ મર્ત્તારં जरत्कार्कवदय.

स्नातुःसकाशमागत्य यथातथ्यं तपोधन ॥

સૂત કહે છે—હે શૌનક ! ત્યાર પછી જરતકાર્ફ સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામિના મયાના સંભાચાર પોતાના બાઇની પાસે જઇને યથાર્થ રીતે કહ્યા. તે સાંભળી વાસુકિએ અતિશય ખેદ પામી, દીન થએલી પોતાની બેનને આ પ્રમાણે કહ્યું કે, હે કલ્યાણિ ! તને તે ઋષિને આપવાનું કારણ તો તું જાણે છે કે બ્રહ્માએ દેવતાઓને કહ્યું હતું કે, સર્પોના કલ્યાણને વાસ્તે વાસુકિની બેનને પુત્ર થશે. જે સર્પસત્ર થકી સર્પોને મૂકાવશે, માટે હે બેન ! મને કહે કે તે મુનિ થકી તને ગર્ભ રહ્યો છે ? કેમકે મારા ધાર્યા પ્રમાણે તારા શુદ્ધિમાન સ્વામિનું દારકર્મ અફળ થવું ન જોઇએ. એ રીતે બેનને પૂછવું મને યોગ્ય તો નથી, પણ લાચાર હું કે આ કાર્ય મોટું પડ્યું, તેમજ મહા તપસ્વી એવો તારો સ્વામિ પણ ગએલો પાછો આવે નહીં, તેમ છતાં કદાચ હું તેની પછાડે જાઉં તો તે મને જાપ આપ્યા વગર રહે નહીં. એ પ્રમાણે ચારે તરફથી વિચાર કરીનેજ મેં તને પૂછ્યું છે. માટે હે કલ્યાણિ ! તારા સ્વામિએ જે કહ્યું હોય ને મને કહીને, ધણા કાળથી મારા હૃદયમાં રહેલા આ ચિંતારૂપી શલ્યનો ઉદ્ધાર કર. પોતાના બાઇનાં એવાં દીન વચન સાંભળીને આશ્વાસન કરતી તે આ પ્રમાણે બોલી કે, હે વાસુકિબાઇ ! મારા સ્વામિએ જ્યારે જવાનો નિશ્ચય કર્યો, ત્યારે મેં તેઓને સર્વ વાત કહીને પુત્રને વાસ્તે પૂછ્યું, એટલે તેઓએ કહ્યું કે, “ હે સર્પિણિ ! તારે વિષે આ જે ગર્ભ છે, તે અગ્નિ સરખા તેજવાળો પુત્ર થશે, માટે તારા કામને વાસ્તે તું જરા પણ સંતાપ કરીશ માં,” એમ કહીને ચાલતા થયા. હે બાઇ ! તે હસતાં હસતાં પણ જોડું બોલ્યા હોય એવું મને યાદ નથી, તો આ સંકટને સમયે તે કેમજ જોડું બોલે ? માટે એ વિષે તું ચિંતા રાખ માં. પોતાની બેનનાં એવાં વચન સાંભળીને વાસુકિ નામ ધણોજ ખુશી થયો, અને ધટતી રીતે હરેક તરેહથી તેની આશ્વાસના કરવા લાગ્યો. પછી જરતકાર્ફના ઉદરમાં રહેલો ગર્ભ શુકલ પક્ષના ચંદ્રમાની પેઠે પ્રતિ દિવસ વધતો ગયો. તે કાળે કરીને દેવતાના ગર્ભ જેવો કાંતિમાન, તથા મા બાપના બચને ટાળે એવો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો; અને ત્યાંજ મોટો થઇ જરતકાર્ફનો પુત્ર ભુજુમ્ભપિના પુત્ર અવન ઋષિ પાસે અંગો સહિત વેદ જાણીને, બાલ્યાવસ્થામાંજ શુદ્ધિમાન, બુદ્ધવાન

અને વ્રત કરનાર એવો આસ્તીક નામથી વિખ્યાત થયો. કારણ તેના પિતાએ વનમાં જતી વખતે પોતાની સ્ત્રીને અસ્તિ એક કશું હતું. પછી યતનથી જેની રક્ષા કરી છે એવો તે મહા બુદ્ધિમાન જરકારનો પુત્ર, મોટો થયો. દેવતાઓના ઇશ મહાતેજસ્વી એવા ભગવાન મહાદેવજીની પેઠે બધા સર્પોને હર્ષ પમાડવા લાગ્યો.

મગવાનિવ દેવેશ શૂલપાણિર્હિરણ્મયઃ

વિવર્દ્ધમાનઃ સર્વાસ્તાન્ પક્ષગાનમ્બહર્ષયત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि आस्तीकोत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

અધ્યાય ૪૮ મો. પરિક્ષિતનું ચરિત.

શૌનક ઉવાચ—વદ પૃચ્છત્તદા રાજા મંત્રિણો જનમેજયઃ

પિતુઃ સ્વર્ગગ તિતન્મે ધિસ્તરેણ પુનર્વદ ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત ! જનમેજય રાજાએ પોતાના પિતાના મરણ વિષે કારભારીઓને જે પૂછ્યું, તે ફરી મને વિસ્તારથી કહો. સૂત કહે છે—હે શૌનક ! જ્યારે તમારી એવી ઇચ્છા છે તો તે હું ફરીથી યથાસ્થિત કહું છું તે સાંભળો. પ્રથમ જનમેજયે પૂછ્યું કે હે મંત્રિઓ ! મારા પિતાનું મરણ શી રીતે થયું ? તે જે પ્રમાણે તમે જાણતા હો તે પ્રમાણે મને કહો; ને મારા પિતાનું પાછું વેર લેવામાં જે સર્વે લોકોનું હિત હોય તો તે હું લઉં. જનમેજયના પૂછવાથી ધર્મને જાણનાર તેના મંત્રિઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા કે—હે રાજા ! મહાત્મા એવા તમારા પિતાનું યથાસ્થિત ચરિત્ર, તેમજ તેમનું મરણ કેવી રીતે થયું તે અમે કહીએ તે સાંભળો. તમારા પિતા, ધર્માત્મા, પ્રજાને પાળનાર અને મહા પરાક્રમી હતા. તે જાણે બીજા મૂર્તિમાન ધર્મજ હોયની તેની પેઠે ચારે વર્ણોને પોતપોતાને ધર્મે ચલાવીને તેઓની રક્ષા કરતા હતા. વળી તેઓ અતુલ પરાક્રમી, લક્ષ્મીવાન, પૃથ્વી દેવીનું રક્ષણ કરનાર, આખા જગતમાં જેનો કોઈ દ્વેષી નહીં, તેમજ પોતે પણ બીજાનો દ્વેષ કરે નહીં એવા, સર્વે પ્રાણીઓને વિષે બ્રહ્માની માફક સમાન બુદ્ધિ રાખનારા હતા. તેઓના રાજ્યમાં બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર, એ ચારે વર્ણો તેઓની રક્ષાએ કરી પોત પોતાને ધર્મે ચાલતી હતી. વળી તેઓના રાજ્યમાં જે સ્વામિ વગરના, અનાથ, વિકલ અને દુર્ગંધ હતા તેનું પણ તેઓ રક્ષણ કરતા હતા. તેથી બધા લોક ચંદ્રમાને જેમ જેમ આનંદ પામે તેમ તેમને જેમને પામતા હતા. તે તમારો પિતા, સત્યવક્તા, દૃઢ પરાક્રમી, અને ધનુર્વેદમાં કપાચાર્યના શિષ્ય હતા. ગોવિંદ ભગવાનને તથા સર્વ લોકને પ્રિય હતા. એવા મહાયશસ્ત્રી તમારા પિતા, કુરે રાજાનું બધું કુળ ક્ષય થઈ ગયું ત્યારે અભિમન્યુ થકી ઉત્તરાને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા હતા. તે સર્વ ગુણે કરીને યુક્ત, જીતેન્દ્રિય, આત્મચાની, ધર્મને સેવનારા, કામાદિ શત્રુને જીતનાર, મહા બુદ્ધિમાન, અને નીતિશાસ્ત્રને જાણનાર એવા તમારા પિતા, શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે પોતાની રક્ષા કરીને, હાસટ વર્ષની ઉંમરે વિદેહ મુક્તિને પામ્યા, જેથી સર્વે પ્રજા અત્યંત દુઃખી થઈ. પછી હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ ! હજારો વર્ષથી ચાલતું આવેલું કુરે કુળનું રાજ્ય તેમને પ્રાપ્ત થયું. પછી બ્રાહ્મણવસ્થામાં

મંત્રિઓ કહે છે-હે રાજેન્દ્ર ! પછી તે મુનિના ખલા ઉપર એમને એમ સર્પને રહેવા દઇ તમારા પિતા પાછા પોતાના પુરમાં આવ્યા. ઋષિને મોટા યશ્વવાળો મહા તેજસ્વી, તીક્ષ્ણ પરાક્રમી અને અતિ ક્રોધી, શૃંગી નામે પુત્ર હતો. બ્રહ્માનું ઉપસ્થાન કરી તેઓની આજ્ઞાથી તે પોતાને ઘેર આવ્યો. તેણે તપસ્વી, મુનિમાં શ્રેષ્ઠ, શમદ્રમાદિક નિયમ ધારણ કરનાર અને શુભ આચારવાળા પોતાના વૃદ્ધ પિતાના ખલા ઉપર, તમારા પિતા પરિશિત રાજ્યે સર્પ નાખેલો છે, એમ તેની સંગાથે રમનારા કાઈ છોકરાના મુખથી સાંભળ્યું. મહા ક્રોધાયમાન થઇ, તેજ વખતે જળનું આચમન કરી તેણે આ રીતે તમારા પિતાને શાપ આપ્યો કે, “ મારા નિરપરાધી પિતાના ખલા ઉપર જેણે મરી ગયેલો

સર્પ નાખ્યો તેને મારા વચનના બળે આજથી સાતમે દિવસે તક્ષક નામ કરડશે. ” એમ કહીને ન્યાં તેના પિતા તપશ્વર્યા કરતા હતા ત્યાં ગયો. બનેલી સર્વે હકીકત તેણે તેમને કહી સંભળાવી. મુનિમાં સિંહરૂપ એવા શમિક ઋષિએ ગુણવાન અને રૂઝા સ્વભાવવાળા ગૌરમુખ નામના પોતાના શિષ્યને તમારા પિતાની પાસે મોકલીને, આ પ્રમાણે કહેવરાવ્યું કે, “ હે રાજન ! મારા પુત્રે તમોને શાપ દીધો છે, તેથી આજથી સાતમે દિવસે તક્ષક નામ તમને કરડશે, માટે તેનાથી સાવધાન થઇને રહેજો. ” એવાં બચાવ વચન સાંભળી તમારા પિતા પરિક્ષિત રાજ, સર્પમાં ઉત્તમ એવા તક્ષક નાગ થકી ત્રાસ પામીને પોતાની સાવ-ચેતીમાં રહ્યા. પછી સાતમે દિવસે સર્પના વિષને ઉતારનાર કાશ્યપ નામે બ્રાહ્મણ તમારા પિતાની પાસે આવતો હતો, તેને રસ્તામાં તક્ષક નાગે જોયો, ને પૂછ્યું કે, હે કાશ્યપ બ્રાહ્મણ ! તું ઉતાવળથી ક્યાં જાય છે ? તથા તું શું કામ કરવાને ધુએ છે ? કાશ્યપ બોલ્યો કે, કુરુકુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા પરિક્ષિત રાજને આજ તક્ષક નાગ કરડનાર છે, માટે તેનું વિષ ઉતારવા માટે જાઉં છું. ત્યાં જઈ તેનું ઝેર ઉતારીશ, એટલે તે સર્પનું કંઈ જોર ચાલશે નહીં. તે સાંભળી તક્ષક નાગ બોલ્યો કે, તે તક્ષક નાગ હું પોતેજ છું. મારા કરડેલાને જીવતો કરવા તું ધુએ છે પણ તેને જીવાડવા તું સમર્થ નથી; તેમ છતાં, તારી મરજી હોય તો મારું પરાક્રમ જો. એમ કહી તક્ષક નાગ એક ઝાડને કરડ્યો, તરતજ ઝાડ બળીને ખાખ થઈ ગયું. મંત્રબળથી કાશ્યપ બ્રાહ્મણે તેને જીવતું કર્યું. તે જોઈ તક્ષક નાગે બ્રાહ્મણને લોભાવી પૂછ્યું કે, તું ત્યાં શી ધુએથી જાય છે ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે, હું ધન વારતે જાઉં છું. તે સાંભળી મીઠી વાણીએ કરીને તક્ષક નાગ બોલ્યો કે, હે બ્રાહ્મણ ! જેટલું ધન તું રાજ પાસેથી લેવા ધુએ છે, તેથી અધિક ધન મારી પાસેથી લઈ તું અહીંથી પાછો વળી જા. તક્ષકનાં વચન સાંભળી પોતાને જોઈતું ધન તેની પાસેથી લઈ કાશ્યપ બ્રાહ્મણ ત્યાંથી પાછો વળી ગયો. પછી તરતજ તક્ષક નાગે, ધર્મિષ્ઠ અને રાજઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તમારા પિતા સાવધાન થઈ જે મહેલમાં બેઠા હતા ત્યાં જઈ જો કરીને તેઓને વિષરૂપી અગ્નિએ કરી બાળી નાખ્યા. અર્થાત્ તક્ષક રાજને ડર્યો. ત્યાર પછી તમોને રાન્યા-લિપેક કર્યો. હે રાજઓમાં શ્રેષ્ઠ ! અમોએ જે પ્રમાણે જોએલું અને સાંભળેલું તે પ્રમાણે આ સઘળું વૃત્તાંત તમોને કહ્યું. એ પ્રમાણે તમારા પિતાનો તેમજ આ ઉત્તંક બ્રાહ્મણનો પરાભવ સાંભળી હવે જે પ્રમાણે કરવું ઘટે તે પ્રમાણે કરો. સત્ કહે છે કે, પછી થતુને મારનાર જનમેજય રાજએ પોતાના મંત્રિઓને કહ્યું કે, હે મંત્રિઓ ! વનસ્પતિને તક્ષક નામ કરડ્યો તથા તેને કાશ્યપે જીવતી કરી, એવી આશ્ચર્યકારક વાત તમને કાણે કહી ? ખરેખર કાશ્યપ બ્રાહ્મણ મંત્રથી તક્ષક નાગનું ઝેર ઉતારત તો મારા પિતા નાશ પામત નહીં. પણ પાપી તક્ષક નાગે એવો વિચાર કરેલો કે, જો મારા કરડેલાને આ બ્રાહ્મણ જીવતો કરશે તો, મારા વિષનું પરાક્રમ જતું રહેવાથી જગતમાં, મારું હાસ્ય થશે. એવું ધારીને તેણે બ્રાહ્મણને પુષ્કળ ધન આપી વિદાય કર્યો હશે. પરંતુ ન્યાં કોઈ મનુષ્ય નથી એવા વનમાં કાશ્યપ બ્રાહ્મણ અને તક્ષક નાગનો જે સંવાદ થયો, તે કાણે જોયો અને સાંભળ્યો ? તેમજ તમારી પાસે એ વાત કેવી રીતે આવી ? તે મને કહો ? એટલે સર્પોનો નાશ કરે એવી પેરવી હું કરું.

મંત્રિઓ બોલ્યા હે રાજન ! વનમાં કાશ્યપ બ્રાહ્મણ અને તક્ષક નાગને થયેલો

उत्तंकस्य प्रियं कर्तुमात्मनश्च महत्प्रियं
भवतां चैव सर्वेषां गरुडाम्यपचितिपितुः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीरुपर्वणि परीक्षिन्मंत्रिसंवादे
मूर्जरभाषायां पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

333333333333

અધ્યાય ૫૧ મો. સર્પ સત્રનો ઉપક્રમ.

सूत उवाच—एवमुक्त्वा ततः श्रीमान् मन्त्रिभिश्चानुमोदितः

आरुरोह प्रतिष्ठां स सर्पसन्नाय पार्थिवः ॥

સત કહે છે—એ પ્રમાણે કહીને તે સંપત્તિમાન રાજાએ પોતાના મંત્રિયોની આજ્ઞા લઈ સર્પસત્ર કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી; અને પુરોહિત તથા બીજા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણોને બોલાવીને કહ્યું કે, જે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો તક્ષક નાગ મારા પિતાને કરડ્યો હોતો તેનો હું ન.શ કરું, એવો ઉપાય શોધી કહાડો. કેમકે વિષરૂપી અમિએ કરી જેમ એણે મારા પિતાને બાળ્યા, તેમજ હું એને બાળવાને ઇચ્છું છું. પ્રદક્ષિત અમિને વિષે કુદૃઘ સહિત એ તક્ષક નાગને હું નાખું, એવી યુક્તિ તમે જાણતા હો તો મને બતાવો. રાજાનાં એવાં વચન સાંભળીને ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે હે રાજન ! દેવતાઓએ નિર્માણ કરેલો મોટો સર્પ-યજ્ઞ પુરાણમાં કહેવાય છે તે તમે કરો; જે તમારા શિવાય બીજો કોઈપણ કરી શકે તેમ નથી. તે સાંભળીને રાજાએ, પોતાના મનમાં, હવે તક્ષક નાગ નિશ્ચય અમિમાં પડીને બળા

મરશે એમ માનીને, મત્રને જાણનારા બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો ! હું યજ્ઞ કરીશ, માટે તેમાં જોઇતી સામગ્રી તૈયાર કરો. રાજ્યએ એવી આજ્ઞા આપી ત્યારે બુદ્ધિમાન, અને વેદને જાણનારા બ્રાહ્મણોએ, શાસ્ત્ર પ્રમાણે સર્પયજ્ઞ કરવાનું સ્થાનક માપીને, પરમ સમૃદ્ધિ-વાળો, બ્રાહ્મણોના ગણેકરી યુક્ત, ધણા ધન અને ધાન્યવાળો અને ઋત્વિજોએ કરી યુક્ત એવો યજ્ઞ નિર્માણ કરીને, તે ચરના કૃષ્ણની પ્રાપ્તિને વાસ્તે રાજ્યને દીક્ષા આપી. પણ એટલામાં યજ્ઞમાં વિદ્ય કરનાર એક મોટું નિમિત્ત ઉત્પન્ન થયું. તે એ કે, વાસ્તુ વિદ્યામાં કુશળ, બુદ્ધિમાન, સૂત ઋતિમાં ઉત્પન્ન થયેલો અને શિષ્ટપશાસ્ત્રને જાણનારો સલાટ, જેણે સૂત્રે કરી યજ્ઞની જમીન માપી હતી તે બોલ્યો કે, જે સ્થાનમાં અને જે વખતમાં આપણે આ યજ્ઞની જમીન માપી તે વખતનું કૃષ્ણ મને એવું લાગે છે કે, કોઇ બ્રાહ્મણ નિમિત્તથી આ યજ્ઞ સમાપ્ત થશે નહીં. એ વાત સાંભળીને જનમેજય રાજ્યએ દીક્ષાકાળની પહેલાંજ પોતાના દ્વારપાળને કહ્યું કે, મને પૂછ્યા વગર કોઇને પણ અહીં આવવા દેતો નહિ.

इतच्छ्रुत्वा तु राजासौ प्राग्दीक्षाकालमब्रवीत्

क्षत्तारं नहि मे कश्चिदज्ञातः प्रविशेदिति ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रोपक्रमे गुर्जर-
भाषायां एकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥

◆ ◆ ◆ ◆ ◆

અધ્યાય ૫૨ મો. સર્પો હોમવા લાગ્યા.

सूत उवाच—ततः कर्मप्रववते सर्पसत्रविधानतः

पर्यक्रामंश्चविधिषत् स्वे स्वे कर्मणि याजकाः ॥

સૂત કહે છે—તે પછી સર્પસત્ર વિધિથી કર્મ પ્રવર્તમાન થયું ને યજ્ઞ કરનાર બ્રાહ્મણ પોતપોતાના કર્મને વિષે વિધિથી કામે લાગ્યા. જેઓએ કાળાં લુગડાં પહેરીને અગ્નિને વિષે મંત્ર જણીને હોમ કરવા માંડ્યો, તેથી બધા સર્પો કંપતા કંપતા એક બીજાને બેલાવતા, શ્વાસોચ્છ્વાસ નાખતા પરસ્પરે મોટેથી અને પૂંછડેથી વિંટાતા થકા, પ્રદીપ્ત અગ્નિને વિષે પડવા લાગ્યા તેમાં કેટલાક સફેદ, કાળા, લૂક, બાળક કોશ તથા યોજન જેવડા શરીરના, આયના કાન જેવા શરીરવાળા, ઘોડા સરખા, હાથીની સુંદ સરખા અને મહોન્મત્ત હાથીના જેવી કાયાવાળા તથા વિચિત્ર પ્રકારના વર્ણોવાળા હતા. તે સર્વ અને બીજા પશુ બળંકર તથા મહા બળવાન એવા ભૂંગળ સરખા સર્પો, માના શ્વાપથી પીડાતા થકા અગ્નિને વિષે પડવા લાગ્યા.

घोराभ्य परिघप्रख्या दंडशूका महाबलाः

प्रपेतुरग्नान्धुरगा मातृधाग्दंडपीडिताः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रोपक्रमे गुर्जर-
भाषायां द्विपञ्चशतमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥

અધ્યાય ૫૩ મો. વાસુકિને થયેલી ચિંતા.

શૌનક ઉવાચ—સર્પસત્રે તદા રાજઃ પાંડવેયઃ ચ ધીમતઃ

जनमेजयस्य कत्वासनृत्विजः परमर्षयः ॥

શૌનક પૂછે છે—હે સૂત ! પાંડુરાજના વંશમાં ઉત્પન્ન થએલા બુદ્ધિમાન જનમેજય રાજના સર્પસત્રમાં, પરમ ઋષિઓ, ઋત્વિજો, સભાસદો, તથા બીજા તે યજ્ઞની વિધિને જાણનારાઓ કોણ કોણ હતા ? એ બધું વિસ્તારથી મને કહો. સૂત કહે છે કે, હે શૌનક ! જે પ્રમાણે તમે પૂછ્યું તે પ્રમાણે ક્રમે કરીને હું તેઓનાં નામ કહું તે સાબળો. તે યજ્ઞમાં અવન ઋષિના વંશમાંનો ચંડભાર્ગવ નામનો બ્રાહ્મણમુખ્ય હોમ કરનાર હતો. વૃદ્ધ અને વિદ્વાન્ કૌત્સ એવે જામે બ્રાહ્મણ ઉદ્દગાતા હતા, અને જૈમિનિ ઋષિ બ્રહ્મા હતા. શાર્દૂલ તથા પિંગલ નામના બ્રાહ્મણો અશ્વર્યુ હતા, તથા પુત્ર અને શિષ્યો સહિત વ્યાસજી, ઉદાલક, પ્રમતત, શ્વેતકેતુ, પિંગલ, આસિત, દેવળ, નારદ, પર્વત આત્રેય, કુંડ, જઠર, કાળધી, વાત્સ્ય વેદને જાણનારા વૃદ્ધ શ્રુતશ્રવા, કોહલ, દેવશર્મા, સામસૌરભ, વગેરે વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણો સભાસદો હતા. હે શૌનક ! જનમેજયના મોટા સર્પ યજ્ઞમાં ભયંકર અને પ્રાણિઓને ભય પમાડનાર હજારો સર્પો પાડતા હતા. તેઓના રૂધિરની નાની નદીઓ વહેતી હતી, જેમાં તેઓના વસા અને મેદ તણાયા જતા હતા, તેઓના બળવાથી ખરાબ ગંધ આવતો હતો ને તેઓનો ભયંકર શબ્દ પણ સંભળાતો હતો. પણ તક્ષક નાગ તો જનમેજય રાજ સર્પયાગ કરે છે, એ વાત સાંભળી ભય પામીને ઇન્દ્રને શરણે જતો રહ્યો, ને તેને બધી વાત કહી દેખાડી. ઇન્દ્રે પ્રસન્ન થઇ તેને કહ્યું કે હે તક્ષક ! પૂર્વથીજ મેં તારે વાસ્તે બ્રહ્માને પ્રસન્ન કરેલા છે, તેથી કાર્મ કાળે પણ એ સર્પયાગથી તને ભય થશે નહીં. માટે તારા મનમાં તું દુઃખી માં થા. એ પ્રમાણે ઇન્દ્રે આશ્વાસના કરવાથી તક્ષક નાગ ખુશીથી તેના ધરમાંજ રહ્યો. હવે અહીં નિરંતર અગ્નિમાં બધા સર્પો પડતા હતા, તેથી થોડા થઈ ગએલા પરિવારવાળા વાસુકિ નાગે અત્યંત દુઃખ પામીને તપાયમાન થઈ, ચોરૂંચી ઘેરાઇ ગયું છે જેનું હૃદય એવી સ્થિતિમાં પોતાની બેન જરતકારને કહ્યું કે હે કત્યાણિ ! જનમેજય રાજના સર્પસત્રથી મારાં અંગ બળે છે, દિશાઓને હું બરખર દેખી શકતો નથી, ને અત્યંત મોહથી માં મન ખેદ પામતું તથા ધોળાતું હોય એમ મને લાગે છે. મારી દૃષ્ટિ ભમ્યા કરે છે, અને માં હૃદય જાણે ચિરાઇ જતું હોય તેમ થાય છે. હવે મારે પણ, પરવશ થઇ પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં બળીને યમપુરીમાં જવું પડશે, કારણ તે યજ્ઞ અગ્નિને હણવા વાસ્તે થયો છે. હે બેન ! મેં જે અર્થે તને જરતકાર ઋષિને આપી, તે વખત હાલ પ્રાપ્ત થયો છે, તથા બ્રહ્માએ પણ મને કહ્યું હતું કે, પ્રવર્તમાન એવા જનમેજય રાજના યજ્ઞને તારો જાણેજ આસ્તીક અટકાવશે. વાસ્તે હે બેન ! વૃદ્ધોને માનવા લાયક અને વેદ જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા તારા પુત્ર આસ્તીકને પરિવાર સહિત મારી રક્ષા કરવાનું કહે.

तद्वत्से ब्रूहि वत्सस्त्वं कुमारं वृद्धसंमत

ममाद्यत्वं सभृतस्य मोक्षार्थंवेदविचमं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसन्नेवासुकिवाक्ये
गुर्जरभाषायां त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

—***—

અધ્યાય ૫૪ મો. સર્પોની સહાયે આસ્તીક.

સૂત્ર ઉવાચ—તત આદુય પુત્રં સ્વં જરત્કાર્ઘર્જુંગમા

વાસુકેર્નાગરાજસ્ય વચનાદિદમવ્રવીત્ ॥

સૂત કહે છે—પછી નાગોના રાજ વાસુકીનાં વચન સાંભળીને જરત્કાર્ઘે પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે હે પુત્ર ! મને મારા બાપએ તારા પિતાને જે કારણથી આપી હતી તે વખત હાલ આવ્યો છે, માટે તેના કલ્યાણને અર્થે તને જે થટે તે કર. આસ્તીક બોલ્યો કે હે મા ! તે કારણ મને યથાર્થિત કહે, પછી જે મારાથી બનશે તે હું કરીશ. પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી કુટુંબનું હિત ઈચ્છનારી જરત્કાર્ઘ બોલી કે હે પુત્ર ! કદુ એવે નામે સર્પોની મા હતી, તેણે ક્રોધથી પોતાના પુત્રોને જે રીતે શાપ આપ્યો, તે હું કહું છું તે સાંભળ. એક વખતે કદુએ કહ્યું કે હે પુત્ર ! ઉચ્ચૈઃશ્રવા નામના ઘોડાના વાળ તમે કાળા કરો, કારણ મેં વિનતાની સાથે દાસપણની સરત કરી છે ” પણ તે સર્પોએ ઘોડાના વાળ કાળા ન કર્યા, તેથી તેણે તેઓને કહ્યું કે, “ મેં તમોને આજ્ઞા કરી તો પણ તમે તે ઘોડાના વાળ કાળા ન કર્યા, માટે જનમેજય રાજના યજ્ઞમાં તમને અગ્નિ બાળશે, જેથી તમે મરણ પામીને પ્રેત લોક પામશો. ” એ પ્રમાણે શાપ આપતી કદૂને સાક્ષાત્ લોકના પિતામહ બ્રહ્માએ પણ કહ્યું કે તે ઠીક કર્યું. બ્રહ્માનાં એવાં વચન સાંભળીને નાગ અમૃત મંથન થઈ રહ્યા પછી દેવતાઓને શરણે ગયો. ત્યારે ઉત્તમ અમૃત પામ્યાથી સિદ્ધ જેનું કામ થયું છે એવા સર્વે દેવતાઓ વાસુકીને આગળ કરીને બ્રહ્મા પાસે જઈ તેઓને પ્રસન્ન કરીને બોલ્યા કે “ હે બ્રહ્મા ! સર્વે નાગોનો રાજ આ વાસુકિ, માના શાપે કરીને તેમજ જ્ઞાતિને વાસ્તે દુઃખી છે, માટે તેનાથી મુક્ત થવાનો શું ઉપાય છે તે આપ કહો ? ” બ્રહ્માએ કહ્યું કે, “ જરત્કાર્ઘ નામનો ઋષિ વાસુકીની બેન જરત્કાર્ઘને પરણશે તેથી તેને પુત્ર થશે તે જનમેજયના યજ્ઞમાં જઈને સર્પોને બચાવશે. ” હે પુત્ર ! બ્રહ્માનાં એવાં વચન સાંભળી મારા બાપએ મને દેવતાના સરખી કાંતિવાળા મહાત્મા એવા તારા પિતાને આપી; જે થકી તે યજ્ઞના વખતની પહેલાંજ તું મારે વિષે ઉત્પન્ન થયેલો છે. હવે તે યજ્ઞ શરૂ થયો છે માટે હે પુત્ર ! અમોને બચ થકી અને મારા બાપને અગ્નિ થકી રક્ષા કરવાને તું યોગ્ય છે. કારણ જે કામને અર્થે બુદ્ધિમાન તારા પિતાને મારા બાપએ મને આપી, તે કામ સફળ થવું જોઈએ. પછી જેમ તારી મરજી. સૂત કહે છે કે એ પ્રમાણે પોતાની માના કહેવાથી આસ્તીક બોલ્યો કે ઠીક છે, તેમ કરીશ. એમ કહી દુઃખથી અત્યંત તપેલા વાસુકિ નાગને જાણે જીવાડતો હોયની તેમ તેણે કહ્યું કે, હે સર્પમાં ઉત્તમ ! હે મહાબળિષ્ઠ હું સત્ય કહું છું કે, તે શાપ થકી હું તમોને મુકાવીશ. હે નાગ ! ચિત્ત સ્વસ્થ રાખો, તમોને બચ નથી. જે રીતે તમારું કલ્યાણ થશે તે રીતે હું પ્રયત્ન કરીશ. વળી મારી વાણી હસતાં હસતાં પણ બોલું બોલતી નથી તો આવા સંકટના કામમાં તો કેમજ બોલું બોલે ! માટે હે મામા ! સર્વે રાજ-

स प्राप्य यज्ञायतनं वरिष्ठ द्विजोत्तमः पुण्यवृतां वरिष्ठः
 दृष्ट्वाधराजानमनंतकीर्तिमृत्विक्सदस्यांश्च तथैव आग्निं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रे आस्तीकानमन
गुर्जरभाषायां चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥

*****

અધ્યાય ૫૫ મો. આસ્તીકે ચલાવેલી સામનીતિ.

**भास्तीक उवाच—सोमस्य यज्ञो वरुणस्य यज्ञः प्रजापतेर्यज्ञ आसीत्प्रबाने
तथा यज्ञोऽथ तव भारतादय पारिक्षित स्वस्ति नोऽस्तु मित्रेभ्यः**

આસ્તીક કહે છે-હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! હે પરિક્ષિતના પુત્ર ! જેવો ચંદ્રમાનો, વરુણનો, અને પ્રયાગને વિષે પ્રજાપતિનો યજ્ઞ થયો હતો, તેવોજ આ તમારો યજ્ઞ છે, માટે હું આગું છું જે આપણા સર્વના પ્રિયોનું કલ્યાણ થાઓ. હે રાજન ! આ તમારો યજ્ઞ ઇન્દ્રના ઈશ હજાર યજ્ઞની બરાબર છે. તેમજ યમરાજનો, રતિદેવનો, ગય રાજનો, અશ્વિનિનો, કુમેરનો, નગ રાજનો, અજમીઠ રાજનો, શ્રી રામચંદ્રનો, દેવાઓ, મુષિધરનો અને વ્યાસનો, જેવો યજ્ઞ થયો હતો, તેવોજ આ તમારો યજ્ઞ છે; માટે હું આગું છું જે આપણા સર્વના પ્રિયોનું કલ્યાણ થાઓ. ઇન્દ્રના યજ્ઞમાં જેવા આહણો હતા તેમજ સૂર્ય સરખી ક્રાંતિવાળા આહણો તમારા યજ્ઞમાં છે. એવા સર્વ વાતે સંપૂર્ણ આહણોને જે કંઈ આપ્યું હોય તે કાઠ કાળે પણ નાશ થતું નથી વળી પરલોકના સાધનમાં વ્યક્ત સમાન બીજો કાંઈ છેજ નહિ, તે તો આપણા યજ્ઞમાં છે અને પોતપોતાના કર્મમાં કુશળ એવા જે તેમના શિષ્યો, તે તો આ યજ્ઞમાં પ્રતિવળે છે. વિશ્વાવસુ, વિશ્વભાનું, મહર્ષિ હિરણ્યરેતા, કુતલુક, અને કૃષ્ણવર્મા ઇત્યાદિ જેનાં નામો છે, તથા નમસ્કી

બાણુ જેની જવાબા કરે છે એવો પ્રદીપ અગ્નિદેવ તમારા હૃદયની ઇચ્છા કરે છે. આ જીવલોકમાં તમારા સમાન પ્રજાનો પાળનાર ખીજો કોઈ છેજ નહીં. તમારા ધૈર્યે કરીને હું મણો પ્રસન્ન થાઉં છું; અને વરૂણ, ધર્મરાજ, તથા સાક્ષાત ઇન્દ્રના જેવા તમે પ્રજાના પાળનાર છો, માટે હે પુરૂષેન્દ્ર ! તમારા જેવો રાજા આ પૃથ્વીમાં પૂર્વે કોઈ થયો નથી, તેમ હાલ છે પણ નહીં. હે ખડવાંગ ! નાભાગ, અને દિગ્વીપ સરખા ! હે વ્યાપ્ત અને માનધાતા સરખા પ્રભાવવાળા ! હે સૂર્ય સરખા તેજવાળા ! તમે લીખ્મપિતામહ સરખા રૂડા વ્રતવાળા છો. વાલ્મીકી પેઠે તમેએ પોતાનું પરાક્રમ યુગ રાખેલું છે, અને વસિષ્ઠની પેઠે કાપ નિયમમાં રાખ્યો છે. તમારું પ્રભુપણું ઇન્દ્રના સરખું છે અને તમારી કાન્તિ નારાયણ સરખી છે. યમરાજ સરખા તમે ધર્મના નિશ્ચયને જાણનાર છો, અને શ્રીકૃષ્ણની પેઠે સર્વે યુધ્ધ સંપન્ન છો. વસુદેવતાની લક્ષ્મી તમારે વિષે રહી છે. યજ્ઞના પ્રવર્તક પણ તમે છો. જાળેકરીને દંભોદ્ધત જેવા, અને શસ્ત્ર તથા અસ્ત્ર જાણવામાં પરશુરામ સરખા છો. ઔર્વ ને ત્રિત એ બે ઋષિઓ સરખું તમારું તેજ છે, તથા ભગીરથ રાજા જેવા તમે તેજસ્વી છો. સુત કહે છે—હે શૌનક ! એ પ્રમાણે આસ્તીકે સ્તુતિ કરી ત્યારે પોતે રાજા, સભાસદ તથા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો અને અગ્નિ, એ સર્વે પ્રસન્ન થયા પછી તે ઋત્વિજાદિક બ્રાહ્મણોના મનમાં ધારેલા અભિપ્રાયોને જાણીને જનમેજય રાજા આમ બોલ્યા.

एवं स्तुताः सर्वेऽप्य प्रपन्ना राजासदस्या ऋत्विजो ब्रह्मवाहः
तेषां दृष्ट्वा भाविनान्, गितानि प्रोवाच राजा जनमेजयः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि सर्पसत्रे आस्तीककृत-
राजास्तवे गुर्जरभाषायां, पंचपचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥

અધ્યાય ૫૬ મો. આસ્તીકે માગેલો વર.

जनमेजय उवाच—बालोप्ययं स्थविर इव'वभाषतं नायं बालःस्थविरोयं मतो मे
इच्छाम्यहं वरमस्मै प्रदातुं तन्मे विप्राःसंविदध्वंयथावत् ॥

જનમેજય કહે છે—આ બ્રાહ્મણ બાળક છે તોપણ વૃદ્ધની પેઠે બોલે છે, માટે હું એને બાળક નહીં પણ વૃદ્ધજ માનું છું. હે બ્રાહ્મણે ! હું આ બ્રાહ્મણને વર આપવા ઇચ્છું છું, માટે જેમ ત્રે તેમ તમે બધા એકમત કરો. પણ મહામદ બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે બ્રાહ્મણ બાળક હોય તો પણ રાજાઓને માનવા લાયક છે, તેમાં જો વિદ્વાન હોય તો તો વિશેષે કરીને માન્ય છે. માટે સર્વ કામના તમારા થકી પામવાને આ બ્રાહ્મણ લાયક છે, પણ એને વરદાન આપ્યાની પહેલાં તક્ષક નાગ આવે તેમ કરવું. તોપણ રાજાએ આસ્તીક બ્રાહ્મણને, “ તું વર મગ. ” એમ કહેવાની ઇચ્છા કરી, ત્યારે આત પ્રસન્ન જેનું મન નથી એવો હોતા બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે તક્ષક હજી આવ્યો નથી. તે સાંભળી જનમેજય રાજા બોલ્યા કે, જે હીને આ મારું કર્મ સમાપ્ત થાય ને તક્ષક નાગ જન્મદીથી આવે તે રીતે તમે સખાઓ તમારી શક્તિ પ્રમાણે યત્ન કરો; કારણ મારો દ્વેષો માત્ર તક્ષક નાગજ છે. એવાં તેનાં વચન સાંભળીને ઋત્વિજ બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે હે રાજા ! તક્ષક નાગ તો ભય

થકી પીડતો ઇન્દ્રની પાસે જઈ રહ્યો છે. તમને શિષ્યશાસ્ત્રને જાણનાર છે સતે જે પ્રમાણે પૂર્વે કહ્યું હતું, કે આ યજ્ઞ પ્રાણજ્ઞ નિમિત્તથી સમાપ્ત થશે નહીં, તેજ પ્રમાણે થાય એવું લાગે છે. કારણ કે તક્ષકને ઇન્દ્રે વરદાન આપ્યું છે જે, “તું અહીં મારી પાસે રહે તને અગ્નિ આજશે નહીં.” એ વાત સાંભળી રાજાએ તપાયમાન થઈને હોમ કરનારાઓમાંના મુખ્ય પ્રાણજ્ઞોને આજ્ઞા કરી જે, હે મંત્ર જાણનારા પ્રાણજ્ઞો ! તક્ષક નામ જે ઇન્દ્રની પાસે જઈ રહ્યો હોય તો તમે એવો હોમ કરો, કે જેથી ઇન્દ્રે સહિત તે તક્ષક અગ્નિમાં આવીને પડે

સૂત કહે છે કે, એ પ્રમાણે જનમેજયના કહેવાથી હોમ કરનાર પ્રાણજ્ઞોએ ઇન્દ્ર સહિત તક્ષક નાગને મંત્રથી બોલાવ્યો ત્યારે ક્ષણ મત્રમાં તક્ષક સહિત ઇન્દ્ર આકાશમાં દેખાયો. પણ તે જમને જોઈ ધણા લયને પામી તક્ષકને મૂકીને પાછો પોતાના લોકમાં જતો રહ્યો. હવે તક્ષક નામ લયથી મોહ પામીને પ્રાણજ્ઞોના મત્રના જોરથી અગ્નિની જ્વાળા પાસે પરવશ થતો થકો આવવા લાગ્યો. ત્યારે ઋત્વિજ પ્રાણજ્ઞો બોલ્યા કે, હે રાજન ! હે સમર્થ ! આ તમારું કર્મ વિધિયુક્ત છે. હવે આ પ્રાણજ્ઞમાં મુખ્ય એવા આસ્તીકને વરદાન આપવાને તમે લાયક છો. એવાં તેઓનાં વચન સાંભળીને જનમેજય રાજાએ આસ્તીકને કહ્યું કે, હે બાળ ! તમારા જેવા પાત્રને હું ઘટનો વર આપું છું, માટે જે તમારા હૃદયમાં ઇચ્છા હોય તે માગો કદાચ તે નહીં લેવા લાયક હશે તો પણ હું આપીશ તેટલામાં ઋત્વિજોએ કહ્યું કે હે રાજન ! આ તક્ષક નાગ તમારે વશ થવા જલ્દીથી આવે છે. જુઓ ! આ તક્ષકનો લય કર શબ્દ સંભળાય છે. તેને ઇન્દ્રે મૂકી દેવાથી તે સ્વર્ગથી બ્રહ્મ થયો છે. અને મંત્રે કરીને ત્રાસ પામ્યું છે શરીર જેનું એવો તે, મોટા નિશાસ મુકતો થકો મેહાન થઈને અગ્નિમાં પડવા આવે છે. સૂત કહે છે—હવે તક્ષક નામ અગ્નિમાં પડશે એમ જાણી આસ્તીક પ્રાણજ્ઞ બોલ્યો કે, હે જનમેજય ! મને જે તમે વરદાન આપતા હો તો હું એવું વરદાન માગું છું કે, “આ તમારો યજ્ઞ વિરામ પામે અને એમાં હવે મર્યાદા ન પડે.” તે સાંભળી મનમાં અપ્રસન્ન થઈ જનમેજય રાજાએ કહ્યું કે, હે સમર્થ ! સોનું, રૂપું માગો અથવા કંઈ બીજું જે તમારી ઇચ્છામાં આવે તે હું આપું પણ આ મારો યજ્ઞ વિરામ ન પામે ત્યારે આસ્તીક બોલ્યો કે એ કંઈ પણ મને જોઈતું નથી, પણ તમારો યજ્ઞ વિરામ પામે એજ હું માગું છું, જેથી મારી માના કુળનું કલ્યાણ થાય સૂત કહે છે—એવું સાંભળીને મોહનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા જનમેજય રાજાએ વારંવાર કહ્યું કે હે પ્રાણજ્ઞમાં શ્રેષ્ઠ ! તમે બીજું વરદાન માગો જેથી તમારું કલ્યાણ થાય. એમ કહ્યું તોપણ તેણે બીજો વર માગ્યો નહીં. પછી હે તાત ! વેદને જાણનારા સભાસદ પ્રાણજ્ઞોએ એકઠા થઈને જનમેજય રાજાએ કહ્યું કે, આ પ્રાણજ્ઞને એના મામલા પ્રમાણે વર આપો.

તતો વેદવિદસ્નાત સદસ્યાઃ સર્વે યત્તં

રાજાનમૂચુઃ સાહતા લભતાં બ્રાહ્મણો વરં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि आस्तीकपर्वणि आस्तीकवरप्रदाने गुर्ज-
रभाषायां षट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥

અશ્વિન તથા સભાસદ ઇત્યાદિ બ્રાહ્મણો જે રાજના યજ્ઞમાં આવ્યા હતા, તેઓને રાજાએ જમાડીને પહેરામણી સહિત ઘટતી દક્ષિણા આપી; અને જે શિષ્યશાસ્ત્ર જાણનારે યજ્ઞતા આરંભમાં કહ્યું હતું કે બ્રાહ્મણ નિમિત્તથી આ યજ્ઞ વિરામ પામશે, તેને પણ પ્રસન્ન થઈને ઘણુંક ધન આપ્યું. પછી વિધિએ કરી રાજાએ અવબૃથસ્નાન કરીને બુદ્ધિમાન આસ્તીકને, તેને ઘેર મોકલ્યો. મોકલતી વખતે તેને રાજાએ કહ્યું કે તમારે ફરીથી આવવું, હું તમોને મારા અશ્વમેધ યજ્ઞમાં સભાસદ કરીશ. ત્યારે ડીક બહુ સાંઝે, એમ કહી રાજાને પ્રસન્ન કરીને આસ્તીક ખુશી થઈ પોતાને ઘેર ગયો. ત્યાં જઈને તેણે પોતાના મામા તથા મમ્ને પ્રમાણ કરી તેઓને બનેલું વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું, તે સાંભળીને ત્યાં જે સર્પો હતા તેઓને મોહ ટળી ગયો, ને તેઓએ આસ્તીક ઉપર ઘણા ખુશી થઈને વારંવાર કહ્યું કે, તમારી ઇચ્છામાં આવે એવો વર માગો. તમોએ અમને સર્પ યજ્ઞથી બચાવ્યા તેથી અમે ઘણા ખુશી થયા છીએ. હવે અમે તમારું શું પ્રિય કરીએ ? ત્યારે આસ્તીક બોલ્યો કે, સાયંકાળે, તેમજ પ્રાતઃકાળે બ્રાહ્મણ અગર બીજાને કોઈ આ ધર્મરૂપ આખ્યાનનો પાઠ કરે તેને તમારા થકી કંઈ પણ ભય ન થાય. તે સાંભળી પ્રસન્ન થયેલા સર્પોએ પોતાના ભાણેજ આસ્તીકને કહ્યું કે, એ તમારું વચન સત્ય થાઓ, એવો વર અમે તમોને આપીએ છીએ; હમેશ નમ્ર થઈને અમે તમોને ગમતું કર્યું તથા જે કોઈ આ ચાર મંત્રોમાંથી એકનો પણ પાઠ કરશે તેને અમારા થકી ભય થશે નહીં.

મંત્રો.

અસિતં ચાક્ષિમંતં ચ સુનીથં ચાપિ યઃ સ્મરેત્
દિવા વા યદિવારાત્રી નાસ્ય સર્પમયં ભવેત્ ॥

યો જરત્કારુણાજાતો જરત્કારૌ મહાયશાઃ
આસ્તીકઃ સર્પસન્નિવઃ પન્નગાન્યોઽભ્યરક્ષત ॥

તં સ્મરંતં મહાભાગા ન માં હિંસિતુમર્હથ
સર્પાસર્પમદ્રં તે ગચ્છસર્પમહાવિષં ॥

જનમેજયસ્ય યજ્ઞાંતે આસ્તીકવચનં સ્મર
આસ્તીકસ્ય વચઃશ્રુત્વા યઃ સર્પો ન નિવર્તતે
શતધામિદ્યતેમૂર્ધ્નિ શિશવૃક્ષફલં યથા ॥

સૂત કહે છે—સર્પોએ એ પ્રમાણે કહ્યા પછી મહાત્મા આસ્તીક બ્રાહ્મણ ખુશી થઈને ત્યાંથી ચાલતો થયો. એ રીતે સર્પોને સર્પયજ્ઞ થકી મૂકાવ્યા પછી પુત્ર પૌત્રવાન એવો ધર્મત્મા આસ્તીક બ્રાહ્મણ કાળે કરીને મોક્ષને પામ્યો. હે શૌનક ! આ આસ્તીકનું આખ્યાન યથાર્થ મેં તમોને કહ્યું, જેનો પાઠ કરવાથી કોઈ કાળે પણ સર્પનું ભય થાય નહીં. હે બ્રાહ્મણ ! હે શત્રુને દમનારા ! હુંકુલ સર્પનું વચન સાંભળીને સર્પસન્ન કેવો હશે ! એમ આશ્ચર્ય પામીને તમે મને પૂછ્યું તે મેં તમને કહ્યું, હવે તમારું કૌતુહલ શમી જાઓ.

યન્માં ત્વં પૃષ્ઠવાન બ્રહ્મન્ શ્રુત્વા હુંકુમભાષિતં
અપ્પેતુસુમહાબ્રહ્મન્ કૌતુહલમરિવમ ॥

વેદાંમને પાર પામેલા પોતાના શિષ્યોએ સહિત પધાર્યા. તેઓને જોઈને રાજાએ, પોતાના સભાસદો સહિત ઉભા થઈ, જેમ ઇંદ્ર બૃહસ્પતિને આસન આપે તેમ સભાસદોના અનુમતથી તેઓને સુવર્ણનું આસન આપ્યું. તે આસન ઉપર વ્યાસજી એકા એટલે જનમેજય રાજાએ, તેઓની શાસ્ત્ર પ્રમાણે પૂજા કરી સર્વેને પ્રસન્ન કર્યા, ને પાસે બેસીને પરસ્પર કુશળતા પૂછી. પછી સર્વ સભાસદોએ સહિત તેણે દાય જોડીને વ્યાસજીને પૂછ્યું કે, હે બ્રહ્મન ! કૌરવ અને પાંડવોને તમે પ્રત્યક્ષ જોયેલા છે, માટે તેઓનું ચરિત્ર મને કહો. તેઓનો પરસ્પર ભેદ કેમ થયો ? અને પ્રાણિયોનો નાશ કરનાર મોટું યુદ્ધ કેમ થયું ? હે બ્રાહ્મણ્યમાં ઉત્તમમય ! દૈવયોગથી વિષય જેનાં ચિત્ત થઈ ગયાં એવા મારા સર્વ પ્રપિતામહોનું વૃત્તાંત વિસ્તારથી મને કહો. એવાં જનમેજયનાં વચન સાંભળીને વ્યાસજીએ, પોતાની પાસે બેઠેલા વૈશંપાયન નામના પોતાના શિષ્યને આજ્ઞા કરી કે, કૌરવ પાંડવોનો પૂર્વે થયેલો ભેદ જેવી રીતે મારા થકી તમે સાંભળ્યો છે, તેવી રીતે આ રાજાને કહો. ગુરૂનાં વચન સાંભળીને બ્રાહ્મણ્યમાં શ્રેષ્ઠ તેમણે જનમેજય રાજાને, સભાસદોને તથા ખીજા જે સભ્ય ત્યાં બેઠેલા હતા તેમને કૌરવ પાંડવોનો ભેદ અને તે સર્વનો વિનાશ કહેવા માંડ્યો.

રાજે તસ્મૈ સદસ્યેભ્યઃ પાર્થિવેભ્યશ્ચ સર્વશઃ

મેદં સર્વવિનાશં ચ કુરુપાંડવયાંસ્તદા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि कथानुबंधे गुर्जर-
भाषायां षष्ठिमोऽध्यायः ॥ ६० ॥

અધ્યાય ૬૧ મો. વૈશંપાયને કહેલો ભારતસાર.

वैशंपायन उवाच—गुरवे प्राक्तनप्रस्कृत्य मनो बुद्धिसमाधिभिः

संपूज्य च द्विजान् सर्वास्तग्राम्यान्बिदुषो जनान् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—મન બુદ્ધિ અને સમાધિએ કરી પ્રથમ ગુરૂને નમસ્કાર કરીને, સર્વ બ્રાહ્મણો તથા વિદ્વાન જનોની પૂજા કરીને, સર્વ લોકને વિષે વિખ્યાત, મહાત્મા અને બુદ્ધિમાન વ્યાસજીનો મત હું કહું છું. હે રાજન ! તમારા જેવા યોગ્ય પુરૂષને આ ભારતની કથા સંભળાવવા વિષે મને ગુરૂની આજ્ઞા થઈ, તેથી હું પ્રસન્ન થયો છું. કૌરવ પાંડવો ભેદ, રાજ્ય વાસ્તે જુગટાથી થયેલો પાંડવોનો વનવાસ તથા પૃથ્વીનો ક્ષય કરનાર યુદ્ધ, કેમ થયું તે સર્વે હું કહું છું તે સાંભળો. પોતાના પિતા પાંડુ રાજા મરણ પામ્યા ત્યારે, શસ્ત્રવીર પાંડવો પોતાને ઘેર આવ્યા, ને થોડા કાળમાં વેદ તથા ધનુર્વિદ્યા બાણીને કુશળ થયા, તેઓને બળવાન, ઉત્સાહવાન, લક્ષ્મીવાન તથા પવિત્ર કીર્તિવાળા જોઈને શહેરના લોકો પ્રસન્ન થયા, તે કૌરવોથી સહન થયું નહીં. કૂર એવો દુર્યોધન, કર્ણ, અને શકુનિ, પાંડવોને અનેક તરેહથી દાખી દેવાની તળવીજ કરવા લાગ્યા. અને જેમ કુલિંગ પક્ષી, સિંહની દાઢમાં રહેલું માંસ તેના મોઢા ઉપર બેસીને ખાય છે, પણ મરણ બચ રાખતો નથી, તેમ શૂર એવો દુર્યોધન પણ મરણ બચ મૂકીને, સિંહ સરખા પરાક્રમી પાંડવોને રાજ્ય વાસ્તે વિવિધ પ્રકારે પીડા આપવા લાગ્યો. એક વખત પ્રમાણુકોટિ નામના તીર્થમાં ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્ર પાપી દુર્યોધને, બીમસેનને અન્ન સાથે વિષ આપ્યું. પછી

ભીમસેન સુતો હતો ત્યારે તેને બાંધીને ગંગાજીના જળમાં નાખી દઇ, દુર્યોધન પાંડવો પોતાના શહેરમાં આવ્યો. ત્યાં ગંગાના જળમાં પડેલા ભીમસેનને સર્પો કરડ્યા, પણ તે અણધારે પાંડવો નહીં, ને જળમાં પોતાના બંધન કાપી હુંશીઆર થઇને બહાર આવ્યો. વળી અનેક તરેહના છૂપા અને ખુલા ઉપાયે કરીને પણ, જ્યારે દૈવે રક્ષા કરેલા પાંડવોને મારવાને દુર્યોધન સમર્થ થઈ શક્યો નહીં ત્યારે કર્ણુ તથા દુઃશાસનાદિ મંત્રિયો સાથે વિચાર કરી, ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞા લઇને, તેણે વારણાવત નગરમાં લાખનાં ધર બનાવવાનો હુકમ કર્યો. જ્યારે તે ધર તૈયાર થઇ રહ્યાં ત્યારે પુત્રના પ્રિયને ઈચ્છનારા ધૃતરાષ્ટ્રે, પાંડવોને ત્યાં જઇને રહેવાની આજ્ઞા કરી. તેઓ હસ્તિનાપૂરથી નીકળ્યા તે વખતે વિદુરજીએ તેઓને તેઓના હિતની સલાહ આપી. પછી વારણાવતમાં જઇને માતા સહિત મહાત્મા પાંડવો, ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી એક વર્ષ સુધી લાખના ધરમાં સાવધાન થઇને રહ્યા. તે ધરમાં વિદુરજીની પ્રેરણાથી પાંડવોએ એક ભોંયડું કરાવ્યું, ને પછી તે ધરને આગ લાગી. પૂલોચનને બાળીને બચથી વિચ્છલ થઇ, તેઓ, માતા સહિત વિદુરજીની સલાહથી બળતા ધરથી બચી જઇને અર્ધ રાત્રે વનમાં નાસી ગયા. એ પ્રમાણે પાંડવોને જે જે વખતે દુર્યોધન થકી આપત્તિઓ આવી પડતી તે તે વખતે મહા બુદ્ધિમાન વિદુરજી તેઓના બચાવમાં સાવધાન રહેતા હતા. તે જેમ સ્વર્ગમાં રહેલો ઇન્દ્ર જીવ લોકને સુખ આપે છે, તેમ તેઓને નિરંતર સુખ આપતા હતા. પછી તે વનમાં એક પાણીના ઝરાની પાસે હિડિંબા નામે એક રાક્ષસ તેઓના બેવામાં આવ્યો. તેને મારીને હિડિંબા નામની તેની બેનને ભીમસેન પરણ્યા ને તેને વિષે ધટાટક્ય નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. પછી ત્યાંથી પણ દુર્યોધનના બચથી પીડાતા થકા પાંડવો નાદા તે એકચક્ર નગરમાં ગયા. ત્યાં એક બ્રાહ્મણના ધરમાં તે બ્રહ્મચર્યવાન, વેદાધ્યયન સંપન્ન અને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા પાંડવો માતા સહિત કેટલાક દિવસ રહ્યા. ત્યાં મહાબાહુ ભીમસેને બકાસુર નામે રાક્ષસને મારીને શહેરમાં માણસોની સાંત્વના કરી. પછી પંચાળ દેશમાં દ્રૌપદીનો સ્વયંવર છે, એમ સાંભળી તેઓ ત્યાં ગયા, ને દ્રૌપદીને પરણીને એક વર્ષ સુધી ત્યાંજ રહ્યા. ત્યાં બધા લોકોએ આ પાંડવો છે એમ જાણ્યું. પછી ત્યાંથી હસ્તિનાપુર ગયા. ત્યાં ધૃતરાષ્ટ્રે અને ભીષ્મપિતામહે કહ્યું કે, ભાઇઓની સાથે તમારે કજીઓ ન થાય, માટે તમારો નિવાસ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં અમે રાખ્યો છે. જેની નીચે કેટલોક દેશ છે ને જેમાં મોટા રાજમાર્ગો છે, એવા શહેરમાં અદેખાઇ મૂકીને તમે જાઓ. તે સાંભળી પાંડવો પોતાના સર્વ સંબંધીઓ સહિત પોતાની સમૃદ્ધિ લઇને ત્યાં ગયા; ને ધર્મરાજ જેમાં સુખ્ય છે એવા સાચા વ્રતવાળા પાંડવો, ધર્મના પ્રતાપે કરી બીજા રાજાઓને વશ કરી શત્રુઓને તપાવતા થકા ધણાં વર્ષો સુધી ત્યાં રહ્યા. મહા યશસ્વી ભીમસેન પૂર્વ દિશાને જીત્યા, ઉત્તર દિશા શરવોર અર્જુને જીતી, પશ્ચિમ દિશાનો નકુળે જ્ય કર્યો ને દક્ષિણ દિશાને સહદેવ જીત્યા. એ પ્રમાણે ચારે દિશાઓને જીતીને આખી પૃથ્વી વશ કરી, ત્યારે સત્ય પરાક્રમવાળા પાંડવો સુર્યની માફક શોભવા લાગ્યા. પછી કોઈ નિમિત્તથી ધર્મરાજએ પ્રાણ થકી પણ પ્રિય એવા પોતાના ભાઇ અર્જુનને વનમાં મોકલ્યા, જે બાર વર્ષ સુધી વનમાં રહ્યા, અને દારકામાં શ્રીકૃષ્ણ પાસે જઈ, કમળ સરખા નેત્રવાળી અને મધુર બોલનારી તેઓની નાની બેન સુભદ્રને હરી તેને પરણ્યા. પછી કોઇ વખતે શ્રીકૃષ્ણ સહિત અર્જુને પાંડવ વન બાળીને અગ્નિને તૃપ્ત કર્યો, ત્યારે

અગ્નિએ પ્રસન્ન થઇને ઉત્તમ ગાંડીવ ધનુષ, અક્ષય બાણે સદિત બે બાથાઓ તથા વાનરનું મિન્હ જેની ધબ્બમાં હતું એવો રથ, બક્ષીસ આપ્યા. ત્યાં મયદાનવને અર્જુને અગ્નિ થાળી બચાવ્યો. તેથી તેણે સર્વ રત્ન જડિત એવી દિવ્ય સભા પાંડવોને બાંધી આપી. તે સભા જોઇને દુર્યોધનને અદેખાઇ થઇ, તેથી તેણે શકુનિ સાથે બુગટું રમાડી યુધિષ્ઠિરને છેતરીને પાંડવોને બાર વર્ષ વનમાં મોકલ્યા. એક વર્ષ તેઓએ કૃષ્ણી રીતે રહેવું એવો કરાર કર્યો. પછી ચૌદમે વર્ષે પાંડવોએ આવીને પોતાનો ભાગ માગ્યો. પણ દુર્યોધને આપ્યો નહીં તેથી યુદ્ધ થયું. તેમાં પાંડવોએ ક્ષત્રિયોનો નાશ કરી દુર્યોધન રાજ્યને મારીને રાજ્ય મેળવ્યું. હે છત્રવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! કૌરવ પાંડવોના રાજ્યનો નાશ કરનાર બેહનું અને પાંડવોના જયનું વૃત્તાંત પૂર્વે આ પ્રમાણે બન્યું હતું.

एवमेतत्पुरावृत्तं तेषामक्लिष्टकर्मणां

भेदो राज्यविनाशाय जयञ्च जयतांवर ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि भारतसूत्रनाम गुर्जरभाषायां एकषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

૩૩૩૩૩૩૬૬૬૬૬૬

અધ્યાય ૬૨ મો. ભારત પ્રશંસા.

जबमेजय उवाच—कथितं वै समानेन त्वयासर्वं द्विजोत्तम

महाभारतमाख्यानं कुरूणां चरितं महत् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણુમા ઉત્તમ ! કૌરવોનાં મોટાં ચરિત્ર છે જેમાં એવું મહા-ભારતરૂપ આખ્યાન તમેએ સંક્ષેપથી કહ્યું, પણ તેથી મને તૃપ્તિ થઇ નથી, માટે ફરી વિસ્તારથી મને કહો. લોકોમાં વખણાયલા અને ધર્મને બાચુનારા પાંડવોએ, યુદ્ધમાં મારવા લાયક નહીં એવા બીજા દ્રોણાદિકોને માર્યા તેનું કારણ કંઈ પણ મોટું હશે, એમ હું માનું છું. નરમાં સિંહરૂપ, સમર્થ અને નિરપરાધી એવા પાંડવોએ, કુદ કૌરવોએ આપેલા કલેશોને કેમ સહન કર્યા ? તેમાં દશ હજાર હાથી સરખું જેનામાં સામર્થ્ય છે એવા બહુ બળવાન બીમસેને, કલેશ પામવા છતાં પણ પોતાનો ક્રોધ કેમ દબાવી રાખ્યો ? અને દુર્યોધન ધૃતસ્ટુના પુત્રોએ કલેશ પમાડેલાં દ્રૌપદીએ, તેઓને બાળી નાખવાને સમર્થ છતાં ક્રોધ અશ્રુએ કરી કેમ બાળી ન નાખ્યા ? દુરાત્મા કૌરવોએ યુધિષ્ઠિર રાજ્યને કપટથી બુગટું રચાડ્યું, તે તેમના આરે ભાઇઓએ કેમ કબુલ કર્યું ? વળી કલેશ સહન કરવા એમ નહીં એવા ધર્મના પુત્ર યુધિષ્ઠિરે પણ કલેશ કેમ સહન કર્યો ? અને શ્રીકૃષ્ણ જેના સાતથિ હતાં એમ તથા સંગ્રામમાં બહુક સેનાઓને મારનાર અર્જુને પણ કૌરવો થકી થએલા કલેશ કેમ સહન કર્યા ? એ બધું વૃત્તાંત તેઓના પરાક્રમે સહિત મને કહો વૈશંપાયન કહે છે હે રાજન ! સર્વ લોકમાં પૂજાયલા મહાત્મા વ્યાસજીનો સમમ મત હું કહું છું. મહાત્મા પાંડવેની તથા બીજા પરાક્રમી ક્ષત્રિયેની કીર્તિ વિસ્તારવા સાડ વ્યાસજીએ આ પવિત્ર ભારત રચ્યું છે, જેમાં સર્વ શ્રુતિઓનો અર્થ સમાવેલો છે. એવો આ ઇતિહાસ મનુષ્યોએ ધર્મ બુદ્ધિથી સાંભળવો. આ ભારત રૂપી ઇતિહાસ, હમેશ ઉલ્લોચમાં તત્પર એવા

મહામુનિ વ્યાસજીએ, તપ અને નિયમ ધારણ કરીને ત્રણ વર્ષે સમાપ્ત કર્યો હતો. જેને ધર્મ-ચરણની ઈચ્છા હોય તેણે આ ઇતિહાસ શ્રવણ કરવો. આ પવિત્ર ઇતિહાસ સાંભળીને માણસને જેટલી તૃપ્તિ થાય છે, તેટલી સ્વર્ગને પામવાથી પણ થતી નથી. એમાં ચારે વેદોનો અર્થ સમાવેલો છે, તેથી એ પવિત્ર અને શ્રવણ કરવા લાયક છે. હે જનમેજય રાજન ! પુણ્ય અને જય વાસ્તે આ હર્ષ આપનારી દિવ્ય કથા હું કહું તે સાંભળો. હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! ધર્મ, અર્થ, કામ, અને મોક્ષ એ ચારે પુરૂષાર્થ વિષે જેટલું આ ભારતમાં કહેલું છે તેટલુંજ ખીળાં શાસ્ત્રોમાં છે, ને જે વિષય આ ગ્રંથમાં કહેલો નથી તે ખીળાં કોઈ ગ્રંથમાં નથી.

ધર્મે ચાર્થે ચ કામે ચ મોક્ષે ચ ભરતર્ષભ
યદિહાસ્તિ તદન્યત્ર યન્નેહાસ્તિ ન તત્કચિત્ ॥*

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि महाभारतप्रशंसायां
गुर्जरभाषायां द्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૬૩ મો. ઉપરિચરનું આખ્યાન.

वैशंपायन उवाच-राजोपरिचरो नाम धर्मनित्यो महीपतिः

वभूव मृगयांगंतुं सदा किलघृतव्रतः ॥

વૈશંપાયન કહે છે-વ્રત ધારણ કરનાર અને નિરંતર ધર્મ પાળનાર એવો ઉપરિચર નામે એક રાજા મૃગયા કરવા ગયો હતો, ત્યાં એક આશ્રમમાં પોતાનાં શસ્ત્ર મૂકીને મોટું તપ કરવા લાગ્યો. મોટા તપે કરીને એ ઇન્દ્ર થશે એમ વિચારીને ઇન્દ્રાદિક દેવતાઓ તેની પાસે જઈ તેની સાંત્વના કરીને, મોટા તપથી નિવૃત્ત કરવા સારૂ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે, હે રાજન ! તમારા જેવા ધર્મ પાળનારાઓ છે તેથી પૃથ્વીમાં ધર્મ ઓછો થતો નથી, ને આખું જગત સારી રિચાતિમાં રહે છે. દેવતાઓએ એવી રીતે કહ્યા પછી ઇન્દ્રે કહ્યું કે હે રાજન ! સાવધાન રહીને લોકને વિષે નિરંતર તમે ધર્મ પાળો, જેથી પવિત્ર અને નાશ રહિત એવા લોકને પામશો. સ્વર્ગમાં રહેનારો હું, તેના પૃથ્વીમાં રહેનાર તમે આજથી મિત્ર થયા, માટે હે રાજન ! તપશ્ચર્યા મૂકીને પણ વાસ્તે જેમાં ધણો ચારો છે એવા, ધણા ધન ધાન્યવાળા, સ્વર્ગ સરખા. ભોગવવા લાયક પૃથ્વીના ગુણો કરી યુક્ત, અને રતોની ખાણોવાળા આ મનોહર ચેદિ દેશનું તમે રાજ્ય કરો. જે દેશમાં ધર્મશીલ મનુષ્યો છે, સત્પુરૂષો સંતોષી છે, જ્યાં હસતાં હસતાં પણ ખોટું બોલવાની રીત નથી, પિતા પુત્ર જૂદા રહેતા નથી, ને પુત્રો પોતાના વડિલના હિતમાંજ રહે છે. જ્યાં ગાયોને હળમાં જોડતા નથી અને ચારે વર્ણો પોતપોતાને ધર્મે ચાલનારા છે. હવે હું તમોને દેવતાઓને ભોગવવા લાયક રક્ષાટિક મણિનું એક વિમાન આપું છું, તે તમારી પાસે રાખજો ને તેમાં બેસીને સર્વની ઉપર દેવતાની પેઠે તમે આકાશમાં ફરજો અને જેનાં કમળ કર-માતાં નથી એવી આ વૈજયંતી માળા પણ હું તમોને આપું છું. જે સંગ્રામમાં ધારણ

* મદ્રાસની પ્રતમાં ૬૨ માના ખીળ વધારે મ્લોકો છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ ૬૩ મો એકસોજ અધ્યાય છે ને ૬૪ મા અધ્યાયથી ઉપરિચરનું આખ્યાન શરૂ થાય છે.

કરશે તો તમને થત્ર બાધ કરશે નહીં ને એ માળાથી તમે ઓળખાશે. વળી એક વાસની લાકડી પણ આપીને ઇન્દ્રે રાજને કહ્યું કે, દર વર્ષના આરંભમાં એની પૂજા કરજો જેથી હું પ્રસન્ન થઇશ. પછી તે રાજ પોતાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યો ને તે ઇન્દ્રની આપેલી લાકડીને બીજા વર્ષના આરંભમાં ઇન્દ્રની પૂજા વાસ્તે પૃથ્વીમાં ઉભી રાખીને તેની વિધિએ કરી તેણે પૂજા કરી. પછી ઇન્દ્રે પ્રસન્ન થઇને કહ્યું કે, જેમ આ ઐદિદેશના રાજાએ મારો ઉત્સવ કર્યો તેમ બીજા પણ રાજાઓ તથા મનુષ્યો જે આ મારો ઉત્સવ કરશે તેનો જય થશે, તેને લક્ષ્મી મળશે તથા તેનો બધો દેશ સમૃદ્ધિવાન અને સુખી થશે. હે જનમેજય ! ત્યારથી બીજા રાજાઓ તથા મનુષ્યો વર્ષના આરંભમાં એક ઉંચી લાકડી પૃથ્વીમાં રાખીને તેના ઉપર વસ્ત્ર, અલંકાર તથા ફૂલની માળાઓ રાખીને ઇન્દ્રનો ઉત્સવ કરે છે. પછી તે હિપરિચર રાજાને, પ્રહરથ પ્રત્યથ, કુશાંમ, માવેલ્લ અને યદુ નામના પાંચ પુત્રો થયા, જેઓને તેણે જૂદા જૂદા દેશોનું રાજ્ય આપ્યું. પછી તે રાજ પોતે ઇન્દ્રના આપેલા સ્ફાટિક મણિના વિમાનમાં બેસીને આકાશમાં ફરતો હતો ને તેની પાસે હમેશાં ગંધર્વ તથા અપ્સરાઓ રહેતાં હતાં. કાંઈ વખતે તે રાજના શહેરની પાસે વહેનારી શુક્રિતમતી નામની નદીને કાલાહલ નામના ચેતના યુક્ત પર્વતે કામની ઇચ્છાથી પોતાને વિષે રોકી રાખી. ત્યારે તે રાજાએ તે પર્વતને પોતાની લાતથી માર્યો, તેથી તેમાં છિદ્ર થવાથી તે નદી પાછી વહેવા લાગી. પછી તે નદીએ તે પર્વત થકી પોતાને વિષે ઉત્પન્ન થએલાં કન્યા તથા પુત્રને, પોતાને રાજાએ મૂકાવી તેથી પ્રસન્ન થઇને તેને આપ્યાં. ત્યારે તે રાજાએ, તે પુત્રને લઈ તેને પોતાનો સેનાપતિ કર્યો ને તે ગિરિકા નામની કન્યાને પોતાની સ્ત્રી કરી. પછી કાંઈ કાળે ઋતુકાળને વિષે સ્નાન કરીને પવિત્ર થઈ તે ગિરિકા સ્ત્રીએ પોતાના સ્વામિની પુત્રોત્પતિ વાસ્તે પ્રાર્થના કરી, અને તેજ દિવસે તે રાજના પિતૃઓએ પણ પ્રસન્ન થઇને તેને કહ્યું કે, “ અમારે વાસ્તે મૃગ મારીને લઈ આવ.” ત્યારે પોતાના પિતૃઓની આજ્ઞા માનીને, સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સરખી રૂપાળી પોતાની ગિરિકા સ્ત્રીને સંભારતો થકો, કામને વશ થયેલો રાજા વનમાં મૃગયા વાસ્તે ગયો. તે વન, સ્વાદિષ્ટ ફળવાળાં અનેક તરેહનાં મનોહર વૃક્ષોએ કરી અને સુંદર પક્ષિઓના શબ્દોએ કરી વસંત ઋતુમાં જેવો ફૂંબેરનો બગાચો શોભે તેમ શોભતું હતું. એવાં વનમાં કામથી પીડાયેલો રાજા મરજી પ્રમાણે ફરતો હતો, તેનામાં ઘણા ફૂલ, પાંદડાં તથા લતાઓથી શોભાયમાન એક આસો-પાલવનું ઝાડ તેના જોવામાં આવ્યું જેની છાયામાં તે સુખે કરીને બેઠો. ત્યાં કામને વધારનાર સુગંધી વાયુની પ્રેરણાથી પોતાની ગિરિકા સ્ત્રીની સાથે તેણે નાનસ ગમન કર્યું, જેથી તેનું વીર્ય નીચે પડી ગયું. ત્યારે “ આ મારું વીર્ય વૃથા ન જાય અને મારી સ્ત્રીને ઋતુકાળ પણ વૃથા ન જાય તેમ મારે કરવું. ” એવો વારંવાર વિચાર કરી તે વીર્યને મંત્રીને પોતાના વિમાનની પાસે બેઠેલા એક બાજપક્ષીને, ધર્મ અર્થના સૂક્ષ્મ તત્વને જાણનાર તે રાજાએ કહ્યું કે, હે પક્ષી ! આ મારું વીર્ય જલદીથી મારે ઘેર જઇને મારી સ્ત્રી ગિરિકાને આપ, કારણુ આજે તે ઋતુકાળથી નાઇને પવિત્ર થઈ છે. એવું સાંભળી તે બાજપક્ષી તે વીર્ય લઇને વેગથી ઉડીને ગિરિકા પાસે જવા લાગ્યો, ત્યાં રસ્તામાં એક બીજા બાજ તેને જોયો ને તેની પાસે માંસ છે એમ ધારીને પાસે આવ્યો. ત્યારે તે બેઉનું આકાશમાં ચાંચે કરી યુદ્ધ થયું, તેથી તે વીર્ય, નીચે યમુના નદી વહેતી હતી તેમાં

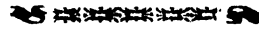
પસી ગયું. તે નદીના જળમાં અદ્રિકા નામની અપ્સરા ધ્રુવાના શાપથી 'માછલીના રૂપે રહેતી હતી, તેણે વેગથી આવીને તે વીર્ય ગ્રહણ કર્યું. પછી દસમે મહીને તે માછલી કોઈ ઢીમરોની જળમાં આવી ગઈ, ને તે ઢીમરોએ જ્યારે તેને ચીરી, ત્યારે તેના ઉદરમાંથી એક સ્ત્રી તથા એક પુરૂષ નીકળ્યાં. એવું આશ્ચર્ય જોઈ તે ઢીમરોએ ઉપરિચર રાજા પાસે જઈને કહ્યું કે માછલીના ઉદરમાંથી આ એ મનુષ્ય નીકળ્યાં છે. ત્યારે રાજાએ તે એમાંથી પુરૂષને ગ્રહણ કરીને પોતાની પાસે રાખ્યો, જે સાચી પ્રતિજ્ઞાવાળો અને ધર્મિષ્ઠ એવો મત્સ્ય રાજા કહેવાયો. અંતે તે અપ્સરા જે ધ્રુવાના શાપથી માછલી થઈને યમુના નદીમાં રહી હતી, તેને ધ્રુવાએ શાપ આપતી વખતે કહ્યું હતું કે, “ તું એ મનુષ્યને ઉત્પન્ન કરીને માછલીની યોનિચક્રી મુક્ત થઈશ. ” તે પ્રમાણે જ્યારે ઢીમર લોકોએ તે માછલીને ચીરી ત્યારે તેના પેટમાંથી એ મનુષ્ય નીકળ્યાં, ને તે અપ્સરા માછલીનું રૂપ મૂકી પોતાનું અસલ સ્વરૂપ ધારણ કરી સ્વર્ગમાં ગઈ. હવે તે ઉપરિચર રાજાએ તે પુરૂષને ગ્રહણ કરીને તે કન્યાને જોઈ, તો તેના શરીરમાં માછલીના જેવો ગંધ આવતો હતો, તેથી તે ઢીમરોમાંના એક ઢીમરને કહ્યું કે, એ કન્યાને તું દીકરી કરીને રાખ. રાજાનાં વચન સાંભળી ઢીમરે તે કન્યાને રાખી. પછી ઢીમરને ઘેર તે રૂપાળી અને શુભવતી કન્યા મોટી થઈ અને યમુના નદી પાર ઉતારવા વાસ્તે એના બાપે રાખેલા નાવને ચલાવવાનું કામ કરવા લાગી. એક વખતે તીર્થ યાત્રા કરતા કરતા પરાશર નામના ઋષિ ત્યાં આવ્યા, ને યમુના પાર ઉતરવા વાસ્તે તેના નાવમાં બેઠા.

અત્યંત રૂપાળી, સુંદર હાસ્યવાળી, અને સિદ્ધ પુરૂષો જેની ઇચ્છા રાખે એવી કન્યાને જોતાંજ, મુનિમાં શ્રેષ્ઠ અને શુદ્ધિમાન પરાશર ઋષિને કામ ઉત્પન્ન થયો. તેણે માછલીની કન્યાને કહ્યું કે હે કલ્યાણી ! તું મારી સાથે સંગ કર. તે સાંભળી તે સત્યવતી નામની કન્યાએ કહ્યું કે, આ કિનારા પર ઋષિઓ ઉભા છે તેઓના દેખતાં આપણો સમાગમ કેમ થાય ? એ પ્રમાણે તે કન્યાનું કહેવું સાંભળી પરાશર ઋષિએ, તેજ વખતે જાકળ ઉત્પન્ન કર્યું જેથી કોઈ કોઈને દેખે નહીં, એવું ચોક્કસ અંધારા સરખું થઈ ગયું. તે જોઈ આશ્ચર્ય પામીને લજ્જતી થકી તે કન્યા બોલી કે, હે ભગવાન ! હમેશાં પિતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારી હું કન્યા છું. તે જો માં કન્યાપણું તમારા સંગથી દૂષિત થાય તો આ દુનિયામાં રહીને હું કેવી રીતે જીવી શકું ? ને શું મુખ લઈને મારે ઘેર જઈ ? એ સર્વ વાત ધ્યાનમાં લઈને જેમ કરવું ઘટે તેમ કરો. પ્રસન્ન થઈને તે ઋષિ બોલ્યા કે, માં પ્રિય કરવાથી તારું કન્યાપણું દૂષિત થશે નહીં એવો હું તને વર આપું છું. અને બીજું પણ તારી ઇચ્છામાં આવે તે માગી લે. હે પવિત્ર હાસ્યવાળી ! મારો પ્રસાદ પૂર્વે ક્યાંય વૃથા થયો નથી. તે સાંભળી તે કન્યાએ, પોતાનું શરીર ઉત્તમ સુગંધવાળું થાય એવું વરદાન માગ્યું, જે પ્રસન્ન થઈને તે ઋષિએ આપ્યું. ત્યારે વરદાન મળ્યાથી તે કન્યા પ્રસન્ન થઈ. તેને સ્ત્રી પણું પ્રાપ્ત થયું, પછી તે અદ્ભુત કર્મવાળા ઋષિની સાથે તેણે સમાગમ કર્યો તેથી તરતજ તેને ગર્ભ રહ્યો, જેનો પ્રસવ તેજ વખતે પરાશરના દેખતાંજ થયો. જેને સત્યવતીએ યમુનાના એક દ્વીપમાં મૂક્યો તેથી તેનું નામ દ્વીપાયન પડ્યું. પછી તે પુત્ર, “ કંઈ કામ વાસ્તે મને યાદ કરશો તે વખતે હું આવીશ, ” એમ પોતાની મા સત્યવતીને કહી, તેની આજ્ઞા લઈ

તથ વાસ્તે ચાલી નીકળ્યો. પછી પરાશરના વરદાનથી સત્યવતી ગંધર્વતીના નામથી વિખ્યાત થઇ અને એક યોજનના અંતરથી તેના શરીરનો ગંધ આવતો, તેથી યોજન-ગંધા એવું તેનું ખીજું નામ પડ્યું. હવે યુગયુગને વિષે ધર્મનો એક એક પગ ઓછો થતો ગયો, તેમ મનુષ્યમાં આયુષ્ય તથા શક્તિ પણ કમી થતાં ગયાં. તે જોઇને તથા બ્રાહ્મણોના અનુગ્રહ વાસ્તે દ્વૈપાયને વેદોને વિરતાર કર્યો તેથી તેનું વ્યાસ એવું નામ પડ્યું. પછી તે સામથ્યવાન વ્યાસે, પોતાના મુમંતુ, ઋષિમિનિ, પૈલ, અને વૈશંપાયન નામના ચારે શિષ્યોને તથા પોતાના પુત્ર શકદેવજીને ચાર વેદ તથા મહાભારત ભણાવ્યાં. જે શિષ્યોએ ભારતની મૂલભૂત જૂદી જૂદી સંહિતાઓ પ્રકાશ કરી. પછી મોટા તેજવાળા મહાપરાક્રમી તથા મહાયશસ્ત્રી બીષ્મ, શાંતનુ રાજાની સ્ત્રી ગંગાને વિષે વસુના અંશથી ઉત્પન્ન થયા અણીમાંડવ્ય ઋષિના શાપથી યમરાજા શૂદ્ર થોડાં વિષે વિદુર રૂપે ઉત્પન્ન થયા. ગવલમણ થકી મુનિ સરખો સંજય નામે સૂત થયો. સૂર્ય થકી કૃતિને વિષે કવચ અને કુંડળ સંહિત મહા બળવાન કર્ણ ઉત્પન્ન થયો. લોકોના કલ્યાણ વાસ્તે જગતના કર્તા વિષ્ણુ ભગવાન વસુદેવ થકી દેવકીને વિષે પ્રગટ થયા. સત્યક અને હાંદક માદવો થકી અસ્ત્ર વિદ્યામાં કુશળ એવા સાત્યક અને કૃતવર્મા થયા, જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને અનુસર્યાં. ઉગ્ર તપવાળા મહર્ષિ ભરદ્વાજનું વીર્ય પડી ગયું જે યજ્ઞના એક પાત્રમાં રાખેલું હતું, તે વૃદ્ધિ પામ્યું તેમાંથી દ્રોણાચાર્ય થયા. ગૌતમ ઋષિના પુત્ર શરદ્વાનનું વીર્ય ખડના ભોજામાં પડી જવાથી મહા બળવાન કૃપાચાર્ય અને અશ્વત્થામાની મા કૃપી ઉત્પન્ન થયાં. અશ્વ-ત્થામાની ઉત્પત્તિ દ્રોણાચાર્ય થકી ગઇ. દ્રોણાચાર્યને મારવા વાસ્તે અર્જુન સરખી ક્રાંતિવાળો શૂરવીર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ધનુષે સંહિત યજ્ઞના અગ્નિ થકી ઉત્પન્ન થયો, તેજ યજ્ઞની વેદી થકી ઉત્તમ રૂપવાળી દ્રૌપદી પણ ઉત્પન્ન થઇ. સુબળ રાજા થકી શકુનિ અને દુર્યોધનની મા ગાંધારી ઉત્પન્ન થયાં. વ્યામળ થકી વિચિત્રવીર્યની સ્ત્રીઓને વિષે ધૃતરાષ્ટ્ર અને મહા બળવાન પાંડુરાજા, તથા દ્રાસીને વિષે ભુદિમાન વિદુરજી ઉત્પન્ન થયા. પાંડુરાજાની એ સ્ત્રીઓને વિષે ધર્મરાજ થકી યુધિષ્ઠિર, વાયુ થકી ભીમસેન, ઇન્દ્ર દેવ થકી સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ અર્જુન અને અશ્વિનીકુમાર થકી નકુળ તથા સહદેવ, એ પ્રમાણે પાંચ પુત્રો થયા. ભુદિમાન ધૃતરાષ્ટ્ર થકી દુર્યોધનાદિક સો પુત્રો તથા વૈસ્યો વિષે યુયુત્સુ નામનો એક પુત્ર મળી એકસો ને એક પુત્ર થયા. તેમાં દુર્યોધન, દુઃશાસન દુઃસહ, દુર્મર્ષણ, વિકર્ણુ, ચિત્રસેન, વિવિંશતિ, જય, સત્યવ્રત, પુરુષિત્ર, અને વૈસ્ય પુત્ર યુયુત્સુ, એ અગ્નિ-આર મહારથી થયા. ભગવાનની બેન સુભદ્રાને વિષે અર્જુન થકી મહાત્મા પાંડુરાજાનો પૌત્ર અભિમન્યુ થયો. દ્રૌપદીને વિષે યુધિષ્ઠિર થકી પ્રતિવંધ્ય, ભીમસેન થકી સુતસોમ, અર્જુન થકી શ્રુતકર્તિ, નકુળ થકી શતાનીક અને સહદેવ થકી શ્રુતસેન, એ પ્રમાણે સર્વ શાસ્ત્રમાં ચતુર અને રૂપસંપન્ન પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન થયા. હિંડિયાને વિષે ભીમસેન થકી ઘટોત્કચ નામે પુત્ર વનમાં ઉત્પન્ન થયો. અને દુપદ રાજા થકી શિખંડી થયો જે કન્યા હતી તેને રથણ નામના યક્ષે પુરૂષ કરી એ સર્વે તથા બીજા અસંખ્ય રાજાઓ કૌરવ પાંડવોના યુદ્ધમાં આવેલા હતા, પણ તે સર્વેનાં નામો ધણા વર્ષ સુધી પણ કહી શકાય નહીં, માટે એકલા મુખ્ય મુખ્યનાં નામો મેં કહ્યાં, જેઓની વાત આ આખ્યાનમાં આવેલી છે.

न शक्यानि समाख्यातुं वर्षाणामयुतैरपि
एतच्छ्रुतीर्तितामुख्या यैराख्यानमिदं ततं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि व्यासाद्युत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां त्रिषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥

અધ્યાય ૬૪ મો. બ્રાહ્મણોથી ક્ષત્રિયોની ઉત્પત્તિ.

जनमेजय उवाच-य एते कीर्तिता ब्रह्मन् ये चान्येनानुकीर्तिताः

सम्यक्कान् श्रोतुमिच्छामि राज्ञश्चान्यान् सहस्रशः ॥

જનમેજય કહે છે,—હે બ્રહ્મન્ ! જે રાજાઓનાં નામો તમે કહ્યાં તેમ જેઓનાં નથી કહ્યાં, તે સર્વેને તથા બીજા પણ હજારો રાજાઓને હું વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું, હે મોટા ભાગ્યવાળા ! દેવતાઓ સરખા અને મહારથી એવા તે રાજાઓ પૃથ્વીને વિષે શું કરવા ઉત્પન્ન થયા ? તે મને કહો. વૈશંપાયન કહે છે.—પૂર્વે એકરીશ્વ વાર નિઃક્ષત્રિય પૃથ્વી કરીને જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ મહેન્દ્ર પરંતમાં જઈ તપ કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે જ્યારે ક્ષત્રિય વગરની પૃથ્વી થઈ ત્યારે ક્ષત્રિયોની સ્ત્રીઓ સંતાનની ઉત્પત્તિ વાસ્તે બ્રાહ્મણો પાસે ગઈઓ. ત્યારે તેં તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા બ્રાહ્મણો ક્ષત્રિયોની વૃદ્ધ વાસ્તે તે સ્ત્રીઓની સાથે ઋતુ ઋતુની વખતે સમાગમ કરતા. તેથી તે સ્ત્રીઓ ગર્ભવતી થઈ ને અત્યંત પરાક્રમી ક્ષત્રિયોને તથા કન્યાઓને ઉત્પન્ન કર્યાં. પછી ઋતુગામી બ્રાહ્મણથી ઉત્પન્ન થયેલા તે ક્ષત્રિયો ધર્મિષ્ઠ અને મોટા આયુષ્યવાળા થયા ને તેમાંથી બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય, વૈશ્ય મને શ્રદ્ધ એ ચાર વર્ણો બંધાયા. જેઓ સ્ત્રીઓની સાથે હમેશ ગમન કર્યાને બદલે ફક્ત ઋતુકાળની વખતેજ સમાગમ કરતા, તેથી સૈકડો તથા હજારો વર્ષ જીવતા, અને સત્યતા, દયા, ક્ષમા, નમ્રતા, બ્રહ્મચર્ય, તથા વેદાધ્યયન ઇત્યાદિ ધર્મ પાળનારી તે પ્રજાને મન સંબંધી શોકાદિક તથા શરીર સંબંધી જ્વરાદિક દુઃખો કોઈ વખતે થતાં ન હતાં. હે રાજન ! પછી તે ક્ષત્રિયો, પર્વત, વન અને શેહેરો સહિત સમુદ્ર પર્યંત આખી પૃથ્વીમાં ધર્મથી રાજ્ય કરતા અને કામ કોષાદિક દોષોને મૂકીને દંડ દેવા લાયકનેજ દંડ આપીને પ્રજાનું પાલણ કરતા હતા જેથી ચારે વર્ણો, ધણો હર્ષ પામતા હતા. એવા ધર્મિષ્ઠ ક્ષત્રિયોના રાજ્યમાં વર્ષાદ પણ પ્રજાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્ષતો હતો. હે રાજન ! તે વખતે બાળક અવસ્થામાં કોઈ મરતું નહીં, ને યુવા અવસ્થા પામ્યા વગરનો કોઈ પણ પુરુષ સ્ત્રીને સમજતો નહીં. એ પ્રમાણે આયુષ્યવાળી પ્રજાની સાગર પર્યંત પૃથ્વી ભરાઈ ગઈ. તે વખતમાં ક્ષત્રિયો, ધણી દક્ષિણવાળા મોટા યજ્ઞોએ કરી ભગવાનનું યજ્ઞન કરતા હતા, બ્રાહ્મણો અંગ ઉપનિષદો સહિત વેદો ભણતા અને શ્રદ્ધની પાસે તેનો ઉચ્ચાર કરતા નહીં. વૈશ્યો બીજાઓ પાસે બળદોએ કરી પૃથ્વીને ખેડાવતા, અને દુર્ગળ પશુની રક્ષા કરતા હતા, તથા જ્યાંસુધી વાછડા ખડ ખાવા ન શિખ્યા હોય ત્યાંસુધી ગાયોને દેતા નહીં. વેપારીઓ પણ ખોટાં વજન રાખતા નહીં. હે રાજન ! તે વખતના મનુષ્યો અધર્મ જેમાં હોય એવાં કર્મ કરતા ન હતા, અને ચારે વર્ણો પોત પોતાના ધર્મ પાળતા હતા, તેથી કોઈ કાળે ધર્મનો લોપ થતો નહીં. ગાયો અને સ્ત્રીઓ પોતપોતાનો ગર્ભ ધારણ કરતાં હતાં. વસંતાદિ ઋતુઓને વિષે વૃક્ષો ઉપર બરાબર ફળપુલો આવતાં હતાં. એ પ્રમાણે સત્યયુગ વર્તતો હતો ત્યારે બ્રાહ્મણોથી આખી પૃથ્વી ભરાઈ ગઈ હતી, અને મનુષ્ય લો-

ક્રમાં સુખ વર્તી રહું હતું એટલામાં દેવતાઓથી પરાભવ પામીને ઐશ્વર્યથી બ્રષ્ટ થયેલા દૈત્યો પૃથ્વીના રાજ્ય વાસ્તે રાજાઓના ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થયા, તથા કેટલાક પશુની યોનિને વિષે પણ પેદા થયા. પછી તેઓ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, તથા શૂદ્રને અને બીજા પણ પ્રાણિઓને ત્રાસ પમાડીને મારતા થકા અને આશ્રમમાં રહેલા મહાન ઋષિઓનો પણ તિરકાર કરતા થકા, આખી પૃથ્વીમાં ફરવા લાગ્યા, ત્યારે તેઓનો ભાર પૃથ્વીથી સહેવાયો નહીં, તેથી તેણે સર્વલોકમાં પિતામહ બ્રહ્માને શરણે જઈને તેઓને પ્રણામ કર્યો, અને સર્વ દેવતાઓ સાંભળે તેમ પોતાનું દુઃખ તેઓને કહ્યું. તે સાંભળી બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે હે વસુંધરા! જે કામ માટે તું મારી પાસે આવે છે, તે વિષે હું દેવતાઓને આજ્ઞા કરું છું. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી પૃથ્વીને વિદાય કરીને બ્રહ્માજીએ બધા દેવતાઓ, ગંધર્વો અને અપ્સરાઓને કહ્યું કે, આ પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા સાડ તમે સર્વે, અંશે કરીને પૃથ્વીમાં જૂદા જૂદા અવતાર ધારણ કરો. એવી બ્રહ્માની આજ્ઞા ગ્રહણ કરી, અંશે કરી પૃથ્વીમાં અવતરવાનો મનમાં નિશ્ચય કરી, દેવતાઓ, શંખચક્રાદિ આયુધ જેણે ધારણ કર્યાં છે, પીળાં વસ્ત્ર જેણે પહેર્યાં છે અને સુંદર જેનાં નેત્ર છે, એવા નારાયણ ભગવાન પાસે ગયા. અને ભગવાનને ઇદ્રે કહ્યું કે, પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા સાડ તમે અંશે કરી અવતાર ધારણ કરો ત્યારે ભગવાને કહ્યું કે હીક.

તં ભુવઃ શોધનાયેદ્ર ઉવાચ પુરુષોત્તમં

અંશનાવતરત્યેવં તથેત્યહચતં હરિઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अंशावतरणपर्वणि गुर्जरभाषायां
चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

૩૩૩૩૩૩૬૬૬૬૬૬

અધ્યાય ૬૪ મો. ભૂલોકમાં દેવાવતરણ.

સંભવપર્વ.

वैशंपायन उवाच—अथ नारायणेनैन्द्रश्चकारसह संविदं

जवतर्क्षुं महीं स्वर्गादंशतः सिंहतः सुरैः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી દેવતાઓ સહિત અંશે રીને સ્વર્ગથી પૃથ્વી ઉપર અવતાર લેવાનો નારાયણ ભગવાન સાથે વિચાર કરીને, બધા દેવતાઓને અવતરવાની આજ્ઞા આપીને, ઈન્દ્ર પોતાને ઘેર ગયો. હવે શત્રુઓના નાશ વાસ્તે તથા સર્વ લોકના કલ્યાણને અર્થે બધા દેવતાઓ, બ્રહ્મર્ષિઓ તથા રાજર્ષિઓના કુળમાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે અવતરીને, દાનવો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, તથા પનજોનો અને મનુષ્યોને ખાનારા બીજા અનેક પ્રાણિઓનો નાશ કરવા લાગ્યા. પણ હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ! દેવતાઓ બળવાન હોવાથી દૈત્યોથી પરાભવ પામતા નહીં. જનમેજય કહે છે—દેવો, દાનવો, યક્ષો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ તથા મનુષ્યાદિક સર્વ પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિ મને વિસ્તારથી કહો. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન! મરીચિ, અત્રિ, અંગિરા, પુલસ્ત્ય, પુલહ અને કૃતુ, એ છ મહર્ષિ પ્રથમ બ્રહ્મા થકી માનસ પુત્ર થયા. પછી મરીચિના કશ્યપ થયા. તેઓને દક્ષગ્નપતિએ, અદિતિ,

દ્વિતિ, દનુ, કાલા, દનાયુ, મિહિકા, ક્રોધા, પ્રાધા, વિશ્વા, ત્રિનતા, કપિલા, મુનિ તથા
કદૂ નામની પોતાની તેર કન્યાઓ આપી. તેમાં અદિતિ થકી ધાતા, મિત્ર, અર્થમા, મન્દ્ર,
વરૂણ, અંશ, ભગ, વિવસ્વાન, પુષા, સવિતા, ત્વષા તથા વિષ્ણુ નામનો ચાર પુત્રો થયા.
દિતિથકી એકજ હિરણ્યકશિપુ પુત્ર થયો. હિરણ્યકશિપુના, પ્રહ્લાદ, સંહાદ, અનુહાદ.
શિષિ અને બાળકલ નામના પાંચ પુત્રો થયા. પ્રહ્લાદથકી વિરોચન કુંભ તથા નિકુંભ
નામે ત્રણ પુત્રો થયા. વિરોચનનો બાલરાજ ને તેનો મહાદેવજીનો સેવક બાણાસુર ઉત્પન્ન
થયો. દનુના વિપ્રચિત, શંબર, નમુચિ, પુલોમા, અસિલોમા, કેશિ, દાનવ, અયઃશિરા, અ-
શ્વશિરા, અશ્વશંકુ, ગમનમૂર્ધા, કેતુમાન; સ્વર્ભાનુ, અશ્વ, અશ્વપતિ, વૃષપર્વા, અબજ, અશ્વ-
ક્રીવ, સુદમ, તુહુંડ, ઇશ્વપાત, એકચક્ર, વિરૂપાક્ષ હર, અહર, નિચંદ્ર, નિકુંભ, કુપટ, કપટ,
શરભ, શલભ, સૂર્ય, અને ચંદ્રમા નામના તેત્રીશ પુત્રો થયા, જે દાનવો કહેવાયા. એમાં
સૂર્ય ચંદ્ર જે કહ્યા તે દેવતાઓના સૂર્ય ચંદ્ર સમજવા નહીં. દનુના તેત્રીસ પુત્રોમાંથી
દાનવ નામે પુત્રના, એકાક્ષ, અમૃતપા, પ્રલંબ, નરક, વાતાપી, શત્રુતપન્ શક, ગવિષ્ઠ, વનાયુ
અને દીર્ઘ જીવ નામના દશ પુત્રો થયા. તેઓ થકી અસંખ્ય પુત્ર પૌત્રાદિ થયા. સિંહિકાને
વિષે સૂર્ય ચંદ્રને પીડનારો રાહુ નામે પુત્ર થયો. ક્રોધાથકી સુચંદ્ર, ચંદ્રહંતા અને ચંદ્રપ્રમર્દન
નામે ત્રણ પુત્રો થયા તેને બીજા કૂર સ્વભાવવાળા અનંતપુત્ર પૌત્રાદિક થયા. દનાયુ થકી
વિક્ષર, બળ, વીર, વૃત્ર, અને બીજા ક્રોધને વશ એવા પુત્રો થયા. કાળાના વિનાશત્ર, ક્રોધ,
ક્રોધહંતા, ક્રોધશત્રુ અને બીજા કાળકેય નામથી વિખ્યાત એવા ધણા પુત્રો થયા. એ
અસુરોના ઉપાધ્યાય શુક્રાચાર્ય થયા. તે શુક્રાચાર્યના ત્વષ્ટાધર, અત્રિ, અને બીજા કૂર કર્મ
કરનારા બે મળીને અસુરોને યજ્ઞ કરાવનારા ચાર પુત્રો થયા. વિનતા થકી તાર્ક્ષ્ય, અરિ-
ષ્ટનેમિ, ગરૂડ. અરૂણ આરૂણિ અને વારૂણિ નામના છ પુત્રો થયા, કદ્રને વિષે શેષ, અનંત,
વાસુકિ, તક્ષક, કૂર્મ, અને કુલિક નામના પત્રો થયા. ભીમસેન, ઉગ્રસેન, સુપર્ણ, વરૂણ,
ગોપતિ, ધૃતરાષ્ટ્ર, સૂર્યવર્ચા, અર્કપર્ણ, પ્રયુત, ભીમ, ચિત્રરથ, વશી, શાલિશિરા, પર્જન્ય,
કલિ અને નારદ. એ સોળ દેવ ગંધર્વો મુનિ નામની કન્યા થકી થયા. અનવદ્ધા, મનુ,
વંશા, અમુરા, માર્ગણપ્રિયા, અરૂપા, સુભગા, ભાસી, અલંબુષા, મિશ્રકેશી, વિદ્યુતપર્ણી,
તિલોત્તમા, અરૂણા, રક્ષિતા, રંભા મનોરમા, ત્રેક્ષની, સુબાહુ, સુરતા. સુરજા, અને
સુપ્રિયા એટલી અપ્સરાઓ, તથા મિદ્ધ, પૂર્ણ, બલિ, પૂણાયુ બલ્લચારી, રતિગુણ, સુપર્ણ,
વિશ્વાસુ, ભાનુ, સુચંદ્ર, હાહા, હુહુ, અતિબાહુ અને તુંબક એટલા દેવ ગંધર્વો પ્રાધા થકી
થયા. અમૃત, બ્રાહ્મણ, ગાયો તથા કેટલાક ગંધર્વો અને અપ્સરાઓ કપિલા થકી પણ
થયાં. એ પ્રમાણે ગંધર્વ અપ્સરાદિકાની ઉત્પત્તિ મે તમોને કહી. હે રાજન ! જે કોષ
આ વંશનો નિયમે કરી, મહાત્મા પુરૂષો, બ્રાહ્મણો તથા દેવતાઓની પાસે પાક કરે છે
તેને ધણી પ્રજા થાય ને લક્ષ્મી તથા યશ મળે તે તે મૂવા પછી ઉત્તમ ગતિને પામે.

इमं तु वंशं नियमेन यः पठेत् महात्मनां ब्राह्मणदेवसन्निधौ

अपत्यलाभं लभते स पुष्कलं श्रियं यशः प्रत्यचशोभनां गतिं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अश्वत्थાદિ વંશકથને

गुर्जरभाषायां पंचषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

અધ્યાય ૬૬ મો. દક્ષપ્રજાપતિનો વંશવિસ્તાર.

વૈશંપાયન ઉવાચ—બ્રહ્મણો માનસાઃ પુત્રા વિવિદિતાઃ વળમહર્ષયઃ

एकादशसुताः स्थाणोः ख्याताः परतेजसः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—મેં તમોને જ્ઞાનાના છ માનસ પુત્રો જે મહર્ષિ હતા, તે કહ્યા. પણ સાતમા સ્થાણું એવે નામે પણ પુત્ર હતા. તે થકી મૃગવ્યાધ, સર્પ, નિરર્તિ, અન્તૈ-કપાત, અહિબુદન્ય, પિનાકી, દહન, ઇશ્વર, કપાલી, સ્થાણું અને ભગ એ અગિયાર રૂદ્રો થયા. જ્ઞાનાના છ માનસ પુત્રોમાંના અંગિરા થકી યૃહસ્પતિ, ઉતથ્ય અને સંવર્ત નામના ત્રણ પુત્રો થયા. અત્રિના તો સર્વ વેદને જાણનાર, સિદ્ધ અને શાંત બુદ્ધિવાળા મહર્ષિ ધણાક પુત્રો સંભળાય છે. પુલસ્ત્યના રાક્ષસો, વાનરો, કિન્નરો અને યક્ષો થયા. પુલહથકી તીડો, સિંહો, વ્યાઘ્રો, યજ્ઞો તથા વરૂઓ ઉત્પન્ન થયાં. કતુ થકી સૂર્યની સાથે ફરનારા વાલ્મિલ્ય નામે ઋષિઓ થયા. જ્ઞાનાના જમણા અંગુઠામાંથી દક્ષપ્રજાપતિ થયા અને ડાબા અંગુઠામાંથી તે દક્ષની સ્ત્રી થઇ. તે સ્ત્રીને વિષે દક્ષ થકી પચાસ કન્યાઓ ઉત્પન્ન થઇ. તેમાંથી દશે, કીર્તિ, લક્ષ્મી, દ્રુતિ, મેધા, પુષ્ટિ શ્રદ્ધા, પ્રિયા, બુદ્ધિ, લજ્જા અને મતિ નામની દશ કન્યાઓ ધર્મને, નક્ષત્રોના નામ વાળી સત્તાવીશ કન્યાઓ ચંદ્રમાને, અને તેર કન્યાઓ કશ્યપને આપી. ધર્મ થકી તેની ધુમ્રા નામની સ્ત્રીને વિષે ચંદ્રમા, શ્વાસા નામે સ્ત્રીને વિષે શ્વસન્, રતા નામની સ્ત્રીને વિષે અહ, શાંડિલી નામે સ્ત્રીને વિષે હુતાશન પ્રજાતા નામની સ્ત્રીને વિષે પ્રત્યુષ તથા પ્રભાસ, એ આઠ વસુઓ ઉત્પન્ન થયા. તેમાં ધર નામના વસુથકી દ્રવિણુ, દ્રુવ થકી કાળ, ચંદ્રમા થકી વર્યા, અહ થકી જ્યોતિષ તથા હુતાશન થકી કુમાર નામના પુત્રો ઉત્પન્ન થયા. શ્વસન્ થકી તેની શિવા સ્ત્રીને વિષે મનોજવ તથા અવિજ્ઞાતગતિ નામના એ પુત્રો થયા. પ્રત્યુષના દેવદ નામે ઋષિ થયા, તેના ક્ષમાવાન તથા બુદ્ધિમાન એ પુત્રો થયા. આઠમા પ્રભાસ નામે વસુ નકી બુહસ્પતિની બેનને વિષે શિલ્પશાસ્ત્રનો પ્રવર્તક વિશ્વકર્મા ઉત્પન્ન થયો. જેણે દેવતાઓને દિવ્ય વિમાનો રચી આપ્યાં ને જેની વિદ્યા ઉપર આજ પણ ઘણા કારીગરો જીવે છે. દક્ષપ્રજાપતિએ જેને દશ કન્યાઓ આપી હતી, તે ધર્મ જ્ઞાનાના જમણા સ્તનમાંથી થયા હતા. તેને શ્વમ, કામ તથા હર્ષ નામના બીજા ત્રણ પુત્રો થયા. તેમાં કામની રતી, શમતી પ્રાપ્તિ અને હર્ષની નંદા નામની સ્ત્રીઓને વિષે લોકો સર્વે રહ્યા છે. સૂર્યની વડવા સ્ત્રી થકી અંતરિક્ષમાં અશ્વિનીકુમાર થયા. જ્ઞાના થકી બુધ ઉત્પન્ન થયા ને તે થકી શુક્રાચાર્ય અને અ્યવન થકી તેની આરૂષિ સ્ત્રીને વિષે ઔર્વ નામે પુત્ર થયો. ઔર્વના ઋચીક, અને ઋચીકના જમદગ્નિ થયા. જમદગ્નિના ચાર પુત્રો થયા. તેમાં સૌથી નાના પરશુરામ સર્વ શાસ્ત્રમાં કુશળ અને ક્ષત્રિયોનો નાશ કરનારા થયા. બુધે મરતી પ્રજા એક બીજાને ખાવા લાગી તેથી સર્વ જૂતનો નાશ કરનારો અધર્મ ઉત્પન્ન થયો. તે અધર્મ થકી તેની નિરર્તિ સ્ત્રીને વિષે પાપકર્મ કરનાર, ભય, મહાભય અને મૃત્યુ નામના ત્રણ પુત્રો થયા. કશ્યપની કોઈ તામ્રા નામની સ્ત્રી થકી કાકી, શ્યેની, ભાસી, ધૃતરાષ્ટ્રી અને શુકી નામની પાંચ કન્યાઓ થઇ. તેમાં કાકીએ ધૂડ પક્ષીઓ; શ્યેનીએ બાજ પક્ષીઓ; ભાસીને ભાસ તથા ગૃધ્ર પક્ષીઓ; ધૃતરાષ્ટ્રીએ હંસ, રાજહંસો તથા ચક્રવાક અને શુકીએ પોપટોને ઉત્પન્ન

કર્યા. વળી કશ્યપની ક્રોધવશા નામની ક્રોધ સ્ત્રીએ, મૃગી, મૃગમંદા, હરી, ભદ્રમના, માતંગી, શાર્દૂલી, શ્વેતા, સુરભી અને સુરસા નામે નવ કન્યાઓ ઉત્પન્ન કરી. તેમાં મૃગી થકી ઐરાવત નામનો હસ્તી; હરી નામની કન્યા થકી વાનરો; શાર્દૂલી થકી સિંહ તથા વ્યાધો. માતંગી થકી હાથીઓ; શ્વેતા થકી દિગ્ગજ, સુરભી થકી રોહિણી, ગાંધર્વી અને અનલા નામની ત્રણ પુત્રીઓ અને સુરસા થકી કંક નામના પક્ષીઓ ઉત્પન્ન થયા. સુરભીની રોહિણી થકી ગાયો, ગંધર્વી થકી ઘોડા અને અનલા થકી નાળીએરી, ખજૂરી, તાડી, હિંતાલ, તાલ, ખજૂર અને ગુવાક, એ સાત જાતના વૃક્ષો થયા. અરુણી રથેની સ્ત્રી થકી સંપાતિ અને જટાયુષ થયા. હે રાજન ! હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ ! સર્વ મોટાં પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિ મેં તમોને રૂઢી રીતે કહી.

इत्येष सर्वभूतानां महतां जनुजाधिप
प्रभवः कीर्तितसम्यङ् मया मतिमतांवर ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां षट्षष्टि-
तमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૬૭ મો. દેવદાનવોનો મનુષ્યજન્મ.

देवानां दानवानां च गंधर्वाणां च रक्षसां
श्रोतुमिच्छामि तत्त्वेन मानुषे पुमहात्मनां
जन्मकर्म च भूतानां मतेषाममुपूर्वशः ॥

જનમેજય પૂછે છે—મહાત્મા દેવો, દાનવો, ગંધર્વો અને રાક્ષસોએ મનુષ્યોને વિષે જન્મીને શું શું કર્મ કર્યા, તે હું ક્રમે કરી સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! મનુષ્યોને વિષે જે દેવતાઓ અને દૈત્યોએ જન્મ લીધો તેમાં પ્રથમ દૈત્યોનો જન્મ કહું તે સાંભળો. વિપ્રચિત્તિ નામે દૈત્ય હતો તે જરાસંધ રાજ થયો. દિતિનો પુત્ર હિરણ્યકશિપુ શિશુપાલ રાજ થયો, પ્રહલાદના ચાર ભાઈઓ સંતદાદ, અનુતદાદ શિમિ અને બાષ્કળ હતા તે ક્રમે કરીને શલ્ય, ધૃષ્ટકેતુ, દ્રુમ અને ભગદત્ત નામના રાજાઓ થયા. અયઃશિરા, અહ્યંશિરા, અશ્વશંકુ, ગગનમૂર્ધા અને વેગવાન, એ પાંચ અસુરો કેકય દેશના રાજાઓ થયા. કેતુમાન નામનો દૈત્ય અમિતોજા નામે રાજ, સ્વર્ભાનુ દૈત્ય ઉગ્રસેન રાજ, અશ્વ નામનો દૈત્ય અશોક રાજ, અશ્વપતિ દૈત્ય હાર્દિક્ય રાજ, વૃષપર્વા દૈત્ય દીર્ઘપ્રજા રાજ, અજક દૈત્ય શાલ્વરાજ અને અશ્વગ્રીવ નામનો દૈત્ય રોચમાન નામે રાજ થયો. સૂક્ષ્મ દૈત્ય બૃહદ્રથ રાજ, તુંહુડ દૈત્ય સેનાબિંદુ રાજ, ઇશુપાત દૈત્ય નમ્રજીત રાજ, એક ચક્ર દૈત્ય પ્રતિવિંધ્ય રાજ, વિરૂપાક્ષ દૈત્ય ચિત્રધર્મા રાજ, હરદૈત્ય સુખાહુ નામે રાજ, અહર દૈત્ય બાલ્હીક રાજ અને નિચંદ્ર દૈત્ય મુંજકેશ નામનો રાજ થયો. નિકુંભ, ક્ષરભ, કુપટ, કપટ, શલભ, ચંદ્ર અને અર્ક નામના દૈત્યો ક્રમે કરીને દેવાધિપ, પૌરવ, સુપાર્શ્વ, પાર્વતેય, પ્રહલાદ, ચંદ્રવર્મા અને ઋષિક નામના રાજાઓ થયા. ગવિષ્ઠ નામનો દૈત્ય દ્રુમસેન રાજ, મયૂર નામે દૈત્ય વિશ્વ નામનો રાજ, સુપણ્ડુ દૈત્ય કાલકીર્તિ નામે રાજ, ચંદ્રહંતા દૈત્ય શુનક રાજ, ચંદ્રવિનાશન દૈત્ય

જનિક નામે રાજ, દીર્ઘજીવદૈત્ય કાશિ રાજ, રાહુ દૈત્ય કાચ નાનો રાજ, વિક્ષર નામે દૈત્ય પાંડવ દેશનો રાજ, બળ નામનો દૈત્ય પાંડવદેશનો રાજ વીર નામનો દૈત્ય પૌંડરમા-ત્સ્યક નામે રાજ, વૃત્ર નામનો અસુર મણિમાન રાજ, ક્રોધહંતા અસુર દંડ નામે રાજ અને ક્રોધવર્ધન દૈત્ય દંડધાર નામનો રાજ થયો. કાલકેવ દૈત્યોમાં જે આઠ દૈત્યો મુખ્ય હતા, તેમાંનો એક મગધ દેશનો રાજ જયતસેન, બીજો અપરાજીત રાજ, ત્રીજો નિષાદાધિપતિ, ચોથો શ્રેણિમાન, પાંચમો મહોજ, છઠ્ઠો અભિર, સાતમો સમુદ્રસેન અને આઠમો ધર્માત્મા રાજ થયો. કુક્ષી નામનો દૈત્ય પાર્વતીય નામે રાજ, કથન નામનો અસુર સૂર્યાક્ષ નામે રાજ અને સૂર્ય નામે દૈત્ય દરદ નામનો રાજ થયો. મદ્રક, કર્ણવેષ્ટ, સિદ્ધાર્થ, ક્રીકટ, સુવીર, સુગ્રાહુ, મહાવીર, બાહ્લીક, કથ, વિચિત્ર, સુરથ, નીલ, ભૂમિપાલ, રૂકિમજનમેજય, આષાઢ, વાયુવેગ, ભૂરિતેજ, એકલવ્ય, સુમિત્ર, વાટધાન ગોમુખ, કાર્ષક રાજઓ, ક્ષેમધુર્તિ, શ્રુતાયુ, ઉદ્ધવહ, બૃહત્સેન, ક્ષેમ, અગ્રતીર્થ, કુહર અને મતિમાન એટલા રાજઓ જે થયા, તે ક્રોધવશ નામના દૈત્યો અવતરેલા હતા. પૂર્વે કાલનેમિ નામે દૈત્ય હતો તે ઉગ્રસેનનો પુત્ર કંસ રાજ થયો. ગંધર્વોનો મુખ્ય પતિ દેવક રાજ થયો. બૃહસ્પતિના અંશ થકી દ્રોણાચાર્ય થયા. મહાદેવજી, યમરાજ કામ અને ક્રોધના અંશ થકી અશ્વત્થામા થયા. વસિષ્ઠના શાપે કરી અને ઇંદ્રની આજ્ઞાથી આઠ વસુઓ શંતનુ રાજ થકી તેની સ્ત્રી ગંગાને વિષે ઉત્પન્ન થયા, જેમાં સૌથી નાના ભીષ્મપિતામહ હતા. રૂદ્રના ગણથકી કૃપાચાર્ય, દ્વાપરના અંશે કરી શકુનિ રાજ અને વાયુના ગણથકી સાત્યકિ, દ્રુપદરાજ, કૃતવર્મા તથા વિરાટ રાજ થયા, અરિષ્ટાનો હંસ નામે પુત્ર ગંધર્વપતિના અંશ થકી થયો. વ્યાસજી થકી ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર થયા. કલિયુગના અંશથી દુર્યોધન થયો. એના સો ભાઇઓ રાક્ષસોના અંશ થકી થયા. જનમેજય કહે છે—હે વૈશંપાયન ! જે દુર્યોધનના સોએ ભાઇ-ઓનાં નામો મને ક્રમે કરીને કહો.

વૈશંપાયન કહે છે—દુર્યોધન, યુયુત્સુ, દુઃશાસન, દુઃસહ, દુઃશળ, દુર્મુખ, વિવિંશતિ, વિકર્ણુ, જલસંધ, સુલોચન, વિંદ, અનુવિંદ, દુર્ધર્ષ સુગ્રાહુ, દુઃપ્રધર્ષણ, દુર્મર્ષણ, દુર્મુખ, દુઃકર્ણુ, કર્ણુ, ચિત્ર, ઉપચિત્ર, ચિત્રાક્ષ, ચાર, ચિત્રાંગદ, દુઃપ્રહર્ષ, વિવિત્સુ, વિકટ, સમ, ઉર્ણનાભ, પદ્મનાભ, નંદ, ઉપનંદક, સેનાપતિ, સુષેણ, કુંડોદર, મહોદર, ચિત્રગ્રાહુ, ચિત્રવર્મા, દુર્વિરોચન, અયોગ્રાહુ, મહાગ્રાહુ, ચિત્ર, ચાપ, સુકુંડળ, ભીમવેગ, ભીમજળ, બક્ષાકી, ભીમવિક્રમ, ઉગ્રાયુધ, ભીમશર, કનકાયુ, દદાયુધ, દદવર્મા, દદક્ષત્ર, સોમકીર્તિ, અનુદય, જરાસંધ, દદસંધ, સત્યસંધ, સહસ્ત્રવાહ, ઉગ્રશ્રવા, ઉગ્રસેન, ક્ષેમમૂર્તિ, અપરાજીત, પંડિતક, વિશાલાક્ષ, દુરાધન, દદહસ્ત, સુહસ્ત, વાતવેગ, સુવર્ચસ, આદિલકેતુ, બૃહાશી, નાગદત્ત, અનુથોષ, કવચી, નિપંગી, દંડી, દંડધાર, ધનુર્ઘ, ઉગ્ર, ભીમરથ, વીર, વીરગ્રાહુ, અલોલુપ, અભય, રૌદ્રકર્મા, દદરથ, અનાદબ્ય, કુંડભેદી, વિરાવી, દીર્ઘલોચન, દીર્ઘગ્રાહુ, બૃહદાર, કનકાંગદ, કુંડજ અને ચિત્રક, એ સો પુત્રો, તથા દુઃશક્ષા નામની કન્યા અને વૈશ્યા પુત્ર યુયુત્સુ મળી એકસોને જે છોકરાં ધૃતરાષ્ટ્રને થયાં હતાં. તેઓ સર્વે યોગ્ય સ્ત્રીઓ સાથે પરણ્યા હતા અને દુઃશક્ષા કન્યા શકુનિના અનુમતથી સિંધુ દેશના જયદ્રથને પરણાવી હતી. ચંદ્રમાનો વર્યા નામનો પુત્ર અભિમન્યુ થયો. દ્રુપદ રાજનો પુત્ર મૃષ્ટદુગ્ધ અગ્નિના અંશથી થયો. દ્રૌપદીના પાંચ

પુત્રો વિશ્વદેવ દેવતાઓના અંશથી થયા. પોતાના પુત્રના છોકરા કુંતિભોજને કંઈ છોકરું ન હોવાથી, તેના ઉપર દયા કરીને, વસુદેવના પિતા શરસેન યાદવે, પોતાની પ્રથા નામની કન્યા તેને છોકરા માટે આપી; જેને વિષે સૂર્યના અંશ થકી કવચ અને કુંડળે સહિત કર્ણ નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. સનાતન એવા દેવના દેવ નારાયણ ભગવાન વસુદેવજીને ઘેર અવતર્યા. શેષ ભગવાન બળદેવજી થયા. સનતકુમાર પ્રહુમ્ન થયા. એ પ્રમાણે ઘણાક દેવતાઓ વસુદેવના કુળમાં અવતર્યા. હે રાજન ! આગળ મેં જે અપ્સરાઓનો ગણ કહ્યો તેના અંશથી પૃથ્વીમાં ભગવાનની સોળ હજાર સ્ત્રીઓ થઇ. લક્ષ્મીના અંશથી ભખ્મક રાજાને ઘેર સતી એવી રૂકિમણી થઇ. દન્દની રાત્રી સ્ત્રીના અંશથી દ્રુપદ રાજાને ઘેર યજ્ઞની વેદિમાંથી દ્રૌપદી ઉત્પન્ન થઇ. સિદ્ધિ અને ધૃતિના અંશથી પાંડવોની માતાઓ કુંતિ અને માદ્રિ થઇઓ, અને મતિના અંશથી કૌરવોની મા ગાંધારી થઇ. એ પ્રમાણે દેવતાઓ, અમુરો, ગંધર્વો, અપ્સરાઓ અને રાક્ષસો અંશે કરીને પૃથ્વીમાં અવતર્યા તે મેં તમોને કહ્યું. ધન, યશ, પુત્ર, આયુષ્ય અને જ્યને આપનારી આ અંશાવતરણ કંથા શુદ્ધ મને કરી શ્રવણ કરવી. એ પ્રમાણે દેવ, ગંધર્વ અને રાક્ષસો અંશે કરી અવતર્યા તે સાંભળીને ડાહ્યો પુરૂષ, ઉત્પત્તિ અને નાશ એવીજ રીતે થયા કરે છે એમ જાણી દુઃખની વખતે ખેદ પામતો નથી.

અંશાવતરણં શ્રુત્વા દેવગંધર્વરક્ષસાં

પ્રમવાપ્યયવિત્પ્રાજ્ઞો નકૃછેષ્વવસીદતિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां सप्त-
पष्ठित्तमोऽध्यायः ॥ ૬૭ ॥

અધ્યાય ૬૮ મો. પુરૂવંશની કથા.

जनमेजय उवाच—त्वत्तः श्रुतमिदं ब्रह्मन् देवदानवरक्षसां

અંશાવતરણં સમ્યગ્ ગંધર્વાપ્સરાસાં તથા ॥

જનમેજય કહે છે—હે બ્રહ્મન ! દેવો, દાનવો, રાક્ષસો, ગંધર્વો અને અપ્સરાઓ અંશે કરી અવતર્યા, તે મેં તમારા થકી સારી રીતે સાંભળ્યું. હવે આ બ્રાહ્મણોની સમક્ષ મને પુરૂકુળના રાજાઓનો વંશ આદિથી કહો. વૈશંપાયન કહે છે—પુરૂકુળના રાજાઓમાં દુષ્યંત નામનો રાજા સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીનું રક્ષણ કરનાર થયો, જેણે મ્લેચ્છ દેશોને પણ જીતી લીધા હતા. તેના રાજ્યમાં ચારે વર્ણો પોતપોતાનો ધર્મ પાળતા હતા. પૃથ્વી રસોએ કરી ભરેલી હતી, તેથી ઓછી મહેનતે ઘણો પાક થતો હતો. રત્ન તથા ધાતુઓ પણ ઘણું ઉંડું ખોદ્યા વગર મળતાં હતાં. કાષ્ટ પણ પુરૂષ પાપ તેમજ ચોરી કરતો નહીં. ભૂખ તથા બ્યાધિની કાષ્ટને બીક રહેતી નહીં. એવા રાજ્યના આશ્રયથી પ્રજા નિર્ભય થઇને રહેતી હતી. વખતસર વર્ષાદ વર્ષતો હતો, અધ્યાં ધાન્ય રસથી ભરેલાં થતાં હતાં અને પશુઓની પણ ઘણી વૃદ્ધિ થયેલી હતી. બ્રાહ્મણો પોતપોતાના કર્મમાં તત્પર રહેતા ને કાષ્ટ કાળે ખોડું બોલતા નહીં, એવા ધર્મરાજ્યનો પાળનાર દુષ્યંત રાજા, શરીરે દૃઢ, યુવાન, ગદ્દાયુદ્ધમાં ઘણો કુશળ, વિષ્ણુ સરખો બળવાન, સૂર્ય જેવો તેજસ્વી, સમુદ્ર સરખો ગંભીર, પૃથ્વી

1000-

અધ્યાય ૭૦ મો. કુણ્ડવાશ્રમ વર્ણન.

वैशंपायन उवाच-ततो मृगसहस्राणि हत्वा सबलवाहनः

राजामृगप्रसंगेन वनेभ्यश्चिद्वेशह ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે સેના અને વાહને સહિત દુષ્યંત રાજા હજારો મૃગોને મારીને વધારે મૃગોના શિકાર વારને ખીજ વનમાં પેઠો. તે વનમાં ફરતાં ફરતાં, રાજા દૂર નીકળી ગયો, તો વૃક્ષો વગરની ઉજ્જડ જમીન તેના જોવામાં આવી. તેને પણ મૃગીને રાજા આગળ આવ્યો. પછી ધણા શ્રમથી તે રાજા થાકી ગયો અને તેને ભૂખ તથા તૃષ્ણા પણ લાગી. એવામાં, મન તથા દૃષ્ટિને આનંદ આપનાર શીતળ પવને કરી યુક્ત, અનેક કુસવાળાં વૃક્ષો તથા હરિયાળી જમીનથી શોભતું, ધણા વિસ્તારવાળું, જેમાં મધુર કંઠવાળા કોકિલાદિ પક્ષીઓના શબ્દ તથા તમરાંના અવાજ થઈ રહ્યા હતા એવું, સુખદાયક જેની છાયાઓ છે એવા મોટી શાખાવાળા વૃક્ષોથી વીંટાયેલું, ભમરોના નાદે કરી યુક્ત, જેમાં કાંટાવાળા તથા ફળ વગરના વૃક્ષો તો હતાજ નહીં, અને એક ખીજને મળી ગયેલા વૃક્ષો વાયુથી હાલવાને લીધે વારંવાર ઝૂલતી વૃષ્ટિ કરતા હતા. જેમાં સિદ્ધ, ચારણ, ગંધર્વો તથા અપ્સરાઓ વસી રહ્યાં હતાં, મદોન્મત વાનરો તથા કિન્નરો રહેતા હતા અને જેમાં નદીઓ તથા ખીજાં ધણાં જળનાં સ્થાનકો હતાં, એવું વન આવ્યું. તેમાં તે રાજાએ, નાના પ્રકારના વૃક્ષોએ કરી શોભાયમાન અને પ્રજ્વલિત જેમાં અગ્નિ હતો એવો કણ્વ મહામુનિનો સુંદર આશ્રમ દીડો. જેની આસપાસ કેટલાક સન્યાસિ તથા મુનિઓ તપ કરતા હતા, તથા, કેટલાક બ્રાહ્મણો ઋગ, યજુ, સામ તથા અથર્વણ વેદોના મંત્રો ભણતા હતા. એવા આશ્રમની વચમાં થઇને માત્રિની નામે નદી વહેતી હતી. જેનું જળ ધણું સુંદર હતું અને જેના કિનારા ઉપર ચક્રાવાકદિક ધણા પક્ષીઓ, વાનરો, કિન્નરો, રીંછો, હાથીઓ, સિંહો તથા સર્પો એક ખીજ ઉપરનો દ્વેપ મૃદી શાંત થઇને વસતાં હતાં. એવી નદીએ કરી તે આશ્રમ, ગંગાજીથી જેમ બદ્રિકાશ્રમ શોભે તેમ શોભતો હતો. એવા આશ્રમમાં કણ્વ મહામુનિનું દર્શન કરવા માટે તે દુષ્યંત રાજાની ઇચ્છા થઇ, તેથી તેણે પોતાની સેનાને કહ્યું કે, મહામુનિ કણ્વ ઋષિના દર્શન વાસ્તે હું જાઉં છું, તે પાછો આવું ત્યાં સુધી તમે અહીં ઉભા રહેજો. એમ કહી ફક્ત પોતાના કારભારી તથા પુરોહિત સાથે લઇ રાજા આશ્રમની અંદર પેઠો. ત્યાં ઇન્દ્રના અગાથા સરખું સુંદર વન જોઇને તે પોતાને લાગેલી ભૂખ તથા તૃષ્ણાને ભૂલી જઈ પરમ હર્ષ પામ્યો. વળી મોક્ષ ધર્મમાં તત્પર, કાળને જાણનારા, ચારે વેદોમાં કુશળ એવા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા બ્રાહ્મણોને જોઇને પોતે જાણે બ્રહ્મલોકમાં ગયો હોય એવું તેને લાગ્યું. એવા કણ્વ ઋષિના તપથી રક્ષા પામેલા અને તપોવનના ગુણે કરી યુક્ત તે શ્રેષ્ઠ આશ્રમને રાજાએ સારી રીતે ફરીને જોયો, તોપણ તેનું મન તૃપ્ત થયું નહીં.

स काश्यपतपो गुप्तमाश्रमप्रवरं शुभं

नातृप्यत्प्रेक्षमाणो वै तपोवनगुणैर्युतं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्यानं मूर्जरभा-

षायां सप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

અધ્યાય ૭૧ મો. દુષ્યંત શકુન્તલા.

વૈશંપાયન ઉવાચ-તતો ગચ્છન્મહાબાહુરેકોમાત્યાન્ વિસૃજ્યતાન્
નાપદ્યન્નાશ્રમે તર્ક્ષિમસ્તમૃષિં સંશિતવ્રતં ॥

વૈશંપાયન કહે છે-પછી તે મહાબાહુ રાજા, પોતાના કારભારીઓને મૂકીને પોતે એકલો જ્યાં તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા કૃષ્ણ મહામુનિ રહેતા હતા ત્યાં ગયો, પણ તેઓને તેણે દીઠા નહીં. ત્યારે તે આશ્રમને શૂન્ય જોઈને, વનમાં પાછો આવજા આવે એવા ઉંચે સ્વરે કરીને તે બોલ્યો કે અહીં કોણ છે ? તે સાંભળી લક્ષ્મી સરખા રૂપવાળી તથા તપસ્વિનીનો વેષ જોણે ધારણ કર્યો છે અને સુંદર જેનાં નેત્ર છે એવી કન્યા તે આશ્રમમાંથી નીકળી, ને તે રાજાને જોઈને બોલી કે, તમે જાણે પધાર્યા. એમ કહી તેણે તે રાજાને આસન આપીને તેની ઘટતી પૂજા કરી. પછી તેની કુશળતા પૂછીને આશ્ચર્ય પામતી થકી તે બોલી કે તમારે શું કામ છે તે કહો ? એવાં મધુર વચન સાંભળીને સુંદર અંગવાળી તે કન્યાને રાજાએ કહ્યું કે, મહા ભાગ્યવાન કૃષ્ણ ઋષિના દર્શન માટે હું આવ્યો છું. હે કલ્યાણી ! હે સુંદર રૂપવાળી ! તે ક્યાં ગયા છે તે મને કહે. શકુન્તલાએ કહ્યું કે, મારા પિતા કૃષ્ણઋષિ ફોળા લેવા સાડ જહાર ગયા છે, માટે તમે બે ઘડી બેસો એટલામાં તેઓ આવશે. ત્યારે તે સુંદર હાસ્યવાળી, અને યુવા અવસ્થાને પામેલી કન્યાનાં એવાં વચન સાંભળીને દુષ્યંત રાજા બોલ્યો કે, હે સુંદર અંગવાળી ! તું કોણ છે ? કેની પુત્રી છે ? ને શું કરવા આ વન પ્રત્યે આવી છે ? તું આવી રૂપવાળી અને ગુણવાન કેમ છે ? હે સુંદરી ! માત્ર દર્શનથીજ તેં માંડે મન હરણ કરી લીધું છે માટે તું કોણ છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી હસીને મધુર વાણીએ કરી તે કન્યા બોલી કે, હે દુષ્યંત રાજા ! તપસ્વી ધૈર્યવાન, ધર્મને જાણનારા મહાત્મા કૃષ્ણઋષિની હું કન્યા છું. ત્યારે દુષ્યંત રાજાએ કહ્યું કે, હે મોટા ભાગ્યવાળી ! લોકોથી મનાયલા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા મહાત્મા કૃષ્ણઋષિ તો સદા બ્રહ્મચર્યવાન છે, તેની કન્યા તું કેમ સંભવે ? માટે હે યોગ્ય વરને વરનારી ! તે વિષે મને મોટા સંશય છે, તે તું ટાળવા લાયક છે. એવું સાંભળી શકુન્તલા બોલી કે, હે રાજા ! હું મહા મુનિ કૃષ્ણની કેવી રીતે કન્યા છું, તે વિષે યથાર્થ કહું તે સાંભળો. કોઈ વખતે, કોઈ ઋષિએ અહીં આવીને મહાત્મા કૃષ્ણઋષિને મારા જન્મ વિષે પૂછ્યું. તેને મહામુનિ કૃષ્ણઋષિએ કહ્યું તે મેં સાંભળ્યું છે. તેથી મારી ઉત્પત્તિ કહું છું. પૂર્વે વિશ્વામિત્ર ઋષિ મોટું તપ કરતા હતા, તેથી દેવતાઓનો રાજા ઇન્દ્ર તપાસમાન થયો, ને તેને એવું જાણ લાગ્યું કે, મને એ વિશ્વામિત્ર તપે કરીને મારા સ્થાન ઉપરથી બ્રહ્મક રશે. એમ બીહીને મેનકા નામની અપ્સરાને તેણે કહ્યું કે, હે મેનકા ! અપ્સરાઓ માત્રમાં દિવ્યગુણે કરી તું અધિક છે, માટે હું તને મારા કલ્યાણ વાસ્તે કહું તેમ કર. સૂર્ય સરખો તેજસ્વી વિશ્વામિત્ર ઉત્ર તપ કરે છે, જેથી માંડે મન કંપે છે. માટે હે રૂડા અંગવાળી મેનકા ! જેમ એના તપે કરી હું સ્થાનકથી બ્રહ્મ ન થાઉં તેમ તું, તારા રૂપ, યૌવન, માધુર્ય અને એજા ઇત્યાદિયે કરી તેને લોભાવીને, તેના તપનો જાંગ કરી માંડે કલ્યાણ કર. ત્યારે મેનકા બોલી કે, એ મહાતેજસ્વી વિશ્વામિત્ર અતિ ક્રોધી છે, એમ જાણી તમે તેનાથી જાણ પામે છો, તો હું કેમ ન પામું ? એ તપોબળે કરીને ક્ષત્રિયમાંથી બ્રાહ્મણ થયેલા છે. જેના તપના પ્રભાવથી યમ રાજા, ચંદ્રમા, મહર્ષિઓ, સાધ્યદેવતા, વિશ્વદેવ દેવતાઓ તથા વાલ-

ખિલ્ય ઋષિઓ પણ લય પામે છે. ત્યારે મારા સરખી સ્ત્રી કેમ ન પામે ? પણ તમે આજ્ઞા કરી છે, માટે તેની પાસે મારે ગયા વગર છૂટકો નથી. માટે હે દેવતાઓના રાજન ! તેના થકી માંડે રક્ષણ થાય તેમ કરજો; એટલે હું તેની પાસે જઈને જ્યારે ગૃત્ય કરું, ત્યારે પવને માંડે વસ્ત્ર ઉડાડવું અને કામદેવે મને સહાયતા કરવી. વળી જ્યારે હું તે ઋષિને લોભાવું ત્યારે વનમાંથી સુગંધ વાયુએ વાવું. ઇન્દ્રે કહ્યું કે ઠીક. પછી તે મેનકા વિશ્વામિત્રને આશ્રમે ગઈ.

વનાશ્ચવાયુઃ સુરભિઃ પ્રવાયાત્ તસ્મિન્કાલેતમૃષિં લોભયંત્યાઃ
તથેત્યુક્ત્વાવિહિતે ચૈવતસ્મિન્સ્તતો યયૌ સાશ્રમંકૌશિકસ્ય ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्यानं गुर्जरभाषायां एकसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

અધ્યાય ૭૨ મો. શકુન્તલા જન્મકથન.

શકુન્તલા ઉવાચ-અથાપશ્યદ્વરારોહા તપસાદગ્ધકિલ્બિષં
વિશ્વામિત્રં તપ્યમાનં મેનકામીરુરાશ્રમે ॥

શકુન્તલા કહે છે-પછી લય પામતી થઈ સુંદર અંગવાળી મેનકાએ તપે કરી જનાં પાપો બળી ગયાં છે એવા વિશ્વામિત્રને તેઓના આશ્રમમાં તપ કરતા જોઈને, પ્રભુભ કરી તેઓની પાસે રમવા માંડ્યું. તેટલામાં તેનું ચંદ્ર સરખું ઉજવણ વસ્ત્ર વાયુથી ઉડી ગયું. તે જલદીથી લેવા માટે લગતી થઈ અને હસતી હસતી મેનકા અપ્સરા દોડી. તેને વસ્ત્ર રહિત અને આસક્ત જોઈને, તેમ તેના રૂપ તથા ગુણોને પણ જોઈને, વિશ્વામિત્ર ઋષિએ કામવશ થઈને તેને ભોલાવી. ત્યારે મેનકાં અપ્સરા તેની પાસે આવી. પછી તે એક જાણીએ પોતાની ઈચ્છા પ્રમાણે ઘણા કાળ સુધી વિહાર કર્યો; જે સુખમાં જાણે એક દિવસ ગયો હોય તેમ તેઓને લાગ્યું. પછી હિમાલયની તલેટીમાં મેનકાને વિષે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ મને ઉત્પન્ન કરી. ત્યારે તે ધારેલું “ ઇન્દ્રનું કામ થયું ” એમ વિચારી માલિની નદીને કાંઠે સિંહ તથા વ્યાઘ્ર જેમાં છે, એવા નિર્મનુષ્ય વનમાં મને મુકાને પાછો ઇન્દ્ર પાસે ગઈ. પછી મને વનના પક્ષિઓ વીટીને એકાં હતાં, તેટલામાં નિત્યકર્મ કરવા સાં ત્યાં કણ્વઋષિ આવ્યા. તેઓએ મને એવી દશામાં જોઈને મારા ઉપર દયા કરી પોતાને આશ્રમે લાવીને, મને દીકરી કરીને રાખી. હે રાજન ! પેદા કરનાર પ્રાણીની રક્ષા કરનાર અને અન્ન દેનાર એ ત્રણે પિતા કહેલા છે. તેમાં પ્રાણીની રક્ષા કરનાર પિતા મારા કણ્વ મહામુનિ છે. તેઓએ, ત્યાં વનમાં શકુન્ત એટલે પક્ષિઓએ કરી હું વીંટાયલી હતી, તેથી માંડે નામ શકુન્તલા પાડ્યું. હે દુષ્પત ! કણ્વ ઋષિએ મારા જન્મ વિષે પૂછનાર ઋષિને એવી રીતે કહ્યું હતું માટે મારા પિતાને નહીં જાણતી એવું હું કણ્વ મહામુનિનેજ પિતા માનું છું, તે મેં જેવી રીતે સાંભળ્યું હતું તે પ્રમાણે તમોને કહ્યું.

कण्वं हि पितरं मन्ये पितरं स्वमजानती
इति ते कथितं राजन् यथावृत्तं श्रुतं मया ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्यानं गुर्जरभाषायां द्विसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

॥ ७२ ॥

અધ્યાય ૭૩ મો. દુષ્યંતશકુન્તલાનો ગાંધર્વ વિવાહ.

दुष्यंत उवाच—सुव्यक्तं राजपुत्रीत्वं यथा कल्याणि भावसे
मार्यां मे भव सुभ्रोगि ब्रूहि किंकरवाणि ते ॥

દુષ્યંત કહે છે—હે રૂડા કટિ પત્નિ લાગ વાળી ! હે કલ્યાણિ ! તારા કહેવા પ્રમાણે તું રાજની પુત્રી છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે, માટે તું મારી સ્ત્રી થા, ને હું તારું શું પ્રિય કરું ? તે મને કહે. સુવર્ણની માળા, વસ્ત્રો રત્નજડિત કુંડળો અને કંઠના આભરણો ધત્યાદિની તને ધમ્મી હોય, તો હું હાલ લઇ આવું. હે સુંદરી ! હાલ જો તું મારી સ્ત્રી થાય તો આ રાજ્ય બધું તારું છે. વિવાહોમાં ગાંધર્વ વિવાહ એક કહેવાય છે, માટે તે વિવાહ કરી તું મને પરણ. રાજનાં વચન સાંભળી શકુંતલા બોલી કે મારા પિતા કશ્વ ઋષિ કૃષ્ણ દેવા સાડે વનમાં ગયા છે, માટે એ ઘડી ઉભા રહો. તે આવોને તમારી સાથે મારાં લગ્ન કરશે. દુષ્યંત રાજ્યે કહ્યું કે, હે શુદ્ધ ચિત્તવાળી મારે વિષે તારી આસક્તિ જોઇને હું તને ધમ્મું છું, અને હાલ તારે વાસ્તેજ અહીં ખોટી થઇ રહ્યો છું. મારું મન તારામાં ધણુંજ લાગી રહ્યું છે. કદાચ તું કહેશે કે સ્ત્રીને સ્વતંત્રપણું નથી તો હું કહું છું તે સાંભળ. માણસ પોતાનો બંધુ પોતેજ છે તેમ પોતાની ગતિ કરનાર પણ પોતેજ છે માટે તું પોતેજ પોતાનું ધર્મથી દાન કરવાને લાયક છે. શાસ્ત્રમાં, બ્રાહ્મ, દૈવ, આર્ષ, પ્રાણપ્રત્ય, આસુર, ગાંધર્વ, રાક્ષસ અને પૈશાચ, એ આઠ પ્રકારના વિવાહો કહ્યા છે, તેઓની વિધિ સ્વાયંભુવ મુનિએ કહી છે. તેમાં બ્રાહ્મ આદિ લઇને છ વિવાહો બ્રાહ્મણોને, આસુર આદિ લઇને ચાર વિવાહો ક્ષત્રિયોને, અને વૈશ્ય તથા શૂદ્રોને ગાંધર્વ, પૈશાચ, તથા આસુર, એ ત્રણ વિવાહો કહ્યા છે. એ આઠ પ્રકારના વિવાહો માંહેલા આર્ષ તથા આસુર જાતના વિવાહોમાં કન્યાનું પદ્મ લે છે તેથી તે બેઉ અધર્મરૂપ કહેલા છે. તેમજ સુતેલી કન્યા સાથે બલિયાર કરી તેને પરણવું, તે પૈશાચ વિવાહ કહેવાય છે. જે પણ અધર્મરૂપ કહેલો છે, માટે એવા અધર્મરૂપ વિવાહો કરવા નહીં. એ બધા વિવાહોમાં ગાંધર્વ તથા રાક્ષસ જાતના વિવાહો ક્ષત્રિયોને ધર્મરૂપ છે, માટે તું શંકા ન કર, અને તારે વિષે હું આસક્ત થયો છું. માટે ગાંધર્વ વિવાહ કરી તું મારી સ્ત્રી થવા લાયક છે. દુષ્યંત રાજનાં એવાં વચન સાંભળી શકુંતલા બોલી કે, હે કુરુક્ષેત્રના રાજ્યોમાં એક ! તમે કહો છો તે જો ધર્મ માર્ગ હોય, ને હું મારું દાન મારી મેળેજ કરી શક્તી હોઉં, તો હું અહીં એકાંતમાં તમારી સાથે એક ઠરાવ કરવા ઇચ્છું છું, કે મારે વિષે જે પુત્ર થાય, તેને તમારા રાજ્યનો માલીક કરવો. આ ઠરાવ જો તમારે કયુલ હોય તો, હે રાજન ! મારી સાથે તમારો સમાગમ બંધ થાઓ. તે સાંભળી કાંઇ પણ વિચાર કર્યા વગર દુષ્યંત રાજ બોલ્યો કે, હે પવિત્ર હાસ્યવાળી ! તારા કહ્યા પ્રમાણે મારે કયુલ છે, ને તને મારા શહેરમાં લઇ જઇને મારી યોગ્યતા પ્રમાણે રાખીશ, એ હું સત્ય કહું છું. એમ કહી દુષ્યંત રાજ્યે,

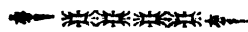
વિધિએ કરી શકુંતલાનું પાણિગ્રહણ કરી તેની સાથે સમાગમ કર્યો, ને તેને કહ્યું કે, મારા શહેર પ્રત્યે તને બોલાવવા માટે મારી ચતુર્ગિણી સેના મોકલીશ

વૈશંપાયન કહે છે હે જનમેજય ! એ પ્રમાણે શકુંતલા પાસે પ્રતિજ્ઞા કરીને દુષ્યંત રાજા, “ તપસ્વી એવા કણ્વ મહામુનિની ગેરહાજરીમાં મેં શકુંતલાનું પાણિગ્રહણ કર્યું તે સાંભળી તેઓ શું કરશે ? ” એમ પોતાના મનમાં વિચારતો થકો ત્યાંથી પોતાના શહેર પ્રત્યે ચાલતો થયો. પછી એ ઘડીમાં મહામુનિ કણ્વ પણ આશ્રમ પ્રત્યે પધાર્યા. તેઓની પાસે લગ્નછત્રે શકુંતલા આવી નહીં. પણ દિવ્ય જ્ઞાનવાળા મહામુનિ કણ્વ ઋષિ, દિવ્ય ચક્ષુએ કરી અનેહું સર્વ વૃત્તાંત જાણી ગયા હતાતેથી પ્રસન્ન થઈ તેને કહેવા લાગ્યા જે, હે કલ્યાણિ ! મારો અનાદર કરીને એકાંતમાં આજે તેં પુરૂષની સાથે સમાગમ કર્યો છે, તેથી કાંઈ ધર્મનો નાશ થયો નથી. કારણ કે કામમાં આસક્તિવાળાં સ્ત્રી પુરૂષનો એકાંતમાં સમાગમ થાય, તેજ ગાંધર્વ વિવાદ કહેવાય છે, જે ક્ષત્રીયોને શ્રેષ્ઠ કહેલો છે. હે શકુંતલા ! તારે વિષે આસક્ત થયેલા જે સ્વામી સાથે તેં ગમન કર્યું. તે તો મહાત્મા, ધર્મને જાણનાર અને પુરૂષમાં ઉત્તમ એવો દુષ્યંત રાજા છે. તે થકી તને મદા જળવાન અને મહાત્મા એવો પુત્ર થશે. જે આ પૃથ્વીને સમુદ્ર પર્યંત ભોગવશે ને તેનો ચક્રવર્તી રાજા થશે. પછી શકુંતલાએ, વિશ્રામ ખાઈને ઝેડેલા કણ્વ મહામુનિ પાસેથી સમિધ તથા ફળો લઈ એક બાજુએ મૂકી તેઓને કહ્યું કે, પુરૂષમાં ઉત્તમ એવા દુષ્યંત રાજાને હું વરી, માટે તેઓના પ્રધાનો સહિત તેઓની ઉપર તમે પ્રસન્ન થવા લાયક છો. કણ્વ મહામુનિ બોલ્યા કે, હે યોગ્ય પુરૂષને વરનારી ! તારે વાસ્તે હું તે રાજા ઉપર પ્રસન્ન છું. વળી બીજો વર માગ. વૈશંપાયન કહે છે—ત્યારે દુષ્યંતનું હિત કરવા સારૂ શકુંતલાએ, “ પુરૂ કુળના રાજાઓ ધર્મિષ્ઠ થાય ને રાજ્ય થકી બ્રષ્ટ ન થાય ” એવું વરદાન માગ્યું.

તતો ધર્મિષ્ઠતાં વચ્ચે રાજ્યાચ્ચાસ્ત્વલનં તથા

શકુંતલા પૌરવાણાં દુષ્યંતહિતકામ્યયા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्याने गुर्जरभाषायां त्रिसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

અધ્યાય ૭૪ મો. દુષ્યંતશકુંતલા વચ્ચે વિવાદ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—પ્રતિજ્ઞાય તુ દુષ્યંતે પ્રતિજ્ઞાતે શકુંતલા

ગર્ભે સુષાવ વામોઃ કુમારમમિતૌજસં ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે દુષ્યંત રાજા પ્રતિજ્ઞા કરીને ગયા પછી સુંદર અંગવાળી શકુંતલાએ અતિ પરાક્રમી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો, જે તેનાં ઉદરમાં ત્રણ વર્ષ સુધી રહ્યો હતો. તેના જાતકમાંદિ સંસ્કારો મહામુનિ કણ્વ ઋષિએ વિધિએ કરી કરાવ્યા હતા. પછી સિંહ સરખો પરાક્રમી, મોટા મસ્તકવાળો, દેવતાના ગર્ભ જેવો શોભાયમાન અને જેના હાથમાં ચક્રનું ચિહ્ન હતું એવો તે કુમાર કણ્વ મહામુનિના આશ્રમમાંજ મોટો થવા લાગ્યો. છ વર્ષના થયો એટલામાં તો તે જળવાન બાળક, સિંહો, વ્યાધો, વરાહો, જંગલી પાડાઓ

તથા હાર્યાઓને દમન કરીને આશ્રમની પાસેના વૃક્ષો સાથે બાંધતો, ને તેઓની ઉપર ચડીને રમતો હતો. એ પ્રમાણે તેને સર્વ પ્રાણિને દમન કરતો જોઈને, કણ્વ મહામુનિના આશ્રમની આસપાસ રહેનારા તપસ્વિ જનોએ, તેનું સર્વદમન એવું નામ પાડ્યું. એવા પરાક્રમી, ક્રાંતિમાન અને બળવાન કુમારનું અમાન્ય કર્મ જોઈને કણ્વ ઋષિએ શકુંતલાને કહ્યું કે, હવે આ કુમાર રાજ્ય ગાદીઉપર બેસવા લાયક થયો. એમ કહી પોતાના શિષ્યો, સર્વ લક્ષણ સંપન્ન આ શકુંતલાને પુત્ર સહિત તેના સ્વામી દુષ્યંત રાજાને ઘેર મૂકી આવો કારણ સ્ત્રીઓ પોતાના માઆપને ઘેર ઘણા કાળ સુધી રહેતાં શોભતી નથી, ને તેઓની કીર્તિ, શીલ તથા પતિવ્રતાપણું નાશ પામે છે. ત્યારે પોતાના ગુરૂની આજ્ઞા માનીને બળવાન શિષ્યો, પુત્ર સહિત શકુંતલાને આગળ કરીને દુષ્યંતની રાજધાની હસ્તિનાપુર પ્રત્યે ચાલતા થયા. ત્યાં જઈ પુત્ર સહિત શકુંતલા વિષે તેઓએ રાજાને કહે- વરાવીને તેની પાસે તેને મોકલી, અને કણ્વ ઋષિએ કહેલું વૃત્તાંત રાજાને કહીને, તેઓ પાછા પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે ગયા. પછી શકુંતલા પોતાના સ્વામી દુષ્યંતને ન્યાયથી કહેવા લાગા કે, હે રાજા ! દેવતાની ઉપમા અપાય એવો આ પુત્ર તમારા ચક્રી મારે વિષે ઉત્પન્ન થયો છે, તેને, કણ્વ મહામુનિના આશ્રમ પ્રત્યે મારી સાથે સમાગમની વખતે તમોએ જે ઠરાવ કર્યો છે, તે યાદ કરી તે પ્રમાણે વર્તીને, તમારા રાજ્યપદે આલંબક કરો. શકુંતલાનાં એવાં વચન સાંભળી પોતાને તે વાત યાદ છે, તો પણ દુષ્યંત રાજા બોલ્યો કે, હે દુષ્ટ તપસ્વિની ! તું કોની સ્ત્રી છે ? મને કંઈ યાદ નથી. ધર્મ અર્થ ને કામ એ ત્રણે પુરૂષાર્થને વારતે તારી સાથે વિવાહ મંત્ર કરી થયેલો મારો સંબંધ મને સાંભરતો નથી. માટે જોઈએ તો જા, બેસ, અગર તારી મરજી પ્રમાણે કર. રાજાનાં એવાં વચન સાંભળ્યાં, ત્યારે તપસ્વિની શકુંતલા, લગ્નને દુઃખથી બેલાન થતી થકી ચાલવાની પેઠે નિશ્ચલ બિભી થઈ રહી; અને ક્રોધથી લાલ નેત્ર તથા સ્ફુરાયમાન ઓઠ કરીને જાણે બાળા દેતી હોયની તેમ આડી આંખે જોવા લાગી. પછી તપે કરી સંપાદન કરેલું તેજ ધારણ કરી, બે ઘડી વિચાર કરીને દુઃખ તથા ક્રોધથી તે બોલી કે, હે મહારાજા ! તમે જાણો છો તો પણ નિર્ભય થઈને કોઈ સાધારણ મનુષ્યની પેઠે શું કામ બોલો છો, સાચું જુહું તમારું હૃદય જાણું છે, માટે ધર્મથી જેવું હોય તેવું બોલો, ને વૃથા આત્માનો તિરસ્કાર કરો માં. કારણ પોતે જાણ્યા છતાં નથી જાણતો એમ કહે છે તે આત્માનો ચોરનાર કરે છે. એવા પાપીથી બીજને વધારે પાપી કાણુ ! તમે પોતાને એકજ માનો છો, પણ અંતર્યામિ નારાયણ લગવાનને જાણતા નથી, જે પાપ કર્મના જાણનાર છે. કોઈ પણ મનુષ્ય પાપ કરીને એવું માનતો હોય જે માં પાપ કામ જાણતું નથી, પણ તે ફાકટ. કારણ દેવતાઓ તથા અંતર્યામી લગવાન બધું જાણે છે. વળી સૂર્ય, ચંદ્ર, વાયુ, આગ, આકાશ પૃથ્વી, જળ, હૃદય, યમ, દિવસ રાત્રિ, બેઉ સંખ્યા અને ધર્મ એ સર્વની ઉપર સત્તા ધરાવનાર અધિકારીઓ પણ મનુષ્યોનું વૃત્તાંત જાણે છે. હૃદયમાં રહેલો કર્મોનો સાક્ષી આત્મા જેને પ્રાન્ન થાય છે તેના પાપોનો યમ રાજા નાશ કરે છે, અને જેના ઉપર આત્મા અપ્રસન્ન થાય છે, તેનું દેવતાઓ પણ કલ્યાણ કરતા નથી તેમ તેના આત્માથી પણ તેને રૂકું થતું નથી. પોતાની મેજે આવેલી છે એમ જાણીને મારા જેવી પતિવ્રતા સ્ત્રીનો તમે તિરસ્કાર કરો છો, ને માં ગોખ્ય સન્માન કર્યાને બદલે સાધારણ

માણસની પેઠે સભામાં માંડે અપમાન કરે છે એ કીક નહીં. આટલું બધું તમોને કહું છું, તો પણ તમે કેમ સાંભળતા નથી ? હે દુષ્યંત ! આવી રીતે હું યાચના કરું છું, તોપણ જે તમે સાંભળશો નહીં, તો હમણાં તમારા મરતકના સો કટકા થઈ જશે. સ્ત્રીને વિષે પુરૂષ પોતાના વીર્યરૂપી અંશે કરી પુત્ર ઉત્પન્ન કરે છે, તેથી તે પોતેજ પુત્રરૂપ થયો એવો પ્રાચીન પુરૂષોનો મત છે, ને તેથીજ તેઓએ સ્ત્રીને જળ્યા કહેલી છે. વેદોક્ત ક્રિયા કરનાર ધર્મિષ્ઠ પુરૂષની જે પ્રજા થાય છે, તે પોતાના પિતૃઓને પોતાના વંશે કરીને તારે છે. પુત્ર નામના નર્ક થકી પિતાની છોકરો રક્ષા કરે છે તેથી એ પુત્ર કહેવાય છે. એમ બ્રહ્માએ કહેલું છે. ધરના કામોમાં ચતુર. પ્રજાવાન, પતિજ જેને પ્રાણુ સમાન છે અને પતિવ્રતાપણું પાળે છે તેનેજ સ્ત્રી જાણુરી. સ્ત્રી મનુષ્યનું આડું અંગ છે, તથા તેનો સર્વથી ઉત્તમ મિત્ર પણ સ્ત્રીજ છે, ધર્મ, અર્થ, અને કામ પણ તેનાથીજ થાય છે; તથા ખરાબ કર્મોથી પણ પુરૂષને સ્ત્રી બચાવે છે. સ્ત્રીવાળા હોય છે તેજ અનેક કર્મો કરે છે ને ગૃહસ્થાશ્રમી પણ તેજ કહેવાય છે; તથા હર્ષ પણ તેજ પામે છે. લક્ષ્મીવાન પણ તેજ થાય છે. ધર્મના કામમાં પિતાની પેઠે હિત ઇચ્છનારીઓ, તથા દુઃખની વેળાએ માની પેઠે દુઃખને ટાળનારીઓ પણ સ્ત્રીયોજ છે. રસ્તામાં ચાકેલા પુરૂષને સ્ત્રી વિશ્રામ આપનારી છે, સ્ત્રીવાળા પુરૂષનો સઘળા વિશ્વાસ કરે છે, માટે સ્ત્રી નર્કમાં પડેલા પતિનો તેની પછવાડે જઈ ઉદ્ધાર કરે છે. જે પોતે પતિની પહેલાં મરણ પામે તો પરલોકમાં પતિની વાટ જીવે છે. એટલા માટેજ સ્ત્રીની સાથે વિવાહ કરવો કહેલો છે. પતિ પોતેજ પોતાના વીર્યરૂપી અંશથી સ્ત્રીને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે, તેને વિદ્વાનો પુત્ર કહે છે. માટે જેને પુત્ર થયો હોય તે સ્ત્રીનો પુરૂષે કદી પણ તિરસ્કાર કરવો નહીં. જેમ અરીસામાં પોતાના મુખને જોવાય છે, તેમ સ્ત્રીને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને જોઈને, સ્વર્ગને પામીને જેમ પુરૂષ ખુશી થાય તેમ ખુશી થાય છે. સૂર્યના તાપથી પીડાયલા પુરૂષો પાણીને વિષે જેમ આનંદ પામે, તેમ આધિવ્યાધિએ કરી પીડાયેલા પુરૂષો પોતાની સ્ત્રીને વિષે આનંદ પામે છે, માટે ક્રોધ ચડ્યો હોય તોપણ મનોહર સ્ત્રીઓનું પુરૂષે અપ્રિય કરવું નહીં, ને એમ સમજવું કે રતિ, પ્રીતિ, અને ધર્મ, એ ત્રણે તેનેજ આધીન છે. આત્માને જન્મ લેવા માટે સ્ત્રીઓ પવિત્ર ક્ષેત્રરૂપ છે. સ્ત્રીઓ વિના પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની ઋષિઓમાં પણ શું શક્તિ છે ? હે દુષ્યંત ! પૃથ્વીની રજ જેના શરીરમાં લાગી હોય, એવો પુત્ર આપની પાસે આવી તેના અંગને વળગે, તેના કરતાં બીજું શું અધિક છે ? માટે પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થયેલો, અને જેને તમોને ભેટવાની ઇચ્છા છે એવો આ પુત્ર કટાક્ષે કરી તમારી તરફ જીવે છે, તેનો તિરસ્કાર શું કરવા કરો છો ? કોઈઓ પણ પોતાનાં ઇન્ડાંનું પોપણુ કરે , તો તમે તો ધર્મજી મ્મને પોતાના પુત્રનું પોપણુ કેમ કરતા નથી ? બાળક પુત્ર જે વખતે આલિંગન કરે છે, તે વખતે તેના સ્પર્શથી જેવું સુખ થાય છે, તેવું સુખ, વસ્ત્ર, મનોહર સ્ત્રીઓ તથા જળના સ્પર્શથી પણ થતું નથી. બે પગવાળાઓમાં બ્રહ્માણુ, ચાર પગવાળાઓમાં ગાય અને મોટાઓમાં જેમ પિતા શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સ્પર્શથી સુખ આપનારાઓમાં પુત્ર શ્રેષ્ઠ છે. માટે આ પ્રિય દર્શનવાળો પુત્ર તમને આલિંગન કરી સ્પર્શ કરો. હે શત્રુને દમન કરનાર ! હે રાજાઓના ઇન્દ્ર ! તમારા શોકનો નાશ કરે એવા કુમારને મેં ત્રણ વર્ષે ઉત્પન્ન કર્યો છે. હે પુરૂષોમાં ઉત્પન્ન

થએલા રાજન ! જે વખતે મેં એને જાણ્યો હતો, તે વખતે મેં એની આકાશવાણી સાંભળી હતી કે, “ આ તારો પુત્ર સૌ અશ્વમેધ કરશે. ” હે રાજન ! પુત્ર પદાર્થ એવા છે કે કોઈ મનુષ્યો બહાર ગામ ગયાં હોય તે જ્યારે પાછા આવે છે, ત્યારે સ્નેહથી પુત્રોને બોળામાં બેસાડી તેઓનાં મસ્તકો સુંઘીને આનંદ પામે છે. વળી વેદોમાં પુત્રના જાતકર્મો વિષે આવા મંત્રો કહેલા છે:-

અંગાદંગાત્સંભવસિ રુદ્યાદધિજાયસે

આત્માવૈપુત્રનામાસિ સર્જીવશરદઃશતમ્ ॥

જીવિતં ત્વદધીનં મે સંતાનમીપચાક્ષયં

તસ્માસ્વં જીય મેપુત્ર સુસુક્ષી શરદાં શતં ॥

અર્થ--શરીરના દરેક ભાગ તથા હૃદય થકી તું ઉત્પન્ન થાય છે માટે તું જે છે તે હું પોતેજ છું; વાસ્તે સૌ વર્ષ સુધી તું જીવતો રહે. વળી મારું જીવિત અને અક્ષયવંશ પણ તારે આધીન શા માટે હું મારા પુત્ર ? તું રૂડી રીતે સુખી થતો થકો સૌ વર્ષ સુધી જીવતો રહે.

હે રાજન ! એ મંત્રો તમે પણ જાણો છો, ને તેમાં કલા પ્રમાણેજ આ પુત્ર પણ તમારા અંગો થકી થયેલો છે. જેમ નિર્મળ જળમાં પોતા સરખોજ પ્રતિબિંબ દેખાય છે તેમ આ પુત્રને તમારા સરખો જુઓ. જેમ ગાર્હપત્ય અગ્નિ થકી લીધેલા અગ્નિને આહવનીય કહે છે, પણ તે અગ્નિ તો એકજ છે, તેમ તમારા થકી ઉત્પન્ન થયેલો આ પુત્ર અને તમે બેઉ એકજ છો. મૃગયા કરવા નીકળેલા તમે મારા પિતા કણ્વઋષિના આશ્રમે આવેલા હતા, ત્યારે હું કુવારીને તમોએ ગ્રહણ કરી હતી. ઉર્વશી, પૂર્વચિત્તિ, સહજન્યા, મેનકા, વિશ્વામી અને ધૃતામી, એ છ જણીઓ અપ્સરાઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે. તેઓમાંની મેનકા અપ્સરા સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વી ઉપર આવીને વિશ્વમિત્ર થકી મને ઉત્પન્ન કરી પછી જેમ કોઈ પારકા પુત્રને મૂકી દે, તેમ હિમાલયની તલેટીમાં મને મૂકીને તે દુષ્ટ મેનકા જતી રહી. હે રાજન ! મેં પૂર્વ જન્મમાં કેવા અશુભ કર્મો કર્યા હશે કે જેથી બાળકપણમાં મારે ત્યાગ કરી અને આ વખતે તમે કરો છો ! ત્યારે હીક, હવે હું મારા આશ્રમ પ્રત્યે જઈશ, પણ આ તમારા બાળક પુત્રને તો તમારી પાસે રાખો. દુષ્યંત બોલ્યો કે, હે શકુંતલે ! તારે વિષે મારા થકી આ પુત્ર થયો છે તે મને યાદ નથી. સ્ત્રીઓ તો અસત્ય બોલનારી હોય છે તેથી તારાં વચનને ભરોસો કેમ આવે ? તારી મા તો વેસ્થા અને નિર્દય એવી મેનકા છે, જેણે હિમાલયની તલેટીમાં તને નિરૂપયોગી પરતુની પેઠે ત્યાગ કરી. વળી ક્ષત્રિય કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો તારો પિતા વિશ્વામિત્ર, બ્રાહ્મણની પદવી પામીને વેસ્થામાં આસક્ત થયો, તેથી તે પણ પાપી લાગે છે. જે તારી મા મેનકા અપ્સરાઓમાં શ્રેષ્ઠ હોય, ને તારો પિતા વિશ્વામિત્ર મહર્ષિઓમાં શ્રેષ્ઠ હોય તો તેઓ થકી ઉત્પન્ન થએલી તું વેસ્થાની પેઠે કેમ બોલે છે ? જેનો ભરોસો ન આવે એવું વચન તું મારી પાસે કહે છે, તેની તને શરમ નથી. હે દુષ્ટ તપસ્વિની ! તું અહીંથી જા. વળી જે મેનકા તથા વિશ્વામિત્ર તારાં માતાપિતા હોય તો તેઓના જેની તું ક્યાં છે ? ને આ પુત્ર શાલ્વક્ષના ચાંબલાની પેઠે થોડા વખતમાં મોટી કાયાવાળો તથા બળવાન કેમ થઈ રહ્યો ? તું વેસ્થાની પેઠે બોલે

છે તેથી એવું દેખાય છે કે, મેનકાએ કામ તથા સ્નેહથી વિશ્વામિત્રનો સમાગમ કરી તને ઉત્પન્ન કરી છે. હે તપસ્વિની ! તું જે કહે છે તેની મને મુદ્દત્ત યાદ નથી, તેમ તને પણ હું યોગ્યપતે નથી, માટે તારી મરજીમાં આવે ત્યાં તું જા. શકુંતલાએ કહ્યું કે, હે રાજન ! પારકાં સર્શવ જેવડાં છિદ્ર પણ તમે જીવો છો, પણ પોતાનાં ખીલીના ફળ જેવડાં છીદ્રોને જોતા નથી. મેનકા અપ્સરા દેવતાઓની પાસે રહેનારી છે, તેના થકી હું પેદા થઈ, માટે તમારા કરતાં મારો જન્મ ઉત્તમ છે. હે રાજેન્દ્ર ! તમે પૃથ્વી ઉપર ફરો છો પણ હું અંતરીક્ષમાં ફરી શકું છું, તેથી જેટલો મેરૂ તથા સર્શવમાં ફરક છે તેટલો ફરક તમારા ને મારામાં છે. ઈન્દ્ર, કુબેર, યમ તથા વરુણના લોકમાં હું જઈ શકું એવો મારો ખરેખરો પ્રભાવ છે. તે કક્ષા તમેને જણાવવા માટે કહું છું, કંઈપણ દ્વેષ રાખીને કહેતી નથી, માટે ક્ષમા કરજો. રૂપવગરનો પુરૂષ જ્યાં સૂઈ પોતાનું મુખ આરસીમાં જોતો નથી, ત્યાં સુધી ખીજાઓ કરતાં પોતાને રૂપવાન માને છે. જે પુરૂષ અત્યંત રૂપવાન છે તે કોઈનો પણ તિરસ્કાર કરતો નથી. જે અતિ ખરાબ લાપણુ કરે છે તે નિંદક કહેવાય છે. એવો નિંદક મૂર્ખ હોય છે, તે મનુષ્યોની સારી નરતી વાણી સાંભળીને તેમાંથી અશુભ વચનો ગ્રહણ કરે છે. સત્પુરૂષ કોઈને માહું વચન કહીને ખેદ પામે છે, તેમ દુર્જન કોઈને નરતું કહીને ખુશી થાય છે. સજ્જન પોતાના વૃદ્ધોને નમીને રાજી થાય છે, તેમ દુર્જન તેઓને દુઃખ આપીને ખુશી થાય છે. તેથી નિંદરા લાયક તો દુર્જનો છે, પણ ઉલટા તેઓ સત્પુરૂષોને નિંદે છે, એના કરતાં હસવા લાયક ખીજું શું છે ! હે રાજન ! કાપેલા સર્પથી જેમ માણસ ખીહે છે, તેમ સત્ય અને ધર્મ થકી ભ્રષ્ટ થયેલા પુરૂષથી નાસ્તિક પણ ખીહે છે; ત્યારે આસ્તિક ખીહે તેમાં શું ? જે પુરૂષ પુત્ર ઉત્પન્ન કરીને તેને પોતા સરખો ન માને તો દેવતાઓ તેની લક્ષ્મી લઈ લે છે, ને તેની પરલોકમાં પણ સારી ગતિ થતી નથી. મનુએ પાંચ પ્રકારના પુત્રો કહ્યા છે, તેમાં એક પોતાની સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયો હોય તે, તથા ખીજા ચાર પારકી સ્ત્રીઓથી થયેલા. જેવા કે, મળેલો, વેચાતો લીધેલો, ઉછેરેલો, અને જેને યજ્ઞોપવિત આદિ સંસ્કાર કર્યો હોય તે ધર્મ તથા કીર્તિને વધારનાર અને મનને હર્ષ આપનાર પુત્રો, ધર્મરૂપી નૌકાએ કરી પિતૃઓનો નર્કથી ઉદ્ધાર કરે છે. માટે હે રાજાઓમાં સિંહરૂપ ! તમે પણ આ પુત્રને ત્યાગ કરવા લાયક નથી. આત્માની રક્ષા વાસ્તે સત્ય અને ધર્મ પાળનારા તમારા જેવાને કપટ કરવું યોગ્ય નથી. સો કુવા થકી એક પગથીઆવાળી વાવ, સો વાવ થકી એક યજ્ઞ, સો યજ્ઞ થકી એક પુત્ર ને સો પુત્ર થકી સત્ય શ્રેષ્ઠ છે. એક કોરે હજાર અશ્વમેધનું પુણ્ય ને એક કોરે સત્ય એ બેઉ તાજવામાં તોળ્યાં હોય તો સત્ય અધિક થાય. સર્વ વેદ ભણુવા અને સર્વ તીર્થોમાં સ્નાન કરવું, એ બેઉ પણ સત્યની સમાન થાય નહીં. કારણ સત્ય સમાન કોઈ ધર્મ નથી તેમ તેનાથી ખીજું કોઈ શ્રેષ્ઠ પણ નથી અને ખોટું બોલવા જેવું ખીજું પાપ નથી. હે રાજન ! સત્ય પરબ્રહ્મરૂપ છે ને ઉત્કૃષ્ટ નિયમ પણ તેજ છે. માટે તેને ત્યાગ કરવાને બદલે તમારી પાસે હમેશ રાખો. તમે જે ખોટાને વિષે પ્રસંગ રાખીને આ મારાં વચનપર ભરોસો નહીં રાખશો, તો તમારા જેવાની મંગત હું કરવા ઇચ્છતી નથી. અને તમારા વિના પણ આ મારો પુત્ર પોતાના બાહુબળે કરીને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીનું રાજ્ય કરશે. એમ કહીને શકુંતલાએ ચાલવા માંડ્યું, તેટલામાં ઋત્વિજ, પ્રેરોહિત, આચાર્ય અને મંત્રિઓએ વીંટળાયા

દુષ્યંતે, આવી આકાશ વાણી સાંભળી ને, “હે દુષ્યંત ! મા તો દક્ષ ઉત્પત્તિ થવાનું સ્થાન છે, પણ પુત્ર તો જેથી ઉત્પન્ન થયો તેનોજ છે. માટે તું શકુંતલાનો તિરસ્કાર માં કર, અને પુત્રનું પોષણ કર. કારણ પિતા પોતેજ પુત્રરૂપ થાય છે. જે પુત્ર યમપુત્રી થકી તેની રક્ષા કરે છે. શકુંતલા વિષે આ ગર્ભને ધારણ કરનારો તુંજ છે, અને શકુંતલાનું બોલવું સત્ય છે તેથી હે રાજન ! એને ત્યાગ કરવામાં તારું અભાગ્ય છે. વાસ્તે એ શકુંતલાના મહાત્મા પુત્રનું પોષણ કર. અમારા વચનથી તારે આ પુત્ર ભરતવ્ય એટલે પોષણ કરવા લાયક છે, માટે એનું ભરત એવું નામ થાઓ. ” એવી આકાશ વાણી સાંભળીને પુરુકુળના રાજા દુષ્યંતે, પોતાના પુરોહિત તથા કારભારીઓને પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે, આ દેવદૂતનું બોલવું તમે સાંભળો. જે પ્રમાણે એ કહે છે તે પ્રમાણે એ મારો પુત્ર છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું. પણ શકુંતલાના કહેવાથીજ હું એ પુત્રને રાખું તો લોકોને શંકા ઉત્પન્ન થાય, જે એ સ્ત્રી મારી પરછેલી હશે નહીં. વૈશંપાયન કહે છે-હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રાજન ! એ પ્રમાણે આકાશ વાણી થવાથી ન્યારે લોકોની ખાત્રી થઈ, ત્યારે પ્રસન્ન થઈને દુષ્યંત રાજા પોતાના ભરત પુત્રને ગ્રહણ કરી, તેનું મસ્તક સુંઘીને તેને સ્નેહથી બેટયો. તે વખતે બ્રાહ્મણો તથા બંદિજનો રાજાનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી ધર્મથી શકુંતલાનું સન્માન કરી તેની સાંત્વના કરીને રાજાએ તેને કહ્યું કે, હે દેવિ ! તારી સાથેના મારા સંબંધ વિષે કોઈ લોકો જાણતા ન હતા, માટે તેઓની ખાત્રી કરવા સારૂ મારે એટલું બધું કરવું પડ્યું. જે એમને એમ તને રાખી હોત તો લોકો તારે વિષે એવું માનત, જે તું મારામાં આસક્ત થઈને મને પ્રાપ્ત થઈ; અને મેં આ પુત્ર રાજ્યગાદિ સાચવવા માટે લીધો. હે પ્રિયે ! હે વિશાળ નેત્રવાળી ! મારે વિષે તું ક્રોધે કરી જે વધારે બોલી છે, તે તને ક્ષમા કરૂં છું. એમ કહીને પોતાને પ્રિય એવી શકુંતલાનો તેણે અન્ન વસ્ત્ર તથા આભરણોએ કરી સત્કાર કર્યો. પછી દેવદૂતના કહેવા પ્રમાણે તે પુત્રનું ભરત એવું નામ રાખીને તેને પોતાના રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. તે ભરત, પૃથ્વીના બધા રાજાઓને જીતી તેઓને વશ કરીને ચક્રવર્તિ થયો. સત્પુરુષોનો ધર્મ પાળીને મોટા યશને પામ્યો. તેનો હુકમ આખા પૃથ્વીમાં ચાલતો હતો. ઘણી દક્ષિણાવાળા તથા ઘણી ગાયોનું દાન જેમાં કરવું પડે છે એવા ઘણાક યજ્ઞોએ કરી ઇન્દ્રની પેઠે તેણે ભગવાનનું યજન કર્યું. તે વિધિએ કરી કરાવનાર મહાત્મા કણ્વઋષિ હતા. તેને ભરત રાજાએ ઘણું ધન આપીને પ્રસન્ન કર્યા. પછી તે ભરતના પ્રભાવથી તેના પૂર્વજો તથા પછવાડેના પુરુષો ભરત નામથી વિખ્યાત થયા. તેઓમાં પછવાડેના પુરુષોમાં મહા પરાક્રમી તથા દેવતાઓ સરખા ઘણા રાજાઓ થયા. હે ભરત કુલોત્પન્ન રાજન ! તેઓનાં અસંખ્ય નામો હોવાથી તેમાંના મુખ્ય મુખ્યનાં નામો હું કહું છું.

येषामपरिमेयानि नामधेयानि सर्वशः

तेषां तु ते यथामुख्यं कीर्तयिष्यामि भारत ॥

**इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शकुंतलोपाख्यानं गुर्जर-
भाषायां चतुःसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥**

અધ્યાય ૭૫ મો. યયાતિનું આખ્યાન.

વૈશંપાયન ઉવાચ—પ્રજાપતેસ્તુ દક્ષસ્ય મનો વૈવસ્વતસ્ય ચ

મરતસ્ય કુરોઃપૂરો રાજામીઢસ્ય ચાનઘ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે નિષ્પાપ ! દક્ષ પ્રજાપતિ, વૈવસ્વત મનુ ભરત, કુરુ, પૂરુ, આજ-મીઢ, યાદવો કૌરવો તથા ભરતકુળના રાજાઓનો વંશ તમોને કહું છું. જે સાંભળનારનું કલ્યાણ થાય છે, તેને ધન મળે છે, અને તેનું આયુષ્ય તથા યશ પણ વધે છે. હે રાજન ! પ્રાચીન બર્હિષ રાજના પ્રચેતા નામના દશ પુત્રો મહર્ષિ સરખા તેજવાળા તપસ્વિઓ હતા. જેઓએ પોતાના મુખના અગ્નિએ કરી વૃક્ષોને બાળી નાખ્યા હતા. તેઓ થકી દક્ષપ્રજાપતિ થયા. જેણે પોતાની વીરિણી સ્ત્રીને વિષે પોતા સરખા અને તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા હજાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તેઓને નારદજીએ જ્ઞાન આપ્યું તેથી તેઓએ ગૃહસ્થાશ્રમ કર્યો નહીં. ત્યારે સૃષ્ટિ વધારવાની ઇચ્છા રાખનાર દક્ષપ્રજાપતિએ પચાસ કન્યાઓ ઉત્પન્ન કરી, તેમાંથી તેઓએ દશ ધર્મને, તેર કશ્યપને અને સત્તાવીશ ચંદ્રમાને આપી. હવે કશ્યપને તેર કન્યાઓ આપી, તેમાંની અદિતી નામની કન્યા થકી ઇન્દ્ર તથા વિવસ્વાન આદિ બાર પુત્રો થયા, જે તમોને પ્રથમ કહેલા છે. તેમાં વિવસ્વાનના ધર્માત્મા વૈવસ્વત મનુ તથા યમરાજ થયા. મનુ થકી વેન, ધૃષ્ટનું, નરિણ્યંત, નાલાગ, ઇક્ષ્વાકુ, કાર્ણ, ચર્ચાતિ, ઇલા નામની કન્યા, ક્ષત્રિયના ધર્મમાં તત્પર એવો પૃષ્ઠ અને નાલાગારિષ્ઠ, એ દશ સંતાન થયાં. વળી બીજા પચાસ પુત્રો થયા, જેઓ પરસ્પર વૈર કરીને નાશ પામ્યા. એમ મેં સાંભળ્યું છે. હવે મનુની ઇલા કન્યા થકી વિદ્વાન એવો પુરુરવા નામે પુત્ર થયો, જે સાતે દ્વીપોનું રાજ્ય કરતો હતો; પણ પોતાના બળે કરી મદોન્મત થઇને બ્રહ્મણોની સાથે ટંટા કરતો ને તેઓનાં રત્નો ખુચી લેતો. ત્યારે બ્રહ્મલોકથી સનતકુમારે આવીને તેને ઉપદેશ કર્યો, પણ તેણે ગ્રહણ કર્યો નહીં. તેથી મહર્ષિ બ્રહ્મણોએ ક્રોધ કરીને તેને શાપ આપ્યો, જેથી તે તરત નાશ પામ્યો. તેને ઊર્વશી થકી, આયુષ, ધીમાન, અમાવસુ, દઢાયુ, વનાયુ, અને શ્તાયુ નામના છ પુત્રો થયા હતા. તેમાં મોટા પુત્ર આયુષ થકી તેની સ્વર્ભાનવી સ્ત્રીને વિષે નહુષ, વૃક્ષશર્મા, રજ, ગય તથા અનેના નામે પાંચ પુત્રો થયા. તેમાં સહુથી મોટા નહુષ રાજ્યગાદિ ઉપર બેઠો, તે પિતૃ, દેવતાઓ, ઋષિઓ બ્રહ્મણો, ગંધર્વો, સર્પો, રાક્ષસો, ક્ષત્રિયો, વૈશ્યો તથા શૂદ્રો, એ સર્વેને પાળતો હતો. તેણે બધા ચોરાનો નાશ કર્યો. તે ઋષિઓ પાસેથી કર લેતો ને પશુઓની પેઠે તેઓની પાસે ભાર ઉપડાવતો હતો. તેણે પોતાના તેજ, તપશ્ચર્યા, પરાક્રમ અને ઇંદ્રિયોના બળે કરી દેવતાઓને પરાભવ પમાડીને સ્વર્ગનું રાજ્ય પણ કર્યું હતું. તેને યતિ, સંચાતિ, આયાતિ, અયતિ અને ધ્રુવ નામે છ પુત્રો થયા. તેમાં સહુથી મોટા યતિ તો જ્ઞાની થઇ ગયો. તેથી યયાતિને રાજ્ય મળ્યું. જેણે ચક્રવર્તી રાજ થઇને ધર્મથી પૃથ્વીની રક્ષા કરી તથા ધણા યજ્ઞોએ કરી ભગવાનનું યજન કર્યું; પિતૃ તથા દેવતાઓને પણ ભક્તિએ કરી પ્રસન્ન કર્યા. તેને શુક્રાચાર્યની પુત્રી દેવયાની નામની સ્ત્રી થકી યદુ તથા તુવંસુ નામના બે પુત્રો થયા. અને બીજી વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ઠા નામની સ્ત્રી થકી દુહ્યું, અનુ તથા પૂરુ નામે ત્રણ પુત્રો થયા. પછી તે યયાતિ, ધણા વર્ષ પર્યંત ધર્મથી પ્રજાને પાળીને-રૂપને હરનારી એવી મહા ધૈર જરાને પામ્યો. ત્યારે તેણે પોતાના પુત્રોને કહ્યું કે, હે પુત્રો ! મારી વૃદ્ધ અવસ્થા લઇને મને

તમારી યુવા અવસ્થા આપો. તે સાંભળી દેવયાનિનો પુત્ર યદુ બોલ્યો કે, અમારી યુવા અવસ્થા લઇને તમારે શું કરવું છે ? યયાતિએ કહ્યું કે, તમારી જીવાની લઇને મારે વિષય ભોગવવા છે. કારણ શુક્રાચાર્યના શાપથી મારો કામ ક્ષીણ થઇ ગયો છે જેથી હું તપું છું, માટે હે પુત્રો ! તમારામાંથી એક જણ મારી અવસ્થા લઇને રાજ્ય કરે, ને હું તેની અવસ્થાએ ફરી વિષય ભોગવું. તે વાતને યદુ આદિ લઇ તેના ચાર પુત્રોએ સ્વીકારી નહીં, સારે તેનો પરાક્રમી પુરૂ નામનો પુત્ર બોલ્યો કે, હે રાજન ! મારી નવી અવસ્થાએ ફરી તમે કામનું સુખ ભોગવો; ને તમારી આજ્ઞાથી તમારી જરા અવસ્થા લઇને હું રાજ્ય ચલાવીશ. એવું સાંભળી યયાતિ રાજ્યએ, પોતાની જરા તપના પ્રભાવથી પોતાના પુત્ર પુરૂને આપી અને તેની જીવાન અવસ્થા પોતે ગ્રહણ કરી. પછી પુરૂ રાજ્ય કરવા લાગ્યો. ને સિંહ સરખા પરાક્રમી યયાતિ રાજ્યએ ધણા કાળ પર્યંત પોતાની બેઠે ઝીઝો સાથે વિહાર કર્યો. કુબેરના બગીચામાં જઇને વિશ્વાચી અપ્સરા સાથે પણ વિહાર કર્યો. એ પ્રમાણે હજારો વર્ષ સૂધી વિહાર કર્યો તો પણ તેના કામની શાંતિ થઇ નહીં. ત્યારે મનમાં વિચારીને તે બોલ્યો કે, ધણા ભોગો ભોગવવાથી કામની શાંતિ થવાને બદલે તેની વૃદ્ધિ થાય છે, જેમ ઘી હોમવાથી અમિની વૃદ્ધિ થાય છે. સુવર્ણ, પશુ, ઝીઝો તથા રત્નોએ ફરી સંપૂર્ણ પૃથ્વી બે મળે તો પણ કામની શાંતિ થતી નથી, માટે તેની બે શાંતિ કરવી હોય તો વિષયો ભોગવવાના પદાર્થોમાં દોષશુદ્ધિ કરવી. જ્યારે પુરૂષ મન, વાણી અને કર્મે ફરી હરકોઇ વિષયમાં ઇચ્છા ન કરે, કોઇથી બીએ નહીં, તેમ તેનાથી પણ કોઇ ન બીએ, કોઇનો દ્વેષ કરે નહીં ને કોઇ ચીજની ઇચ્છા ન કરે, ત્યારેજ બ્રહ્મને પામે છે. એ પ્રમાણે વિષયોનું તુચ્છપણું જોઇને મહા શુદ્ધિમાન યયાતિ રાજ્યએ, યાને ફરી પોતાના મનને વશ કરીને પોતાના પુત્ર પુરૂ પાસેથી પોતાની જરા પાછી ગ્રહણ કરી, અને તેને તેની જીવાની પાછી આપીને રાજ્યનો અભિષેક કર્યો. પછી તેને યયાતિ રાજ્યએ કહ્યું કે, હે પુત્ર ! મારો પુત્ર તુંજ છે, ને તુંજ મારા વંશનો વધારનારો છે, ને તારો વંશ તારે નામે ફરી લોકમાં વિખ્યાત થશે. વૈશંપાયન કહે છે કે, હે રાજ્યોમાં સિંહરૂપ ! એ પ્રમાણે પુરૂને રાજ્ય આપીને યયાતિ રાજ્ય જીયુતું નામના પવંતમાં જઇ સત્કર્મ કરવા લાગ્યો. પછી ધણેક કાળે અન્ન તથા જળનો ત્યાગ કરીને પંચમહાભૂતનું શરીર ત્યાગ કરી, ઝીઝો સહિત સ્વર્ગમાં ગયો.

કાલેન મહતા પદ્માત્ કાલધર્મમુપેયિવાન્

કારયિત્વા ત્વનશનં સદારઃ સ્વર્ગમાત્તવાન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जर-
भाषायां पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

અધ્યાય ૭૬ મો. કચ્ચનો શુક્રને ત્યાં વાસ.

जनमेजय उवाच—ययातिः पूर्वजोस्माकं दशमो यः प्रजापतेः

कथं स शुकतनयां लेभेपरमबुलमां ॥

જનમેજય પૂછે છે—અમારો પૂર્વજ યયાતિ રાજ, જે દક્ષગ્રજપતિથી દસમો પુરૂષ હતો તે પરમ બુલ્લભ એવી શુક્રાચાર્યથી કન્્યાને કેમ પામ્યો ? એ વાત હું વિસ્તારથી

સાંભળવા ઇચ્છું છું માટે તે તથા તેના વંશના રાજાઓ વિષે મને કમથી કથા કહો. વૈશં-
 પાયન કહે છે કે ઇન્દ્ર સરખા તેજસ્વી યથાતિ રાજાને શુક્રાચાર્ય અને વૃષપર્વા દૈત્યે પોતાની
 કન્યાઓ આપી હતી, તે વિષે તમોને કહું છું તે સાંભળો. એક વખતે દેવતાઓ તથા
 અસુરો રાજ્ય વાસ્તે અદેખાઈ કરીને માંહેમાંહે લડ્યા. તેમાં જે દૈત્યો મરણ પામ્યા તેઓને
 શુક્રાચાર્યે વિદ્યાના બળથી જીવતા કર્યા. પણ જે દેવતાઓ મરણ પામ્યા તેઓને ઉદ્ધાર
 બુદ્ધિવાળા બૃહસ્પતિ જીવતા કરી શક્યા નહીં, કારણ તેઓ સંજીવિની વિદ્યા જાણતા ન
 હતા દેવતાઓને આથી બહુ ખેદ થયો. પછી તેઓ ભય પામીને બૃહસ્પતિના મોટા પુત્ર
 કય પાસે જઈને બોલ્યા કે, અમે તમોને માનનારા છીએ માટે શુક્રાચાર્યની પાસે જે
 સંજીવિની વિદ્યા છે તે તમે લઈ આવો. એટલી અમારી સહાયતા કરશે તો અમે તમોને
 ખુશી કરીશું. શુક્રાચાર્ય વૃષપર્વા દૈત્યની પાસે રહે છે અને હમેશ દૈત્યોની રક્ષા કરે છે.
 મહાત્મા શુક્રાચાર્યને સેવવાને તમે નાની વયના હોવાથી સમર્થ છો. તેમ તે મહાત્માની
 દેવતાને કન્યાને પ્રસન્ન કરવાને પણ તમેજ સમર્થ છો. ડાહ્યાપણ, મધુર ભાષણ, રૂડાં આ-
 ચરણ અને ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, એટલા ગુણોએ કરી જે તમે દેવતાને પ્રસન્ન કરશો તો
 નિશ્ચય તે વિદ્યાને પામશો. એ પ્રમાણે દેવતાઓએ કહ્યું ત્યારે “ ઠીક એમ કરીશ, ” એવું
 કહી બુહસ્પતિનો પુત્ર કય વૃષપર્વાના શહેરમાં શુક્રાચાર્ય પાસે ગયો અને તેઓને તેણે
 કહ્યું કે, હું અગિરાનો પૌત્ર અને બૃહસ્પતિનો પુત્ર કય એવે નામે છું. તમારો શિષ્ય
 થવા આવ્યો છું માટે મને ગ્રહણ કરો, હે બ્રહ્મન ! હું બ્રહ્મચર્ય પાળીને તમારા જેવા
 પરમ ગુણી પાસે કેટલાંક વર્ષ રહેવા ઇચ્છું છું, માટે મારો સ્વિકાર કરો. તે સાંભળી
 શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, હે કય તું ભલે આવ્યો, તારું વયન હું સ્વિકારું છું. તું બુહસ્પતિનો
 પુત્ર છે તેથી હું તારું સન્માન કરીશ. વૈશંપાયન કહે છે—પછી શુક્રાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે
 કય બ્રહ્મચર્યવ્રત ધારણ કરીને તેઓને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યો. યુવા અવસ્થામાં આવેલી
 દેવતાને, ક્ષણ ફૂલો આપી તેના સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તી, તેની પાસે વાજીવ વગાડી અને
 ગાયન તથા નૃત્ય કરીને ખુશી કરતો તેથી દેવતાને પણ તે કયની પાસે ગાયન કરતી ને
 તેના ઉપર પ્રેમ રાખતી હતી. એ પ્રમાણે શુક્રાચાર્યને ઘેર રહેતાં કયને પાંચસો વર્ષ થયા.
 તે વાત જાણીને દૈત્યોએ કય વનમાં ગાયો ચારવા ગયો હશે તે વખતે બુહસ્પતિના દ્વેષથી
 અને સંજીવિની વિદ્યાની રક્ષા માટે તેને મારી નાખ્યો, ને તેના કડકા કરી નાખી દીધા
 જે વરુઓ ખાઈ ગયા. પછી કય વિના ગાયો ઘેર આવી તે જોઈને દેવતાને શુક્રાચાર્ય
 પ્રત્યે બોલી કે, હે પિતા ! તમોએ અગ્નિ હોત્રમાં હોમ કર્યો અને સૂર્ય પણ અસ્ત
 થયો, ને ગાયો ઘેર આવી પણ કય દેખાતો નથી તેથી હે પિતા ! જરૂર એને કાઢી
 મારી નાખ્યો હશે. પણ તે વગર હું જીવીશ નહીં, એ મારાં વયન સત્ય જાણજો. તે સાંભળી
 શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, કદાચ મરી ગયો હોય તોપણ ફક્ત “ અહીં આવ ” એટલું કહી હું
 જીવતો કરી શકું છું. એમ કહી સંજીવિની વિદ્યાનો પ્રયોગ કરીને તેઓએ કયને બોલાવ્યો.
 એટલે તરતજ વરુઓના શરીરમાંથી નીકળી જીવતો થઈને કય તેઓની પાસે આવ્યો,
 ત્યારે તેને દેવતાને પૂછ્યું કે તમોને આજે કેમ વાર લાગી ? કયે કહ્યું કે, હે દેવતાને !
 દર્ભ તથા સમિધ લઈને હું કાઠ વડના ઝાડની છાયા નીચે બેઠો હતો ને ગાયો પણ ત્યાંજ
 બેસી હતી. તેવામાં અસુરોએ મને જોઈને પૂછ્યું કે, “ તું કાણ છે ? ” ત્યારે મેં કહ્યું કે

હું બુદ્ધસ્પતિનો પુત્ર છું ને માંડે કય એવું નામ છે. એટલુંજ હું બોલ્યો કે તરત તેઓએ મને મારી નાખ્યો ને મારા કડકા વડ્ડોને નાખી તેઓ ચાલતા થયા. પણ મહાત્મા શુક્રાચાર્યે વિદ્યાએ કરી અને બોલાવ્યો એટલે જીવતો થઈ હું તારી પાસે આવ્યો. વૈશં-પાયન કહે છે. એ વાત અન્યા પછી વળી બીજે વખતે દેવયાનિએ કયને કુત્રો લેવા વાસ્તે વનમાં મોકલ્યો, તે દૈત્યોના બેવામાં આવ્યાથી ફરી તેઓએ તેને મારી તેનો લોટ કરીને સમુદ્રના જળની સાથે મેળવી નાખ્યો. પછી ઘણો વખત થયો તોપણ કય આવ્યો નહીં, તે વાત દેવયાનિએ શુક્રાચાર્યને કહી. સારે તેઓએ ફરી વિદ્યાએ કરી કયને હાક મારી, કે તરત કય જીવતો થઈને આવ્યો, ને અનેલી સર્વે હરીકત તેણે કહી દેખાડી. એ પ્રમાણે તેને જીવતો થતો જોઈ દૈત્યોએ ત્રીજી વખત તેને મારીને બાળી નાંખ્યો, ને તેની રાખ શુક્રાચાર્યને મદિદ્વાની સાથે પાખ દીધી. પછી દેવયાનિના બેવામાં કય આવ્યો નહીં, સારે વળી તેણે પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હજી કય કેમ આવ્યો નહીં ? હે પિતા ! જરૂર તે મરી ગયો અગર તેને કોઈએ મારી નાખ્યો હશે. પણ તે વિના હું જીવીશ નહીં એ હું સત્ય કહું છું, તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે હે કન્યા ! જીવતો કરું છું તોપણ વારંવાર કય નાશ પામે છે માટે હું શું કરું ? હે દેવયાનિ ! તું શોધ્ય કરીને રડ માં. મારા પ્રભા-વથી ત્રણે સંધ્યાની વખતે બધું જગત તને નમે છે, માટે તારા સરખીને મરણ પામેલાનો શોધ કરવો ઘટતો નથી. ત્યારે દેવયાનિએ કહ્યું કે, જેના અત્યંત વૃદ્ધ અંગિરા સરખા તો પિતામહ છે અને અત્યંત તપસ્વી બુદ્ધસ્પતિ જેવા જેના પિતા છે, એવા કયનો શોધ કરીને હું કેમ ન રડું ? હે તાત ! અહ્યર્ચ પાળનાર, તપસ્વીજ ધનવાળો, અને કામ કરવામાં હમેશ ચતુર એવો કય મને ઘણો પ્રિય હતો, માટે હું પણ તેનીજ ગતિને પામીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે જ્યારે દેવયાનિએ કહ્યું ત્યારે દુઃખી થઈ ક્રોધ કરીને શુક્રા-ચાર્ય મોટેથી બોલ્યા કે, અરે મારી પાસે આવેલા મારા શિષ્યોને દુઃખ આપીને શું અસુરો મારે પણ દ્રેષ કરે છે ? અને મને કયની રાખ પાછીને માંડે અહ્યર્ચ પણ ટાળવા ઇચ્છે છે ? એમ કહી શુક્રાચાર્યે હજીવેથી સંજીવિની વિદ્યાએ કરીને પોતાના પેટમાં કયને બોલાવીને કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ ! તું કેવી રીતે મારા ઉદરમાં આવીને રહ્યો છું ? તે મને કહે. કય બોલ્યા કે હે ગુરુ ! તમારા પ્રસાદ થકી મારી સ્મૃતિ જતી નથી, ને અનેકું વૃત્તાંત મને યાદ છે, જે હું યથાર્થ કહું છું તે સાંભળો. અસુરોએ મને મારીને બાળી નાંખ્યો ને માંડે ચૂરણ કરીને તમોને મદિરા સાથે પાખ દીધું પણ અહ્યર્ચ, દૈવી, અને આસુરી, ત્રણે માયાના બળુનારા તમે છો, તેથી દેવતાઓ, અસુરો અને બ્રાહ્મણો તમોને ઉશ્કેંધી શકે એમ નથી. હવે જો તમારું ઉદર બેદીને હું બહાર નીકળું તો મારા તપનો ક્ષય થાય. માટે આ ઉદરમાં ઘેર કલેશ સહન કરું છું. એવું સાંભળી શુક્રાચાર્ય દેવયાનિને કહેવા લાગ્યા કે હે પુત્ર ! હમણું હું તારું શું પ્રિય કરું ? જો કયને જીવતો કરીશ તો માંડે મરણ થશે. કારણ હે દેવયાનિ ! મને બેઠા વગર કય બહાર આવી શકશે નહીં. પિતાનાં વચન સાંભળી દેવયાનિ બોલી કે, કયના નાશનું દુઃખ મને અમિતી પેડે બળે છે. તેને જીવતો કરતાં તમારો નાશ થાય એ પણ મારાથી સહન થાય નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય કયને કહેવા લાગ્યા કે, હે બુદ્ધસ્પતિના પુત્ર ! તારી ઉપર દેવયાનિના રત્ન છે માટે તને હું સંજીવિની વિદ્યા આપું તે તું શકણ કર. પણ જો તું કયરૂંપી દન્દ્ર હોય તો તને

પચાવી જાઉં. મારા ઉદરમાંથી ફરીથી જીવતો ચંદ્ર કોઈ બહાર નીકળે નહીં, પણ હું બાહ્ય છે માટે નીકળશે. હવે હું તને સંજીવિની વિદ્યા આપું તે ગ્રહણ કર, ને મારેા પુત્ર થઈને વર્ત. મારી વિદ્યા લણી બહાર નીકળીને મને વિશ્વાસઘાત કરતો માં. વૈશંપાયન કહે છે—પછી ગુરૂ પાસે વિદ્યા લણી તેમનું ઉદર બેદીને જેમ પૂર્ણિમાને દિને સૂર્યાસ્તની વખતે ચંદ્ર ઉગે છે તેમ કય બહાર નીકળ્યો. અને શુક્રાચાર્યને મરી ગયેલા જોઈને તેણે વિદ્યાએ કરી તેઓને જીવતા કર્યા ને તે બોલ્યો કે આ શુક્રાચાર્ય મને અમૃત સંજીવિની વિદ્યા જેવી રીતે કહી, તેમ કોઈ બીજો પણ મને જ્ઞાન આપે તેને હું માતા પિતા ગણું ને તેનો ઉપકાર જણીને તેનો દ્રોહ ન કરું. કર્મ, ઉપાસના અને જ્ઞાન કાંડ બહુવનાર તથા સર્વ વિદ્યામાં કુશળ એવા પૂજવા લાયક ગુરૂનો, તેની પાસેથી બણીને જે શિષ્યો આદર કરતા નથી, તેઓને વિદ્યાનું ફળ જે પ્રતિષ્ઠા તે મળતી નથી ને તેઓ પાપી લોક પ્રત્યે જાય છે. વૈશંપાયન કહે છે—પછી શુક્રાચાર્યે વિચાર્યું જે, મદિરા સાથે મારા ઉદરમાં કય આવી ગયો ને તેથી મારે મરવું પડ્યું, માટે મદિરા પાન અનર્થરૂપ છે. એમ વિચારી બ્રાહ્મણોના કટ્યાણની ઇચ્છા રાખનાર શુક્રાચાર્ય ઉભા થઈ ક્રોધ કરીને બોલ્યા કે, જે બ્રાહ્મણ મંદ બુદ્ધિથી મોહ પામીને હવેથી સુરાપાન કરશે, તે સર્વ ધર્મથી બ્રહ્મ અને બ્રહ્મહત્યારો થશે ને તેના આલોક તથા પરલોક બેઉ ખગડશે. એવી આ મર્યાદા મેં જે કહી તે સત્પુરૂષો, બ્રાહ્મણો તથા દેવતાઓએ પાળવી. એમ કહી દૈત્યોને બોલાવીને તેઓએ કહ્યું કે, હે દૈત્યો ! તમે કયનો દ્વેષ કરો છો એ તમારી બાળક બુદ્ધિ છે, કારણ કય તો સંજીવિની વિદ્યા પામીને સિદ્ધ થયો છે. હવે તે મારી પાસે રહેશે, ને તેનો પ્રભાવ પણ મારા સરખો છે એમ જણાવે. એટલા વચન કહી શુક્રાચાર્ય બોલતા રહી ગયા ને દૈત્યો વિસ્મય પામીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. પછી શુક્રાચાર્ય પાસે એક હજાર વર્ષ રહીને તેઓની આજ્ઞા લઈ કયે સ્વર્ગ પ્રત્યે જવાની ઇચ્છા કરી.

ગુરોરુપ્યસકાશ તુ દશવર્ષશતાનિસઃ

જનુઘાતઃ કચો ગતું મિયષત્રિદશાલેયં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जर-
भाषायां षट्सप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૭૭ મો. દેવયાનિએ કરેલો પરણવાની માગણી.

वैशंपायन उवाच-समावृतव्रतंतनु विसृष्टंगुरुणातदा

प्रस्थितं त्रिदशावासं देवयान्यब्रवीद्विदं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી બ્રહ્મચર્ય વ્રત સમાપ્ત કરી ગુરૂની આજ્ઞા લઈને જ્યારે કયે સ્વર્ગ પ્રત્યે જવાની તૈયારી કરી ત્યારે દેવયાનિ બોલી કે, હે અંગિરા ઋષિના પૌત્ર ! વ્રત સુજનતા, વિદ્યા, તપ અને ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહે કરીને તમે શોભો છો. જેમ મારા પિતાને તમારા પિતામહ અંગિરા ઋષિ માન્ય છે તેમ તમારા પિતા બૃહસ્પતિ મારે માનવા લાયક થાઓ. હે તપરૂપી ધનવાળા ! આટલા દિવસ તમે વ્રત અને નિયમ પાળતા હતા, ત્યારે હું તમારે વિષે જે રતેહ રાખતી હતી તે તમે જણાવો છો. હવે મંત્ર વિધિએ કરી માઈ પાણિ-ગ્રહણ કરો. તે સાંભળી કય બોલ્યો કે, હે દેવયાનિ ! જે પ્રમાણે તારા પિતા મારે પૂજવા

લાયક છે તેજ પ્રમાણે મારે તું પણ પૂજ્ય છે. મહાત્મા શુક્રાચાર્યને પ્રાણ થઈ પણ તું વહાલી છે, માટે હે કલ્યાણિ ! હે ગુરુ પુત્રિ ! તું સદા ધર્મથી મારે પૂજવા લાયક છે, વારતે તારે એમ કહેવું યોગ્ય નથી.

દેવયાનિએ કહ્યું કે, તમે અંગિરાના પૌત્ર છો, કંઈ મારા પિતાના પુત્ર નથી, માટે હે બ્રાહ્મણમાં ઉત્તમ ! તમે પણ મારે પૂજ્ય છો. હે કય ! તમેને અસુરોએ વારંવાર મારી નાખ્યા, પણ મેં તમારા ઉપર પ્રીતિને લીધે મારા પિતાને કહી તમેને જીવતા કરાવ્યા, તે તમે યાદ કરો, અને તમારે વિષે મારી ભક્તિ ફરી છે તે જાણીને હે ધર્મને જાણનારા ! હું નિરપરાધીને ત્યાગ કરવા તમે યોગ્ય નથી. કય બોલ્યો કે હે સુંદર વ્રતવાળી ! એવું અયોગ્ય કામ કરવા મને ન કહે ને મારા ઉપર પ્રસન્ન થા; કારણ ગુરૂથી પણ તું મારે અધિક માન્ય છે જે શુક્રાચાર્યની તું પુત્રી છે તેનાજ ઉદરમાં હું પણ રહ્યો હતો, તેથી હું તેનો પુત્ર થયો, વારતે ધર્મથી તું મારી બેન છે ! એટલા દિવસ હું અહીં સુખેથી રહ્યો, હવે તારી પાસેથી જવાની હું રમ્મ માગું છું જે મને આપ, અને કોઇ કાળે કંઈ વાતના પ્રમંથમાં પોતાનો ભાઈ જાણીને મને સંભારજે, તથા સાવધાન થઈને મારા ગુરૂની સેવા કરજે. દેવયાનિ બોલી કે, હે કય ! ધર્મ તથા કામ વારતે મેં તમારી યાચના કરી તોપણ તમે ના પાડો છો, માટે મારા પિતા પાસેથી જે વિદ્યા શિખ્યા છો તે તમેને ફળશે નહીં. કયે કહ્યું કે, તું મારા ગુરૂની પુત્રી છે, તેથી તને ના કહું છું, કંઈ બીજું કારણ નથી. વળી ગુરૂએ પણ મને એવી આજ્ઞા કરી નથી. માટે બલે તું મને શાપ આપે. હે દેવયાનિ ! ઋષિના કહેલા ધર્મ પ્રમાણે હું બોલ્યો, તેને તેં શાપ આપ્યો એ તને યોગ્ય નથી. એ શાપ વિચાર કર્યા વગર તેં આપ્યો છે, માટે કોઇ ઋષિનો પુત્ર તારું પાણિગ્રહણ નહીં કરે. મારી વિદ્યા ફળશે નહીં એમ તેં કહ્યું પણ બલે તેમ થાઓ. હું જેને એ વિદ્યા બાણીવીશ તેને તો ફળશે ? વૈશંપાયન કહે છે—દેવયાનિને એમ કહીને બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ એવો કય ત્રિવિષ્ટપ પ્રત્યે ગયો. તેને જોઇ બૃહસ્પતિનાં વખાણ કરીને ઇંદ્રાદિક દેવતાઓ બોલ્યા કે, પરમ આશ્ચર્યરૂપ અમારા હિતવાળું કર્મ તેં કર્યું માટે તારા યથનો નાશ થશે નહીં ને તને યજ્ઞમાંથી ભાગ મળશે.

यत्त्वयास्मद्वितं कर्म कृतं वै परमाहुतं

न ते यशः प्रणशिता भागभाक् चमविष्यसि ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख્યાને गुर्जरभाषायांसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

અધ્યાય ૭૮ મો. દેવયાનિની શર્મિષ્ઠાપર રીસ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—કૃતવિદ્યે કવે પ્રાપ્તે દુષ્ટરૂપાદિબૌકસઃ

ક્ષણાદધીસ્યતાં વિદ્યાં કૃતાર્થો મરતર્ષમ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! કય સંજીવિની વિદ્યા બણી આવ્યો છે, એમ જાણી દેવતાઓ પ્રસન્ન થઈ તે વિદ્યા તેની પાસેથી ગ્રહણ કરીને કૃતાર્થ થયા. પછી કોઇ કાળે દેવતાઓએ ઇન્દ્રને કહ્યું કે, હાલ તમારે પરાક્રમ કરીને શત્રુઓને મારવાનો

વખત છે. સારે ઠીક એમ કહી ઇન્દ્ર પૃથ્વી ઉપર જ્યાં દેવયાનિ તથા શર્મિષ્ઠા આદિ લર્ષ કન્યાઓ કુમેરના બગીચા સરખા વનમાંના કોઈ તળાવમાં ક્રીડા કરતી હતી ત્યાં આવ્યો ને તેઓનાં બધાં વસ્ત્રો તેણે વાયુરૂપ થઈને ભેળાં કરી નાંખ્યાં. પછી જળમાંથી બહાર આવીને તે કન્યાઓ પોતપોતાનાં વસ્ત્રો લેવા લાગી. તેમાં વૃષપર્વા દૈત્યની શર્મિષ્ઠા કન્યાએ અગ્નિપણામાં શુક્રાચાર્યની પુત્રી દેવયાનિનાં વસ્ત્રો પહેરી લીધાં. તે જોઈને દેવયાનિ બોલી કે, હે અસુરની કન્યા ! શિષ્ય થઈને મારાં વસ્ત્ર તેં કેમ ગ્રહણ કર્યાં ? એ કાંઈ સદાચાર નથી માટે તારૂં સાડું ચશે નહીં. તે સાંભળી શર્મિષ્ઠા બોલી કે, તારો પિતા તો જે વખતે મારા પિતા સુતા અગર બેઠા હોય છે, તે વખતે ભાટ ચારણની પેઠે નમ્ર થઈ નીચે ઉભા રહી તેનાં વખાણુ કરીને તેની પાસેથી યાચના કરે છે. તેની તું કન્યા છે, અને હું તો તારા પિતાને આશ્રય આપનારની કન્યા છું. હે ભિક્ષુકી ! દરિદ્ર એવી તું જોઈએ તો ક્રોધ કર, છાતી કૂટ, ધુળમાં લોટ, અગર રીસ ચઢાવી પારકું ખૂંડે ઇચ્છ, પણ હું તને ગણુ-કારતી નથી ને તને પહોંચું એમ છું. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહીને શર્મિષ્ઠાએ, પોતાને શ્રેષ્ઠ માનનારી અને વસ્ત્રમાં આસક્ત રહેલી દેવયાનિને કૂવામાં નાખી દીધી અને ક્રોધના આવેશમાં તેને પાછી જોયા વગર એ મરી ગઈ, એવો નિશ્ચય કરી પોતાને ઘેર ગઈ. તેટલામાં થાકી ગયા છે ઘોડા તથા સારથિ જેના એવો મૃગયા કરવા નીકળેલો નહુપતો પુત્ર યપાતિ રાજા, પોતાની તૃષા શમાવવા માટે પાણીને બોળતો થકા ત્યાં આવ્યો. તે કૂવામાં અગ્નિની જ્વાળા તથા દેવતા સરખી દેવયાનિને જોઈને બોલ્યો કે, હે કન્યા ! ત્રાંખા સરખા નખવાળી યુવા અવસ્થાને પામેલી, અને મણિના કુંડળે કરી શોભતી એવી તું કોણુ છે ? ને આતુર થઈને કેમ રહે છે ? અને આ ખડ તથા વેણાઓથી વીંટાયલા કૂવામાં કેમ પડી છે ? હે રૂડા મધ્યભાગવાળી ! તું કોની પુત્રી છે ? હણાયલા દૈત્યોને જે સંજીવિની વિદ્યાએ કરી જીવતા કરે છે એવા શુક્રાચાર્યની હું કન્યા છું, પણ તેઓને આ વાતની ખબર નથી. હે રાજન ! ત્રાંખા સરખા નખવાળી જેમાં આંગળીઓ છે એવો આ મારો જમણો હાથ ઝાલીને મને બહાર કહાડો. તમે કુળવાન, યશસ્વી, પરાક્રમી અને શાંત બુદ્ધિવાળા છો. એમ હું ધાડું છું. વૈશંપાયન કહે છે પછી યપાતિ રાજાએ, તેને બ્રાહ્મણની કન્યા ગણીને, તેનો જમણો હાથ ઝાલી કૂવામાંથી બહાર કહાડી. પછી તેની રજા લઈને તે પોતા શહેરમાં ગયો. હવે શોકે કરી તપેલી દેવયાનિએ પોતાને બો-ળતી એવી પોતાની દાસીને કહ્યું કે, હે દાસી ! તું જલદીથી શહેરમાં જઈને મારા પિતાને આ સર્વ હકીકત કહે. કારણુ હું આ વૃષપર્વાના શહેરમાં હાલ જઈશ નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય પાસે જઈ દાસીએ બંધી હકીકત કહી દેખાડી, જે સાંભળીને તેઓ જલદીથી પોતાની કન્યા પાસે વનમાં ગયા, અને તેને બેટીને દુઃખ પામતા થકા બોલ્યા કે, સર્વ માણસો પોતાના દોષે કરી સુખ દુઃખને પામે છે. તારૂં કાંઈ પણ પાપ હશે, જે આ તારા દુઃખ ભોગવવાથી ટળી ગયું. દેવયાનિ બોલી કે, મારું પાપ ટળે વા ન ટળે, પણ વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ઠાએ જે મને વચન કહ્યાં છે, તે તમે સાવધાન થઈને સાંભળો. તેણે મને ક્રોધ કરીને કહ્યું કે, “ તું મારા પિતાનાં વખાણુ કરનાર તથા તેની પાસેથી યાચના કરનારની કન્યા છે, ને હું તો તારા પિતાને આશ્રય આપનારની કન્યા છું. ” એવાં કઠોર વચન તેણે મને વારંવાર સંભળાવ્યાં અને પછી મને કૂવામાં નાખી દીધી. શુક્રાચાર્ય

ખોલ્યા કે હે દેવયાનિ ! વખાણુ તથા ચાચના કરનારની તું કન્યા નથી. પણ બધાં જેની સ્તુતિ કરે છે ને જે ક્રોધની પણ સ્તુતિ કરતો નથી, તેની તું કન્યા છે. તર્કમાં પણ આવે નહીં એવા મારા બળને જાણનારા તો વૃષપર્વા, ઇન્દ્ર તથા યયાતિ રાજા છે. સર્વમાં બ્યાપક જે તત્વ છે તેને હું જાણનારો છું. એ પ્રજાણુ ખેદને પામેલી અને ક્રોધે કરી પીડાતી એવી દેવયાનિને મનોહર તથા મધુર વચને કરી શુદ્ધાર્થ સાંત્વના કરવા લાગ્યા.

एवं विषादमापन्नां मन्युनासंप्रपीडितां

वचनैर्मधुरैः ऋक्षणैः सांत्वयामासतां पिता ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्यानं गुर्जरभा-
षायां अष्टसप्ततित्तमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૭૯ મો. શુક્રનાં નીતિ વચન.

शुक्र उवाच—यः परेषां नरो नित्य मतिवादांस्तितिक्षते

देवयानि विजानीहि तेन सर्व मिदं जितं ॥

શુક્રાર્થ કહે છે—હે દેવયાનિ ! જે માણસ પારકાઓથી થતી પોતાની નિંદા નિરં-
તર સહન કરે છે, તેણે સર્વનો જય કર્યો એમ તું જાણુ. ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધને જે શમાવે
છે, તેજ ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર કહેવાય છે. જેમ સર્પ પોતાની ભુની બોળ ઉતારી
નાખે છે, તેમ ઉત્પન્ન થયેલા ક્રોધને જે ટાળી નાખે છે તેજ પુરુષ કહેવાય છે; ને ધર્મ,
અર્થ, કામ તથા મોક્ષ, એ ચાર પુરુષાર્થને પણ તેજ પામે છે. પિતૃયજ્ઞે કરીને સો વર્ષ
સૂધી દર માસે યજ્ઞન કરવું તથા ક્રોધ રહિત રહેવું, એ બેઉમાં ક્રોધ રહિત રહેવું એ
અધિક છે. જે મૂઠ બાળકો વૈર કરે છે તેની સામે ડાહ્યો પુરુષ વૈર કરતો નથી, દારણુ તે
બાળકોને જેની સાથે તેઓ વૈર કરે છે તેના બળાબળની ખચર હોતી નથી. દેવયાનિએ કહ્યું
કે, હે પિતા ! હું બાળક છું તો પણ ધર્મમાં વિરુદ્ધ આવે તો, તથા પુરુષના બળાબળને
જાણું છું તો તે કેમ ન જાણું ? પોતાની મોટાઇ ઇચ્છનારા પુરોહિતે, પોતાને નહીં માન-
મારા શિષ્યનાં કઠોર વચન સહન કરી તેની પાસે રહેવું એ મને ગમતું નથી, પોતાના
કલ્યાણને ઇચ્છનાર ડાહ્યો પુરુષ, પોતાની વૃત્તિ તથા કુટુંબની નિંદા જે પુરુષો થઈ સાંભળે
છે, તેઓની પાસે રહેતો નથી જે લોકોમાં આપણું સન્માન થતું હોય તેઓની પાસે રહેવું
વાજબી છે, જેમ અગ્નિ પેદા કરવા ઇચ્છતો એવો પુરુષ અરણિના લાકડાને પરસ્પર
ધસે છે, તેમ વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ઠાનાં દુર્વચન મારા હૃદયને પીડે છે. જે ધણી પોતાની
લક્ષ્મી બોધને શત્રુની વૃદ્ધિ પામેલી લક્ષ્મીને આશ્રય કરે છે તેને એથી મરણુ સાડ છે
એમ વિદ્વાનો કહે છે.

यः सपत्नश्चियं वीतां हीनश्रीः पर्युपासते

मरणं शोभनं तस्य इति विद्वज्જના ધિદુઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्यानं गुर्जर-
भाषायां उनाशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

અધ્યાય ૮૦ મો. જ્ઞાતિ માટે શર્મિષ્ઠાએ સ્વીકારેલું દાસ્ય.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ કાવ્યો મૃગુષ્ઠઃ સમન્યુરુપગમ્ય હ

વૃષપર્વાણમાસીનમિત્યુવાચવિચારયન્ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી ક્રોધ કરી ભૃગુ કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા શુક્રાચાર્ય, જ્યાં વૃષ-
પર્વા દૈત્ય બેઠા હતા ત્યાં જઈને કંઈ પણ વિચાર કર્યા વગર બોલ્યા કે, હે રાક્ષસ ! શાસ્ત્રની
મર્યાદા મૂકીને જે અધર્મથી ચાલે છે તેનું તેજ વખતે કંઈ ખૂંડે ચતું નથી, ધીરે ધીરે
તેનો સમૂળો નાશ થાય છે. જેમ ભારે અન્ન ખાધામાં આવ્ધાથી પેટમાં દુઃખ થાય છે,
તેમ કરેલાં પાપથી, પુત્ર, ભાણેજ અગર પોતાને પીડા આવી પડે છે. હે વૃષપર્વા, ધર્મને
જાણનારો અને મારી સેવામાં તત્પર એવો કય, જો કે મારવા લાયક નહીં હતા તોપણ
તેં દૈત્યો પાસે તેને મરાવ્યો, વળી તારી પુત્રીએ દેવયાનિને કૂવામાં નાખ્યા દીધી, માટે તારે
જાણવું જે દૈત્યો સહિત તને હું ત્યાગ કરીશ; કારણ તારી પાસે રહેવા હવે હું ખુશી નથી.
હે દૈત્ય ! તું શું મને મિથ્યા બોલનારો જાણે છે ? ને પોતાનો વાંક ઢાંકીને શું મારી ઉપેક્ષા
કરે છે. વૃષપર્વા બોલ્યો કે, હે ભાર્ગવ ! તમને હું સાચું બોલનારા તથા ધર્મિષ્ઠ
જાણું છું. તમારે તો અમારા ઉપર પ્રસન્ન રહેવું. જો તમો અમને મૂકીને જશો તો અમે
સમુદ્રમાં ભાગી જઈશું. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, જોછએ તો સમુદ્રમાં જાઓ અગર દિશાઓમાં
નાસી જાઓ, પણે દેવયાનિને નહીં ગમે એવી બાબત હું સહન કરીશ નહીં. કારણ તે મને
અત્યંત પ્રિય છે, અને મારું જીવિત તેને હાથ છે, માટે હવે તો જો તેને તું પ્રસન્ન કરે
તોજ હું તારા રૂડા વાસ્તે અહીં રહીશ. વૃષપર્વાએ કહ્યું કે હે ભાર્ગવ. અસુરોની સમૃદ્ધિ
હાથી, ગાયો, ઘોડા ઇત્યાદિ જે કંઈ છે તેના, તથા મારા પોતાના સ્વામી તમે છો. શુક્રા-
ચાર્ય બોલ્યા કે, હે મોટા અસુર ! તેં કહ્યું તે સર્વે ઠીક, પણ દેવયાનિ પ્રસન્ન થવી જોછએ.
ત્યારે વૃષપર્વાએ કહ્યું કે ઠીક, જેમ દેવયાનિ પ્રસન્ન થશે તેમ હું કરીશ. તે સાંભળી શુક્રા-
ચાર્ય દેવયાનિ પાસે ગયા ને તેને વૃષપર્વાએ આપેલી કણુલાત કહી સંભળાવી. ત્યારે દેવ-
યાનિ બોલી કે હે પિતા ! વૃષપર્વા રાજની સમૃદ્ધિના તમે ધણી છો, એ વાત તમારા કેહે-
વાથી હું માનું નહીં. જો રાજ પોતે આવીને મને કેહે તો માનું. એ વાત શુક્રાચાર્યે વૃષ-
પર્વાને કેહેવરાવી, ત્યારે તેણે દેવયાનિ પાસે આવીને કહ્યું કે, હે પવિત્ર હારવાળા દેવયાનિ !
જે વસ્તુ તને જોછતી હશે તે જો કે દુર્લભ હશે તોપણ હું તને આપીશ. દેવયાનિ બોલી
કે, હજાર દાસીઓ સહિત શર્મિષ્ઠા મારી દાસી થઈને રહે ને જ્યાં મારો પિતા મને પર-
ણાવે ત્યાં મારી સાથે આવે. તે સાંભળી વૃષપર્વાએ દાસીને હુકમ કર્યો કે, તું જલદીથી
શર્મિષ્ઠાને અહીં તેડી લાવ ને તેને કેહે કે દેવયાનિની મરજી પ્રમાણે વર્તે. ત્યારે તે દાસી
શર્મિષ્ઠા પાસે જઈને બોલી કે, હે કલ્યાણી ! દેવયાનિને તેં દુઃખ આપ્યું તે તેણે પોતાના
પિતા શુક્રાચાર્યને કેહેવાથી તેઓ દૈત્યોનો ત્યાગ કરે છે, પણ જો તું હજાર દાસીઓ સ-
હિત દેવયાનિની દાસી થઈને તેની મરજી પ્રમાણે ચાલે તો તેઓ જતા નથી, માટે તારી
ચાતના સુખ વાસ્તે તારે તેમ કરવું યોગ્ય છે. તે સાંભળી શર્મિષ્ઠા બોલી કે, મારા અપ-
રાધથી શુક્રાચાર્ય તથા દેવયાનિ જતાં હોય, પણ હું દેવયાનિની મરજી પ્રમાણે ચાલું તો
ન જાય, એમ હોય તો હું તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર છું. એમ કહીને હજાર દાસીઓ
સાથે લઈ પાલખીમાં બેસીને જલદીથી શહેરની બાહાર દેવયાનિ પાસે શર્મિષ્ઠા ગઈ, ને

બોલી કે, હું હજાર દાસીઓ સહિત તારી સેવા કરનારી છું તથા જે ઠેકાણે તારો પિતા તને આપશે ત્યાં હું પણ આવીશ. તે સાંભળી દેવયાનિએ કહ્યું કે, તારા પિતાની પાસે યાચના કરનારની હું પુત્રી છું તેના તું દાસી કેમ થાય છે ? શર્મિષ્ઠા બોલી કે, હરકોઈ ઉપાયે કરીને પણ જ્ઞાનિનું દુઃખ ટાળવું, એમ વિચારી હું તારી દાસી થઈને તું જ્યાં પરણશે ત્યાં આવીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે વૃષપર્વાની પુત્રિએ કહ્યું ત્યારે દેવયાનિએ પોતાના પિતાને કહ્યું કે, હે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ ! હે તાત ! હવે હું પ્રસન્ન થઈને શહેરમાં પ્રવેશ કરું છું. તમારા જ્ઞાન તથા વિદ્યાનું બળ અર્થ જતું નથી. એ પ્રમાણે જ્યારે પુત્રીએ કહ્યું ત્યારે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, સર્વ દાનવોએ માનેલા, તથા મોટા યજ્ઞવાળા શુક્રાચાર્ય પ્રસન્ન થઈને વૃષપર્વાના શહેરમાં પધાર્યા.

एषमुक्तो दुहित्वा स द्विजश्रेष्ठो महायशः
प्रविवेश पुरंहृष्टः पूजितः सर्वदावचैः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जरभाषायां अशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૮૧ મો. દેવયાનિ વિવાહ.

वैशंपायन उवाच—अथ दीर्घस्य कालस्य देवयानीं नृपोत्तम
वनं तदेव निर्याता क्रीडार्थं वरवर्णिनी ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! પછી ઘણેક કાળે વરવાની જેને ઇચ્છા છે એવી દેવયાનિ, જે વનમાં પૂર્વે શર્મિષ્ઠા સાથે ગઈ હતી તેજ વનમાં ક્રીડા કરવા સાડ મઠ. સાથે હજાર દાસીએ સહિત શર્મિષ્ઠા પણ હતી. ત્યાં જઈ તરેહવાર પદાર્થો તથા ફળો ખાતી થઈ અને મધુ વૃક્ષની મદિરા પીતી થઈ સર્વ કન્યાઓ પ્રસન્ન થઈને પોતાની મરજ પ્રમાણે રમતી હતી. તેટલામાં આગળ પ્રમાણેજ મૃગયા કરવા નીકળેલા તથા થાકી ગયેલા રાજા જળ વાસ્તે તેજ ઠેકાણે અચાનક આવી ચડ્યો. તે કન્યાઓની વચમાં શર્મિષ્ઠા તથા અત્યંત રૂપવતી દેવયાનિને જોઈએ બોલ્યો કે, એટલી બધી કન્યાઓથી વીંટાયલી તમે જે જણીઓ કાણુ છો ? અને તમારાં નામ તથા જોત્ર કેવાં છે ? તે સાંભળી દેવયાનિ બોલી કે, હે નરાધિપ ! અસુરના ગુરૂ શુક્રાચાર્યની હું કન્યા છું, ને જ્યાં હું જાઉં ત્યાં આવનારી એવી આ મારી દાસી તથા સખી શર્મિષ્ઠા દૈત્યના રાજા વૃષપર્વાની પુત્રી છે. ત્યારે યયાતિ રાજા બોલ્યો કે, વરને વરવા યોગ્ય અને રૂડી બ્રહ્મીવાળી આ વૃષપર્વા રાજાની કન્યા તારી દાસી છે, તે જાણીને મને મોટું આશ્ચર્ય થાય છે. દેવયાનિએ કહ્યું કે, હે નરમાં શ્રેષ્ઠ ! બધા માણસો દૈવને અધીન છે, માટે દૈવની કૃતિથી આ રાજાની કન્યા મારી દાસી થઈ છે, એમ માની તમારે આશ્ચર્ય પામવું નહીં. તમારા રૂપ તથા વેશથી તમે રાજા સરખા લાગો છો, પણ તમારૂં બ્રાહ્મણને મળતું છે તેથી તમે કાણુ છો ? ક્યાંથી આવેલા છો ? અને કેના પુત્ર છો ? તે મને કહો. તે સાંભળી યયાતિ રાજા બોલ્યો કે, અત્યર્થ પાળાને સમગ્ર વેદ મેં સાંભળ્યો છે, તથા હું રાજાનો પુત્ર છું ને માંડે નામ

યયાતિ છે. દેવયાનિ બોલી કે, આ ઠેકાણે તમે શું મૃગયા કરવા અગર જળમાંથી કમળો લેવા આવ્યા છો ? કે કોઇ બીજા કારણથી ? યયાતિએ કહ્યું કે, મૃગયા કરવા નીકળેલો અને થાકી ગયેલો હું પાણી વાસ્તે અહીં આવ્યો છું. મેં પૂર્વે આ ઠેકાણે જૂવામાંથી તારો જમણો હાથ ઝાલીને તને બહાર કહાડી હતી. દેવયાનિ બોલી કે, ત્યારે તો તમારું કલ્યાણ થાઓ ને હજાર દાસીઓ તથા શર્મિષ્ઠાએ સહિત હું તમારે આધીન છું, વાસ્તે મારા સ્વામી તથા મિત્ર થાઓ. તે સાંભળી યયાતિ રાજ્યએ કહ્યું કે, હે શુક્રાચાર્યની કન્યા ! તારું કલ્યાણ થાઓ, તારી સાથે મારે વિવાહ કરવો યોગ્ય નથી; કારણ બ્રાહ્મણની પુત્રી ક્ષત્રિયને પરણે એવી રીત નથી. દેવયાનિ બોલી કે, તમારા મૂળ પુરૂરવા બ્રાહ્મણ થકી ઉત્પન્ન થયેલા હતા, તેના વંશમાં તમે ઉત્પન્ન થયા છો તેથી હું તમોને બ્રાહ્મણ માનું છું, માટે મારું પાણિગ્રહણ કરો. ત્યારે યયાતિ રાજ બોલ્યો કે હે શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી ! ભગવાનના મુખ થકી બ્રાહ્મણો, બાહુમાંથી ક્ષત્રિયો, સાયળમાંથી વૈશ્યો અને ચરણમાંથી શૂદ્રો ઉત્પન્ન થયા છે. તેઓના જૂદા જૂદા આવ્યાર તથા ધર્મ છે ને તેમાં બ્રાહ્મણો ઉત્તમ કહેવાય છે. દેવયાનિ બોલી કે, હે નહુપ રાજના પુત્ર, મારો હાથ તમોએજ ઝાલ્યો છે, માટે હવે બીજાથી કેમ ઝલાય ? વાસ્તે હું તમોનેજ વરૂં છું. યયાતિએ કહ્યું કે, કોપેલા ઝેરી સર્પ તથા પ્રદીપ્ત અગ્નિથી પણ તપસ્વી બ્રાહ્મણ થકી વધારે બીહીવું. દેવયાનિ બોલી કે, હે પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ ! એમ કેમ બોલો છો ? યયાતિએ કહ્યું કે, ઝેરી સર્પ કરડે તો એકનીજ હાની થાય છે અને અગ્નિ પોતાની પાસેનાજ પદાર્થને બાળે છે. પણ તપસ્વી બ્રાહ્મણને કોપ્યો તો શહેરો સહિત આખા દેશનો નાશ કરે છે માટે હે કલ્યાણી ! તારા પિતાની રજ વગર હું તને પરણીશ નહીં. દેવયાનિ બોલી કે, હીક, મારા પિતા કહેશે તો તો પરણશે. વૈશંપાયન કહે છે કે એમ કહી દેવયાનિએ પોતાના પિતાને સર્વ હકીકત કહેવરાવી. તે સાંભળીને શુક્રાચાર્ય યયાતિ રાજ પાસે આવ્યા. તેઓને જોઈ પ્રણામ કરી તે રાજ હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો. પછી દેવયાની બોલી કે હે પિતા ! નહુપના પુત્ર આ રાજ્યએ ઝંકટની વેળાએ મારો હાથ ઝાલ્યો હતો, માટે હું તમોને નમ્રતાપૂર્વક કહું છું કે એની સાથે મારું લગ્ન કરો બીજા પતિને હું વરીશ નહીં. તે સાંભળી શુક્રાચાર્યે યયાતિને કહ્યું કે હે નહુપના પુત્ર ! હે શૂરવીર ! મને પ્રિય એવી આ કન્યા તને વરી ચુકી છે, માટે હું તને ખુશી થઇને આવું છું, તેને તું ગ્રહણ કર. યયાતિ બોલ્યો કે, હે ભાર્ગવ ! એ કામ કરવામાં મને દોષ ન લાગે એટલું હું માગી લઉં છું. શુક્રાચાર્યે કહ્યું કે, જ તને અધર્મ લાગશે નહીં. વાસ્તે કંઈ પણ ખેદ પામ્યા વગર દેવયાનિ સાથે વિવાહ કરીને ધર્મથી ગૃહસ્થાશ્રમી થા, ને એનામાં ઘણી પ્રીતિ રાખ. વૃષપર્વાની પુત્રી શર્મિષ્ઠા નામે આ કુંવારી કન્યાનું પણ સન્માન કરજે. પરંતુ કોઇ કાળે એ સાથે સંગ કરતો માં. વૈશંપાયન કહે છે, એ પ્રમાણે શુક્રાચાર્યના કહેવાથી યયાતિએ દેવયાનિ સાથે શાસ્ત્રવિધિએ કરી વિવાહ કર્યો. તેને શુક્રાચાર્યે ઘણુંક ધન આપ્યું પછી શર્મિષ્ઠા સહિત દેવયાનિને લઇને શુક્રાચાર્ય તથા દૈત્યોએ જીતે માન આપ્યું છે એવો રાજ્યોમાં શ્રેષ્ઠ યયાતિ, મહાત્મા શુક્રની આજ્ઞા લઇને પ્રસન્ન થતો થકો પોતાના શહેર પ્રત્યે રવાના થયો.

સંપૂજિતઃ શુક્રેણ દૈસ્યૈશ્ચ નૃપસત્તમઃ

જગમ સ્વપુરં દૃષ્ટો નુજાતો થ મહાત્મના ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जरभाषायां एकाशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૮૨ મો. શર્મિષ્ઠાએ રાજાને લોળવ્યો.

वैशंपायन उवाच—ययातिः स्वपुत्रं प्राप्य महेंद्रपुरसाभिं

प्रविश्यांतःपुरं तत्र देवयानीं न्यवेदयत् ॥

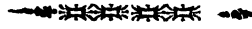
વૈશંપાયન કહે છે—પછી યયાતિ રાજાએ ઇન્દ્રના શહેર સરખા પોતાના પૂરમાં જઈને દેવયાનિને અંતઃપુરમાં રાખી ને તેના મત લઈ વૃષપર્વાની દીકરી શર્મિષ્ઠાને તેની હજાર દાસીઓ સહિત, તેનો અન્નવસ્ત્રનો અદ્યોગરન કરીને પોતાના કોઈ અગીયા પાસે નવું ઘર બંધાવીને તેમાં રાખી. પછી તે યયાતિ રાજા દેવયાની સાથે વિહાર કરવા લાગ્યો. કોઈ વખતે દેવયાનિને તેના થકી પહેલો ગર્ભ રહ્યો જે પુત્ર અવતર્યો. તેનું તેઓએ યદુ એવું નામ પાડ્યું. તે વાતને ધણું વર્ષ થયા પછી કોઈ કાળે વૃષપર્વાની કન્યા શર્મિષ્ઠા ઋતુ કાળમાં હશે, ત્યારે તેનો વિચાર થયો જે, “ મેં હજી પતિ કર્યો નથી. દેવયાનિને પુત્ર પણ ઉત્પન્ન થયો ને માંડે યૌવન તો તૃથા જાય છે, માટે જેમ દેવયાનિ પોતાની ઇચ્છાથી રાજાને વરી તેમ તેને હું પણ વડે. એમ કરીશ તો જરૂર રાજા મારો મનોરથ પૂર્ણ કરશે. પણ એ તો આ વખતે રાજા અહીં આવી નીકળે તેના ઉપર છે.” એમ વિચાર કરે છે એટલામાં દૈવયોગથી રાજા જ્યાં શર્મિષ્ઠા રહેતી હતી ત્યાં આવી ચડ્યો. તેને એકલો જોઈને સુંદર હાસ્યવાળી શર્મિષ્ઠા, તેની પાસે જઈ હાથ જોડીને બોલી કે, હે નહુષના પુત્ર ! માંડે રૂપ, કુળ અને શીલ તમે હમેશ સારી રીતે જાણો છો, માટે આ ટાણે હું તમારી પાસેથી ઋતુદાનની યાચના કરું છું, જે મને પ્રસન્ન થઈને આપો. યયાતિ બોલ્યો કે હે દૈત્યની કન્યા ! તું સર્વ વાતે શુદ્ધ છે એવી મને ખાતરી છે. તારા રૂપમાં એક સોમની અણી જેટલી પણ ખામી નથી. પણ ત્યારે દેવયાનિને હું પરણ્યો ત્યારે શુક્રાચાર્યે તારી સાથે સમાગમ કરવા મને મન કરેલી છે. શર્મિષ્ઠા બોલી કે હે રાજા ! હસતાં હસતાં, સ્ત્રી આગળ વિવાહની વખતે, કોઈના પ્રાણ જતા હોય તે કાળે અને કોઈનું સર્વસ્વ જતું હોય ત્યારે, જે જૂઠું બોલાય તો પાપ લાગતું નથી. હે રાજા ! જે વખતે દેવયાનિ તમોને વરી તેજ વખતે મારા મનથી હું તમોને વરી ચૂકી છું. યયાતિ બોલ્યા કે, તે વાત ખરી પણ સર્વ લોકો રાજાના બોલવાને પ્રમાણ માને છે, માટે જે રાજા જુહું બોલે તો પોતે નાશ પામે છે. વાસ્તે સંકટની વખતે પણ હું જુહું બોલવા ઇચ્છતો નથી. શર્મિષ્ઠા બોલી કે, દેવયાનિ મારી સખી છે ને તેના તમે પતિ છો, તેથી હું તમોને મારા પતિ માનું છું, માટે મારી ઇચ્છા પૂરી કરો. યયાતિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ઠા ! માંડે એવું વ્રત છે કે, જે કોઈ મારી પાસેથી કંઈ માગે છે તે હું તેને આપું છું. વાસ્તે કહે એ સિવાય તારી શું ઇચ્છા છે ? શર્મિષ્ઠા બોલી કે, તમારા થકી હું પુત્રવતી થઈને ઉત્તમ ધર્મ પાળું તેમ કરો, એજ મારી ઇચ્છા છે. કદાચ તમે કહેશો કે, “ તારે ધર્માચરણ કરવું હોય તો તારો આપ રાજા છે. તેની પાસેથી ધન લઈને કર ને ઉત્તમ ગતિને પામ;” તો હે નૃપ ! સ્ત્રી, ગુલામ અને પુત્ર, એ ત્રણે સદા નિર્ધન છે, કારણ તેઓને જે મળે

છે તેના ઉપર જેઓનાં તેઓ છે તેનીજ સત્તા છે, માટે તમે મને દેવયાનિની પેઠે આધીન જાણીને મારી કામના પૂરી કરો. વૈશંપાયન કહે છે—શર્મિષ્ઠાના એવા વચન સાંભળી રાજાએ ધર્મ જાણીને તેની ઇચ્છા પ્રમાણે તેની સાથે સમાગમ કર્યો. પછી તે બેઉ જણાં એક બીજા ઉપર પ્રસન્ન થઇને પોતપોતાને ઘેર ગયાં. તે સમાગમથી શર્મિષ્ઠાને પ્રથમ ગર્ભ રહ્યો. હે રાજન ! પછી વખતસર કમળ સરખાં નેત્રવાળા શર્મિષ્ઠાએ, દેવતાના ગર્ભ જેવો શોભાવમાય અતે કમળ સરખાં નેત્રવાળો પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો.

प्रज्ज्ञे च ततः काले राजन् राजीवलोचना

कुमारं देवगर्भाभं राजीवनीललोचनम् ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि वयात्युपाख्यानं गुर्जरभाषायां द्वयशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

અધ્યાય ૮૩ મો. શુકે યયાતિને દીધેલો શાપ.

वैशंपायन उवाच—भ्रुत्वा कुमारं जातं तु देवयानीशुचिस्मिता
चित्तयामास ईःस्वार्ता शर्मिष्ठां प्रतिभारत ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભરતકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા ! પછી પવિત્ર હાસ્યવાળા દેવયાનિ શર્મિષ્ઠાએ પુત્ર પ્રસવ્યો તે સાંભળીને દુઃખ પામતી થકી વિચાર કરવા લાગી; અને તેની પાસે જન્મ બોલી કે હે રૂડી બ્રહ્મદીવાળી ! કામમાં આસક્ત થઇને તે આ પાપ કેમ કર્યું ? શર્મિષ્ઠા બોલી કે, કાંઈ ધર્મત્મા તથા વેદ જાણનારો ઋષિ આવ્યો હતો, તેણે મારા માગવાથી મારી સાથે સમાગમ કર્યો, જેથી આ પુત્ર થયો છે, એ હું સત્ય કહું છું. તે સાંભળી દેવયાનિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ઠા ! એમ હોય તો ડીક, પણ તે ઋષિનું ગોત્ર, નામ તથા કુળ હું જાણવા ઇચ્છું છું. શર્મિષ્ઠા, બોલી કે હે પવિત્ર હાસ્યવાળી ! તે ઋષિને તપ અને તેજથી સૂર્ય સરખા તેજવાળા જોઇને મારાથી કંઈ પૂછાયું નહીં. દેવયાનિએ કહ્યું કે હે શર્મિષ્ઠા ! એમ હોય તો મને તારી ઉપર કંઈ રીસ નથી. વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે બેઉ જણીઓ પરસ્પર હસી; અને શર્મિષ્ઠાનું બોલવું સાચું માનીને દેવયાનિ પોતાને ઘેર ગઇ. ત્યાર પછી દેવયાનિ વિષે રાજા થકી બીજો તુર્વસુ નામે પુત્ર થયો, અને શર્મિષ્ઠાને વિષે બીજા બે પુત્રો અનુ તથા પૂર નામે થયા. શર્મિષ્ઠાના પ્રથમ પુત્રનું નામ દ્રહ્યું એવું હતું. પછી કાંઈ વખતે યયાતિ રાજા સાથે સુંદર હાસ્યવાળી તે દેવયાનિ, જે બગીચા પાસે શર્મિષ્ઠા રહેતી હતી તેમાં ફરવા ગઇ. ત્યાં દેવતા સરખા રૂપવાળા બાળકો સુખે કરી રમતા હતા, તે જોઇ વિસ્મય થઇને બોલી કે, હે રાજન ! દેવતાના પુત્ર જેવા આ સુંદર બાળકો કોના છે ? રૂપ તથા તેજ કરી મને તમારું જેવા લાગે છે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે રાજાને પૂછીને જોણે છોકરાઓને પૂછ્યું કે, હે બાળકો ! તમારાં નામ શું ? અને તમારા પિતા કોણ છે ? તે મને યથાર્થ કહો. ત્યારે બાળકોએ પોતાની આંગળીઓએ કરી રાજાને બતાવ્યો, ને કહ્યું કે ગાંધારી મા શર્મિષ્ઠા છે. એમ કહી તેઓ રાજાની પાસે આવ્યા, પણ દેવયાનિના બચથી તેઓને રાજાએ બોલાવ્યા નહીં. તેથી તેઓ રાત્ર રાત્ર

પોતાની મા શર્મિષ્ઠા પાસે ગયા. પછી રાજા પણ લગ્ન પામ્યો. એ પ્રમાણે આજકાલે રાજા પ્રયે સ્નેહ જોષને દેવયાનિએ ધાર્યું કે, એ રાજા થયોજ ઉત્પન્ન થયેલા છે. એમ વિચારી શર્મિષ્ઠા પાસે જઈ તે બોલી કે હે દાસી ! મારી તામેદારીમાં રહીને તે માંડ અપ્રિય કેમ કર્યું ? શું તું મારાથી બીહીની નથી. શર્મિષ્ઠા બોલી કે હે સુંદર હાસ્યવાળી ! મેં તને કહ્યું હતું કે મેં ઋષિ થકી પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે મેં ખરુંજ કહ્યું છે, તેથી ન્યાય તથા ધર્મથી ચાલનારી હું તારાથી બીહીની નથી. ત્યારે તું એ રાજાને વરી ત્યારે હું પણ વરી છું, કારણ જે મારી સખીનો સ્વામિ તું બ્રહ્મણની પુત્રી, ને વળી મારાથી મોટી, તેથી મારે માન્ય છે, ત્યારે તારા જેવીને પૂજવા લાયક જે રાજા, તે મારે તો અતિશય પૂજવા લાયક છે, શું તું બ્રહ્મણી નથી ? વૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી દેવયાનિએ રાજાને કહ્યું કે હે રાજા ! તમે માંડ અપ્રિય કર્યું માટે હવે હું તમારી પાસે રહીશ નહીં એમ કહી રેતાં રેતાં તેણે પોતાના આપના શહેર ભણી જવા માંડ્યું. તેને રાજાએ ખૂબ સમજાવી પણ તેણે માન્યું નહીં. ત્યારે રાજા તેની પછવાડે ગયો. પછી દેવયાનિ પોતાના પિતા પાસે જઈ પ્રણામ કરીને ઉભી રહી. એટલામાં રાજા પણ આવી પહોંચ્યો ને શુક્રાચાર્યને સમજાવવા લાગ્યો. ત્યારે દેવયાનિ બોલી કે હે પિતા ! આ તો અવળું થવા લાગ્યું, નીચની ચડતી, ને ઉત્તમની હાનિ થઈ. કારણ શર્મિષ્ઠાને વિષે રાજાએ ત્રણ પુત્રો, ને મારે વિષે એ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા માટે હે પિતા ! આ યયાતિ રાજા ધર્મને જાણનારો એમ લોકો માને છે, પણ એણે મર્યાદા મૂકી દીધી છે. તે સાંભળી શુક્રાચાર્ય રાજા ઉપર ગુસ્સે થઈ બોલ્યા કે હે મહારાજા ! તું ધર્મનું થઈ અધર્મને વિષે વર્ત્યો, માટે થોડા કાળમાં દુઃખરૂપ એવી વૃદ્ધાવસ્થા તેને પ્રાપ્ત થશે. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે હે શુક્રાચાર્ય ! વૃષપર્વાની કન્યા શર્મિષ્ઠાએ મારી પાસેથી ઋતુદાનની યાચના કરી ત્યારે મેં તેને આપ્યું, એ મેં ધર્મનું કામ કર્યું છે, કારણ હે બ્રહ્મણ ! બ્રહ્મવાદી બ્રાહ્મણોનો મત છે કે, જે પોતાની સ્ત્રીએ ઋતુદાનની યાચના કરી હોય, ને પુરૂષ, જે તેને આપે નહીં તો તે ગર્ભ હત્યારો કહેવાય છે. હે શુક્રાચાર્ય ! એ કારણ જોઈ અધર્મના ભયથી બીહીને મેં શર્મિષ્ઠાનો સમાગમ કર્યો. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે હે રાજા ! તું મારે આધીન હતો, માટે જે એ ધર્મ હતો તોપણ મને પૂછવું હતું. પણ આ તો મને પૂછ્યા વગર કર્યું, તે ચોરી કર્યા બરાબર છે. વૈશંપાયન કહે છે પછી શુક્રાચાર્યે આપેલા શાપથી રાજાની જીવાન અવસ્થા જતી રહી, ને તે તરત વૃદ્ધ અવસ્થાને પામ્યો. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રહ્મણ ! હજી હું દેવયાનિ વિષે તૃપ્ત થયો નથી, માટે મારી ઉપર પ્રસન્ન થઈને મારી વૃદ્ધ અવસ્થા ટળી જાય તેમ કરો. શુક્રાચાર્ય બોલ્યા કે, માંડ બોલવું તો મિથ્યા થશે નહીં. પણ જે હજી તને કામની ઇચ્છા મારા પુત્ર હોય તો, તું એ જરા બીજાને આપી શકશે. યયાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રહ્મણ ! મારી જરા વચર કાષ્ટ લે તેમ નથી. માટે જે તેઓમતિનો જે કાષ્ટ જરા બેશે તેને હું મારા રાજ્યનો અભિષેક કરીશ, તેમાં મને પાપ લાગવું ન જોઈએ. શુક્ર બોલ્યા કે હે નહુષના પુત્ર ! ભક્તિથી માંડ ધ્યાન કરીશ તો સેહેલથી તું તારા પુત્રને જરા આપી શકીશ, ને તે લેનાર પુત્ર કદાચ નાનો હશે તેને તું રાજ્ય આપીશ, તો તેનું તને પાપ પણ લાગશે નહીં. જા, હું પણ કહું છું કે, જે પુત્ર તને પોતાની અવસ્થા આપશે તે રાજા થશે, ને તે આયુષ્યમ્, કીર્તિમાન અને ધણી પ્રજાવાળો થશે.

વયો દાસ્યતિ તે પુત્રો યઃ સરાજા મવિષ્યતિ
આયુષ્યમાન્કીર્તિમાન્શ્ચૈવ વહ્નવપત્યસ્તથૈવચ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने गुर्जर-
भाषायां त्र्यशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥

અધ્યાય ૮૪ મો. યયાતિએ જરા લેવા પુત્રોને કરેલી યાચના.

વૈશંપાયન ઉવાચ—જરાં પ્રાપ્ય યયાતિસ્તુ સ્વપુરં પ્રાપ્ય ચૈવહિ

પુત્રં જ્યેષ્ઠં વરિષ્ઠં ચ યદુમિત્યવ્રવીદ્વચઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે જરા અવસ્થા પામીને યયાતિ રાજ્ય, પોતાના શેહેરમાં જઈ પોતાના શ્રેષ્ઠ અને મોટા પુત્ર યદુને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો. હે પુત્ર ! શુક્રાચાર્યના શાપે કરી મને જરા પ્રાપ્ત થવાથી મારા શરીરમાં કરચલી પડી ગઈ, તથા મારા કેશ ધોળા થઈ ગયા છે, પણ હજી હું કામથી તૃપ્ત થયો નથી. માટે હે યદુ ! તું મારી જરા પ્રહણ કરીને તારી યુવા અવસ્થા મને આપ, જેથી હું વિષયોનું સુખ ભોગવું; ને એક હજાર વર્ષ પૂરાં થશે ત્યારે તારી યુવા અવસ્થા તને આપીને હું મારી જરા પાછી લઈશ. યદુએ કહ્યું કે, જરા અવસ્થામાં આધેડું અન્ન ખરાબર પચતું નથી, ઘણા રોગો થાય છે, ડાઘી મૂછના કેશ સફેદ થઈ જાય છે, શરીર દુર્બળ થાય છે, કંઈ પણ કામ થઈ શકતું નથી, અને જીવાન સ્ત્રીઓ તથા ધરનાં માણસો તિરસ્કાર કરે છે, માટે તે મને જોઈતી નથી. હે રાજન ! મારાથી તમોને વધારે વડાલા ખીજ પુત્રો છે, માટે તેઓને તમારી જરા લેવાની આજ્ઞા કરો. યયાતિ બોલ્યો કે, મારા હૃદય થડી ઉત્પન્ન થઈને તારી નવી અવસ્થા મને નથી આપતો માટે હે પુત્ર ! તારી પ્રજા રાજ્ય ભોગવશે નહીં. પંચી દુરાજ્યએ જે પ્રમાણે તેને કહ્યું હતું, તેજ પ્રમાણે પોતાના તુર્વસુ નામના પુત્રને પોતાની જરા લેવા કહ્યું ત્યારે તે બોલ્યો કે હે પિતા ! વિષયોનું સુખ, ખજા, રૂપ, ભુક્તિ તથા પ્રાણ એ સર્વનો નાશ કરનારી જરા છે, તેની હું કંઈજ રાખતો નથી. ત્યારે યયાતિએ તેને શાપ આપ્યો જે, તેં માફ માન્યું નહીં, માટે તારી પ્રજા નાશ પામશે; અને ખરાબ આચરણ કરનાર, માંસ ખાનાર તથા પશુ જેવા પાપીષ્ઠ મ્હેજોતો તું રાજ થઈશ. વૈશંપાયન કહે છે કે એ પ્રમાણે તુર્વસુને શાપ આપીને. યયાતિ રાજ્યએ શર્મિષ્ઠાના દુહ્યુ નામના પુત્રને પોતાની જરા લેવા માટે કહ્યું. ત્યારે તે બોલ્યો કે, જરા અવસ્થામાં હાથી, રથ, ઘોડા, તથા સ્ત્રી ભોગવી શકાતાં નથી, અને વાણી પણ સ્પષ્ટ બોલાતી નથી, માટે હું તે લેવા માગતો નથી. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, તું મારી આજ્ઞા પાળતો નથી, વાસ્તે તારી મનકામના પૂરી થશે નહિ. જ્યાં ઘોડા, હાથી, ખગદો, ગધેડાં, બકરા ઇત્યાદિ પશુઓ જઈ શકતાં નથી, ને ફક્ત હોડીમાં બેસીનેજ જવાય છે, એવાં સ્થાનકને તારા વંશ સહિત તું પામીશ, ને તારું બોજ એવું નામ પડશે. પંચી રાજ્યએ પોતાના પુત્ર અનુને પણ એજ રીતે પોતાની જરા લેવા કહ્યું. ત્યારે તેણે પણ કહ્યું કે, ખાળકની પેઠે, જરાને પામેલો પુરૂષ કાંઈ આપે ત્યારે ખાય, તથા તેનાથી અગ્નિમાં વખતસર હોમ થઈ શકે નહીં. એવી જરા મને નથી જોઈતી. એવું સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે હે પુત્ર ! તું પણ મારું કહ્યું કરતો

નથી માટે તારી પ્રજા જીવાનીમાં નાશ પામશે. એમ કહી યયાતિ સર્વથી નાના પુત્ર પૂર પ્રત્યે બોલ્યો કે હે પુત્ર ! તું મને બહુ પ્રિય છે, વારતે મારી જરા લખને તારી જીવાની મને આપ, જેથી હું વિષયો ભોગવું. વૈશંપાયન કહે છે—એવાં પોતાના પિતાનાં વચન સાંભળી પૂર બોલ્યો કે હે મહારાજ ! જેવી રીતે તમે કહો છો તેમ કરવા હું તૈયાર છું. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઇને યયાતિએ કહ્યું કે હે પૂર ! તારા રાજ્યમાં તારી પ્રજાની સર્વ કામના પૂરી થશે, એમ કહી શુક્રાચાર્યનું સ્મરણ કરી મોટા તપવાળા યયાતિ રાજ્યએ તે મહાત્મા પૂરને પોતાની અવસ્થા આપી.

एवमुक्त्वा ययातिस्तु स्मृत्वा काव्यं माहातपा
संक्रामयामास जरां तदापूरौ महात्मनि ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्पुपाख्याने गुर्जर-
भाषायां चतुरशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

ॐ नमः शिवाय ॥

અધ્યાય ૮૫ મો. તૃણા તૃપ્તજ થતી નથી.

વૈશંપાયન ઉવાચ—પૌરવેણાથ વયસા યયાતિર્નહુષાત્મજઃ

પ્રીતિયુક્તો નૃપઞ્ચેષ્ટચાર વિષયાન્ પ્રિયાન્ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી રાજ્યોમાં શ્રેષ્ઠ એવો નહુપનો પુત્ર યયાતિ, પૂરની અવસ્થાએ કરી પ્રસન્ન થઇને પોતાને ગમતા વિષયો ભોગવવા લાગ્યો. અને યજ્ઞોએ કરી દેવતાઓને, શ્રાધ્ધે કરી પિતૃઓને, દયાએ કરી ગરીબોને તથા અન્નપાને કરી અતિથિઓને તૃપ્ત કરતો; તથા ચારોનો નાશ કરીને ઇન્દ્રની પેઠે ધર્મથી સર્વ પ્રજાનું પાલન કરતો હતો. કોઈ વખતે તે ઇન્દ્રના ઝગીયામાં તથા કુબેરની પૂરીમાં જઇને વિશ્વાશ્ર્મ અપ્સરા સાથે પણ વિહાર કરતો, એ પ્રમાણે વિષય સુખ ભોગવતાં જ્યારે હજાર વર્ષો વીતી ગયાં, ત્યારે “મારો ધારેલો વખત પૂરો થયો” એમ વિચારી તે ધર્માત્મા યયાતિ રાજ્ય પોતાના પૂર પુત્રને કહેવા લાગ્યો કે, હે શત્રુને હમન કરનારા મારા પુત્ર ! તારી જીવાનીએ કરી મેં મારી ઇચ્છા પ્રમાણે વિષયો ભોગવ્યા; પણ તેથી કામની શાંતિ થવાને બદલે, જેમ ઘી હોમવાથી અગ્નિની વૃદ્ધિ થાય તેમ વૃદ્ધિ થાય છે. પૃથ્વીના સર્વ પદાર્થો પ્રાપ્ત થાય, તોપણ દુર્જીવિવાળા પુરુષોની તૃણા પૂરી થતી નથી. શરીર જીર્ણ થાય છે તોપણ તૃણા જીર્ણ થતી નથી ને પ્રાણ જાય ત્યાં સૂધી જતી પણ નથી; માટે તેનો ત્યાગ કરનારનેજ સુખ થાય છે. મેં પૂરાં એક હજાર વર્ષ સૂધી વિષય સુખ ભોગવ્યું, તોપણ હજી તેમાંથી હું જીમ થયો નથી. વારતે એવી દુઃખરૂપ તૃણાનો ત્યાગ કરી, બ્રહ્મને વિષે માફ મન બેસી, સુખ દુઃખને સમાન ગણી, અને મમતા મૂકીને હું વનમાં મૃગોની સાથે ફરીશ. હે પૂર ! તારું કલ્યાણ થાઓ, તારી ઉપર હું પ્રસન્ન થયો છું. આ તારી જીવાની તું પાછી ગ્રહણ કર, અને આ રાજ્ય ભોગવ, કારણ મારું પ્રિય કરનાર પુત્ર તુંજ છે. વૈશંપાયન કહે છે કે, એમ કહી યયાતિએ પોતાની જરા લખને પૂરને તેની જીવાની આપી. પછી પૂરને રાજ્ય રાજ્યનો અભિષેક કરે છે, એવું સાંભળીને બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણો રાજ્ય પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા કે, હે રાજા ! શુક્રાચાર્યનો દૌહિત્ર યદુ જે તમારો મોટો પુત્ર છે, તેને તથા

તેથી નાના બીજા ત્રણ પુત્રોને, પૂત્રોને સર્વથી નાના પૂરને તમે રાજ્ય કેમ આપો છો ? તે અમને કહો ! યયાતિ બોલ્યો કે, હે આહલ્યાદિ આરે વર્ણો, મોટા પુત્રોને મૂકીને સઉથી નાના પૂરને હું રાજ્ય આપું છું, તેનું કારણ એ છે જે, મોટાઓએ મારી આગા માની નહીં. માતાપિતાને જે પુત્રો પ્રતિકૂળ હોય છે તે પુત્ર કહેવાતા નથી. પૂરએ માફ વચન માનીને મારી જરા પ્રહણ કરી, તેથી એ બે કે નાનો છે તોપણ રાજ્યને લાયક છે. વળી શુક્રાચાર્યે પણ મને કહ્યું છે કે, “જે તારી આગા માને તેને રાજ્ય આપજે.” તે સાંભળી અધી પ્રજા બોલી કે ઠીક, એ પ્રમાણે હોય તો પૂર રાજ્યને લાયક છે. વૈશંપાયન કહે છે એવી રીતે પ્રજા પણ પ્રસન્ન થઈ ત્યારે યયાતિએ પૂરને રાજ્ય આપ્યું. હે જનમેજય ! પછી યદુના યાદવો, તુર્વસુના યવનો, દ્રુહ્યુના બોજ તથા અનુના મ્હેચ્છો થયા. અને હે પૃથ્વીપતિ ! હજારો વર્ષ આ રાજ્ય ભાગવવા વાસ્તે પૂરનો ગૌરવ વંશ થયો, જેમાં તું ઉત્પન્ન થયો છે.

पुरोस्तु पौरवो वंशो यत्र जातोसि पौत्रव
इदं वर्षसहस्राणि राज्यं कारयितुं वशी ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ययात्युपाख्याने पूर्वया-
यातसमाप्तौ गुर्जरभाषायां पंचाशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥

અધ્યાય ૮૬ મો. યયાતિનો સ્વર્ગવાસ.

वैशंपायन उवाच--एवंसनाहुषोराजा ययातिःपुत्रमीप्सितं
राज्येभिषिच्यमुदितो वानप्रस्थोभवन्मुनिः ॥

વૈશંપાયન કહે છે--હવે એ પ્રમાણે પોતાના પ્રિય પુત્ર પૂરને રાજ્યનો અભિષેક કર્યો પછી, પ્રસન્ન થઈને મુનિ એવો યયાતિ રાજ, વાનપ્રસ્થ ધર્મ પાળવા સાર વનમાં ચાલી નીકળ્યો. ત્યાં ક્રોધને છૂતીને તે વિધિ પ્રમાણે અગ્નિમાં હોમ કરતો, તથા અતિથિઓનું સન્માન રાખી વનમાં ધાન્યો વીણીને પોતા ગુજરાન ચલાવતો હતો. એવી સ્થિતિમાં તેણે ત્રણ વર્ષો કહાડ્યાં. પછી મૌનવ્રત ધારણ કરીને ત્રીસ વર્ષ સૂધી તે પાણીના આધારેજ રહ્યો. ત્યાર પછી એક વર્ષ પર્યંત તેણે પંચાગ્નિ સાધ્યો, પછી છ મહિના સૂરી વાયુનું ભક્ષણ કરી, એક પગે ઉભો રહી, તે રૂઢી કાર્તિવાજો યયાતિ પોતાના યશને ચોક્કસ વિસ્તારીને સ્વર્ગમાં ગયો.

एकपादः स्थितश्चासीत् पण्मासाननिलाशनः
पुण्यकीर्तिस्ततः स्वर्गे जगामावृत्यरोदसी ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
षडशीतित्तमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥

અધ્યાય ૮૭ મો. શીલગુણની મહત્તા.

વૈશંપાયન ઉવાચ—સ્વર્ગતઃ સ તુ રાજેન્દ્રો નિવસન્નદેવવેશ્મનિ
પૂજિતસ્તિવશીઃ સાધ્યે મૈત્રિર્નિર્વસુભિસ્તથા ॥

વૈશંપાયન કહે છે—ત્યાં સ્વર્ગમાં સર્વ દેવતાઓથી સન્માન પામીને યયાતિ રાજ્ય તેઓના ધરમાં રહ્યો. ત્યાંથી તે બ્રહ્મ લોકમાં પશ્યુ જતો. કોઇ વખત તે રાજ્ય ઇન્દ્રની પાસે આવ્યો. તેને વાતના પ્રસંગમાં ઇન્દ્રે પૂછ્યું કે, હે રાજન ! તારા પૂરૂ નામના પુત્રે તારી જરા અવસ્થા ગ્રહણ કરી, તેથી તેને તે રાજ્ય આપ્યું. પછી તેને કેવી શિખામણો આપી તે મને યથાર્થ કહે. યયાતિ બોલ્યો કે, હે ઇન્દ્ર ! મંગા અને યમુના વચ્ચેનો દેશ તેને આપ્યો, તે તેના ભાઈઓને એવું દેશોના અધિપતિ કર્યાં. પછી પૂરૂને મેં આવી શિક્ષા આપી કે, 'ક્રોધી પુરૂષથી જેને ક્રોધ નથી એવો પુરૂષ શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. જે સહન કરી શકતો નથી તે કરતાં સહન કરનાર ઉત્તમ ગણાય છે. પશ્ચાદિકથી મનુષ્યો શ્રેષ્ઠ, અને મૂર્ખથી વિદ્વાન શ્રેષ્ઠ કહેવાય છે. હે પુત્ર ! કોઇ માહું વચન કહે તેને પાછું માહું વચન કહેવાને બદલે, તેનું કહેલું વચન જે સહન કરે છે, તે સહન કરનારના મનમાં રહેલા ક્રોધથી તે માહું કહેનારનું ખૂંચ થાય છે, તથા તેનું પુણ્ય તે સહન કરનારને મળે છે. ગ્રહો પુરૂષ કોઇને ખૂંચે એવું વચન બોલતો નથી. જે પુરૂષ પોતાની વાણીથી કંટાળે કરી સર્વ મનુષ્યોને પીડે છે, તેની માથે સોળત કરનારની લક્ષ્મી નાશ પામે છે; વાસ્તે એવા કૂર પુરૂષનું દર્શન પણ કરવું નહીં. જે પુરૂષ રૂડી રીતે વર્તે છે, તેને સવપુરૂષો વખાણે છે તે તેને સંકટને વખતે મદદ કરે છે. રૂડે રસ્તે ચાલનાર પુરૂષે પોતાની કોઈ લુચ્છા પુરૂષોથી થતી ખરાબ વાતો સહન કરવી. દુર્જનના સુખમાંથી વાણીથી બાણોજ નીકળે છે, જેના વાગવાથી માણસ રાત્ર દિવસ શોક કર્યા કરે છે, માટે વિદ્વાન પુરૂષે એવાં વાણી-થી બાણો મોડામાંથી કહાડવાં નહીં. પ્રાણિ માત્રને વિષે દયા રાખવી, તેઓની સાથે રનેહ રાખવો, તેઓનું પોતાથી બને તેટલું રૂંડું કરવું તથા તેઓને મીઠી વાણીથી બોલાવવાં, એથી સર્વાતર્થાં મી પરમેશ્વર જેવા પ્રસન્ન થાય છે, તેવા બીજા કોઇ પણ પ્રકારે કરી શકા નથી. માટે હે પુત્ર ! સદા પારકાને સુખ થાય તેવાં મીઠાં વચન બોલવાં પણ કોઇ કાળે કંટાર વચન બોલવાં નહીં. પોતાના વડીલ તથા પોતાને સારો રસ્તો બતાવનારનો દાન માને કરી સત્કાર કરવો, પણ કોઇ વખત તેઓની પાસેથી માયના કરવી નહીં.

તસ્માત્સાંત્વં સદા વાચ્યં નવાચ્યં પરુષં કથિતુ

પૂજ્યામ્સંપૂજયેદયાત્ ન ચ યાચેત્કદાચન ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
सप्तशतीतिसप्तमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

३३३३३३३३३३३

અધ્યાય ૮૮ મો. ઇન્દ્ર અને યયાતિ.

ઇન્દ્ર ઉવાચ—સર્વાણિ કર્માણિ સમાપ્ય રાજન્ ગૃહં પરિત્યજ્ય નંગતાસિ
તત્સર્વાં પૃષ્ઠામિ નદુષસ્યપુત્ર કેનાસિ તુલ્યસ્તપસા યયાતે ॥

ધન્દ્ર કહે છે—હે નહુષના પુત્ર યયાતિ રાજા ! સર્વ કર્મો સમાપ્ત કરી ધરનો ત્યાગ કરીને તું વનમાં ગયો હતો, ત્યાં તેં કોના સરખું તપ કર્યું ? તે હું તને પૂછું છું. યયાતિ બોલ્યો કે હે ધન્દ્ર ! મારા સરખું તપ કરનાર દેવ, મનુષ્ય, ગંધર્વ તથા મહર્ષિઓમાં હું કોઇને જોતો નથી. ધન્દ્રે કહ્યું કે હે રાજા ! આ તો દેવાદિકોના પ્રભાવ જાણ્યા વગર, તેઓને તારા કરતાં ઓછા તપવાળા માનીને તેં તેઓનો તિરસ્કાર કર્યો, માટે આ લોકમાં હવે તું રહી શકીશ નહીં, ને તારે પૃથ્વીમાં રહેવું પડશે; કારણ એમ કરવાથી તારૂં પુણ્ય ક્ષીણ થઈ ગયું છે. ત્યારે યયાતિ બોલ્યો કે હે ધન્દ્ર ! ભલે આ લોકમાંથી મારે પૃથ્વીમાં જવું પડે, પણ ત્યાં મારી સ્થિતિ સતપુરૂષો પાસે થાય, એવી હું ઇચ્છા રાખું છું. ધન્દ્ર બોલ્યો કે ઠીક, તું સતપુરૂષો પાસે રહીશ ને તેઓની સોજતથી પાછો સ્વર્ગમાં આવીશ. હે રાજા ! પોતાની બડાઇ કરવાથી પુણ્યનો ક્ષય થાય છે, એમ જાણીને હવેથી બડાઇ કરીને કોઇનો તિરસ્કાર કરતો માં. વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે યયાતિ રાજા સ્વર્ગ લોકથી બ્રહ્મ થઇને અષ્ટકાદિક રાજાઓ જ્યાં યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં આવ્યો. તેને જોઇને ધર્મનું રક્ષણ કરનાર અષ્ટક રાજા બોલ્યો કે, ધન્દ્ર સરખા રૂપવાળો અગ્નિ સરખો તેજસ્વી એવો તું, અહીં એકાએક વાદળમાંથી જેમ સૂર્ય દેખાય તેમ દેખાયો માટે કાણ છે ? તને જોઇને અમે મોહ પામી ગયા છીએ. અને ધન્દ્ર, સૂર્ય તથા વિષ્ણુ સરખો તારો પ્રભાવ જોઇને તારૂં અહીં આવવાનું કારણ અમે જાણવા ઇચ્છીએ છીએ તે તું કહે. હે ધન્દ્ર ! સરખા પ્રભાવવાળા, તું બધા રાખ માં અને ખેદ તથા મોહ પણ મૂકી દે. અમારા જેવા સતપુરૂષો પાસે ઉભેલો છે, તેથી તને ધન્દ્ર પણ પરભાવ કરી શકે તેમ નથી. સુખથી બ્રહ્મ થયેલા સતપુરૂષોને સતપુરૂષોજ પાછું સુખ આપે છે. સતપુરૂષો બધાની સાથે સંપ રાખે છે ને તેથી તેઓને સહ અનુકૂળ હોય છે. તપમાં જેમ અગ્નિ, સંગ્રહ કરવામાં પૃથ્વી, તથા પ્રકાશિતપણામાં જેમ સૂર્ય શ્રેષ્ઠ છે, તેમ સતપુરૂષોમાં અભ્યાગત શ્રેષ્ઠ છે.

પ્રમુરગ્નિઃ પ્રતપને ભૂમિરાવપને પ્રમુઃ

પ્રમુઃ સૂર્યપ્રકાશિત્વે સતાં જ્ઞાન્યાગતઃ પ્રમુઃ

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૮૮ મો. ગર્વ પાપનું મૂળ છે.

ययाति उवाच—अहं ययातिर्नहुषस्य पुत्रः पुरोः पितासर्वमुत्तावमानात्

प्रमंशितः सुरसिद्धर्षिलोकात् परिच्युतः प्रपताम्यल्पपुण्यः ॥

યયાતિ કહે છે—હું નહુષનો પુત્ર અને પૂરૂષનો પિતા યયાતિ નામે રાજા છું, ને સર્વ પ્રાણીનું અપમાન કરવાથી મારૂં પુણ્ય ક્ષય થવાને લીધે, દેવતા, સિદ્ધ અને ઋષિના લોક થકી બ્રહ્મ થઇને અહીં આવ્યો છું. અવસ્થાએ કરી તમારા કરતાં હું મોટો હોવાને લીધે તમેને પ્રજ્ઞામ કરતો નથી. કારણ વિદ્યા તપ, અથવા જન્મે કરી જે વૃદ્ધ હોય છે તે, બાહ્ય, ક્ષત્રિય તથા વૈશ્યોને માનવા લાયક છે. અષ્ટક બોલ્યો કે હે રાજા ! વયથી જે વૃદ્ધ હોય તે કંઈ મોટો કહેવાતો નથી, પણ વિદ્યા અને તપથી જે અધિક હોય તેજ

મોઠા કહેવાય છે. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, વિદ્યા અને તપનો ગર્વ કરવો નહીં, કારણ તેમ કર્યાથી પવિત્ર કર્મનો નાશ થાય છે અને નહંની પ્રાપ્તિ થાય છે. એવો ગર્વ અસત્પુરુષોમાં રહે છે, માટે તેને સત્પુરુષો અનુસરતા નથી. માઈ. પુણ્યરૂપી ધન ધણું હતું પણ તે ગર્વ કર્યાથી જતું રહ્યું, જે ફરી ઉદ્ધમ કરીશ તોપણ મળશે નહીં. પુણ્યવાન અને વિદ્યામાં કુશળ એવો પુરુષ જ્યારે યજ્ઞ તથા તપશ્ચર્યા કરીને મોહ રહિત થાય છે, તે કંઈ પણ અહંકાર કરતો નથી, ત્યારે તેની સ્વર્ગમાં સ્થિતિ થાય છે. પણ જો કંઈ અહંકાર કરે છે તો તે સ્વર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય છે, એમ જાણ્યા છતાં પણ જે પુરુષ અહંકાર કરે છે, તેમાં તેનો દોષ નથી, કારણ તે દૈવને આધિન છે; માટે સુખ દુઃખની વખતે પાંડિત્યન પ્રારબ્ધને બળવાન માનીને હર્ષ શોક કરતા નથી. તેઓ સુખ દુઃખ સમાન માને છે. હે અષ્ટક ! ભયની વખતે હું મોહ પામતો નથી, તેમ દુઃખની વેળાએ મારા મનને કંઈ સંતાપ પણ થતો નથી. સ્વેદજ, અંડજ, ઉદ્ભિદ, તથા જરાયુજ, એટલે પરસેવાથી, ઇંડ્રથી, જળથી તથા જરાયુ નામે ચર્મ થકી ઉત્પન્ન થતા એવા ચારે પ્રકારના પ્રાણીઓ તથા સ્થાવર જીવો પણ પોતાનાં પુણ્ય પાપ ભોગવી લે છે ત્યારે બ્રહ્મને પામે છે. એ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણી માત્ર દૈવને આધિન છે. હે અષ્ટક ! સુખ દુઃખ કંઈ હમેશ રહેતાં નથી, એમ જાણીને હું કંઈ સંતાપ કરતો નથી. દૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી અષ્ટકે ફરીથી તેને પૂછ્યું કે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! જે જે લોકમાં તમે ફર્યા તે સર્વે મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે, પ્રથમ તો આ પૃથ્વીનો હું ચક્રવર્તિ રાજા હતો, પછી સત્વકર્મો કરીને હું ઇન્દ્રની પૂરીમાં ગયો, જેનો વિસ્તાર સો યોજનમાં છે તે તેને એક હજાર દરવાજા છે. ત્યાં હજાર વર્ષ રહીને પછી દિવ્ય અને અજર એવા બ્રહ્મ લોકમાં ગયો, જ્યાં પણ એક હજાર વર્ષ સૂંધી રહ્યો. પછી અપ્સરાઓ સાથે ઇન્દ્રના નંદનવનમાં મેં વિહાર કર્યો. ત્યાંથી હું એક વખત ઇન્દ્ર પાસે ગયો, વાતના પ્રસંગમાં મેં ગર્વથી મહર્ષિ આદિનો ત્યાં તિરસ્કાર કર્યો તેથી માઈ પુણ્ય ક્ષય થવાને લીધે મારે પાછું પૃથ્વી ઉપર આવવું પડ્યું. રસ્તામાં દયાળુ દેવતાઓને મેં “સત્પુરુષો ક્યાં મળશે” એમ પૂછ્યું ત્યારે, તેઓએ મને તમારી યજ્ઞભૂમિ બતાવી. હોમવાના પદાર્થોનો જેમાં ગંધ છે એવો ધૂમાડો બેઠો તથા પ્રસન્ન થઈ, સત્વર હું તમારી પાસે આવ્યો.

તૈ રાજ્યાત્ત મથતાં યજ્ઞભૂમિઃ સમીક્ષ્ય ચેમાં સ્થારિતમુપાગતોસ્મિ
હવિર્ગંધદેશિકં યજ્ઞભૂમેર્ધૂમાપાંગપ્રતિગૃહ્યપ્રતીતઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
एकोन्नवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૯૦ મો. અષ્ટકે યયાતિ સંવાદ.

અષ્ટકે ઉવાચ—યદાવલો નંદનેકામરૂપી સંવત્સરા વહવો ભૂમિનાથ

किं कारणं कार्तियुगप्रधाम हित्वा च त्वं वसुधामन्वपद्यः ॥

અષ્ટકે કહે છે—હે પૃથ્વીપતિ ! હે પુણ્યવાનમાં મુખ્ય ! ઇન્દ્રમાં આવે એવું રૂપ કારણ કરીને ધણા કાળ સૂંધી તમે ઇન્દ્રના નંદનવનમાં રહ્યા તેને મૂકીને તમારે પૃથ્વી

ઉપર શું કામ આવવું પડ્યું ? યચાતિ બોલ્યો કે, જેમ આ પૃથ્વીમાં મનુષ્યો, નિર્ધન પુરૂષને, જો કે તે પોતાની જાતનો અથવા મિત્ર વા સગો હોય તોપણ મૂકી દે છે, તેમ સ્વર્ગમાં જો મનુષ્ય પુણ્યહીન થાય છે તેનો દેવતાઓ તત્કાળ ત્યાગ કરે છે. અષ્ટક બોલ્યો કે, સ્વર્ગ લોકમાં મનુષ્યોનું પુણ્ય કેમ ક્ષીણ થઈ જાય છે ? એ બાબત મને સંશય રહે છે માટે તે વિષે વિસ્તારથી કહો. યચાતિ બોલ્યો કે, હે બ્રહ્મન ! સ્વર્ગમાં સુખ ભોગવી ક્ષીણ થી વા અહંકાર કર્યાથી પુણ્ય ક્ષય થઈ જાય છે ને પછી આ પૃથ્વીરૂપી નર્કમાં પડવું પડે છે. કાગડા અને કૂતરાઓ ખાવા લાયક આ શરીરથી નાના પ્રકારનાં સકામ કર્મો કર્યેથી સ્વર્ગ તો મળે છે, પણ પુણ્ય ક્ષયેથી પાછું પૃથ્વીમાં પડવું પડે છે માટે, સકામ કર્મો કરવાં ચોખ્ખાં નથી. હે મહર્ષિ ! હવે હું તને શું કહું તે કહે ? અષ્ટક બોલ્યો કે, હે યચાતિ ! કાગડા ને કૂતરા જેને ખાઈ જાય છે એવું આ શરીર જ્યારે નાશવંત છે ત્યારે તેનાથી બીજું શરીર કેમ પમાય ? તે વિષય મને સમજાવો. પૃથ્વીરૂપી નર્ક જે તમે કહ્યું તે મારા સાંભળવામાં આવ્યું નથી, માટે તે પણ કહો. યચાતિ બોલ્યો કે, શરીરથી આત્મા જૂદો છે, માટે શરીર નાશ થવા છતાં પણ આત્માનો નાશ થતો નથી, ને તેને બીજું શરીર મળે છે. આ પૃથ્વીમાં રહેનારાઓમાં જો મનુષ્યો પોતાની અવસ્થા કટલી ગંધ, તે વિષે વિચારીને પોતાના હિત વાસ્તે કંઈ યત્ન કરતા નથી, ને હમેશ તપ્યા કરે છે તેઓને આ પૃથ્વી નર્કરૂપ છે, આ પૃથ્વીરૂપી નર્ક મનુષ્યોથી મૂકાતું નથી, કારણ સ્વર્ગમાં હજારો વર્ષ રહીને પણ તેઓને પાછું પૃથ્વીમાં આવવું પડે છે, ને સ્ત્રી પુત્રાદિકોના પોષણ વાસ્તે ઘણું દુઃખ વેઠવું પડે છે. વળી અષ્ટક પૂછ્યું કે, સ્થૂલ શરીરથી આત્મા જૂદો છે, પણ સૂક્ષ્મ એટલે ઇન્દ્રિયાદિ મળીને જે લિંગ શરીર કહેવાય છે, તેથી તે જૂદો છે કે નહીં ? યચાતિ બોલ્યો કે, લિંગ શરીરથી પણ આત્મા જૂદો છે, પરંતુ જેમ સ્થૂલ શરીર નાશ પામે છે તેમ લિંગ શરીર નાશ પામતું નથી; જ્યારે જીવને પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે નાશ પામે છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે, સ્થૂલ શરીરની નાશની સાથે લિંગ દેહનો પણ નાશ થતો નથી ? યચાતિએ કહ્યું કે હે બ્રહ્મન ! જેમ સ્વર્ગમાં મનુષ્ય બીજા શરીરને પામે છે, તેમ પોતાના કર્મ પ્રમાણે પ્રાણીની સાથે લિંગ દેહ, આ સ્થૂલ શરીરને મૂકીને બીજા શરીરને પામે છે; તેથી સ્થૂલ શરીર નાશ પામે છતાં લિંગ શરીર નાશ પામતું નથી. પુણ્ય કરનાર સારે ઠેકાણે ને પાપ કરનાર નરસે ઠેકાણે જન્મ લે છે. પણ કેવળ પાપ કરનારાઓ તો ધન, પશુ, કીટ તથા પતંગ ઇત્યાદિ યોનિઓને પામે છે. વળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે યચાતિ ! તપ, વિદ્યા, કર્મ અથવા ઉપાસના ઇત્યાદિમાંથી શું કરીને મનુષ્ય શુભ લોકને પામે ? યચાતિ બોલ્યો કે, તપ, દાન, શાંતિ, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, લજ્જા, ક્રોધમત્તા અને સર્વ પ્રાણી ઉપર દયા, એ સાત શુભ લોકમાં જવાનાં ઉત્તમ સાધનો છે, એમ સત્પુરૂષો કહે છે. પણ એ સાધનો સંપાદન કરનાર જો અહંકાર કરે છે તો તેનાં કરેલાં સાધનો નિષ્ફળ થાય છે. વેદાધ્યયન, યજ્ઞ, અગ્નિ હોત્ર તથા મૌન-વ્રત, એ ચારે કર્મો અભય આપનારાં છે, પણ શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે ન કર્યા હોય, ને અભિમાનથી કર્યા હોય તો તેજ જાયને આપનારાં થાય છે.

અસ્વારિકર્માણ્યમયંકરાણિ મયંપ્રયત્નસ્યયથાકૃતાનિ

માનામિહોન્નમુતમાનમૈનં માનેનાધીતૃતમાનચક્ષુઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभा-
षायां नवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

અધ્યાય ૯૧ મો. આશ્રમધર્મ ને મોક્ષ.

अष्टक उवाच—चरन् गृहस्थः कथमेतिधर्मान् कथं मिथुः कथमाचार्यकर्मा
वानप्रस्थः सत्पथे सन्निविष्टो बहुन्यस्मिन्संप्रतिवेद्यति ॥

અષ્ટક પૂછે છે—વેદને જાણનારા બ્રાહ્મણોએ અનેક પ્રકારના ધર્મો કહ્યા છે, તેનાં બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસી, એ ચારે આશ્રમોએ કેવા ધર્મો પાળવા? યાત્રિ બોલ્યો કે બ્રહ્મચારીએ, વેદ જાણનાર ગુરુ જ્યારે જાણવા બોલાવે, ત્યારે તેની પાસે જઈ જાણવા એસવું, તેના કહેવા પ્રમાણે તેનું કામ કરવું, તેની પહેલાં ઉઠવું ને તેની પછવાડે સુવું; કઠોર વચન બોલવાં નહીં, ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખવી, ધૈર્યવાન થવું, સાવ-ધાન રહેવું અને હમેશ જાણવામાં પ્રીતિ રાખવી. ગૃહસ્થે ધર્મથી ધન સંપાદન કરીને યજ્ઞ કરવા, અતિથિઓને ભોજન કરાવવું તથા બલાતકારથી કોઈની ચીજ લેલી નહીં. વાનપ્રસ્થ આશ્રમ પાળનારાએ પેતાની વૃત્તિ પોતેજ ચલાવવી, મનમાં કંઈ સંતાપ કરવો નહીં, અતિથિઓનું સન્માન કરવું, કોઈને દુઃખ દેવું નહીં અને આહાર નિયમમાં રાખવો. સંન્યાસીએ બિલ્લા માગી ખાવું, ઇન્દ્રિયો નિયમમાં રાખવી, એકલું રહેવું, ગૃહસ્થના ધરમાં સુવું નહીં, કંઈ ઉપાધિ રાખવી નહીં, અને તીર્થોમાં ફરવું. વળી અષ્ટક પૂછ્યું કે હે યાત્રિ ! કોણ મોક્ષ પામે છે? ને તે પામવાના શું સાધનો છે તે કહો? યાત્રિ બોલ્યો કે, જેને ઇચ્છિત પદાર્થો મળી શકે છે એવો અરણ્યમાં રહેનાર યોગી, અને વસ્તિમાં રહે છે તો પણ અરણ્યમાં રહ્યા સરખો જાની, એ જો મોક્ષને પામે છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે અરણ્યમાં રહેનાર યોગીને ઇચ્છિત પદાર્થો કેમ મળે છે? અને વસ્તિમાં રહેનારો જાની અરણ્યમાં રહ્યા સરખો કેમ થાય? યાત્રિ બોલ્યો કે, અરણ્યમાં રહેતા એવા યોગીને તેના યોગબળે કરી ઇચ્છિત પદાર્થો મળે છે. અને હિંસા જેમાં કરવી પડે છે એવા કર્મોનો ત્યાગ કરનાર, ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનાર પરમાત્મામાં જેનું ચિત્ત છે એવો જાની લોકમાં રહે છે, તોપણ અરણ્યમાં રહ્યા સરખો છે. હે વિપ્ર ! જે મનુષ્ય તપે કરી પોતાનું શરીર દુર્જાળ કરી આ લોકને જીતીને સ્વર્ગમાં જાય છે, તે મંદાધિકારી કહેવાય છે અને જે પુરૂષ સુખ દુઃખ તથા માન અપમાન ઇત્યાદિને સમાન સુણી આ લોકને જીતીને બ્રહ્મને પામે છે તે મધ્યમાધિકારી કહેવાય છે તથા જે મુનિ પશુની પેઠે કેવળ મુખથીજ આહાર કરે છે તે, “ સર્વ લોકોનો હું આત્મા છું ” એમ જાણીને મોક્ષને પામે છે.

आस्येन तु यदाहारं गोबन्मृगयते मुनि

आथास्यलोकः सर्वोयं सोमृतत्वाय कल्पते ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभा-
षायां एकनवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

અધ્યાય ૬૨ મો. યયાતિ ને પ્રતર્દન.

અષ્ટક ઉવાચ-કતરત્વનયોઃ પૂર્વ દેવાનામેતિ સાત્મતાં

ઉભયોર્ઘ્નાજતો રાજન્ સૂર્યાચંદ્રમસોરિવ ॥

અષ્ટક પૂછે છે-હે રાજન ! સૂર્ય ચંદ્ર સરખા તેજસ્વી તે યોગી તથા જ્ઞાની, એ બેઉ-
માંથી મોક્ષને જલદીથી કાણુ પામે છે ? યયાતિ બોલ્યો કે, યોગી તથા જ્ઞાનીમાંથી જ્ઞાની
મોક્ષને જલદીથી પામે છે, કારણુ તે વ્યવહારમાં રહ્યો છે તો પણ તેમાં લોપાતો નથી.
અને યોગી તો યોગબળે કરી મેળવેલા વિષયો ભોગવે છે, તેથી બ્રહ્મને જલદીથી પામી
શકતો નથી. પણ તેને પાછો કાંઈ કાળે પશ્ચાત્તાપ થાય છે, ત્યારે ફરી સમાધિ કરીને
બ્રહ્મને પામે છે. સ્વર્ગાદિક લોકના ક્ષણિક સુખ વાસ્તે સકામ કર્મો કરવા તે કરતાં મોક્ષ
સંબંધી હમેશના સુખ વાસ્તે નિષ્કામ કર્મો કરવા એ ઉત્તમ છે. વળી અષ્ટકે પૂછ્યું કે
કે હે યયાતિ ! મેં જે સત્કર્મો કર્યા છે, તેથી મને સ્વર્ગાદિક લોકની પ્રાપ્તિ થશે કે
નહીં ? તે મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે હે વિપ્ર ! તારા સત્કર્મોથી તને સ્વર્ગાદિક લોકની
પ્રાપ્તિ થશે એમ તું જાણુ. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે, જો મને સ્વર્ગાદિક લોક મળવાના
હોય તો હું તે તમોને આપું છું, માટે મારી વતી તમે તે લોકમાં જાઓ. યયાતિ બોલ્યો
કે, તારા ધર્મથી તને મળેલા સ્વર્ગાદિક લોકો તું મને આપે છે, પણ હું તે કેમ લઉં ?
કારણુ દાન લેવાનો અધિકાર તો વેદ બાણેલા બ્રાહ્મણનેજ છે. હું તો ક્ષત્રિય છું, ને મેં
પૂર્વે ધણીક દાનો પણ આપેલા છે. હે રાજન ! બ્રાહ્મણ વગર બીજો કોઈ પણ દીન
થઈને યાચના કરે નહીં, માટે મારા જેવો સત્કર્મ કરનાર પૂર્વે કોઈ કાળે નહીં કરેલ એવું
કામ કેમ કરે ? એ પ્રમાણે યયાતિ બોલી રહ્યો એટલે ત્યાંજ બેઠેલા પ્રતર્દન નામના
રાજાએ તે રાજાને પૂછ્યું કે હે તેજસ્વી ! માંડે નામ પ્રતર્દન છે. મેં કરેલા ધર્મથી જો
મને સ્વર્ગાદિક લોક મળવાના હોય તો મને કહો. યયાતિ બોલ્યો કે હે પ્રતર્દન ! સુખને
આપનાર અને શોક રહિત એવા સ્વર્ગાદિ સર્વ લોકો તારા ધર્મથી તને મળવાના છે.
પ્રતર્દન બોલ્યો કે, તે સર્વ લોકો હું તમોને આપું છું, તેમાં મારી વતી તમે જલદીથી
જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે વિદ્વાન રાજા દૈવયોગથી આપત્તિમાં આવી પડ્યો હોય તોપણ
પોતાના બરોબરીયા પાસેથી પોતાના નિર્વાહની ઇચ્છા રાખતો નથી. પૃથ્વીમાં સત્કર્મ
કરવા ઇચ્છતો એવો હું, પૂર્વે કોઈ રાજાઓએ નહીં કરેલું એવું કામ કેમ કરું ? એ
પ્રમાણે યયાતિને બોલતો સાંભળી તેને વસુમાનં રાજા આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો.

કુર્યાદપુર્વે ન કૃતં યદન્યૈ વિધિત્સમાનઃ કિમુતત્ર સાધુ

બ્રુવાણમેવં નૃપતિયયાતિં નૃપોત્તમો વસુમાનવ્રવીત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवर्षणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
द्दिनवतिसमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥

અધ્યાય ૯૩ મો. યયાતિનું પુનઃ સ્વર્ગગમન.

વસુમાન ઉવાચ-પૂછ્યા મિત્વાં વસુમાનૌષદશ્ચ યંચરિતલોકો દિવિ મે નરેન્દ્ર
યત્તારક્ષે પ્રચિત્તો મહાત્મન્ શ્વેત્રઙ્ગાત્વાતસ્ય ધર્મસ્યમચ્ચે ॥

વસુમાન કહે છે-હે નરેન્દ્ર ! હે મહાત્મન ! ઉષદધનો પુત્ર વસુમાન એવો હું તમોને પૂછું છું કે સ્વર્ગ અથવા અંતારક્ષમાં રહેલા નક્ષત્રાદિમાં કોઈ વિખ્યાત લોકની મને પ્રાપ્તિ છે ? કારણ ધર્માચરણથી જે સ્થાન મળે છે તે તમે જાણો છો એમ હું માનું છું. યયાતિ બોલ્યો કે, તારા ધર્માચરણથી તને ધણાક લોકો મળવાના છે, જે તું થોડા વખતમાં પામીશ. વસુમાન બોલ્યો કે, તે સર્વ લોકો હું તમોને આપું છું; પણ હે શુદ્ધિમાન ! એમ ફોફટ લેવામાં તમોને મારું લાગતું હોય તો મને તૃણ માત્ર આપીને વેચાતા હો. યયાતિ બોલ્યો કે, એવું બોલું કામ કરી હું તારા લોકો લેવા ઇચ્છતો નથી. તે પછી શિબિ રાજા બોલ્યો કે, હું ઉશીનરનો પુત્ર શિબિ છું, તે તમોને પૂછું છું કે, મારા ધર્માચરણથી મને સ્વર્ગાદિ લોકની પ્રાપ્તિ છે કે નહીં ? યયાતિ બોલ્યો કે, વાણી તથા મને કરી તું કોઈ પણ સત્પુરુષોનું અપમાન કરતો નથી, તેથી સ્વર્ગાદિ વિખ્યાત લોકો તને મળશે. શિબિ બોલ્યો કે તમોને એ લોકો વેચાતા લેવા ગમતું ન હોય તો હું તમોને એમજ આપું છું, ત્યાં તમે મારી વતી જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે, એમ કોઈના આપેલા લોકમાં હું જવા ઇચ્છતો નથી. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે યયાતિ ! અમારા એક એકના લોકમાં તમારી જવાની ઇચ્છા ન હોય, તો અમે ચારે જણા અમારા બધા લોક તમોને આપીએ છીએ, તેમાં તમે જાઓ. યયાતિ બોલ્યો કે, એમ તમારા આપેલા લોકમાં જવું મને ગમતું નથી. મેં પણ પૂર્વે કંઈ ધર્માચરણ કર્યું હતું, પણ મર્વ ક્યાંથી ફીણ થઈ ગયું હતું, તે ફરી તમારી સોબતથી હું નિર્ગર્વ થયો તેથી મને પ્રાપ્ત થયું છે. વૈશંપાયન કહે છે-એટલામાં ત્યાં સુવર્ણમય પાંચ રથો દેખાયા. તે જોઈને અષ્ટક બોલ્યો કે હે યયાતિ રાજન ! આ સુવર્ણમય રથો કોના દેખાય છે ! યયાતિ બોલ્યો કે, જે રથોમાં બેસીને મનુષ્યો સ્વર્ગાદિ લોકોમાં જઈ શકે છે, એવા અમિ સરખા પ્રકાશમાન આ રથો તમારે વાસ્તે આવ્યા છે. તે સાંભળી અષ્ટક બોલ્યો કે હે રાજન ! એ રથોની સાથે તમે જાઓ; અમારો વખત થશે ત્યારે અમે આવીશું. યયાતિ બોલ્યો કે હમણાંજ આપણે સર્વે સ્વર્ગને પામવા લાયક છીએ, માટે સાથેજ જઈએ. જુઓ, આ દેવલોકમાં જવાનો સુંદર માર્ગ દેખાય છે ! વૈશંપાયન કહે છે-પછી તે પાંચે જણા તે રથોમાં બેસી સ્વર્ગ પ્રત્યે ચાલ્યા. રસ્તામાં યયાતિને અષ્ટકે પૂછ્યું કે, મહાત્મા ઇન્દ્ર મારો સખા છે, માટે સ્વર્ગમાં પ્રથમ હું પહોંચીશ, એમ હું માનતો હતો; પણ આ તો શિબિ રાજાનો રથ બધાની આગળ વેગથી જાય છે ! યયાતિ બોલ્યો કે, તપ, દાન, સત્ય, ધર્મ લગ્ન, લક્ષ્મી, ક્ષમા, શાંતિ તથા ગ્રન્થપાલન, એટલા ગુણોમાં તમારા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે, તેથીજ તેનો રથ આગળ જાય છે. વૈશંપાયન કહે છે-પછી અષ્ટકે પૂછ્યું કે હે યયાતિ રાજન ! તમારી સાથે અમારો કંઈ સંબંધ હોય તો કહો. તે સાંભળી યયાતિ બોલ્યો કે, હું તમારો માતાશ્રદ્ધ ચાઉં છું એ તમે સત્ય જાણજો. કારણ હું કોઈ દિવસ અસત્ય બોલતો નથી. વૈશંપાયન કહે છે-એ પ્રમાણે પોતાના દોહિત્રોએ તારેલો એવો મહાત્મા તથા આ પૃથ્વીમાં ઉદાર કર્મો કરનાર યયાતિ રાજા, બુદ્ધોઈને મૂકી તેઓની સાથે સ્વર્ગમાં ગયો.

एवं राजा समदमातह्यतीव स्वैर्दोहिभैस्तारितो मित्रसाहः
त्याक्त्वा महीं परमोदारकर्मा स्वर्गगतः कर्माभिर्द्वार्यपृथ्वीं ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि उत्तरयायाते गुर्जरभाषायां
भिनवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૯૪ મો. પૌરવોની વંશાવલી.

जनमेजय उवाच—भगवन् श्रोतुमिच्छामि पुरोर्वेशकरान् नृपान्
भूरिद्रविणाचिक्रांतान् सर्वलक्षणपूजितान् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે ભગવન ! હવે ધણા દ્રવ્યવાળા પરાક્રમી અને સર્વ લક્ષણ સંપન્ન એવા પૂર વંશના રાજાઓને હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહે છે—પૂરની કૌશલ્યા સ્ત્રી થકી જનમેજય નામે પુત્ર થયો, જે વિશ્વજીત નામે યત્ર તથા ત્રણ અશ્વમેધે યજન કરી વનમાં ચાલી નીકળ્યો. તેને તેની મધુ કુલની અનંતા નામની સ્ત્રી થકી પ્રાચીનવાન નામે પુત્ર થયો હતો, જેણે પૂર્વ દિશાને જીતી લીધી હતી. તે પ્રાચીનવાનને તેની યુદ્ધકુલની અશ્વમકી નામની સ્ત્રી થકી સંયાતિ નામે પુત્ર થયો. અહંયાતિને તેની બાનુમતિ નામની સ્ત્રી થકી સાર્વભૌમ નામે પુત્ર થયો. તે સાર્વભૌમની સુનંદા નામે સ્ત્રી થકી જ્યત્સેન થયો. જ્યત્સેન વિદર્ભ દેશના રાજાની સુશ્રવા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને અવાચીન નામે પુત્ર થયો. તે અવાચીનને તેની મર્યાદા નામે સ્ત્રી થકી અરિહ નામે પુત્ર થયો. અરિહની ખલ્વાંગી સ્ત્રીને વિષે મહાભૌમ નામે પુત્ર થયો. મહાભૌમની સ્ત્રી સુચના-થકી અયુતનાઇ પુત્ર થયો. તે અયુતનાઇ પૃથુશ્રવાની પુત્રી કામાને પરણ્યો હતો, તે થકી તેને અક્રોધન નામે પુત્ર થયો. તે અક્રોધનની કરંભા નામે સ્ત્રી થકી દેવાતિથિ નામે પુત્ર થયો. દેવાતિથિને તેની મર્યાદા નામે સ્ત્રીને વિષે અરિહ નામે પુત્ર થયો. અરિહ થકી તેની સુવેદા સ્ત્રીને વિષે તદક્ષ નામે પુત્ર થયો. તે તદક્ષની જ્વાલા સ્ત્રી થકી મતિનાર નામે પુત્ર થયો, જેણે સરસ્વતી નદીને કાંઠે બાર વર્ષ યત્ર કર્યો હતો. તે યત્ર સમાપ્ત થયો ત્યારે સરસ્વતી સ્ત્રી તેની પાસે આવીને તેને વરી તે થકી તેને તંસુ નામે પુત્ર થયો. તંસુને તેની કાલીંગ નામે સ્ત્રીને વિષે દહીન નામે પુત્ર થયો. દહીનની તેની રથનતરી નામે સ્ત્રી થકી દુષ્યંતાદિક પાંચ પુત્રો થયા. દુષ્યંત થકી શકુન્તલા વિષે ભરત ઉત્પન્ન થયો. તે ભરતની સુનંદા સ્ત્રી થકી હુમન્યુ નામે પુત્ર થયો. હુમન્યુને તેની વિજયા સ્ત્રી થકી સુહોત્ર ઇક્ષ્વાકુ રાજાની સુવર્ણા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને હસ્તી નામે પુત્ર થયો, જેણે હસ્તિનાપૂર વસાવ્યું.

सुहोत्रः खल्विक्ષ्वाकुकन्यामुपयेमेसुवर्णां नाम

तस्यामस्यजज्ञेहास्तीय इदं हास्तिनपुरं स्थापयामास ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पुरुवंशानुकीर्तन गुर्जर-
भाषायांचतुर्नवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥

અધ્યાય ૯૫ મો. કૌરવપાંડવોની વંશાવલી.

વૈશંપાયન ઉવાચ-હસ્તીજલુત્રૈગર્સીમુપયેમેયશોધરાનામ

તસ્યામસ્યજઙ્ઘવિકુંઠનોનામ ॥

વૈશંપાયન કહે છે-તે હસ્તી રાજા ત્રિગર્ત દેશના રાજાની યશોધરા નામની કન્યાને પરણ્યો, જે થકી તેને વિકુંઠ નામે પુત્ર થયો. વિકુંઠને તેની સુદેવા નામની સ્ત્રીને વિષે અજમીઠ નામે પુત્ર થયો. અજમીઠને કૈકયા, ગાંધારી, વિશાળા અને ત્દક્ષના નામે ચાર સ્ત્રીઓ થકી ધણા પુત્રો થયા, જેમાં સંવર્ણ નામનો પુત્ર વિખ્યાત થયો. સંવર્ણની તપતી સ્ત્રીને વિષે કુર નામે પુત્ર થયો. કુરથકી તેની શુભાંગી સ્ત્રીને વિષે વિદુર નામે પુત્ર થયો. અનશ્વ મગધ દેશના રાજાની અમૃતા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે થકી તેને પરીક્ષિત નામે પુત્ર થયો. પરીક્ષિતની સુયશા નામે સ્ત્રી થકી ભીમસેન થયો. ભીમસેન થકી તેની કુમારી નામે સ્ત્રીને વિષે પ્રતિશ્રવા થયો. પ્રતિશ્રવાનો પ્રતીપ નામે પુત્ર થયો. પ્રતીપની સુનંદા સ્ત્રી થકી દેવાપી, શાંતનુ અને બાહલીક નામે ત્રણ પુત્રો થયા. તેમાં સહિથી મોટો દેવાપી બાહલ્ય અવસ્થામાંજ વનમાં ચાલી નીકળ્યો, તેથી શાંતનુને રાજ્ય મળ્યું. શાંતનુ રાજા ગંગા સ્ત્રીને પરણ્યા, તે થકી તેને દેવવ્રત નામે પુત્ર થયો, જે બીજા નામથી વિખ્યાત થયો. બીજા પોતાના પિતાને સત્યવતી નામે કન્યા પરણાવી, જેને પરણ્યા અગાઉ પરાશર ઋષિ થકી વ્યાસ નામે પુત્ર થયો હતો. પછી તેને શાંતનુ થકી વિચિત્રવીર્ય અને ચિત્રાંગદ નામે બે પુત્રો થયા. તેમાં ચિત્રાંગદ નાની વયમાંજ કોઇ ગંધર્વના હાથે માર્યો ગયો, તેથી વિચિત્રવીર્યને રાજ્ય મળ્યું. વિચિત્રવીર્ય કાશી રાજાની અંબા અને અંબાલિકા નામે બે કન્યાઓ પરણ્યો હતો. પણ તે પ્રજા થયા પહેલાં મરણ પામ્યો ત્યારે તેની મા સત્યવતીએ વિચાર કર્યો જે, “ કુખ્યંત રાજાનો આ અમારો વંશ નિર્વંશ જાય તે ઠીક નહીં. ” એમ વિચારી પોતાના પુત્ર વ્યાસજીને યાદ કર્યા, તેટલામાંજ વ્યાસજી ત્યાં આવ્યા; તે તેઓએ પોતાને યાદ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. સત્યવતીએ કહ્યું કે તારો ભાઈ વિચિત્રવીર્ય પ્રજા વગર સ્વર્ગવાસી થયો, વાસ્તે તેની સ્ત્રીઓને વિષે તું રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન કર. ઠીક બહુ રૂંડું, એમ કહી બાહ્યએ તે સ્ત્રીઓને વિષે ધૃતરાષ્ટ્ર, પાંડુ અને વિદુર નામે ત્રણ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તેમાં ધૃતરાષ્ટ્રને તેની ગાંધારી સ્ત્રી થકી વ્યાસજીના વરદાનથી સો પુત્રો થયા. પાંડુ રાજાને કુંતી અને માદ્રિ નામે બે સ્ત્રીઓ હતી તેમાં કુંતી થકી યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન અને અર્જુન નામે ત્રણ પુત્રો થયા, માદ્રિ થકી નકુલ તથા સહદેવ થયા. તે પાંચે જણા થકી દ્રૌપદીને વિષે પ્રતિવિંધ્ય, સુતસોમ, શ્રુતકીર્તિ, શતાનીક અને શ્રુતકર્મા નામે પાંચ પુત્રો થયા. વળી યુધિષ્ઠિરની દેવિકા નામે સ્ત્રી થકી યૌધેય નામે પુત્ર થયો. ભીમસેન થકી તેની વસુધરા સ્ત્રીને વિષે સર્વંગ, અને હિડિંગ્યાને વિષે ધટાત્કચ નામે પુત્રો થયા. અર્જુન થકી શ્રીકૃષ્ણની બેન સુભદ્રાને વિષે અભિમન્યુ થયો. નકુલ એદિ દેશના રાજાની કરેણ્મતી નામે કન્યા પરણ્યો હતો, જે થકી તેને નિરમિત્ર નામે પુત્ર થયો, તથા સહદેવ મદ્ર દેશના રાજાની વિજયા નામે કન્યાને સ્વયંવરમાં પરણ્યો હતો, તે થકી તેને સુહોત્ર નામે પુત્ર થયો. એ પ્રમાણે પાંડવોના અગિયાર પુત્રો હતા, પણ તેમાંથી ફક્ત અભિમન્યુનો વંશ ચાલ્યો. એ અભિમન્યુ વિરાટ રાજાની ઉત્તરા નામે કન્યા પરણ્યો હતો, તે

થકી તેને તમારો પિતા પરિક્ષિત થયો. પરિક્ષિત માદ્રવતી નામે તમારી માને પરણ્યો, તે થકી તમે ઉત્પન્ન થયા. હે રાજન ! આ પરમ પવિત્ર પુરૂ રાજનો વંશ મેં તમોને કહ્યો, જે બ્રાહ્મણાદિ ચારે વર્ણોએ શ્રદ્ધાથી સંભળવો. એવા પુણ્યવાન રાજઓની કથાઓ જેમાં છે, એવું પવિત્ર, ચારે વેદો સરખું ઉત્તમ, અને ધન, યશ્સ તથા આયુષ્ય દેનારૂં આ 'મહા ભારત' મનુષ્યોએ મન નિયમમાં રાખી શ્રવણ કરવું.

इदं हि वैदैः समितं पवित्रमपि चोत्तमं
धर्म्यं यशस्यमायुष्यं श्रोतव्यं नियतारमभिः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पुरुवंशानुकीर्तनं गुर्जरभा-
षायां पंचनवतिचमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૯૬ મો. વસુઓ ને ગંગાનો સંકેત.

वैशंपायन उवाच—इक्ष्वाकुवंशप्रभवो राजासीत्पृथिवीपतिः
महामिपशतिख्यातः सत्यवाक्सत्यविक्रमः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—ઇક્ષ્વાકુ રાજના વંશમાં હિત્વજ થયેલા અને સાચી વાણી તથા ખરાક્રમવાળા મહાભિષ નામે રાજ હતા. તે હજાર અશ્વમેધ અને સો રાજસૂય યજ્ઞોએ કરી ઇન્દ્રને પ્રસન્ન કરીને સ્વર્ગમાં ગયા. કોઈ વખતે બધા દેવતાઓ તથા રાજર્ષિઓ બ્રહ્મા પાસે બેઠા હતા ત્યાં મહાભિષ રાજ પણ બેઠા હતા, તેઓની પાસે નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી ગંગા સ્ત્રીનું રૂપ લઇને આવી. એટલામાં વાયુના વાવાથી ગંગાના શરીર ઉપરથી તેનું શ્વેત વસ્ત્ર ખસી ગયું. ત્યારે બધા દેવતાઓ નીચે જોવા લાગ્યા, પણ મહાભિષ રાજ તો નિર્જન થઇને તેની તરફ જોઈ રહ્યો. તે જોઇને બ્રહ્માજીએ તેને શાપ આપ્યો જે હે દુષ્ટ છુદ્ધિવાળા ! જ તું મનુષ્ય લોકમાં અવતાર લે, ને આ ગંગાને વિષે તારૂં મન લલચાતું છે, પણ તે તારૂં અગ્રિય કરશે અને જ્યારે તું તેના ઉપર ક્રોધ કરીશ ત્યારે આ શાપથી મુક્ત થઇને પાછો આ લોકમાં આવીશ. તે સંભળી મહાભિષ રાજએ, “પૃથ્વીમાં રાજઓ તો ઘણા છે, પણ મારે ઘણા તેજવાળા પ્રતાપી રાજને ઘેર અવતરવું.” એવો નિશ્ચય કર્યો અને ગંગા પણ તે રાજને પોતામાં આસક્ત થયેલો જોઇને, તેનું જ ધ્યાન કરતી થકી ત્યાંથી ચાલી. રસ્તામાં તેને વસુદેવતાઓ મળ્યા, જેઓને તેજ હીન જોઇને તેણે પૂછ્યું કે, તમારૂં રૂપ કેમ જતું રહ્યું છે ? શું તમોને કંઈ દુઃખ છે ? વસુઓ બોલ્યા કે ગુપ્ત તેજવાળા વસિષ્ઠ ઋષિ સંધ્યા કરતા હતા, ત્યારે આ મારાથી તેઓનો તિરસ્કાર થઇ ગયો. તેથી મહાત્મા વસિષ્ઠે ક્રોધે કરી અમારો અપરાધ થોડો છતે અમોને શાપ આપ્યો જે, “તમે મનુષ્ય જાતિમાં અવતરો.” હે ગંગા ! એ બ્રહ્મવાદીનો શાપ ટળે એમ નથી માટે તું મનુષ્ય જાતિમાં સ્ત્રી થા, ને અમે તારે વિષે અવતરીએ. કારણ હે કલ્યાણી ! સાધારણ સ્ત્રીને વિષે અમે અવતરશું નહીં. તે સંભળી ગંગા બોલી કે, મનુષ્યોમાં તમારો પિતા કોણ થશે ? વસુઓ બોલ્યા કે, પ્રતીપ રાજનો પુત્ર વિષ્ણુત એવો જ્ઞાતનુ રાજ અમારો પિતા થશે. ગંગા બોલી કે હે દેવતાઓ ! ઠીક, હું તે

રાજાની સ્ત્રી થઇશ ને તમે મારે વિષે અવતરજો. વસુઓ બોલ્યા કે, અમે જેમ જેમ તારે વિષે ઉત્પન્ન થઇએ, તેમ તેમ તારે અમને પાણીમાં નાખી દેવા, જેથી અમારા શ્વાપતી તરત મુક્તિ થાય. ગંગા બોલી કે જેમ તમે કહો છો તેમ હું કરીશ. પણ એક પુત્ર જીવતો રહેવો જોઇએ; કારણ કે, રાજા સાથેના મારો સમાગમ અફળ થવો ન જોઇએ. વસુઓ બોલ્યા કે, અમારામાંથી જે આઠમો અવતરશે, તેને અમે અમારા બળને એક એક અંશ આપશું, પણ તેને પ્રજા થશે નહીં, એ પ્રમાણે વસુદેવતાઓ પોતાના સંકલ્પ પ્રમાણે ગંગા સાથે સંકેત કરી પ્રસન્ન થતા ત્યાંથી સુખેકરી ગયા.

एवं ते समयं कृत्वा गंगया वसवःसह

जग्मुः संहृष्टमनसो यथा संकल्पमंजसा ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि महाभिषोपाख्याने गुर्जर-
भाषायां षण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૯૭ મો. શાન્તનૂપાખ્યાન.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ પ્રતીપો રાજાસીત્ સર્વભૂતાહિતઃ સદા

નિવસાદ સમાવઠ્ઠીર્ગંગાદ્વારગતો જપન્ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી હમેશાં સર્વ પ્રાણીઓનું હિત ધ્યાનનારો પ્રતીપ નામે રાજા હરદ્વારમાં જઇને ધણું વર્ષ સુધી જપ કરતો હતો. ત્યાં કાંઈ વખતે ઘનોહર જેની આકૃતિ છે એવું સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરીને, તે રાજાના શાળ વૃક્ષ સરખા સાથળ ઉપર ગંગાજી આવીને બેઠી. તે જોઇને પ્રતીપ રાજા બોલ્યા કે હે કલ્યાણી ! હું તારું હું શું પ્રિય કરું ? જે તારી ધમ્મજા હોય તે કહે. ગંગા બોલી કે—તમારી સાથે ભોગ ભોગવવાની મારી ધમ્મજા છે માટે તે પૂર્ણ કરો. તે સાંભળી પ્રતીપ બોલ્યો કે હે કલ્યાણી ! પારકી અથવા અન્ય વર્ણની સ્ત્રી સાથે ગમન ન કરવું, એવું મારું વ્રત છે. ગંગા બોલી કે તમારે મને એમ કેહેવું નહીં, કારણ હું તો દિવ્ય કન્યા છું. પ્રતીપ બોલ્યો કે તે ઠીક, પણ જેમ તું ધમ્મજા છે તેમ મારાથી બનશે નહીં. કારણ હે એક સ્ત્રી ! તું માત્ર જન્મજન્મ સાથેજ ઉપર આવીને બેઠીછે, જે સ્થાન તો પુત્રવધુ તથા છોકરાઓને બેસવાનું છે અને સ્ત્રીને તો ડાબા સાથળ ઉપર બેસવું જોઇએ, જેમ તેં કર્યું નથી માટે તારી ધમ્મજા હું પૂર્ણ નહીં કરું; પણ મારો પુત્ર થશે તે પૂરી કરશે. ગંગાએ કહ્યું કે ઠીક, પણ મારા કામમાં તેણે આડા આવવું નહીં. હે રાજન ! પૃથ્વીના બધા રાજાઓ તમારે તાબે છે ને તમારા શુભો મારાથી સો વર્ષ સુધી કહી શકાય તેમ નથી, એટલું કહીને ગંગાજી અંતર્ધાન થઇ ગયા. પછી પ્રતીપ રાજા પોતાની સ્ત્રી સહિત પુત્ર વારતે જપ કરવા લાગ્યો ત્યારે તેને ઘેર મહાભિષ રાજા બન્યો. તેનું શાંતનું એવું નામ પડ્યું. કારણ પ્રતીપ રાજા પોતે સ્વભાવે શાંત હોતો. તે શાંતનુ જ્યારે જીવાનીમાં આવ્યો ત્યારે પ્રતિપરાજાએ તેને કહ્યું કે પુત્ર ! પૂર્વે રૂપ શુભ સંપન્ન એવી એક દિવ્ય સ્ત્રી મારી ખાસે આવી હતી, જે માત્ર કેહેવાથી તને વરનારી છે. તે સ્ત્રી કદાચ તારી પાસે એકાંતમાં આવીને તને વરે તો તારે કંઈ તેને કેહેવું નહીં; ને તે જે કંઈ કરે તે વિષે પણ તારે

તેને પૂછવું નહીં. ફક્ત મારી આગ્રાથીજ તેની સાથે તારે સંબંધ કરવો. વૈશંપાયન કેહે છે એ પ્રમાણે પોતાના પુત્ર શ્રાંતનુને આગ્રા કરી તેને પોતાનું રાજ્ય આપીને શ્રીપરાજન વનમાં ચાલી નીકળ્યો. પછી કેઇ વખતે ઇન્દ્ર સરખી કાંતિવાળો તથા બુદ્ધિમાન શ્રાંતનુ રાજ્ય મૃગયા કરવા ગયો, ત્યાં કેટલાક મૃગો તથા પાડાએને મારતો થકો તે રાજ્ય, સિદ્ધ ચારણોએ સેવેલી એવી ગંગાને કાંઠે એકઠો કરતો હતો તેવામાં સાક્ષાત્ લક્ષ્મી સરખી સુંદર અંગવાળી, દિવ્ય આભરણોએ કરી શોભાયમાન તથા જીણું જોણું વસ્ત્ર પહેર્યાં છે, એવી એક મનોહર સ્ત્રી તેના જોવામાં આવી. જેને જાણને રાજ્ય વિસ્મય થઈ ગયો. તેની તરફ એકનજરે જોવા લાગ્યો. તેમ તે સ્ત્રી પણ રાજ્યને જોવા લાગી. ત્યારે રાજ્યએ તેને મનોહર વાણીએ કહ્યું કે હે સ્ત્રી ! તું શું કોઇ દેવતા, દૈત્ય અથવા ગંધર્વની કન્યા છે ? કે કોઇ અપ્સરા છે ? હે રૂડા મધ્ય ભાગવાળી ! હે દેવતાના ગર્ભ જેવી શોભાયમાન ! તું કોઇ યક્ષ, સર્પ અથવા મનુષ્યની કન્યા છે ? હું તારી પાસેથી માગી લઉં છું કે તું મારી સ્ત્રી થા.

यक्षी वा पन्नगीवापि मानुषी वा सुमध्यमे

याचेत्वां सुरगर्भां भायां मे भवशोभने ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि शान्तनूपाख्याने गुर्जरभाषायां सप्तमवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥

●●●●●

અધ્યાય ૯૮ મો. લીળમની ઉત્પત્તિ-જન્મ.

वैशंपायन उवाच—एतच्छ्रुत्वा वचो राज्ञः सस्मितं मृदुबल्लगुच

वसूमांसमयं स्मृत्या थाभ्यगच्छद्भिदिता ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે રાજનું મનોહર તથા કામળ એવું હાસ્યસહિત બોલવું સાંભળીને, વસુદેવતાઓની સાથે કરેલ સંકેતને યાદ કરી ગંગા તેની પાસે ગઇ, અને બોલી કે હે રાજન ! હું તમારી સ્ત્રી થઇશ, પણ હું જે કંઈ કર્મ કરું તેની વચ્ચે તમારે આવવું નહીં, ને તેમ માંડે અપ્રિય બોલવું નહીં. એ પ્રમાણે ન્યાં સૂધી તમે વર્તશો ત્યાં સૂધી હું તમારી પાસે રહીશ. શાંતનુ બોલ્યો કે ડીક, હું તારા કેહેવા પ્રમાણે વર્તશિ. તે સાંભળી ગંગા ધણી ખુશીથી તેની સ્ત્રી થઈને તેની પાસે રહી. વૈશંપાયન કહે છે પછી શાંતનુ રાજ એવી ઉત્તમ સ્ત્રીને પામીને તેની સાથે ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરવા લાગ્યો, ને કાંઈ વખતે પણ તેને કંઈ કેહેતો નહીં. તેના શીળવ્રત, ૩૫ તથા ઔદાર્ય ઇત્યાદિ ગુણોએકરી તથા એકાંતમાં તેના હાવભાવ જોઇને શાંતનુ રાજ ખુશી થતો, અને તેનામાં હમેશ આસક્ત રહેતો. એ પ્રમાણે ગંગાની સાથે વિહાર કરતાં ધણાં વર્ષો વહી ગયાં, તેમાં તે થકી તેને દેવતા સરખી કાંતિવાળા આઠ પુત્ર થયા. પુત્રો જેમ જેમ ઉત્પન્ન થતા ગયા તેમ તેમ દરેકને, “ હું તને મનુષ્ય દેહને વિયોગ કરાવીને ખુશી કરું છું, “ એમ કહીને ગંગા ગંગા નદીના પ્રવાહમાં નાખી આવતી, ને શાંતનુ રાજને ગમતું નહીં; પણ “કંઈ કહીશ તો મારો ત્યાગ કરીને જતી રહેશે, ” એમ જાણી કંઈ બોલતો નહીં. પછી જ્યારે આઠમે પુત્ર થયો ત્યારે તે દુઃખિત રાજાએ પુત્રના બચાવ

વાસ્તે મંગાને કહ્યું કે, હે પુત્રને મારનારી સ્ત્રી ! તું કોણ છે ? ને કેની કન્યા છે ? આ પુત્રને શું કરવા મારે છે ? આટલા પુત્રને તેં માર્યાં તેથી તને ધણું પાપ લાગ્યું છે, માટે હવે એને માર માં. ગંગા બોલી કે, હે પુત્રની ધમ્મ રાખનારા, સ્ત્રી આ તમારા પુત્રને હું મારતી નથી. પણ તમારી સાથે મારો સંકેત હતો જે, “મારા કર્મ વિષે તમારે કંઈ બોલવું નહીં;” તે હમણાં તમારા બોલવાથી ભંગ થયો, માટે હવે હું તમારી પાસે રહીશ નહીં. મહર્ષિઓ જેને સેવે છે એવી જન્મુ રાજની હું ગંગા નામ કન્યા છું. તે દેવતાઓના કામ વાસ્તે તમારી સાથે રહી હતી. આ મારે વિષે જે તમારા થઈ પુત્રો થયા, તે મહા પરાક્રમી અને મોટા ભાગ્યવાળા આઠ વસુઓ વસિષ્ઠ ઋષિના શાપે કરી અવતર્યા, એમ તમારે જાણવું. તેઓને ઉત્પન્ન કરવા લાયક તમે હતા, પણ તેઓને ગર્ભમાં ધારણ કરે એવી સ્ત્રી કોઈ નહોતી, તેથી મારે મનુષ્યપણું ધારણ કરવું પડ્યું. હે રાજન ! એઓ તમારે ત્યાં જન્મ્યા તેથી તમે અક્ષય લોકને પામશો. મેં પૂર્વે એ આઠ વસુઓની સાથે સંકેત કર્યો હતો જે, “તમેને હું ઉત્પન્ન કરીને તત્કાળ મનુષ્ય શરીર થઈ મુક્ત કરીશ.” તેટલા માટેજ મેં તેઓને જળમાં નાખ્યા, જેથી રહેવા દો ઋષિના શાપ થઈ તેઓ જલદીથી મૃકાયા. વસુદેવતાઓએ, મારી પ્રાર્થનાથી કહ્યું હતું કે, અમારા અંશોથી ઉત્પન્ન થયેલો તારો છેલ્લો પુત્ર જીવતો રહેશે ” માટે ગંગાએ આપ્યો છે, એમ જાણી આ મારા પુત્રની રક્ષા કરો. હવે હું જપ્તશ, તમારું કલ્યાણ થાઓ.

મત્પ્રસૂતિ વિજાનીહિ ગંગાદત્તામિમં સુતં

સ્વસ્તિ તેસ્તુ ગમિષ્યામિ પુત્રં પાહિ મહાવ્રતં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां
अष्टनवतित्तमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥

અધ્યાય ૯૮ મો. ભીષ્મનો આગલો જન્મ.

શાંતનુરુદ્ધાચ—આપણોનામકોન્ધેવ વસુગાંકિચકુષ્કતં

યસ્યાભિશાપાસે સર્વે માનુષીં યોનિમાગતાઃ ॥

શાંતનુ પૂછે છે—જેના શાપથી અધા વસુઓ મનુષ્ય યોનિમાં અવતર્યા, એવા તે આપવ નામના ઋષિ કોણ હતા ? ને વસુ દેવતાઓએ તેઓનો શું અપરાધ કર્યો હતો ? તથા આ તારો આઠમો પુત્ર તેં મને આપ્યો, તેણે એવું શું કર્મ કર્યું છે, કે જેથી એનો મનુષ્ય લોકમાં નિવાસ થશે ? વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! એ પ્રભાણે શાંતનુ રાજના પૂછવાથી મંગા તેઓને કહેવા લાગી કે, પૂર્વે વરુણનો પુત્ર વસિષ્ઠ નામે હતો, જેનું નામ આપવ એવું હતું. તેનો પવિત્ર આશ્રમ મેરૂ પર્વતની પાસે હતો. જે સર્વ ઋષિઓમાં સુંદર ફળોથી શોભાયમાન રહેતો. તેમાં સ્વાદિષ્ટ ફળો તથા કંદમૂળો થતાં હતાં. તેની આસપાસ સુંદર વન હતું, જેમાં ચોફેર નિર્મળ જળ વહેતું અને ત્યાં મૃગો તથા પક્ષીઓ સુખે કરી ફરતાં હતાં. એવા પોતાના આશ્રમમાં પુણ્યવાનમાં શ્રેષ્ઠ વસિષ્ઠ ઋષિ તપ-શ્રવા કરતા હતા. તેઓની નંદિની નામની ગાય, આશ્રમની પાસેના વનમાં નિર્ભય થઈને હમેશ ચરતી હતી. ત્યાં કાષ્ઠ વખતે, પૃથ્વી આદિ લઘુ આઠ વસુઓ પોતાની સ્ત્રીઓ

સહિત આવીને, તે રમણીય વન તથા પર્વતોને વિષે વિહાર કરતા થકા કરતા હતા તેવામાં ધ્યૌ નામના વસુની સુંદર સ્ત્રીએ વસિષ્ઠની ગાયને દીડી. જેને સુંદર અંબવાળી તથા ધણી દૂધવાળી જોઇને તેણે પોતાના સ્વામીને દેખાડી, ત્યારે ધ્યૌ ખોલ્યો કે હે સ્ત્રી ! જે મહાત્મા વસિષ્ઠ ઋષિનું આ ઉત્તમ વન છે, તેનીજ આ ગાય છે. હે રૂઝ મધ્ય ભાગવાળી ! આ ગાયનું સ્વાદિષ્ટ દૂધ જેના ખાવામાં આવે, તે દશ હજાર વર્ષ જીવે ને તેની જીવાની પણ જાય નહીં. તે સાંભળી સુંદર અંબવાળી સ્ત્રી પોતાના સ્વામીને કહેવા લાગી કે, હે સ્વામી ! મનુષ્ય લોકમાં ભુદ્ધિમાન અને સાચી પ્રતિષ્ઠાવાળા ઉશીનર રાજની જીતવતી નામે ધણી રૂપાળી કન્યા છે, જેને મેં મારી સખી કરી છે તેને વાસ્તે વત્સ સહિત આ ગાયને લઇ જવા ઇચ્છું છું. માટે એને લઇ આવો. કારણ એનું દૂધ પીને મારી સખી મનુષ્ય લોકમાં જરા રહિત થાય. હે સ્વામી ! એ મહા પ્રિય કામ તમે કરવા લાયક છો. એવું સાંભળી પોતાની સ્ત્રીનું પ્રિય કરવા સાડ, ધ્યૌએ પોતાના પૃથુ આદિ લઇ બાઇઓ સહિત તે ગાયને હરણ કરી, પણ ઋષિ શાપ આપશે, એવો કંઈ વિચાર કર્યો નહીં. તેટલામાં વરુણ પુત્ર વસિષ્ઠ ઋષિ ફોગે લઇને પોતાના આશ્રમે આવ્યા. ત્યાં તેઓએ પોતાની ગાયને દીડી નહીં તેથી તેને શોધવા સાડ તેઓ આખા વનમાં ફર્યા, વ્રોપણ માથ મળી નહીં. ત્યારે તેઓએ દિવ્ય દષ્ટિએ જોયું તો “વસુદેવતાઓએ ગાયને હરણ કરી છે,” એમ તેઓના જાણવામાં આવ્યું. તત્કાળ ક્રોધવશ થઇને તેઓએ વસુઓને શાપ આપ્યો જે, “મારી સુંદર ગાય જેઓએ હરણ કરી છે, એવા વસુઓ મનુષ્ય લોકમાં અવતરશે, એમાં કંઈ સંશય નથી.” એ પ્રમાણે શાપ આપીને મહાત્મા વસિષ્ઠ પાછા તપ કરવા લાગ્યા. એટલામાં તેઓના શાપને સાંભળીને, વસુઓ તેઓને પ્રસન્ન કરવા માટે તેઓની પાસે આવ્યા. ત્યારે વસિષ્ઠ ઋષિએ પ્રસન્ન થઇને તેઓને અપરાધ ક્ષમા તો ન કર્યો, પણ એટલું કહ્યું કે, એક વર્ષ પછી તમે શાપથી મુકારો અને જેને લીધે તમોને મેં શાપ આપ્યો છે, એવો આ ધ્યૌ તો પોતાના કર્મથી મનુષ્ય લોકમાં ધણી કાળ સૂધી રહેશે ને તે સર્વ શાસ્ત્ર જાણનારો અને ધર્મિષ્ઠ થશે, તથા પોતાના પિતાના હિત વાસ્તે સ્ત્રી બો-મનો ત્યાગ કરી પ્રજા ઉત્પન્ન કરશે નહિ. એમ કહીને વસિષ્ઠ ઋષિ ચાલતા થયા. પછી વસુઓએ મારી પ્રાર્થના કરી કે, “ તું મનુષ્ય જાતિમાં સ્ત્રી થા, ને અમે તારા ઉદરથી જન્મ લેઇશું; પણ જન્મતાં વેતજ અમેને ગંગાના પ્રવાહમાં નાખી દેજે.” હે શાંતનુ ! એ પ્રમથે વસુઓએ કહ્યું હતું, તેથીજ મેં તે પુત્રને પાણીમાં નાખી દીધા. હવે આ એકજ પુત્ર જે ધ્યૌ નામનો વસુ છે, તે આ પૃથ્વીમાં ધણી કાળ સૂધી રહેશે. વૈશંપાયન કહે છે કે એટલાં વચન કહી ગંગા પોતાના કુમાર સહિત ત્યાંજ અંતર્યામી થઇ ગઇ પછી તે ગંગાના પુત્રનું દેવવ્રત એવું નામ પડ્યું, તથા ગાંગેય નામથી પણ વિખ્યાત થયો; અને શાંતનુ રાજ કરતાં પણ વિશેષ ગુણવાન થયો. હવે ગંગા અંતર્યામી થઇ જવાથી શાંતનુ રાજ ધણી શોકાતુર થઇને પોતાના શહેરમાં ગયો તેના વિશેષ ગુણો હું તમોને કહીશ.

શાંતનુશ્ચાપિ શોકાતો ક્રુગમ સ્વપુરં તતઃ

તસ્માદ્ કીર્તયિષ્યામિ શાંતનોરધિકાન્ ગુણાન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि आपवोपाख्यानं गुह्यं-
पायां नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

અધ્યાય ૧૦૦ મો. શાંતનુ ને યોજનગંધા.

વૈશંપાયન ઉવાચ—સ રાજા શાંતનુર્ધર્માત્મા દેવરાજર્ષિસત્કૃતઃ

ધર્માત્મા સર્વલોકેષુ સત્યવાગિતિ વિશ્રુતઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—શુદ્ધિમાન શાંતનુ રાજા દેવર્ષિ તથા રાજર્ષિઓથી સન્માન પામતો, તથા સર્વ લોકમાં ધર્માત્મા અને સત્ય બોલનારો કહેવાતો હતો. શુભેન્દ્રિયતા, દાનત્વ, ક્ષમા, બુદ્ધિ, લજ્જા, ધૈર્ય અને તેજ, એટલા ગુણો તેનામાં હમેશ રહેતા હતા. તેની ડોકમાં શંખના સરખી રેષાઓ હતી, તથા તેના ખભા ધણી મોટા હતા. તેનું પસંક્રમ હસ્તિ સરખું હતું, તથા તે સર્વ પરિપૂર્ણ રાજચિન્હોએ કરી યુક્ત હતો. એવો તે ધર્મ અર્થમાં કુશળ રાજા, ભરતવંશ તથા સર્વ પ્રજાની રક્ષા કરતો હતો. તેના આચરણો જોઈને બધી પ્રજા પણ ધર્મ પાળતી હતી. તેના રાજ્યથી તેના તાબેદાર રાજ્યોને કંઈ શોક, ભય, અથવા પીડા થતાં નહીં ને તેઓના દિવસો સુખમાં જતા હતા તેથી તેઓ બધાએ તેને પોતાનો રક્ષણ કરનાર માનીને, તેને સર્વ રાજાઓ ઉપર સત્તા ધરાવનાર એવો મહારાજા કહ્યો. પછી તેના તાબામાં રહી સર્વ રાજાઓ ધર્મ પાળવા લાગ્યા, ને સર્વ પ્રજા પણ ધર્મવાન થઈ. તે ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી, સૂર્ય સરખો તેજસ્વી તથા પૃથ્વી સરખો ક્ષમાવાન હતો, ને આ તમારા હસ્તિનાપુર શહેરમાં રહીને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વીની રક્ષા કરતો હતો. તેના રાજ્યમાં મૃગ, વરાહ, પશુ તથા પક્ષી ઇત્યાદિ પ્રાણીઓનો, યજ્ઞાદિ ક્રિયા સિવાય કોઈ કાળે અધર્મથી વધ થતો નહીં. એવો અહિંસા ધર્મ જેમાં મુખ્ય છે, એવા પોતાના રાજ્યમાં તે વિનયવાન શાંતનુ રાજા, સર્વ પ્રાણી માત્રની, સમ્માન દૃષ્ટિએ કરી પોતાની પેઢે રક્ષા કરતો હતો. પછી ગંગા અંતર્ધ્યાન થઈ ગઈ, ત્યારથી સ્ત્રી સુખનો ત્યાગ કરીને, છત્રીશ વર્ષ સુધી શાંતનુ રાજા હમેશ વનમાં ફરવા જતો હતો. કોઈ વખતે મૃગને મારીને તે રાજા ગંગા નદીના કાંઠે આવ્યો. ને શોધું પાણી જોઈને તેણે વિચાર્યું કે, આમળ પ્રમાણે ગંગા કેમ વહેતી નથી ! તેનું કાંઈ કારણ હોવું જોઈએ. એમ વિચારી તે રાજા ગંગાની પાસે આવ્યો. તો દિવ્ય અસ્રો જેણે ધારણ કર્યાં છે એવો ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી એક સુંદર કુમાર તેના જોવામાં આવ્યો. જેણે તીક્ષ્ણ બાણોના સંધાને કરી ગંગાના પ્રવાહને રોકી રાખ્યો હતો. એવું તે બાળકનું અમાનુષ કર્મ જોઈને રાજા વિસ્મય થયો. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! તે પ્રવાહને રોકી રાખનારો બાળક, જે આમળ શાંતનુ રાજા થકી ગંગાને વિષે ઉત્પન્ન થયો હતો, તેજ હતો પણ રાજાએ તેને જન્મતી વખત જોયો હતો, તેથી તેના બાળખવામાં તે આવ્યો નહીં. એવી રીતે રાજા વિસ્મય પામ્યા પછી તે કુમાર એકાએક અંતર્ધ્યાન થઈ ગયો. એવું આશ્ચર્ય જોઈને “ ગંગા લઈ ગઈ હતી તે એજ મારો પુત્ર હશે. ” એમ શંકા ધરીને રાજાએ ગંગા નદીને પૂછ્યું કે, એ કુમાર કોણ હતો ? તે મને દેખાડ. તે સાંભળી ઉત્તમ સ્ત્રીનું રૂપ ધારણ કરી, રૂડાં વસ્ત્ર તથા આભરણો પહેરી, તે કુમારને પોતાની સાથે લઈને ગંગા ત્યાં આવી. પણ રાજાએ જો કે

પૂર્વે તેની સાથે પોતે ઘણું નિવાસ કર્યો હતો, તોપણ આ વખતે તેને ઝાળખી નહીં. તે જોઈ ગંગા બોલી કે હે પુરુષમાં સિંહરૂપ ! હું ગંગા છું, ને તમારાથકી મારે વિષે જે આક્રમો પુત્ર ઉત્પન્ન થઈને જીવતો રહ્યો હતો, તેજ આ પુત્ર છે. તે વસિષ્ઠ થકી અંગે સહિત વેદો ભણ્યો છે, યુદ્ધમાં ઇન્દ્ર સરખો પરાક્રમી છે, તથા તેનાં સુર અસુરો પણ વખાણ કરે છે. શુક્રાચાર્ય તથા બૃહસ્પતિ જેવો વિદ્વાન છે, તથા અસ્ર વિદ્યામાં પરશુરામ જેવો છે. પળી રાજનીતિમાં ઘણો ચતુર તથા મોટું ધનુષ ધારણ કરનારો છે. આ પુત્રને આટલા દિવસ મેં મોટો કર્યો, હવે એ હું તમોને આપું છું માટે એને તમારે ઘેર લઈ જાઓ. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે ગંગાના કહેવાથી શાંતનુ રાજ, સૂર્ય સરખા પ્રકાશમાન પોતાના પુત્રને લઈને, ઇન્દ્રની પૂરી સરખી પોતાની સુંદર પૂરીમાં આવ્યો. ને તેણે પોતાની સર્વ કામના પૂર્ણ થઈ એમ માની લીધું. પછી તેણે પોતાના યુવવાન પુત્રને પોતાના રાજ્યમાં થોડીક સત્તા આપી. ત્યારે તે પુત્ર પોતાની સારી આલથી, પોતાના પિતા, પૂરૂ કુળના બીજા રાજાઓ, તથા પોતાના દેશના લોકોને ખુશી કરતો એ પ્રમાણે ચાર વર્ષો વીતી ગયા પછી, કોઈ વખતે તે શાંતનુ રાજ, યમુના નદીની આસપાસના વનમાં ગયો હશે, જ્યાં તેને ઉત્તમ સુગંધ આવ્યો; જેને સુંધીને તે સુગંધ ક્યાંથી આવે છે, તે જેવા માટે તે વનમાં પોતે ચોરે ફરવા લાગ્યો. એટલામાં દેવતા સરખી રૂપવાન એક માછીમારની કન્યા તેના જેવામાં આવી, જેના અંગમાંથી તે સુગંધ આવતો હતો. તે જોઈ રાજાએ તેને પૂછ્યું કે, હે સુંદર નેત્રવાળી ! તું કોની કન્યા છે ? ને અહીં કેમ આવી છે ? તે સાંભળી તે કન્યા બોલી કે, સર્વ માછીમારોમાંના મુખ્યની હું કન્યા છું, ને તેની આજ્ઞાથી હું ધર્મ વાસ્તે આ નાવ ચલાવું છું. એવાં તેનાં મધુર વચન સાંભળી તથા રૂપ પણ સારી રીતે જોઈને શાંતનુ રાજાને તેની ઇચ્છા થઈ, તેથી તે કન્યાના પિતા પાસે જઈ તેણે પોતા વાસ્તે તે કન્યાની માગણી કરી. તે સાંભળી તે માછીમાર બોલ્યો કે હે રાજા ! કન્યા તો જ્યારથી ઉત્પન્ન થઈ ત્યારથીજ પારકાને દેવા વાસ્તે છે: પણ મારા મનમાં કંઈ ઇચ્છા છે, જે હું કહું છું તે સાંભળો. જે આ મારી કન્યાને તમે સ્વીકરવા ઇચ્છતા હો, તો હું માંગું તે તમારે આપવું પડશે. તે જે તમે આપતા હો, તો મારી કન્યાને તમારા સરખો બીજો વર કોણ મળનાર છે ? તે સાંભળી શાંતનુ બોલ્યો કે હે દીમર ! તું શું માગે છે ? તે મારે જણાવું જોઈએ. જે દેવા લાયક હશે તો દઈશ. માછીમાર બોલ્યો કે હે રાજા ! હું એટલુંજ માંગું છું કે, આ મારી કન્યાને વિષે તમારા થકી જે પુત્ર થાય, તેનેજ તમારા પછી રાજ્ય મળે. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! પછી રાજાએ પોતે કામથી પીડાય છે, તોપણ તે માછીમારની માગણી કબુલ રાખી નહીં; ને તે પોતાના શહેરમાં આવ્યો, તેનું ચિત્ત તે કન્યામાં રહેતું, તેથી તે હમેશ શોકાતુર લાગતો હતો. કોઈ વખતે તેની પાસે આવીને, તેના પુત્ર દેવવ્રતે પૂછ્યું કે હે પિતા ! ચોતરફના રાજાઓ તમારા હિતમાં છે, ત્યારે તમે હમેશ શોકાતુર કેમ રહેતા છો ? ને જાણે કેમ ધ્યાન કરતા હો ને બોલો નહીં, તેમ મારી સાથે કંઈ બોલતા નથી ! ઘોડે બેસી ગહાર પણ જતા નથી ? શરીર પણ સફેદ તથા દુબળું થઈ ગયું છે ? માટે તમોને શું વ્યાધિ છે તે મને કહો; હું તે ટાળવા ઇચ્છું છું. પુત્રનાં એવાં વચન સાંભળી રાજા બોલ્યો કે હે પુત્ર ! હું હમેશ વિચારમાં રહું છું, તેનું કારણ કહું તે

સાંભળ. મારા કુળમાં તું એકજ પુત્ર છે, વળી નિરંતર શસ્ત્ર ધારણ કરનાર અને મરાઠ્ઠી એવો તું મારે તો સો પુત્ર સરખો છે. પણ ધર્મ જાણનારા પુરૂષોએ કહેલું છે કે, એક પુત્રવાળાને પુત્રવાન જાણવો નહીં. કારણ તે ટળી જાય તો પછી આખા વંશમાં કોણ રહે, ને પુત્ર વિના તેની ગતિ પણ કેમ થાય ? હવે તું તો શરતીર સદા ક્રોધી તથા નિરંતર શસ્ત્ર ધારણ કરનારો છે, તેથી કોઈ કાળે સંગ્રામમાં તારી ઉપર આપત્તિ આવી પડે તો પછી મારા કુળમાં કોણ ? તેનો હું શોય કરું છું ને ખીજી સ્ત્રી કરવા ઇચ્છું છું. વૈશં-પાયન કહે છે કે, પિતાનાં એવાં વચન સાંભળીને મહા શુદ્ધિમાન દેવવ્રતે, વિચાર કરીને તેજ વખતે પોતાના પિતાનું હિત કરનાર જે વ્રદ્ધ કારભારી હતો તેની પાસે જઈ, પિતાના શોકનું કારણ પૂછ્યું, ત્યારે તે વ્રદ્ધ કારભારીએ તેના પિતાની પેલા માછીમાર સાથે થયેલી વાતચીત મથાર્ય કહી દેખાડી. તે સાંભળી દેવવ્રતે પોતાની સાથે કટલાક વ્રદ્ધ ક્ષત્રિઓને લઈને, તે માછીમાર પાસે જઈ તેની પાસેથી પોતાના પિતા વાસ્તે તેની કન્યાનું માગું કર્યું. તેનો સત્કાર કરી તે માછીમાર બરા ક્ષત્રિયોની સમક્ષ બોલ્યો કે, હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! શસ્ત્ર ધારણ કરનારમાં શ્રેષ્ઠ એવો તું શાંતનુ રાજાનો પુત્ર છે, તેને હું શું કહું ? પૂર્વે અસિત નામના દેવર્ષિએ મારી કન્યા માગી હતી, તેને તે મેં આપી નહીં, પણ આ તારા પિતા વેરે તું મારી કન્યા માગે છે તે, જો હું ન આપું તો મારે પસ્તાવું પડે. કારણ સત્યવાન તથા ધર્માત્મા એવા તારા પિતા જેવો સત્યવતીને વર કોણ મળનાર છે ? માટે મારી કન્યા તારા પિતાને હું આપવા ઇચ્છું છું, તો પણ હું કન્યાનો પિતા છું, વાસ્તે કંઈ કહું તે સાંભળ. જો આ મારી કન્યા તારા પિતાને આપું અને તેને જો પુત્રો થાય, તો તે પુત્રોને તારા જેવા બળવાન સાથે રાજ્ય વાસ્તે શત્રુતા કરવી પડે; ને જેનો તું શત્રુ થયો, તે કદી ગર્ધર્વ અથવા અસુર હોય તોપણ તું જ્યારે ક્રોધ કરે ત્યારે તે ધણા દિવસ જીવી શકે નહીં. હે રાજાનો પુત્ર ! મારે કન્યા દેવા ન દેવામાં એટલો જ વિચાર છે, ખીજું કંઈ નથી. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે માછીમારનું બોલવું સાંભળી, બધા ક્ષત્રિયોની સમક્ષ ગંગાનો પુત્ર પોતાના પિતાના હિત વાસ્તે બોલ્યો કે, હે દીમર ! જે પ્રમાણે તું કહે છે તેજ પ્રમાણે તારી કન્યાને વિષે જે પુત્ર થશે તેનેજ હું રાજા કરીશ, એ માટે બોલવું સત્ય જાણજે, કારણ મારે સત્ય બોલવાનું વ્રત છે. આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરનાર કોઈ થયો નથી ને થશે પણ નહીં. તે સાંભળી ફરી તે માછીમાર બોલ્યો કે હે સત્ય ધર્મમાં તત્પર ! સત્યવતી વાસ્તે આ ક્ષત્રિયોની સમક્ષ તેં જે પ્રતિજ્ઞા કરી તે તને યોગ્ય છે. હે મહાત્મા ! એ તારી પ્રતિજ્ઞા વિષે મને કંઈ સંશય નથી. તોપણ મારી કન્યાના સ્નેહથી હું ફરી એક વચન કહું તે સાંભળ. તારી તો મને ચિંતા નથી, પણ તારા પુત્રો થાય તે મારા દૈહિકનું રાજ્ય લઈ લે એ વિષે મને મોટું ભય છે. વૈશંપાયન કહે છે—એવાં તેનાં વચન સાંભળી તેનો અભિપ્રાય જાણીને, પોતાના પિતાનું પ્રિય કરવા માટે ગંગાનો પુત્ર ફરી બોલ્યો કે, હે માછીમારમાં મુખ્ય ! આ બધા ક્ષત્રિયો સાંભળે તેમ હું કહું છું જે, રાજ્ય તો મેં પ્રતિજ્ઞા કરીને ત્યાગ કર્યું પણ હવે મારી પ્રજા સાથે તેનો તને ભય છે, તે ટાળવા વાસ્તે હું એવો નિશ્ચય કરું છું કે જા, આજથી મારે અલ્પવયસ પાળવું ને પુત્ર વગર પણ મને અક્ષય લોકની પ્રાપ્તિ થશે. એવું સાંભળી તે માછી-

અધ્યાય ૧૦૨ જો. કાશીરાજ કન્યાઓનું હરણ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—હતે ચિત્રાંગદેભીષ્મો વાલેન્નાતરિકૌરવ

પાલયામાસ તદ્રાજ્યં સત્યવત્યામતે સ્થિતઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે--હે જનમેજય ! એ પ્રમાણે ચિત્રાંગદ મરણ પામ્યા પછી, પોતાનો ભાઈ વિચિત્રવીર્ય બાળક હતો વાસ્તે સત્યવતીના કહેવાથી તે રાજ્ય બીભ્મજ ચલાવતા હતા. પછી વિચિત્રવીર્ય જુવાનીમાં આવ્યો તે જોઈને બીષ્મે તેના વિવાહનો વિચાર કર્યો. તેટલામાં તેના સાંભળવામાં આવ્યું કે, કાશી રાજની અપ્સરાઓ સરખી ત્રણ કન્યાઓ એકજ વખતે સ્વયંવરમાં વરનારીઓ છે. તે સાંભળી પોતાની મા સાથે વિચાર કરીને, શત્રુઓને જીતનાર તથા રથીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા બીષ્મ, એકજ રથ લઈને કાશીપૂરી પ્રત્યે ગયા; ને ત્યાં સ્વયંવરમાં ગયા તો ચોતરફથી આવેલા રાજાઓ જોઈલા જણાયા, ને તે કન્યાઓ પણ ઉભી હતી. તે જોઈ બીષ્મ પણ ખેડા. પછી કાશી રાજની આગાથી તે કન્યાઓની પાસે બધા રાજાઓનાં નામ તથા ગુણો કહેવા માંડ્યાં, ત્યારે શંતનુના પુત્ર બીભ્મનું પણ નામ આવ્યું. તેને વૃદ્ધ જોઈને તે પરમ મુંદર કન્યાઓ આગળ ચાલી. ત્યારે ત્યાં જોઈલા કે, માથાના કેશ જેના સંદેહ થઈ ગયા છે એવો આ ધર્માત્મા વૃદ્ધ બીષ્મ અહીં કેમ લાગ્યો નથી ? લોકોમાં એણે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા કરીછે, તે પણ વૃથા લાગે છે. વૈશંપાયન કહેછે--રાજાઓનાં એવાં કડોર વચન સાંભળી યુદ્ધ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ બીષ્મ, ક્રોધ કરીને તે રાજાઓ પ્રત્યે મેધ સરખી વાણીએ કરી કહેવા લાગ્યા કે, બ્રહ્મદિક આઠ વિવાહોમાં રાક્ષસ વિવાહ ક્ષત્રિયોને શ્રેષ્ઠ કહેલો છે, માટે તે પ્રમાણે બળાત્કારથી આ કન્યાઓને હું લઈ જાઉં છું એમ કહી તે કન્યાઓને રથમાં બેસાડીને તે જલદીથી ચાલતા ગયા; ને તે રાજાઓને તથા કાશિ રાજને પણ કહેતા ગયા કે, તમારાથી થાય તે કરી લેજો. બીભ્મનાં એવાં વચન સાંભળી તે રાજાઓ અત્યંત ક્રોધાયમાન થયા, ને હાંતે કરી ઓડ કચરતા થકા પોતાના બાહુઓ ઠોકવા લાગ્યા. પછી તેઓના હુકમથી સારથીઓએ રથો તૈયાર કરી તેઓની પાસે આવ્યા. તે રાજાઓ લાલ નેત્રો તથા વાંકી બ્રુકુટી કરીને હિતાવળથી ખેડા, અને અનેક શસ્ત્રો લઈને બીભ્મની પછવાડે દોડ્યા. રસ્તામાં તેઓના કેટલાક આબરણો પડતા ગયા તેની તેઓએ દરકાર પણ કરી નહીં. પછી તે રાજાઓ અને બીભ્મની વચ્ચે મોટું યુદ્ધ થયું, તેમાં તે રાજાઓએ હજારો બાણો કરી બીભ્મને, વાહળાં જેમ વરસાદથી પર્વતને વીંટી લે તેમ વિંટી લીધા બીષ્મ બાણોએ કરી ચોફેરથી ટાળી દરેક રાજા ઉપર ત્રણ ત્રણ બાણો નાખ્યા. ફરી તે દરેક રાજાએ બીષ્મ ઉપર પાંચ પાંચ બાણો ફેંક્યાં, જેને વીંધીને ફરી બીષ્મે પરાક્રમથી તેઓ ઉપર બળે બાણો નાખ્યા. એવી રીતે યુદ્ધ કરતાં બીષ્મે હજારો મરતકો, ધનુષો, ખજાઓ તથા કવચો કાપી નાખ્યાં. એવી તે બીભ્મની ચાલાકી જોઈને શત્રુઓ પણ તેને બપાણુવા લાગ્યા. હે જનમેજય ! એ પ્રમાણે બાણ તથા શક્તિ ઇત્યાદિ આયુધો કરી બાપ એવું તે યુદ્ધ, કેવ તથા અસુરોના યુદ્ધ જેવી જેને ઉપમા અપાય એવું મહા બયંકર થયું. પછી તે સર્વ રાજાઓને છતીને શસ્ત્ર ધરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ બીષ્મ, તે ત્રણ કન્યાઓને સાથે લઈ પોતાના શહેર બણી ચાલ્યા. તે જોઈ સ્ત્રીની જેને ઇચ્છા છે, એવો

મહાબાહુ તથા બળવાન શાલ્વ રાજા તેની પછવાડે દોડ્યો અને તેની પાસે જઈ ક્રોધથી બોલ્યો કે ઉભો રહે, સ્ત્રીને લઇને ક્યાં જાય છે ? શાલ્વનાં એવાં વચન સાંભળીને તે પુરૂષમાં સિંહ સરખા બીંબે, ધૂમાડા વગરના અગ્નિની પેઠે જ્વલાયમાન થઇને, નિર્ભયતાથી પોતાનો રથ તેની સામે પાછો વાળ્યો. ત્યારે ત્યાં બધા રાજાઓ બીંબ તથા શાલ્વનું યુદ્ધ જોવા ઉભા રહ્યા. પછી શાલ્વે હજારો બાણોએ કરી બીંબને વીંટી લીધા. તે જોઇને બધા રાજાઓ વિસ્મય પામી ખુશી થઇને “સાડું થયું” એમ કહેવા લાગ્યા, ને તેના હાથની ચાલાકી જોઈ તેને વખાણવા લાગ્યા. એટલામાં બીંબે ક્રોધથી પોતાના સારથિને કહ્યું કે, આ મારે! રથ શાલ્વ રાજાની આગળ ધણોજ નજીકમાં રાખ, ને જ્યાં સૂધી ગરૂડ જેમ સર્પને મારે તેમ હું તેને માડું નહીં ત્યાં સૂધી ત્યાંથી ખસેડજ માં. ત્યારે સારથિએ તેના કહ્યા પ્રમાણે કર્યું, એટલે તેણે પ્રથમ વારણાશ્વ મોકલીને શાલ્વના ચારે ઘોડા રોકી રાખ્યા, અને તેના તરફથી આવતા બાણોનો નાશ કરી તેના સારથિને માર્યો. પછી ઐંદ્ર અસ્ત્રે કરી તેના ઘોડા પણ બીંબે મારી નાખ્યા, પણ તેને માર્યો નહીં. એ પ્રમાણે બીંબે શાલ્વને હરાવીને તેને જીવંતો મૂકી દીધો. પછી તે પોતાના શહેરમાં જઈ ધર્મથી પોતાનું રાજ્ય કરવા લાગ્યા. અને તે ખેડેનું યુદ્ધ જોવા સાડું જે રાજાઓ ઉભા રહ્યા હતા, તે પણ પોતાના દેશ પ્રત્યે ગયા. પછી મહા પરાક્રમી બીંબ પણ તે ત્રણે કન્યાઓને લેઇને હસ્તિનાપૂર બણી ચાલ્યા. રસ્તામાં પોતાની બેનો, પુત્રિઓ અથવા પુત્રવધૂઓની પેઠે તે કન્યાઓનું રક્ષણ કરતા થકા, તેઓ થોડાક કાળમાં ફેટલાક વનો, નદીઓ, પર્વતો તથા અનેક તરેહના વૃક્ષોને ઉલ્લંઘન કરીને હસ્તિનાપૂરમાં આવ્યા. પછી પોતાની મા સત્યવતી સાથે વિચાર કરીને બીંબે, પોતાના નાના ભાઈ વિચિત્રવીર્ય સાથે તે કન્યાઓના વિવાહની તૈયારી કરી. ત્યારે તે ત્રણે કન્યાઓમાંથી સહૃદી મોટી અંબા નામની કન્યા હસીને બીંબ પ્રત્યે બોલી કે, હું તો શાલ્વ રાજાને મનથી વરી ચૂકી છું, ને મારા પિતાની પણ મને તેનેજ આપવાની ઇચ્છા હતી; તેથી સ્વયંવરમાં હું તેનેજ વરનારી હતી. હે ધર્મ જાણનાર! એ વાત જાણીને જેમ ઘટે તેમ કરો. એવું અંબાનું બોલવું સાંભળીને બીંબે, વેદ બણેલા બ્રાહ્મણો સાથે વિચાર કર્યો ને તેને શાલ્વ રાજા પાસે જવાની રજા આપી. પછી અંબિકા તથા અંબાલિકા નામે જે બે નાની કન્યાઓ હતી તેઓને વિચિત્રવીર્ય સાથે પરણાવી. પછી તે રૂપાળી, યુવા અવસ્થામાં અવેલી, તથા સુંદર કેશવાળી કન્યાઓ સાથે વિચિત્રવીર્ય ખુશીથી વિહાર કરતો, ને તે કન્યાઓ પણ તેને પોતાનો યોગ્ય પતિ જાણીને તેનો રૂઢી રીતે સત્કાર કરતી. એ પ્રમાણે વિહાર કરતાં સાત વર્ષો ગયા, તેટલામાં અગ્નિનીકુમાર સરખા રૂપવાન, દેવ સરખા પરાક્રમી, તથા એકાંતમાં સ્ત્રીઓના ચિત્ત હરનાર વિચિત્રવીર્યને ક્ષયરોગ થયો. ત્યારે તેના સંબંધીઓએ બણા હુશીઆર વૈદ્યો પાસેથી તેનો ચત્ત કરાવ્યો. તોપણ સૂર્ય જેમ અસ્ત થાય તેમ તે કુરુક્ષત્રનો કુમાર સ્વર્ગવાસી થયો. તેની મા સત્યવતી, ગંગાના પુત્ર બીંબ તથા સર્વ પ્રજા બણી દિલગીર થઈ પછી સત્યવતીના કહેવા પ્રમાણે કુરુક્ષત્રમાં શ્રેષ્ઠ એવા બધા સંબંધીઓ તથા ઋત્વિજ બ્રાહ્મણો સહિત વિચિત્રવીર્ય રાજાની સર્વ પ્રેતક્રિયા શોકાતુર એવા ધર્માત્મા બીંબે કરાવી.

ધર્માત્મા સ તુ ગાંગેયશ્ચિતાશોકપરાયણઃ

પ્રેતકાર્યાણિ સર્વાણિ તસ્ય સમ્યગકારણત્વ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि विचित्रवीर्योपरमे गर्जर-
भाषायां द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૦૩ જો. લીળમ સત્યવતીનો સંવાદ.

वैशंपायन उवाच—ततः सत्यवती दीना कृपणा पुत्रगृह्णिनी
पुत्रस्य कृत्वा कार्याणि स्नुषाभ्यां सहभारत ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે પોતાની વહુઓ સહિત કૃપણ, દીન તથા પુત્રને ધ્રુવ-
નારી સત્યવતીએ પણ પોતાના પુત્રની ક્રિયા કરી. પછી તે વહુઓની આશ્વાસના કરી,
ધર્મ વિચારીને સત્યવતીએ ગંગાના પુત્ર બીળમને કહ્યું કે હે પુત્ર ! નિરંતર ધર્મ પાળ-
નાર તથા યશસ્વિ એવા શાંતનું રાજાને તુંજ પિંડ આપનારો પુત્ર રહ્યો છે. જેમ શુભ
કર્મો સ્વર્ગ આપ્યા વગર રહેતાં નથી, ને સત્ય આયુષ્ય આપ્યા વગર રહેતું નથી, તેમ
તું ધર્મ પાળ્યા વગર રહેવાનો નથી. કારણ ધર્મોને સંક્ષેપ તથા વિસ્તારથી તું જાણે છે.
તેમ વિવિધ પ્રકારની શ્રુતિઓ તથા વેદનાં અંગો પણ તારાથી અજાણ્યા નથી. તેથી સં-
કટની વખતે કેમ વર્તવું, તે વિષે શુક્રાચાર્ય તથા યુદ્ધરૂપિ જેટલું તું જાણે છે માટે હે
ધર્મ પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! તારે વિષે અત્યંત વિશ્વાસ રાખીને જે કામ કરવાને હું તને
આજ્ઞા આપું તે તું કરવા લાયક છે. હે પૃથ્વિમાં શ્રેષ્ઠ. આ તારો પ્રિય બાઈ વિચિત્રવીર્ય
બાળકપણમાં પુત્ર વગર મરણ પામ્યો, ને તેની આ જીવન તથા રૂપાળી બે સ્ત્રીઓ જે
કાશિરાજની કન્યાઓ છે, તેઓને તો હજુ પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા છે માટે મારી
આજ્ઞાથી તેઓને તું ધર્મથી સ્ત્રીઓ કરીને તેઓમાં પુત્રો ઉત્પન્ન કર, જેથી આપણા
પિતૃઓ નિરાશ થાય નહીં, વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! એજ પ્રમાણે બીજા સગાઓ
પણ બીળમને કેહેવા લાગ્યા. ત્યારે તે ધર્મોત્તમા બીળમ ધર્મથી પોતાની મા પ્રત્યે બોલ્યા કે હે
માતાજી ! તમે જે કામ કરવા મને કહો છો, તે પરમ ધર્મ છે, એમાં સંશય નથી ને તે
મારે કરવું પણ જોઈએ. પણ તમારા પિતાએ, તમોને મારા પિતાને આપતી વખતે મારી
પાસેથી માગી લીધું છે કે, મારે પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી નહીં. તે પ્રમાણે મેં તેવી પ્રતિજ્ઞા
કરી છે, જે તમે પણ જાણો છો. એ મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય છે. તે વાસ્તે કદાચ મારે ત્રિ-
લોકી તથા દેવતાઓનું રાજ્ય હોય, ને તે ત્યાગ કરવું પડે તો તે હું કરું, પણ મારું બો-
લેલું ફેરવું નહીં. કદાચ પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, ને આકાશ એ પાંચ મહાભૂતો પોતાના
ગંધ, રસ, રૂપ, રૂપશ્ચ એ પાંચે ગુણોને મૂકી દે, સૂર્ય પોતાની કાંતિને મૂકે,
ચંદ્ર પોતાની શીતળતા છોડી દે, ધૂમકેતુ જીણ્યતાને મૂકે, ઇન્દ્ર પોતાના પરાક્રમને છોડે,
તથા ધર્મરાજા ધર્મને મૂકે, તોપણ હે મા ! હું ક્યારે પણ મારું સત્ય મૂકનાર નથી. એ
પ્રમાણે બીળમનાં વચન સાંભળી સત્યવતી ફરી બોલી કે હે સાચા પરાક્રમવાળા ! તે
પ્રજા ન કરવા વિષે જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તે હું જાણું છું. તોપણ સંકટની વખતે કેવો
ધર્મ પાળવો તે વિષે વિચાર કરીને, જે રીતે કુળની વૃદ્ધિ થાય, તથા આપણા સંબંધીઓ
ખુશી થાય, અને ધર્મ પણ જાય નહીં તે રીતે કર. એ પ્રમાણે વંશની ઇચ્છા રાખનારી
તથા દીન એવી પોતાની મા સત્યવતીનું બોલણું સાંભળીને, બીળમ ફરીથી બોલ્યો કે, હે

મા ! જે તમે કહો છો તે સર્વે ખરૂં છે, ને હું પણ જાણું છું, પણ ક્ષત્રિયને પોતાની પ્રતિજ્ઞા મૂકવી યોગ્ય નથી, માટે હે મા ! હવે જેથી આ પૃથ્વીમાં શાંતનુ રાજાનો અક્ષય વંશ થાય, એવો પરંપરાથી ચાલતો આવેલો ધર્મ હું તમોને કહું છું તે સાંભળીને તથા લોકોની રીત પણ જોઈને, આપદ્ધર્માર્થમાં કુશળ અને બુદ્ધિમાન એવા પુરોહિતોએ સહિત જન્મ કરવું ઘટે તેમ કરો.

શ્રુત્વા તં પ્રતિપદ્યસ્વ પ્રાજ્ઞૈઃ સહ પુરોહિતૈઃ
આપદ્ધર્માર્થકુશલૈર્લોકતંત્રવેદ્ય ચ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवर्वाणि भीष्मसत्यवतीसंवादे
गुर्जरभाषायां त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

અધ્યાય ૧૦૪ થો. દીર્ઘતમાનો અત્યાચાર.

भीष्म उवाच—जामदग्न्येन रामेण पितुर्वधममृष्यता
राजापरशुना पूर्वं हेहयाधिपतिर्द्वतः ॥

भीષ્મ કહે છે--પૂર્વે પોતાના પિતાનો વધ નહીં સહન કરતા એવા જન્મદગ્નિના પુત્ર પરશુરામે, હૈહય દેશના અધિપતિ સહઆર્જુનને માર્યો. પછી ધનુષ્ય લઇ રથમાં બેસી તેણે આખી પૃથ્વીમાં ફરીને બધા ક્ષત્રિયોને મારી નાખ્યા. એ પ્રમાણે તેણે એકવીશવાર કર્યું. તેથી પૃથ્વીમાં કાંઈ ક્ષત્રિય રહ્યો નહીં ત્યારે તે ક્ષત્રિયોની બધી સ્ત્રીઓએ વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણો સાથે સમાગમ કરીને પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તે સર્વ ક્ષત્રિયા કહેવાયા ઋષય વેદમાં એવો નિશ્ચય છે જે, જેનું ક્ષેત્ર હોય તેનીજ પ્રજા કહેવાય. હે મા ! એ માર્ગ પરંપરાથી ચાલ્યો છે. વળી એક પુરાતન વાત તમોને કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે દેવતાઓના યુગે યૃહસ્પતિના મોટા ભાઇ ઉતથ્ય નામે એક બુદ્ધિમાન ઋષિ હતા, તેની મમતા નામની એક સુંદર સ્ત્રી હતી. તેની પાસે જન્મ કાંઈ દિવસે યૃહસ્પતિ કામાતુર થયા તે જોઇ મમતા બોલી કે, તારા ભાઇ થકી મારે વિષે ગર્ભ રહેલો છે, માટે દૂર રહે. એ ગર્ભ મારા ઉદરમાંજ અંગે સહિત વેદો ભર્યો છે. એ પ્રમાણે મમતાએ ના કહી તોપણ યૃહસ્પતિથી રહેવાયું નહિ. તેની ઈચ્છા ન છતાં પણ તેણે તેના ઉપર બળાત્કાર કરવા માંડ્યો. ત્યારે તેના ગર્ભમાં રહેલો બાળક બોલ્યો કે હે તાત ! હું ગર્ભમાં રહેલો છું, તેને પીડા થાય એવું કામ કરવાને તમે લાયક નથી. વૈશંપાયન કહે છે--એવું તે બાળકનું કહેવું પણ યૃહસ્પતિએ સાંભળ્યું નહીં, ને તેની ઉપર બળાત્કાર કર્યો ત્યારે તે યૃહસ્પતિએ ક્રોધ કરીને ગર્ભમાં રહેલા બાળકનો તિરસ્કાર કરી. તેને શાપ આપ્યો કે, “ તે માંડે વીર્ય બ્રાહ્મણ કાંઠાડી નાંખ્યું વાસ્તે તું અધિજા થઇશ. ” પછી તે બાળક યૃહસ્પતિના શાપથી અધિજા અવતર્યો, ને તેથી તેનું નામ દીર્ઘતમા એવું પડ્યું તે ઘણો વિદ્વાન હતો, તેથી તેને યુવા અવસ્થામાં આવેલી તથા સુંદર રૂપવાળી પ્રધ્વેષી નામે કન્યા મળી. તેને વિષે તે મહાત્માએ ગૌતમદિ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા, તોપણ તેનો કામ શાન્ત થયો નહીં. ત્યારે તેણે લગ્ન મૂકીને પશુની પેઠે પ્રકાશ મેયુન કરવા માંડ્યું. તે જોઈને તેના આશ્રમની આસપાસ રહેનારા બધા મુનિ-

આએ વિચાર કર્યો કે, આ દીર્ઘતમાએ મર્યાદા મૂકી દીધી છે, માટે એ પાપી હવે અહીં આશ્રમમાં રહેવા લાયક નથી. આપણે બધા, એનો ત્યાગ કરીએ એવો વિચાર કરી તે-
આએ તેનો ત્યાગ કર્યો. પછી તેની સ્ત્રીએ પણ તેનો અનાદર કરવા માંડ્યો. તે જોઇ
દીર્ઘતમાએ તેને કહ્યું કે, તું મારો અનાદર કેમ કરે છે ! પ્રભેષી બોલી કે, સ્ત્રીને સ્વામિ
ભર્તા કેહેવાય છે, તેનું કારણ એ જે તેણે અન્નાદિક કરી તેનું ભરણ પોષણ કરવું,
તેથી પતિ કેહેવાય છે; તેનું કારણ એ જે તેણે તેનું પાલન કરવું. પણ આ તો બંને
આધિજા હોવાથી પુત્રોસહિત તમારું ભરણ પોષણ મારે કરવું પડે છે. તે જો કે હું
અશક્ત છું ને શ્રમથી પીડાઉ છું તોપણ કરું છું, પણ હવે તે નહીં કરે. એવાં સ્ત્રીનાં
વચન સાંભળી દીર્ઘતમા બોલ્યો કે, મને કોઈ ક્ષત્રિય પાસે લઇ જ, તો તેની પાસેથી
જે કંઈ ધનાદિક મળશે તે હું તને આપીશ, જેથી આપણું ભરણ પોષણ થશે. પ્રભેષી
બોલી કે હું વિપ્ર ! તમારા આપેલા ધનની હવે હું ઇચ્છા કરતી નથી કારણ તમે પશુચર્યા
કરવા માંડી છે; ને તેથી તમારી સાથે રહેવામાં મને ધણું દુઃખ થાય છે. હવે તમે તમારી
ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો, હું મારે બીજો પતિ કરીશ. તે સાંભળી દીર્ઘતમા બોલ્યો જે,
આજથી સ્ત્રીએ આખી જીવનમાં એક જ પતિ કરવો; તે કદાચ જીવતા અમર મરી મર્યા
હોય, તોપણ આસક્તિથી તેણે બીજો પતિ કરવો નહીં; ને જો કરશે તો પાપી થશે, તથા
તેની જગતમાં નિંદા થશે. પણ જો પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા વાસ્તેજ તે બીજો પતિ કરશે તો તેમાં
તેને દોષ નથી. એવું સાંભળી તેની સ્ત્રી પ્રભેષીએ અતિ ક્રોધાપામ્ર થઇને, પોતાના મૌત-
માદિ પુત્રોને કહ્યું કે હે પુત્રો ! આ તમારા પિતાને બાંધી, એક હોડકામાં નાંખીને, તે હોડકું
મંચાજીમાં તરાવી દો, તે સાંભળી તે બાળક પુત્રોએ તે પ્રમાણે કર્યું. પછી તે દીર્ઘતમા
જેમાં બેઠો હતો, તે હોડકું તણાવું તણાવું ધણેદૂર નીકળી ગયું. તે સર્વ ધર્મ જાણના-
રાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો બલિ નામે રાજા મંચામાં સ્નાન કરવા હતો, તેની પાસે જઈ નીકળ્યું.
તેને જોઇ રાજાએ દીર્ઘતમાને તેમાંથી ઉતારી લીધો ને તેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો.
પછી તેને ઋષિ જાણીને તે રાજાએ કહ્યું કે હે મોટા ભાગ્યવાળા ! તમે મારી સ્ત્રીઓને
વિષે મારા વંશની વૃદ્ધિ વાસ્તે, ધર્મ અર્થમાં કુશળ એવા પુત્રોને ઉત્પન્ન કરવા લાયક
છો. તે સાંભળી દીર્ઘતમાએ કહ્યું કે ઠીક. પછી રાજાએ તેની પાસે પોતાની સુદેખ્યા
નામની સ્ત્રીને મોકલી. પણ તે આંધળો તથા વૃદ્ધ હોવાથી તેને તેની પાસે જવું મન્યું નહીં;
તેથી તેણે પોતાની દાસીને તેની પાસે મોકલ્યો. જેને વિષે તે ઋષિએ કાલિવાન આદિ અગ્નિ-
યાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તે જોઇને તે રાજાએ તે ઋષિ પાસે જઈને કહ્યું કે, એ મારા
પુત્રો મને આપો. ત્યારે ઋષિ બોલ્યો જે, એ પુત્ર મારા છે, કારણ તારી મૂઠ એવી સુદે-
ખ્યા સ્ત્રી, મને આંધ તથા વૃદ્ધ જોઇને મારી પાસે આવી નથી. પણ પોતાને બદલે તેણે
પોતાની દાસીને મોકલી, જે થકી આ પુત્રો થયેલા છે. એ પ્રમાણે દાસી થકી થયા તેથી
મારા છે, માટે હું આપીશ નહીં. એવું સાંભળી તે રાજાએ ફરીથી તે ઋષિને પ્રસન્ન કર્યા.
ફરી તેની પાસે પોતાની સુદેખ્યા સ્ત્રીને મોકલી. જેને વિષે તેણે અંગ, વંગ, કલિંગ,
પુંડ્ર, અને સુલ નામે પાંચ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા જેઓને તે રાજાએ રાખ્યા. પછી તે પુત્રો
જ્યારે મોટા થયા, ત્યારે એવા પરાક્રમી થયા કે, તેઓના નામથીજ વિખ્યાત થયા,
ભીષ્મ કેહે છે—એવી રીતે બલિનામે રાજાનો વિખ્યાત વંશ પૂર્વે મહર્ષિ થકી થયો હતો;

ને એજ પ્રમાણે મોટા ધનુષ ધરનારા, પરમ ધર્મને જાણનારા તથા મહા બળવાન બીજા પશુ ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણો થકી પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયેલા છે. હે માતાજી ! એ સાંભળીને તમે પશુ તમારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો, ને કાઈ ગુણવાન બ્રાહ્મણને ધન આપીને બોલાવો, જે વિચિત્રવીર્યના ક્ષેત્રમાં પ્રજા ઉત્પન્ન કરે.

બ્રાહ્મણો ગુણવાન્ કશ્ચિદ્ ધનેનોપનિમંડ્યતાં
વિચિત્રવીર્યક્ષેત્રેષુ યઃ સમુત્પાદયે પ્રજાઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मसत्यवतीसंवादे
गुर्जरभाषायां चतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૦૫ મો. વ્યાસોત્પત્તિની કથા.

वैशंपायन उवाच—ततः सत्यवती भीष्मं वाचा संसज्जमानया
विहसंतीव सव्रीडमिदं वचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી જાણે હસતી હોયની તેમ, સત્યવતી લગતી પોતાના પુત્ર બીષ્મને અચકાતી વાણીએ કરી કહેવા લાગી કે, હે મહાબાહો, તું જે કહે છે તે સત્ય છે. અને હું પશુ આપણા કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે તારા વિશ્વાસથી તને કહું છું તે સાંભળ. એ ન કહેવાની વાત આ સંકટને વખતે મારે કહેવી પડે છે, કારણ આપણા કુળમાં ધર્મરક્ષક તથા સત્ય બોલનારો તુંજ છે. માટે હું કહું તે સાંભળીને જેમ તારે કરવું ધટે તેમ કર. મારા પિતાએ લોકોને યમુના પાર ઉતારવા વાસ્તે ધર્મની એક નૌકા રાખી હતી. જે ચલાવવાનું કામ તેણે મને સોંપેલું હતું. કાંઈ વખતે ધર્મ જાણનારાઓમાં ઐર અને શુદ્ધિમાન એવા પરાશર ઋષિ યમુના પાર ઉતરવા સાડ ત્યાં આવ્યા, તેઓને હું નૌકામાં બેસાડીને યમુના પાર ઉતારતી હતી, ત્યાં રસ્તામાં મને મારી પેહેલી યુવા અવસ્થામાં આવેલી જોઈને તે મુનિને કામ ઉત્પન્ન થયો. ત્યારે તેઓએ મને મીડી વાણીએ કરી પોતાનું જન્મ તથા કુળ કહી દેખાડ્યું, ને પછી મારા જન્મ વિષે પૂછ્યું; એટલે મેં કહ્યું જે હું હીમરની કન્યા છું. પછી તે મને લોભાવવા લાગ્યા, ત્યારે “હું ના કહીશ તો મને શાપ આપશે,” એવા ભયથી મેં તેને ના કહ્યું નહીં. ત્યારે એકેર ઝાકળથી અંધારું કરીને, હું બાળકને તેઓએ પોતાના તેજથી ત્યાં નૌકામાંજ વશ કરી. ને પછી મારા શરીરમાં માછલા સરખો ગંધ હતો તે ટાળીને આ સુંદર ગંધ આપ્યો ને કહ્યું કે, “આ મારો ગર્ભ આ યમુનાના બેટમાં મૂકી દે, ને તારું કન્યાપણું જશે નહીં.” એ પ્રમાણે કન્યાકાળમાં મારાથી થયેલો પરાશરનો પુત્ર વૈશંપાયન એવે નામે મહાયોગી થયો છે. જે તપે કરી લોકોમાં વ્યાસ નામથી વિખ્યાત થયેલો છે, એવો તે તપસ્વી તથા સત્યવાદી મારો પુત્ર ઉત્પન્ન થતાંજ વનમાં આવી નીકળ્યો છે. તેને આપણે બેઠિ જણ આજ્ઞા કરશું તો જરૂર તે ભાષના ક્ષેત્રોમાં સુંદર પુત્રો ઉત્પન્ન કરશે હે બીષ્મ ! જતી વખતે તેણે મને કહ્યું હતું કે, “જ્યારે કષ્ટ પડે ત્યારે મને યાદ કરજે;” માટે જો તારો મરજી હોય તો હું તેને યાદ કરું. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે સત્યવતીએ પોતાથકી થયેલા વ્યાસજીની વાત કહી દેખાડી તે સાંભળી તેને હાથ જોડી બીષ્મ કહેવા લાગ્યા કે હે મા ! તમે જે કહ્યું તે

ધર્મીયુક્ત તથા આપણા કુળને પણ હિતરૂપ છે, ને તે મને પણ અત્યંત રૂચે છે. કારણ એમ કરવાથી ધર્મ, અર્થ ને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થ સચવાય છે. પરિણામે પણ તેમાંથી સુખ ઉપજશે, માટે એમ કરવું, એ બુદ્ધિમાનનું કર્તવ્ય-કામ છે. વૈશંપાયન કહે છે. પછી એ પ્રમાણે બીજાના અનુમતથી સત્યવતીએ પોતાના પુત્ર વ્યાસજીનું ચિંતન કર્યું, તેટલામાંજ તેઓ વેદ બણતા બણતા એકાએક ત્યાં આવી ઉભા રહ્યા. તેના વિધિપૂર્વક સત્કાર કરીને સત્યવતી તેને એ હાથે બેટી; ને તેને ધણેક કાળે જોયો તેથી તેના સ્તનમાંથી સ્નેહને લીધે દૂધ સવવા લાગ્યું, તથા તેની આંખમાંથી આંસુ પડવા લાગ્યાં તે જોઇ વ્યાસજીનું પણ હૈયું ભરાઇ આવ્યું. પછી તેઓએ પોતાની દુઃખી એવી માને પ્રશ્ન કરીને કહ્યું કે, હે ધર્મની જળનારી મા ! મને યાદ કરવાનું શું કારણ છે ? તે કહો, ને જે કંઇ તમારું કામ હોય તે કરવાની મને આજ્ઞા કરો. તે સાંભળી સત્યવતી બોલી કે હે પુત્ર ! માતા છે તે પિતા સમાન છે, માટે તેના ઉપર જેમ પિતાની સત્તા છે તેમ માતાની પણ છે. મારો પ્રથમ પુત્ર તું છે. જેમ બીજા, પિતા તરફથી વિચિત્રવીર્યનો ભાઇ છે તેમ તું તેનો માતા તરફથી ભાઇ છે. હવે આ બીજા તો પોતાનું સત્ય પાળવા માટે રાજ્ય કરવા તથા પ્રજોત્પત્તિ કરવામાં પોતાની મરજી કરતો નથી માટે તું, વિચિત્રવીર્યની દેવતાઓની કન્યા સરખી રૂપયૌવન સંપન્ન એવી પુત્રને ઇચ્છનારી એ સ્ત્રીઓ છે તેઓને વિષે પૂણું સ્નેહથી અમારા કુળની વૃદ્ધિ વારંતે બીજાના વચનથી તથા મારી આજ્ઞાથી રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન કર, કારણ તું સમર્થ છે. તે સાંભળી વ્યાસજી બોલ્યા કે હે મા ! નિવૃત્તિ, તથા પ્રવૃત્તિ એ બેઉ માર્ગના ધર્મો તમે જાણો છો, ને તમારી બુદ્ધિ પણ ધર્મને વિષે રહેલી છે માટે તમારી આજ્ઞાથી આ સનાતન ધર્મ છે એમ માનીને, તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વિચિત્રવીર્યના ક્ષેત્રમાં મિત્રાવરૂણ ઋષિ સરખા હું પુત્રો ઉત્પન્ન કરીશ. પણ એ બેઉ સ્ત્રીઓએ એક વર્ષ પર્યંત હું કહું તેવું વ્રત પાળવું પડશે, કારણ તેમ ક્યાંથી તેઓ શુદ્ધ થઇને મારી પાસે આવવા લાયક થશે. સત્યવતી બોલી કે ઠીક, પણ જેમ જલદીથી તે સ્ત્રીઓ ગર્ભ ધારણ કરે તેમ કર, કારણ હાલ આપણો દેશ રાજા વગરનો છે, તેથી અનાથ એવી બધી પ્રજા કલેશ પામે છે. હે પુત્ર ! તું વિચાર કરી જો કે રાજા વગર દેશ કેમ સચવાય? માટે તું તરત તે સ્ત્રીઓને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કર, પછી બીજા તેમને મોટા કરશે. વ્યાસજી બોલ્યા કે, જ્યારે એ પ્રમાણે મારે તરત પુત્ર ઉત્પન્ન કરવા, એમ તમારી મરજી છે તો, તે સ્ત્રીઓએ સારું કામ કર રૂપ જોઈ કરવું નહીં, એજ તેઓનું પરમ વ્રત છે. જો એમ તેઓ કરશે તો હમણાંજ તેઓને સારી પ્રજા થશે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પોતાની માને કહીને વ્યાસજી ત્યાંથી આજ્ઞાતા થયા, ને કહેતા ગયા કે, તમે જ્યારે બોલાવશો ત્યારે હું આવીશ. પછી કાંઈ વખતે સત્યવતી વિચિત્રવીર્યની અંગિકા નામે મોટી સ્ત્રી પાસે એકાંતમાં જઈને કહેવા લાગી કે, હે ક્ષિપ્રશબ્દની કન્યા ! જેમાંથી ધર્મ તથા અર્થ, એ બેઉ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય એવું તારા હિતનું વચન કહું તે સાંભળ. હે પુત્રિ ! મારા મંદ ભાગ્યને લીધે મારા પુત્ર મરણ પામવાથી આપણા વંશનો ક્ષય થયો તેથી આપણા પિતૃઓ દુઃખ પામશે એમ જાણી તથા મને પણ દુઃખિત જોઈને, બીજા આપણા કુળની વૃદ્ધિ વારંતે જે મને કહેલું છે, તે પ્રમાણે કરવું તારા હાથમાં છે. તેણે એવું કહ્યું કે, આ આપણો વંશ નાશ પામે છે, વારંતે જોને દ્રવીથી વધારવા માટે વિચિત્રવીર્યની સ્ત્રીઓને વિષે બીજા પુરુષથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરેલવા,

જે આપણું રાજ્ય સાચવે. માટે હે પુત્ર ! તારે એમ કરવું પડશે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રભાણે સત્યવતીએ તે ધર્મવતી સ્ત્રીને ધણીક રીતે સમજાવતે હા પડાવો, ને પછી બ્રાહ્મણો, દેવર્ષિ તથા અતિથિઓને જમાડ્યા.

સા ધર્મતોનુનીયેનાં કથં ચિદ્ધર્મચારિણી
મોજયામાસ વિપ્રાંશ્ચ દેવર્ષીનતિર્થોસ્તથા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि सत्यवत्सुपदेष्टे गुर्जरभा-
षायां पंचाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥

અધ્યાય ૧૦૬ કો. વ્યાસે પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા.

वैशंपायन उवाच—ततः सत्यवतीकाले वधूंस्नातामृतौ तदा
संवैशयंतीशयने शनैःवचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી સત્યવતીએ, ઋતુકાળને વિષે નાહાઈને શુદ્ધ થયેલી પોતાના પુત્રની સ્ત્રી અંગિકાને શયન ગૃહમાં લઈ જઈને ધીરેથી કહ્યું કે, હે કાશિરાગની કન્યા ! આજે તારો દિવસ તારી પાસે અર્ધરાત્રિએ આવશે, માટે તેની સાવધાન થઈને વાટ જોજે. સાસુનાં એવાં વચન સાંભળીને તે સુંદર અંગિકાએ, તે વખતે લીળમ તથા કુરંકુળમાં જે બીજા કાઈ શ્રેષ્ઠ પુરૂષો હશે તેનું ચિંતન કર્યું, કારણ ગર્ભ ધારણ કરવાની વખતે સ્ત્રીઓ જેવા પુરૂષનું ચિંતન કરે તેવા પુત્રો થાય એમ કહેલું છે. પછી સત્યવતીએ વ્યાસજીને બોલાવીને તે દીપકાથી પ્રકાશમાન એવા શયન ગૃહમાં અંગિકા પાસે મોકલ્યા, ત્યારે તેઓની પીળા જટા, પ્રદીપ્ત નેત્ર તથા વિકરાળ દાઢી જોઈ અંગિકા ભય પામીને પોતાની આંખો મીચી મઠ, તોપણ માનું પ્રિય કરવા વ્યાસજીએ તેની સાથે સમાગમ કર્યો. પછી જ્યારે વ્યાસજી બહાર આવ્યા ત્યારે સત્યવતીએ પૂછ્યું કે, હે પુત્ર ! આ અંગિકાને વિષે ગુણવાન એવો રાજપુત્ર થશે કે ? પોતાની માનાં વચન સાંભળી વ્યાસજી બોલ્યા કે, દશ હજાર હાથી જેટલા બળવાળો રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ, વિદ્વાન, મોટા ભાગ્યવાળો તથા મહા પરાક્રમી એવો પુત્ર થશે, પણ માના દોષથી આંધળો અવતરશે. પણ તેને સો પુત્ર થશે. ત્યારે સત્યવતી બોલી કે, કુરંકુળનું રાજ્ય આંધળાને કરવું ઘટે નહીં, માટે પોતાના વંશનું રક્ષણ કરનાર તથા પિતૃ વંશને વધારનાર એવો કુરં વંશનો રાજા બીજો આપવાને તમે લાયક છો. તે સાંભળી, ઠીક, તેવી રીતે કરીશ, એમ કહીને વ્યાસજી ત્યાંથી ગયા. પછી વખતસર અંગિકાએ અંધ પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો ફરીથી એક સમયે સત્યવતીએ, વિચિત્રવીર્યની અંગાલિકા નામે બીજી સ્ત્રીને સમજાવીને, તેની પાસે વ્યાસજીને મોકલ્યા. ત્યારે તે સ્ત્રી પણ વ્યાસજીનું વિકરાળ સ્વરૂપ જોઈને ભયથી શીકી પડીને પાંદુર વર્ણની થઈ ગઈ. તે જોઈ વ્યાસજી બોલ્યા કે, હે સ્ત્રી માંડે કુરં જોઈને તું પાંદુર એટલે શીકા વર્ણની થઈ માટે આ તારો પુત્ર પણ પાંદુર વર્ણનો થશે, ને તેનું નામ પણ પાંદુ પડશે. એમ કહી વ્યાસ ત્યાંથી બહાર નીકળ્યા, ને સત્યવતીના પૂછવાથી કહ્યું કે, હે મા ! એ પુત્ર પાંદુર વર્ણનો થશે. તે સાંભળી વળી માતા બોલી કે, હજી એક બીજો પુત્ર આપો. વ્યાસજી બોલ્યા કે, ઠીક, તેમ કરીશ. પછી પુરે વખતે અંગાલિકાએ સર્વ લક્ષણ સંપન્ન એવો પાંદુ પુત્ર જન્મે. પછી ફરી જ્યારે તે અંગિ-

હા ઋતુઘાળમાં આવી, ત્યારે તેને સત્યવતીએ વ્યાસજી પાસે જવાનું કહ્યું પણ તે વિકરાળ સ્વરૂપ જોઈને આગળ જાય પામેલી હતી, તેથી પોતાને બદલે તેણે પોતાની અપ્સરા સરખી દાસીને, પોતાના આભરણો પેહેરાવીને વ્યાસજી પાસે મોકલી. ત્યારે તે દાસીએ વ્યાસજીનો ધણો સત્કાર કર્યો તેથી વ્યાસજી તેનો સમાગમ કરીને ધણું પ્રસન્ન થયા, ને કહેતા ગયા કે હવે તારે દાસીપણું કરવું પડશે નહીં; ને તારા ઉદરમાં આ જે ગર્ભ રહ્યો છે, તે લોકામાં શુદ્ધિમાન તથા ધર્માત્મા કહેવાશે. એમ કહી વ્યાસજી પોતાની મા પાસે આવ્યા, ને પોતાની પાસે અગ્નિકાએ પોતાને બદલે તેની દાસી મોકલી, ને તેને ગર્ભ રહ્યો ને સર્વ વાત કહી દેખાડી. વૈશંપયન કહે છે—એ પ્રમાણે માની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીને તેની આઠા લઈ વ્યાસજી ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. પછી તે દાસીએ વખતસર પુત્ર જન્મ્યો, જે વિદુર નામથી વિખાત થયો. તે મહાત્મા માંડવ્ય ઋષિના શાપથી ધર્મરાજાજી અવતર્યો હતો. એ પ્રમાણે દેવતાના ગર્ભ જેવી કાંતવાળા તથા કુરૂવશને વધારનારા પુત્રો વિવિધવીર્યના ક્ષેત્રોમાં વ્યાસજી થકી ઉત્પન્ન થયા હતા.

एते विचित्रवीर्यस्य क्षेत्रे द्वैपायनादपि

जज्ञिरे देवगर्भाः कुटुंबंशविधर्माः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि विचित्रवीर्यमुतोत्पत्तौ
गुर्जरभाषायां षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૦૭ મો. આણીમાંડવ્યનું આખ્યાન.

जनमेजय उवाच—किं कृतं कर्मधर्मेण येन शापमुपेयिवान्

कस्य शापाच्चब्रह्मर्षे शूद्रयोनावजायत ॥

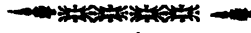
જનમેજય પૂછે છે—ધર્મ રાજાએ એવું શું કર્મ કર્યું હતું કે જેથી તેને શાપ મળ્યો ? ને ક્યા બ્રહ્મ ઋષિએ તેને શાપ આપ્યો હતો કે, જેથી તે શૂદ્રયોનિમાં ઉત્પન્ન થયા ? વૈશં-પાયન કહે છે—સર્વ ધર્મ જાણનાર ધૈર્યવાન, સત્યવાદી તથા તપસ્વી એવા કોઈ માંડવ્ય નામે ઋષિ હતા, તે પોતાના આશ્રમના દરવાજામાં કોઈ ટક્કની નીચે ઉંચા લાથ કરી મૌનવ્રત ધારણ કરી તપ કરતા હતા. હવે કોઈ સમયે ક્યાંકયા ધન ચોરીને ચોરો નાઠા હશે, તે એ મુનિના આશ્રમ પાસે આવ્યા; એટલામાં તેઓની પાછળ તેઓને શોધવા માટે નીકળેલા રાજાના નોકરો તેઓની નજીક આવી પહોંચ્યા ત્યારે જય પામીને તે ચોરો, પોતે ચોરી લાવેલું ધન તે મુનિના આશ્રમમાં મૂકીને ત્યાંજ છૂપી રહ્યા. એટલામાં તે રાજાના નોકરો તુરત ત્યાં આવ્યા. તે ઋષિને એટલા જોઈ તેને પૂછવા લાગ્યા કે હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ ! ચોરો ક્યે રસ્તે નીકળી ગયા તે અમોને કહો. જેથી અમે તેઓની પાછળ લાગીએ. એ પ્રમાણે રાજાના નોકરોએ પૂછ્યું, પણ તે મુનિએ કંઈ જવાબ આપ્યો નહીં, કારણ તેણે મૌનવ્રત ધારણ કર્યું હતું. પછી રાજાના નોકરો મુનિના આશ્રમમાં દરવા લાગ્યા, તો ત્યાં તેજ છૂપાયેલા ચોરો તથા તે ધન તેઓના જોવામાં આવ્યાં. ત્યારે ધન લઈ ચોરોને પકડીને તેઓએ મુનિ પ્રત્યે શંકા કરી કે, રખે આ ચોરોને એ મુનિએજ સંતાડ્યા હોય, ને એ કામમાં એ પણ સામેલ હોય ! એવી શંકાથી મુનિને પણ ચોરોની સાથે બાંધીને તેઓ

રાજા પાસે લઈ ગયા. ત્યારે રાજાએ કંઈ પણ તપાસ કર્યા વગર હુકમ કર્યો કે, જાઓ, એ બધાને શૂનિએ ચઢાવો. રાજાના એવા હુકમથી તે ચાકરોએ બધા ચોરોની સાથે તે મુનિને પણ શૂનિ ઉપર ચઢાવી દીધો. પણ તે મુનિ પોતાના તપોબળથી મરણ પામ્યા નહીં, ને તે શૂનિ ઉપર તપ કરવા લાગ્યા, તે સાંભળી બીજા કેટલાક મુનિયો તેની પાસે પક્ષીઓ થઈને આવ્યા, ને તેને એવી અવસ્થામાં જઈ બાણું દુઃખ પામીને પૂછવા લાગ્યા કે, હે બ્રહ્મન ! એવું તમે શું પાપ કર્યું છે કે જેથી આ શૂનિ ઉપર ચઢીને તમે મોટા બય તથા દુઃખને પામ્યા છો ? તે અમે સાંભળવા ઇચ્છીએ છીએ.

ઔતુમિચ્છામ હેમ્મહાન્ કિં પાપં કૃતવાનસિ

યેનેહ સમનુગ્રાસં શૂલેદુઃખમયં મહત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अणीभांडव्योपाख्याने
गुर्जरभाषायां सप्ताधिकशतमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

અધ્યાય ૧૦૮ મો. અણીમાંડવ્યે કરેલું પાપ.

वैशंपायन उवाच—ततः स मुनिशार्दूलस्तानुवाच तपोधनान्

दोषतः कंगमिष्यामि नहि मेन्योपराध्यति ॥

વૈશંપાયન કહે છે—ત્યારે મુનિમાં સિંહરૂપ એવા માંડવ્ય ઋષિએ તે તપરૂપી ધન-વાળા મુનિઓને કહ્યું કે, મેં કંઈ પાપ કર્યું હશે ! એમાં દોષ કોને દેવો, મારો કાઈએ અપરાધ કર્યો નથી. તે સાંભળી તે મુનિયો ત્યાંથી ચાલતા થયા. પછી એક વખતે તે રાજાના ચાકરો ત્યાં આવ્યા હશે, ત્યારે તે ઋષિને હજી સૂધી શૂનિ ઉપર જીવતા જોઈને અત્યંત વિસ્મય પામ્યા; ને રાજા પાસે જઈ તે વાત તેને કહી દેખાડી. તે સાંભળી પોતાના કારભારીઓને લઈ રાજા તે ઋષિ પાસે આવ્યો, ને તે પ્રસન્ન થાય તેવી રીતે બોલ્યો કે, હે ઋષિમાં શ્રેષ્ઠ ! આ જે કામ થયું તે મારી અજ્ઞાણતા થયું છે માટે મારી ઉપર તમારે ક્રોધ કરવો નહીં, હું તમારી પાસેથી ક્ષમા માગું છું. રાજાની એવી નમ્ર વાણી સાંભળીને મુનિ રાજા થયા, ત્યારે રાજાએ તેઓને શૂનિ ઉપરથી નીચે ઉતાર્યા, ને તેઓના પેટમાંથી શૂનિ કઢવા માંડી, પણ તે નીકળી નહીં. તેમ પેટમાં રહેલો ભાગ રાજાએ કપાવી નંખાવ્યો, પછી જેના પેટમાં શૂનિનો અગ્ર ભાગ રહ્યો છે, એવા તે મુનિએ તપે કરીને દેવતાઓના લોક મેળવ્યા, ને તે શૂનિના ભાગ સહિત તેઓ પૃથ્વીમાં ફરતા તેથી અણીમાંડવ્ય કહેવાયા. કાંઈ વખતે ધર્મરાજા પાસે જઈ તે ઋષિ તેનો તિરસ્કાર કરી બોલ્યા કે, મેં એવું શું પાપ કર્યું હતું, કે જેથી મને તમોએ આવું ફળ આપ્યું ? તે મને જમદીથી કહો, ને પછી મારા તપનું બળ જુઓ. તે સાંભળી ધર્મરાજા બોલ્યા કે કાંઈ તીડને તમે સળીથી વિખ્યું હશે, તેથી તમોને એવું ફળ પ્રાપ્ત થયું છે. થોડું દાન કર્યું હોય તે જેમ કાળે કરીને બધું થાય છે, તેમ અધર્મ થોડો કર્યો હોય તોપણ બધું દુઃખને આપનારો થાય છે. તે સાંભળી અણિમાંડવ્ય બોલ્યા કે તે ખરું, પણ તેવું પાપ મેં મારી કથી અવસ્થામાં કર્યું હતું, તે મને યથાર્થ કહો. ત્યારે ધર્મરાજા બોલ્યા કે, એ પાપ તમે બાળકપણમાં કર્યું હતું. અણિમાંડવ્યે કહ્યું કે, જન્મથી બાર વર્ષ પર્વત બાળક જે કંઈ પાપ કરે, તે અધર્મ કહેવાતો નથી,

કરણ તેને તે વખતે ધર્મશાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોતું નથી. એવા મારા નહિ સરખા અપશબને લીધે તમોએ મોટા દંડ આપ્યો, માટે હું ધર્મ ! તમે મનુષ્ય લોમાં શુદ્રયોનિને વિષે અવતરશો. અને આજથી હું એવું કહું છું કે ચૌદ વર્ષ સુધી કંઈ અધર્મ કર્યેથી બાળકને પાપ લાગશે નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે શાપ થવાથી ધર્મરાજ શુદ્રયોનિમાં વિદુરરૂપે અવતર્યા. જે ધર્મ અર્થમાં કુશળ, લોભ ક્રોધથી રહિત, લાંબી દ્રષ્ટિવાળા, તથા કૌરવોના હિત માટે તત્પર એવા થયા.

ધર્મે ચાર્યે ચ કુશલો લોભક્રોધવિર્જિતઃ

દીર્ઘદર્શી શમપરઃ કુરુણાં ચ હિતે રતઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अणीमांडव्योपाख्यानै
मुर्जरभाषायां अष्टाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૦૮ મો. પાંડુને રાજ્યાભિષેક.

वैशंपायन उवाच—तेषु त्रिषु कुमारेषु जाते सुकुरुजांगलं

कुरवोथ कुरुक्षेत्रं त्रयमेतद्वर्द्धत ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે એ ત્રણ પુત્ર થયા પછી કુરુ જાંગલ દેશ તથા કુરુ કુબજા પુરૂષો પણ સુખી થયા. પૃથ્વીમાં રસવાળું ધાન પાકવા લાગ્યું, વખતસર વર્ષાદેશ લાગ્યો, તથા પશુ પક્ષિઓ પણ સુખથી ફરવા લાગ્યાં. બધાં શહેરોમાં ઉલ્લોગનો વધારો થયો તેથી વેપારીઓ તથા કારીગરો ધણા સુખી થયા. શરવીર, વિદ્વાન તથા સત્પુરૂષો બહુ સુખી હતા. કોઈ પુરૂષ ચોરી તથા અધર્મ કરતો નહીં. બધી પ્રજા યજ્ઞાદિ ક્રિયા, ધર્મ તથા સત્વમાં તત્પર રહેતી, ને પરસ્પર મંપ રાખતી તેથી વૃદ્ધિ પામતી હતી. વળી માન, ક્રોધ તથા લોભથી રહિત રહીને હમેશ સુદર બગીચાઓમાં ફુરસદની વખતે વિહાર કરતી હતી. એ પ્રમાણે આખા દેશમાં ભીખના બાથો સત્વયુગ વર્તિ રહ્યો હતો, તેથી બીજા દેશોની પ્રજા પણ સુખ વાસ્તે ત્યાં આવી વસી હતી. પછી તે પુત્રો ભીખની રક્ષાથી મોટા થયા, ત્યારે તેણે તેઓને યજ્ઞોપવીત આદિ સંસ્કાર કરાવીને વેદ ભણવા બેસાડ્યા. તે ભણીને તેઓ શાસ્ત્ર તથા યુદ્ધ વિદ્યામાં કુશળ થયા. એ ત્રણેમાં પરાક્રમી એવો પાંડુ ધનુર્વિદ્યામાં અધિક થયો, અંગ બળમાં ધૃતરાષ્ટ્ર વધ્યો અને ધર્મ બળવામાં વિદુર અધિક થયો. એ પ્રમાણે શાંતનુ રાજાનો વંશ ફરીથી ઉદય થયો તે જોઈને બધા દેશોમાં પ્રજાંસા થવા લાગી કે, વીર પુત્રોને ઉત્પન્ન કરનારીઓમાં કાશિ રાજાની કન્યાઓ, દેશ માત્રમાં કુરુ જાંગલ, સર્વ ધર્મ બળનારાઓમાં ભીખ, અને શહેરો માત્રમાં હસ્તિનાપુર શ્રેષ્ઠ છે. હવે ધૃતરાષ્ટ્ર જોકે મોટો હતો, પણ તે અંધ હોવાથી પાંડુને ભીખે રક્ત્યનો અભિષેક કર્યો. પછી કોઈ વખતે સર્વ નીતિમાનમાં શ્રેષ્ઠ એવા મંગાના પુત્ર ભીખ, ધર્મના તત્વને બળનાર વિદુર પ્રત્યે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

कदाचिदथ गांगेयः सर्वनीतिमतांवरः

विकुरं धर्मतत्त्वज्ञं चाक्यमाहय यौचितं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुराजाभिषेके गुर्जर-
भाषायां नवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૧૦ મો. ધૃતરાષ્ટ્રનો વિવાહ.

भीष्म उवाच--गुणैः समुदितं सम्यग् इदं नः प्रथितं कुलं
अत्यन्यान्पृथिवीपालान् पृथिव्यामधिराज्यभाक् ॥

ભીષ્મ કહે છે--આ આપણું વિખ્યાત કુળ ગુણે કરી રૂડી રીતે ઉદ્ય થઇને પૃથ્વીના બીજા રાજાઓને વશ કરી અધિક રાજ્ય ભોગવનારું થયું છે. તે પરંપરાથી અખંડ ચાલ્યું આવતું હતું. પણ થોડાક કાળ ઉપર નાથ પામી જવાથી હું, સત્યવતી, તથા વ્યાસજીએ વિચાર કરી, તમોને ઉત્પન્ન કરાવીને પાણું સ્થાપન કર્યું છે. હવે એ આપણું કુળ ફરીથી સમુદ્રની પેઠે વૃદ્ધિ પામે તેમ કરવા માટે આપણે જેઠાં વિચાર કરવો. કુંતિભોજ ચાહવની કુંતિ નામની, સુખળ રાજની ગાંધારી નામે, તથા મદ્ર દેશના રાજની માદ્રિ નામની કન્યાઓ છે. એવી તે કુળવાન કન્યાઓ ધણી રૂપવાન સંભળાય છે, તેથી તેઓ આપણા કુળને લાયક છે; ને તે રાજાઓ પણ આપણા સંબંધી થવા યોગ્ય છે. માટે હે શુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ વિદુર ! આપણા કુળની વૃદ્ધિ વાસ્તે તે કન્યાઓ મેળવવાની મારી મરજી છે, તે વિષે તું શું વિચાર આપે છે ? વિદુરજી બોલ્યા કે, અમારા તો માતા પિતા તથા ગુરૂ પણ તમેજી છો, માટે જેમ આપણા કુળનું હિત થાય, તેમ વિચારીને કરો. વૈશંપાયન કહે છે--પછી કાંઈ વખતે ભીષ્મે બ્રાહ્મણોથી એવું સાંભળ્યું કે, સુખળ રાજની પુત્રી ગાંધારી દેવના દેવ એવા મહાદેવજીનું આરાધન કરીને સો પુત્રના વરને પામી છે. તે સાંભળી ભીષ્મે ગાંધાર દેશના સુખલ રાજ પાસે પોતાનો દૂત મોકલીને કહેવરાવ્યું કે, “ તમારી ગાંધારી કન્યા અમારા ધૃતરાષ્ટ્ર વાસ્તે આપો. ” તે સાંભળી સુખલે વિચાર્યું જે ધૃતરાષ્ટ્ર બંધી વાતે તો હીક છે, પણ એક અંધ છે, અને તેનું કુળ પણ ઘણું ઉંચું છે. એવો નિશ્ચય કરીને તે રાજાએ પોતાની ધર્મવતી ગાંધારી કન્યાને ધૃતરાષ્ટ્ર વાસ્તે આપી. તે વાત ગાંધારીના જાણવામાં આવ્યાથી તેણે વિચાર્યું કે, મને મારા પિતાએ જેને આપી, તે નેત્ર વગરનો છે, માટે મારે નેત્રનું શું કામ છે ? એમ વિચારી પોતાની આંખો આડો તેણે એક પારો બાંધી મૂક્યો. પછી તે સુખલ રાજનો પુત્ર શકુનિ, પોતાની જીવાન તથા સુશોભિત બેનને લઇને ભીષ્મની પાસે આવ્યો, ને તેણે તેને ધૃતરાષ્ટ્ર સાથે ભીષ્મનો મત લઇને પરજીવાવી. પછી કૌરવોને ઘટતી પેહેરામણી આપીને ભીષ્મથી સન્માન પામી તે પોતાના શહેર પ્રત્યે ગયો. હવે તે પતિમાં તત્પર તથા રૂડા પ્રતવાળી ગાંધારી પોતાના આચરણોએ કરી મોટાઓને ખુશી કરતી, ને વાણીએ કરી કાંઈ બીજા પુરૂષો સાથે બોલતી નહીં.

वृत्तेनाराधतान् सर्वान् गुरुन् पतिपरायणा
वाचापि पुरुषानन्यान् सुप्रतानान्वकीर्तयत् ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि धृतराष्ट्रविवाहे गुर्जरभा-
षायां दशधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૧૧ મો. કર્ણની ઉત્પત્તિ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—શૂરો નામયદુશ્મેષ્ટો વસુદેવપિતામહત્

તસ્ય કન્યા પૃથા નામે રૂપેણાપ્રતિમામુખિ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—યાદવોમાં શ્રેષ્ઠ એવો વસુદેવનો શૂર નામે પિતા હતો. તેની પૃથા નામની કન્યા હતી, જેના રૂપની ઉપમા પૃથ્વીમાં કાઢતે આપી શકાતી નથી. તે શૂર પોતાના મિત્ર તથા ફાધના પુત્ર કુંતિભોજ રાજાને પ્રજા વગરનો જોઈને તેને કહ્યું હશે કે, “ મારે જે પ્રજા થશે તે હું તને આપીશ. ” એ બોલ પાળવા માટે સત્યવાદી શૂર પોતાની પૃથા કન્યા કુંતિભોજને આપી હતી. તે લઈને કુંતિભોજે તે કન્યાને બ્રાહ્મણ તથા અતિથિઓનો સત્કાર કરવામાં જોડી. કાંઈ વખતે તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા તથા ગુપ્ત જેનું તેજ છે, એવા દુર્વાસા ઋષિ ત્યાં આવ્યા. તેની પૂજા કરીને કુંતિએ તેને પ્રસન્ન કર્યા ત્યારે ઋષિએ આકર્ષણ તથા વશ્ય કરવાનો મંત્ર આપ્યો અને કહ્યું કે, આ મંત્રથી તું જેજે દેવને બોલાવીશ તે તે દેવ આવીને તેને પુત્ર આપશે. દુર્વાસાનાં વચન સાંભળી કુંતિ વિસ્મય પામી. હવે કાંઈ વખતે તે મંત્રની પરીક્ષા વાસ્તે કુંતિએ સૂર્યનું આવાહન કર્યું તેથી પ્રકાશમાન સૂર્ય તેની પાસે આવ્યા, તે જોઈ તે આશ્ચર્ય પામી. પછી સૂર્ય બોલ્યા કે હે રૂડી બ્રહ્મટિવાળી ! આ હું આવ્યો, બોલ શું કામ કરે. કુંતિ બોલી કે, મને કાંઈ બ્રાહ્મણે પ્રસન્ન થઈને આ મંત્ર આપ્યો છે, તેની પરીક્ષા કરવા માટે મેં તમારું આવાહન કર્યું. એ મારો અપરાધ તમે ક્ષમા કરજો, કારણ સ્ત્રીઓ તો હમેશા ક્ષમા કરવા લાયક છે. તે સાંભળી સૂર્ય બોલ્યા કે, દુર્વાસા ઋષિએ તને મંત્ર આપ્યા છે. તે હું જાણું છું પણ તે મને બોલાવ્યો, માટે ભય મૂકીને મારો સમાગમ કર, કારણ મારું દર્શન અફળ જશે નહીં. જે તેમ નહીં કરીશ તો તને દોષ લાગશે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે ઘણીક રીતે સૂર્ય બેને સમજાવી, પણ તેણે પોતાના બંધુવર્ગથી બીહીને લજ્જાથી ના કહ્યું, ને બોલી કે હું કન્યા છું. ફરીથી સૂર્ય બોલ્યા કે હે રાજકન્યા ! જા, આ મારા પ્રસાદથી તને દોષ લાગશે નહીં. એમ કહી સૂર્ય તેની સાથે સમાગમ કર્યો. જેથી કવચ કુંડલે સહિત તેને એક પુત્ર અવતર્યો જે કર્ણ નામથી ઓળખાવ્યો. પછી તેને પાછું કન્યાપણું આપીને સૂર્ય આકાશમાં ગયા. હવે તે પુત્રને જોઈને કુંતિએ વિચાર કર્યો કે આ મારા અનાયારની કાંઈને ખજાર ન પડે તેમ કરવું. એમ વિચારી તેણે તે મહા બળવાન પુત્રને ગંગાના જળમાં નાખી દીધો. તે રાધાના સ્વામી સત પુત્રના જોવામાં આવ્યો હશે, ત્યારે તેણે તેને પોતાને ઘેર લેઈ જઈને પોતાનો પુત્ર કરી રાખ્યો; ને તે કવચ કુંડલે સહિત જન્મ્યો હતો તેથી તેનું વસુષેણ એવું નામ પાડ્યું. તે કંઈ મોટા થયો ત્યારે સર્વ અસ્ત્ર વિદ્યા બહુઈને કુશળ થયો. તે દરરોજ મધ્યાહ્ન સૂધી સૂર્યની ઉપાસના કરતો હતો. તેટલા વખતમાં જે કાંઈ બ્રાહ્મણ તેની પાસેથી યાચના કરતો, તો તેને તે પાછો વાળતો નહિ. કાંઈ વખતે અર્જુનના હિત વાસ્તે બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ ધન્દ્રે તેની પાસે આવીને તેનું કવચ માગ્યું. તે તેણે તરત પોતાના શરીરમાંથી કઢાડી આપ્યું. તે લઈ તેનું એવું કર્મ જોઈ પ્રસન્ન થઈને ધન્દ્રે તેને એક શક્તિ આપી, કહ્યું કે, દેવતા, અસુર, મનુષ્ય, મંધર્વ, હિરણ્ય તથા રાક્ષસ, એઓમાંથી જેને તું જીતવા ઇચ્છીશ તેને જીતી શકીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એના કર્મથી જોકે તેનું પૂર્વે વસુષેણ એવું નામ હતું, તોપણ હવે તે કર્ણ તથા વૈકર્તન કહેવાયો.

પ્રત્યક્ષમ તસ્ય કથિતં વસ્તુવેણ હિતિ ક્ષિતૌ
કર્ણૌ વૈકર્તનશ્ચૈવ કર્મણ તેનસોઽભવત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि कर्णसंभवे गुर्जरभाषायां
एकादशाधिकशततत्तमोऽध्यायः ॥ १११ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૧૧૨ મો. કુંતીનો પાંડુ સાથે વિવાહ.

वैशंपायन उवाच—सत्वरूपरूपोपेता धर्मराजामहाव्रता

कुहिता कुंतिभोजस्य पृथा पृथुललोचना ॥

વૈશંપાયન કહે છે--પછી રૂપ, બળ તથા ગુણે કરી યુક્ત, ધર્મમાં એક નિષ્ઠા રાખનારી, મોટા વ્રત પાળનાર તથા વિશાળ નેત્રાળી કુંતિભોજની પૃથા નામની કન્યાને ક્રેટલાક રાજાઓ વરવા ઇચ્છતા હતા. ત્યારે તે રાજાએ બધા રાજાઓને બોલાવી કન્યાને સ્વયંવર કર્યો. તેમાં ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ, રાજાઓમાં સિંહરૂપ, તથા મોટી છાતીવાળો પાંડુ રાજા, સૂર્યની પેઠે બધા રાજાઓની કાંતિ ઢાંકીને ઉભો હતો. તેને જોઇ સુંદર અંબવાળી તે કુંતિભોજની કન્યાએ બ્યાકુળ થઇ લજ્જામળે તેને વરમાળ પેહેરાવી. એ પ્રમાણે કુંતી પાંડુ રાજાને વરી તે જોઇ બધા રાજાઓ ત્યાંથી ચાલતા થયા. ત્યારે કુંતિભોજે વિધિથી કુંતિને પાંડુ રાજા સાથે પરણાવી. તે વખતે જેમ ઇન્દ્રાણી સાથે ઉભેલો ઇન્દ્ર શોભે તેમ કુંતી સાથે પાંડુ રાજા શોભતો હતો. પછી તેને નાના પ્રકારની પેહેરામણી આપીને કુંતિભોજે વિદાય કર્યો. ત્યારે વિવિધ પ્રકારની ખ્વજ પતાકાવાળી પોતાની મોટી સેનાએ સહિત, બ્રાહ્મણો તથા મહર્ષિઓથી આશિર્વાદ પામતો, તે સમર્થ કૌરવ પાંડુ રાજા પોતાના શહેરમાં આવ્યો ને પોતાની સ્ત્રી કુંતિને પોતાના ઘરમાં રાખી.

संप्राप्य नगरं राजा पांडुः कौरवनंदनः

न्यवेशयततां भार्यी कुंती स्वभवने प्रभुः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि कुंतीविवाहे गुर्जरभाषायां
द्वादशाधिकशततत्तमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૧૧૩ મો. બીજી રાણી માદ્રીના માટે માગણી.

वैशंपायन उवाच--ततः शांतनुषो भीष्मो राज्ञः पांडुर्यशस्विनः

विवाहस्यापरस्यार्थं चकार मतिमान्मार्ति ॥

વૈશંપાયન કહે છે--પછી શાંતનુના પુત્ર બુદ્ધિમાન બીષ્મ, યશસ્વી પાંડુ રાજાના બીજા વિવાહ વાસ્તે વિચાર કરીને, વૃદ્ધ કારભારીઓ તથા મહર્ષિ બ્રાહ્મણો સહિત, અતુરંગા સેના લઇ મદ્ર દેશના રાજા પાસે ગયા તેઓને આવતા સાંભળી રથ હાકનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો શક્ત્ય રાજા તેઓની સામે આવ્યો ને તેઓને ઘટતા સત્કારથી પોતાના શહેરમાં તેડી ગયો. પછી સુંદર આસન આપી તેઓના આવવાનું તેણે કારણ પૂછ્યું. ત્યારે બીષ્મ

બોલ્યા કે, તમારી માત્રી બ્રહ્મણી એવનો વશ સાંભળાને હું અહીં આવ્યો છું, તેની અ-
મારા પાંડુ રાજ વાસ્તે માગણી કરું છું. આપણે સંબંધી થવા લાયક છીએ, એમ બ્રહ્મણી
હે મદ્ર દેશના રાજન ! તમે મારી માગણી કબૂલ કરો. તે સાંભળી શક્ય રાજ બોલ્યો કે,
તમારા જેવા સંબંધી બીજા ક્યાંથી મળે ! પણ અમારા પૂર્વજોએ અમારા કુળમાં જે
પદ્ધતિ દેવાની રીત ચાલુ કરી છે, તે કદાચ સારી અગર નરતી હોય તોપણ મારાથી ઉદ્ધવન
કરાતી નથી; ને તે રીત મુજબ તમારી પાસેથી પદ્ધતિ માગવું પણ યોગ્ય નથી; પરંતુ હે
વીર ! અમારા કુળનો ધર્મ છે તે પ્રમાણે મારે કરવું પડે, માટે મારાથી તમારી માગણી
કબૂલ રખાતી નથી. ત્યારે બીજા બોલ્યા કે હે રાજન ! એ રીત પણ પરંપરાથી ચાલેલી
છે માટે તેમાં કંઈ દોષ નથી. એમ કહી બીજાને કેટલુંક સુચારુ, વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો, હાથી
ધોડા, રથો, વસ્ત્રો, આભરણો, મણિઓ, મોતી તથા પરવાળાં ઇત્યાદિ પદાર્થો સ્થપને
આપ્યાં. તે લઈ શક્ય બહુ રાજ થયો. પછી તેણે પોતાની એન માદ્રિને અલંકાર પેહેરા-
વીને બીજાને સોંપી; તેને લઈને તે શુદ્ધિમાન બીજા પોતાના હસ્તિનાપુર શહેરમાં આવ્યા,
ને તેઓએ સારો દિવસ જોઈને પાંડુ રાજ સાથે તે કન્યા પરણાવી. પછી કુર્તિ તથા
માદ્રિ એ બેઉ સાથે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ત્રીસ રાત્રી સુધી પાંડુ રાજાએ વિહાર કરીને,
પૃથ્વી જીતવા વાસ્તે બહાર નીકળવાનો વિચાર કર્યો; ને તેઓ બીજામાં વિદ્યોને પ્રજ્ઞામ
કરી તેઓની આજ્ઞા લઈને, હાથી, ધોડા, તથા રથો જેમાં છે, એવી મોટી સેના સાથે લઈ
બહાર નીકળ્યા. તે પ્રથમ હર્ષાશ્વ નામે દેશો જીત્યા, જેમાં ધણુ મોરો વસતા હતા. પછી
તેઓએ મગધ દેશમાં જઈ ત્યાંના બુદ્ધિમતી તથા અલંકારી રાજાને માર્યો, ને તેનો ખજાનો
તથા ધણું વાહનો લઈ મિથિલાપુર પ્રત્યે ગયા. અને ત્યાંના રાજાને પણ જીતીને તેઓએ
કાશિ, સુલ્લ તથા પુન્ડ્ર દેશોમાં જઈ, ત્યાંના રાજાઓને પોતાના બાહુબળથી વશ કરીને
કૌરવોનો યજ્ઞ વધાર્યો. એ પ્રમાણે બધા દેશોમાં ફરી તેમણે સર્વ રાજાઓને જીત્યા ને
રાજાઓએ ઇન્દ્ર માનીને, તેમને હાથ જોડી મણિ, મોતિ, પરવાળાં, સોનું, રૂપું, ઉત્તમ
ખાંચો, ધોડા, હાથી, ખચ્ખર, ઉંટ, બેંસો, બકરા, કામળીઓ તથા મૂળમર્મો ઇત્યાદિ વિવિધ
પ્રકારનાં નજરાણાં કર્યાં. જે લઈને પાંડુ રાજ હસ્તિનાપુર બણી ચાલ્યા. તેને આવતા સં-
ભળી ધણુ હર્ષથી બીજામાંકે તેની સામે ગયા, ને તે જે વિવિધ પ્રકારની મોટા લાભ્ય હતા
તે જોઈને ધણુ ખુશી થયા. તેઓ બ્યારે પાસે આવ્યા ત્યારે પાંડુ રાજાએ બીજાને પ્રજ્ઞામ
કર્તા, ને તેને જોઈ બીજાની આખમાં હર્ષાશ્રુ આવી ગયાં. પછી પાંડુ રાજાએ શહેરના બીજા
પણ જે લોકો સામે આવ્યા હતા તેના યથાર્થ સત્કાર કર્યો. અને તુરિ, સંખ તથા ભેરી
ઇત્યાદિ વાજીઓના મોટા સંબંધોએ કરી ચોફરથી શહેરના લોકોને ખુશી કરતા કરતા
તેઓ હસ્તિનાપુર આવ્યા.

સ. વૈરાટકાંભાનાં મેરીણાં ચ મત્સ્વનઃ

હર્ષચન્નસર્વશઃ પૌરાણ વિવેશ ન જસામ્હવં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुदिग्विजये गुर्जरया-
चन्यां मयोदजाधिकृततत्त्वमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

અધ્યાય ૧૧૪ મો. વિદુર વિવાહ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—ધૃતરાષ્ટ્રામ્યનુજ્ઞાતઃ સ્વબાહુવિજિતં ધનં

માન્માય તસ્યસ્યૈ ચ માત્રે ચોપજહાર સઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞા પાંડુ રાજાએ પોતાના બાહુબળે કરી મેળવેલું ધન બીજમ, સત્યવતી તથા પોતાની માને આપ્યું. તેમાંથી થોડુંક વિદુરજીને મોકલ્યું, તથા બીજા સગાઓને પણ થોડું થોડું આપીને તેણે તૃપ્ત કર્યાં. એવા પરાક્રમી પોતાના પાંડુ પુત્રને જોઈને તેની મા અંબાલિકા, જેમ ઇંદ્રાણિ પોતાના જ્યંત પુત્રને જોઈ ખુશી થાય તેમ ખુશી થતી હતી. પછી પાંડુ રાજા પોતાની કુંતિ તથા માદ્રિ, એ બેઉ સ્ત્રીઓ સહિત, પોતાનાં સુંદર ભરનો મૂંઝીને હિમાલય પર્વતની દક્ષિણ તળેટીમાં જ્યાં શાલ વૃક્ષોનાં વનો છે, ત્યાં મૃગયા કરવા વાસ્તે જઈને રહ્યા; ને તે વનમાં બેઉ સ્ત્રીઓ સહિત હમેશા ફરતા હતા. તેને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા સર્વ ભોજ ભોજવવાના પદાર્થો મનુષ્યો સાથે ત્યાં મોકલી આપતો હતો. હવે અહીં દેવક રાજાની રૂપયૌવન સંપત્તિ એવી પારસ્વી કન્યા છે એવું સાંભળી બીજાએ તે કન્યા વિદુરજી વાસ્તે મેળવીને, તેની સાથે તેનો વિવાહ કર્યો. વૈશંપાયન કહે છે કે હે કુરુક્ષત્રના પુત્ર ! પછી તે સ્ત્રીને વિષે વિદુરજીએ શું કરી પોતાના સરખા વિનયવાન પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યાં.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તસ્યાં ચોત્પાદયામાસ વિદુરઃ કુરુનંદન

પુત્રાન્ન ચિનયસંપન્ના નાત્મનઃ સદૃશાન્ન ગુણેઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि विदुरपरिणये गुर्जरभा-
षायां चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥

૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩

અધ્યાય ૧૧૫ મો. ધૃતરાષ્ટ્રને સો પુત્રો થયા.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ પુત્રશતં જહ્ને ગાંધાર્યો જનમેજય

ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય ચૈવાયમેકસ્માપેશતાત્પરઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! પછી ધૃતરાષ્ટ્રને ગાંધારીથી સો પુત્રો થયા અને એક પુત્ર વૈશ્યા સ્ત્રીથી થયો; ને પાંડુરાજાની કુંતિ તથા માદ્રિને વિષે કુલની વૃદ્ધિ વાસ્તે દેવતાઓ થકી મહારથી એવા પાંચ પુત્રો થયા. જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ ! ગાંધારીએ સો પુત્રો કેવી રીતે ને કેટલે વખતે જન્મ્યા ? ને વૈશ્યા પુત્ર કેમ થયો ? તથા પાંડુરાજાની સ્ત્રીઓએ દેવતાઓથી કેવી રીતે પુત્રો મેળવ્યા ? હે તપસ્વી ધનવાણા, હે વિદ્વાન ! એ વાત જે પ્રમાણે બની હોય તે પ્રમાણે વિસ્તારથી અને કહો. વૈશંપાયન કહે છે—કોઈ વખતે વ્યાસજી જૂખથી પીડાતા હશે, તેઓને ગાંધારીએ સંતુષ્ટ કર્યાં. તેથી તેઓએ ગાંધારીને તેના સ્વામી જેવા સો પુત્રો થવાનો વર આપ્યો. પછી કાળે કરી ધૃતરાષ્ટ્રથી ગાંધારીને ગર્ભ રહ્યો, જે બે વર્ષ સુધી જન્મ્યો નહીં. તેટલામાં કુંતિએ સૂર્ય સરખો પુત્ર જન્મ્યો, તે સાંભળી ગાંધારીને પોતાનો ગર્ભ જન્મ્યો નહીં, તેનું ધણું દુઃખ થઈ પડ્યું. ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર જાણે નહીં. તેમ તેણે પોતાના ગર્ભને બાહ્ય કાઢાડવાનો હાતકારથી ચત્ર કર્યો. તેથી એક

લોકાની ગાંઠ સરખી એક ક્ષણ માસની ગાંઠ તેણે જણી. તે વાત સાંભળી ત્યાં યાસજી આવ્યા. માસની ગાંઠ જોઈને તેઓએ ગાંધારીને કહ્યું કે, આ તેં શું કર્યું ! ગાંધારી બોલી કે, કૃતિએ સર્વ સરખો પુત્ર પ્રથમ જણ્યો, તે સાંભળી મને ધણું દુઃખ થવાથી મેં બળાત્કારથી મર્ગ પાડ્યો. તમે તો સો પુત્ર થવાનો વર આપ્યો છે. પણ આ તો માસની એક ગાંઠ છે. વ્યાસજી બોલ્યા કે, હે સુબલ રાજાની કન્યા ! મારું કેહેવું મિથ્યા થશે નહીં માટે એક સો કુંડાં ધીધી બરીને લઈ આવો, ને તે એકાંત સ્થાનમાં મૂકો, અને આ ગાંઠ ઉપર ટાકું પાણી રેડ્યા કરો. વૈશંપાયન કેહે છે—પછી તે પ્રમાણે સો કુંડાં એકાંત સ્થાનમાં ધીધી બરીને મૂકાવ્યાં ને તે ગાંઠ ઉપર પાણી સિંચન કર્યું. તો તેમાંથી અંગુઠાના પર્વ જેવડા જૂદા જૂદા સો ભાગ થઈ ગયા. પણ વ્યાસજીએ તેમાંથી એક ભાગ વધાર્યો. પછી તે ભાગોને તે સો કુંડાંમાં વ્યાસજીએ મૂકાવ્યા, ને એક ભાગ વધ્યો તેને વાસ્તે બીજું કુંડું મંગાવીને તે ભાગ તેમાં મુકાવ્યો. પછી અમુક વખતે આ કુંડાં ઉધાડજો, એમ ગાંધારીને કહીને વ્યાસજી હિમાલય પ્રત્યે તપશ્ચર્યા કરવા વાસ્તે ચાલતા થયા. હવે કહેલે વખતે ગાંધારીએ કમથી એક માસ સુધી તે કુંડાં ઉધાડ્યાં, તો તેમાંથી સો પુત્રો ને એક કન્યા નીકળ્યાં. તેમાં સહિષી મોટાનું નામ દુર્યોધન પાડ્યું. દુર્યોધને ઉત્પન્ન થતાં વાંત મધેડાના જેવો શબ્દ કર્યો, ને તે વખતે શિઆળીઆ, કામડા તથા ગૃધ્રો બોલવા લાગ્યાં. ધણો વાયુ વાવા લાગ્યો ને દિશાઓ જાંખી દેખાવા લાગી. ત્યારે બીહીને ધૃતરાષ્ટ્રે, કેટલાક પાલણી, બીજા, વિદુર તથા બીજા પણ સંબંધિઓને બોલાવીને કહ્યું કે, આપણા કુળને વધારનાર એવો મોટો પુત્ર યુધિષ્ઠિર છે, ને રાજ્ય પણ તેને થટે છે. અને આ દુર્યોધન તે પછી જન્મ્યો છે, તેથી તે પછી એને રાજ્ય મળશે કે નહીં? તે જેવું તમને બાસતું હોય તેવું કહો. તે સાંભળી સર્વે બોલ્યા કે, હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! આ તમારા પુત્ર દુર્યોધનના જન્મની વખતે માસને ખાનારાં બચંકર પ્રાણીઓ બોલ્યાં, તેથી અમને એવું લાગે છે કે નિશ્ચય એ પુત્ર કુળને નાશ કરનારો થશે. માટે જો કુળનો અચાવ દુઃખતા હો તો આ પુત્રનો ત્યાગ કરો. એમ સમજે કે, એક પુત્ર ઓછો હતો. એમ કરશે તો આપણા કુળનું તેમજ જગતનું પણ કલ્યાણ થશે, કારણ એવું કહ્યું છે કે, એકના ત્યાગથી જો કુળ અચતું હોય તો તેમ કરવું, ને કુળના ત્યાગથી જો ગામ અચતું હોય તો તેમ કરવું; ને એક એક ગામ ત્યાગવાથી જો આખો દેશ અચતો હોય તો તેમ કરવું, અને આખી પૃથ્વી મૂકવાથી પણ જો પોતાનો જીવ અચતો હોય તો તે પણ મૂકવી. એ પ્રમાણે તે બધાઓએ ધૃતરાષ્ટ્રને કહ્યું, પણ પુત્રના સ્નેહને લીધે તેનાથી તેમ બન્યું નહીં. પછી ધૃતરાષ્ટ્રની એક વૈશ્ય વર્ણની સ્ત્રી હતી તેનાથી તેને એક યુયુત્સુ નામે પુત્ર થયો. એ પ્રમાણે શુદ્ધિમાન ધૃતરાષ્ટ્રને સો પુત્રો થયા, અને તે મહારથી તથા શસ્ત્રવીરોમાં એક કન્યા અધિક થઈ, તથા તે ઉપરાંત પ્રતાપવાન અને મોટા તેજવાળો વૈશ્ય પુત્ર યુયુત્સુ થયો.

મહારથાનાં વીરાણાં કન્યા ચૈકાયતાધિકાં

યુયુત્સુશ્ચ જાનતા વૈશ્યાપુ-દેવવાનઃ ॥

इति भीमहाभारते आदिपर्वणि संभवपर्वणि गांधारीपुत्राणां गुर्जर-

भाषायां पंचदश्याधि-तत्तमाऽध्यायः ॥ ११५ ॥

અધ્યાય ૧૧૬ મો. દુઃશલાની ઉત્પત્તિ.

જનમેજય ઉવાચ—ગાંધારરાજદુહિતા શતપુત્રોતિ ચાનઘ
 ઉક્તા મહર્ષિણા તેન વ્યાસેનામિતતેજસા ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે નિષ્પાપ ! ગાંધારીને મહર્ષિ વ્યાસજીએ સો પુત્ર થવાનો વર આપ્યો હતો, ત્યારે એક કન્યા અધિક કેમ થઈ ? તે મને કહો. વૈશંપાયન કહે છે—એ વખતે માંસની ગાંઠના સો ભાગ થયા ત્યારે ગાંધારીના મનમાં એવું આવ્યું કે, મને એક કન્યા થાય તો ઠીક, કારણ કન્યા હશે તો મારો પતિ દૌહિત્રવાન પણ થશે. માટે મેં કંઈ તપ, દાન, અગ્નિમાં હોમ તથા બાહ્યોને સંતુષ્ટ કર્યા હોય તો એક કન્યા પણ થાય. એવો તેનો સંકલ્પ જાણીને વ્યાસજીએ તે સો ભાગોમાંથી એક ભાગ વધાર્યો, તે તેને પણ એક કુંડમાં મૂકાવ્યો; અને ગાંધારીને કહ્યું કે, તારી ઇચ્છા પ્રમાણે આમાંથી કન્યા થશે. વૈશંપાયન કહે છે એ પ્રમાણે દુઃશલા કન્યાનો જન્મ મેં તમને કહ્યો; હવે હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ, હે નિષ્પાપ રાજેન્દ્ર ! ફરીથી બોલો હું તમોને શું કહું ?

પતત્તે કથિતં રાજન્ દુઃશલા જન્મ ભારત

મુહિ રાજેન્દ્ર કિંમૂયો વર્તયિષ્યામિ તેમઘ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि दुःशलोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां
 षोडशधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૧૭ મો. ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોનાં લગ્ન.

જ્યેષ્ઠાનુજ્યેષ્ઠતાં તેષાં નામાનિ ચ પૃથક્પૃથક્
 ધૃતરાષ્ટ્રસ્ય પુત્રાણામાનુપૂર્વ્યાર્પકીર્તય ॥

જનમેજય કહે છે—ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોનાં જૂદાં જૂદાં નામો મને કહે કરીને કહે. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! એ સર્વ નામો મેં તમોને પ્રથમ કહેલાં છે. તેઓના નામના ક્રમથી તેઓના જન્મનો ક્રમ પણ જાણવો, તે સર્વ પુત્રો અતિરથી; શરવીર, યુદ્ધ કરવામાં કુશલ, વેદોને જાણનારા તથા અન્ન વિષા શિખેલા હતા. તેઓને યોગ્ય સ્ત્રીઓ સાથે ધૃતરાષ્ટ્રે પરણાવ્યા હતા, અને વખતસર તેણે પોતાની દુઃશલા કન્યાને વિધિએ કરી જયદ્રથને આપી હતી.

दुःशलां चापि समये धृतराष्ट्रो नराधिपः

जयद्रथाय प्रददौ विधिना भरतवर्भ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां सप्तदश-
 चिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૧૮ મો. પાંડુને થયેલો શાપ.

જનમેજય ઉવાચ—કથિતો ધાર્તરાષ્ટ્રાણાં માર્ઘઃ સંમય ઉક્તમઃ
 અમનુષ્યોઅનુષ્યાણાં મવતા ક્ષણવાદિના ॥

જનમેજ્ય કહે છે—પ્રહલાદી એવા તમેજો, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજના પુત્રોની, વ્યાસ ઋષિના પ્રસાદથી મનુષ્યોમાં ન સંભવે એવી ઉત્પત્તિ કહી. હવે ઇન્દ્ર સરખા પ્રયત્નકર્મી, મહાત્મા તથા અમાનુષ્ય કર્મો કરનાર પાંડવો દેવતાઓના અંશોથી થયા હતા એવું તમેજો અંશાવતરણ પ્રકરણમાં કહ્યું છે. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજ્ય ! પાંડુરાજ મૃગયા વાસ્તે વનમાં જઈને રહ્યા હતા, ત્યાં કાષ્ઠ સમયે તેઓ વનમાં ફરતા હતા, તેવામાં કાષ્ઠ તપસ્વી ઋષિનો પુત્ર પોતાની સ્ત્રી સહિત મૃગનું રૂપ લઈ મૈથુન કરતો હતો. તે બેઠેને મૃગ જાણીને પાંડુરાજએ તીક્ષ્ણ એવા પાંચ બાણો તે પેઠે ઉપર નાખ્યાં. તે વાગવાથી મૃગ મનુષ્યની પેઠે બોલતો બોલતો પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો, ને પાંડુરાજને કહેવા લાગ્યો કે, જે પુરૂષો કામ ક્રોધથી ભરેલા, શુદ્ધિહીન, તથા હમેશા પાપમાં આસક્ત છે, તેઓ પણ આત્મિક કાર્ય કરી શકતા નથી. ત્યારે નિરંતર ધર્મ પાળનારાઓના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો તું, તેની શુદ્ધિ આવી કેમ થઈ ? પાંડુરાજ બોલ્યા કે, રાજાઓની વૃત્તિ જેવી સત્ત્વને મારવામાં રહે છે, તેવીજ મૃગો મારવામાં પણ હોય છે. માટે હે મૃગ ! તારી મતલબ વાસ્તે મારી નિંદા કરવા તું યોગ્ય નથી. અમે તો પ્રત્યક્ષ વા જાણીને પણ મૃગને મારીએ છીએ. જ્યારે અગરત ઋષિએ પણ યજ્ઞમાં અરણ્યના મૃગો મારીને હોમ્યા હતા, ત્યારે અમે મારીએ તેમાં શું ? તે સાંભળી મૃગ બોલ્યો કે, જે ઉત્તમ પુરૂષો છે તે સત્ત્વની મહાલતામાં તેને મારતા નથી; પણ હથિઆર લઈ સામે લડવા આવે છે ત્યારેજ મારે છે. પાંડુરાજ બોલ્યો કે તે વાત ખરી, પણ એ તો મનુષ્યો વાસ્તે કહ્યું છે, કંઈ મૃગ વાસ્તે કહેલું નથી. માટે તું શું કરવા અને નિંદે છે ? તે સાંભળી મૃગ બોલ્યો કે, મૃગ મારનારની હું નિંદા કરતો નથી. પણ મારે મૈથુન કાળ તો જેવો હતો ? પ્રાણીમાત્ર જેને ઇચ્છે છે, એવા મૈથુન સમયમાં કાણ વિદ્વાન પુરૂષ મૃગને મારે ? હે રાજેન્દ્ર ! આ મૃગીને કિયે હર્ષથી ગર્ભાધાન કરવા હું તેની સાથે સમાગમ કરતો હતો, તે બધું મારું તેં અફળ કર્યું. માટે હે મહારાજ ! સત્કર્મ કરનાર પૌરવોના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો એવો તું, તેને આવું કર્મ કરવું યોગ્ય નહતું. કારણ કે કર્મ સર્વ લોકોમાં નિંદિત છે, તેમ અપવિત્ર તથા નર્મ આપનાર છે. તું ધર્મ અર્થના તત્વને જાણનારો તથા સ્ત્રી ભોગના વિષેય સુખનો અનુભવિ છે ત્યારે તેં આવું કામ કેમ કર્યું ? તારે તો આવાં કર્મ કરનાર મનુષ્યોને કંઈ આપવો નેહ્યો. તેને જદને આ તો ફળ મૂળનો આહાર કરનાર, મૃગરૂપ ધારણ કરનાર તથા નિરંતર શાંત થઈ અરણ્યમાં ફરનાર, એવો હું કંદમ નામે ઋષિ મનુષ્યની લગ્નગથી મૃગરૂપ લઈ મૈથુન કરતો હતો તેને તેં માર્યો, માટે હું તને ક્ષાપ આપું છું જે, તેં અને અજાણથી માર્યો તેથી તને પ્રહલહત્યા તો નહીં લાગે, પણ જ્યારે કામમાં આસક્ત થઈને તારી સ્ત્રી સાથે તું સમાગમ કરવા જઈશ, ત્યારે મરણ પામીશ; ને જે સ્ત્રી સાથે તે વખતે તું સમાગમ કરવા જઈશ, તે સ્ત્રી તારી પછવાડે બળી મરશે. વૈશંપાયન કહે છે—પાંડુ રાજાને એવો ક્ષાપ આપીને દુઃખથી પીડાયેલો મૃગ મરણ પામ્યો, અને તેજ લોકે પાંડુરાજ પણ ખેદને પામ્યો.

૧૭૪ ઉવાચ—પરમુક્તા સુદુઃખાર્તે જીવિતાત્સલ્યમુદયત

શ્રુતઃ પાંડુઃ સુદુઃખાર્તે કષ્ટેષુ સમવચત ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुसमक्षोपे मुर्जरभा-
षायां अष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૧૮ મો. પાંડુરાજનું અરિત.

वैशंपायन उवाच- तं व्यतीतमतिक्रम्य राजास्वमिव बांधवं
सभार्यःशोकदुःखार्तः पर्यवेद्यदातुरः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી પાંડુરાજ પોતે મારેલા મૃગને અતિક્રમણ કરી, તેનો પોતાના બાંધવનો પેઠે પોતાની સ્ત્રી સહિત શોધ કરવા લાગ્યા; તે બોલ્યા કે, સ્ત્રીઓ સાથે સતપુરુષોના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા પુરુષો પણ કામની જાળમાં મોહ પામીને દુષ્ટ કર્મ કરી ખરાબ અતિને પામે છે. મારો પિતા પણ નાની વયમાં કામનું જ ચિંતન કરતા કરતા મરણ પામ્યા. ત્યારે વ્યાસજીએ તેના ક્ષેત્રમાં મને ઉત્પન્ન કર્યો. તે હજી મને પ્રજા પણ ઉત્પન્ન થઈ નથી, ને મારી અધમ બુદ્ધિ થઈ જ્યો મને દુઃખ આવી પડ્યું. માટે હવે હું તો મોક્ષના સાધનો કરીશ, કારણ પુત્રાદિકની ઇચ્છા, એ મોટું દુઃખ છે. તેથી વ્યાસજીની પેઠે બ્રહ્મચર્ય પાળીશ, ને અત્યંત તપ આચરીશ. હું એકલો વનમાં જઈ વન ફળ ખાઈને જીવીશ ને પૃથ્વી ઉપર ફરીશ. સુખ દુઃખ; સ્તુતિ નિંદા, લાભ અલાભ, એ સર્વ સમાન ગણીશ. સદા આનંદમાં રહી સર્વ પ્રાણીના હિતમાં તત્પર રહીશ. અહિંસા ધર્મ પાળીશ, મરણ બંધ રાખીશ નહીં. સર્વ સકામ કર્મોને ત્યાગ કરીશ, કારણ તે ક્ષણિક ફળ આપનારા છે. અને નિષ્કામ કર્મો કરી સર્વ પાપથી મુક્ત થઈશ. એ પ્રમાણે નિર્ભય થઈને દેહનો ત્યાગ કરીશ, પણ આ દુઃખરૂપ સંસારમાં રહીશ નહીં. તમારે મારી મા અંગબલિકા, વિદુર, રાજા ધૃતરાષ્ટ્ર, સત્યવતી, બીજા આપણા પુરોહિત બ્રાહ્મણો તથા શેહેરના બધા જ મનુષ્યોને કહેવું કે, પાંડુરાજ સંન્યાસી થઈ ચાલી નીકળ્યો. તે સાંભળી કુંતી તથા માદ્રી બોલી કે, હે બરતકુળમાં શ્રેષ્ઠ ! સંન્યાસ વગર બીજા એવા પણ આશ્રમ છે કે જેમાં પોતાની સ્ત્રીઓ સહિત તપશ્ચર્યા થાય, અમે પણ ઈન્દ્રિયો નિયમમાં રાખી તુચ્છ સુખની ઇચ્છા મૂકીને તમારી સાથે તપ કરીશું. પણ હે બુદ્ધિમાન ! જો તમે અમારો ત્યાગ કરશો તો અમે જીવીશું નહિ. પાંડુરાજ બોલ્યા કે ઠીક, તમારો નિશ્ચય એવોજ હોય તો તમેને સાથે રાખીને હું વાનપ્રસ્થ ધર્મ આચરીશ. વખતસર અગ્નિમાં હોમ કરીશ, ઝાડની જાલોનાં વસ્ત્ર પહેરીશ ને ટાંકાડ તડકા સહન કરીને તપશ્ચર્યા કરીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહીને પાંડુ રાજાએ પોતાનો રત્નજડિત મુગટ, બાબુખંધ, કુંડળ તથા પોતાનાં અને સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો બ્રાહ્મણોને આપી દીધાં. પછી પોતાના ચાકરોને કહ્યું કે, હસ્તિનાપૂરમાં જઈને તમારે કહેવું કે અર્થ કામદિક બધું સુખ ત્યાગ કરીને પાંડુરાજ સ્ત્રીઓ સહિત વાનપ્રસ્થ થયા છે. બરત કુળમાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજની એવી દીન વાણી સાંભળીને તેના બધા ચાકરો ધણા દીક્ષગીર થયા ને તેઓની આંખમાં અશ્રુ આવી ગયાં. પછી પાંડુ રાજાએ સેપિલા પદાર્થો લઈ તેઓ હસ્તિનાપૂર ગયા. ધૃતરાષ્ટ્રને આપીને તેઓએ તેને સર્વ હકીકત કહી તે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા બહુ ખેદ પામ્યો. હવે પાંડુરાજ સ્ત્રીઓ સહિત ફળ મૂળનો આહાર કરતો કરતો ત્યાંથી નામશત પર્વત ઉપર ગયો. ત્યાંથી આગળ કુબેરનો ચૈત્રસ્થ નામનો બગીચો હતો,

તેને મૂળી તથા કાળકૂટ પર્વતને પશુ મૂળીને ત્યાંથી મંધમાદન પર્વત પ્રત્યે ગયો. પછી હે મહારાજ ! ત્યાંથી ઇન્દ્રધ્યુમ્ન નામે સરોવર પાસે જઈ હંસકૂટ પર્વતને અતિક્રમણ કરીને, શતમુખ પર્વતમાં જઈ તપસ્વી એવો પાંડુ રાજ તપ કરવા લાગ્યો.

इन्द्रधुम्नसरः प्राप्य हंसकूटमतीत्य च
शतशृंगे महाराज तापसः समतप्यत ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुचरित गुर्जरभाषायां
ऊनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११९ ॥

—

અધ્યાય ૧૨૦ મો. પુત્ર વગર ઉદ્ધાર નહિ.

वैशंपायन उवाच—तत्रापि तपसि भ्रेष्टे वर्तमानः सवीर्यवान्
सिद्धचारणसंघानां बबभ्रुप्रियदर्शनः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે ત્યાં ઉત્તમ તપ આચરારને પરાક્રમી પાંડુ રાજ સિદ્ધ તથા ચારણોને પ્રિય દર્શનવાળો તથા ધણેક કાળે બ્રહ્મઋષિ સરખો થયો. ત્યાં વનમાં તેના કેટલાક મિત્રો થયા, કેટલાકની સાથે તેને ભાષા જેવો સ્નેહ થયો, તથા કેટલાક ઋષિઓ તેને પુત્ર પ્રમાણે ગણવા લાગ્યા. હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! પછી કોઈ અમાવાસ્યાને દીને બધા તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા ઋષિઓ ભેળા થઈને બ્રહ્માના દર્શન માટે ત્યાંથી ચાલ્યા. તે જોઈ પાંડુ-રાજાએ તેઓને પૂછ્યું કે, તમે ક્યાં જાઓ છો ? તે મને કહો. ઋષિઓ બોલ્યા કે આજે બ્રહ્મલોકને વિષે મહાત્મા દેવો, ઋષિઓ તથા પિતૃઓ ભેગા થશે, માટે અમે પણ ત્યાં બ્રહ્મદેવનાં દર્શન કરવા જઈશું. વૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી સ્વર્ગથી પણ આગળ જવાની જેની ઇચ્છા છે, એવા પાંડુરાજ પણ સ્ત્રીયો સહિત તે ઋષિઓ સાથે ચાલ્યા. ત્યારે ઋષિઓ બોલ્યા કે, આ પર્વત ઉપર જતાં મોટી નદીઓ ઓળંગવી પડે છે, ચહક ઉતર ધણી કરવી પડે છે, નિરંતર હીમ પડે છે, કેટલીક મુશ્કેલી આવે છે, મંધર્ષ અસરાઓ તથા દેવતાઓને રમવાનાં સ્થાનકો આવે છે અને ઠંડ ઉપર તો મૃત પક્ષીઓથી પણ જવાતું નથી; ફક્ત એક વાયુથી તથા સંસારના ચાર ઋણોથી મુક્ત થયેલા સિદ્ધ એવા પરમ ઋષિઓથીજ જવાય છે. એવા આ પર્વત ઉપર આ રાજાઓ કેમ આવી શકશે ? માટે હે ભરત કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! તમે આવો માં. તે સાંભળી પાંડુરાજ બોલ્યો કે, હે મોટા બ્રાહ્મણાઓ ! જે પુરૂષ આ દુનિયામાં ઉત્પન્ન થાય છે, તેના ઉપર પિતૃ, દેવ, ઋષિ તથા મનુષ્ય, એ ચાર પ્રકારનાં ઋણો હોય છે, તે પુરૂષે યાજવાં જોઈએ, ને જે નથી યાજતો તેને સ્વર્ગદિક લોકોની પ્રાપ્તિ નથી; એમ ધર્મવેતાઓએ કહ્યું છે, તે હું જાણું છું. મનુષ્યો, યજ કરીને દેવ ઋણોથી, વેદાભ્યાસ તથા તપશ્ચર્યા કરીને મુનિઓના ઋણથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરી તથા શ્રાદ્ધ કરીને પિતૃઋણથી અને દયાથી મનુષ્ય ઋણથી મુક્ત થાય છે. તેમાં હું દેવ, ઋષિ તથા મનુષ્યના ઋણોથી તો મુક્ત થયો છું, પણ ફક્ત પિતૃ-ઋણથી મુક્ત થયો નથી, જે પ્રજા થયેથી થવાય છે. માટે હું જેમ મારા પિતાના ક્ષેત્રમાં મહર્ષિ વ્યાસજી થકી ઉત્પન્ન થયો તેમ મારા ક્ષેત્રમાં પ્રજા કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તે સાંભળી

ઋષિઓ બોલ્યા કે, હે ધર્માત્મા ! દેવોની ઉપમા અપાય એવા તને શુદ્ધ પુત્રો થશે, એમ અમે દિવ્ય જ્ઞાનથી જાણીએ છીએ માટે હે મનુષ્યમાં સિંહરૂપ ! હૈવે જે નિરમાણ્ય કર્તૃ છે, તે ઉદ્ધોગ કરીને મેળવ. એમ કહી પાંડુરાજને સમજાવીને તેઓ ચાલતા થયા. પછી કોઇ વખતે પાંડુરાજ એકાંતમાં પોતાની સ્ત્રી કુંતિને કહેવા લાગ્યા કે, આ આપતકાળને વિષે તું પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનો યત્ન કર. કારણ પુત્ર વગર આ દુનિયામાં પ્રતિષ્ઠા નથી, ને પરલોકમાં સારી ગતિ થતી નથી. એમ ધર્મવાદીઓ કહે છે. માટે હે પવિત્રહાસ્યવાળી ! મને પણ પ્રભુ વચર ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ થશે નહીં, ને તે હું મૃગના શાપથી ઉત્પન્ન કરી શકું તેમ નથી. હે કુંતિ ! આપતકાળમાં પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાની રીત છે, માટે કોઇ એક અથવા સમાન પુરૂષ થકી પુત્રો મેળવ. તેમ કરવામાં તું અચકાતી હો તો એક વાત કહું તે સાંભળ. કોઇ શારદંડાચની નામના પુરૂષે પોતાની સ્ત્રીને પુત્રોત્પત્તિ કરવાની આજ્ઞા આપી ત્યારે તે સ્ત્રી કોઇ દિવસે ઋતુ કાળથી શુદ્ધ ધર્મ રાત્રી સમય પોતાના ગામના ચોટામાં જઇ ઉભી. આં એક સિદ્ધ બ્રાહ્મણ તેના જોવામાં આવ્યાથી તેને પોતાને ઘેર તેડી જઇને રાખ્યો. પછી તેનાથી દુષ્કૃત આદિ લઇ ત્રણ પુત્રો તેણે ઉત્પન્ન કર્યા. હે કલ્યાણિ ! તે પ્રમાણે તું પણ મારી આજ્ઞાથી તપે કરી અધિક એવા બ્રાહ્મણથકી જલદીથી પુત્ર ઉત્પન્ન કરવાનો યત્ન કર.

તથાત્વમપિ કલ્યાણિ બ્રાહ્મણાનપસાધિકાત્

મજ્ઞિયોમાદ્યતક્ષિપ્રમપત્યોત્પાદનંપ્રતિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुपृथासंवादे गुर्जरभा-
षायां विंशत्यधिकशतमोऽध्यायः ॥ १२० ॥

અધ્યાય ૧૨૧ મો. વ્યુપિતાશ્વિનું આગ્મ્યાન.

જાંપાચન ઉવાચ—एवमुक्त्वा महाराज कुंती पांडुमभक्षत

कुरुणामृषमं वीरं तदा भूमिर्पतिप्रति ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે મહારાજ ! એ રીતનું પાંડુરાજનું કહેવું સાંભળી, કુંતિ કુરુ-
ખમાં એક, યશ્વિર તથા પૃથ્વીપતિ એવા પોતાના સ્વામીને કહેવા લાગી કે, હે ધર્મ
જાણનાર ! તમારે વિષે પ્રાંતિ રાખનારી એવી હું તમારી ધર્મપત્ની છું, માટે એવું કહેવું
તમોને યોગ્ય નથી. હે મહાબાહો ! હે ભરત કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા ! તમારા ચક્રીય અને
પરાક્રમી પુત્રો થશે, ને તમારી માથેજ હું સ્વર્ગમાં આવીશ તમારા સિવાય મનથી પણ
હું બીજા પુરૂષનું ચિંતન નહીં કરું, કારણ તમારાથી એક બીજો કોણ છે ? હે ધર્માત્મા !
આ એક પુરાતની વાત મેં સાંભળી છે જે તમોને કહું છું તે સાંભળો. પૂર્વે પરમ ધર્મિષ્ઠ
અને પૂરના વંશને વધારનાર એવો વ્યુપિતાશ્વ નામે રાજા હતો. તેણે અશ્વમેધ કરીને
બધી દિશાઓ જીતી હતી ને તે આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરતો હતો. અને સર્વ પ્રજાની
પિતાની પેઠે રક્ષા કરતો હતો. તેણે બીજા ધણાક યજ્ઞો કરીને બ્રાહ્મણોને ધણીક દક્ષિણાઓ
આપી હતી. તે દક્ષિવાન રાજાની લગ્ન નામની આતિ રૂપવતી કન્યાને પરણેલો હતો. તે
બેઠી સ્ત્રી પુરૂષ પરસ્પર બહુ સ્નેહ રાખતાં હતાં. તેવામાં એકાએક તે રાજાને ક્ષયરોગ થયો,

જેથી તે તુરત મરણ પામ્યો. ત્યારે તેની બદા સ્ત્રી અત્યંત દુઃખ પામતી પામતી વિલાપ કરવા લાગી, ને પોતાના મરણ પામેલા પતિના શબને આલિંગન કરી કહેવા લાગી કે, હે મરમ ધર્મ જાણનાર ! મને પુત્રો આવ્યા પહેલાં તમેએ મને પતિ વગરની કરીને દુઃખના સમુદ્રમાં નાખી છે, તે મારાથી સહન થતું નથી. માટે પ્રસન્ન થઈને મને પણ તમારી ગતિને પમાડો. તમારા વગર શબ માત્ર હું જીવીશ નહીં. હે સ્વામિ ! મેં અભાગ્યનીએ પૂર્વે કાંઈ સ્નેહીઓનો વિયોગ કરાવ્યો હશે, તેથીજ મારે તમારો વિયોગ થયો. હે રાજન ! આજથી હું દર્ભની પથારી ઉપર સુપ્ત ને તમારા દર્શનની ઇચ્છા રાખીશ. એ પ્રમાણે તેણે વારંવાર વિલાપ કર્યો ત્યારે તે શબની અંદરથી શબ્દ થયો કે, હે કલ્યાણી ! તું જા ! હું તને કહું છું કે તારે વિષે હું પુત્રો ઉત્પન્ન કરીશ. તું ઋતુ કાળથી શુદ્ધ થઈને ચૌદશ અથવા આઠમે મારી સાથે શૈયામાં પ્રવેશ કરજો. પછી તે સ્ત્રીએ તે શબના કહેવા પ્રમાણે કર્યું, તેથી તેને ત્રણ શાલ્વ અને ચાર માદ્ર નામે પુત્રો થયા. હે ભરતકુળમાં પ્રેમ ! તેજ પ્રમાણે તપોયોગના બળથી યુક્ત એવા તમે પણ મારે વિષે મને કરીને પુત્રો ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ છો.

તથાત્વમપિ મચ્ચેયં મનસા મરતર્ષમ
શક્તો જનાયેતં પુત્રાંસ્તપો યે વ્રાજાલેતઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि व्युषिताम्बोपाख्यानं
गुर्जरभाषायां एकविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૨૨ મો. પાંડુ ને કુંતીનો સંવાદ.

वैशंपायन उवाच—एवमुक्तस्तथा राजा तां देवीं नमस्कृत्य
धर्मविद्धर्मसंस्कमिवं वचनमुत्तमं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવા સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી તે ધર્મ જાણનાર પાંડુરાજા કરી ધર્મયુક્ત એવું ઉત્તમ વચન તેને કહેવા લાગ્યા કે, હે કુંતિ ! એ પ્રમાણે પૂર્વે વ્યુષિતામ્બના શબથી પુત્ર ઉત્પન્ન થયા હતા, એવું તું કહે છે, પણ તે વ્યુષિતામ્બ તો દેવતા સરખો હતો. સુંદર મુખવાળો, હવે હું તને પ્રાચીન કાળની રીત કહું તે સાંભળ. પૂર્વે સ્ત્રીઓને ધણી છૂટ હતી, જેથી તેઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ફરતીઓ, તેમાં કાંઈ અધર્મ માનતો નહીં. તે પ્રાચીન રીત હાલ આપણે પશુઓમાં જોઈએ છીએ, ને તે હજી પણ ઉત્તર કુરૂ દેશમાં ચાલુ છે. હે સ્ત્રી, એ રીત કેમ બંધ પડી તે હું તને વિસ્તારથી કહું છું. એક ઉદાલક નામે મોટો ઋષિ હશે, તેનો શ્વેતકેતુ નામે પુત્ર હતો, તેણે ક્રોધથી આ ધર્મરૂપી મર્યાદા બાંધી છે. તેનું કારણ કહું તે સાંભળ. કાંઈ વખતે એ શ્વેતકેતુ પોતાના પિતાની પાસે બેઠો હતો ત્યાં કાંઈ બ્રાહ્મણે આવીને તેની માનો હાથ ઝાલી તેને પોતાની સાથે લઇ જવાનો આગ્રહ કર્યો. તે જોઇ શ્વેતકેતુને ક્રોધ ચડ્યો, ત્યારે તેનો પિતા ઉદાલક બોલ્યો કે હે પુત્ર ! તું ક્રોધ કર માં, કારણ એ રીત સર્વ વર્ણમાં અસલથી ચાલતી આવી છે. એ પ્રમાણે પિતાએ કહ્યું તોપણ તે શ્વેતકેતુથી તે રીત મહન થઇ નહીં, ત્યારે તેણે મનુષ્યોમાં સ્ત્રી-પુરુષની મર્યાદા બાંધી. હે સુંદર હાસ્યવાળો ! ત્યારથી તે રીત બંધ પડી છે; ને હવે

પોતાના પતિને મૂકી જે સ્ત્રી બલિયાર કરે છે, તેને ગર્ભપાત કર્યા એટલું પાપ લાગે છે. તેમ કુમારી-અગર પરણેલી કોઇપણ પરસ્ત્રી સાથે જે પુરુષ બલિયાર કરે છે, તેને પણ એટલું જ પાપ થાય છે. અને જે પતિએ પુત્ર વાસ્તે આજ્ઞા કરી હોય તે સ્ત્રી તેમ નહીં કરે, તો તે સ્ત્રીને પણ તેજ પાપ લાગે છે. હે સ્ત્રી ! એ પ્રમાણે ઉદાલકના પુત્ર સ્વેતકેતુએ મર્યાદા બાંધી છે. વળી પૂર્વે સૌદાસ રાજાએ પણ પુત્રોત્પત્તિ કરવા માટે પોતાની મદ્યમંત્રિ સ્ત્રીને આજ્ઞા કરી હતી. ત્યારે તેણે વસિષ્ઠ ઋષિ થકી અમરક નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો હતો. એમ કરીને તેણે પોતાના સ્વામીનું પ્રિય કર્યું હતું, એમ મેં સાંભળ્યું છે. હે કમળ સરખા નેત્રવાળી ! અમારો જન્મ પણ કુરુવંશની વૃદ્ધિ વાસ્તે વ્યાસજીથી થયો છે, તે તું જાણે છે. એ સર્વ કારણો જોઇ આ મારા ધર્મરૂપ વચન પ્રમાણે તું કરવા યોગ્ય છે. હે રાજમુત્રિ ! સ્ત્રીએ દર બહુકાળે સ્વામીની આજ્ઞા ઉલ્લંઘવી નહીં, એજ સ્ત્રીઓનો ધર્મ કહેલો છે. વેદને જાણનારાઓએ પણ કહ્યું છે કે, ધર્મ અથવા અધર્મ જે કંઈ સ્વામી કહે તે સ્ત્રીએ કરવું. હે સ્ત્રી ! મારે પણ પુત્રસ્પર્શનની લાલસા છે, માટે કોઇ તપસ્વી બાલકથી શુભવાન પુત્રો ઉત્પન્ન કરવા તું યોગ્ય છે. તેમ કરીશ તો મને પુત્રવાનની ગતિ પ્રાપ્ત થશે. વૈશંપાયન કહે છે—પોતાના સ્વામીનાં એવાં વચન સાંભળી, તેના પ્રિય તથા હિતમાં તત્પર એવી કુંતી બોલી કે, હે સ્વામિ ! હું જ્યારે બાળક હતી ત્યારે મારા પિતાએ મને અતિથી-ઓતું સન્માન કરવામાં જોડી હતી. કોઇ કાળે ઉગ્ર તપવાળા દુર્વાસા ઋષિ આવી ચઢ્યા, તેઓને સન્માન આપી પ્રસન્ન કર્યા. ત્યારે તેઓએ મને પ્રસન્ન થઇને એક મંત્ર આપ્યો છે ને કહ્યું છે કે, “ એ મંત્રથી તું જે જે દેવનું આવાહન કરીશ, તે તે દેવ તારી પાસે આવશે ને તેના પ્રસાદથી તને પુત્રો થશે. ” એમ તે ઋષિએ કહેલું છે, તે જોટું થાય તેમ નથી. માટે જે તમે આજ્ઞા આપો તો તે મંત્રે કરી હું દેવનું આવાહન કરું. જેથી રૂડી પ્રજા ઉત્પન્ન થાય. હે સત્ય પાળનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! હવે કહો, હું કયા દેવનું આવાહન કરું ? તે સાંભળી પાંડુ રાજા બોલ્યા કે, હે સ્ત્રી ! હમણાંજ પ્રથમ તું ધર્મનું આવાહન કર, કારણ તે લોકોમાં પવિત્ર કહેવાય છે, ને તેથી જે પુત્ર થાય, તે ધર્મિષ્ઠ થાય, કેમકે ધર્મથી થયેલા પુત્રનું મન અધર્મમાં જાય નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના સ્વામિએ કહ્યું ત્યારે ઠીક તેમ કરીશ, એમ કહીને તે શ્રેષ્ઠ કુંતિએ પોતાના સ્વામીને વંદન કરી તેની આજ્ઞા પ્રમાણે કરવા માંડ્યું.

**વૈશંપાયન ઉવાચ—સા તથોક્તા તથેત્યુક્તા તેમમર્ત્તા ઘરાંમ્ભા
અભિવાદ્યામ્યનુજ્ઞાતા પ્રદક્ષિણમઘર્તન ॥**

**इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संवत्पर्वणि कुंतीपुत्रोत्पत्त्यनुज्ञाते गुर्जर-
भाषायां द्वाविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ ૧૮૨ ॥**

અધ્યાય ૧૨૩ ભો. કુંતીને થયેલા પુત્રો.

**वैशंपायन उवाच—संवत्सरधृतेगर्भे गांधार्याजनमेजय
आह्वयामासवै कुंता गर्भार्येधर्ममच्युतं ॥**

વૈશ્વપાત્મ્ય કહે છે—મહારીને ગર્ભ ધારણ કર્યે એક વર્ષ થયું ત્યારે કુંતિ ગર્ભ ધારણ કરવા વાસ્તે અવ્યયત એવા ધર્મનું આવાહન કરવા લાગી; ને તેને બલિદાન આપીને વિધિથી દુર્વાસાએ આવેલા મંત્રનો જપ કરવા લાગી. ત્યારે તેના મંત્રબળથી ભ્યાં તે જપ કરતી હતી ત્યાં ધર્મ સૂર્ય સરખા વિમાનમાં બેસીને આવ્યા; ને હસીને બોલ્યા કે, હે કુંતિ ! કહે હું તને શું આપું ? ત્યારે કુંતિએ હસીને કહ્યું કે, પુત્ર આપો. એમ કહી કુંતિએ ધર્મ સાથે સમાગમ કરીને, સર્વ પ્રાણીઓનું હિત કરનાર એવો ગર્ભ ધારણ કર્યો. પછી શુક્લ પક્ષમાં પૂર્ણતિથિને દિવસે જ્યેષ્ઠ નક્ષત્રનો ચંદ્ર હતો, ત્યારે મધ્યાન્હકાળની વખતે કુંતિએ સુંદર પુત્ર જન્મ્યો. તે વખતે આકાશવાણી થઈ કે, “ આ પુત્ર, ધર્મ પાળનારમાં શ્રેષ્ઠ, પરાક્રમી, સાચી વાણીવાળો, તથા ત્રણ લોકમાં વિખ્યાત થશે, અને તેનું યુધિષ્ઠિર એકું નામ પડશે. ” એ પ્રમાણે સુંદર પુત્ર થયો, તેને જોઈ પાંડુ રાજા ફરીથી કુંતિ પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે કુંતિ ! ક્ષત્રિયોમાં જે અધિક ગળવાળો હોય તે વખણાય છે, માટે ધણું જેમાં બળ હોય એવો એક બીજો પુત્ર ઉત્પન્ન કર; તે સાંભળી કુંતિએ વાચનું આવાહન કર્યું, તેટલામાં મહાબળવાન તથા મૃગનું જેને વાહન છે, એવા વાયુ દેવતા આવ્યા ને બોલ્યા કે, હે કુંતિ ! તું શું માગે છે ? ત્યારે લજ્જાથી હસીને કુંતિ બોલી કે, હે દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! સર્વના ગર્વનો નાશ કરે એવો મોટા શરીરવાળો બળવાન પુત્ર આપો. ત્યારે વાયુ દેવતાએ કુંતિ સાથે સમાગમ કરી તેને વિષે ગર્ભ રાખ્યો, જે અતિ બળવાન પુત્ર અવતર્યો તેના જન્મની વખતે આકાશવાણી થઈ કે, ‘ આ પુત્ર સર્વ બળવાનોમાં શ્રેષ્ઠ અને ભયંકર પરાક્રમવાળો થશે, ને તેથી તેનું બીમ એવું નામ પડશે. ’ વળી તે વખતે બીજું એક એવું આશ્ચર્ય થયું કે, બીમને કુંતિએ બોળામાં સુવાડચો હતો, તેવામાં ઠાઠ વાધ જોવામાં આવ્યાથી ભય પામીને તે એકાએક ઉભી થવા ગઈ, એટલે બોળામાંથી બીમ નીચે એક શિલા ઉપર પડી ગયો. પડતાં માત્રમાંજ તે શિલાના સેંકડો કટકા થઈ ગયા, તો પણ બીમ બચ્યો નહીં. તે જોઈ પાંડુરાજા ધણી અજયમ થયા. હવે જે દિવસે અહીં બીમનો જન્મ થયો તેજ દિવસે હસ્તિનાપૂરમાં દુર્યોધન જન્મ્યો. પછી વળી પાંડુરાજાએ વિચાર્યું કે, બધા લોકમાં શ્રેષ્ઠ કહેવાય, એવો એક બીજો પુત્ર થાય, તેવો યત્ન કરવો, કારણ કે દૈવમાં હોય તોપણ ઉદ્યોગ કરવો જોઈએ. માટે ધણીક બળ તથા તેજવાળા અને પરાક્રમી એવા દેવતાઓના રાજા ઇન્દ્ર છે, તે જો પ્રસન્ન થઈને પુત્ર આપે તો તે પુત્ર સંત્રામને વિષે મનુષ્ય તથા દેવતાઓને જીતીને શ્રેષ્ઠ કહેવાય માટે તેને પ્રસન્ન કરવા વાસ્તે મન, કર્મ અને વાણીએ કરી હું મોટું તપ કરું. એમ વિચારી ત્યાં વસનારા ઋષિઓને પૂછીને તેણે કુંતિને એક વર્ષ પર્યંત વ્રત પાળવાની આજ્ઞા કરી, અને પોતે એક પગ ઉપર ઉભા રહીને સમાધિએ કરી ઇન્દ્રને પ્રસન્ન કરવા માટે દરરોજ સવારથી સાંજસુધી તપ કરવા લાગ્યા. પછી ધણેક કાળે ઇન્દ્રે દર્શન આપીને પાંડુરાજાને કહ્યું કે, બ્રાહ્મણ ગાયો તથા સત્પુરુષોનું રક્ષણ કરનાર, દુષ્ટોને ઢંડ આપનાર તથા સર્વ જનુઓનો નાશ કરનાર એવો પુત્ર હું તને આપીશ. એમ કહી તે અંતર્યામી થઈ ગયો. પછી તે ઇન્દ્રનાં ત્રયન સાંભળીને ધર્માત્મા પાંડુરાજાએ કુંતિને કહ્યું કે, હે કલ્યાણી ! તારો જન્મ થયો. કારણ દેવતાઓનો રાજા ઇન્દ્ર પ્રસન્ન થઈને તારા સંકલ્પ પ્રમાણે તને પુત્ર આપવા હ્મ છે. માટે હે રૂઝ કટિપશ્ચાદ ભાગવાળી ! તું તેનું આવાહન કર. કુંતિએ તેમ

કર્તૃ એટલે ઇન્દ્રે આવીને તેને ગર્ભ રાખ્યો, જે સૂર્ય સરખો તેજસ્વી અર્જુન નામે પુત્ર થયો. તેના જન્મની વખતે પણ સર્વ પ્રાણી સાંભળે તેમ ગંભીર સખ્દથી આકાશવાણી થઈ કે, હે કુંતિ ! “ આ પુત્ર મહાદેવજી જેવો પરાક્રમી, ઇન્દ્ર જેવો અઢ્ય, પરશુરામ સરખો તેજસ્વી વિષ્ણુ સરખો બળવાન, મ્હોટા યશ્વાળો તથા દિવ્ય અસ્ત્રો મેળવનાર, એવો પુત્ર થશે. ” એવી આકાશવાણી સાંભળીને તે શતશૃંગ પર્વત ઉપર રહેનાર બધા તપસ્વીયો રાજ થયા. તે વખતે ત્યાં બધા દેવતાઓ વિમાનમાં બેસીને આવ્યા, ને અંતરીક્ષમાંથી કુલની વૃષ્ટી કરવા લાગ્યા. બધા મંધર્વો આવીને અર્જુનનાં વખાણ કરવા લાગ્યા તથા બધી અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. દેવોનાં કુંકુભિ વાગવા લાગ્યાં તથા બધા મહર્ષિઓ આવીને આશીર્વાદ આપવા લાગ્યા. એવું આશ્ચર્ય જોઇને ત્યાંના રહેવાસી બધા ઋષિઓ અગ્નયજ્ઞ થયા; ને તે પુત્રા ઉપર ધણો સ્નેહ રાખવા લાગ્યા. વળી તે પાંડુ રાજાએ કુંતિને હજી વધારે પુત્ર મેળવવાની ઇચ્છા જણાવી. ત્યારે કુંતિ બોલી કે, આપત્કાળમાં ચોથો પુત્ર કારણુ તેમ કરે તો તે સ્ત્રી યથેષ્ટ આચરણ કરનારી કહેવાય, ને પાંચમો પુત્ર કરે તો વ્યભિચારિણી ગણાય. માટે હે વિદ્વાન ! એ ધર્મ જાણુતે છો તેને ઉદ્ધવધન કરીને ગાંધાર મનુષ્યની પેઠે તમને મને હજી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવા કેમ કહો છો ?

सत्त्वं विद्विन् धर्ममिममधिगम्यकथंतुमां
अपत्यार्थं समुत्क्रम्य प्रमादादिवभाषसे ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पाण्डवोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां
त्रयोविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥

અધ્યાય ૧૨૪ મો. માદ્રીને પુત્રાભિલાષ.

वैशंपायन उवाच—कुंती पुत्रेषु जातेषु धृतराष्ट्रात्मजेषु च

मद्राजः तापांडुं रहोषचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે કુંતિને પુત્ર થયા ને ધૃતરાષ્ટ્રને પણ પુત્ર થયા, ત્યારે મદ્ર દેશના રાગની કન્યા માદ્રી એકાંતમાં પાંડુરાજ પ્રત્યે બોલી કે. હે કુરુનંદન ! તમે પ્રજા ઉત્પન્ન કરી શકો તેમ નથી; તે વિષે મને કંઈ સંતાપ નથી; તેમ કુંતી મારાથી મોટી છે તેનું પણ મને કંઈ દુઃખ નથી, તથા ધૃતરાષ્ટ્રને સો પુત્રો થયા તે સાંભળીને પણ મને કંઈ ધણું દુઃખ થયું નથી. પરંતુ આ હું અને કુંતિ બેઉ સરખી છોતે મને પુત્રની પ્રાપ્તિ નહીં, માટે મને બહુ ખેદ થાય છે. કુંતીને વિષે પુત્રો થવાથી તમારી સંતતિ રહી, તેથી હું ધણી પ્રસન્ન છું, પણ મને અપુત્રતા છે તેથી ખેદ થાય છે. માટે કુંતી જો મારા ઉપર અનુગ્રહ કરે તો મને પણ સંતાન થાય, ને તેથી તમારું પણ હિત થાય. પણ હું તેની શોક થઈ તેને કહેવાનો મને અભિમાન રહે છે, માટે તમે જો મારા ઉપર પ્રસન્ન હો તો તમેજ મારે માટે કુંતીને પ્રેરણા કરો. તે સાંભળી પાંડુરાજ બોલ્યા કે હે માદ્રી જો તું કહે છે તેજ વાતનું હું હમેશા ચિંતન કરું છું, પણ હું કહીશ તો તને સાંઈ અગર મારું લાગશે એમ જાણીને તને કશું નહીં. પણ હવે મરજી છે માટે હું પ્ર-

ચત્ન કરીશ, ને મને ખાત્રિ છે કે કુંતિ માફ કહ્યું ફેરવશે નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—પછી કાંઈ વખતે એકાંતમાં પાંડુરાજ્યે કુંતિને કહ્યું કે, હે કુંતી ! આપણને ધણા પુત્ર હોય તો આપણા વંશનો નાશ થાય નહિ, ને આપણા પિતૃઓ પણ પિંડ વગર રહે નહીં. માટે યજ્ઞ વાસ્તે દુષ્કર એવું કર્મ હું તને કહું તે કર. કારણ યજ્ઞ વાસ્તે, વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણો તથા રાજર્ષિઓ પોતે કૃતાર્થ છે, તોપણ અનેક કર્મો કરે છે. માટે હે કુંતિ ! તું પણ આ માદ્રીને તારા મંત્રથી પ્રજા ઉત્પન્ન કરાવો એને ખુશી કરીને પરંકીર્તિને પામ. વૈશંપાયન કહે છે—પાંડુ રાજાનાં વચન સાંભળી કુંતિએ કહ્યું કે ઠીક તેમ કરીશ. પછી તે માદ્રી પ્રત્યે બોલી કે, તું એક દેવનું ચિંતન કર, તે આવીને તને પુત્ર આપશે. ત્યારે માદ્રીએ વિચાર કરીને અશ્વિનીકુમારનું ચિંતન કર્યું. એટલે અશ્વિનીકુમારેએ આવીને માદ્રીને ગર્ભ રાખ્યો, તેથી અતિ રૂપવાન એવા નકુલ તથા સહદેવ નામે બે પુત્રો થયા. ત્યારે પણ એની આકાશવાણી થઈ કે, “ આ બે પુત્રો સત્ય, રૂપ તથા યુદ્ધે કરી યુક્ત અને અત્યંત તેજસ્વી થશે. ” પછી તે શતશૃંગ પર્વતમાં રહેનારા ઋષિઓએ કુંતીના સહચી મોટા પુત્ર યુધિષ્ઠિર, તેથી નાનાનું નામ બીમસેન, તથા તેથી નાનાનું નામ અર્જુન એવાં નામ પાડ્યાં. અને માદ્રીના મોટા પુત્રનું નકુલ અને નાનાનું સહદેવ એવાં નામ રાખ્યાં એવા તે દેવ સરખા રૂપવાળા પાંચે પુત્રોને જોઈ પાંડુરાજ્ય હમેશા ખુશી થતા હતા. તથા ત્યાં વસનાર ઋષિઓ તથા ઋષિ પત્નિઓ પણ તેઓને જોઈ ધણા ખુશી થતાં હતાં. વળી કાંઈ વખતે પાંડુરાજ્યે કુંતીને, માદ્રીને અધિક પ્રજા ઉત્પન્ન કરાવવા કહ્યું. ત્યારે તે બોલી કે માદ્રીને મેં એક દેવનું સ્મરણ કરવા કહ્યું હતું તોપણ બેનું સ્મરણ કરીને બે પુત્રો મેળવ્યા. એમ કરીને તેણે મને છેતરી, માટે હવે હું તેમ નહીં કરું. બે દેવોને સાથે બોધાવ્યાથી બે ફળો થાય છે, તેમ હું જાણતી નહતી. તે સાંભળી પાંડુરાજ્ય ફરી બોધ્યા નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે દેવતાઓથી થયેલા પાંડુરાજ્યના શુભ લક્ષણ સંપન્ન, ચંદ્રમા સરખા ત્રિયદર્શનવાળા, સિંહ સરખા પરાક્રમી પાંચે પુત્રો તે પવિત્ર શતશૃંગ પર્વત પાસેજ મોટા થવા લાગ્યા; ને અધા ઋષિઓને આશ્ચર્ય પમાડવા લાગ્યા. હવે કુરૂવંશને વધારનારા એવા તે પાંચે પાંડવો તથા ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રો, પાણીને વિષે જેમ પદ્ય વધે છે, તેમ થોડાક કાળમાં મોટા થયા.

તે ચ પંચશતં ચૈવ રુરવંશાવેવર્ધના:

સર્વેવૃષ્ણુરુલ્પેન કાલેનાગ્નિસ્વય નીરજા: ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडवोत्पत्तौ गुर्जरभाषायां
चतुर्विंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥

અધ્યાય ૧૨૫ મો. પાંડુનું મૃગશાપથી મૃત્યુ.

સુપુષ્પિતવને કાલે કદાચિન્મજુમાધવે

મૃતસંમોહને રાજા સમાયો વ્યચરદ્વનં ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે તે પાંડુ રાજા, પ્રાણિ માત્રને પ્રિય એવા વસંત ઋતુમાં, સુંદર કુલો જેમાં ખીલી રહ્યાં છે, એવા વનને વિષે હમેશા બીઓ સહિત ફરતા હતા.

તે વન અનેક તરેહના ઘૂંસા તથા વિવિધ પ્રકારનાં કમળો જેમાં છે એવા જળના સ્થાનમાં કાથી શોભી રહ્યું હતું. ત્યાં કોઈ વખતે દેવતાની પેઠે પ્રસન્ન ચિત્તથી પાંદુરાળ ફરતા હતા એવામાં અતી પાતળાં વસ્ત્ર પેહેરીને ત્યાં માદ્રી આવી. તેને એકાન્તમાં જોઈને રાજાને ઘણો કામ ઉત્પન્ન થયો, જે તેણે વશ કરવા માંડ્યો. પણ તે થઈ શક્યો નહીં. તેથી તેણે માદ્રી સાથે સમાગમ કરવાની તજવીજ કરી. ત્યારે માદ્રીએ “ તમોને શાપ થયેલો છે ” એમ કહીને તેને ઘણો સમજાવ્યો, તો પણ દૈવની પ્રેરણાથી ક્રામવશ થયેલા તે રાજાએ શાપનો ભય મૂકીને યજ્ઞાત્કારથી તેની સાથે સમાગમ કર્યો. તેથી તેજ વખતે તેનું મરણ થયું ત્યારે પોતાના સ્વામીને મરણ પામેલો જોઈ તેને આશ્ચિંન કરીને દુઃખથી વારંવાર મોઢેથી રડવા લાગી. તે સાંભળીને માદ્રી પાસે પાંચે પુત્રો સહિત કુંતી આવતી હતી. તે જોઈને માદ્રી બોલી કે, તું છોકરાઓને ત્યાંજ રાખીને એકલી બહીં આવ. તે સાંભળી છોકરાઓને મૂકીને કુંતી તેની પાસે આવી, તો પાંદુરાળ મરણ પામેલા હતા; ને માદ્રી તેને આશ્ચિંન કરીને રડતી હતી. તે જોઈ કુંતી શોકાતુર થઈ દુઃખ પામતી થકી વિલાપ કરવા લાગી, કે, જેની હું નિરંતર રક્ષા કરતી હતી અને જે પોતે પણ મૃગના શાપને જાણતા હતા, તેઓએ આજે તારે કેમ માન્યું નહીં ? હે માદ્રી ! તારે તેઓની રક્ષા કરવી હતી. તે એકાન્ત વનમાં એઓને કેમ લેખાવ્યા ! વળી દીન તથા તે શાપનું નિરંતર ચિંતન કરતા એવા સ્વામીને તને જોઈ કામ કેમ ઉત્પન્ન થયો ? તે સાંભળી માદ્રી બોલી કે, હે દેવિ ! મેં તેઓને ઘણા વાર્યા, તો પણ દૈવવશ થયાથી તેઓ પોતાના કામને વારી શક્યા નહીં. કુંતી બોલી કે, હે માદ્રી ! તું ઉભી થા, ને આ છોકરાને સાચવ અને હું એઓની મોટી સ્ત્રી છું, તેથી એઓની સાથે જાઉં. એમાં તારે કાંઈ બોધવું નહીં. માદ્રી બોલી કે, નહીં. સ્વામીની સાથે હું જઈશ, કારણ મારી સાથે ગમન કરવાથી એઓ મરણ પામ્યા છે. વળી મારામાં એઓની જે આસક્તિ રહી ગઈ છે, તે હું યમપૂરીમાં જઈને પૂર્ણ કરીશ, કારણ તેમ નહીં કરું તો મને દોષ લાગે. મારે હું જેમ તારા પુત્રોને મારા પુત્ર જેવા જાણું છું, તેમ તું પણ મારા પુત્રોને પોતાના સરખા જાણજે; અને સાવધાન થઈને તેઓની રક્ષા કરજે, એજ મારી ભલામણ છે. બીજું કંઈ હું કહેતી નથી. હવે આ માંડે શરીર કોઈ જીવે નહીં, એવી રીતે આ રાજાની સાથે મને બાળો નાખ, એજ માંડે પ્રિય છે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રજાણે કુંતિ પ્રત્યે બોલીને, યશસ્વિની એવી પાંદુરાળની ધર્મપત્નિ માદ્રીએ પોતાના સ્વામી સાથે ચિંતાના અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો.

વૈશંપાયન ઉવાચ—इत्युक्त्वा तं चिताग्निस्थं धर्मपत्नीनरर्षभं

मद्रराजकुतातूर्णं मन्वारोद्यशस्विनी ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुररणे गुर्जरभाषायां
पंचविंशत्यधिकશततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥

અધ્યાય ૧૨૬ મો. પાંડવોનું હસ્તિનાપુર આવવું.

વૈશંપાયન ઉવાચ—पांडोरुपरमं दृष्ट्वा देवकल्पामहर्षयः

ततो मंत्रविदः सर्वे मंत्रयां चक्रिरेभिधः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવી રીતે પાંડુરાજ સરણ પામ્યા, તેને જોઇને મંત્રને જાણનારા એવા દેવતા સરખા તે બધા મહર્ષિઓ પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા ને બોલ્યા કે, એ મહાત્મા અને મોટા યશવાળો પાંડુરાજ પોતાનું રાજ્ય તથા દેશ મૂકીને આ ઠેકાણે તપશ્ચર્યા કરતો થકો આપણી પાસે રહ્યો હતો. તે રાજ આ વખતે પોતાના બાળક પુત્રો તથા સ્ત્રીને આપણી સમીપ મૂકીને સ્વર્ગવાસી થયો. માટે તેના પુત્રો તથા સ્ત્રીને આપણે તેના દેશમાં પહોંચાડી તથા તે બેઉ સ્ત્રી પુરુષનાં અસ્થિ પણ લઇ જઇએ, એ આપણો ધર્મ છે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે મહર્ષિઓ પાંડુરાજ તથા તેની સ્ત્રીનાં અસ્થિ સાથે લઇને પાંડવો તથા કુંતિને હસ્તિનાપુરમાં બીજમ તથા ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે પહોંચાડવા માટે, તેજ વખતે આવ્યા. તે શ્રેષ્ઠાક કાળમાં કુરુજંગલ દેશમાં આવી પહોંચ્યા, ને હસ્તિનાપુર પાસે જઇ તેના મુખ્ય દરવાજા આગળ ઉતર્યા. પછી તે દરવાજાને તપસ્વીઓએ કહ્યું કે, બીજમ તથા ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર કર, કે પાંડુરાજના પુત્રો શહેરના દરવાજા પાસે આવી ઉતર્યા છે, ને તેઓની સાથે તેઓને મૂકવા આવેલા કેટલાક મહર્ષિઓ છે. તે સાંભળી તે દરવાજાને જઇને ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર કરી, જે સાંભળીને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ તથા શહેરના બધા મનુષ્યો વિસ્મય પામ્યા. પછી બે ઘડી દિવસ ચડ્યો તેટલામાં શહેરના ચારે વર્ણના મનુષ્યો તરેહવાર વાહનો ઉપર બેસીને પોતાના બાળક તથા સ્ત્રીઓ સહિત તે તપસ્વીઓનાં દર્શન માટે આવ્યા. તેથી તે ઠેકાણે ઘણી મીડ થઇ રહી. ત્યાં પાંડવોને જોઇ બધા રાજ થવા લાગ્યા. પછી બીજમ, સોમદત્ત, આલ્લીક, બુદ્ધિમાન ધૃતરાષ્ટ્ર, વિદુરજી, સત્યવતી, પાંડુરાજની મા અંબાલિકા, બધી રાજસ્ત્રીઓ સહિત ગાંધારી તથા દુર્યોધનાદિ ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો સર્વે પાંડવોની પાસે આવ્યા. તે મહર્ષિયોને જોઇ તેઓને પ્રણામ કરીને ત્યાં બેઠા, પછી બીજમે તે તપસ્વીઓની પૂજા કરી, ત્યારે તે બધા તપસ્વીઓમાં અત્યંત વૃદ્ધ, મોટી જટાવાળા, તથા મુગચર્મ જેણે ધારણ કર્યું છે, એવા એક મહર્ષિ ઉભા થઇને બોલ્યા કે, કુરુકુળનો કુમાર પાંડુરાજ કામ ભોગોને ત્યાગ કરી અહીંથી શતશૃંગ પર્વત પ્રત્યે આવ્યો હતો, ને ત્યાં પ્રલયચર્ચવ્રત પ્રાણીને રહેતો હતો. તેને સાક્ષાત્ ધર્મ થકી આ યુધિષ્ઠિર, વાયુ થકી મહાબળવાન એવો આ બીજમ અને ઇન્દ્ર થકી અર્જુન એ ત્રણ પુત્રો કુંતીને વિષે થયા, અને અશ્વીનીકુમારથી માદ્રીને વિષે આ નકુલ તથા સહદેવ થયા. એ પ્રમાણે પુત્રોને પામ્યા પછી તે પાંડુરાજ સ્વર્ગવાસી થયો, તેને સત્તર દિવસ થયા. તેની સાથે તેની માદ્રી સ્ત્રી પણ પોતાનું જીવિત ત્યાગ કરીને અગ્નિમાં બળી મુક. અમે તે બેઉનાં આ અસ્થિ લાવ્યા છીએ તે બંધો ને તેઓની ઉત્તર ક્રિયા આ પુત્રો અને કુંતીયે સહિત જોમ ઘટે તેમ કરો. એ ક્રિયા થઇ રહ્યા પછી એઓની પછવાડે એક પિતૃમેધ યજ્ઞ કરજો. એ પ્રમાણે કહીને તે તપસ્વીઓ બધાના દેખતાં ક્ષણ માત્રમાં અંતર્ધાન થઇ ગયા. વૈશંપાયન કહે છે—ઇન્દ્રજીના એલની પેટ, તે ઋષિઓ તથા સિદ્ધો આવીને પાછા અંતર્ધાન થઇ ગયા તે જોઇને બધા પરમ વિસ્મય પામ્યા.

ગંધર્વજનગરાકારં તથૈવાંતર્હતં પુનઃ

ઋષિસિદ્ધગણં, દૃષ્ટ્વા વિસ્મયં તે પરમંયયુઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि ऋषिसंवादे मुर्जर-भाषायां

पद्विंशत्यधिकतत्तमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥

અધ્યાય ૧૨૭ મો. પાંડુની ઉત્તરક્રિયા.

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ—પાંડો વિદુરસર્વાણિ પ્રેતકાર્યાણિ કારય

રાજવદ્રાજસિંહસ્ય માધ્યાશ્વેવ વિશેષતઃ ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર કહે છે—હે વિદુર ! રાજમાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજ તથા માદ્રીનું પ્રેત-
કાર્ય જેમ બીજા રાજાઓનું થતું હોય તેમ તું કરાવ. તેઓની પછગાડે પશુઓ, વસ્ત્રો,
વિવિધ પ્રકારનાં રત્નો તથા ધન સારી રીતે આપ. વૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી વિદુરે
કહ્યું કે, હીક તેમ કરું છું. એમ કહી બીજા સહિત વિદુરે સર્વ તૈયારી કરાવવા માંડી, ને
જ્યાં સંસ્કાર કરવાનું સ્થાન હતું ત્યાં પુરોહિત સાથે અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ, સુગંધિ પદાર્થો
તથા ઘી તંત્યાદિ અગાઉથી મોકલ્યાં. પછી એક પાલખીને સુંદર વસ્ત્ર, આભરણ તથા કેટલીક
જાતનાં સુગંધિ દ્રવ્યોથી શણગારી, તેમાં માદ્રી તથા પાંડુરાજનાં અસ્થિ સુંદર વસ્ત્રમાં
ઢાંકીને મૂક્યાં. અને તેઓની ઉપર ધોળું છત્ર તથા ચામર ધરીને તે પાલખી રાજ્યના કા-
રભારીઓ તથા સંપ્રદાઓ ઉપાડીને ચાલ્યા. તેની આગળ વાજીર વાગી રહ્યાં હતાં તથા
ગરીમ લોકોને ધન આપવામાં આવતું હતું. તે પાલખીની પછગાડે ચારે વર્ણો શોકાતુર થઈને
ચાલતા હતા. તે પાલખી ગંગાને કિનારે લઈ જઈને એક સારી જગ્યામાં બીજા મૂકવી;
ને તેઓનાં અસ્થિ ઉપર સુવર્ણના કળશથી પાણી છાંટીને સુગંધિ પદાર્થોનો લેપ કરાવ્યો.
પછી ધોળાં વસ્ત્ર ઓઢાડીને તે બેઠાં અસ્થિને અગ્નિમાં મૂકી સુગંધિ પદાર્થોએકરી વિધિથી
ઘી હોમીને બાળ્યાં. તે વખતે પાંડુરાજની મા અંબાલિકા રડતી રડતી પૃથ્વી ઉપર પડી
ગઈ, તે જોઈ તથા કુંતીને પણ રડતી જોઈને શેહેરના બધા લોકો દુઃખથી તપાયમાન થઈ
રડવા લાગ્યા, ત્યાં બીજા, વિદુર તથા બધા કૌરવો પણ અત્યંત વિલાપ કરવા લાગ્યા. પછી
તે બધાઓએ સ્ત્રીઓ સહિત પાંડુરાજને દાધાંજલી આપીને તેની જલક્રિયા કરી. હવે બા-
ળક પાંડવો શાય કરતા હતા, તેઓને બધા કારભારીઓએ મળીને સમજાવ્યા. પછી બાર
રાત્રી સુધી શેહેરની બહાર આનંદ જોઓનો જતો રહ્યો છે, ચિત્ત જોઓનું સ્વસ્થ નથી, એવા
શેહેરના બધા લોકો બાલકપર્યંત દુઃખ પામતા થકા પાંડવોની સાથે રહ્યા.

તદ્ગતાનંદમસ્વસ્થં માકુમારમદૃષ્ટવત્

વમૂવપાંડવૈઃસાર્થં નગરંદ્વાદશક્ષપાઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि पांडुदाहे गुर्जरभाषायां
सप्तविंशत्यधिकशतमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

અધ્યાય ૧૨૮ મો. બીમને નદીમાં નાંખી દીધો.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ કુંતી ચ રાજા ચ મીષ્મશ્વસહંધુમિઃ

દદુઃશ્રાદ્ધંતદાપાંડોઃ સ્વધામૃતમયં તદા ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી કુંતી, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા બીજા બધા સગાઓએ સહિત પાંડુ-
રાજનું શ્રાદ્ધ કર્યું, ને પોતાનું કુળ તથા હજારો બ્રાહ્મણોને જમાડીને બ્રાહ્મણોને કેટલુંક ધન
તથા જમીન આપ્યાં. એ પ્રમાણે શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયા થઈ રહ્યા પછી ધૃતરાષ્ટ્ર, બીજા તથા

ચેહેરના બધા લોકો પાંડવોને હસ્તિનાપૂરમાં લઇ ગયા. ત્યાં વ્યાસજી પણ પાંડુ રાજાનું મનજી સંભાળીને આવ્યા હતા તે પોતાની મા સત્યવતીને અત્યંત દુઃખી સંજોલી બેઠીને કહેવા લાગ્યા કે, કે મા ! આ વખત એવો આવે છે કે, જેમાં હવે દુઃખના દિવસો ધણા આવશે, તથા પૃથ્વી પણ રસ વગરની થઇ જશે. સર્વ લોકો કપટથી ભરેલા તથા પાપ આચરનારા થશે, તે ધર્મ, સતક્રિયા તથા રૂડા આચરણ છોડી દેશે. દુર્યોધનની અનીતિથી આપણું કુળ નાશ પામશે. માટે હે માતા ! યોગ ધારણ કરી તપોવનમાં જઇ તમે નિવાસ કરો, જેથી આપણા કુળનો ભયંકર ક્ષય તમારા જોવામાં આવે નહીં. તે સાંભળીને સત્યવતી અંબિકા પાસે જઇને કહેવા લાગી કે કે અંબિકા ! તારા પૌત્રના અન્યાયથી આપણું આખું કુળ પરિવાર સહિત ત્રાશ પામશે, એમ મેં સાંભળ્યું છે. માટે દુઃખથી પીડાતી એવી આ અંબિકાને લાગે હું વનમાં જઈ છું, ને તારી મરજી હોય તો તું પણ ચાલ. એવું સાંભળી અંબિકાએ પણ વનમાં જવાની હા કહી. પછી બીજમની આજ્ઞા લઇને સત્યવતી પોતાની બેઠે વહુઓને લઇને વનમાં ચાલી નીકળ્યાં. ત્યાં તે ત્રણે જણીઓ મોટું તપ કરી દેહ ત્યાગ કરીને પરમગતિ પ્રાપ્તી. વૈશંપાયન કહે છે—પછી વેદમાં કહ્યા પ્રમાણે પાંડવોને ઉપનયનાદિ સંસ્કાર કરવામાં આવ્યા, ને તેઓ પોતાના પિતાના ધરમાં રહેતા થકા મોટા થવા લાગ્યા. તેઓ ધૃતરાષ્ટ્રના સો પુત્રો સાથે હમેશ મુખે કરી રમતા હતા. તેમાં બધી બાળકીડાઓમાં પાંડવો ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોથી વધતા હતા. એકલો બીમસેન બધાઓને પોહોચતો, ને કાષ્ટ દાણે હર્ષથી તે સર્વ રમતા હોય ત્યારે દુર્યોધનાદિને તેઓની ચોટલીથી પકડીને પૃથ્વીપર ધસડતો હતો. તે એવો બળવાન હતો કે, જળકીડાની વખતે દુર્યોધન દશ ભાઇઓને બે હાથમાં પકડીને પાણીમાં ડુબડી મારી જતો, ને જ્યારે તેઓ મૂવા સરખા થાય ત્યારે મૂકી દેતો હતો. દુર્યોધનના ભાઇઓ જે વૃક્ષો ઉપર ફળ લેવા ચડ્યા હોય તે વૃક્ષોના શૂઝાં બીમસેન લાતો મારતો, જેથી તે વૃક્ષો કંપીને ફળ સહિત પડવા જોવા થઇ જતાં; તેથી ઉપર ચડેલા દુર્યોધનના ભાઇઓ ધીંહીને નીચે પડી જતા હતા. એ પ્રમાણે બીમસેન તેઓની સાથે રમતો હતો તેમાં તેને કંઇ દ્રોહ ભુલિ હતી નહીં, પણ દુર્યોધનાદિકોને તો તેનું બળ જોઇને અદેખાઇ મતી હતી. તેથી તેઓએ વિચાર્યું જે કુર્તિના ત્રણ પુત્રોમાં આ વચ્ચે જે બીમ છે, તે ધણો બળવાન છે, ને તે આપણી સાથે અદેખાઇ પણ કરે છે. માટે આપણે તેને ખૂબ નિંદા આવે એવું કરવું, ને જ્યારે તે ઉધી નય ત્યારે તેને ગંગામાં નાખી દેવો. આ અર્જુન તથા યુધિષ્ઠિર છે, તેઓને તો બળાત્કારથી બંધીવાન કરીશું. એ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને તે પાપીઓ કાષ્ટ લાગ જોવા લાગ્યા. પછી કાષ્ટ વખતે જળકીડા કરવા સાડ દુર્યોધને ગંગાને કઠિ ન્યાં સુંદર બગીચાવાળું પ્રમાણુકોટિ નામે સ્થાન છે, ત્યાં સુંદર તંબુઓ ઉભા કર્યાં. જેની ઉપર ખવળ તથા પતાકાઓ લૂટી રચાં હતાં, તે તંબુમાં તેણે જૂદા જૂદા રહેવાના ઓરડાઓ કરાવ્યા હતા. ત્યાં તેણે બધી જાતનાં પકવાનો કરવાનો હુકમ આપ્યો હતો. તે તૈયાર થઇ રૂઝાથી ચાકરાએ હસ્તિનાપૂરમાં જઇ તેને જણાવ્યું ત્યારે તેણે પાંડવોને યોદ્ધાપ્રીને કહ્યું કે, ગંગાને કિનારે આજે જલકીડા કરવા સાડ મેં તંબુઓ નાંખાયા છે, ને રસોઇ પણ ત્યાંજ કરાવી છે, માટે આપણે બધા ભાઇઓ ત્યાંજ જઇને જલકીડા કરીએ. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે પણ હા કહી. ત્યારે પાંડવો સહિત સૌ હાથીઓ ઉપર બેસીને ત્યાં ગયા, ગંગા કિનારે તે રમણીય બગીચો તથા

સુંદર તંત્રુઓની રચના જોઇને ધણુ રાજ થયા. પછી તેઓ સર્વ જન્મવા બેઠા ત્યારે સ્નેહથી એક બીજાના મોહોડામાં ખાવાનું આપવા લાગ્યા. તે લાગ જોઇને, ભીમસેનને આપવા માટે જે પદાર્થમાં વિષ નંખાવ્યું હતું, તે પદાર્થ પોતાના હાથમાં લઇ, દુર્યોધન ઉભો થઇને સ્નેહીની પેઠે મધુર વાણી બોલતો બોલતો, ભીમને ખવરાવવા લાગ્યો. તે અજાણ પણાથી ભીમે ખાધું. તે વખતે મનમાં પ્રસન્ન થઇને તે અધમ એવો દુર્યોધન પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો. પછી જમી રહ્યા એટલે સર્વ આનંદથી જલકીડા કરવા ગયા. તે રમતાં રમતાં સાંજ પડી ગઇ, ને તેઓ થાકી ગયા. ત્યારે બહાર નીકળી તેઓએ પોતાનાં વસ્ત્ર તથા આભરણો પહેર્યાં, ને વિચાર્યું કે આપણે આજની રાત અહીંજ રહીએ એમ વિચારી તેઓ સર્વે ત્યાં રહ્યા. પછી ભીમસેન બહુ થાકી ગયો હતો, ને તેને ઝેર પણ ચડવા માંડ્યું હતું, તથા શિતળ વાયુ વાતો હતો તેથી સુષ્ક ગયો, ને તરત બેભાન જેવો થઇ ગયો. ત્યારે તેની પાસે આવીને દુર્યોધને વનસ્પતિના વેલાઓએ કરી તેને બાંધીને જળમાં નાખી દીધો. પણ ભીમસેનને કંઈ ભાન નહીં હોવાથી જેવો પડ્યો તેવોજ પાણીને તળીએ જઇ બેઠો. ત્યાં નાગોનાં ભવન હશે, તેમાં નાગનાં બચ્ચાંઓ તેના શરીરથી દબાયાં ત્યારે કેટલાક ધણુ વિષવાળા નાગો પોતાની મોટી ડાઢોએ કરી ભીમને ડશવા લાગ્યા. તેથી દુર્યોધને ખવરાવેલું કાલકૂટવિષ તેના શરીરમાં ચડ્યું હતું તે ઉતરી ગયું. પણ તે સર્પોની ડાઢો તેના શરીરની ચામડી કઠણુ હોવાથી તેને ભેદી શકી નહીં. પછી ઝેર ઉતરી જવાથી ભીમસેન જાગી ઉઠ્યો, ને પોતાના શરીર ઉપર જે બંધન હતું તે કાપીને પોતાને જે નાગો કરડતા હતા, તેઓને પકડીને મારવા લાગ્યો. ત્યારે કેટલાક નાગો બીહીને નાશી ગયા ને ઈન્દ્રની ઉપમા અપાય એવા સર્પના રાજ વાસુકિ પાસે જઇને કહેવા લાગ્યા કે, હે નાગેન્દ્ર ! કોઇ મનુષ્યને કોઇએ બાંધીને પાણીમાં નાખી દીધો હશે, તે બેભાન થયેલો અમારી પાસે આવીને પડ્યો. ત્યારે અમે તેને કરડ્યા કે તરત તે જાગી ઉઠ્યો, તેથી અમને એમ લાગ્યું કે એણે ઝેર ખાધું હશે. પછી પોતાનું બંધન કાપીને તે અમને મારવા લાગ્યો, ત્યારે અમે નાશીને તમારી પાસે આવ્યા. તે કોણ છે, તે તમે આવીને જુઓ. તે સાંભળી નાગો સહિત વાસુકિ ત્યાં ગયો ને તેણે ભયંકર પરાક્રમવાળા મહાબાહુ ભીમને જોયો. એટલામાં વાસુકિની સાથે ગમેલો આર્યક નામનો નાગ, જે ભીમસેનના માતામહ શરસેનનો માતામહ થતો હતો, તે ભીમને જોઇ તેને મળ્યો ને તેની ઓળખાણુ કાઢાડી. તે જોઇ વાસુકિ નાગ ભીમની ઉપર પ્રસન્ન થયો ને તેણે આર્યકને પૂછ્યું કે, આપણે ભીમનું શું પ્રિય કરીયે ? એને ધન તથા રત્નો આપો. વાસુકિનું બોલવું સાંભળી આર્યક નાગ બોલ્યો કે, હે નાગેન્દ્ર ! બ્યારે તું પ્રસન્ન થયો ત્યારે એને ધન શું આપવું ! એને તો આપણા કુંડમાં રાખેલો રસ પાઓ, જે પીવાથી દશ હજાર હાથીઓ જેટલું બળ આવે છે; માટે એ જેટલો રસ પીએ તેટલો એને પીવા લો. ત્યારે વાસુકિએ કહ્યું કે ભલે તેમ થાઓ. પછી નાગોના કહેવાથી ભીમસેન પવિત્ર થઇ પૂર્વ દિશા તરફ પોતાનું મુખ રાખીને રસ પીવા મંડ્યો, તે એકજ ઘુંટડામાં તે આખો કુંડ પી ગયો. એ પ્રમાણે તેણે આઠ કુંડો પીધા. પછી જરૂરમાં જઇને દિવ્યશક્તિ ઉપર શત્રુને દમન કરનાર મહાબાહુ ભીમસેન સુખે કરી મૃતો.

તતસ્તુ શયનો દિવ્યે નાગદંતે મહાભુજઃ

અદ્વેતમીમસેનસ્તુ યથા સુલ્ભમાર્દ્રમઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीमसेनरसपाने गुर्जरमा-
षायां अष्टाद्विंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૨૮ મો. ભીમ જીવતો થઈ આવ્યો.

वैशंपायन उवाच--ततस्तेकौरवाः सर्वे विना भीमं चपांडवाः

वृत्तक्रीडाविहारास्तु प्रतस्थुर्गजसाहवयम् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે સમાપ્ત થઈ છે જલક્રીડા જેની, એવા કૌરવો તથા પાંડવો સર્વે ભીમ વગર હસ્તિનાપુરમાં જવા તૈયાર થયા ને તેને માટે તેઓએ એવું ધાર્યું કે, તે આપણી આગળથી હસ્તિનાપુરમાં ગયો હશે. એમ ધારીને તેઓ રથ, ઘોડા તથા હાથી ઇત્યાદિ વાહનો ઉપર બેસીને હસ્તિનાપુરમાં ગયા. તે વખતે પાપી દુર્યોધન, ભીમસેનના નાશ થયો એમ માનીને પોતાના ભાઈઓ સહિત ખુશી થયો. ભાઈઓ ઉપર રનેહ રાખનાર યુધિષ્ઠિર રાજા પોતાની મા પાસે જઈ તેને પ્રશ્નામ કરી પૂછવા લાગ્યા કે, હે મા ! અહીં ભીમ આવ્યો છે ? શું દેખાતો નથી, તે શું અહીં પણ નથી આવ્યો ? ત્યારે ક્યાં ગયો હશે ? અમે ત્યાંથી ચાલ્યા ત્યારે બધા બગાડ્યાઓમાં તેને જોયો પણ દીઠો નહીં; ત્યારે અમારી આગળ ગયો હશે, એમ ધારી વ્યાકુળ થઈ અમે અહીં આવ્યા, માટે શું તે અહીં આવીને ક્યાંય ગયો છે ? વા તમે ક્યાંય તેને મોકલ્યો છે ? તે કહે. કારણ હે મા ! તે બહોળ શરવીર છે, તેથી તેના જીવિત વિષે મને મોટો ભય રહે છે. તે ક્યાંય સુધી રહ્યો હશે, એમ હું માનતો નથી. તે જીદિમાન યુધિષ્ઠિરનું બોલવું સાંભળી કુંતીએ હાહાકાર કર્યો, ને તેને કહ્યું કે, હે પુત્ર ! તે હજી સધી આવ્યો નથી માટે જલક્રીડા તારા ભાઈઓ સહિત તેને જો-
ળવાનો યત્ન કર. યુધિષ્ઠિરને એમ કહીને કુંતીએ વિદુરજીને બોલાવ્યા ને તેઓને કહ્યું કે, હે વિદુર ! ભીમસેન દેખાતો નથી તે ક્યાં ગયો હશે ? બગાડેથી આ સર્વ ભાઈઓ બેગા આવ્યા પણ મહાબાહુ ભીમસેન આવ્યો નથી માટે મને એવું લાગે છે કે, રાજ્યનો લોભી, કૂર, નિર્લજ્જ તથા તુચ્છ જીદિવાળો દુર્યોધન તેને જેમ શકતા નથી, તેથી કદાચ ક્રોધથી તેણે તેને મારી તો નહીં નાખ્યો હોય ? એવા વહેમથી મારું ચિત્ત વ્યાકુળ થઈને જણે બળતું હોયની એવું થાય છે. તે સાંભળી વિદુરજી બોલ્યા કે, હે કલ્યાણી ! એમ બોલો માં, ને આ બાકી રહેલા ચાર પુત્રોની રક્ષા કરો. કદાચ આપણે પૂછવા જઈશું તો તો આ બાકી રહેલા પુત્રોને પણ તે મારી નાખશે. તમારા પુત્રો મોટા આમુખવાળા છે, એમ મહામુની-
ઓએ કહેલું છે. માટે તમારો પુત્ર આવીને તમોને રાજી કરશે, તેની ચિંતા કરો માં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે કુંતીને સમજાવીને, વિદુરજી પોતાને ઘેર ગયા ને કુંતી પોતાના પુત્રો સહિત ભીમની ચિંતા કરવા લાગી. હવે ત્યાં-જરૂરમાં સુતેલો ભીમસેન, જ્યારે પિધેલો રસ પચી ગયો ત્યારે જાગી ઉઠ્યો. તેને જેમ બધા સર્પો તેની સાંત્વના કરતા કરતા બોલ્યા કે, હે મહાબાહો ! આ પરાક્રમી રસ તે પીધો છે, તેથી દશહજાર હાથીઓ જેટલું તારામાં બળ થશે. યુદ્ધમાં કોઈ તારી સામે ઉભો રહી શકશે નહીં. હે કુરુકુળમાં શ્રેષ્ઠ ! હવે આ દિવ્યજનમાં સ્નાન કરીને તું તારે ઘેર જ, કારણ તારા ભાઈઓ તારા વગર તપાયમાન થતા હશે. પછી તેઓના કહેવા પ્રમાણે નાહિ પવિત્ર થઈને ભીમસેને તેઓએ

આપેલું અન્ન આધું, અને તેઓની રજા હઇ તેઓ તરફથી આશિર્વાદ સંમીને પોતાને ઘેર જવાની મંજૂ કરી. ત્યારે નાગોએ તેને પાણીમાંથી બાહાર કાઢીને, જે બગીચા આગળથી તેને દુર્યોધને નાખ્યો હતો, તેજ બગીચા પાસે મૂક્યો; પછી તરતજ તેના દેખતાં તેઓ અંતર્ધાન થઇ ગયા. પછી મહાબળવાન ભીમસેન ત્યાંથી ઉઠીને પોતાની મા પાસે ગયા. ત્યાં જઇ તેણે પોતાની મા તથા મોટા ભાઇ યુધિષ્ઠિરને પ્રશ્નમાં કર્યો. પોતાથી નાના ભાઇઓનું મસ્તક સુંધું એજ પ્રમાણે તેઓ પણ તેને મળ્યા ને તે આવ્યો તેથી બહુ રાજ થયા. પછી ભીમસેને દુર્યોધને જેવી રીતે તેને ઝર આપી બાંધીને જળમાં નાખી દીધો હતો, તે બધી હકીકત કહી દેખાડી અને નાગ લોકમાં પણ જે હકીકત બની હતી તે પણ કહી. તે સર્વ હકીકત સાંભળીને યુધિષ્ઠિરે ભીમને કહ્યું કે, એ વાત તારે મનમાં રાખવી, ને કોઇ કાળે પણ બાહાર કાઢાડવી નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—ત્યારથી યુધિષ્ઠિર પોતાના ભાઇઓ સહિત સાવધાન થઇને રહેતા. વળી કોઇ કાળે ભીમસેનના ભોજનમાં દુર્યોધને તીક્ષ્ણ એવું કાળકૂટ વિષ ફરીથી નાંખાવ્યું હશે, પણ તે ભીમસેનને પચી ગયું. એ પ્રમાણે દુર્યોધન, કર્ણ, તથા શકુનિ પાંડવોને મારવાની અનેક તરેહની તજવીજો કરતા. તે બધું પાંડવો જાણતા હતા. તોપણ વિદુરજીની સલાહથી કોઇને કહેતા નહીં. પછી તે બધા છોકરાઓને રમતાં રમતાં મસ્ત થઇ ગયેલા જોઇને, તેઓને બચાવવા માટે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ કોઇ ગૌતમ નામે ઋષિને બોલાવીને તેઓના સ્વાધિનમાં સોંપ્યા. તે ગૌતમ ઋષિ ધાસના બોથામાં ઉત્પન્ન થયેલા અને વેદ તથા શાસ્ત્રના અર્થને જાણનારા હતા. તેઓ કૃપાચાર્ય પણ કહેવાતા હતા. તેઓ પાસેથી તે કુરુકુળના કુમારો ધનુર્વેદ શીખ્યા.

શરસ્તંગ સમુદ્ભૂત વેદશાસ્ત્ર્યપારંગ

અધિજગ્મુષ્ઠ કુરવો ધનુર્વેદ કૃપાસુતે ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीमप्रत्यागमने गुर्जरभाषायां जनत्रिभदधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

૪૪૪૪૪૪૪૪૪૪૪૪

અધ્યાય ૧૩૦ મો. કૃપાચાર્યની ઉત્પત્તિ.

जनमेजय उवाच—अपत्यापे मम ब्रह्मन् संभववक्तुमर्हसि

शरस्तंगात्कथं जज्ञे कथं चाऽस्त्राण्यवाप्तवान् ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મન! કૃપાચાર્યની ઉત્પત્તિ તમે મને કહેવા યોગ્ય છો. તેઓ ખડના બોથામાંથી કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા તથા અસ્ત્ર વિદ્યા ક્યાંથી બળ્યા ? વૈશંપાયન કહે છે—મહર્ષિ ગૌતમનો શરદ્વાન નામે પુત્ર હતો, તેને નાનપણથી માણે ફેંકવામાં ધણી પ્રીતિ હતી. તેવી પ્રીતિ તે વેદ બજાવવામાં રાખે નહીં. જેમ બ્રહ્મચારીઓ તપશ્વર્ષીથી વેદ બજે, તેમ તે તપશ્વર્ષીથી બધી અસ્ત્ર વિદ્યા શીખ્યો. તે એક તો ધનુર્વેદમાં ધણી હુશિઆર ને વળી ધણું તપ કરતો તેથી તેના તપમાં વિદ્ય કરવા માટે ઇન્દ્રે, કોઈ જાનપદી નામે દેવકન્યા હશે, તેને તેની પાસે મોકલી. ત્યારે તે કન્યા એક વસ્ત્ર ધારણ કરી તે શરદ્વાનના રમણીય આશ્રમમાં જઈને તેને લોભાવવા લાગી. તેને જોઈને શરદ્વાન મોહ પામી ગયો તેથી તેના હાથમાંથી ધનુષ તથા બાણો પડી ગયા; ને તેનું શરીર ઘુળવા લાગ્યું.

પણ પોતે જ્ઞાની હોવાથી અને તપના સામર્થ્યથી ધૈર્ય રાખીને ઉભો રહ્યો. પણ તે કન્યાને જોઇ તેના મનમાં જે વિકાર થયો તેથી તેનું વીર્ય પડી ગયું, જે તેના ગજુવામાં આવ્યું નહીં. પછી તે પોતાના ધનુષ્ય બાણે, મૃગયર્મ તથા કન્યાને મૂકીને પોતાના આશ્રમમાંથી નાસી ગયો. હવે તેનું જે વીર્ય પડ્યું, તે ધાસના બોધા ઉપર પડ્યું હતું. પડતા માત્રમાંજ તેના બે ભાગો થઇ ગયા. તેથી તેમાંથી એક કન્યા ને એક પુત્ર થયાં. તેટલામાં શાંતનુ રાજા મૃગયા કરવા નીકળ્યા હશે, તેનો કોઈ સીપાઇ તેઓની પાસે નીકળી આવ્યો; ને તે જોડલાને જોઇ તથા ત્યાં ધનુષ બાણ તથા મૃગયર્મ પડેલાં જોઇને, તેણે વિચાર્યું કે, આ કોઇ ધનુર્વેદ જાણનારા બ્રાહ્મણનાં છોકરાં છે, એમ વિચારી શાંતનુ રાજાને તે બતાવ્યાં. ત્યારે તે રાજાએ દયાથી તે જોડણું ઉપાડી લીધું ને તેઓને પોતાનાં છોકરાંની પેઠે મજીને પોતાને ઘેર લઇગયો. પછી તેઓનાં બધાં વૈદિક સંસ્કારો પણ કરાવ્યાં. એ પ્રમાણે પ્રતીપ રાજાના પુત્ર શાંતનુએ કૃપા કરીને બાળકાને હિરેરી મોટાં કર્યાં, તેથી તેણે તેઓનાં કૃપ અને કૃપી, એવાં નામો પાડ્યાં. હવે તે શરદાન તો પાછો પોતાને આશ્રમે આવી ધનુર્વેદમાં તત્પર થયો; ને શાંતનુ રાજાએ બાળકાને મોટાં કર્યાં, તે વાત તેણે તપે કરીને જાણી ત્યારે તે બાળકા પાસે આવીને તેણે પોતાનું ગોત્રાદિક કહ્યું અને તે કૃપને ચાર પ્રકારનો ધનુર્વેદ, વિવિધ પ્રકારનાં શાસ્ત્રો તથા પોતે બીજું જે કંઈ જાણતો હતો તે બધું લખાવ્યું. તેથી થોડક કાળમાં તે કૃષ પરં આચાર્ય પદવીને પામ્યો. તે કૃષાચાર્ય પોતાના ગોત્રથી ગૌતમ પણ કહેવાતા હતા. તેની પાસેથી મહારથી ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો, પાંડવો, યાદવો તથા બીજા દેશોથી આવેલા ક્ષાત્રિયો ધનુર્વેદ લખ્યા. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પૌત્રો કૃષાચાર્ય પાસેથી લખ્યા, તોપણ તેઓને વિશેષ લખાવવા માટે બીજા, કોઇ બાણ તથા અસ્ત્રવિદ્યા જાણનારા, દેવ સરખા પરાક્રમી તથા ભુદિમાન એવા આચાર્યની હમેશા પૂછપરછ કરતા હતા. કારણ તેઓ કહેતા કે, મહા બળવાન કૌરવ પાંડવોને કોઇ સાધારણ પુરુષ લખાવી શકે તેમ નથી. એટલામાં ભરદ્વાજના પુત્ર દ્રોણાચાર્ય તેઓના જાણવામાં બધા વિદ્વાન આવ્યાથી, તેઓએ તેનો શાસ્ત્ર પ્રમાણે સારી રીતે સત્કાર કરીને, કૌરવ પાંડવોને લખાવવા માટે તેના સ્વાધિનમાં આપ્યા. ત્યારે પ્રસન્ન થઇને દ્રોણાચાર્ય તે છોકરાઓને ધનુર્વેદ શિખવવા લાગ્યા તેથી તેઓ થોડક કાળમાં સર્વ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ અને મહા પરાક્રમી થયા, જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મણ ! તે પરાક્રમી દ્રોણાચાર્ય કેના પુત્ર હતા ? ને તેઓ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયા હતા ? તેઓ અસ્ત્રવિદ્યા કેની પાસેથી લખ્યા હતા ? તથા તેઓનું કુર દેશમાં આવવું કેમ થયું ? અને અસ્ત્રવિદ્યા જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો તેઓનો પુત્ર અશ્વત્થામા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થયો ? એ સર્વ હું સાંભળવા ઇચ્છું છું, માટે વિસ્તારથી કહો. વૈશંપાયન કહે છે—કોઇ તીક્ષ્ણ મતવાળા ભરદ્વાજ નામે ઋષિ ગંગાદારમાં વસતા હતા. તે કોઈ સમય મહર્ષિઓ સહિત ગંગાજીમાં સ્નાન કરવા ગયા હશે, ત્યાં તેઓની પેઢેલાં રૂપ યૌવન સંપન્ન તથા મદોન્મત એવી ધૃતાચી નામે અપ્સરા નાહી કિનારે ઉભી હતી. તેટલામાં વાયુ વાવાથી તેનું વસ્ત્ર ખસી ગયું. તેથી તેને વસ્ત્ર રહિત જોઇને ભરદ્વાજ ક્રમાતુર થયા, ને તેઓનું વીર્ય પડી જવા લાગ્યું. જે તેઓએ એક દ્રોણ નામના યજ્ઞપાત્રમાં રાખ્યું. તેમાંથી દ્રોણ થયા, જે અંગે સહિત વેદો લખ્યા. હવે પૂર્વે ભરદ્વાજે અમિના પુત્ર અમિવેશને આગ્નેયાસ્ત્ર શિખવ્યું હતું, તેથી જ્યારે દ્રોણ ઉત્પન્ન

થયા, ત્યારે પોતાના ગુરુપુત્ર જાણીને તે અગ્નિવેશે તેને આગ્નેયાસ્ત્ર શિખવ્યું. તે ભરદ્વાજનો મિત્ર કાંઈ પૃષ્ઠત્ત્વે એવે નામે જિત્તર પાંચાલ દેશનો રાજા હતો તેનો દુપદ નામે પુત્ર હતો. તે હમેશ ભરદ્વાજને આશ્રમે જઈને દ્રોણની સાથે રમતો, તથા ભણતો પણ હતો. પછી જ્યારે પૃષ્ઠત્ત્વ રાજા મરણ પામ્યો, ત્યારે તે મહાબાહુ દુપદને તેના પિતાનું રાજ્ય મળ્યું. તેટલામાંજ ભરદ્વાજ પણ કાળને વશ થયા. પછી દ્રોણ પોતાના પિતાનાજ આશ્રમમાં રહીને તપ કરતા. કાંઈ સમય તેઓને એવો વિચાર આવ્યો કે, પુત્ર વગર આપિતૃઓ દુઃખ પામશે; એમ વિચારી તેઓ પુત્ર વારતે શરદાનની કન્યાને પરણ્યા. તે કન્યા ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખનારી હતી અને અગ્નિહોત્ર તથા પોતાના ધર્મમાં પ્રીતિમાન રહેતી હતી. તેને અશ્વત્થામા નામે પુત્ર થયો. તે જન્મતાંવેત ઉચ્ચેશ્વરા ઘોડાની પેઠે શબ્દ કરવા લાગ્યો. તે સાંભળી અંતરિક્ષમાં રહેલા અદૃશ્ય જૂતો બોલ્યા કે, ઘોડાની પેઠે સર્વ દિશાઓમાં સાંભળાય એવો આણે શબ્દ કર્યો, માટે આ બાળકનું અશ્વત્થામા નામ પડશે. એ પ્રમાણે પોતાને બાળકની પ્રાપ્તિ થઈ તેથી દ્રોણાચાર્ય ધણા ખુશ થયા. પછી તેઓની ધનુર્વેદ ભણવાની ઇચ્છા થઈ. તેવામાં તેઓએ સાંભળ્યું કે, સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, એવા મહાત્મા જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ બ્રાહ્મણોને ધન આપે છે, તથા દિવ્ય એવી અસ્ત્રવિદ્યા પણ શિખવે છે. એવું સાંભળીને પોતાના શિષ્યો સહિત તે મોટા તપવાળા દ્રોણાચાર્ય મહેન્દ્ર પર્વતમાં પરશુરામ પાસે ગયા, ને તેઓને સાષ્ટાંગ દંડવત પ્રણામ કર્યા. તે વખતે પરશુરામ બધું ધન બ્રાહ્મણોને આપી ચૂક્યા હતા, ને વનમાં જવાની તૈયારી કરતા હતા. ત્યાં દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, હું ભરદ્વાજ ઋષિથી ઉત્પન્ન થયો છું ને માઈ નામ દ્રોણ છે. તે કંઈ તમારી પાસેથી યાચના કરવા આવ્યો છું. તે સાંભળી ક્ષત્રિયોને મારનાર મહાત્મા પરશુરામ બોલ્યા કે, બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ, તું બલે આવ્યો ને જે તારી ઇચ્છા હોય તે કહે. ત્યારે દ્રોણ બોલ્યા કે, હે મોટા વ્રતવાળા ! મને ધણું ધન જોઈએ છે તે આપો. પરશુરામ બોલ્યા કે, મારી પાસે જે કંઈ ધન હતું તે બધું મેં બ્રાહ્મણોને આપી દીધું, ને સમુદ્ર પર્યંત પૃથ્વી કશ્ચપ ઋષિને આપી દીધી. હવે તો ફક્ત માઈ શરીર મારી પાસે રહ્યું છે તથા વિવિધ પ્રકારનાં શસ્ત્રઅસ્ત્રની વિદ્યા રહી છે. માટે એ બેમાંથી જે તને જોઈએ તે માગ. દ્રોણ બોલ્યા કે, હે ભાર્ગવ ! પ્રયોગ તથા રહસ્યે સહિત સમગ્ર અસ્ત્રવિદ્યા આપો. ત્યારે પરશુરામે તે દ્રોણને સમગ્ર અસ્ત્રવિદ્યા ભણાવી. તે સર્વે બાળીને સિદ્ધ કર્યાં છે અસ્ત્રો જેણે, એવા તે બ્રાહ્મણમાં શ્રેષ્ઠ દ્રોણાચાર્ય પ્રસન્ન થઈને પોતાના પ્રિય મિત્ર દુપદ પાસે ગયા.

પ્રતિગૃહ્યતુ તત્સર્વ કૃતાસ્ત્રો દ્વિજસત્તમઃ

પ્રિયં સન્નાયં સુપ્રીતો જગમ દુપદં પ્રતિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रोणस्यभार्गवादसप्तमोऽध्यायः ॥ १३० ॥

અધ્યાય ૧૩૧ મો. દ્રોણ ને દુપદ.

वैशंपायन उवाच—ततो द्रुपदमासाद्य भारद्वाजः प्रतापवान्

अब्रवीत्पार्थिवं राजन् सन्नायं विद्धि मामिह ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે પ્રતાપવાન એવા ભરદ્વાજના પુત્ર દ્રોણાચાર્ય દુપદરાજ પાસે જઈને બોલ્યા કે, હે રાજન્ ! મને તારા મિત્ર જાણુ. એવું દ્રોણનું હર્ષથી બોલવું તે પાંચાલ દેશના રાજથી સહન થયું નહીં. ત્યારે તેણે ક્રોધથી બ્રહ્મટિ ચઢાવી તથા લાલ નેત્રા કરીને, ઐશ્વર્યના મદથી તેને કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણ ! તને બોલવાની ખબર નથી. કારણ અહીં આવીને તે' મને જોરથી કહ્યું કે, “ મને તારા મિત્ર જાણુ. ” હે મંદબુદ્ધિવાળા ! મોટા રાજાઓને દરિદ્રો સાથે ક્યારે પણ મિત્રાઈ હોતી નથી, ને કદાચ હોય છે તો, કાળે કરીને જેમ માણસ જીવું થાય છે તેમ જીવું થઈ જાય છે. તેજ પ્રમાણે હું સમર્થની સાથે પૂર્વે જે તારે મિત્રાઈ હતી, તે હવે જીવું થઈ ગઈ. મિત્રાઈ કંઈ હમેશ સરખી રહેતી નથી, કારણ કાળે કરી જૂદા પડવાથી અથવા ક્રોધથી તે ઓછી થઈ જાય છે, માટે એ આપણું જીવું સખાપણું જવા દે. પૂર્વે જે તારી સાથે મારી મિત્રાઈ હતી, તે ક્રૂર રમવા વાસ્તે હતી. વિદ્વાનનો મિત્ર જેમ મૂર્ખ હોતો નથી, ને શરવીરનો મિત્ર નપુંસક હોતો નથી. તેમ ધનવાનનો મિત્ર દરિદ્ર હોય નહીં ત્યારે પૂર્વની મિત્રાઈ શું કામ યાદ કરવી જાઈએ ? જેઓને સરખું ધન હોય અથવા જેઓ સરખું શાસ્ત્ર જાણતા હોય, તેઓ ખેડેને પરસ્પર મિત્રાઈ તથા સંબંધ થાય. પણ ધનવાન અને દરિદ્રનો સંબંધ થાય નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે દુપદ રાજનાં કઠોર વચન સાંભળીને પ્રતાપવાન એવા ભરદ્વાજના પુત્ર બે ઘડી વિચાર કરીને કૌપાયમાન થયા; ને દુપદ રાજનો મદ કેમ ઉતારવો, તે વિષે નિશ્ચય કરી તેની સાથે મનમાં વેર રાખીને તેઓ હસ્તિનાપૂરમાં ગયા. ત્યાં જઈ કૃપાચાર્યને ઘેર ઉતર્યા, ને કાંઈ જાણું નહીં તેમ ત્યાં છૂપા રહ્યા. એમ છૂપી રીતે રહેતાં કેટલાક દિવસો ગયા, પછી કાંઈ સમય કૌરવ પાંડવાદિ બધા રાજકુમારો ભેગા થઈ હસ્તિનાપૂરની બહાર મોઢાં દડે રમતાં રમતાં તેઓની મોઢાં કાંઈ પાણી વગરના ફૂવામાં પડી ગઈ, તે કહાડવા માટે તે રાજકુમારોએ ઘણો યત્ન કર્યો, પણ તે મોઢાં નિકળે એવે કાંઈ ઉપાય તેઓને સૂઝ્યો નહીં. ત્યારે ઉદાસ થઈને તેઓ એકબીજાની તરફ જોવા લાગ્યા. તેટલામાં શ્વેત જેના કેશ થઈ ગયા છે તથા શરીરનો રંગ જેનો કાળો છે એવા એક દુબળા દ્રોણ નામે બ્રાહ્મણને પોતાની નજીકમાં જોવાથી તેઓ તેની પાસે ગયા. તે જોઈ દ્રોણાચાર્ય હસીને બોલ્યા કે, અરે ! તમારા ક્ષત્રિયોનાં બળ તથા અસ્ત્રવિદ્યાને ધિક્કાર છે. કારણ ભરતવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા તમે શું આ મોઢાં ફૂવામાંથી બહાર કહાડી શકતા નથી ! હું આ એક તો તમારી મોઢાં તથા બીજી આ મારી વીંટી જે હું હમણાં તમારા દેખતાં ફૂવામાં નાખું, તે બેઉ કહાડી આપું ને મને બોજન આપજો. એમ કહી દ્રોણાચાર્યે પોતાની વીંટી તે ફૂવામાં નાખી દીધી. ત્યારે કુંતિના પુત્ર યુધિષ્ઠિર દ્રોણ પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણ ! કૃપાચાર્ય જે કહેશે તો તમોને નિરંતર બોજન આપીશું. તે સાંભળી દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, આ મારા હાથમાં જે સળીયો છે, તે મેં મંત્રેલી છે તેનું પરાક્રમ જુઓ. એમ કહી દ્રોણાચાર્યે પ્રથમ એક સળીએ કરી મોઢાંને બેઠી. પછી તે સળીને બીજી સળીએ કરી અને તેને ત્રીજીએ, એ પ્રમાણે જ્યાં સુધી ફૂવાના કાંઠા આગળ તે સળીઓ એક બીજાને વળગતી વળગતી આવી, ત્યાં સુધી દ્રોણાચાર્યે બેઠી. અને તે છેઠી સળીને પકડીને મોઢાં કહાડી લીધી. વૈશંપાયન કહે છે—તે જોઈને બધા રાજકુમારો વિસ્મય પામીને બોલ્યા કે, વીંટી પણ જાલદીથી કહાડી આપો. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય તે વીંટી ઉપર

એક એવા બાણ ફેંક્યો કે, જે બાણ તે વીટીને વીંધીને તે સહિત પાછો ફરવાની બાહાર આવ્યો. પછી તે વીંટી દ્રોણાચાર્યે રાજકુમારોને આપી, તે જોઇ તે બોલ્યા કે, હે બ્રાહ્મણ ! અમે તમોને વંદન કરીએ છીએ. આવી વિદ્યા તમારા વગર બીજો કાષ્ટ બાણજો નહીં હશે ! તમે કાણ છો ? ને અમે તમારું શું પ્રિય કરીએ ? તે કહ્યો. વૈશંપાયન કહે છે—તે રાજકુમારોનાં એવાં વચન સાંભળી દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, આ વાત તમારે મહાત્મા ભીષ્મને કહેવી, જેથી તે મારા શુભેથી અને ઓળખી કાઢશે. તે સાંભળી બધા રાજકુમારો ભીષ્મની પાસે ગયા, ને તેઓએ દ્રોણાચાર્ય સંબંધી સર્વ હકીકત તેને કહી સંભળાવી. ત્યારે ભીષ્મે જાણ્યું કે, એવું કામ કરનાર દ્રોણ વગર બીજો હોય નહીં. માટે તેઓનેજ આ છોકરાઓના શુર કરવા યોગ્ય છે. એમ વિચારી દ્રોણાચાર્યને પોતાને ઘેર બોલાવી, તેઓના રૂડી રીતે સત્કાર કરીને, શસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા ભીષ્મે તેઓને પૂછ્યું કે, હે બ્રહ્મણ ! આ હસ્તિનાપુર ખાતે આપનું આવવું કેમ થયું ? તે સાંભળ દ્રોણ બોલ્યા કે, અમિવેશ અપિતી પાસે અસ્ત્રવિદ્યા શિખવા માટે પૂર્વે બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળીને હું ધણી વર્ષ સુધી રહ્યો હતો. ત્યાં પાંચાલ દેશનો રાજકુમાર દુપદ પશુ તેજ શુર પાસે અસ્ત્રવિદ્યા શિખવા રહ્યો હતો. તેની સાથે મારે ઘણી મિત્રાઇ થઈ હતી, તેથી અમે બેઉ હમેશ સાથેજ ફરતા ને અભ્યાસ પશુ બોલો કરતા હતા. તે મને કહેતો કે, “ હે દ્રોણ ! હું મારા મહાત્મા પિતાને ઘણેજ પ્રિય છું, માટે તે જે મને રાજ્ય આપશે, તે તુંજ ભોગવજે, એ હું સોગન ખાધને કહું છું. અને હું તો તું જે મને આપશે તે ભોગવીશ. ” એ પ્રમાણે દુપદ બોલતો, ને પછી અસ્ત્રવિદ્યા શિખીને તે પોતાને દેશ ગયો, અને મેં તેનાં વચન સંભારી રાખ્યાં. પછી પુત્રના લોભ વાસ્તે હું અગ્નિહોત્રમાં તત્પર તથા મોટા વ્રતવાળી કૃપી નામની કન્યાને પરણ્યો. તેથી મને સૂર્ય સરખા તેજવાળો અશ્વત્થામા નામે પુત્ર થયો. તે ધનવાનોના છોકરાઓ સાથે રમવા જતો. કાંઈ સમય તેઓને ગાયનું દૂધ પીતાં જોઇ તે ઘેર આવીને રડ્યો. ત્યારે કાંઈ ઘણી ગાયોવાળા બ્રાહ્મણ પાસેથી એક ગાય મેળવવા વાસ્તે હું દેશમાં ફરવા નીકળ્યો. પશુ જ્યાં જાજાં ત્યાં મારા મનને એવું થાય કે, “ હું તેની પાસેથી ગાય માગીશ તો તેના કુટુંબમાં દૂધનો સકાચ પડશે, માટે તે ઠીક નહીં. ” એમ જાણીને હું દેશો દેશમાં ફર્યો, પણ ક્યાંય ગાય મળી નહીં, ત્યારે પાછો ઘેર આવ્યો. પછી તે બીજા છોકરાઓ અશ્વત્થામાને લોટનું પાણી કરીને “ આ દૂધ છે ” એમ કહેતા. તેને દૂધ સમજીને અશ્વત્થામા પી જતો, ને “ મેં પશુ પીધું ” એમ કહી તેઓની આશ્ચર્ય નાચતો. તે જોઇ તે છોકરાઓ હસ્તા હતા. અને ગામના માણસો પણ બોલતા કે, નિર્ધન એવા દ્રોણને ધિક્કાર છે, કારણ એનો પુત્ર દૂધની તૃષ્ણાથી લોટનું પાણી પીને “ મેં દૂધ પીધું ” એમ કહી ખુશીથી નાચે છે, તો પશુ એ ધન મેળવતો નથી મહાત્મા ભીષ્મ એવાં વચન મારાથી સહન થયાં નહીં, ત્યારે જો કે મેં કાંઈ કાળે, ધતની ઇચ્છાથી પાપિષ્ઠ એવી પારકી સેવા ન કરી હતી, તોપણ દુપદ રાજા રાજ્ય ઉપર બેઠો છે, એવું સાંભળીને મારા પુત્રના પ્રિય વાસ્તે, હું મારી સ્ત્રી સહિત પુત્રને સાથે લઇ, તેણે કહેલાં વચન યાદ કરી ખુશી થઇને તેની પાસે ગયો. ત્યાં મિત્રની પેઠે હું તેની પાસે જઇ બોલ્યો કે, આ મને તારો મિત્ર જણ્યું, તેં મને પૂર્વે કહેલું છે કે, “ મને જે રાજ્ય મળશે, તે તુંજ ભોગવજે, ” તે વાસ્તે હું અહીં આવ્યો છું. તે સાંભળી હસીને જેમ કાંઈ હસ્યા

આજુસને કહે તેમ તેણે અને કહ્યું કે, તને બોલતાં આવડતું નથી, કારણ કે એકાએક આ-
વીને તું કહે છે કે, “ મને તારો મિત્ર જાણ. ” વળી રાજ્ય વાસ્તે મેં વાયદો કર્યો છે
એમ જે તું કહે છે તે હું જાણતો નથી. એમ કહી તેણે બીજાં પણ સહન ન થાય એવાં
ધણિક કઠોર વચનો અને સંભળાવ્યાં. પછી છેવટ તેણે કહ્યું કે, “ જે તારી ઇચ્છા હોય
તો તને એક રાત્રિનું ભોજન આપું. ” દુપદનાં એવાં કઠણ વચન સાંભળી મને ધણો ક્રોધ
મહો ને મારા મનમાં તેના વાસ્તે મેં કંઈ નિશ્ચય કર્યો, જે હું થોડાક કાળમાં કરી બતા-
વીશ. પછી આ સહિત હું કાંઈ ગુણવાન શિષ્યોને લણાવવા માટે આ કુરૂ દેશમાં હસ્તિના
પૂર પ્રત્યે તમારી પાસે આવ્યો. હવે કહો તમારું હું શું પ્રિય કરું ? વૈશંપાયન કહે છે એ
પ્રમાણે દ્રોણનું બોલવું સાંભળીને બીજા બોલ્યા કે, આ રાજકુમારોને અશ્વવિદ્યા બણાવો ને
અહીં રાજગૃહમાં ખુશીથી રહો. આ કુરૂરાજ્ય તથા કૌરવો તમારાજ છે. હે બ્રહ્મન ! હવે
જે કંઈ તમે ધારશો તે થયુંજ છે એમ જાણજો. તમે અહીં પધાર્યા તે ધણું સાચું થયું.
મારા હિપર મોટો અનુગ્રહ કર્યો.

यच्च ते पार्थितं ब्रह्मन् कृतंतादिति चिंत्यतां
दिष्टयाप्राप्तोतिविप्रर्षे महान्मेऽनुग्रहःकृतः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि भीष्मद्रोणसमागमे मुर्ज-
भाषायां एकत्रिंशदाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३१ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૧૩૨ મો. દ્રોણાચાર્ય પાસે કુંવરોનો અભ્યાસ.
વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ સંપૂજિતો દ્રોણો મીષ્મેણ ક્ષિપદાંચર
વિરાધાવમહાતેજાઃ પૂજિતઃ કુરુવેશ્મનિ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી બીજાથી સન્માન પામીને મોટા તેજવાળા અને મનુષ્યમાં
એક દ્રોણાચાર્ય કૌરવોના ઘરમાં વિશ્રામ કર્યો. તેઓને બીજા પ્રસન્ન થઈને એક જૂદું
ઘર કાઢી આપ્યું, ને તેઓનો રૂઢી રીતે નિર્વાહ ચાલે એવો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો. પછી
પોતાના પૌત્ર કૌરવ તથા પાંડવોને સાથે લઈ બીજા દ્રોણાચાર્ય પાસે ગયા, ને બોલ્યા
કે, આ છોકરાઓને તમારા શિષ્ય કરો. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈને દ્રોણાચાર્ય તેઓને પોતાના
સ્વાધિનમાં લીધા, ને બીજા ગયા ત્યારે એકાન્તમાં તેઓને કહ્યું કે, હે નિષ્પાપો ! મેં
કંઈ કામ ધારેલું છે, તે તમે જ્યારે અશ્વવિદ્યા શિખી રહો ત્યારે તમારે કરી આપવું,
એવી કખૂલાત મને આપો. વૈશંપાયન કહે છે—એવાં દ્રોણનાં વચન સાંભળીને બધા ચૂપ
થઈ ગયા, પણ તેમાંથી એક અર્જુને કામ કરી આપવાની કખૂલાત આપી ત્યારે
દ્રોણાચાર્ય વારંવાર અર્જુનનું મસ્તક સુંઘીને તેને સ્નેહથી ભેદ્યા, અને તેઓની આંખમાં
હર્ષાશ્રુ આવી ગયાં. પછી તે છોકરાઓને વિવિધ પ્રકારનાં દિવ્ય તથા માનુષ અગ્નો દ્રોણા-
ચાર્ય બણાવવા લાગ્યા. ત્યારે તેઓની પાસે ચાલેવોના બીજા પણ અનેક દેશના રાજકુમારો
બણવા આવ્યા. ત્યાં સુતનો પુત્ર રાધેય કર્ણ પણ તેઓની પાસે જણતો હતો. તે દુર્યોધનના
આશ્રયમાં રહીને અર્જુનની તથા તેના ભાઈઓની અદેખાતે કરતો. હવે એ બધા છોકરા-
ઓમાં વિદ્યા, બળ તથા હિંમતે કરી અર્જુન દ્રોણાચાર્ય સરખો થયો, ને તે અશ્વવિદ્યામાં

ધણે સ્નેહ રાખતો તેથી તે બધાઓથી શ્રેષ્ઠ કહેવાયો. જો કે ઉપદેશ બધાઓને સરખો હતો તોપણ હાથની ચાલાકીમાં અર્જુન બધાઓથી વધ્યો. તેથી દ્રોણાચાર્ય તેને સહ કરતાં શ્રેષ્ઠ માનતા હતા. એ પ્રમાણે દ્રોણાચાર્ય બધા કુમારોને લજાવતા હતા. તેઓને કમંડલો આપી પાણી ભરી લાવવા માટે મોકલતા હતા; તેમ પોતાના પુત્ર અશ્વત્થામાને ઘડો આપીને તેઓની સાથે મોકલતા; કારણ કમંડલનું મોહોડું ઘણું સાંકડું હોવાથી તેને ભરાતાં ઘણીવાર લાગે ને ઘડો જલદીથી ભરાય; તેથી બધા છોકરાઓ કરતાં પોતાનો પુત્ર પાણી ભરીને વહેલો આવે. એ પ્રમાણે કર્યાંથી અશ્વત્થામા સહથી વહેલો આવતો ને તેને પોતાની પરમ એવી છૂપી ક્રિયા દ્રોણાચાર્ય બતાવતા હતા. એવો તેઓનો પ્રપંચ અર્જુન જાણી ગયો, તેથી વાણ્ણસ્યે કરી પોતાનું કમંડલ જલદીથી ભરીને તે અશ્વત્થામાની સાથે વહેલો વહેલો આવતો, ને તેની સાથે છૂપી વિદ્યા શીખી લેતો; તેમાં તેનુંથી ઓછો ઉતરતો નહીં, વળી ગુરૂની મરજી પણ બીજાથી તે વિશેષ સાચવતો હતો. તેથી દ્રોણને તે ધણો પ્રિય લાગતો. કાંઈ સમય દ્રોણાચાર્યે રસોઇયાને બોલાવીને એકાંતમાં કહ્યું કે, કાંઈ કાળે પણ અંધારામાં અર્જુનને તારે અન્ન આપવું નહીં, ને એમ મેં કહ્યું છે, તે તેને કહેવું પણ નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—પછી દ્રોણના કહેવા પ્રમાણે રસોઇયો અર્જુનને કાંઈ કાળે અંધારામાં પિરસતો નહીં. પણ એક રાત્રિએ અર્જુન જમતો હતો, ત્યાં વાયુ વાવાથી દીવો ઓલાઇ ગયો તો પણ અર્જુનને જમ્યા કર્યું. ત્યારે અંધારામાં પણ પોતાના મુખમાં બરાબર ગ્રાસ જતો જોઇને અર્જુનને વિચાર્યું, કે, આ પ્રમાણે થવાનું કારણ અતિ અભ્યાસ છે. એમ વિચારી તે મહાબાહુ અર્જુન રાત્રિને સમયે પણ અંધારામાં બાણ ફેંકવાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. તેના ધનુષની દોરીનો શબ્દ સાંભળી દ્રોણાચાર્ય તેની પાસે ગયા, ને તેને ભેટીને બોલ્યા કે, તારા જેવો કાંઈ આ લોકમાં ધનુષ્ય ધારણ કરનાર થશે નહીં, એ હું સત્ય કહું છું. વૈશંપાયન કહે છે—તે પછી દ્રોણાચાર્યે ફરીથી અર્જુનને ઘોડા, હાથી, રથ તથા પાયદળની સર્વ યુદ્ધ વિદ્યા શીખવી. અંતે તે બધા છોકરાઓને પણ ગદા, ખડ્ગ, તોમર, ગ્રાસ, શક્તિ ઇત્યાદિ આયુધ કરી યુદ્ધ કરવાની રીતીઓ તથા એકજ વખતે અનેક આયુધો વાપરવાની વિધિ પણ શીખવી. એવી દ્રોણની ધનુર્વેદમાં કુશળતા સાંભળીને તેની પાસે બીજા પણ રાજપુત્રો શિખવા આવ્યા. તેમાં બીલના રાજા હિરણ્યધનુષનો એકલવ્ય નામે પુત્ર પણ આવ્યો હતો. પણ એ બીલરાજાનો પુત્ર છે તે શિખશે તો ક્ષત્રિયોથી અધિક થશે, એમ ધારીને તેને દ્રોણે લજાવ્યો નહીં. ત્યારે તે એકલવ્ય દ્રોણને નમીને જંગલમાં ગયો, ને ત્યાં માટીના દ્રોણ કરી તેને વિષે આચાર્ય ભાવ રાખી પરમ નિયમો પાળીને અસ્ત્રવિદ્યા પોતાની મેળે શિખવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે શ્રદ્ધા રાખીને અભ્યાસ કર્યાંથી તે બાણ વિદ્યામાં ધણો કુશળ થયો ને તેની હાથ ચાલાકી પણ ઘણી થઇ. પછી કાંઈ સમયે કૌરવ તથા પાંડવો દ્રોણની આજ્ઞા લઇ રથમાં બેસીને મૃગયા કરવા ગયા. ત્યાં યદ્વજાએ કાંઈ પુરૂષ, એક કૃતરો તથા મૃગયા કરવાનો સામાન સાથે લઇને એકલો તેઓની પછવાડે ગયો હવે કૌરવ પાંડવો વનમાં ફરતા હતા, ત્યારે તે પુરૂષની સાથે ગયેલો કૃતરો જ્યાં તે બીલરાજાનો પુત્ર એકલવ્ય પોતાની મેળે લજીતો હતો, ત્યાં ફરતાં ફરતાં નીકળી ગયો. તે એકલવ્યના શરીરે ધણો મેલ ચડી ગયેલો હોવાથી તેનો રંગ કાળો થઇ ગયો હતો, અને તેણે કાળા મૃગનું ગર્ભ તથા જટા ધારણ કરી હતી તેથી ભયંકર લાગતો હતો. તેને

જોઈ તે કૃતરો બસવા લાગ્યો. ત્યારે તે એકલવ્યે પોતાની હાથ ચાલાકીથી એકજ વખતે તે કૃતરાના મુખમાં સાત બાણો એવી રીતે માર્યા કે તે બાણોથી તેનું મુખ ભરાઈ ગયું, પણ તેને વાઝ્યાં નહીં. ત્યારે તે કૃતરો બાણો સહિત ત્યાંથી નાહો. તે કૌરવ પાંડવોના જોરામાં આવ્યાથી તેઓ ધણા વિસ્મય થયા, ને તે બાણો મારનારની હાથ ચાલાકી તથા શબ્દવેધીપણું જોઈને લગ્ન પામ્યા અને તેનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી આ વનમાં એવો કાણુ હશે ? એમ શંકા કરી તેને ઝાળવા લાગ્યા. ત્યારે ત્યાં હમેશ બાણ ફેંકવાનો અભ્યાસ કરનાર એકલવ્યને તેઓએ દોઢો. પણ જો કે તેને પૂર્વે જોયો હતો તો પણ આ વખતે તેનો વેશ ભુલેજ જોઈને તેઓએ તેને ઝાળખો નહીં. ત્યારે તેને પૂછ્યું કે, તું કાણુ છે ? તે સાંભળી તે બોલ્યો કે, હું ભીલના રાજા હિરણ્યધનુષનો પુત્ર ને દ્રોણનો શિષ્ય છું, અને મેં ધનુર્વેદમાં શ્રમ કર્યો છે. વૈશંપાયન કહે છે—પછી કૌરવ પાંડવોએ હસ્તિનાપુરમાં જઈને વનની વાત દ્રોણાચાર્યને કહી. અને અર્જુનને તો એકાન્તમાં દ્રોણ પાસે જઈ રતેહથી એકલવ્ય વિષે કહ્યું કે, તમોએ મને પૂર્વે રતેહથી કહ્યું હતું કે, “ મારો કાંઈ બીજો શિષ્ય તારાથી શ્રેષ્ઠ થશે નહીં. ” પણ આ તમારો શિષ્ય ભીલરાજાનો પુત્ર તો મારાથી તેમ બીજા બધાઓથી શ્રેષ્ઠ છે, એ કેમ ? વૈશંપાયન કહે છે—આ વાત સાંભળીને દ્રોણે બે ઘડી સૂધી વિચાર કર્યો ને પોતે અર્જુનને સાથે લઈ તે ભીલ રાજાના પુત્ર પાસે ગયા. તો મેલથી જોતું અંગ કાળું થઈ ગયું છે, માથે જેણે જટા વધારી છે, તથા જેણે મૃગયર્મ ધારણ કર્યું છે, એવા એકલવ્યને હાથમાં ધનુષ લેઈ બાણ ફેંકતો જોયો. પછી તે એકલવ્યે જ્યારે દ્રોણાચાર્ય પાસે આવ્યા ત્યારે તેઓને મસ્તકે કરી પ્રજ્ઞામ કર્યા, ને વિધિથી તેમની પૂજા કરીને “ હું તમારો શિષ્ય છું, ” એમ કહી હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે, હે વીર ! તું જો મારો શિષ્ય હોય તો મને ગુરૂ દક્ષિણા આપ. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ એકલવ્ય બોલ્યો કે, હે ભગવાન ! ગુરૂ દક્ષિણા શું આપું ? તે મને કહે. ત્યારે દ્રોણ બોલ્યા કે, તારા જન્મણા હાથનો અંગુઠો આપ. એવાં દારણ વચન સાંભળીને એકલવ્યે પોતાની પ્રતિજ્ઞા સત્ય કરવા વારતે પોતાના જન્મણા હાથનો અંગુઠો કાપી આપ્યો. તે પછી એકલવ્ય આંગળીઓથી બાણ મારતો હતો, પણ અંગુઠો નહીં હોવાથી તેનામાં આગળ જેટલી ઝડપ રહી નહીં. ત્યારે અર્જુન ધણો પ્રસન્ન થયો ને તેના મનનો તાપ ટળી ગયો. અને તેનાથી કાંઈ બીજો શિષ્ય શ્રેષ્ઠ નહીં થાય એવી જે દ્રોણની વાણી, તે પણ સત્ય થઈ. હવે એ બધા રાજકુમારોમાં ભીમ તથા દુર્યોધન ગદાયુદ્ધમાં બહુ કુશળ થયા. અશ્વત્થામા બધા છૂપા મંત્રોમાં સૌથી અધિક થયો. ખરૂં યુદ્ધમાં બધાઓથી નકુલ સહદેવ વધ્યા. રથમાં બેસી યુદ્ધ કરવામાં યુધિષ્ઠિર શ્રેષ્ઠ થયા. અને અર્જુન તો બધો વિદ્યામાં કુશળ થયો, ને તે બધાઓમાં અતીરથી પણ તેજ થયો. હવે કાંઈ સમયે તે બધા છોકરાઓની વિદ્યા જોવા માટે દ્રોણાચાર્યે, કાંઈ કારીગર પાસે એક કાળી પાંખોવાળો કુકડો કરાવ્યો ને તે છોકરાઓ ન જાણે તેમ એક વૃક્ષ ઉપર મૂકાવ્યો. પછી તે છોકરાઓને તેઓએ તે પક્ષી બતાવીને કહ્યું કે, આ નીશાનની સામે તમે બધા જિભા રહો, ને હું જેમ કહેતો આવું, તેમ તમે એક એક જણુ કરતા આવો. એમ કહી પ્રથમ યુધિષ્ઠિરને તેઓએ કહ્યું કે, આ પક્ષી ઉપર બાણનું સંધાન કર, ને હું કહું ત્યારે ફેંકજો. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિર તે નિશાન ઉપર બાણ તાકીને ઉભા રહ્યો. પછી થોડીક વાર

રહીને યુધિષ્ઠિરને દ્રોણે કહ્યું કે, આ પક્ષી ઉપર તું યરાબર નજર રાખ. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, મેં યરાબર નજર રાખી છે. ત્યારે દ્રોણે પૂછ્યું કે, આ વૃક્ષ, પક્ષી હું તથા તારા ભા-
ઈઓ, એ સર્વને તું જુએ છે ? યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, હું બધાઓને જોઉં છું. તે સાંભળી
અપ્રસન્ન થઈ દ્રોણે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તું ખસી જ, કારણ આ લક્ષ તારાથી વિધાશે
નહીં. તે પછી ધૃતરાષ્ટ્રના દુર્યોધનાદિક પુત્રો તથા ભીમાદિક બીજા દેશોના રાજપુત્રોને
પણ દ્રોણે તેજ રીતે પૂછ્યું. ત્યારે તે બધાઓએ “ અમે બધું દેખીએ છીએ, ” એમ
કહ્યું કારણ તેઓ લક્ષવેધ કરવામાં યરાબર પહોંચેલા નહીં.

अन्यांश्च शिष्यान् भीमादीन् राज्ञश्चैवान्यदेशजान्
तथा च सर्वे तत्सर्वं पश्याम इति कुत्सिताः

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रोणशिष्यपरिक्षायां गुर्जर-
भाषायां द्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

અધ્યાય ૧૩૩ મો. અર્જુનની એકલક્ષતા.

वैशंपायन उवाच—ततो धनंजयं द्रोणः स्मयमानोभ्यभाषत
त्वयेदानीं प्रहर्तव्य मेतल्लक्ष्यं विलोकयतां ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી આશ્ચર્ય પામીને દ્રોણાચાર્ય અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા કે, હવે
આ નિશાન તારે પાડવું. એની તરફ તું નજર કર, ને થોડીવાર ધનુષ ખેંચીને ઉભો રહે;
અને હું કહું ત્યારે તેના ઉપર બાણ ફેંકજે. એવાં ગુરૂનાં વચન સાંભળી તેઓના કહેવા
પ્રમાણે અર્જુન ઉભો રહ્યો. પછી થોડીવારે દ્રોણાચાર્યે તેને પૂછ્યું કે, આ પક્ષી, વૃક્ષ
તથા હું, એ સર્વને તું જુએ છે ? અર્જુન બોલ્યો કે હું એક પક્ષીનેજ દેખું છું, ને તે
વૃક્ષ તથા તમેને દેખતો નથી. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ વળી દ્રોણાચાર્યે કહ્યું કે, તે પક્ષીને
તું દેખે છે, એમ તેં કહ્યું પણ યરાબર જો, હવે તું તેને દેખે છે? ત્યારે અર્જુન બોલ્યો
કે, હું તેનું મસ્તક દેખું છું, તેનું શરીર દેખતો નથી. એવું અર્જુનનું બોલવું સાંભળી
દ્રોણાચાર્યના શરીરમાં હર્ષથી રૂંવા ઉભાં થયાં; ને તરત તેઓએ તેને બાણ મૂકવાનું કહ્યું
કે તેણે તેજ વખતે બાણ ફેંક્યો. જે જઘને તે પક્ષીના મસ્તકમાં લાગ્યો જેથી તેનું માથું
ઉડી ગયું. તે જોઈને દ્રોણાચાર્ય અર્જુન ઉપર પ્રસન્ન થયા, ને તેઓએ એવું ધાર્યું કે દ્રુપદ
રાજાનો પરિવાર સહિત હવે પરાજય થઈ શકશે. પછી કોઈ સમયે તે શિષ્યો સહિત દ્રોણા-
ચાર્ય ગંગામાં સ્નાન કરવા ગયા હશે, તે જળમાં પગ મૂકવા ગયા તેટલામાં કોઈ ઝુડ
નામે જળમાં વસનારા જનવરે તેઓની બાંધ પકડી. તે પોતે મૂકાવવા સમર્થ છે તો પણ
તેઓએ પોતાના બધા શિષ્યોને કહ્યું કે, આ ઝુડને મારીને મને મૂકાવો તે સાંભળી તેજ
વખતે અર્જુને તીક્ષ્ણ એવા પાંચ બાણો નાખીને પાણીમાંજ તે ઝુડને મારી નાખ્યો; ને
બીજા શિષ્યો તો હજી તે ઝુડને અહીં તહીં જોળતા હતા. એવી રીતે અર્જુનની ચાલાકી
જેઠ દ્રોણાચાર્ય બહુ પ્રસન્ન થયા, ને તે પ્રત્યે બોલ્યા કે, હે મહાબાહો ! શ્રેષ્ઠ એવું આ
પ્રભાસ ત્રિવિધે સહિત હું તને શિખવું તે શીખી લે. તે તારે કોઈ કાળે મનુષ્યો ઉપર

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભારત, હવે ધૃતરાષ્ટ્ર તથા પાંડુ રાજના પુત્રો અસ્તવિદ્ય શિખી રહ્યા તે જોઇને, દ્રોણાચાર્ય ધૃતરાષ્ટ્ર પ્રત્યે બોલ્યા કે હે રાજન ! આ કુમારો ભણી રહ્યા છે, તે હવે જો તમારી ઇચ્છા હોય તો પોતાની વિદ્યા બતાવે. તે વખતે ત્યાં કૃપાચાર્ય, સોમદત્ત, આલ્લીક, ભીષ્મ, વ્યાસજી તથા વિદુર પણ બેઠા હતા. પછી દ્રોણનાં વચન સાંભળી પ્રસન્ન થઇ ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે હે ક્ષાત્રિણ્યુમાં શ્રેષ્ઠ ! હે ભગદાજના પુત્ર ! તમેએ મોટું કર્મ કર્યું. હવે એ છોકરાઓની વિદ્યા જોવા તમે કોઇ વખત નીમો, ને કોઇ જગ્યા પણ પસંદ કરો. એમ કહીને વિદુરજીને રાજ્યે કહ્યું કે. હે વિદુર ! જે રીતે દ્રોણાચાર્ય કહે તેમ કર, તેઓ ઉપરાંત મને બીજો કોઇ પ્રિય નથી, તે સાંભળી તેની આજ્ઞા લઇ વિદુરજી દ્રોણની સાથે કોઇ યોગ્ય જગ્યા જોવાને બહાર ગયા. ત્યાં કોઇ વૃક્ષ વગરની. સરખી અને ઉત્તર દિશામાં ઢોળાવદાર એવી જમીન જોઇને દ્રોણાચાર્યે તેની માપણી કરી, અને સારા નક્ષત્ર તથા તિથિને વિષે તેમાં બહીદાન કરી તેને શુદ્ધ કરી. પછી તે જગ્યામાં દ્રોણના કહેવા પ્રમાણે એક મંડપ રચાવ્યો, તેમાં પુરૂષો વાસ્તે ડાંચી બેઠકો કરાવી તથા સ્ત્રીઓ વાસ્તે એક બાદું ઘર બનાવ્યું. તે મંડપની બીંતો ઉપર સોનાનો વરક લગડાવ્યો, તથા તેમાં વૈદુર્યમણી જડાવ્યા; તેમાં મોતીનાં તોરણો બંધાવ્યાં. એના તે રંગ મંડપમાં ચોક્કસ દિવસે આવવા માટે અખા શહેરમાં નગારાં વગાડીને લોકોને બબર કરી. પછી તે ઠરાવેલો દિવસ આવ્યો ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ ભીષ્મ સહિત પોતાના પ્રધાનને લઇને તે મંડપમાં આવ્યા ત્યાં મહાબા-ગ્યવાણી ગાંધારી, કુંતી તથા બીજી પણ રાજસ્ત્રીઓ પોતપોતાની દાસીઓ સહિત આવી, તે મેરૂ પર્વત ઉપર જેમ દેવતાઓની સ્ત્રીઓ એસે તેમ પોતપોતાના મંચ ઉપર હાથેથી બેઠી. પછી શહેરના ચારે વર્ષો પણ તે કૌરવ પાંડવોની વિદ્યા જોવા માટે વખતસર તે મંડપમાં આવ્યા. ત્યાં નાના પ્રકારનાં પાજીંત્ર વાગી રહ્યાં હતાં. તેટલામાં સફેદ ચંદન જેણે લગાડ્યું છે, તથા સફેદમાળા જેણે પહેરી છે એવા, સફેદ કેશવાળા દ્રોણાચાર્ય સફેદ વસ્ત્રો પહેરીને,

પુત્રો સહિત તે રંગમંડપમાં આવ્યા. તે જાણે સ્વચ્છ આકાશમાં મંગળ સહિત ચંદ્ર શોભતો હોય તેમ શોભવા લાગ્યા. ત્યાં કેટલાક માણસો વસ્ત્રો લઇને આવ્યા. પછી બધા રાજકુમારો ધનુષ બાણો લઇ ઉત્તમ વસ્ત્રો પેહેરીને તે મંડપમાં આવ્યા અને દ્રોણની આજ્ઞાથી પોતાની અસ્ત્રવિદ્યા બતાવવા લાગ્યા. તે સમયે કેટલાક મનુષ્યો બાણ વાગવાના ભયથી પોતાનાં મસ્તકો નીચે નમાવતા, ને કેટલાકો હિંમત રાખી સરખા ખેસીને જોતા હતા. તે બધા કુમારો પોતપોતાના નામના ચિન્હવાળા બાણોથી નિશાનો પાડતા, તથા ઘોડા ઉપર ખેસી યુદ્ધ કરવાની રીતો બતાવતા હતા. તે જોઇ બધા વિસ્મય પામીને તે કુમારોનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. વળી તે કુમારોએ, રથમાં તેમજ હાથી ઉપર ખેસીને, તેમજ જમીન ઉપર રહીને, દાઢ તરવાર તથા બાણ ઇત્યાદિ આયુધોથી લડવાની રીતો બતાવી. ત્યાં દુર્યોધન તથા બીમસેન પોતાનાં ગદાયુદ્ધ કરી બતાવવા લાગ્યા. એવી એ કુમારોની યુદ્ધવિદ્યા ધૃતરાષ્ટ્રને વિદુરજી, તથા ગાંધારી ને કુંતી કહેતાં હતાં.

વિદુરો ધૃતરાષ્ટ્રાય ગાંધાર્યાપાંડવારાણિ:

ન્યવેદયેતાં તત્સર્વં કુમારાણાં વિચેષ્ટિતં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्मदर्शने गुर्जरभाषायां चतुर्विंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३४ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૩૫ મો. કુંવરોની જાહેર પરીક્ષા.

वैशंपायन उवाच—कुरुराजोहिरंगस्थेः भीमे च बलिनांवरे

पक्षपातकृतस्नेहः सद्धिधेवामवज्जनः ॥

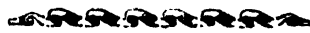
વૈશંપાયન કહે છે—હવે દુર્યોધન તથા બળવાનોમાં શ્રેષ્ઠ એવો બીમ તે રંગમંડપમાં ગદાયુદ્ધ કરતા હતા, તે જોઇ સ્નેહને લીધે પક્ષપાતથી લોકોમાં બે મત બંધાયા. તેમાં એક પક્ષવાળા બીમને વખાણતા ને બીજી પક્ષના દુર્યોધનને વખાણતા હતા. એવા તે ક્ષોભ પામેલા સમુદ્ર સરખા રંગમંડપને જોઇ ખુદ્દિમાન દ્રોણાચાર્યે પોતાના પ્રિય પુત્રને કહ્યું કે, આ બેઉ જણુ સારી રીતે ગદાયુદ્ધ જાણે છે, તેઓને હવે તું મૂકાવ, નહીં તો કલેશ થઇ પડશે. તે સાંભળી અશ્વત્થામાએ તે બેઉને વાર્યા, પછી વાજાંત્ર બંધ કરી દ્રોણાચાર્યે રંગમંડપની વચ્ચે આવી બધા લોક પ્રત્યે બોલ્યા કે, હવે મારા પુત્રથી પણ મને વધારે પ્રિય, અને સર્વ શસ્ત્રમાં કુશળ એવો, ઇન્દ્રથી થયેલો તથા વિષ્ણુ મરખો આ અર્જુન છે, તેની વિદ્યા જુઓ. તે સાંભળતાજ ધનુષ બાણો જેના હાથમાં છે તથા સુવર્ણનું કવચ જેણે પેહેયું છે એવો અર્જુન ત્યાં આવી ઉભો. તેને જોઇ સર્વે ખુશી થયા, ને વાજાંત્ર બંધ રાખ્યાં હતાં તે ફરી વગડાવ્યાં. પછી તેઓ મહિમાંહે બોલવા લાગ્યા કે, આ કુંતીનો વચ્ચેલો પુત્ર ઇન્દ્રથી થયેલો છે. તે સર્વ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ છે, તથા કૌરવ માત્રની રક્ષા કરે એવો છે. તે સાંભળી કુંતીની આંખોમાં અશ્રુ આવી ગયાં, તથા તેના સ્તનમાંથી દૂધ સ્રવવા લાગ્યું. પછી તે ત્રાકોના બોલવા । ઘોંઘાટ સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ વિદુરજીને પૂછ્યું કે હે વિદુર ! આ રંગમંડપમાં આકાશને ભેદે એવો આ ઘોંઘાટ શેનો આવે છે ? વિદુર બોલ્યા કે, હે મહા-

રાજ પાંડુ રાજાનેા પુત્ર અર્જુન કવચ પેહેરીને રંગમંડપની વચોવચ આવી ઉભો છે, તેને જોઇ લોકો તેનાં વખાણુ કરે છે, તેથી આ શબ્દ થઇ રહ્યો છે. તે સંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર જોલ્યા કે, પૃથ્વીપી અરણીમાંથી ઉત્પન્ન થયા એવા આ ત્રણ પાંડવોડીપી અમિતી હું ધન્ય છું. અને તેથી મારી રક્ષા થશે, એ મારા ઉપર ઇશ્વરની મોટી કૃપા છે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે આખો રંગમંડપ ખુશી થયો, ત્યારે અર્જુને પોતાના ગુરૂને અસ્ત્રવિદ્યા દેખાડવા માંડી. તેણે આગ્નેયાસ્ત્રથી અગ્નિ; વાઇશ્વાસ્ત્રથી વાણી, વાયવ્યાસ્ત્રથી વાયુ તથા પર્જન્યાસ્ત્રથી બેધ ઉત્પન્ન કર્યા. ભૌમાસ્ત્રથી પૃથ્વીમાં પ્રવેશ કરી ખતાવ્યો, તથા પાર્વતાસ્ત્રથી પર્વતો રચી આપ્યા. અંતર્ધાનાસ્ત્રે કરી તે અંતર્ધ્યાન થઇ જવા લાગ્યો. અને ક્ષણ માત્રમાં ઉંચે, ક્ષણ માત્રમાં નીચે, ક્ષણમાં રથની ધરી ઉપર ક્ષણ માત્રમાં રથની વચમાં તથા પાછો ક્ષણ માત્રમાં પૃથ્વી ઉપર દેખાતો હતો. વળી તે વિવિધ પ્રકારના બાણોએ કરી કોમળ, સૂક્ષ્મ તથા મોટા પદાર્થોને એવી રીતે વીંધતો કે તે પદાર્થો હાલતમાં પણ નહીં. ત્યાં એક લોખંડનો વરાહ કરીને ફરતો રાખ્યો હતો તેને એકજ ઠેકાણે પાંચ બાણો મારી તેણે વીંધી નાંખ્યો. એક ગાયનું શીંગડું દોરીમાં બાંધીને ફરતું રાખ્યું હતું, તેને એકવીશ બાણે કરી વીંધી નાંખ્યું. એજ પ્રમાણે તેણે ખડ્ગ તથા ગદાયુદ્ધની રીતીઓ પણ કરી ખતાવી. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે અર્જુને પોતાની વિદ્યા ખતાવી લીધી, ત્યારે વાજ્ર મંદ વાગવા લાગ્યાં અને ત્યાં મળેલા બધા લોકો પણ શાંત થયા. એટલામાં મંડપના દરવાજામાંથી એક મોટો હાથીનો શબ્દ સંભળાયો. તે સંભળી રંગમંડપના લોકો વિચારવા લાગ્યા કે, આ તે શું પૃથ્વી ફાટી ! કે મેધ ગાળે છે ! વા પર્વતો ફાટે છે ! એમ વિચારી બધા દરવાજા સામે જોવા લાગ્યા. ત્યાં પાંચ પાંડવોથી વીંટાયલા દ્રોણાચાર્ય ઉભા થયા, તે જાણે હસ્ત નક્ષત્રના પાંચ તારાઓ સહિત ચંદ્રમા સમાન શોભતા હતા. અને દુર્યોધન ઉભો થયો તેને અશ્વત્થામા તથા તેના સો ભાઇઓ વીંટીને ઉભા. તે સમય ગદા જેના હાથમાં છે, એવો તે દુર્યોધન પૂર્વે દાનવોના ક્ષયમાં દેવતાઓથી વીંટાઈને જેવો ઇંદ્ર શોભતો તેમ શોભતો હતો.

સ તૈસ્તદાન્નાત્ત્વમિદ્યતાયુષ્મે નૈવાપ્રપાણિસમવસ્થિતૈર્વૃતઃ

વમૌ યથા દાનવસંક્ષયે પુરા પુરંદરો દેવગણૈઃ સમાવૃતઃ

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्रदर्शने गुर्जरभाषायां
पंचत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३५ ॥

અધ્યાય ૧૩૬ મો. અંગદેશની ગાદી કર્ણુને આપી.

वैशंपायन उवाच—वसेवकाशे पुरुषं विस्मयोत्कुल्ललोचनः

विवेश रंगविस्तीर्णं कर्णः परपुंरञ्जयः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી માણસોએ રસ્તો આપ્યો ત્યારે આશ્ચર્યથી પ્રકુલિત જેનાં નેત્ર થયાં છે એવો પારકા સહેરોને જીતનાર કર્ણુ તે વિશાળ રંગમંડપમાં આવ્યો. તેણે ધનુષ બાણ તથા તરવાર બાંધેલાં હતાં તે કુંતીને વિષે સૂર્યથી ઉત્પન્ન થયેલો સિંહ સરખો પરાક્રમી તથા સૂર્ય સરખો તેજસ્વી હતો. તે કહે ધણો જિંદો હતો. તથા તેનું શરીર

જીવાનીમાં આવેલું હતું; તથા તેનામાં અસંખ્ય ગુણો હતા. તે મહાબાહુએ, રંગ મંડપમાં ચારે બાજુ જોઇને દ્રોણ તથા કૃપાચાર્યને સ્નેહ દેખાડ્યા વગર પ્રણામ કર્યા. તેને જોઇ ભાંખેલા અધા મનુષ્યો બા કાણ છે ? એમ વિચારવા લાગ્યા. એટલામાં તે સૂર્યનો પુત્ર કર્ણ મેઘ સરખી ગંભીર વાણીએ કરી અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યો કે, હે પાર્થ ! તેં જે કર્મ કરી દેખાડ્યું તે કરતાં, અધા મનુષ્યોના દેખતા હું વધારે કરી બતાવીશ. તે સાંભળી ત્યાં બેઠેલા સર્વ મનુષ્યો ઉભા થયા, ને દુર્યોધન ઘણો ખુશી થયો. પણ એક અર્જુન શરમાઇ ગયો, તથા તેણે મનમાં રીસ ચઢાવી, પછી સંગ્રામમાં જોને પ્રીતિ છે, એવા મહા બળવાન કર્ણ દ્રોણની આજ્ઞાથી જોટલું અર્જુનને કરી દેખાડ્યું હતું; તે બધું કરી બતાવ્યું. તે જોઇ પોતાના ભાઈઓ સહિત દુર્યોધન કર્ણને સ્નેહથી બંટયો, ને બોલ્યો કે, હે મહાબાહુ ! હે પારકા અભિમાનને તોડનાર ! તું ભલે આવ્યો. આ હું તારો છું ને આ કૌરવોનું રાજ્ય તારી મરજી પ્રમાણે ભોગવ, કર્ણ બોલ્યો કે હે દુર્યોધન ! તેં જે કહ્યું તે બધું મને પહોંચ્યું. હું તો તારી સાથે મિત્રતા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી દુર્યોધન બોલ્યો કે, આ રાજ્ય ભોગવ, ને પોતાના મિત્રોનું પ્રિય કરે તથા ખરાબ હૃદયવાળાઓના મસ્તકો પર પથ્ર મૂક. વૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી અર્જુનને પોતાનો તિરસ્કાર થયો એમ લાગ્યું. તેથી તેણે દુર્યોધનાદિકની વચમાં પર્વતની પેઠે ઉભેલા કર્ણને કહ્યું કે, હે કર્ણ ! બોલાવ્યા વગર બોલનારા લોકો જે લોકને પામે છે, તે લોક પ્રત્યે મારા હાથથી મરણ પામીને તું જાણ. ત્યારે કર્ણ બોલ્યો કે, હે અર્જુન ! આ રંગમંડપ સર્વને સરખો છે, એમાં તારું શું લાગે છે, ? આમ બોલ્યાથી શું વળ્યું ? પરાક્રમ હોય તો બાણોથી બતાવ, નહીં તો હું તારા ગુરૂની સમક્ષ તારું મસ્તક કાપી બતાવું ! વૈશંપાયન કહે છે—પછી દ્રોણની આજ્ઞાથી શત્રુને જીતે એવા અર્જુન, પોતાના ભાઈઓને મળીને કર્ણ પણ દુર્યોધનાદિકને મળીને હાથમાં ધનુષ લઇ તૈયાર થયો. હવે કર્ણની પાસે વૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો ઉભા ને અર્જુનની પાસે દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય તથા ભીષ્મ ઉભા એ પ્રમાણે તે રંગમંડપમાં પુરોમાં બે પક્ષો બંધાયા, તથા સ્ત્રીઓ બે ભાગમાં વેહેંચાઇ ગઇઓ. તે વખતે કુંતી મોહ પામીને મૂર્ચ્છિત થઇ ગઇ. કારણ તે જાણતી હતી કે, એ બેકે મારા છોકરા છે. તે જોઇ વિદુરજીએ દાસીઓ પાસે કુંતીને ચંદનનું પાણી છંટાવ્યું, તેથી તે પાછો શુદ્ધિમાં આવી. પણ તે બેકે પુત્રને લડવા ઉભેલા જોઇ તેને કંઈ સુઝ્યું નહોં. પછી કૃપાચાર્ય કર્ણ પ્રત્યે બોલ્યા કે, આ અર્જુન તો કુંતિથી થયેલો પાંડુ રાજાનો પુત્ર છે, તથા કુરૂવંશમાં ઉત્પન્ન થયો છે; તે તારી સાથે યુદ્ધ કરશે, પણ હે મહાબાહુ ! તું પણ તારાં માબાપ તથા કુળ કહી દેખાડ તે જાણ્યા પછી જો તે તારી સાથે યુદ્ધ કર્યું ઘટશે તો કરશે. કારણ રાજાઓના પુત્રો હલકા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓની સાથે યુદ્ધ કરતા નથી, વૈશંપાયન કહે છે—કૃપાચાર્યનાં એવાં વચન સાંભળી કર્ણ, જેમ વર્ષાઋતુના પાણીએ કરી કમળ નમી જાય છે, તેમ લલ્લજથી નીચે જોવા લાગ્યો. તે જોઇ દુર્યોધન બોલ્યો કે હે કૃપાચાર્ય ! સારા કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલ, શરવીર તથા સેનાઓને જીતનાર, એ ત્રણ પ્રકારના રાજાઓ શાસ્ત્રમાં ડહેલા છે. પણ જો આ અર્જુન રાજા વગર બીજા સાથે લડવા ઇચ્છતો ન હોય, તો હું કર્ણને અંગદેશનું રાજ્ય હમણાંજ આપું છું. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી તેણે તેજ ક્ષણે સુવર્ણના કળશો પાણીથી ભરાવી, તે ઉપર માર નથા પ્રલો ગાખી, અર્જુનને સુવર્ણના અંદર આમન ઉપર બેસાડીને, તેને મંત્ર જા-

જીવારા આઠણો ખાસે અંગદેશનો રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો. તે સમયે કર્ણ ઉપર હન તથા અમર મધ રહ્યાં ને જ્યજ્ઞ શબ્દ થવા લાગ્યો. ત્યારે કર્ણ દુર્યોધન પ્રત્યે બોલ્યો કે, હે દુર્યોધન ! તેં જે મને આ રાજ્ય આપ્યું, તેના બદલામાં હું તને તેના સરખું શું આપું ? હે રાજન ! તું કહે તેમ કરે. દુર્યોધન બોલ્યો કે, હું તારી અત્યંત મિત્રતા ઇચ્છું છું. બીજું કંઈ ઇચ્છતો નથી. તે સાંભળી કર્ણ બોલ્યો કે ઠીક, હું તે પ્રમાણે કરીશ, પછી તે બેઠે જશ્યુ હર્ષથી મળીને ધણા ખુશ થયા.

एव कस्ततः कर्णस्तयेति प्रत्युवाचत

हर्षाच्चोमौ समन्विष्य परां मुदमवापनुः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि कर्णाभिषेके गुर्जरभाषायां
पद्मिनीदादिकेशतत्तमोऽध्यायः ॥ १३६ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૩૭ મો. લીમે કર્ણને મારેલું મહેલું.

वैशंपायन उवाच—ततः कस्तोत्तरपटः सप्रस्वेदः सवेपथुः

विशेशाधिरयो रंजं यष्टिप्राणो बहुयन्त्रिज ॥

વૈશંપાયન કહે છે—તેટલામાં છુટી ગઇ છે બેટ જેની તથા પરસેવો જેને વળી રહ્યો છે, એવો કર્ણનો આપ સત, હાથમાં ચાળકો લઈ કંપતો કંપતો તે રંગમંડપમાં કર્ણને બોલાવવા માટે આવ્યો. તેને જોઇ પોતાનું ધનુષ પૃથ્વી ઉપર મૂકી કર્ણ પોતાના મસ્તકે કરી પ્રણામ કર્યો. ત્યારે તે બોલ્યો કે હે પુત્ર ! તને રાજ્ય મળ્યું તેથી હું બહુ ખુશી થયો છું. એમ કહી તેને બેટયો ને તેની આખમંથી હર્ષાશ્રુ પડવા લાગ્યાં. તે જોઇ પાંડુરાજાનો પુત્ર ભીમ-સેન, આ તો સત પુત્ર દેખાય છે, એમ કહી હસીને બોલ્યો કે હે કર્ણ ! અર્જુન સાથે તું યુદ્ધ કરવા યોગ્ય નથી, કારણ તારે તો તારા કુળની રીત પ્રમાણે રથ હાંકવો જોઈએ. હે નરમાં અધમ ! યજ્ઞમાં અગ્નિની પાસે પડેલો પુરોહિત કૂતરાને ખાવા યોગ્ય નથી, તેમ તું અંગદેશનું રાજ્ય બોમવવા યોગ્ય નથી. એવાં ત્રીમનાં વચન સાંભળી કર્ણને રીસ ચઢી, પણ કંઈ બોલ્યો નહીં ને નિશ્વાસ મૂકી તેણે આકાશમાં સૂર્ય સામું જોયું. ત્યારે ભાઈઓ રૂપી કમળ વનમાંથી મદોન્મત્ત હાથીની પેઠે મહા બળવાન દુર્યોધન બોલી ઉઠ્યો કે, હે ભીમ ! એવું વચન કહેવું તને યોગ્ય નથી, કારણ ક્ષત્રિયોને તો બળ મુખ્ય છે, માટે ક્ષત્રિયમાં અધમ હોય તેની સાથે પણ યુદ્ધ કરવું જોઈએ. શરતીર પુરૂષો તથા ન-દિયોની ઉત્પત્તિ જાણવી ધણી મુશ્કેલ છે. તારે એમ ન જાણવું કે આ હલંકો છે; કારણ કે, જળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા એવા અગ્નિથી આખું વિશ્વ વ્યાપ્ત છે. દ્વિધિય ઋષિના અસ્થિનું વજ્ર દૈત્યોને મારનાર થયું ! અગ્નિ, કૃતિકા, રૂદ્ર તથા ગંગા, એ ચારેના અશયી થએલા કાર્તિકેશ્વામિ દેવ કહેવાયા ! શસ્ત્રધારીઓમાં શ્રેષ્ઠ એવા આં દ્રોણાચાર્ય એક યજ્ઞના પાત્રમાંથી થયા ! તથા આ કૃપાચાર્ય ધાસના બોધામાંથી થએલા છે ! અને તમે પાંચે ભાઈઓ કેમ ઉત્પન્ન થયા, તે પણ હું સારી રીતે જાણું છું. તું વિચારી તો જા, કે આ સૂર્ય સરખા કર્ણને કવચ કુંડલે સહિત રાધા પુત્ર કેમ જણે ? કારણ મૂર્છી કંઈ વ્યાધ જણશે ? માટે આ કર્ણ મારી મહાપતાથી ને પોતાના બાહુબળથી આખી પૃથ્વીનું રાજ્ય કરવા યોગ્ય છે. આ

મારા વચન જેથી સહન ન થતાં હોય, તેણે ધનુષ લઇ રથમાં બેસી અમારી સાથે યુદ્ધ કરવું; તેમાં તે અમને મારે અગર અમે તેને મારીએ. એવી ક્ષત્રિયોની જે પ્રસિદ્ધ પ્રતિજ્ઞા છે તે કરી દેખાડે. તે સાંભળી આખા રંગમંડપમાં હાહાકાર થઇ રહ્યો. એટલામાં સૂર્ય પણ અસ્ત થયા. પછી દુર્યોધન કર્ણને હાથ ઝાલી તેને પોતાની સાથે લઇ રંગમંડપમાંથી બહાર નીકળી પોતાને સ્થાનકે ગયો. અને દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય તથા બીજાની સાથે પાંડવો પણ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા. ત્યાં આવેલા શહેરના મનુષ્યો પણ પોતાને ઘેર ગયા. રસ્તામાં કોઇ અર્જુનને, કોઇ દુર્યોધનને તથા કોઇ કર્ણને વખાણુતા. તે કર્ણને અંગ દેશનું રાજ્ય મળ્યું તેથી કુંતી પોતાના મનમાં રાગ થઇ. દુર્યોધનને કર્ણની સાથે મિત્રાઇ થવાથી અર્જુનનો ભય રહ્યો નહીં. પછી શત્રુવિદ્યામાં શ્રમ જેણે કર્યો છે એવો તે શૂરવીર કર્ણ દુર્યોધનને યુક્તિથી સમજાવતો અને યુધિષ્ઠિર ત્યારથી એમ બાણુતા કે, કર્ણ જેવો પૃથ્વીમાં બીજો કોઇ ધનુષ ધરનાર નથી.

સ चापि वीरः कृतश्च ननिभ्रमः प्रेरणासाम्राज्यवदत्सुयोधनं
युधिष्ठिरस्याप्यभवन्नदामति नैर्कर्णतुल्योस्ति धनुर्धरः क्षितौ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि अस्रदर्शने गुर्जरभाषायां
सप्तत्रिंशदधिकशतमोऽध्यायः ॥ १३७ ॥

અધ્યાય ૧૩૮ મો. દ્રોણે માગેલી ગુરૂદક્ષિણા.

वैशंपायन उवाच--पांडवान्धातृराष्ट्रांश्च कृतास्त्रान्प्रसमीक्ष्य सः
गुर्वर्थदक्षिणाकाले प्राप्तेऽमन्यत वै गुरुः ॥

વૈશંપાયન કહે છે--પછી પાંડવો તથા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રો એ પ્રમાણે અસ્ત્રવિદ્યા બણી રહ્યા, તે જોઇને ગુરૂ દ્રોણાચાર્ય વખત થયો ત્યારે ગુરૂદક્ષિણા લેવાનો વિચાર કર્યો અને બધા શિષ્યોને બોલાવીને કહ્યું કે, પાંચાલ દેશના દુપદરાજને રણસંગ્રામમાં પકડીને મારી પાસે લઇ આવો, એ હું તમારી પાસેથી ગુરૂદક્ષિણા માગું છું. તે સાંભળી બધા રાજકુમારો તરતજ ગુરૂને દક્ષિણા આપવા સાડ ગુરૂની સાથે તે દુપદરાજના શહેર પ્રત્યે રથમાં બેસીને ગયા. ત્યાં અર્જુને વિચારીને દ્રોણાચાર્યને એકાંતમાં કહ્યું કે, આ દુર્યોધનાદિક કુમારોને ગર્વ ધણો છે, માટે આગળથી તેઓને શહેરમાં જવા દો, ને અમે પાછળથી પરાક્રમ દેખાડ્યું. કારણ તેઓથી કંઇ દુપદરાજ પકડાશે નહીં. એવો વિચાર કરી પોતાના ભાઇઓ સહિત અર્જુન શહેરની બાહર અર્ધા ગાઉપર ગુરૂની સાથે રહ્યો, અને દુર્યોધન, કર્ણ, યુયુત્સુ, દુઃશાસન, વિકર્ણ, જલસંધ, સુદોયન તથા બાકીના બીજા કુમારો કેટલાક સ્વારોએ સહિત એકદમ તે શહેરના રાજમાર્ગમાં જઇ લોકોને પીડા કરવા લાગ્યા. તે સાંભળી પાંચાલ રાજ પોતાના ભાઇઓ તથા સેના સહિત તૈયાર થઇ તેઓની પાસે આવ્યો. તેને જોઇ તે કુમારોએ મોટો શબ્દ કરીને તેની ઉપર બાણોનો વર્ષાદ વર્ષાવવા માંડ્યો. ત્યારે દુપદરાજએ એકદમ અસંખ્ય બાણો ફેંકીને તેઓને મોહ પમાડ્યા. તેથી દોરવોને તે એક હતો પણ અનેક સરખો લાગ્યો; ને તેનાથી તેઓ ત્રાસ પામવા લાગ્યા. તે વખતે

દ્રુપદ રાજાની સેનામાં શંખ, બેરી, મૃદંગ ઇત્યાદિ વાજાં ત્રા વાગતાં હતાં. ધનુષોની પ્રસ-
ચાને શબ્દ થઇ રહ્યો હતો. વળી કૌરવોએ ક્રોધથી દ્રુપદ ઉપર બાણો ફેંકવા માંડ્યાં તે જોઇ
દ્રુપદ પણ પોતાના તીક્ષ્ણ બાણો નાખવા લાગ્યો. તેટલામાં તેના શહેરના માણસો મુશ્કેલ
તથા ભાકડીઓથી કૌરવોને મારવા માંડ્યા, અને બીજા પણ નાના મોટા માણસો કૌરવોને
મારવા માટે જ્યાં ત્યાંથી આવવા લાગ્યા. તે જોઇને બધા કૌરવો પાંડવોને હાંક મારતા
મારતા નાસવા લાગ્યા, તે પાંડવોની નજીક જઇ પહોંચ્યા ત્યારે તેઓનો પીડિત શબ્દ
ત્યાજી દ્રોણને પ્રજ્ઞામ કરી પાંડવો રથમાં બેઠા, અને તેઓએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તમે
યુદ્ધ કરશો નહીં. પછી નકુલ સહદેવ અર્જુનના રથના ચક્રની રક્ષા કરનારા, ને બીમસેન
સેનામાં આમળ ચાલનાર થયો. એ પ્રમાણે તૈયાર થઈ પાંડવો, જ્યાં દુર્યોધનાદિ બધથી
પોષારતા હતા ત્યાં આવ્યા. પછી ક્ષોભ પામેલા સમુદ્રના સરખો જેનો શબ્દ છે, એવી
દ્રુપદ રાજાની સેનામાં મૂર્તિમાન કાળ જેવો બીમસેન સમુદ્રમાં જેમ મગરમચ્છ પેસે તેમ
પેડા, ને મદાએ કરીને હાથીઓને મારવા લાગ્યો. તે પર્વત સરખા હાથીઓ બીમની
ગદાથી ઘણું રૂધિર ઓકતા ઓકતા મરણ પામીને, વળથી હણેલા પર્વતો જેમ પડે તેમ
રણભૂમિમાં પડવા લાગ્યા. એજ પ્રમાણે બીમે કેટલાક ઘોડેસ્વારો, રથીઓ તથા પ્યાદાઓને
માર્્યા. વૈશંપાયન કહે છે-પછી દ્રોણાચાર્યનું પ્રિય કરવા સાર અર્જુન તૈયાર થયો, ને દ્રુપદ
ઉપર બાણો નાખવા લાગ્યો. જેથી કેટલાક ઘોડા, રથ, તથા હાથીઓનો નાશ થયો. એ
પ્રમાણે અર્જુનને બાણો નાખતો જોઇ, તે દ્રુપદ રાજાના ભાઇઓએ સિંહ સરખો શબ્દ
કરીને બાણોથી તેને હાંકી દીધો. તે અર્જુનથી સહન થયું નહીં, ત્યારે તેણે તત્કાલ
દ્રુપદના બધા ભાઇઓને બાણોના વર્ષાદથી મોહ પમાડી હાંકો કાઢ્યા. તે એવી રીતે બાણો
નાખતો કે, દ્રુપદના ભાઇઓને સામા બાણો નાખવાનો અવકાશ મળતો નહીં, તે જોઇ
દ્રુપદરાજા સત્યજીતે સહિત, જેમ સંજરાસુર દૈત્ય ઇન્દ્રની સામે દોડ્યો હતો, તેમ અર્જુનની
સામે દોડ્યો. તેને પણ અર્જુને બાણોના વર્ષાદથી વીંટી લીધો. તે વખતે દ્રુપદની સેનામાં
પોષાર થઇ રહ્યો, જેમ કાષ સિંહ હાથીને મારે તેમ આ આપણા રાજાને મારવા
છાજે છે. ત્યારે તે રાજાના બચાવ વારતે સત્યજીત તેઓની વચમાં આવ્યો. તેને દશ
બાણોએ કરી વીંધીને અર્જુને દૂર કર્યો. પછી ફરી તે અર્જુન તથા દ્રુપદ જેમ ઇન્દ્ર અને
અગ્નિરાજ વહે તેમ વહવા લાગ્યા. તેમાં દ્રુપદે હજારો બાણોએ કરી અર્જુનને હાંકી દીધો.
ત્યારે અર્જુને પણ વેગથી બાણો ફેંકવા માંડ્યાં, અને ફરી સત્યજીત વચમાં આવ્યો, તેનું
ધનુષ કાપી નાખ્યું. ત્યારે બીજું ધનુષ લઇ સત્યજીતે અર્જુનને તેના ઘોડા, સારથિ, તથા
રથ સહિત વિંધ્યો, તે અર્જુનથી સહન થયું નહીં. તેથી તેણે સત્યજીતના ઘોડા, રથ,
સારથિ, ધનુષ, તથા ધ્વજ ઇત્યાદિને બાણોએ કરી વિંધી નાખ્યા, ને તેને સંગ્રામથી
વિમુખ કર્યો. તે જોઇ ફરી દ્રુપદે અર્જુન ઉપર બાણોને વર્ષાદ કર્યો. ત્યારે અર્જુને
દ્રુપદનું ધનુષ કાપી નાખ્યું, ને તેના રથ ઉપરની ધ્વજ પાડી નાખી અને પાંચ બાણોએ
કરી તેના ઘોડા તથા સારથિને વિંધી નાખ્યા. પછી દ્રુપદ રાજા તે ભાગેલું ધનુષ નાખીને
બીજું ધનુષ લેતો હતો, તેવામાં હાથમાં ખડમ લઇ સિંહના જેવો શબ્દ કરીને અર્જુને
દ્રુપદ રાજાના રથમાં નિર્ભય થઇ ચડી જઇ, તેને પકડી લીધો. તે જોઇ તેની બધી સેના
દિશાઓમાં નાસી ગઇ. અને તે બધા કૌરવો દ્રુપદના શહેરને પીડવા લાગ્યા. ત્યારે અર્જુન

મોલ્યો કે, રાજ્યોમાં એક એવો આ દુપદ રાજ્ય કુરુક્ષત્રે સંબંધી છે, માટે એના શહેરને પીડા માં; ને હવે ચાલો આપણે ગુરુને દક્ષિણા આપીએ. વૈશંપાયન કહે છે—તે સાંભળી બીમાદિ બધા કુમારો શહેરને પીડતા અંધ થયા, ને અર્જુનની સાથે દુપદને લઈ દ્રોણ પાસે આવ્યા. અને મોલ્યા કે હે ગુરુ! ત્યો આ દુપદ. ત્યારે દ્રોણાચાર્ય, દુપદને ગર્વ તથા ધન રહિત અને પોતાને વશ થયેલો જોઈ, તેની સાથે થયેલું વૈર સંભારીને મોલ્યા કે, મેં તારો દેશ જલદીથી જીતી લીધો ને હવે તારું જીવન પણ મારે હાથ છે. માટે આ વખતે તારે એમ ન ધારવું કે, હું તારો પૂર્વે મિત્ર હતો. એમ કહી હસીને ફરી મોલ્યા કે હે શરવીર! પ્રાણ જવાના ભયથી તું બીહીશ માં, કારણ અમે બ્રાહ્મણ ક્ષમાવાન હોઈએ છીએ. હે ક્ષત્રિયમાં એક, બાળકપણમાં અમારા આશ્રમમાં તું મારી સાથે રમતો હતો. તેથી તારા ઉપર મને બહુ રોષ છે. માટે હે રાજન ! ફરીથી હું મિત્રાઈ છઠ્ઠું છું, ને તને આ તારું અર્ધું રાજ્ય પાછું આપું છું. હે દુપદ ! આ તારું રાજ્ય લેવાનો મેં જે પ્રયત્ન કર્યો, તેનું કારણ એ જે, તેં કહ્યું હતું કે રાજ્યનો રાજ વગર બીજો કોઈ મિત્ર થાય નહીં. હવે ગંગાની દક્ષિણ બાજુનું રાજ્ય તને આપું છું, ને ઉત્તર તરફનું રાજ્ય હું રાખું છું. માટે હે રાજન ! હવે હું રાજ્ય થયો, તેથી તારે જે મારી મિત્રાઈ રાખવી હોય તો રાખ દુપદ મોલ્યો કે હે બ્રાહ્મણ ! તમારા જેવા મહાત્મા પુરુષોએ એમજ કરવું ઘટે છે. તમારાથી હું ખુશી થયો છું, નિરંતર તમારી સાથે રહેહ રાખવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહે છે—દુપદ રાજ્યનું નમ્રનાથી બોલવું સાંભળીને દ્રોણાચાર્યે તેને છોડાવ્યો, અને તેના સત્કાર કરી પ્રસન્ન થઈ તેને અર્ધું રાજ્ય આપ્યું. પછી દુપદ રાજ્યએ ગંગા નદીને કિનારે દક્ષિણ પાંચાલમાં કાંપિલ નામે શહેરમાં પોતાની રાજધાની કરી અને દ્રોણે પોતાનો પરાભવ કર્યો તેથી મનમાં ખેદ પામીને એવો વિચાર કર્યો કે, આપણે તો એને પહોંચી શક્યું નહીં, પણ કોઈ એવો પુત્ર ઉત્પન્ન કરવો કે જે એનો પરાભવ કરે. પછી દ્રોણાચાર્યે ગંગાની ઉત્તર તરફના પાંચાલ દેશમાં અહિચત્રાપુરીમાં પોતાની રાજધાની કરી. હે રાજન ! એ પ્રમાણે દેશે કરી યુક્ત એવી અહિચત્રાપુરી અર્જુને યુદ્ધમાં જીતીને દ્રોણને આપી.

एवं राक्षसहिछत्रा पुरीजनपदायुता

युधि निर्जित्य पार्थेन द्रोणाय प्रतिपादिता ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि द्रुपदज्ञासने गुर्जरभाषायां

अष्टात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૩૮ મો. યુધિષ્ઠિરને મળેલું યૌવરાજ્ય.

વૈશંપાયન ઉવાચ--તતઃ સંવત્સરસ્યાંતે યૌર્વરોજ્યાય પાર્થિવ

સ્થાપિતો ધૃતરાષ્ટ્રેણ પાંડુપુત્રો યુધિષ્ઠિરઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! પછી એક વર્ષ થયું ત્યારે પાંડુરાજના પુત્ર યુધિષ્ઠિરને ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્યે રાજ્યમાં થોડીક સત્તા આપી. કારણ ધૈર્ય, સહનતા, અક્રૂરપણું, સરભતા તથા સૌજન્ય, ઇત્યાદિ ગુણો યુધિષ્ઠિરમાં તેણે જોયા. તેથી તેણે વિચાર્યું કે જે એને થોડીક

હે કશિક ! તેઓની સામે મારે સ્નેહ કે શત્રુતા કરવી ? તે વિષે તું નિશ્ચય કરી મને કહે તે પ્રમાણે હું કરું. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રના પૃછવાથી પ્રસન્ન થઈ કશિક બોલ્યો કે હે રાજન ! હું તમોને રાજનીતિ પ્રમાણે જે કહું તે સાંભળો. તેમાં હું તીક્ષ્ણ ઉપાય બતાવું છું, એમ બાણી તમારે મારા ઉપર અકૃપા કરવી નહીં. હે રાજન ! રાજ્યે આ પ્રમાણે કરવું—પોતાથી જે ઉતરતા હોય તેની તેણે ઉપેક્ષા કરવી નહીં, ને તેઓને હમેશ લય બતાવતા રહેવું, તથા બરોબરીઆને પોતાનું પરાક્રમ દેખાડ્યા જવું; અને પોતાથી બળવાન હોય, તેને પોતાની ખામીઓની ખજર પડવા દેવી નહીં. પણ ઉલટી તેઓની ખામીઓ જોયા કરવી; કાચબો જેમ પોતાના અંગોની રક્ષા કરે છે, તેમ રાજ્યે પોતાના સહાય, સાધન, ઉપાય ઇત્યાદિ અંગો સાચવવાં, ને કાંઈની ખામી પોતાના જોવામાં બરાબર આવે, તો તેના ઉપર ચઢી જઈ તેને જીતવો. જે શત્રુ નાશ કરવાનો આરંભ કર્યો હોય તો તેનો પૂરેપૂરો નાશ કર્યા વગર રહેવું નહીં. કારણ પગમાં વાગેલો કોટો જે બહાર કઢાડતાં થોડો ભાગીને અંદર રહી જાય તો પીડા કર્યા વગર રહે નહીં. રાજ્યે હમેશ કિલ્લાઓનો આશ્રય રાખવો, કારણ તેથી શત્રુઓ તેના ઉપર ફાવો શકતા નથી. પણ કદાચ તેવો આશ્રય ન હોય ને શત્રુ ચઢી આવ્યો હોય. તો હથીઆર મૂકી તેને શરણે જવું; તથા તે જે કંઈ અપશબ્દો બોલે તે સહન કરવા. પછી મૃગોને જેમ પાર-ધીઓ વિશ્વાસ આપીને મારે છે, તેમ તેનો વિશ્વાસ મેળવીને કાંઈ સમય કપટ કરી તેને મારી નાખવો. તે વખતે એમ ન વિચારવું કે એ આપણો વિશ્વાસુ છે. શત્રુના કિલ્લાઓ જીતી તેનું અશ્વયં તોડવું, તેની પાસે પોતાના છૂપા દૂતો મોકલી તેનો વિચાર ફેરવી નંખાવવો; તથા કાંઈ બધી વાતે પરિપૂર્ણ એવો ચાલાક છૂપો દૂત મોકલી તેની હોંસ ભાગી નંખાવવી. અથવા સામ, દામ, ભેદ, દંડ, ઉદ્બંધન, વિષ તથા અગ્નિ, એ સાત પ્રકારથી શત્રુના પ્રધાન, કિલ્લા, ભંડાર સૈન્ય તથા દેશનો નાશ કરવો. અથવા પ્રથમ શત્રુનેજ મારવો, જેથી તેના પક્ષના પણ પોતાની મેળે નાશ પામી જાય; જેમ વૃક્ષનું મૂળ કાપ્યું હોય તો તેની શાખાઓ પણ નાશ પામે છે. અગ્નિહોત્રિ થઈ રહેવું, યજ્ઞ કરવો, ભગવાં વસ્ત્ર પહેરવાં, તથા જટા રાખી મૃગયર્મ ધારણ કરવું, ઇત્યાદિ ઢોંગ કરી શત્રુનો વિશ્વાસ મેળવીને જેમ વરૂ બકરાને મારે તેમ તેને મારી નાખવો. જ્યાં સુધી પોતાનો વખત આવ્યો ન હોય ત્યાં સુધી શત્રુને પોતાને ખબરે ખેસાડી ફેરવવો, પણ જ્યારે વખત આવે ત્યારે પથરા ઉપર જેમ ઘડો ફેંકીએ તેમ તેને ફેંકી દેવો. હે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન ! એ પ્રમાણે અનેક ઉપાયો કરીને પણ શત્રુઓને મારવા. તે સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે, શત્રુને સામ, દામ, ભેદ તથા દંડ ઇત્યાદિ ઉપાયોએ કરીને કેવી રીતે મારી શકાય ? તે મને કહેા. કશિક બોલ્યો કે હે રાજન ! પૂર્વે રાજનીતિને બાણનાર એવો કાંઈ શિયાળ વનમાં રહેતો, તેની વાત કહું તે સાંભળો. તેના વાઘ, ઉંદર, વરૂ તથા નોળિયો, એ ચાર મિત્રો હતા. કાંઈ સમય તે પાંચે જણાએ તે વનમાં એક મોટો મૃગ દીઠો. તેને પકડવાની તે વ્યાઘ્ર ધણી તજવીજ કરી, તોપણ તે જીવાનીને લીધે ત્રણે વેગવાન હોવાથી પકડાયો નહીં. તેથી તે બધા મળીને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આને કેવી રીતે પકડવો. ત્યારે સ્વાર્થમાં કુશળ તથા બુદ્ધિ-માન શિયાળ બોલ્યો કે હે વ્યાઘ્ર ! એને પકડવાનો આપણે એવો ઉપાય કરીએ કે, એ મૃગ જ્યાં સુતો હોય ત્યાં જઈ આ ઉંદર એના પગને કરડે, જેથી એ ચાલી શકે નહીં એટલે

તારે એને મારવો. હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! પછી એ પ્રમાણે કરવાથી તે વાધ મૃગને મારી શક્યો. ત્યારે શિયાળ બોલ્યો કે, તમે બધા નહાઈ આવો ત્યાં સુધી આ મૃગના શરીરને હું સાચવું છું. તે સાંભળી તે બધા એક પછી એક એમ નદીએ નહાવા ગયા, અને શિયાળ ચિંતાતુર જેવું મોઢું કરી ત્યાં બેઠો. પછી પ્રથમ નાહાઈને વાધ આવ્યો, તેણે શિયાળને ચિંતાતુર બોધને પૂછ્યું કે, હે બુદ્ધિમાનમાં શ્રેષ્ઠ ! તું શેની ચિંતા કરે છે ? જાણુક બોલ્યો કે હે મહાબાહો ! તું ગયા પછી ઉંદરે જે વચન કહ્યાં છે, તે હું કહું તે સાંભળ. તેણે કહ્યું કે, વાધના બળને ધિક્કાર છે, કારણ આ મૃગને તેણે મારી સહાયતાથી માર્યો, ને હવે તેને ખાધ તે તૃપ્ત થશે. હે વ્યાધ ! તેનું એવું બોલવું સાંભળ્યાથી મને આ ભક્ષ ખાવા ગમતું નથી. વ્યાધ બોલ્યો કે, જો તે એમજ બોલતો હોય તો હું મારા પોતાના પરાક્રમથીજ વનના બીજા કોઈ પ્રાણિને મારીને તેનું માંસ ખાઈશ. એમ કહી તે વનમાં ચાલી નીકળ્યો. તેટલામાં ઉંદર આવ્યો. તેને શિયાળે કહ્યું કે હે ઉંદર ! નોળિયે જે વચન કહ્યાં છે તે સાંભળ. તેણે કહ્યું છે કે, મૃગનું માંસ હું ખાઈશ નહીં, કારણ તે ઝેર યરાયર છે. માટે હું તો ઉંદરને ખાઈશ. તે સાંભળી ઉંદર દરમાં પેસી ગયો એટલામાં ત્યાં આવ્યો. તે પ્રત્યે શિયાળ બોલ્યો કે, તારા ઉપર વાધ કાપ્યો છે, ને સ્ત્રી સહિત અહીં આવે છે. માટે તારે નાસવું હોય તો નાશ. એવું સાંભળી વર પણ નાસી ગયો. તેટલામાં નોળિયો આવ્યો તેને શિયાળે કહ્યું કે, વ્યાધાદિકને હું મારા બાહુબળથી જીત્યો, તેથી તેઓ નાસી ગયા. માટે તું પણ મારી સાથે યુદ્ધ કર ને મને જીતીને માંસ ખા. નકુળ બોલ્યો કે, વાધ, વર તથા બુદ્ધિમાન ઉંદરને તે જીતી લીધા. તેથી શરતીરોમાં તું શ્રેષ્ઠ થયો, માટે હું તારી સાથે યુદ્ધ કરવા ઇચ્છતો નથી. એમ કહી તે નાસી ગયો. પછી તે શિયાળે પ્રસન્ન થઈને માંસ ખાધું. હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! એ પ્રમાણે જે નિરંતર યુક્તિથી ચાલે તે સુખી થાય. બીહીકણને ભય પમાડી, શરતીરને હાથ જોડી, લોભીને ધન આપી અને સમોવડીઆ તથા પોતાથી ન્યુનને પરાક્રમ દેખાડીને વશ કરવા. હે રાજા ! રાજાએ પુત્ર, સખા, બ્રાતા, પિતા, તથા ગુરુ, એ સર્વે જો શત્રુ પ્રમાણે વર્તતા હોય તો તેઓને પણ મારવા. કદાચ ગુરુ હોય, પણ જો તે ગર્વિષ્ટ હોય, તથા આ કરવા હાયક છે, ને આ કરવા હાયક નથી, એવો વિવેક જાણ્યો તો ન હોય, ને આડે રસ્તે ચાલતો હોય, તો તેને પણ સજ્જ આપવી એ ન્યાય છે. રાજાએ પોતાનો ક્રોધ જાણાવવો નહીં, અને નિરંતર હાસ્યપૂર્વક બોલવું. શત્રુને મારતી વખતે પણ પ્રિય બોલવું, અને તેને માર્યા પછી શોક કરવો તથા તેની પછવાડે હોય તેઓની સાત્વના કરવી. પોતાના શત્રુથી, તેમજ શત્રુ ન હોય તેનાથી પણ રાજાએ સાવચેત રહેવું, કારણ જેનાથી ભય ધારવામાં આવતો ન હોય તેનાથી તો કોઈ સમય એવો ભય આવી પડે છે કે, સમૂળો નાશ થઈ જાય. પોતાના દૂતો પરિક્ષા કરીને રાખવા. ને જેઓ ઢોંગ કરીને તપસ્વિયોનો વેષ ધારણ કરે, તેઓને પારકા દેશમાં છુપા જસુસો કરી મોકલવા. તે બળિયા, દેવમંદિર, પાણીસેયડા, ચૌટાં, સર્વ તીર્થો, કૂવાઓ, પર્વતો તથા વનો ઇત્યાદિ સ્થાનોમાં રહીને સર્વ ખબરો મોકલે. જેમ સુંદર પુલો જેમાં થાય છે એવાં વક્ષો ફળ આપતાં નથી, તેમ શત્રુને મોટી આશા આપી કામ કાઢી લેવું, પણ તેને કંઈ આપવું નહીં. કદાચ તે મળવાને ઇચ્છે તો કંઈ બહાનું કાઢાડી તેનો મેળાપ લેવો નહીં. ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થો એવી રીતે સંપાદન કરવા કે, તેઓમાંનો એક પુરુષાર્થને સંપાદન કરતાં બીજા પુરુષાર્થને

ધક્કો લાગે નહીં; એટલે કે ધર્મ પાળવો તે એવી રીતે કે, જેથી પોતાના ધન તથા સુખને નાશ થાય નહીં. તથા ધન પણ એવી રીતે મેળવવું કે, જેથી પોતાના ધર્મ તથા સુખને ભંગ થાય નહીં. તેમજ સુખ પણ એવી રીતે ભોગવવું કે, જેથી પોતાના ધર્મ તથા ધનનો ભંગ થાય નહીં. ડાહ્યા પુરૂષે, ધીરજ રાખી, ગર્વ મૂકીને, શુદ્ધ મને કરી નીતિ જાણનારા બ્રાહ્મણો પાસેથી નીતિ શિખવી. પછી કોઈ પણ પ્રકારે કરી તેણે સંપત્તિ મેળવવી, અને તે મળ્યા પછી સર્વ કપટ છોડીને કેવળ ધર્મનું જ આચરણ કરવું કોઈના ઉપર ધન સંબંધી આપત્તિ આવી પડી હોય, તો તેને તેના કરતાં જે વધારે દુઃખી થઈ ગયા હોય, તેની વાત કહીને તેની સાંત્વના કરવી. જે તે મૂર્ખ હોય તો તેને એમ સમજાવવો કે, ફરી કોઈ કાળે તને ધન મળશે. પણ જે તે પંડિત હોય તો તેને આકાંક્ષા રહેલા ધન ઉપર સંતોષ રાખવા સમજાવવો. કોઈનું પણ કામ કરી આપવું હોય તો તે કરી આપવું, પણ તેમાં કંઈ ન્યુનતા રાખવી, કારણ તેમ જો ન કરીએ, તો પછી જેનું કામ થઈ રહ્યું હોય, તેને આપણી પાસે આવવાની મતલબ રહે નહીં. જે કાંઈ કામ કરવું હોય તેની, મિત્ર અથવા શત્રુને, કર્યા પેહેલાં ખચર પડવા દેવી નહીં જ્યાં સૂધી ભય આવ્યું ન હોય, ત્યાં સૂધી ખીલીવું, પણ જ્યારે ભય આવી પડે, ત્યારે નિર્ભય થઈ તે ટાળી નાખવું, દંડથી વશ કરેલા શત્રુને ધન તથા માને કરી પાછો જે વધારે છે, તેને તે થકી કોઈ સમય મૃત્યુ થાય છે; જેમ ખચરની સ્ત્રી જો ગર્ભ ધારણ કરે, તો તે મરણ પામે છે. જેને ધન મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેણે આજીવન સુધી નહીં. પણ દેશકાળ જોઈને તે મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો. શત્રુ બાળક હોય તો પણ તેની કેપેક્ષા કરવી નહીં, કારણ લાંબે દહાડે તાડ વૃક્ષના મૂળિયાંની પેઠે તેનું મૂળ મળજીત થાય છે. પછી જેમ થોડો અમિ કોઈ ઘાડ વનમાં પડીને મોટો થઈ જાય છે તેમ તે પણ મોટો થઈ જાય છે માટે હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! તમારા ભાઈના પુત્ર પાંડવો બળવાન છે, તે ખાતે જેમ તમારી હાનિ થાય નહીં, ને તમોને પશ્ચાતાપ પણ કરવો ન પડે તેમ વર્તો. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી તે કશિક બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ચાલતો થયો, ને કુરુક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલો તથા શોકથી પીડાયેલો ધૃતરાષ્ટ્ર પોતાના ધરમાં ગયો.

एवमुक्त्वासंप्रतस्थे कणिकःस्वगृहंगतः

धृतराष्ट्रोपिकारिण्यः शोकात्संसमपद्यत ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि संभवपर्वणि गुर्जरभाषायां कणिक-
वाक्ये चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४० ॥

અધ્યાય ૧૪૧ મો. લાક્ષાગૃહ દાહ.

वैशंपायन उवाच—ततःसुबलपुत्रस्तु राजादुर्योधनश्चह

दुःशासनश्चकर्णश्च कुष्टमंत्रमंत्रयन् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી શકુનિ, રાજા દુર્યોધન, દુઃશાસન તથા કણ્ણ મળીને પાંડવો ખાતે ખરાબ વિચાર કરી, તેઓને કુંતી સહિત બાળા નાંખવાની શુદ્ધિ કરી. અને જૂપી રીતે તેઓએ લાખનાં ઘરો બનાવીને તેમાં રહેવા માટે કુંતી સહિત પાંડવોને ત્યાં મોકલ્યા.

એ તેઓની ખૂરી મતલબ તેઓના મોઢા પરથી તથા તેઓની એકાથી વિદુરજી બાણી મળ્યા. તેથી તેઓએ જ્યાં પાણીની લહેર આવી શકે નહિ તથા પવનથી ચાલે એવી સઠવાળી નૌકા કરાવીને ગંગાજીમાં રખાવી. પછી જ્યારે પાંડવો લાખનું ધર બાળીને બોંયરાની વાટે વનમાં ગયા, ત્યારે વિદુરજીએ તેઓને ખલાસી સાથે કહેવરાવ્યું કે, આ નૌકા તમારે વારતેજ કરાવી રાખી છે, તેમાં બેસીને તમે આ ગંગા પાર ઉતરો. ત્યારે પાંડવો તે નૌકામાં બેસી ગંગા પાર ઉતરી ગયા. હવે પાંડવોએ લાખનું ધર બાળી દીધું, તેમાં કાષ્ઠ બીલની સ્ત્રી પોતાના પાંચ પુત્રો સહિત બાળી ગર્ભ અને દુર્યોધને મોકલેલ પુરોચન નામે મંત્રિ પણ બાળી ગયો, પછી તે બીલની સ્ત્રી તથા તેના પાંચ પુત્રોને મળી ગયેલા જોઇને વારણાવત નગરના લોકોએ જાણ્યું કે, આ પાંચ પાંડવો સહિત કુંતી બાળી ગઇ છે. એમ બાણી તે સર્વ હંકીકત તેઓએ ધૃતરાષ્ટ્રને કહેવરાવી. તે સાંભળી તેણે બાંધવોએ સહિત તેઓની ઉત્તર ક્રિયા કરાવી. જનમેજય પૂછે છે—હે વૈશંપાયન ! લાખનું ધર બાળીને પાંડવો બચી ગયા, એ બધી વાત હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! બીમ-સેનને અનિ મળવાન તથા અર્જુનને ધનુર્વિદ્યામાં શ્રેષ્ઠ જોઇને દુર્યોધન હમેશ ઉઘાસી રહેતો, ને કર્ણ સકુનિ તથા દુઃશાસનની સાથે હમેશ પાંડવોને અનેક ઉપાયે કરી મારવાનો મનસુબો કરતો હતો. તે વાત પાંડવો જાણતા હતા, તોપણ વિદુરની બલામણથી ઉઘાડી પાડતા નહીં અને પોતાનો બચાવ કરતા હતા. પાંડવોને યુધિવાન જોઇ શેહેરના માણસો સલામમાં તથા જ્યાં પાંચ જણા એકઠા મળતા ત્યાં તેઓનાં વખાણ કરતા, ને કહેતા કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ અધુ વચર હોવાથી રાજ્ય પર બેઠાજ નથી, ને બીજાં તે રાજ્ય ઉપર બેસવાની પ્રથમથીજ ના કહી છે. માટે આ પાંડવોમાં વૃદ્ધના સરખો જેનો સ્વભાવ છે, એવો દયાવાન, સત્ય બોલનારો તથા વેદ જાણેલો યુધિષ્ઠિર નામે જે સૌથી મોટો કુમાર જીવાનીમાં આવેલો છે, તેને આપણે રાજ્ય ઉપર અભિષેક કરીએ કારણ તે ધર્મજ છે, તેથી સ્વાંતરુના પુત્ર બીજા તથા વિદુર સહિત ધૃતરાષ્ટ્રનું માન રાખશે ને તેઓને સર્વ પ્રકારથી ખુશી કરશે. શેહેરના મનુષ્યોને એમ બોલતાં સાંભળીને દુર્યોધન ધણો તપાસમાન થતો. કાષ્ઠ વખતે ધૃતરાષ્ટ્રને એકાંતમાં બેઠેલા જોઇને તે તેઓની પાસે ગયો ને તેઓનો સત્કાર કરી બોલ્યો કે હે પિતા ! શેહેરના માણસો તમારો તથા બીજાનો અનાદર કરીને યુધિષ્ઠિરને રાજ્ય આપવા ઇચ્છે. તે બીજાને પણ ગમે છે, કારણ તેઓને રાજ્ય જોઇતું નથી, એ જે પીડા છે તે આપણનેજ છે. તમે અંધ હોવાથી પિતાનું રાજ્ય પાંડુરાજને મળ્યું, ને તેનું રાજ્ય જ્યારે યુધિષ્ઠિરને મળશે, ત્યારે યુધિષ્ઠિરનું તેના પુત્રને; એ પ્રમાણે વંશપર-પરા તેઓનેજ રાજ્ય મળશે, અને આપણા વંશને રાજ્ય મળનાર નથી, તેથી લોકો અપણો તિરસ્કાર કરશે, તથા આપણે હમેશ પારકું અન્ન ખાનારા કહેવાઈશું ને દુઃખી પણ થઈશું. માટે એ પ્રમાણે ન બને તેવી રાજનીતિ ચલાવો. પણ હે રાજન ! જે પૂર્વે તમેનેજ રાજ્ય મળ્યું હોત, તો લોકો આપણી વિરૂદ્ધ છતાં પણ તે અમેનેજ મળત.

યદિત્વાંહ રાજાઞ્ચ સિદ્ધરાજ્યમવાપ્તવાન્

ત્વંમ્માત્રસ્યામશ્વર્યં રાજ્યમન્વયોજને ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि दुर्योधनेष्व्यां गुर्जरभाषायां
मेकचत्वारिंशदाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४१ ॥

*****

અધ્યાય ૧૪૨ મો. પાંડવોનું કાસલ કાઢવાનો વિચાર.

वैशंपायन उवाच—एवंधुत्वातुपुत्रस्य प्रज्ञाचक्षुर्नराधिपः

काणिकस्यचवाक्यानि तानिश्चत्वाससर्वशः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પુત્રના એવા વચન સાંભળી તથા કણિકના વચન પણ માદ કરીને પ્રગાંધી જેને ચક્ષુ છે, એવા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાનું ચિત્ત ચિંતાથી બે પ્રકારનું થયું. પછી દુર્યોધન, કર્ણ, શકુનિ તથા દુઃશાસન એ ચારે જણાઓએ મળીને એક મંનમુખો કર્યો. જે વિષે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા પાસે આવીને દુર્યોધન બોલ્યો કે, પાંડવોથી આપણને લય ન રહે, માટે તેઓને કાંઈ સારી યુક્તિથી વારણાવત નગરમાં રહેવા મોકલો, એવું સાંભળી બે ધડી વિચાર કરી ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યો કે, મારો ભાઈ પાંડુરાજા ધણો ધર્મિષ્ઠ હતો, ને આપણા કુળ ઉપર સ્નેહ રાખતો હતો. તેમાં મારા ઉપર તો બહુજ સ્નેહ રાખતો હતો. ખાન પાન ઇત્યાદિ બધું મારી ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલતું હતું. તથા રાજ્ય પણ મને પૂછીને તે કરતો હતો. એવા ધર્મિષ્ઠ પાંડુરાજાનો પુત્ર આ યુધિષ્ઠિર છે, તે પણ ધર્મિષ્ઠ, ગુણવાન, લોકમાં વિખ્યાત તથા આપણા કુળમાં માનીતો છે; ને તેની સહાયતા પણ ધણી છે. ધર્માત્મા યુધિષ્ઠિરને તેના પિતાના રાજ્યથી બંદો કરી આપણે કેમ બ્રહ્મ કરી શકીએ? રાજ્યના જેટલા કારભારીઓ છે, તથા જે આપણું સૈન્ય છે, તે સર્વનું પાંડુરાજાએ પૂર્વે સારી રીતે પોષણ કર્યું છે અને શેહેરના લોકોનો પણ તેણે ધણો સત્કાર કરેલો છે. તેથી જો આપણે યુધિષ્ઠિરને અહીંથી કહાડી મૂકીએ તો તેના વાસ્તે તે લોકો આપણને કુટુંબ સહિત કેમ મારી ન નાખે? તે સાંભળી દુર્યોધન બોલ્યો કે હે પિતા ! હું પણ એવાજ વિચારથી રાજ્યના કારભારીઓ તથા સૈન્યને ધન તથા માને કરી પ્રથમથી વશ કરી લઉં. માટે નિશ્ચય તે બધા આપણનેજ સહાયતા કરશે. વળી હાલ ધનનો ભંડાર પણ મારા હાથમાંજ છે. વાસ્તે પાંડવોને જેમ બને તેમ જલદીથી વારણાવત શેહેરમાં મોકલવાને તમો મુખત્યાર છો. પછી જ્યારે મારું રાજ્ય મજબૂત થશે, ત્યારે કુંતિ પાંડવો સહિત પાછી આવશે. ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા કે હે દુર્યોધન ! જે તું કહે છે તેજ વિચાર મારો પણ છે; પણ એ વિચાર પાપરૂપ છે, તેથી હું બોલતો નથી. તેમ બીજા, દ્રોણ, વિદુર, કૃપાચાર્ય, એ સર્વ પણ કુંતીના પુત્રોને વારણાવત મોકલવા કબુલ કરશે નહીં. કારણ તેઓને આપણે તથા પાંડવો બેઉ સરખા છીએ. માટે તે ધર્મિષ્ઠ તથા શૂરવીરો એવું વિપરીત કામ કરવા ઇચ્છશે નહીં. ત્યારે જો આપણે તેમ કરીએ તો એ શૂરવીર તથા આખું જગત આપણને માર્યા વગર કેમ મૂકે? દુર્યોધન બોલ્યો કે, બીજાને તો પાંડવો તથા આપણે સરખા છીએ, પણ દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર અશ્વત્થામા આપણા પક્ષમાં છે, તેથી દ્રોણાચાર્ય પણ આપણી તરફ થશે. તેને જોઈ કૃપાચાર્ય પણ આપણા પક્ષમાં આવશે. કારણ દ્રોણને તથા પોતાના ભાણેજ અશ્વત્થામાને તો તે ક્યારેય મૂકનાર નથી. વિદુરજી જે છે, તે જો કે તેનો સ્વાર્થ આપણામાં છે, તોપણ છૂપી રીતે પાંડવોના પક્ષમાં રહે છે, પણ પાંડવો વાસ્તે તે એકસો આપણી સામે થઈ શકે

એમ નથી. માટે નિર્ભય થઇ હમણાંજ કુતિને પાંડવો સહિત વારણાવત મોકલવાનું કરો; અને હૃદયમાં રહેલા સ્થાની પેઠે નિદાલંગ કરનાર એવા ઉત્પલ થએલા શોકરૂપી અમિને તે કર્મ કરીને ટાળી નાખો.

વિનિવ્રકરણઘોરં હૃદિશત્યમિવાર્પિતં

શોકવાયકમુદ્ગૂતં કર્મણૈતેનનાશય ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि दुर्योधनपरामर्शे गुर्जरभा-
षायां द्विचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४२ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૪૩ મો. પાંડવોને વારણાવત મોકલવાની યુક્તિ.

वैशंपायन उवाच—ततोदुर्योधनोराजा सर्वाःप्रकृतयःशनैः

अर्धमानप्रदानाभ्यां संजहारसहानुजः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—તે પછી ભાઈઓ સહિત દુર્યોધન રાગ્યો, બધા કારભારીઓને ધન તથા માને કરી ધીરે ધીરે પોતાને વશ કરી લીધા. પછી ધૃતરાષ્ટ્રના કેહેવાથી કેટલાક કુશળ મંત્રિયો પાંડવો સાંભળે તેમ વારણાવત નગરનાં વખાણુ કરતા; ને કેહેતા કે, એ નગર ધણું મનોહર છે, તથા તેમાં ધણુ ધનવાનો વસે છે, અને થોડા વખતમાં ત્યાં મહાદેવજીની પૂજા વારતે મેળા ભરવાનો છે. એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રના મંત્રિયો વારણાવતને વખાણતા, તે સાંભળી પાંડવોની ત્યાં જવાની મરજી થઇ. તે જાણી ધૃતરાષ્ટ્ર રાગ્યો એક દિવસ તેઓની પાસે આવીને કહ્યું કે, આપણા મંત્રિયો વારણાવત નગરને વારંવાર વખાણીને કહે છે કે, એના જેવું પૃથ્વીમાં બીજું કોઇ શહેર રમણીય નથી. માટે હે પુત્રો ! તમારે ત્યાં જવાની મરજી હોય તો, સુખે ચાકરો સહિત ત્યાં જાઓ, ને દેવતાઓની પેઠે વિહાર કરો. તથા તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે બાહ્યોને દાન આપતા જાઓ, ને ચોકરેથી આવનારા મવૈયા કોકા પાસેથી ચામન સાંભળી, તેઓને ધન આપી રાજી કરતા જાઓ. એવી રીતે ત્યાં વિહાર કરી સુખ ભોગવજો ને પછી પાછા હસ્તિનાપૂરમાં આવજો. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે ધૃતરાષ્ટ્રની પણ આપણને વારણાવતમાં મોકલવાની મરજી છે, ત્યારે જરૂર એ શહેરનાં વખાણુ પણ તેણેજ કરાવ્યાં હશે !” એવું બારી ખેદ પામી યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, ઠીક અમે ત્યાં જઈશું. પછી શાંતનુના પુત્ર ભીષ્મ, મહા બુદ્ધિમાન વિદુર, દ્રોણ, કૃપાચાર્ય, અશ્વત્થામા, બૃરિશ્રવા, રાજ્યના માનવા લાયક કારભારીઓ, તપસ્વી, બ્રાહ્મણો, પુરોહિત, તથા ગાંધારી, એ બધાઓને યુધિષ્ઠિરે ધીરેથી કહ્યું કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાગ્યના હુકમથી અમે સર્વ રમણીય એવા વારણાવત નગરમાં જઈશું. માટે પ્રસન્ન થઇ તમે અમને આશિષ આપો. કારણુ જો તમારી આશીષ હશે તો અમારું કંઇ ખૂંડ થશે નહીં. તે સાંભળી તે બધા પ્રસન્ન થઇ બોલ્યા કે, રસ્તામાં કોઇ પણ પ્રત્યક્ષીથી અડચણ માં જાઓ, તથા તમારું કંઇ અશુભ પણ માં થાઓ. એ પ્રમાણે આશિર્વાદ મેળવી, પોતાનાં સર્વ કામો કરી રાગ્ય લાભ વારતે પાંડવોએ વારણાવત નગર પ્રત્યે જવાની તૈયારી કરી.

ततःकृतस्वस्त्ययना राज्यलोभायपाधिवाः

कृतवास्तव्यकार्याणि प्रययुर्वा रणावतं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि वारणावत गुर्जर-
भाषायां त्रिचत्वारिंशदधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १४३ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૪૪ મો. સળગી ઉઠે એવા મહેલનું નિર્માણ.

वैशंपायन उवाच—एवमुक्तेषुराज्ञातु पांडुपुत्रेषुभारत

दुर्योधनः परहर्ष मगच्छस्सदुरात्मवान् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભારત ! ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્યે પાંડવોને વારણાવતમાં જવાનું કહ્યું ત્યારે દુરાત્મા દુર્યોધન પરંમ હર્ષને પામ્યો. પછી તેણે પોતાના પુરોચન નામે કારભારીને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે, હે પુરોચન ! આ ધનથી સંપૂર્ણ પૃથ્વી જેમ મારી છે, તેમ તારી પણ છે. એમ જણવું માટે તેની રક્ષા કરવી ચોગ્ય છે. તારા જેવો મને સહાય કરનાર તથા વિશ્વાસ કરવા લાયક બીજો કોઈ નથી, માટે આ એક વિચાર કહું છું, તે મનમાં રાખીને મારા શત્રુનું મૂળ કાપી નાખ. મારા પિતા ધૃતરાષ્ટ્રે પાંડવોને વારણાવતમાં જવા કહ્યું છે, તે ત્યાં જઈ વિહાર કરશે. માટે તું આજને આજ જલદીથી ચાલનારા ખચ્ચરની ગાડીમાં બેસી પાંડવોની પેઢેલાં વારણાવતમાં જઈ પોહોંચ. અને ત્યાં ધણુંક ધન ખચ્ચરને એક સુંદર ઘર બંધાવ, ને તેના બીંતોમાં શણ તથા રાજ ઇત્યાદિ સળગી ઉઠે એવા પદાર્થો નાંખાવજે, વળી ઘી, તેલ, ચરબી તથા લાખ ઇત્યાદિ પદાર્થો માટીમાં ભેળીને, તે માટીની બીંતો ઉપર ગાર કરાવજે. તે એવી રીતે ઘર બંધાવજે કે, તેમાં સળગી ઉઠે એવા પદાર્થો નાખ્યા છે, તે પાંડવોના તેમજ બીજા કોઈના પણ જણવામાં આવી શકે નહીં. પછી ત્યાં પાંડવો આવે, ત્યારે તેઓનો સત્કાર કરી તેઓને કુંતિ સહિત તે ઘરમાં રાખજે. અને તેઓ વાસ્તે દિવ્ય આસનો, વાહનો, તથા સન્યાઓ તૈયાર કરી રાખજે, જેથી મારા પિતા ધૃતરાષ્ટ્ર ખુશ થાય. પછી વિશ્વાસથી નિર્ભય થઈ પાંડવો તે ઘરમાં સુવે છે, એમ તારા જણવામાં આવે, ત્યારે તે ઘરના દરવાજામાં અગ્નિ મૂકજે. એટલે એ ઘર બળી ગયેથી પાંડવો નાશ પામશે, ને તે માટે કોઈ આપણને ઇપેક્ષા આપશે નહીં; દુર્યોધનનાં એવાં વચન સાંભળી પ્રતિજ્ઞા કરી પુરોચન ખચ્ચરની ગાડીમાં બેસીને વારણાવત પ્રત્યે ચાલતો થયો. હે રાજન ! દુર્યોધનના મત પ્રમાણે ચાલનારા પુરોચને ત્યાં જલદીથી જઈ તેના કહેવા પ્રમાણે કર્યું.

सगत्वात्वरितंराज- दुर्योधनमतो यतः

यथोक्तंराजपुत्रेण सर्वैश्चक्रેपुरोचनः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि पुरोचनोपदेशे गुर्जर-
भाषायां चतुश्चत्वारिंशदधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १४४ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૪૫ મો. વિદુરે આપેલી ચેતવણી.

वैशंपायन उवाच—पांडवास्तुरथान्युत्का सदभ्यैरनिलोपमैः

आरो माणाभीष्मस्य पादाजगृह्वरार्त्तव ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી વાયુ સરખા વેગવાળા સુંદર અથો જેમાં જોડાય છે, એવા રથોમાં ભેસતી વખતે દુઃખિતની પેઠે પાંડવો બીજમને પગે લાગ્યા. તેમજ ધૃતરાષ્ટ્ર મહારાજા દ્રોણાચાર્ય, કૃપાચાર્ય, વિદુરજી તથા બીજા પણ્ય કુરુક્ષેત્રના વૃદ્ધ પુરૂષોને પગે લાગ્યા, પોતાના ખરાબરીઆને મળી પોતાનાથી નાનાઓને આશિષ આપી, અને ગાંધારી આદિને લઈ કુરુક્ષેત્રની સર્વ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓની પ્રદક્ષિણા કરી તેઓની આજ્ઞા લઈ તથા સર્વ પ્રધાનોને મળીને વારણાવત પ્રત્યે ચાલ્યા. ત્યારે વિદુરજી તથા બીજા આદિ લઈ કુરુક્ષેત્રના બીજા શ્રેષ્ઠ પુરૂષો તથા શહેરના માણસો તેઓને મૂકવા વાસ્તે બહાર નીકળ્યા. તે વખતે પાંડવોને દીન જોઈને કેટલાક નિર્ભય એવા શહેરના માણસો અત્યંત દુઃખ પામીને બોલ્યા કે, મંદ બુદ્ધિવાળા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા ધર્માર્થમાં જેવા વગર પાંડવોની સાથે જૂદાઈ રાખે છે, પણ પાંડવો કંઈ તેનો અપભ્રંશ કરના નથી. તેઓના પિતાનું રાજ્ય તેઓને મળે તે ધૃતરાષ્ટ્ર દેખી શકતો નથી. એવો તેનો અધર્મ બીજા કેમ સહન કરે છે? ને આ વખતે તેઓને ધૃતરાષ્ટ્ર વારણાવતમાં કહાડી મુકે છે, તો પણ તે કેમ બોલના નથી? પૂર્વે શાંતનુના પુત્ર વિચિત્રવીર્ય તથા તેના પુત્ર પાંડુરાજા અમારા પિતા સરખા હતા. તે પુરૂષમાં સિંહરૂપ એવા પાંડુરાજા મરણ પામ્યા, ત્યારે હવે આ તેના બાળક પુત્રોને ધૃતરાષ્ટ્ર દેખી શકતો નથી. માટે એવો અન્યાય જોઈને અમે સર્વે આ શહેરમાંથી ધરો મૂકીને યુધિષ્ઠિરની સાથે જઈશું. એ પ્રમાણે તેઓને દુઃખ પામતા જોઈ દીન એવા યુધિષ્ઠિર વિચાર કરી બોલ્યા કે, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજા અમારા પિતા તથા વડીલ છે, તેથી તેઓના આજ્ઞા અમારે સંકેત મૂકીને પાળવી, એવું અમારું વ્રત છે. અને તમે અમારા હિતેચ્છુ છો. તે હું જાણું છું માટે હવે તમે અમાને આશિષ આપી પાછા વાળો; ને જ્યારે તમારી સાથે અમાને કામ પડે, ત્યારે અમારું પ્રિય કરજો. એવું સાંભળી તે બધા શહેરના માણસો તેઓને આશિર્વાદ આપી પાછા વળ્યા. તથા બીજાદિ કુરુક્ષેત્રના પુરૂષો પણ પાછા ગયા, ત્યારે સર્વ ધર્મ જાણનારા વિદુરે, યુધિષ્ઠિરને ખબર નથી એવા દુર્યોધને કરેલા કપટ વિષે, તેના બીજા ભાઈઓના સમજવામાં ન આવે એવી રીતે મ્હેં જાણ્યા તેને કહ્યું કે, વારણાવતમાં દુર્યોધને તમારે વાસ્તે જે ધર બંધાયું છે, તે તમોને બાળી નાખવા વાસ્તે લાખનું બનાવેલું છે. તેમાં તમોને વિશ્વાસ આપી દુર્યોધનનો મંત્રિ પુરોચન બાળી નાખશે. માટે સિસોદ્યું નામે જનાવર પોતાને રહેવાને જેવું બે બાળુથી નીકળી જવાય એવું બોલ્યું કરે છે, તેવું એક બોલ્યું તમે પણ તે ધરમાં કરાવજો, ને જ્યારે તે ધર બળે ત્યારે ધીરજ રાખી તે બોંયરાની વાટે બહાર નીકળી જજો. તમે કહેશો કે એવું બોલ્યું અમે કેમ કરાવી શકીએ! તો જાઓ હું એક મારા મિત્રને મોકલીશ, જે તમોને કરી આપશે. વિદુરજીની બધી વાત સાંભળીને યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે તમે કહ્યું તે જાણ્યું, ને અમે તેમ કર્યું એ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિરને સૂચના કરી તેઓની રજા માગી વિદુરજી પોતાને ઘેર ગયા. પછી કુંતીએ યુધિષ્ઠિરને પૂછ્યું કે, વિદુરજીએ સમજાય નહીં એવી જાણમાં તને શું કહ્યું? તે જો મને કહેવા લાયક હોય તો કહે, હું સાંભળવા ઇચ્છું છું યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, વિદુરે એમ કહ્યું કે, “દુર્યોધને વારણાવતમાં બંધાવેલું ધર તમને બાળી નાખવા વાસ્તે લાખનું બનાવેલ છે. તેનો ઉપાય હું મારા મિત્રને મોકલીને કરાવીશ. તમે ધીરજ રાખશો તો બધું રૂકું થશે.” ત્યારે મેં કહ્યું કે ઠીક. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પાંડવો દાક્ષિણ માસમાં રોહિણી નક્ષત્રમાં રવાના

થયા, ને આડમે દિવસે વારણાવત નગર પાસે જઇ તેઓએ ત્યાંના લોકોને જોયા.

અષ્ટમેઽહ્નિ રોહિણ્યાં પ્રયાતાઃ ફાલ્ગુનસ્ય તે
વારણાવતમાસઘ દદૃશુર્નાગરંજનં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि वारणावतमास-
भाषायां पंचचत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४५ ॥

અધ્યાય ૧૪૬ મો. યુધિષ્ઠિર ને ભીમની મસલત.

वैशंपायन उवाच--भुत्वा गतान्पांडुपुत्रान् नानायानैः सहस्रशः °

अभिजग्मुर्नरक्षेत्रान् श्रुत्वैवपरयामुदा ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે પાંડુરાજના પુત્રો આવ્યા, એવું સાંભળી વારણાવતના પ્રધાનો તથા જધા રહેવાસી લોકો, હર્ષ કરી અનેક તરેહના હજારો વાહનો ઉપર બેસીને તેઓની સામે આવ્યા. પછી તે ચંચલ પ્રધાનોએ સુંદર સાહિત્યથી પાંડવોની પૂજા કરી, તથા તે લોકો “ તમારો જય થાઓ ” એમ આશિર્વાદ આપી યુધિષ્ઠિરને વિંટીને ઉભા. તે વખતે યુધિષ્ઠિર દેવતાઓએ વિંટાયલો ઇન્દ્ર શોભે તેમ શોભતા હતા. પછી પરસ્પર કુશલતા પૂછીને મોટા સત્કારથી પાંડવોએ શોભાયમાન વારણાવત નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. અને પોતપોતાના ધર્મમાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, તથા સૂદ્રનાં ઘરોને જોતા જોતા તેઓ ઉતારાના ઘરમાં પુરોચન સહિત આવ્યા. તેઓને ખાન પાનના સર્વ પદાર્થો, શોભા-યમાન શય્યાઓ તથા સુંદર આસનો પુરોચને આપ્યાં. હવે ત્યાં દશ રાત્રી રહ્યા પછી પુરોચનના કહેવાથી પાંડવોએ, શિવ નામના લાક્ષાગૃહમાં સર્વ સાહિત્ય લઈ જેમ યક્ષો કૈલાસમાં પ્રવેશ કરે તેમ પ્રવેશ કર્યો. અને ત્યાં રહ્યા પછી યુધિષ્ઠિર તે લાક્ષાગૃહને જોઈ ભીમસેનને કહેવા લાગ્યા કે હે ભાઈ ! આ ધર્મ! કારીગરોએ લાખ, રાજ, શણુ તથા વાંસ એ સર્વ પદાર્થો ઘી સાથે મેળવીને નાખેલા છે, એમ મને સુગંધથી જણાય છે; ને આપણા ઉપર દયા કરીને વિદુરે પણ કહેલ છે જે, “ તમોને બાળવા સારૂ દુર્યોધને પોતાના ગુપ્ત આકરો પાસે લાક્ષાદિ પદાર્થો યુક્ત એક ઘર કરાવ્યું છે. ” હે ભીમ ! તે આજ ઘર, ને પુરોચન પણ દુર્યોધનને વશ થઈ આપણને બાળવાની ઇચ્છાથીજ રનેહ દેખાડે છે, અને કપટથીજ વર્તે છે. ભીમસેને કહ્યું હે ભાઈ યુધિષ્ઠિર ! આ અગ્નિરૂપ ઘર છે એમ તમે માનતા હો તો આપણે પ્રથમ ન્યાં રહેતા હતા ત્યાં જઈ રહીએ. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે ભીમસેન ! આપણે આશ્લતાથી રહિત થઈ આપણા અંતઃકરણની ઇચ્છા કામના જાણવામાં ન આવે તેમ રહેવું. તો આપણાથી ન્યાં આપણી જવાની મરજી હશે ત્યાં જઈ શકાશે. પણ જો પુરોચનને ખબર પડશે તો તે અધર્મથી નહિ બીહીનાર એવો પાપી નિશ્ચય બળાત્કારથી આપણને બાળી નાખશે. ત્યારે તું માનશે કે ભીમ આપણી સહાયતા કરનાર છે, તે કૌરવો ઉપર ક્રોધ કરશે. પણ નહીં, તે તો ઉલટા કૌરવોને આપણા ઉપર ક્રોધ પમાડે છે, તેથી તેઓ તો કૌરવો સહિત ખુશી થશે. માટે જો આપણે બળી જવાના બચથી નાસી જઈએ, તો હાલ ભીમાદિના પક્ષવાળો રાજ્યલોકી તથા દ્રવ્યવાન દુર્યોધન, રાજ્ય પક્ષ તથા દ્રવ્ય વગર

રના આપણને આકરથી શોધ કરાવી નાશ પમાડે. વાસ્તે આપણે નિત્ય દિવસના મુમયા કરવા જવું, જેથી આપણને અહીંથી જવાના માર્ગોની ખબર પડે. વળી આ ધરમાંથી એક ભોંયડું કરાવવું. એ સર્વ અહીં રહેનાર પુરોચનને તથા આ વારણાવતની પ્રજાને ખબર ન પડે તેમ આજસ રહિત થઇ કરવું.

वसताऽत्र यथाचास्मान् नबुध्येतपुरोचनः

पौरो वापिजनः कश्चित् तथाकार्यमतंद्रितैः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जनुगृहपर्वणि भीमसेनयुधिष्ठिरसंवादे
गुर्जरभाषायां सद्चत्वारिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १४६ ॥

અધ્યાય ૧૪૭ મો. લાક્ષાગૃહમાં લાય.

वर्णाश्रम उवाच—विदुरस्य सुहृत्कश्चित् खनकः कुशलोत्तरः

विविक्तेपांडवानराजान् इदं वचनमब्रवीत् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—ત્યાર પછી વિદુરનો સ્નેહી એક ખનક નામનો પુરુષ પાંડવોની પાસે આવી એકાંતમાં કેહેવા લાગ્યો કે હે પાંડવો ! વિદુરે મને કહ્યું છે જે, “ તું પાંડવોની પાસે જઈ જેમ તેઓનું સારું થાય ને પુરોચનને ખબર ન પડે તેમ કર. ” એમ વિદુરના કથાથી હું તમારી પાસે આવ્યો છું, માટે તમારું સારું કેમ થાય તે મને કહો. તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા દુર્યોધને તમોને માતાએ સહિત બાળવા સારૂં પુરોચનને તમારી સાથે રાખ્યો છે. તે કાંઈ માસના કૃષ્ણ પક્ષની ચૌદશની રાત્રીએ આ ધરમાં તમો રહ્યા છો, તેના દ્વારથી અમિ લગાડશે. આ મારા બોલવામાં તમોને વિશ્વાસ ન હોય તો તેની નિશાની કહું છું કે, વિદુરે મ્હેન્ટ લાપામાં તમોને કાંઈ કહ્યું હશે ત્યારે તમોએ કહ્યું કે એમજ છે. એવા ખનકનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિર કેહેવા લાગ્યા કે હે ખનક ! તું વિદુરનો સ્નેહી અને પ્રિય મિત્ર છે તે હું જાણું છું, ને કૌરવો અમોને દુઃખ આપે છે, તે સૌ વિદુર જાણે છે. વિદુરને તારામાં સ્નેહ છે, તેમ અમોને પણ છે, તેથી જેમ તું તેનું સારૂં કરે છે, તેમ અમારું પણ કર. દુર્યોધનની, આસાથી પુરોચને અમોને બાળવા સારૂં આ ધર રચાવ્યું છે તે હું જાણું છું, ને અમે આ ધરમાં બળી મરશું તો તે પાપ બુદ્ધિવાળો, તથા નિત્ય અમોને દુઃખ આપનાર દુર્યોધન ધણો ખુશી થશે. તેણે જેમાંથી બાહાર નીકળવાનો માર્ગ નથી એવું ને પાયાથી તે શિખર પર્વત લાક્ષાદિ પદાર્થો યુક્ત આ ધર રચાવેલું છે તે વિદુર જાણે છે, ને તેણે અમને પણ કહેલ છે. વાસ્તે આ લાખના ધરમાંથી અમોને જેમ પુરોચન ન જાણે તેમ મુકાવ. એવાં પાંડવોનાં વચન સાંભળીને તેણે કહ્યું કે સારૂં. પછી તે ધરમાંથી બાહાર નીકળી જવા માટે જમીનની ખરાબર ખનકે એક ભોંયડું કયું, ને પુરોચનના લયથી તેનું મહોડું શુભ રાખ્યું. હવે તે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો પુરોચન નિત્ય તે ધરના દ્વાર પ્રત્યે રહેતો, ને પાંડવો હથિપાર સહિત રાત્રિયે તે ધરમાં આવીને રહેતા; તથા દિવસના મુમયા કરવા સારૂં રોજ વનમાં જતા હતા. તે વિશ્વાસ રહિત એવા પાંડવો પુરોચનના કપટરૂપી સ્નેહથી સંતોષ નહીં પામતા, તોપણ જેમ વિશ્વાસ યુક્ત તથા સંતોષ યુક્ત હોય તેમ પુરોચનને છળ કરવા સારૂં આશ્ચર્યથી રહેતા. તેની વિદુરના પ્રધાન ખનક સિવાય વારણાવતમાં રહેનાર

દુષ્ટોને નાશ કરતા હોય તથા પગેથી પૃથ્વીને કંપાવતા હોય એમ જાણીથી જવા લાગ્યા.

उरलापा पाप्मं मंजनमहीपदभ्यां विदारयन्
सजगामाश्रुतेजस्वी वातरहावृकोदरः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि जतुगृहदाहे गुर्जरभा-
षायां अष्टचत्वारिंशदधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १४८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૪૯ મો. વિદુરે રાખેલો ગંગા ઉતારવાનો ખેત.

वैशंपायन उवाच—एतस्मिन्नेव काले तु यथा संप्रत्ययं कविः

विदुरः प्रेषयामास तद्वनं कथञ्चन ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવા સમયને વિષે પ્રથમનાં સંકેત પ્રમાણે વિદુરજીએ તે વન પ્રત્યે એક નાવિકને મોકલ્યો. જે તેના કહ્યા પ્રમાણે તે વનમાં આવ્યો તો ત્યાં માતાએ સહિત પાંડવો બાગીરથી નદી પાર ઉતરવા સાડ તેના જળને માપતા હતા. તે જોઇ પાપ શુદ્ધિવાળા દુર્યોધને પાંડવોને દુઃખ આપ્યાં છે એમ જાણીને, તે નાવિકે બાગીરથીના કિનારા પ્રત્યે ધણી વેગવાળું, વાવટાવાળું તથા ચલાવનાર પુરૂષોએ યુક્ત એવું એક નાવ પાંડવોને દેખાડ્યું ને પોતામાં વિશ્વાસ આવે તેમ તેઓને કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! તમોને પ્રથમ વિદુરે કહ્યું છે જે, “ તમોને પુરોચન લાખના ધરમાં આજશે. માટે સાહુડી નામનું જનાવર પોતાને રહેવાને જેવું એ આજુથી નીકળી જવાય એવું ભોંયડું તમે પણ તે ધરમાં કરાવજો, ને જ્યારે તે ધર બળે ત્યારે ધીરજ રાખી તે ભોંયરાની વાટે નીકળી જજો. ” વળી બીજું પણ તમોને કહ્યું છે જે, “યુદ્ધમાં કર્યું, શકુનિ તથા બાઇઓ સહિત દુર્યોધનને તમે જીતશો.” હવે આ નાવ બાગીરથી ગંગાના જળ માર્ગ વિષે રાખ્યું છે, તે તમોને સામા કિનારા પ્રત્યે પહોંચાડશે. એમ કહી માતાએ સહિત દુઃખ યુક્ત પાંડવોને પોતાના નાવમાં બેસાડીને તેણે નાવ ચાલતું કર્યું અને વળી રસ્તામાં કહ્યું કે વિદુરે તમોને કહેવરાવ્યું છે જે, “ તમે વનમાં ગતિ કરશો ત્યારે તમારાં અરિષ્ટ સર્વે નાશ પામશે. ” એમ કહી ગંગાના બીજા કિનારા પ્રત્યે પાંડવોને મૂકી, “ તમારો જય થાઓ ” એમ આશિર્વાદ આપીને તે જવા લાગ્યો. ત્યારે પાંડવોએ મહાત્મા તથા રૂડી શુદ્ધિવાળા વિદુરને પોતાના કુશળ સમાચાર તેની સાથે કહેવરાવ્યા, ને પોતે બાગીરથીને ઉતરી જેમ કોઇ ન જાણે તેમ ચાલતા થયા.

पांडवाश्च महात्मानः प्रतिसंविष्टय वैकवेः

गंगामुत्तीर्य वेगेन जग्मुर्गूढमलक्षिताः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि गंगाच जे गुर्जरभा-
षायामूनपंचाशदधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १४९ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૫૦ મો. પાંડવદાહની ખબર.

वैशंपायन उवाच—अथराज्यां व्यंतीतायामनेषानामगरे जगः

तत्राजगाम स्वरितो विदग्धः पा नंदनाम् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે સારણાવતની પ્રજા તે બળતા એવા લાખના ઘરને બિંટીને ઉભી હતી, ને વળી રાત્રી વ્યતીત થયા પછી ત્યાંની બીજી સર્વ પ્રજા પાંડવોને જોવાની ઇચ્છાથી ત્યાં આવીને અગ્નિને ઠારવા લાગ્યા. અને લાખનું ઘર તથા પુરોચન બળી ગયાં તે જોઈને કહેવા લાગી કે, નિશ્ચય ધૃતરાષ્ટ્રને ખબર છતાં પાપકર્મવાળા દુર્યોધને પાંડવોને નાશ કરવા સાડા આ સર્વ કરાવ્યું. પણ તેને મહાબુદ્ધિવાળા બીષ્મ, દ્રોણ, વિદુર તથા સર્વ કૌરવોએ કંઈ પણ સમજાવ્યો નહીં, તેથી તેઓ કાંઈ ધર્મ પ્રમાણે વર્તતા નથી એમ જણાય છે. હવે આપણે ધૃતરાષ્ટ્રને માણસ મૂઢી કહેવરાવીએ જે, “તમેએ પાંડવોને બળાવીને તમારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરી.” એમ તે બધી પ્રજા કહેતી ને પાંડવોને શોભવા સાડા અગ્નિને ઠારતી હતી, તેવામાં તેઓએ પાંચ પુત્ર સહિત બળેલી બીજાડીને દીધી, તેથી નિશ્ચય ક્યો કે એ પાંડવો સહિત કુંતી છે. તે વખતે ખતકે તે ભોંયતનું દારૂ ધૂળથી બંધ કરી નાખ્યું, તે કોઈના જણવામાં આવ્યું નહીં. પછી તે પ્રજાઓએ માણસ મોકલીને પાંડવો અગ્નિમાં બળા મૂવા એમ ધૃતરાષ્ટ્રને કહેવરાવ્યું. ત્યારે તે વાર્તા સાંભળી ધૃતરાષ્ટ્ર દુઃખ યુક્ત થઈ વિલાપ કરી કહેવા લાગ્યા કે, માએ સહિત પાંડવો બળા મૂવા તેથી મારો ભાઈ યશસ્વિ પાંડુરાજ આજેજ મરણ પામ્યો એમ હું સમજું છું. માટે હવે સર્વ પ્રજા તથા સંબંધીઓ તે સારણાવત પુરમાં જઈ તેમની ઉત્તર ક્રિયા ધણા દ્રવ્યથી કરા. એમ કહી સર્વ સંબંધીઓ સહિત ધૃતરાષ્ટ્રે પાંડવોનું ઉદ્ધક દાન કરવા માંડ્યું. ત્યારે યધિષ્ઠિર ! હે બીમ ! હે અર્જુન ! હે નકુલ ! હે સહદેવ ! હે કુંતી ! એમ વિલાપ યુક્ત રૂદન કરીને, સૌનાં નામ લઈ જળદાન આપ્યું. અને તેઓ પાંડવોના ધણો શોક કરવા લાગ્યા. પણ એક વિદુરજી જેને રહસ્યની ખબર હતી, તે કંઈ ધણો શોચ કરતા નહીં. હવે પાંડવો રાત્રીમાં નક્ષત્રોથી માર્ગ જાણી દક્ષિણ દિશા તરફ ગાઢ વનમાં સાવચેતાઈથી જવા લાગ્યા. ત્યારે યાદી ગયેલા, તૃપાથી પીડાયેલા તથા નિદ્રાથી ઘેરાયેલી છે આંખો જેઓની એવા પોતાના ભાઈઓને જોઈ યુધિષ્ઠિર બીમને કહેવા લાગ્યા કે હે બીમ ! આ વન ઘણું ગાઢ આવ્યું, ને દિશાઓને પણ અમે જાણતા નથી, તેથી હવે અમે આગળ ચાલવાને અસમર્થ છીએ. વાસ્તે સર્વથી જેમ વાયુ બળવાન તેમ આપણામાં તમે બળવાન છો, તેથી ફરી પૂર્વની માફક અમેને મદદ કરી ચાલવા યોગ્ય છો. એમ યુધિષ્ઠિરના કહેવાથી કુંતીને તથા સર્વ ભાઈઓને મદદ કરી મહા બળવાન બીમસેન આગળ ચાલ્યા.

इत्युक्तो धर्मराजेन भीमसेनो महाबलः

आदाय कुंतीभ्रातृंश्च जगामाशु महाबलः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि पांडववनप्रवेशे गुर्जर-
भाषायां पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ ૧૫૦ ॥

અધ્યાય ૧૫૧ એ. બીમનું જળ લેવા જવું.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તેન વિક્રમમાણેન ઝરુષેગસમીરિતં

વનં સવૃક્ષવિટ્વયં વ્યાઘ્રમિતમિશામવત્ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે બીમસેન ધણા વેગથી ચાલતા હતા, તેથી સર્વ

વૃક્ષોએ સહિત તે વન ક્ષોભિત સરખું થઇ ગયું. તે વૃક્ષો જ્યેષ્ઠ તથા અપાઠ માસના વાયુથી તથા મહોન્મત હાથીના ચાલવાથી નાશ પામે તેમ નાશ પામવા લાગ્યા. એવી રીતે જતાં રસ્તામાં કેટલાક પર્વતો તથા સ્થાનકો આવ્યાં, તે સર્વને ઉદ્ધંધીને, સિંહાદિ જનાવરો જેમાં રહે છે એવા એક ભયંકર, થોડા મૂળ તથા અદૃષ્ટ પાણીવાળા વનમાં સાયંમળની વખતે તેઓ આવી પહોંચ્યા. તે સમય પ્રચંડ વાયુ વાતો હતો, તેથી દિશાઓમાં અંધારું થઇ ગયું હતું, ને ધણી વૃક્ષો નાશ પામતાં હતાં. તેવામાં શ્રમ, અને તૃષાથી પીડા-બલા તથા નિદ્રાથી ધેરાયલા પોતાના પુત્રોને કુંતીએ કહ્યું કે, મને જળની તૃષા લાગી છે. માતાનાં એવાં વચન સાંભળી ભીમનું મન ધણું ખેદ પામવા લાગ્યું, ને તે મોટા ભયંકર વનમાં ચાલતાં એક સુંદર જાયાવાળું વૃક્ષ આવ્યું, તે જોઈ તેણે તે વડના વૃક્ષ નીચે પોતાની માને તથા ભાઈઓને ખેસાડીને કહ્યું કે, અહીં તમે ખેસો, ને વિશ્રામ કરો. સારસ પક્ષીઓનો શબ્દ નજીક સંભળાય છે, માટે જળનું સ્થાનક પાસે હશે એમ જણાય છે, તેથી ત્યાં જઈ શોધ કરી હું જળ લઈ આવું. એમ ભીમસેને કહ્યું ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે, ઠીક લહે જાઓ. પછી ભીમસેન, સારસાદિ પક્ષીઓ જેમાં શબ્દ કરે છે એવા જળના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા. અને તેમાં સ્નાન તથા જળપાન કરી ભાઈઓ ઉપર દયાવાન થઈ, ઉતાવળથી તેઓ વાસ્તે પોતાનાં વસ્ત્ર પલાળી જળ લઈ આવ્યા. પણ ત્યાં આવી જુએ છે તો તે વડના વૃક્ષ નીચે પૃથ્વી ઉપર પોતાની મા તથા ભાઈઓ સુઈ ગયેલા હતા. તેઓને જોઈ ધણી દુઃખ યુક્ત થઈ તે પોતાના મનમાં કહેવા લાગ્યા કે, આ મારા ભાઈઓ, વારણ્યવત-પુરમાં સુંદર શૈયાઓ ઉપર નિદ્રાયુક્ત ન થયા ને આજ અહીં પૃથ્વી ઉપર નિદ્રાયુક્ત થઈને કેમ સુતા છે ? વળી સુંદર શૈયા ઉપર શયન કરવા વાળી, વસુદેવની ભેન, કુંતી-બોજની પુત્રી, ત્રિચિત્રવીર્ભન્ના પુત્ર પાંડુરાજની સ્ત્રી, તથા અમારી મા, જેણે ધર્મ વાયુ તથા ઇન્દ્રથી યુધિષ્ઠિરાદિ અમે પુત્રોને ઉત્પન્ન કર્યા છે, તે આ કુંતિ યાદીને પૃથ્વી ઉપર સુતાં છે, તેને તથા પુરૂષમાં સિંહ સરખા ભાઈઓને પણ પૃથ્વી ઉપર સુતેલા જોઈ છું. હવે તેથી વધારે દુઃખ હું શું દેખવાનો છું ! અરે ! આ મારા ભાઈ યુધિષ્ઠિર ત્રણ લોકનું રાજ્ય કરવા લાયક તે આજ પૃથ્વી ઉપર કેમ સુતા છે ! વળી આ સુંદર સ્વરૂપ-વાળા અર્જુન સાધારણ પુરૂષની માફક પૃથ્વી ઉપર સુતા છે. તેને તથા આ અશ્વિનીકુમાર સરખા સુંદર સ્વરૂપવાળા નકુલ તથા સહદેવને પણ પૃથ્વી ઉપર સુતેલા જોઈ છું, તેથી વધારે ખીજું શું દુઃખ ! જેના કુળમાં દુઃખ આપનારા સંબંધિઓ ન હોય, ને તે પુરૂષ એકબેા હોય તો સુખે કરી જીવી શકે છે. જેમ કાર્ત્તિ ગામમાં ફળ તથા સુંદર પાનવાળું એકજ વૃક્ષ હોય, તો તે સર્વ પ્રજાની રક્ષાથી જીવે છે. વળી જેના સંબંધિઓ યશ તથા ધર્મયુક્ત હોય, તે પુરૂષ પણ તેઓના આશ્રયથી સુખે જીવી શકે છે; જેમ વનમાં ઉગેલાં વૃક્ષો એક ખીજનો આશ્રય કરી જીવે છે. પણ અમેને તો દુર્યોધનને વશ એવા દુષ્ટાત્મા ધૃતરાષ્ટ્રે દેશવટો આપ્યો, ને લાખનાં ઘરમાં બાળવાનો ઉપાય કર્યો. પણ તે થકી અમે દૈવના વેગથી મૂકાઈને, મહા દુઃખ યુક્ત થઈ આ વડના વૃક્ષ નીચે આવી અહ્યા છીએ. હવે અમે કઈ દિશા પ્રત્યે જઈશું ! વૈશંપાયન કહે છે—એમ પોતાના મનમાં શોક કરી મહાક્રોધ યુક્ત થઈને ભીમસેન, જેમ દુર્યોધન પાસે હોય ને કહે તેમ કહેવા લાગ્યો કે, હે દુષ્ટકુલિવાળા ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્ર દુર્યોધન ! હમણાં તારી ઉપર સર્વ દેવતા પ્રસન્ન છે, જેથી

આ યુધિષ્ઠિર તને મારવાની મને આજ્ઞા આપતા નથી; તેથીજ તું જીવે છે. પણ જો તે મને રાજ આપે તો આજ્ઞા તને પુત્ર, પ્રધાનો, ભાઇઓ, તથા કર્ણાદિ મિત્રોએ સહિત યમલોક પ્રત્યે મોકલું. પણ શું કરે ! આ ધર્માત્મા યુધિષ્ઠિરને કંઈ પણ ક્રોધ ઉત્પન્ન થતો નથી ! એમ કહી ભીમસેન પોતાના હાથ મસળી નિશ્વાસ મૂકી, શિખાએ રહિત જેમ અગ્નિ શાંત હોય તેમ શાંત થઇને બેઠા, અને નિશ્ચિંતાઈથી પૃથ્વી ઉપર સુતેલા પોતાના ભાઇઓને જોઇને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ વનથી શહેર બાહ્ય દૂર નથી ને આ સૌ સુતા છે, તો તેની રક્ષા કરવા મારે જગલું; ને જ્યારે તેઓ દુઃખ રહિત થઇ નિદ્રામાંથી જાગશે, ત્યારે આ જળનું પાન કરશે. એવો નિશ્ચય કરી ભીમસેન ત્યાં જગતા રહ્યા.

પ્રાસ્યંતી મે જલં પશ્ચાત્ પ્રતિબુદ્ધાજિતક્રમાઃ

इति भीमो व्यवस्यैव जजागार स्वयं तदा ॥ ૦

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि जतुगृहपर्वणि भीमजलाहरणे गुर्जरभाषाया
मेकपंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५१ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

હિંદિંબવધપર્વ

અધ્યાય ૧૫૨ મો. હિંદિંબાને ભીમનો મોહ.

वैशंपायन उवाच—तत्र तेषु शयानेषु हिंदिंबो नामराक्षसः

कूरोमानुषमांसादो महावीर्यपराक्रमः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પાંડવો તે વડના વૃક્ષ નીચે સુતા હતા, તે વખતે કૂર, મનુષ્યના માંસનું ભક્ષણ કરનાર, મહા પરાક્રમી, મેધ સરખા શ્યામ વર્ણવાળો, પિળા નેત્રવાળો, ભયંકર શરીરવાન, મોટી ડાઠોએ કરી ભયંકર જેનું મુખ છે એવો, ક્ષુધાએ કરી યુક્ત, મોટા હોડ તથા ઉદરવાળો, ડાઠિ મૂઝ તથા મસ્તકના કેશ જેના લાલ છે એવો તથા વૃક્ષ સરખી ઉંચી ડાકવાળો એક હિંદિંબ નામનો રાક્ષસ, પોતાની હિંદિંબા બેન સાથે ત્યાં આવ્યો, અને એક સાગના વૃક્ષ ઉપર બેઠો. એટલામાં તેની નજર તે સુતેલા પાંડવો ઉપર પડી, તેથી તે પોતાની બેન હિંદિંબાને કહેવા લાગ્યો કે, આજ બહુક દિવસે માણસના માંસનું પ્રિય ભક્ષ્ય મને પ્રાપ્ત થયું, તેથી મારા મહોડામાં રહેલી આઠ ડાઠોએ કરી તેનું હું ભક્ષણ કરીશ; તે મનુષ્યોનાં ગળાં તથા ધમનિ નામની નાડિઓ કાપીને, તેના શરીરનું હિંતું ઈધિર તને પાન કરાવીશ માટે ત્યાં તું જ, ને આ વનનો આશ્રય કરી તે કાણુ સુતા છે તેની ખબર કહાડ. અને તે મનુષ્યોના શરીરની ગંધ મને બહુજાન હર્ષ આપે છે, માટે તેઓનો નાશ કરી મારી પાસે લાવ. તે આપણા વનમાં આવી સુતેલા છે, તેથી તને કંઈ તેઓથી ભય થનાર નથી. વાસ્તે તેઓને મારીને તું અહીં લાવીશ, ત્યારે તેઓના શરીરમાંથી માંસ કાઢી ભક્ષણ કરીને, આપણે આ વનમાં નૃત્ય કરશું. એવાં વચન સાંભળી હિંદિંબાએ ત્યાં જઇને, કુંતીએ સહિત પાંડવોને સુતેલા, તથા કોઈથી ન જાણ એવા ભીમસેનને બેઠેલા જોયા. પછી ભીમસેનનું કામળ અંગ જોઇ તે ઉપર આસક્તિવાન થઇને તે પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે, આ પુરૂષ સુંદર શરીરવાળો, મહાબાહો,

સિંહ સરખી કંધવાળો, શંખ સરખું જેનું ગળું છે એવો, તથા કમળપત્ર સરખા નેત્રવાળો છે, તેથી મારો ભર્તા થવા લાયક છે. માટે મારા બાપ હિડિંબના કથા પ્રમાણે હું નહીં કંઈ, કારણ બાપ કરતાં પતિ ઉપર રનેહ અધિક હોય છે. જે હિડિંબના કથા પ્રમાણે આ પુરૂષને નાશ કરે તો મને તથા હિડિંબને એ ધાડિ તૃપ્તિપી સુખ થાય, ને જે આને બચાવું તો એની સાથે ઘણા વર્ષો પર્યંત હર્ષ પામું. એમ વિચાર કરી, મનુષ્યની સ્ત્રી સરખું સુંદર સ્વરૂપ ધારણ કરી તથા દિવ્ય અક્ષરોથી શોભામય થઈ બીમસેનની પાસે આવી, ને લગ્ન યુક્ત હોય તેમ હાસ્ય પૂર્વક તેને કહેવા લાગી કે, તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવ્યા છો ? ને આ દેવતા સરખા કોણ પુરૂષો સુતેલા છે ? વળી આ મહોટી અવસ્થાવાળી સુંદર સ્ત્રી જેમ પોતાના ધરમાં નિશ્ચિંતાઈથી સુવે તેમ આ વનમાં આવી સુતી છે, તે તમારી શું થાય ? અહીં રાક્ષસો ઘણા રહે છે, તેથી આ વન ધણું ભયંકર છે તેને તમે જાણતા નથી. અહીં રહેનાર પાપાત્મા હિડિંબ નામનો રાક્ષસ મારો બાપ છે, તેણે તમોને જોઈ તમારા શરીરના મંસિતું બક્ષણ કરવાની ઇચ્છાથી, તમારો નાશ કરવા મને અહીં તમારી પાસે મોકલી છે. પણ તમોને દેવતા સરખા સ્વરૂપવાળા જોઈને હું મોહ પામી ગઈ છું, ને હવે તમારા વિના બીજા પતિની ઇચ્છા કરતી નથી; એ હું સત્ય વચન કહું છું. માટે હે ધર્મના જાણનાર ! એ મારા મનની ઇચ્છા જાણી, તમારે વિષે હું કામના યુક્ત છું એમ માની તમે મને સ્ત્રીરૂપે ગ્રહણ કરશો, તો મનુષ્યોને બક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસથી હું તમારી રક્ષા કરીશ. અને હું ઇચ્છા પ્રમાણે અંતરિક્ષમાં ગતિ કરનારી છું, માટે પર્વતો ઉપર તથા શહેરોમાં મારી સાથે રહી તમે અત્યંત સુખ પામશો. એવું સાંભળી બીમસેન કહેવા લાગ્યા કે, હે રાક્ષસ ! સુતેલા એવાં પોતાની મા તથા બાપઓનો ત્યાગ અહીં વનમાં જળવાન પુરૂષ કેમ કરે ? અને તેઓને રાક્ષસોના બક્ષ્ય વાસ્તે મૂકી કામથી પીડિત થઈ મારા સરખા પુરૂષ સ્ત્રીની સાથે કેમ જાય ? તે સાંભળી હિડિંબાએ કહ્યું કે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે હું કરીશ. આ સુતેલાઓને જાડો, ને મનુષ્યોને બક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસથી તમે સર્વને હું મૂકાવીશ. ત્યારે વળી બીમસેન બોલ્યા કે હે રાક્ષસ ! આ વનમાં સુખે કરી સુતેલાઓને તારા બાપ હિડિંબના બચથી હું નહીં જાડું, કારણ મારા પરાક્રમને રાક્ષસો, મનુષ્યો, ગંધર્વો, તથા યક્ષો, કાષ્ઠ પણ સહન કરવા સમર્થ નથી. માટે હે કલ્યાણી ! હે સુંદર અંગવાળી ! તું અહીં બેશ અથવા જા, વા મનુષ્યનું બક્ષણ કરનાર તારા બાપ હિડિંબને અહીં મોકલ તારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કર.

गच्छ वा तिष्ठ वा भद्रे यत्तु तत्कुर्व

तं चाप्रेषय तन्वांगि भ्रातरं ।

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि भीमहिडिंबासंवादे

गुर्जरभाषायां द्विपंचादधिकतमोऽध्यायः ॥ १५२ ॥

અધ્યાય ૧૫૩ મો. બીમહિડિંબ યુદ્ધ.

અધ્યાય ૧૫૩ મો. બીમહિડિંબ યુદ્ધ.

लोपायन उवाच—तां चित्वा चिरगतां हिडिंबो राक्षसेभ्यः

अवतीर्य मातात्तस्मादाजगामाशु पादवान् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—તે વખતે સર્વ રાક્ષસોનો રાજા હિડિંબ, પોતાની બેનને ગમે
 ઘણીવાર થઇ એમ જાણી, સાગના વૃક્ષ ઉપરથી ઉતરી પાંડવોની પાસે આવતો હતો,
 તેને જોઇને હિડિંબા ભીમસેનને કહેવા લાગી કે, આ દુષ્ટાત્મા મનુષ્યોનું ભક્ષણ કરનાર
 હિડિંબ રાક્ષસ આવે છે, માટે હું કહું તેમ કરો. આ સુતેલા તમારા ભાઇઓ તથા તમારી
 માને તમે જગાડો, ને હું તમો સર્વને ગૃહણ કરી આકાશ માર્ગે જઇને, આ રાક્ષસ હિ-
 ડિંબથી બચાવીશ. ભીમસેને કહ્યું કે હે સુંદર સ્ત્રી ! હું અહીં છતાં તું કંઇ બચ રાખ માં.
 હું આ રાક્ષસનો તારા દેખતાંજ નાશ કરીશ. કારણ યુદ્ધમાં મારી સામે આ રાક્ષસ તથા
 બીજો કાષ્ઠપણ ઉભો રહી શકે તેમ નથી. હાથીની સુંદર સરખી આ મારી ભુજબો, મદા
 સરખા આ મારા સાથળ, તથા વન સરખું દૃઢ અને વિશાળ આ માફ ઉચ્ચથલ છે, તે
 તું જો. મારામાં ઇન્દ્ર સરખું પરાક્રમ છે, તેથી મનુષ્ય સરખો જાણીશ માં. હિડિંબા
 બોલી કે હે પુરૂષમાં સિંહ સરખા ! હું તમારી અવગત કરતી નથી. ભીમસેને કહ્યું કે, રાક્ષ-
 સો મનુષ્યનું ભક્ષણ કરવા સાફ જે પરાક્રમો કરે છે તે સર્વે હું જાણું છું. વૈશંપાયન
 કહે છે એ પ્રમાણે તે બેડે જણાં વાતો કરતાં હતાં, તે હિડિંબ રાક્ષસ જે ત્યાં આવતો
 હતો તેના સાંભળવામાં આવ્યાથી તે મહા ક્રોધયુક્ત થયો. વળી માથામાં જેણે પુષ્પો
 ગુંથેલાં છે, ચંદ્ર સરખું જેનું મોહોડું છે, જેની સુંદર બ્રહ્મટિ, નાક, નેત્ર, તથા અંબોડો
 છે, કામળ જેના નખ તથા શરીરની ત્વચા છે, તથા સર્વ અલંકારે યુક્ત અને ધણું સૂક્ષ્મ
 વસ્ત્ર પેહેરેલું, એવું સુંદર મનુષ્યની સ્ત્રી સરખું હિડિંબાનું સ્વરૂપ જોઇને તેને શોક થયો
 કે, આ મારી બેન આ પુરૂષમાં મોહ પામી છે એવા શકથી ઘણો ક્રોધ યુક્ત થઇ મોટા
 નેત્રથી પોતાની બેન સામે જોઇ કહેવા લાગ્યો કે અરે ! અદ્યતને ઇચ્છતો એવો હું,
 તેને દુષ્ટમતિવાળો આ કાણુ પુરૂષ વિદ્યુ કરે છે ! હે હિડિંબા, તું આ પુરૂષમાં મોહ પામી,
 તેથી મારા ક્રોધથી તું કંઇ બીહીતી નથી એવું લાગે છે. માટે હે પોતાના કુળના અંશને
 નાશ કરનાર હિડિંબા ! તને ધિક્કાર છે. તું આજે આ પુરૂષના આશ્રયથી મારું અશ્રિય
 કરે છે, માટે તારા સહિત આ સર્વનો નાશ કરીશ. એમ કહી પોતાના દાંતને પીસીને
 ક્રોધે કરી લાલ નેત્ર યુક્ત થઇને પોતાની બેન હિડિંબાને મારવા સાફ તેની પાસે આવવા
 લાગ્યો. તે જોઇ ભીમસેને હિડિંબને કહ્યું કે હે રાક્ષસ ! સુખે કરી સુતેલા આ
 મારા ભાઇ પાંડવોને તું શું કરવા શબ્દે કરી જગાડે છે ? મારી સામે તું મને પ્રહાર કર.
 અને આ તારી બેન હિડિંબાએ તારી આજ્ઞાથી અહીં આવીને મારા સ્વરૂપને જોયું, ત્યારે
 કામદેવે એના શરીરમાં આવેશ કર્યો, જેથી તે મોહ પામી, માટે એનો કંઇ અપરાધ નથી,
 ને હું છતાં આ સ્ત્રીરૂપ હિડિંબાને તું મારવા લાયક નથી. માટે મારી સાથે યુદ્ધ કર,
 જેથી તું નાશ પામીશ; ને મદોન્મત્ત હાથી કમળના પુષ્પને જેમ પગથી કચરે, તેમ હું તારા
 મસ્તકને પગથી કચરીશ. વળી તું આજ મારે હાથે નાશ પામી પૃથ્વી ઉપર શયન કરીશ,
 ત્યારે કામડા તથા સમડી વિગેરે પક્ષિઓ આ તારા શરીરનું ભક્ષણ કરશે, ને હું ઘણું
 માત્રમાં રાક્ષસ વગરનું વન કરી મૂકીશ. જેમ સિંહ હાથીનો નાશ કરી પૃથ્વી ઉપર રોળે
 તેમ હું તને નાશ કરીને રોળીશ. તેને આ તારી બેન હિડિંબ જોશે, ને આજથી સર્વ
 મનુષ્યો નિર્ભયતાથી આ વનમાં પ્રવેશ કરશે. તે સાંભળી હિડિંબ બેસ્યો કે હે પુરૂષ ! તથા
 અકવાદ શું કરે છે ? તું પોતાના કહેવા પ્રમાણે પશુક્રમથી મારો નાશ કરીને, અભિમાન

યુક્ત વાક્ય મોહવામાં વિલંબ કરીશ માં. વળી તું પોતાના શરીરને બળયુક્ત માને છે, પણ જ્યારે મારી સાથે યુદ્ધનો સમાગમ કરીશ, ત્યારે તને મારા શરીરના બળની બળર પડશે. હે કુષ્ટ ભુદ્ધિવાળા પુરૂષ ! આજ હું તને નાશ કરી તારા રૂધિરનું પાન કરીશ. તથા આ સુતેલા પુરૂષોનો તેમજ આ મારું અગ્રિમ કરનાર મારી બેન હિડિંબાનો પણ નાશ કરીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહીને હિડિંબ રાક્ષસ પોતાના હાથ મોકળા કરી બીમસેન સામે દોડ્યો. ત્યારે શત્રુનો નાશ કરનારા બીમસેને, તેના હાથ ઝાલી જેમ સિંહ શૃગને ગ્રહણ કરી ખેંચે તેમ આઠ ધનુષ પ્રમાણ એટલે બનિશ હાથ જમીન સુધી તેને ખેંચ્યો. તેથી તે ધણે પીડા પામ્યો, અને મહા ક્રોધ યુક્ત થઈ તેણે બીમસેનને બાથમાં ઘાલી મહોટો શબ્દ કર્યો. ત્યારે વળી બીમસેને તે રાક્ષસને પૂર્વની પેઠે ખેંચીને કહ્યું કે, તું શબ્દ માં કર, કારણ આ મારા ભાઈઓ સુતા છે તે જાગી ઉઠશે. પછી બીમસેન હિડિંબ રાક્ષસ, એ ખેડ જણા સામસામા ઉભા રહી એક બીજાને ખેંચતા ખેંચતા અત્યંત પરાક્રમ કરતા હતા. વળી જેમ મદોન્મત ખે હાથી વઢતાં વૃક્ષ તથા લતાઓનો નાશ કરી નાખે, તેમ તે ખેડ જણા ગતિ કરતા, ને યુદ્ધ કરતાં મહોટો શબ્દ કરતા હતા. ત્યારે તેઓના શબ્દ સાંભળી સુતેલા પાંડવો માતાએ સહિત જાગી ઉઠ્યા, ને તેઓએ પાસે ઉભેલી હિડિંબાને જોઈ.

तयोः शब्देन महता विबुद्धास्तेनरर्चभाः

सह मात्रा च ददशु हिडिंबामग्रतः स्थितां ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि हिडिंबयुद्धे गुर्जर-
भाषायां त्रिपंचाशदधिकशतमोऽध्यायः ॥ १५३ ॥

અધ્યાય ૧૫૪ મો. હિડિંબવધ.

વૈશંપાયન ઉચ્ચાચ—મહુદાસ્તે હિડિંબાયા રૂપદૃષ્ટાતિમાનુષં

विस्मिताः पुरुषव्याघ्रा बभूवुः पृथया सह ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે નિદ્રામાંથી ઉઠી મનુષ્યના સરખું હિડિંબાનું સ્વરૂપ જોઈને માતાએ સહિત પાંડવો વિસ્મય પામ્યા. પછી કુતિ હિડિંબાને કેહેવા લાગી કે હે સુંદર વર્ણવાળી ! તું કેના સ્ત્રી છે ? ને અહીં શું કરવા આવી છે ? તે મને કહે. શું તું કોઈ આ વનની દેવતા કે અપ્સરા છે ? હિડિંબાએ કહ્યું કે, જે આ વનમાં તમે આવ્યા છો, તેમાં હિડિંબ રાક્ષસ તથા હું તેની બેન હિડિંબા નામે રહીએ છીએ. તે મારો ભાઈ હિડિંબ ફૂર ભુદ્ધિવાળો છે, તેણે તમોને જોવાથી પુત્ર સહિત તમારો નાશ કરવા સાડ મને આજ્ઞા આપી, જેથી હું અહીં તમારી પાસે આવી. પણ મેં પેલા મહા કાંતિવાન તથા પરાક્રમી તમારા પુત્રને જોયો, કે તરતજ સર્વ પ્રાણીઓના ચિત્તને વિષે રહેનાર ક્રમ-દેવે મારા શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યારે તમારા પુત્રને પતિરૂપે માનીને મેં તેને અહીંથી ફૂર લઈ જવાની ઇચ્છા કરી નહીં. પછી મને આવ્યે ધણી વાર થઈ તે જાણીને, મનુષ્યનો ભક્ષણ કરનાર હિડિંબ રાક્ષસ પોતે આ તમારા પુત્રોનો નાશ કરવા સાડ આવ્યો. તેને સુંદર ભુદ્ધિવાળો તમારા પુત્ર ગ્રહાર કરતા કરતા અહીંથી ફર લઈ ગયા, ને હવે પરા-

ક્રમી એવા તે બેઉ એક બીજાને ખેંચતા ખેંચતા મોટા શબ્દ કરે છે, તે તમે જુઓ. વૈશંપાયન કહે છે—એવાં હિંડિયાનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિર, અર્જુન નકુલ તથા સહદેવ સર્વે ઉડીને, જ્યાં સામસામે ઉભેલા, પરસ્પરે ખેંચતા, જ્યની ઇચ્છાવાળા, સિંહ સરખા બળવંત, તથા એક બીજાને ખાથમાં ઘાલી ભીંસતા, એવા ભીમસેન તથા હિડિંબ રાક્ષસ વદતા હતા ત્યાં આવ્યા. અને હિડિંબ રાક્ષસથી ભીમસેનને પીડાયલા બેઠાને અર્જુને કહ્યું કે હે ભીમસેન ! શ્રમથી થાકીને સુતેલા એવા અમોને આ રાક્ષસ આવ્યો તેની ખબર પડી નહીં. પણ હવે તમે એ રાક્ષસથી બચ પામશો નહીં, કારણ હું તમારી સહાયતા કરી આ રાક્ષસનો નાશ કરીશ, ને નકુલ તથા સહદેવ આપણી મા કુંતિ તથા યુધિષ્ઠિરની રક્ષા કરશે. તે સાંભળી ભીમસેને કહ્યું કે, તમારે કંઈ ઉતાવળા થવું નહીં, કારણ આ રાક્ષસ હવે ઉદાસપણાને પહોંચ્યો છે, તેથી મારી ભુજબોની અંદર આવીને પાછો જવતો જશે નહીં. અર્જુન બોલ્યો કે હે ભીમસેન ! આ પાપ બુદ્ધિવાળા રાક્ષસને જવતો રાખી તેની સાથે ધણીવાર સૂધી યુદ્ધ કરવાનું કંઈ કારણ નથી. કેમકે સંધ્યાનો સમય થવા આવ્યો છે ને તેમાં રાક્ષસોનું બળ વધે છે. માટે તમે તેનો જલદીથી તમારી ભુજબોના બળથી નાશ કરો. વૈશંપાયન કહે છે—એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી ક્રોધ યુક્ત થઈ, જગતના સંહારની રખતે વાયુ જેવું પરાક્રમ કરીને ભીમસેન, તે રાક્ષસના મેઘ સરખા કાળા શરીરને ઉપાડી તેને સો વાર ફેરવીને કહેવા લાગ્યો કે હે રાક્ષસ ! તું મારી આજ પુષ્ટ થયો ને વળી ધણી વર્ષો જીવી વૃદ્ધપણાને પામ્યો તે સર્વ તારું બર્થ થયું, કારણ તું આજ મારી પાસે આવ્યો તેથી વૃથા મૃત્યુને પામીશ. હે હિડિંબ ! આજથી હું તારો નાશ કરીને આ વનમાં સર્વ પ્રાણીઓ નિર્ભયતાથી પ્રવેશ કરે તેમ કરીશ. એટલામાં વળી ભીમસેનને વધારે ક્રોધ ઉત્પન્ન થવા સાથે અર્જુન બોલ્યો કે ભીમસેન ! જો તમે આ યુદ્ધમાં આ રાક્ષસ મહાપરાક્રમી છે એમ જણતાં હો તો મને કહો, હું તમારી સહાયતા કરી એનો નાશ કરું; નહીં તો હવે તમે એને જલદીથી મારો. પણ એની સાથે યુદ્ધ કરતાં તમોને ધણીવાર થઈ તેથી તમે થાકી ગયા હશે, માટે વિરામ પામો, ને હું એનો નાશ કરીશ, વૈશંપાયન કહે છે—એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી મહા ક્રોધ યુક્ત થઈ, ભીમસેને તે હિડિંબ રાક્ષસને પૃથ્વી ઉપર નાખી જેમ પથુને મારે તેમ માર્યો. તે સમયે તે રાક્ષસ મેઘના સરખા મોટા શબ્દ કરવા લાગ્યો. પછી ભીમસેને તે રાક્ષસને ખાથમાં ઘાલી તેની કેડનું હાડકું ભાગી તેનો નાશ કર્યો. તે બેઠા પાંડવો ધણી ખુશી થયા ને ભીમસેનનાં વખાણ કરવા લાગ્યા. પછી અર્જુને ભીમસેનને કહ્યું કે હે પરાક્રમી ! આ વનથી ગામ ધણું દૂર નથી માટે આપણે અહીંથી બીજે ઠેકાણે જઈએ, જેથી દુર્યોધનને આપણી ખબર ન પડે. એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી ઠીક, એમ કહી માતાએ સહિત તે પાંડવો તથા હિડિંબા સર્વે વનથી આગળ ચાલ્યા.

તતઃ સર્વે તથેત્યુત્કા માતાસહ મહારથાઃ

પ્રયયુઃ પુરુષઘ્યાઘ્રા હિંદિબાચૈવરાક્ષસી ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि हिदिंबव्रधपर्वणि हिदिंबवधे गुर्जर-
भाषायां चतुष्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५४ ॥

અધ્યાય ૧૫૫ મો. હિડિંબાની કામના.

ભીમસેન ઉવાચ--સ્મરંતિ વૈરરક્ષાંસિ માયામાશ્રિત્ય મોહિની

હિંદિવે વ્રજપંથાનં ત્વમિમં મ્નાતૃસેવિતં ॥

પછી ભીમસેને તે હિડિંબાને કહ્યું કે હે હિડિંબે ! રાક્ષસો મોહિની માયાનો આશ્રય કરી કાઈ કાળે પણ પોતાનું વેર લે, માટે તારા બાપ હિડિંબે જે આ વનનું સેવન કર્યું હતું તે પ્રત્યે તું જા. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિરે ભીમસેનને કહ્યું કે હે પુરૂષર્માં સિંહ સરખા ! કદી તું ક્રોધયુક્ત થયો હો, તોપણ આ સ્ત્રીને મારીશ માં. કારણ પ્રાણીના શરીરની રક્ષા કરવી એ મોટો ધર્મ છે. માટે આ સ્ત્રીની રક્ષા કર, જ્યારે રાક્ષસનો આપણે નાશ કર્યો ત્યારે હવે તેની બેન આ હિડિંબા કદી આપણી ઉપર ક્રોધ કરશે, તોપણ આપણને એ શું કરનાર છે ? વૈશંપાયન કહે છે—તે વખતે તે કુંતી તથા યુધિષ્ઠિરને પણ લાગી બોલી કે હે શ્રેષ્ઠકુંતિ ! આ સંસારમાં સ્ત્રીઓને કામદેવથી ઉત્પન્ન થતા દુઃખને તમે જાણો છો. તે દુઃખ મને આ ભીમસેનને લીધે પ્રાપ્ત થયું છે, જે એની સાથે સંગ કરવાનો સમય આવે ત્યાં સુધી મેં સહન કર્યું. હવે રાત્રિનો સમય હમણાં થયો તેથી મને સુખની પ્રાપ્તિ થશે. હું મારાં સગાં સ્નેહી તથા ધર્મનો ત્યાગ કરી આ તમારા પુત્ર ભીમસેનને પતિરૂપે વરી છું. માટે તમે અથવા આ શરવીર યુધિષ્ઠિર ના કહેશે તો હું જીવીશ નહીં, એ હું તમોને સત્ય કહું છું. વળી હે કુંતિ ! આ તમારા પુત્ર ભીમસેનરૂપી મારા પતિ સાથે મને સંગ કરવાની આગ્રા આપો. હું દેવતા સરખા સ્વરૂપવાન આ મારા પતિને અહીંથી લઈ જઈ, મારી ઇચ્છા પ્રમાણે એની સાથે સુખ ભોગવીને પાછો અહીં તમારી પાસે લાવીશ. તમે મારામાં વિશ્વાસ રાખી મારી ઉપર એવી કૃપા કરવા લાયક છો. હું તમો સર્વને મારા વાંસા ઉપર બેસાડી અનેક કિલ્લા તથા કંઠણ માર્ગરૂપી દુઃખથી મુક્તીશ. માટે ભીમસેન મારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરે તેવી મારા ઉપર કૃપા કરો. કદાચ તમે એમ માનશો કે હું રાક્ષસી છું, તેને ગ્રહણ કરવાથી તમારી નિંદા થાય પણ નહીં, તેમ કરવાથી તમારી નિંદા થશે નહીં. કારણ આપત્તિવાન પુરૂષોને આપત્તિજ આવી પડે છે, તે વખતે તેઓએ, જે મનુષ્યથી પોતાના દુઃખની નિવૃત્તિ થતી હોય, તેમ પોતાના પ્રાણની રક્ષા પણ થતી હોય તેના કહેવા પ્રમાણે કરવું, એ ધર્મ છે. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે હિડિંબા ! તું એમ કહે છે માટે જા, તારે આ ભીમસેન સાથે દિવસના તારી ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરવો, પણ રાત્રિ માય ત્યારે એને અમારી પાસે પાછો લાવવો. વૈશંપાયન કહે છે—તે વખતે ભીમસેને હિડિંબાને કહ્યું કે મારાથી તને એક પુત્ર થશે, ત્યાં સુધી હું તારી સાથે વિહાર કરીશ. ભીમસેનનાં વચન સાંભળી ઠીક, એમ કહીને તે હિડિંબા તે ભીમસેનને સાથે લઈ આકાશ માર્ગે આલતી થઈ. પછી સુંદર પક્ષિયો જેમાં જન્મ કરે છે એવા શોભાયમાન ગામની પાસેના પર્વતોના શિખરો ઉપર, પુષ્પયુક્ત વૃક્ષો સહિત તલાટીવાળા પર્વતો ઉપર, ઉધડેલા કમળના પુષ્પથી શોભાયમાન તળાવોમાં, વૈદુર્યમણિ સરખી રેતીવાળા નદીઓમાં, શોભાયમાન સર્વ વનોમાં, અને દેવતા, ગુણક તથા તપસ્વી પુરૂષોના સ્થાનકો પ્રત્યે, સુંદર અલંકારથી પોતાનું સ્વરૂપ શોભાયમાન કરીને હિડિંબાએ ભીમસેન સાથે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કર્યો. ત્યારે તેને જાણકર નેત્ર તથા સુખવાળો, શાંત જાતની માછલી સરખા કાનવાળો, ત્રાંબા સરખા લાલ ઓઠ તથા મોટી ઝંઝવાળો,

મોટું જેનું નાક છે તથા વળ સરખું જેનું પોહણું વક્ષઃસ્થલ છે, એવો મહા બપંકર શબ્દવાળો એક પુત્ર થયો. જે તેજ વખતે યુવાનપણ્યને પામીને સર્વ શસ્ત્ર વિદ્યામાં કુશળ તથા સર્વ રાક્ષસો કરતાં મહા પરાક્રમી થયો. કારણ રાક્ષસી ગર્ભ ધારણ કરે કે તેજ વખતે પ્રસૂત થાય, ને તે બાળક પણ તેજ વખતે યુવાનપણ્ય તથા ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરવાની વિદ્યાને પામે. પછી તે પુત્ર હિડિંબા તથા ભીમસેનને પગે લાગ્યો, ત્યારે હિડિંબાએ તેનું મસ્તક કેશ વગરનું ઘડા સરખું બોધને તેનું ઘટોત્કચ એવું નામ પાડ્યું. પછી ભીમસેન તથા ઘટોત્કચ સહિત હિડિંબા પાંડવો પાસે આવી, તેઓને પાંડવો પાસે રાખી પોતે પોતાનું રાક્ષસીનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. હવે તે સર્વ પાંડવો ઉપર ઘટોત્કચ પ્રીતિવાન થયો. તેમ તેના ઉપર પાંડવોને પણ ધણો સ્નેહ થયો. પછી મોટું સ્વરૂપ છે જેનું એવો ઘટોત્કચ કુંતિ તથા પાંડવોને પગે લાગીને બોલ્યો કે, તમે મને માન્ય છો, માટે હું તમારું શું કામ કરું તે કહો. ત્યારે કુંતિએ કહ્યું કે તું કુરુકુળમાં ભીમસેન સરખો ઉત્પન્ન થયો છે, ને એકજ મોટો પુત્ર છે, માટે આ પાંચે બાઈઓની સહાયતા કર. વૈશંપાયન કહે છે—કુંતીનાં એવાં વચન સાંભળી ઘટોત્કચે કહ્યું કે, સમય આવશે ત્યારે આ મારા પિતારૂપ પાંડવોના પાસે આવીને હું સહાયતા કરીશ એમ કહીને તે ઉત્તર દિશામાં ચાલતો થયો. હવે ભીમસેનથી ઘટોત્કચના જન્મનું કારણ એ કે, જેના સરખો બીજો કાંઈ પ્રરાક્રમી નથી એવા કર્ણ સાથે તેની શક્તિને અર્થે યુદ્ધ કરવા સારૂ, મહાત્મા ઇંદ્રે તેને ઉત્પન્ન કર્યો.

સહિ સૃષ્ટો મઘવતા શક્તિહેતોર્મહાત્મના

કર્ણસ્યાપ્રતિવીર્યસ્ય પ્રતિયોધ્યમહારથઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि हिडिंबवधपर्वणि घटोत्कचोत्पत्तौ गुर्जर-
भाषायां पंचपंचान्नदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५५ ॥

અધ્યાય ૧૫૬ મો. વ્યાસનો મેળાપ.

વૈશંપાયન કહે છે—તે વનને વનં ગત્વા ઘંતો મૃગગણાન્વહૂન્

અપક્રમ્ય યયૂરાજસ્સ્વરમાણા મહારથાઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી મહારથી પાંડવો મૃગોનો નાશ કરતા કરતા એક વનમાંથી બીજા વનમાં એમ ઉતાવળથી જવા લાગ્યા. રસ્તામાં મત્સ્ય, સ્ત્રિગર્ત તથા ખંડાદિ દેશો, સુંદર વનો તથા તળાવોને જોતા જતા હતા. તેમાં તેઓ ક્યારેક પોતાની માને મહણ કરી ચાલતા હતા. તેઓએ મોટો જટા, વસ્કલ તથા મૃગ અર્ધરૂપી વસ્ત્રો ધારણ કરેલાં હતાં. એ પ્રમાણે વેદ, ઉપનિષદ તથા નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા તે પાંડવો જતા હતા. તેવામાં પિતામહ વ્યાસજી રસ્તામાં તેઓની સામે ચાલ્યા આવતા હતા. તે જોઈ તેઓને પગે લાગી પાંડવો હાથ જોડીને ઉભા રહ્યા. ત્યારે વ્યાસજી બોલ્યા કે, ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ અધર્મથી તમોને દેશવટો આપ્યો, તેથી તમોને દુઃખ પામેલા જાણી હું તમારી પાસે આવ્યો છું; પણ તમારે કાંઈ ખેદ કરવો નહીં, કારણ આ દુઃખ તમોને અતિ સુખ આપનારું થશે. હે પાંડવો ! તમે તથા કૌરવો મને સરખા છો. પણ દીન બાળકો ઉપર

એને કૌરવો કરતાં અધિક રનેહ છે, તેથી હું તમારા કલ્યાણની ઇચ્છા કરૂં છું. વાસ્તે તમે અહીંથી નજીક એક શોભાયમાન પૂરી છે, તેમાં હું પાછો આવું ત્યાં સુધી ગુપ્ત થઈને રહો. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી તેઓની આશ્વાસના કરી વ્યાસજી તેઓની સાથે એકચક્રા નામની પૂરીમાં ગયા ને ત્યાં કુંતીને કહ્યું કે હે કુંતિ ! આ તમારો પુત્ર યુધિષ્ઠિર, બીમસેન તથા અર્જુનના બળથી સમુદ્રરૂપી મેખળાવાળી આખી પૃથ્વીને જીતી રાજ્ય કરશે, ને સર્વ રાજ્યોને શિક્ષા કરશે. અને આ તમારા બધા પુત્રો પોતાના દેશમાં રહીને સુંદર ક્ષત્રીઓમાં કિદ્ધ કરશે, ને રાજસૂય તથા અશ્વમેધ યજ્ઞો કરી પોતાના પિતા, તથા પ્રપિતામહાદિતું પરંપરાતું રાજ્ય ભોગવશે. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી પાંડવોને એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં નિવાસ કરાવીને વ્યાસજીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે અહાં તમે એક માસ રહો. હું પાછો આવેશ ને તમે દેશકાળ ભ્રમ તે પ્રમાણે રહેશો તો તમોને સુખની પ્રાપ્તિ થશે. ત્યારે હે રાજન ! તે પાંડવોએ હાથ જોડીને કહ્યું કે સાહે. પછી તે-વ્યાસજી ત્યાંથી જમ આવ્યા હતા તેમ ગયા.

સતૈઃ પ્રાંજલિમિઃ સર્વૈ સ્તથેત્યુક્તો નરાધિપ
જગામ મગવાન્વ્યાસો યથાગતમૃષિપ્રભુઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि हिदिंबवधपर्वणि एकचक्राप्रवेशे व्यास-
दर्शने गुर्जरभाषायां षट्पंचाशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १५६ ॥

~~~~~

વક્રવધપર્વ

અધ્યાય ૧૫૭ મો. એકચક્રાપુરીમાં વાસ.

जनमेजय उवाच—कचकां गतास्ते तु कुंतीपुत्रा महारथाः
अतर्क्ये द्विजश्रेष्ठ किमकुर्वत पांडवाः ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ ! કુંતીનાપુત્ર મહારથી પાંડવોએ તે એક ચક્રાપૂરીમાં જઈને શું કર્યું ? તે કહો. વૈશંપાયન કહે છે, પાંડવો એકચક્રામાં જઈને બ્રાહ્મણના ઘરમાં કેટલાક દિવસ રહ્યા હતા. ત્યાં તેઓ ગામની વ્યાસપાસના શોભાયમાન વનો તથા ઝાડીઓ જોવા જતા, તે બિજાને અર્થે ગામમાં ફરતા; તથા પોતાના ગુણે કરી અમની પ્રજાને પોતામાં પ્રીતિવાન કરતા હતા. તેઓ નિત્ય બિજા માગી લાવતા ને રાત્રીએ પોતાની મા કુંતીને આપતા, ત્યારે કુંતી તેમાંથી અર્થો ભાગ બીમને આપતી, તથા બાકી અર્ધમાંથી સૌને ભાગ કરી વહેંચી આપતી. તે લઈને તેનું સૌ ભોજન કરતા હતા. એ પ્રમાણે એકચક્રામાં રહેતાં કેટલાક દિવસ થયા, ત્યારે કેાઈ દિવસે, પુરૂષમાં શ્રેષ્ઠ યુધિષ્ઠિરદિ પાંડવો સૌ મળી બિજાને અર્થે ગયા, કુંતીએ સહિત બીમસેન તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહ્યા હતા. તેવામાં તેના ઘરમાં એકાએક ખીડા યુક્ત મોટો બચકર સજ્જ થયો, તથા કુટુંબ સહિત તે બ્રાહ્મણ વિલાપ કરીને રૂદન કરવા લાગ્યો. તે જોઈ કુંતી પોતાના મનમાં બહો એક પામવા લાગી, ને બીમને કહેવા લાગી કે, આપણે દુર્યોધનને ખખર ન પડે તેમ આ બ્રાહ્મણના ઘરમાં રહીએ છીએ, ને તે આપણી પ્રીતિ પ્રમાણે વર્તે

છે તો આપણાથી સુખે રહી શકાય છે. માટે હું એવો વિચાર કરું છું કે, આપણે એ બ્રાહ્મણની પ્રીતિ પ્રમાણે કંઈક કરવું જોઈએ. કારણ જેણે કંઈ ઉપકાર સરખું કર્યું હોય તેના પ્રતિઉપકાર તેથી વધારે કરવો જોઈએ. માટે હમણાં આ બ્રાહ્મણને ખચિત કંઈપણ દુઃખ પ્રાપ્ત થયું છે, વારંતે તેમાં તું કંઈ સહાયતા કરે તો પ્રતિઉપકાર કર્યા સરખું થાય. બીજાએને કહ્યું કે આ બ્રાહ્મણને શું દુઃખ છે ? ને તે ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું છે ? તે તમે નિશ્ચય કરી કહો, તો પછી હું તેના ઉપાયનો વિચાર કરીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એમ બેઉ મા દીકરો વાતો કરતાં હતાં, તેવામાં વળી સ્ત્રી સહિત તે બ્રાહ્મણે મોટું રૂદન કર્યું. તે સાંભળીને કુંતી, તે બ્રાહ્મણના ઘરમાં, જેમ કોઈ ઘરમાં વાછડું બાંધ્યું હોય ને લાંબાં ગાય ઉતાવળથી દોડી જાય, નેમ દોડી ગયું; તેણે તે સ્ત્રી, પુત્ર તથા છોકરી સહિત વિલાપ કરનાર બ્રાહ્મણને જોયો. તે વખતે તે બ્રાહ્મણ વિલાપથી પોતાની સ્ત્રી આગળ કહેતો હતો કે, આ જગત સાર વગરનું અનર્થરૂપ, દુઃખનું મૂળ તથા પરાધીન છે; માટે તેમાં જીવનારને ધિક્કાર છે, કારણ તેને ધણી ત્રિંતા તથા દુઃખો પ્રાપ્ત થાય છે. એકલો આત્મા ધર્મ, અર્થ અને કામને ભોગવે છે, પણ જ્યારે તેઓનો વિયોગ થાય છે, ત્યારે તેને દુઃખ થાય છે. હવે કેટલાક કહે છે જે સૌથી શ્રેષ્ઠ મોક્ષ છે, પણ તે મોક્ષ અર્થ ઇચ્છનાર મનુષ્યને છેજ નહીં, કારણ અર્થને ઇચ્છનારા પુરૂષને અર્થ પ્રાપ્ત થયાથી નર્ક પ્રાપ્ત થાય છે. વળી અર્થ મેળવવામાં દુઃખ છે, ને તે પ્રાપ્ત થયા પછી તેને સાચવવામાં વધારે દુઃખ છે; તથા તે અર્થમાં સ્નેહ બંધાયા પછી તેનો નાશ થાય, ત્યારે તેથી પણ વધારે દુઃખ થાય છે. તેજ પ્રમાણે મને આ પુત્રાદિક રૂપી અર્થનો નાશ થવાનું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું, જેથી જીવવાનો ઉપાય મને કંઈ સુજતો નથી. વળી આ દુઃખ પ્રાપ્ત થયાની પહેલાં આ પુત્રાદિક સહિત મેં અહીંથી ભાગી જવાનો ઉપાય કર્યો, તે હે સ્ત્રી ! તું જાણે છે. પણ તે વખતે તે કંઈ સાંભળ્યું નહીં, કેમકે તે એમ વિચાર્યું જે “હું અહીં ઉત્પન્ન થઈ તથા વૃદ્ધિ પામી, ને આ મારા પિતાના નિવાસનું ગામ છે તેને મૂકીને કેમ જાઉં ?” પણ હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળી ! તારા વૃદ્ધ પિતા, માતા તથા ભાઈઓ એ સર્વે સ્વર્ગવાસી થયા, ત્યારે અહીં રહેવામાં તને શું પ્રીતિ હતી, જે તે મારાં વચન સાંભળ્યાં નહીં ? માટે લે, હવે પુત્રાદિક કુટુંબની કામનાવાળાં આપણુ બેઠિને કુટુંબનો નાશ થાય તેવું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું. અથવા મારો નાશ પ્રાપ્ત થયો, કેમકે નિર્લજ્જની પેઠે હું જતે મારાં કુટુંબનો નાશ કેમ કરવા દઉં ! તેમજ મારી સાથે ધર્મનું આચરણ કરનારી, માઈ માતા સમાન પ્રિય ઇચ્છનારી, મારી સખારૂપ, મને નિત્ય વિશ્રાંતિ આપનારી, મારા ગૃહસ્થાશ્રમના સુખમાં ભાગ લેનારી, મોટા કુટુંબમાં ઉત્પન્ન થયેલી, સુંદર શીલવાળી, સંતાનને ઉત્પન્ન કરવાવાળી સાખી અને અપરાધ વગરની એવી તું, જેને હું વિધિથી વિવાહ કરીને પરણ્યો, તેનો ત્યાગ કરવાને હું સમર્થ નથી; ત્યારે પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવાને ક્યાંથી સમર્થ થાઉં ! જેને જીવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ નથી, ને જે વિધાતાએ કોઈ વર સાડ ચાપણરૂપે મને આપી છે, અને જેને પુત્રો થવાથી હું પોતાના પિતૃએ સહિત સ્વર્ગને પામું, એવી આ કન્યાનો ત્યાગ કેમ કરું ? વળી કેટલાક કહે છે જે પિતાને પુત્રમાં સ્નેહ વધારે હોય છે, ને કેટલાક કહે છે જે પુત્રીમાં વધારે હોય છે પણ મને તો બેઉ સરખા છે. હવે જો હું મારા શરીરનો ત્યાગ કરી પરલોકમાં જઈશ તો મારા વગર આ કોઈ જીવવાને સમર્થ થશે

બાહ્યી કહે છે—તમારે સાધારણ પુરૂષની માફક સંતાપ કરવો નહીં, કારણ વિદ્વાન એવા તમોને સંતાપ કરવાનો આ સમય નથી. કેમકે આં સંસારમાં સર્વ મનુષ્યોને મરવું છે, માટે અવશ્ય બાવી પદાર્થમાં સંતાપ કરવો એ ફોફટ છે. સ્ત્રી પુત્ર તથા પુત્રી, એ સર્વ પોતાને અર્થે કહેલાં છે, માટે તમે શ્રેષ્ઠ શુદ્ધિ વિચાર કરી આ દુઃખરૂપ સંતાપને નિવૃત્ત કરો. અને જેનાથી આ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું ત્યાં હું જાઉં છું, કારણ સ્ત્રીઓનો એજ શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે જે પોતાના પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરીને પોતાના પતિનું હિત કરવું માટે તે પ્રમાણે હું કરીશ તો તમોને સુખની પ્રાપ્તિ થશે, ને આ લોક તથા પરલોકમાં મારો પણ યશ મવાશે વળી પતિ સ્ત્રીઓનું પોષણ કરે છે, તેથી તેઓ ઉપર પતિનું ઋણ થાય છે; તે જમારે તેઓ પતિથી સંતાન ઉત્પન્ન કરે છે, ત્યારે તેના ઋણથી મુક્તિ છે, તો તે પણ એક પુત્ર તથા એક પુત્રી, તમોએ મારે વિષે ઉત્પન્ન કરીને, મને તમારા ઋણથી મુક્ત કરી છે. વળી તમે આ બે બાળકોનું રક્ષણ તથા પોષણ કરવાને સમર્થ છો તેમ હું નથી. હે પ્રાણુપતિ ! તમારા વગરની વિધવા તથા બાળક પ્રજાવાળી હું, આખરથી રહીને આ બે સંતાનને કેમ જીવાડી શકું ? વળી સ્ત્રીઓના પતિ હોય છે, તો તેના બચથી કલંકવાળા પુરૂષો તેમની કન્યાઓની પ્રાર્થના કરી શક્તા નથી; પણ જે સ્ત્રીઓના પતિ હોતા નથી, તે સ્ત્રીઓ પાસેથી સૌ કલંકવાળા પુરૂષો તેમની કન્યાઓની જેમ કોઈએ પૃથ્વી ઉપર ત્યાગ કરેલા માંસને જોઈ સર્વ પક્ષિઓ તેની ઇચ્છા કરે, તેમ ઇચ્છા કરે છે. તે પ્રમાણે દુષ્ટ પુરૂષો મારી પાસેથી પણ આ કન્યાની પ્રાર્થના કરે, ત્યારે મારાથી એની રક્ષા કેમ થાય ? શ્રેષ્ઠ પુરૂષો સાથે સંબંધ કરવાની જે તમારા કુળની રીત, તે હું કેમ જાગવી શકું ? કદાચ તે રીત જળવવા વાસ્તે હું તે દુષ્ટ પુરૂષોને આ તમારી કન્યા નહીં આપીશ તો તેઓ બ્રાહ્મકારથી, જેમ યજ્ઞમાંથી કામડા હોમવાના પદાર્થોનું હરણ કરે છે તેમ એનું હરણ કરશે. તે પણ જો હું તેમને કરવા નહીં દેખશ, તો તેઓ જગતમાં મારી બણી નિંદા કરશે, ત્યારે નિશ્ચય હું મૃત્યુને પામીશ. વાસ્તે જો તમે અમારી સર્વની રક્ષા કરવા સાડ, જે થકી આપણને દુઃખ થયું છે તેની પાસે જઈ વિનાશ પામશો, તો હું પણ દુઃખથી મૃત્યુ પામીશ; ને પછી આપણા બેઠે

વૈશંપાયન કહે છે—એમાં તે એઢિનાં દુઃખયુક્ત વચન સાંભળી, તેઓની કન્યા ખેદ પામીને તેમને કહેવા લાગી કે, તમે દુઃખ પામી અનાથની પેઠે કેમ રૂદન કરો છો ? કંઈ મારાં પશુ વચન સાંભળો, અને પછી જેમ તમારે કરવા યોગ્ય હોય તેમ કરો. જુઓ, તમારે મારો કોઈ સાથે પશુ વિવાહ કરીને ત્યાગ કરવો અવશ્ય છે, કારણ કન્યા ત્યાગ કરવારૂપ છે. ત્યારે હમણાંજ મને આ રાક્ષસને આપી મારો ત્યાગ કરી આ સર્વની રક્ષા કરો, કેમકે માતા પિતાને દુઃખથી મૂકાવવાં એજ સંતાનનો ધર્મ છે. માટે જેમ મનુષ્યો નૌકાથી નદીને તરે તેમ મારાથી આ દુઃખરૂપી નદીને તરો. વળી શુદ્ધિમાન પુરૂષો, જે આ લોક તથા પરલોકમાં દુઃખરૂપ સમુદ્રથી તારે તેનેજ પુત્ર કહે છે; તો આ હું પુત્રી પણ પુત્ર સમાન છું. વળી વૃદ્ધ પુરૂષો દૌહિત્રની ઇચ્છા કરે છે, પણ તે તો હજી મારો વિવાહ પણ થયો નથી. માટે હું આ મારા શરીરથી તમારી સર્વની રક્ષા કરીશ; કારણ હે પિતા ! તમે જે પરલોક પ્રત્યે જાઓ તો, તો આ મારો બાળક બાંધ થોડાજ દિવસમાં નાશ પામે. એ પ્રમાણે તમે તથા આ મારો બાંધ નાશ પામે, ત્યારે આપણા પિતૃઓને પિંડદાન કોણ આપે ? અને તે નહીં મળવાથી તે સર્વનું અપ્રિય થાય. વળી આ મારી મા પણ નાશ પામે ત્યારે એ પ્રમાણે સૌએ ત્યાગ કરી એવી હું પણ વાર-વાર દુઃખ પામીને નાશ પામું, માટે તમે એક જે રહો તો આ મારી મા તથા બાંધ પણ કુશળ રહે, ને તેથી તમારો વંશ પણ વિસ્તાર પામે અને પિતૃઓને પિંડદાનની પણ પ્રાપ્તિ થાય. વળી કહ્યું છે જે, પુરૂષને પુત્ર આત્મારૂપ, સ્ત્રી સખારૂપ, ને કન્યા કષ્ટરૂપ છે. માટે હે પિતા ! મારો ત્યાગ કરીને આ કષ્ટથી પોતાના આત્માદિકોને મૂકાવો. વળી તમારા વજરની અનાથ તથા કૃપણ એવી હું, દુઃખથી પિડાયુક્ત થઇને ચોફેર ખીજ મનુષ્યોની પાસે અન્નની યાચના કરવા સારૂ કૃતરીની પેઠે ફરું, એ ઠીક નહીં. માટે મારો ત્યાગ કરી, પોતાના કુટુંબની રક્ષા કરી, તમે તમારા પિતૃઆદિનાં શ્રાદ્ધાદિ કરીને પિતૃઓ તથા દેવતાઓને તૃપ્ત કરશો, તો તે સૌ તમાસ હિતના ઇચ્છનાર થશે ને હું પણ તે રાક્ષસથી નાશ પામી સ્વર્ગમાં જઇને સુખી થઇશ. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે કન્યાનાં ધણાં વચન સાંભળી ખેદ પામીને, તે ત્રણે જણાં ધણું રૂદન કરવા લાગ્યાં. ત્યારે તેઓનું રૂદન સાંભળી તે બાળક છાકરો બોલ્યો કે હે પિતા ! હે મા ! તમે રડો માં. હે બેન ! તું રડ માં, એમ સૌની પાસે જાતું કહેતો કહેતો કાલુ કાલુ બાપણ કરી, તે એક ધાસની સળી લઇને તેઓને કહેવા લાગ્યો કે, હું આ સળીથી મનુષ્યોને ખાનાર તે રાક્ષસને નાશ કરીશ. તે બાળકનાં એવાં કાલાં વચન સાંભળી તે ત્રણે જણાં તેજ વખતે હૃપયુક્ત થયાં. તે જોઇ સમયને જણી તેમની પાસે જઇને જેમ મૃત્યુ પામેલા પુરૂષોને અમૃતથી જીવાડે તેમ જીવાડતી એવી કુંતી તેઓને કહેવા લાગી.

अयं काल इति ज्ञात्वा कुंती संप्रवृत्त्यतान्
गतासूनमृतेनेव जीवयंतीदमब्रवीत् ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि वक्रवधपर्वणि ब्राह्मणकन्यापुत्रवाक्ये
गुर्जरभाषायामूनवद्व्याधिकस्तत्तमोऽध्यायः ॥ १५९ ॥

અધ્યાય ૧૬૦ મો. કુતિનો પ્રશ્ન.

કુત્યુવાચ--કુતો મૂલમિદં દુઃખં જ્ઞાતુમિચ્છામિ તત્ત્વતઃ

વિદિત્વાગ્યપર્કર્ષયં શક્યં ચેદપકર્ષિતું ॥

કુતી કહે છે—અરે ! આ દુઃખ તમેને ક્યાંથી ઉત્પન્ન થયું ! તે હું તમારાથી જાણવાની ઇચ્છા કરું છું, ને તે દુઃખ નિવૃત્ત થાય તેમ હશે તો હું નિવૃત્ત કરીશ. બ્રાહ્મણે કહ્યું કે હે તપસ્વી ધનવાણી ! તું અમેને દુઃખની વાર્તા પૂછે છે તે નને યોગ્ય છે, પણ અમેને જે દુઃખ છે, તે મનુષ્યથી નિવૃત્ત થઈ શકે તેમ નથી. કારણ આ ગામની પાસેજ આ પૂરી તથા દેશના રાજા સરખો, માંસના બક્ષણથી પુષ્ટ થયેલો મનુષ્યોને ખાનાર તથા મહા બળવાન એવો દુષ્ટ બુદ્ધિવાળો એક મક નામનો રાક્ષસ રહે છે... આ પૂરી તથા દેશની રક્ષા કરતો તે વસે છે. તેથી અહીં કોઈ પણ રાજા અથવા પ્રાણીથી ભય થતો નથી. માટે આ પૂરીની સર્વ પ્રજાએ મળીને તે રાક્ષસને એવો નિયમ બાંધી આપ્યો છે કે, તેને દરરોજ બાર મણુ ચોખા, બે પાડા, ને એક મનુષ્ય, સૌએ વારા પ્રમાણે આપવા. તેથી જે દિવસે જેનો વારો હોય તે દિવસે તે તેના નિયમ પ્રમાણે લઈને તેની પાસે જાય છે. એ વારો એક ગૃહસ્થને ધણે વર્ષે આવે છે, પણ તે વખતે જે તેના નિયમ પ્રમાણે તે આપતો નથી, તો તેને તેની સ્ત્રી પુત્ર સહિત નાશ કરીને તે રાક્ષસ ખાઈ જાય છે. એટલું જતાં આ દેશનો રાજા જો કે આ પૂરીની નજીક વેતકીય નામના સ્થાનક પ્રત્યે રહે છે, તો પણ સર્વ પ્રજાના સુખ સાર આ રાક્ષસનો નાશ કરવાનો કંઈ ઉપાય કરતો નથી. કારણ તે મંદબુદ્ધિવાળો, અને અપરાધી છે. તેમ વળી બીજાઓ પાસે પણ તેને નાશ કરાવવાનો ઉપાય કરતો નથી. એવા દુર્બળ અને કુત્સિત રાજાના દેશમાં રહીને સર્વ પ્રજા દુઃખ ભોગવે છે. આ ગામમાં બ્રાહ્મણો કોણ છે ? ને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કોણ વર્તે છે ? એમ કોઈ પૂછનાર નથી. તેથી જેમ પક્ષિઓ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ગતિ કરે તેમ સૌ પોતપોતાની ઇચ્છા પ્રમાણેજ વર્તે છે. હવે મનુષ્યે દ્રવ્ય મેળવવું, ને તે ખરચીને સ્ત્રી કરવી એમ કહ્યું છે, પણ આ રાજા વગરના દેશમાં રહેનાર પુરૂષોની સ્ત્રીઓને ચોર સરખા પુરૂષો હરણ કરી જાય છે. ત્યારે સ્ત્રી વગરના પુરૂષોને યજ્ઞાદિ કર્મો કરવાની અયોગ્યતા થાય છે. વળી તેનું દ્રવ્ય પણ બીજા રાજાઓ હરણ કરે છે. માટે શ્રેષ્ઠ અને પરાક્રમી રાજાના દેશમાં રહી મનુષ્યે સ્ત્રી તથા દ્રવ્યનો સંગ્રહ કરવો, એવી નીતિ છે; કારણ તેથી પોતાના પુત્રોને સુખ મળે છે, પણ મને તો એ ત્રણે વિપરીત પ્રાપ્ત થયાં છે તેથી અમે ધણા તાપ પામીએ છીએ, કારણ આજે તે રાક્ષસને એના નિયમ પ્રમાણે આપવાનો મારો વારો છે પણ મારી પાસે કંઈ દ્રવ્ય નથી કે જેના હું ચોખા તથા પાડા લઈને તેને આપું ! તેમ વળી આ મારા કુટુંબમાંથી કોઈનો પણ ત્યાગ કરવાને હું સમર્થ નથી, તેથી તે રાક્ષસથી અમે સૌ મુકાઈએ, એવો મને કંઈ ઉપાય સુજતો નથી. એવા મોટા દુઃખ સ્પી સમુદ્રમાં હું જુડ્યો છું. માટે આ મારા સર્વ કુટુંબ સહિત તે રાક્ષસની પાસે જઈશ ને તે અમે સર્વને બક્ષણ કરશે.

સહૈવૈતૈર્ગમિષ્યામિ શાંઘૈવૈરઘરાક્ષસં

તતો નઃ સહિતાન્શુદ્રઃ સર્વાનેવોપમોક્ષયતિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि षडवधपर्वणि कुंतीप्रश्ने गुर्जरभाषायां
षष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६० ॥

અધ્યાય ૧૬૧ મો. લીમ બક પાસે જવા કબુલ થયો.

•કુંત્યુવાચ—મા વિષાદસ્થયા કાર્થો મયાદસ્માત્કથંચન

उपायः परिदृष्टोऽत्र तस्मात्प्रमोक्षाय रक्षसः ॥

કુંતી કહે છે—એ રાક્ષસથી તમોને મુકાવવાનો ઉપાય મેં જાણ્યો છે, માટે તમારે તેના ભયથી કંઈ ખેદ કરવો નહીં. તમારા બાળકો એકજ પુત્ર અને એકજ પુત્રી છે, તેમ તમારી ધર્મવાન સ્ત્રી પણ એકજ છે, તેથી તમારે તે રાક્ષસ પાસે જવું યોગ્ય નથી. હે બ્રાહ્મણ ! મારા પાંચ પુત્રો છે, તેમાંથી એક તે પાપી રાક્ષસનું ભક્ષ લઈને તમારા રક્ષણ સારૂ તેની પાસે જશે. ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું કે, હું મારા જીવવાના સ્વાર્થ સારૂ, બ્રાહ્મણ ને વળી મારે ઘેર પરાણો થઈ રહેલા એવા તમારા પુત્રને પ્રાણથી વિયોગ કરાવવા ચહાતો નથી. કારણ ધર્મિષ્ઠ પુરૂષો બ્રાહ્મણને અર્થ પોતાના આત્મા તથા પુત્રાદિકનો પણ ત્યાગ કરે છે; તેથી બ્રાહ્મણના વધ કરતાં મારા આત્માનો વધ મને ક્ષેપ છે, એમ હું બાણું છું. વળી આ જગતમાં બ્રાહ્મણના વધરૂપી દોષની નિવૃત્તિ થતી નથી, તેમ પોતાના આત્માનો વધ ક્યેંથી પણ દોષ છે, પણ તે બીજને હાથે થાય તેમાં દોષ નથી. વળી જે પોતાને ઘેર આવ્યો હોય, શરણે આવ્યો હોય, વા યાચના કરતા આવ્યો હોય, તેનો વધ કરવો અથવા કાંઈ પાસે કરાવવો, એ બુદ્ધિમાન પુરૂષોએ નિંહું છે માટે એવું નિર્લજ્જ સરખું નિંદિત કર્મ કરવું નહીં, એમ આપદર્મને જાણનારા પુરૂષો કહે છે. વારતે આ સ્ત્રી તથા પુત્ર સહિત હું નાશ પામું તે સારૂ છે, પણ બ્રાહ્મણનો વધ સારો એમ હું કદી માનનાર નથી. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! મારી પણ એવીજ મતિ છે જે બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવી. મને સો પુત્ર હોય તોપણ તેમાંથી એક પણ અપ્રિય થાય નહીં, પણ મારો એક પુત્ર મહા તેજસ્વી, મહા પરાક્રમી, અને મંત્ર સિદ્ધિવાળો છે, જેને તે રાક્ષસ નાશ કરવાને સમર્થ નથી. વારતે તે રાક્ષસને બધું બોજન તે મારો પુત્ર આપશે, ને પોતાના આત્માની પણ રક્ષા કરશે, એવી મારી મતિ છે. કારણ તેની પાસે મોટા શરીરવાળા અને મહા પરાક્રમી રાક્ષસો આગળ ધણા આવ્યા હતા, તે સૌને તેણે નાશ પમાડ્યા છે. હે બ્રાહ્મણ ! આ વાત જે હું તમોને કહું છું, તે તમારે કાંઈ પાસે કરવી નહીં. કારણ વિદ્યાર્થિરૂપે મારા પુત્રો તમારે ત્યાં રહ્યા છે, તેથી તમારા કલા પ્રમાણે મારો પુત્ર કરશે, પણ બીજાઓના કલા પ્રમાણે કદી કરશે નહીં. એવાં કુંતીનાં વચન સાંભળી સ્ત્રી સહિત તે બ્રાહ્મણ હર્ષ પામ્યો, ને તેનાં વચન તેણે માન્ય કર્યાં. પછી કુંતી તથા તે બ્રાહ્મણ, વાયુપુત્ર બીમસેનને કહ્યું કે અમે કહીએ છીએ તેમ કરો, ત્યારે તેણે તે બેઉને બીમે જવાગ આપ્યો કે, હું તેમ કરીશ.

ततः कुंती च विप्रश्च सहितावनिलात्मजं

तमहूतं कुरुष्वेति सतपेस्य ब्रविषती ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वक्रवचपर्वणि भीमवक्रवचामीकारे गुर्जर-
भाषायामेकषष्ठ्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६१ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૬૨ મો. કુંતી ને ધર્મનો સંવાદ.

वैशंपायन उवाच—करिष्य इति भीमेन प्रतिज्ञातेऽथ भारत

आजगमुस्ते ततः सर्वे भैक्षमादाय पांडवाः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભારત ! એ પ્રમાણે ભીમસેને પ્રતિજ્ઞા લીધા પછી સર્વ પાંડવો ભિક્ષા લઈ આઆ, ને યુધિષ્ઠિરે ભીમસેનને જોઈ એકાંતમાં કુંતીને પૂછ્યું કે હે મા ! મહા પરાક્રમી ભીમસેન પોતાની ઇચ્છાથી અથવા તમારા કલ્પાથી શું કરવાની તૈયારી કરે છે ? ત્યારે કુંતી બોલી કે, મારા કલ્પાથી આ બ્રાહ્મણને તથા આ પૂરીની સર્વ પ્રજાને રાક્ષસના બચથી મુકાવવા સાર, તે મોટું પરાક્રમ કરનાર છે. યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે, મહા તીક્ષ્ણ એવું આ સાહસ તમે શું કહ્યું ! કેમકે પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવો, એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષો વખાણતા નથી; ત્યારે તમે પારકા પુત્રાદિ સાર પોતાના પુત્રનો ત્યાગ કરવાને કેમ ઇચ્છો છો ? એ તો તમે વેદ તથા લોકથી પણ ઉલટું કરો છો ! વળી જેની જીજ્ઞાસાના બળના આશ્રયથી અમે સુખે સુખે છીએ, ને દુષ્ટ કૌરવોએ હરણ કરેલું અમારું રાજ્ય જીતીને પાછું લેવાની ઇચ્છા રાખીએ છીએ ! જેના પરાક્રમનું ચિંતન કરતાં દુર્યોધન, શકુન સહિત રાત્રિને વિષે બચથી સુખે સુખે પશુ નહીં હોય ! જેના પરાક્રમથી લાક્ષાગૃહાદિક મોટા બચથી અમે મુકાયા, ને પુરોચનનો પણ જેણે નાશ કર્યો ! અને જેના બળના આશ્રયથી, “ સર્વ કૌરવોનો નાશ થયો ને સર્વ પૃથ્વીનું રાજ્ય અમને મળ્યું, ” એમજ અમે માનીએ છીએ ! એવા ભીમસેનને કેવા વિચારથી તે રાક્ષસ પાસે મોકલવાની તમે ઇચ્છા કરી છે ! એ વિષે હું તો એમજ માનું છું, કે આપણા ઉપર કંઈક મોટું દુઃખ આવનાર છે, જેથી તમારી બુદ્ધિનો લોપ થયો છે. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! તારે ભીમસેન વિષે કંઈ સંતાપ કરવો નહીં, કારણ મેં મારી અદ્ય બુદ્ધિથી એ વિચાર કર્યો નથી. જો, કૌરવો ન જાણે તેમ આપણે આ બ્રાહ્મણના ઘરમાં સુખે કરી રહ્યાં, તેથી આ બ્રાહ્મણનો આપણા ઉપર ઉપકાર થયો છે. માટે તેનો તેથી વધારે પ્રતિઉપકાર કરવો, એવો ધર્મ છે, ને તે પ્રતિ ઉપકાર કર્યો હોય તો કદી નાશ થતો નથી. ભીમસેનનું બળ જતુગૃહને વિષે તથા હિડિંબ રાક્ષસને માર્યો ત્યાં મેં જોયું છે, તેથી મને એના પરાક્રમમાં વિશ્વાસ છે. વળી તેની જીજ્ઞાસામાં દશ હજાર હાથીના સરખું બળ છે, ને તેના બળથી આપણે વારણાવતથી નીકળીને બચ્યા છીએ ! માટે તેના જેવો પરાક્રમી બીજો કોઈ નથી. વળી તે યુદ્ધમાં ચક્ર ધારણ ધારનાર વિષ્ણુ સામે પણ ગતિ કરે એવો છે; ને જ્યારે તે મારાથી ઉત્પન્ન થયો, ત્યારે મારા બળામાંથી એક શિલા ઉપર પડી ગયો; જે તેના શરીરના મોટાપણાથી તરત ભાગી ગઈ, તેથી હું ભીમસેનના બળને જાણું છું, માટેજ આ બ્રાહ્મણનો પ્રતિઉપકાર કરવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે; પણ લોભ, અજ્ઞાન કે મોહથી કર્યો નથી. હે યુધિષ્ઠિર ! જે ક્ષત્રિય, બ્રાહ્મણને સહાયતા કરે છે તેને ઉત્તમ લોક મળે છે; ને જે ક્ષત્રિય ક્ષત્રિયોને વધથી મુકાવે, તેને આ લોક તથા પરલોકમાં કીર્તિ મળે છે. વૈશ્યની રક્ષા કરે તે ક્ષત્રિય સર્વ પ્રજાને રંજીત કરે છે,

ને શ્વપ્તી રક્ષા કરે, તેને રાજાઓમાં માન પામેલા અને દ્રવ્યવાળા સારા કુળમાં જન્મ મળે છે. એમ અને પૂર્વે સમર્થ વ્યાસજીએ કહેલું છે, માટે મેં એ નિશ્ચય વિચારીનેજ ક્યો છે.

एवं मामगवान्ध्यासः पुरा पौरवन्दन
प्रोवाचास्तुकरप्रज्ञस्तस्मादेवं चिकीर्षितं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि बकवधपर्वणि कुंतियुधिष्ठिरसंवादे
• गुर्जरभाषायां द्विशष्ट्यधिकतत्त्वमोऽध्यायः ॥ १६२ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

• અધ્યાય ૧૬૩ મો. ભીમ ને બંધનું યુદ્ધ.

યુધિષ્ઠિર ઉવાચ--ઉપપન્નમિદં માત સ્ત્વંયા યદુરુદ્ધિપૂર્વકં
આર્તસ્ય બ્રાહ્મણસ્યૈત દનુક્રોશાદિવં કૃતં ॥

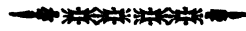
યુધિષ્ઠિર કહે છે--હે મા ! દુઃખથી પીડાયેલા આ બ્રાહ્મણનાં બેદયુક્ત વચન સાંભળીને, તમોએ બુધિપૂર્વક જે નિશ્ચય કર્યો તે યોગ્ય છે. કારણ ભીમસેન જરૂર તે મનુષ્યોને ખાનાર રાક્ષસને મારીને પાછો આવશે. પણ તમારે આ બ્રાહ્મણને કહી રાખવું, જે આ એકચક્રા-પૂરીમાં રહેનારા મનુષ્યો પાસે વાત કરે નહીં. વૈશંપાયન કહે છે--પછી ભીમસેન વળતે દિવસે તે રાક્ષસ સાડ બોજન લઇને, જે વનમાં તે રાક્ષસ રહેતો હતો ત્યાં ગયો. તેને બોલાવી તે અન્ન બતાવીને તે પોતેજ ખાવા લાગ્યો. ત્યારે ભીમસેનનો શબ્દ સાંભળી તે રાક્ષસ ક્રોધ પામીને તેની પાસે આવ્યો, ને જુએ છે તો ભીમસેન બોજન કરતા હતા. તે જોઇને તે કહેવા લાગ્યો કે, આ કે.ણ પુરૂષ છે, જે મારે સાડ અન્ન લાવી યમલોક પ્રત્યે જવાની ઇચ્છાથી પોતેજ ખાય છે. એવાં તેનાં વચન સાંભળ્યાં, તો પણ તેને નહીં ગંજીકારીને, ભીમસેને હંસતાં હસતાં નીચું મોઢું કરી તે અન્ન ખાધાં કર્યું. ત્યારે તે રાક્ષસ પોતાના બે હાથ ઉંચા કરી ભીમસેનને મારવા સાડ નજીક આવ્યો, તો પણ ભીમસેને તેને ગંજીકાર્યો નહીં, ત્યારે તેણે પોતાના બેઉ હાથની થાપડ ભીમસેનના વાંસામાં જોડી મારી, તો પણ ભીમસેને તે રાક્ષસ સામું જોયું નહીં, ને અન્ન ખાધાં કર્યું. તે જોઈ અત્યંત ક્રોધ પામી તેને મારવા સાડ રાક્ષસ એક વૃક્ષ લેવા ગયો, ને તે લઇને વેગથી પાછો આવતો હતો, તેટલામાં ભીમસેન બોજન તથા જળપાન કરી, હાઈ પામીને યુદ્ધ કરવા તૈયાર થઇ ઉભો. તેના ઉપર રાક્ષસે આવીને તે વૃક્ષ નાખ્યું, જે તેણે જમણા હાથથી ઝાલી લીધું. પછી બીજાં ધણીક વૃક્ષો તે બક રાક્ષસે ભીમસેન ઉપર નાંખ્યાં. તેમજ ભીમસેને પણ ધણીક વૃક્ષો તે રાક્ષસ ઉપર નાખ્યાં, એ પ્રમાણે તે બેઉનું વૃક્ષોએ કરી ધણું ભયંકર યુદ્ધ થયું. પછી તે રાક્ષસે, “ હું બક રાક્ષસ છું ” એમ પોતાનું નામ સંભળાવી, સામે દોડી આવી બે હાથે ભીમસેનને ઝાલ્યો. ત્યારે ભીમસેને તેના હાથમાંથી છુટીને, પોતાની સાથે ફરનાર તે રાક્ષસને જોઇ, તેના બે હાથ પકડી તેને બલાત્કારથી ખેંચ્યો, એટલે તે રાક્ષસ પણ ભીમસેનને પકડીને ખેંચવા લાગ્યો. એમ એક બીજાને ખેંચતા ખેંચતા ફરવા લાગ્યા તેથી પૃથ્વી કંપવા લાગી, ને કેટલાંક વૃક્ષોનો પણ નાશ થયો. પછી ભીમસેને, ધણી પ્રહાર લાગ્યા છે જેને એવા તે રાક્ષસને, પૃથ્વી ઉપર પોતાના

ગાઠણથી દાખીને ધણો માર્યો. અને તેના વાંસો ધણો દાખી જમણે હાથે તેના માથાના કેશ ઝાલી તથા ડાબે હાથે તેની કડનું ચક્ષુ પકડી તેને મરણો, જેથી હે પૃથ્વીપતિ ! તેના વાંસાનું હાડકું ભાગી પડ્યું, ને તેણે મોટો શબ્દ કર્યો, તથા તેના મોઢામાંથી રૂધિર સતવા લાગ્યું.

ततो स्यरुधिरं वक्रात् प्रादुरासीद्विशांपते

मज्जमानस्य भीमेन तस्य घौरस्यरक्षसः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वक्रवधपर्वणि वक्रभीमसेनयुद्धे गुर्जर-
भाषायां त्रिषष्ट्यधिकशतमोऽध्यायः ॥ १६३ ॥

અધ્યાય ૧૬૪ મો. બકનું મરણ.

वैशंपायन उवाच—ततः सभग्नपाश्र्वांगो नदित्वाभैरवं रवं
शैलराजप्रतिकाशो गतासुरमवद्वहः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે બકરાક્ષસ પોતાનાં પાછલાં અંગો ભાંગ્યાના દુઃખથી મોટા શબ્દ કરીને મૃત્યુ પામ્યો. તે જોઇ તેના બીજા રાક્ષસો ભય પામીને, તેના ધરમાંથી ચાકરો સહિત નાસવા માટે નીચે પડવા લાગ્યા. તેઓને બીમસેને કહ્યું કે આ ભુઓ, આજથી તમારે મનુષ્યોની હિંસા કરવી નહીં, કારણ હિંસા કરનારને આ પ્રમાણે મૃત્યુ થાય છે. તે સાંભળી સાંરે, એમ કહી તે સૌ પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા, ને તે દિવસથી એકચક્રાપૂરીની પ્રજાને તેઓનો ભય ટળી ગયો. હવે બીમસેને, મૃત્યુ પામેલા રાક્ષસના શરીરને લઇ તે પૂરીના દરવાજા પાસે નાખીને, તે બાહ્યથુને થેર જઇ યુધિષ્ઠિર પાસે તે રાક્ષસના મૃત્યુની વાત કહી. પછી ત્યાંના રેહવાસી કેટલાક પુરુષો તે પૂરીમાંથી બહાર નીકળ્યા હશે, તેઓએ દરવાજા પાસે લોહીથી ખરડાયેલું રાક્ષસનું મડદુ પૃથ્વી ઉપર પડેલું જોઇને, પાછા પૂરીમાં જઇ સૌ મનુષ્યો પાસે તે વાત કરી. ત્યારે તે જોવાને સ્ત્રીઓ વૃદ્ધ તથા બાળકો સહિત હજારો મનુષ્યો પુરીમાંથી બહાર આવ્યાં, ને મૃત્યુ પામેલા તે રાક્ષસના શરીરને જોઇ અત્યંત વિસ્મય પામ્યાં. અને દેવતાઓની પૂજા કરીને સૌ વાતો કરવા લાગ્યાં કે, આજ આ રાક્ષસને ભોજન આપવાનો કેનો વારો હતો ! એમ તપાસ કરતાં તે બાહ્યથુનો વારો હતો, એમ જાણી તેની પાસે જઇ તેઓએ પૂછ્યું કે, આ રાક્ષસને કાણે માર્યો ! ત્યારે તે પાંડવોને ગુસ્સે રાખીને બોલ્યો કે, આજ એ રાક્ષસને ભોજન આપવાનો મારો વારો હતો તેથી તેના ચાકરોએ આવીને મને કહ્યું કે “ આજે તારો વારો છે. ” તે સાંભળી મારા કુટુંબ સહિત હું એ દુઃખથી રડતો હતો, તે જોઇ કોઇ બાહ્યથુ મારી પાસે આવી મને પૂછ્યું કે “ તું શા કારણથી કુટુંબ સહિત રડે છે ? ” ત્યારે મેં તેની પાસે એ દુઃખની વાત કરી દેખાડી. એટલે તે બાહ્યથુ હસીને મને કહ્યું કે “ તે કુષ્મત્મા રાક્ષસને હુંજ ભોજન આપી આવીશ, ને તેમાં તમારે મારે વિષે કંઇ ચિંતા રાખવી નહીં. ” એમ કહી ભોજન લઇ તે બાહ્યથુ રાક્ષસના વનમાં ગયો, માટે તેણેજ તેને મારીને આ

અધ્યાય ૧૬૬ મો. દ્રુપદના મનમાં રહેલું વેર.

બ્રાહ્મણ ઉવાચ—ગંગાદ્વારં પ્રતિ મહાન્ બભૂવર્ષિમહાતપાઃ

મરદ્વાજો મહાપ્રાજ્ઞઃ સતતં સંશિતવ્રતઃ ॥

બ્રાહ્મણ કહે છે—ગંગાદ્વાર પ્રત્યે મહા તપસ્વી, મહા બુદ્ધિમાન અને નિરંતર તીક્ષ્ણ વ્રતવાળા ભરદ્વાજ નામે ઋષિ રહેતા હતા. તે કોઈ દિવસે સ્નાન કરવા સારૂ ગંગા પ્રત્યે ગયા હશે, તેઓની પહેલાં ધૃતાત્મી નામની અપ્સરા ત્યાં આવી સ્નાન કરી ઉભી હતી. તેવામાં વાયુએ તેનું સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર હરણ કર્યું. જેથી તેને વસ્ત્ર રહિત જોઇને તે ઋષિ મોહ પામ્યા, ને તેઓનું વીર્ય સ્પર્શિત થઇ ગયું. જે દ્રોણ નામે યજ્ઞ પાત્રમાં રાખ્યું હતું, તેથી સુંદર બુદ્ધિવાળો દ્રોણ નામે એક પુત્ર થયો, જેણે ઉપનિષદોએ સહિત વેદોનો અભ્યાસ કર્યો. હવે તે ઋષિનો સખા પૃષ્ઠત એવે નામે એક રાજા હતો, તેને પણ દ્રુપદ નામે એક પુત્ર થયો. તે નિત્ય ભરદ્વાજના આશ્રમ પ્રત્યે આવી દ્રોણ સાથે રમતો, ને તે ઋષિની પાસે તે બેઠે વેદ ભણતા હતા. હવે તે પ્રપત્ર મૃત્યુ પામ્યો, ત્યારે દ્રુપદને રાજ્ય મળ્યું. પછી દ્રોણે, પરશુરામ સર્વને દ્રવ્ય આપે છે એવું સાંભળી તેની પાસે જઈ દ્રવ્ય માગ્યું. ત્યારે પરશુરામે કહ્યું કે દ્રવ્ય તો સર્વ અપાઇ ગયું. હવે બાકી આ માંડે શરીર માત્ર છે, માટે તે અશ્વવા અસ્ત્રવિદ્યા, એ બેમાંથી તમારી ખુશીમાં આવે તે માગ. દ્રોણે કહ્યું કે મહારાજ તમે અસ્ત્રો મૂકવા તથા વારવાની વિદ્યા આપવા યોગ્ય છો, બ્રાહ્મણ કહે છે—એવું સાંભળી ઠીક એમ કહી પરશુરામે દ્રોણને સર્વ અસ્ત્રવિદ્યા શીખવી. ત્યારે દ્રોણ ધણી ખુશી થયા, ને તે વિદ્યાએ કરી સર્વ મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ થયા. પછી તેઓએ દ્રુપદની પાસે જઈને કહ્યું કે હું તમારો સખા છું. તે સાંભળી દ્રુપદ બોલ્યો કે, વિદ્વાનના મૂર્ખ, રથીના અતિરથી તથા રાજાના રાજવગરના પુરૂષો સખા હોતા નથી. બ્રાહ્મણ કહે છે—એવું સાંભળી દ્રુપદનો દોષ જાણી દ્રોણ હસ્તિ નાપૂરમાં ગયા. તેઓને બીજા દ્રવ્ય આપીને પોતાના પૌત્ર કૌરવો તથા પાંડવોને શિષ્યરૂપે અર્પણ કર્યા, ને કહ્યું કે તમારે આ સર્વને અસ્ત્રવિદ્યા શીખવવી. પછી દ્રોણે અર્જુનાદિ સર્વ શિષ્યોને બોલાવી કહ્યું કે, દ્રુપદરાજના અસુખને અર્થે જે મારા મનમાં ઇચ્છા છે, તે હું તમાને મારાથી અસ્ત્રવિદ્યા પ્રાપ્ત થયા પછી કહીશ. ત્યારે તે પ્રમાણે તમારે મને ગુરૂદક્ષિણા આપવી પડશે, તે તમે હા કહો. ત્યારે અર્જુનાદિકે કહ્યું કે સારૂ, પછી જ્યારે કૌરવ પાંડવો અસ્ત્રવિદ્યા શીખી રહ્યા ત્યારે ગુરૂદક્ષિણા લેવા સારૂ દ્રોણે તેઓને કહ્યું કે પૃષ્ઠતનો પુત્ર દ્રુપદ નામે રાજા જન્મવતી પૂરીમાં રહે છે, તેનું રાજ્ય જીતીને મને આપો. તે સાંભળી પાંડવોએ દ્રુપદને જીતી પ્રધાન સહિત તેને બાંધીને દ્રોણને સ્વાધીન કર્યો. ત્યારે દ્રોણે દ્રુપદને કહ્યું કે, ફરીથી પણ તારો હું સખા થવાની પ્રાર્થના કરું છું, પણ હવે હું રાજ્ય યુક્ત છું, તેથી શું તું રાજ્ય વગરનો મારો સખા થવા યોગ્ય છે ? નહીં, માટે મેં નિશ્ચય કર્યો છે, જે ભાગીરથીની દક્ષિણ બાજુએ તું રાજ્ય કર, ને હું ઉત્તર બાજુએ કરીશ. બ્રાહ્મણ કહે છે—એ પ્રમાણે દ્રોણનાં વચન સાંભળી દ્રુપદ બોલ્યો કે હે મહાબુદ્ધિમાન ! તમે કહ્યું તે પ્રમાણે હું કરીશ, પણ તમારી સાથે મને સખાપણું થાઓ. એમ કહી પરસ્પર રતેહ કરી તે બેઉ પોતપોતાના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા. પણ તે બાકુળ મનવાળા દ્રુપદરાજના હૃદયમાંથી પોતાનો જે અસત્કાર થયો તેનો ખેદ બે ઘડીવાર પણ નિવૃત્ત

થયો નહીં, તેથી તે શરીરમાં સુકાઈ ગયો.

અસત્કારઃ સ તુ મહાન્ મુદ્ધર્ષમપિતસ્થાતુ
નાપૈતિ હૃદયાત્રાણો દુર્મેનાઃ સહુશોઽમવત્ ॥

• ઇતિ શ્રીમદ્દાભારત આદિપર્વણિ ચૈત્રરથપર્વણિ દ્રૌપદીસંભવે ગુર્જર-
માધાયાં વદષ્ટ્યધિકશ્વતસમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૬૬ ॥

અધ્યાય ૧૬૭ મો. દ્રુપદનાં બે સંતાન.

બ્રાહ્મણ ઉવાચ—અમર્ષીદ્રુપદો રાજા કર્મસિદ્ધાન્ દ્વિઞ્જર્વમાન્

• અન્ધિચ્છન્પરિચક્રામ બ્રાહ્મણાવસથામ્બહુન્ ॥

બ્રાહ્મણ કહે છે—પછી દ્રુપદરાજ દ્રોણ ઉપર ક્રોધાયમાન થઈ યજ્ઞાદિ કર્મોમાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણોને મેળવવા માટે બ્રાહ્મણોના સ્થાનકો પ્રત્યે ફરતો ને પોતાને ત્યાં દ્રોણને મારે એવો પુત્ર થવાની ઇચ્છાથી શોક યુક્ત થઈ, “ અરે ! મને ઇચ્છિત પુત્ર નથી ” એમ નિલ ચિંતા કરતો હતો. પોતાના બીજા પુત્રો તથા બાઈઓને ધિક્કારી, દ્રોણને મારવાની ઇચ્છાથી ખેદ યુક્ત થઈ, તેના મહિમા નષ્ટતા, શિક્ષા, તથા ચરિત્રનું નિલ ચિંત્વન કરતો હતો. વળી પોતે પોતાના ક્ષત્રિયધર્મ તથા બળથી દ્રોણને સરખો થવા અસમર્થ થયો, તેથી રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ દ્રુપદ, દ્રોણને મારવાનો ઉપાય ચિંત્વન કરતો કરતો, યમુના નદીથી ગંગા નદી સુધી રહેનારા બ્રાહ્મણોના સ્થાનકો પ્રત્યે ઉપર કષ્ટા પ્રમાણે નિલ ફરતો હતો તેવામાં તેણે સુંદર વ્રતવાળા, બ્રહ્મકૃષિ સમાન, બ્રહ્મ-સ્વરૂપનો વિચાર કરનાર, સંહિતાના બાળુનારા અને કશ્યપના ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા યાજ્ઞ અને ઉપયાજ નામે બે બ્રાહ્મણોને જોયા. ત્યારે બેમાંથી નાના ઉપયાજની પાસે જઈ તેની પૂજા કરી દ્રુપદે કહ્યું કે હે ઉપયાજ ! જે યજ્ઞાદિ કરેથી દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થાય, તેવો યજ્ઞ તમે કરો તો હું તમોને એક અર્જુન ગણી આપીશ. અથવા જે તમારા મનમાં હશે તે પણ આપીશ. તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે હું એ પ્રમાણે કરીશ નહીં. તે ઉપયાજે એમ કહ્યું તો પણ તેને પ્રસન્ન કરવા સાર એક વર્ષ સુધી દ્રુપદ તેની પાસે રહ્યો. ત્યારે તેણે દ્રુપદને કહ્યું કે, મારો મોટો બાઈ યાજ્ઞ નામે છે તેની પાસે તું જા. કારણ આગળ ધાટા વનમાં ફરતાં, આ પૃથ્વી પવિત્ર છે કે નહીં તેનો કંઈ વિચાર ન કરતાં, તથા અપવિત્ર પૃથ્વી ઉપર પડેલાં ફળો લીધાથી ક્રોધ છે, એમ પણ નહીં વિચારતાં તેને તે ભેટાં મેં જોયો છે, ત્યારે બીજાં કામોમાં તે જાનો વિચાર કરશે ? વળી ગુરૂને ત્યાં રહી અમે સંહિતા બાળુતા હતા. બીજાઓએ લાગ કરેલી બીક્ષા તે ન્યારે ત્યારે ખાતો, ને જે એને ખાવાને આપે તેનાજ નામ તથા ગુણનાં વારંવાર વખાણ કરતો હતો, તેથી તે અંતેક તરેહની ઇચ્છાવાળો છે, એમ હું તર્કથી જાણું છું; માટે તેની પાસે તું જા, ને તે તને યજ્ઞ કરાવશે, એવું સાંભળી દ્રુપદે, યાજ્ઞના આશ્રમમાં આવી તેની પૂજા કરી તેને એંસી હજાર ગાયો આપીને કહ્યું કે હે યાજ્ઞ ! દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થવા માટે તમે મને યજ્ઞ કરાવીને, તેના વેરથી તાપ પામેલો જે હું, તેને હર્ષ પમાડવા ચોખ્ખો છો, કારણ જેઠ બાળુનારા પુરુષોમાં તથા બ્રહ્માન્વિદ્યામાં પણ સૌથી ઉત્તમ એવા તે દ્રોણે મારો

સખા થવા સાડ મને જીત્યો. તેના જોવો બળવાન ક્ષત્રિયોમાં કાઢ નથી, ને તેના બાણો પ્રાણિઓના શરીરને નાશ કરે એવાં છે, તથા તેનું ધનુષ પશુ મોટું છે. તેથી જેમ પરશુરામ ક્ષત્રિયોનો નાશ કરના, તેમ તે સર્વનો નાશ કરે એવો છે, ને તેના અસ્ત્રનું બળ કાઢથી સહન થતું નથી. વળી તે અગ્નિ સરખા બ્રહ્મતેજને ધારણ કરનાર, ક્ષત્રિયના ધર્મમાં મુખ્ય, ને યુદ્ધમાં સર્વને જીતે એવો છે. પણ તેનાથી બ્રહ્મતેજ કરીને તમે વધારે છો માટે ક્ષત્રિય તેજ રહિત હું તમારે શરણે આવ્યો છું તેથી યુદ્ધમાં દુર્જય અને દ્રોણને મારે એવો મને પુત્ર થાય, તેવો તમે યજ્ઞ કરાવો, તો હું તમને એક અર્બુદ ગાયો આપીશ. ને સાંભળી યાજ્ઞે કહ્યું કે ડીક. પછી દુપદને ઇચ્છિત પુત્ર થવાનો ઉપાય પોતાને કંઈ સુખ્યો નહીં, ત્યારે તેણે ઉપયાજ્ઞને પૂછ્યું કે, દ્રોણને મારે એવો, આ દુપદને ક્યા યજ્ઞ કરેથી પુત્ર થાય ? તે સાંભળી તેણે કહ્યું કે, ઐતાગ્નિ નામે યજ્ઞ કરાવેથી મહા વીર્યવાન, મહા તેજસ્વી તથા મહાબળવાન એવો દ્રોણ સરખો પુત્ર થશે. પછી એ પ્રમાણે ઉપયાજ્ઞનો મત લઈ યાજ્ઞે દુપદને ઐતાગ્નિ નામે યજ્ઞ કરાવ્યો, તેની સમાપ્તિના વખતે તેની સ્ત્રીને બોલાવી કહ્યું કે હે પાર્ષતી ! તું અહીં આવ, ને આ યજ્ઞનો ચર પીળ, જેથી તને જોડું ઉત્પન્ન થશે ત્યારે પાર્ષતિ બોલી હે યાજ્ઞ ! રજસ્વળા સ્ત્રીઓ ત્રણ દિવસે શુદ્ધ થાય છે, ને હમણાં હું તે પ્રમાણે છું, માટે ત્રણ દિવસ ધીરજ રાખો. યાજ્ઞે કહ્યું કે, મારો રાંધેલો અને ઉપયાજ્ઞનો મંત્રેલો આ ચર છે, તેથી કર્મમાં કંઈ વિલંબ થશે નહીં માટે તું અહીંથી જ, અને આ યજ્ઞના ચરથી તો જોડું ઉત્પન્ન થશે એ કંઈ નિષ્ફળ જવાનું નથી. એમ કહી તે ચર અગ્નિમાં હોમ્યો કે તરત તે અગ્નિના કુંડમાંથી દેવતા સરખો તેજસ્વી, અગ્નિની જ્વાળા સરખા શરીરના વર્ણવાળો મુકુટ કવચ તથા કુંડળે સંહિત, હાથમાં તરવાર તથા બાણે સંહિત, ધનુષ લઈ એક પુરૂષ ઉત્પન્ન થયો, ને મોટો સિંહ સરખો શબ્દ કરી તેજ વખતે રથમાં બેસીને ત્યાં ફર્યો. તેને જોઈ પંચાલ દેશની પ્રજા હર્ષથી સાડ સાડ, એમ ‘ મો મો ’ શબ્દથી કહેવા લાગી ને અયોનિથી ઉત્પન્ન થએલા તે ધૃષ્ટદ્યુમ્નનું તેજ પૃથ્વી પશુ સહન કરી શકી નહીં. તે વખતે આકાશવાણી થઈ કે, આ દુપદનો પુત્ર દ્રોણને મારવા સાડ ઉત્પન્ન થયો છે ” વળી તેજ ટાણે અગ્નિના કુંડની વેદીમાંથી જોવા લાયક શરીરવાળી, કમળ પત્ર સરખા મોટા નેત્રવાળી મસ્તકના કેશ જેના શ્યામ છે, તથા હાથ અને પગના નખો જેના લાલ છે, એવી એક સુંદર બ્રહ્મદેવતાની કન્યા ઉત્પન્ન થઈ. ત્યારે પણ આકાશ વાણીએ કહ્યું કે, “ ક્ષત્રિયોને નાશ કરવાની ઇચ્છાથી દેવીએ, આ કૃષ્ણા નામે સર્વ સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે. આ કન્યા યંયમ આવશે ત્યારે દેવતાઓનાં કાર્ય કરશે, ને એના નિમિત્તે કૌરવોને મોટો હાથ થશે. ” તે સાંભળી પંચાલ દેશની સર્વ પ્રજા હર્ષથી સિંહ સરખા મોટા શબ્દ કરવા લાગી; ને તે અયોનિસંલય કન્યાનું તેજ પણ પૃથ્વી સહન કરી શકી નહીં. પછી એ બે સંતાનને જઈ દુપદની સ્ત્રી પાર્ષતિ યાજ્ઞની પાસે આવીને બોલી કે, આ બે સંતાન મારાથી ઉત્પન્ન થયાં એમ સૌ જાણે, તે માટે હું તમારે શરણે આવી છું, ત્યારે ઉપદને પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છાથી યાજ્ઞે કહ્યું કે, જા, તેમ સૌ જાણશે પછી સર્વ બ્રાહ્મણો તે બેકિનાં નામ પાડનાં બોલ્યા કે, સર્વનું પાલન કરવામાં સમર્થ તથા શત્રુની મોટાઈને નહીં સહન કરનાર એવો આ દુપદનો પુત્ર, મુકુટ, કવચ, કુંડળ તથા શસ્ત્ર સંહિત અ-

મિના કુંડમાંથી ઉત્પન્ન થયો, તેથી એવું નામ ધૃષ્ટદ્યુમ્ન થાયો, ને આ કન્યા વણે સ્થામ છે માટે કૃષ્ણા કહેવાયો. એ પ્રમાણે દુપદને ધેર અમિના કુંડમાંથી જોકું ઉત્પન્ન થયું. પછી દ્રોણે ધૃષ્ટદ્યુમ્નને પેતાને ધેર લાવી અભ્યાસ શિખવી, એ તેના પિતાનું પોતે અર્ધું રાજ્ય લીધું હતું તેનો પ્રતિ ઉપકાર કર્યો. અને કામ મહા શુદ્ધિમાન દ્રોણે, અદૃષ્ટા જે ભાવિ હેતુ તે ક્રોધથી યજ્ઞનું નથી, એમ વિચારીને પોતાની કીર્તિ સારૂ કર્યું.

અમોક્ષણીયં વૈશં હિ માક્ષિમત્વા મહાગતિઃ

તથા તત્કૃતવાન્ વ્રજેજ આત્મકીર્ત્યનુરક્ષણાત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीसंभवे गुर्जरभा-
षायां सप्तपट्टयधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६७ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૬૮ મો. પંચાળપ્રતિ ગમન.

वैशंपायन उवाच—एतच्छ्रुत्वा तु कौंतेयाः शल्यविद्या इवामवत्
सर्वेषावस्थममसो बभूवुस्तेमहाबलाः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી કુંતીના મહા બળવાન પુત્રોને જાણે આજુ વામાં હોય તેમ થયું, અને તેઓનાં મન ચલાયમાન થયાં. તે જોઇ કુંતીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, આપણે આ સુંદર પૂરીમાં ભિક્ષા પામી હર્ષ યુક્ત થઇ, મહાત્મા બ્રાહ્મણના ધરમાં પણ દિવસો રહ્યા, ને અહીંના સુંદર બીચાઓ તથા વન પણ જોયાં. હવે તે વારંવાર જોવામાં પ્રીતિ થતી નથી, તેમ અહીં, આગળની માફક ભિક્ષા પણ મળતી નથી, વાસ્તે આપણે પંચાલ દેશ કાઢ દિવસ જોયો નથી, તેથી જોઇશું તો રમણીય લાગશે. ત્યાંની પ્રજા યાચકને સારી ભિક્ષા આપે છે, તેમ ત્યાંના દુપદ નામે રાજા પણ બ્રાહ્મણો ઉપર દયાવાન છે, એવું સાંભળાય છે. વળી આપણે એકજ ઠેકાણે રહેવું, એ યોગ્ય નથી, વાસ્તે તું જો માને તો ત્યાં જઇએ. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે, તમે જે ઇચ્છા કરી તે અમારા કમ્પણ સાથે છે એમ હું માનું છું, પણ આ મારા નાના ભાઈઓ ત્યાં આવવાને માનશે કે નહીં, તે હું જાણતો નથી. વૈશંપાયન કહે છે—પછી કુંતીએ બીમસેનાદિ ચાર પુત્રોને કહ્યું કે, આપણે અહીંથી પંચાલ દેશ પ્રત્યે જઇએ. તે સાંભળી તેઓએ પણ કહ્યું કે ઠીક. પછી પોતાના પુત્રો સહિત કુંતી તે બ્રાહ્મણની રજા લઇ મહાત્મા દુપદની પૂરી પ્રત્યે જવા સારૂ તૈયાર થઇ.

तत आमंत्र्य तं विप्रं कुंती राजन्सुतैः सह

प्रतस्थे नगरीरम्यां दुपदस्य मत्तमनः ॥

इति श्रीमहाभारते आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि पंचालदेशयात्रायां गुर्जर-
भाषायां सप्तपट्टयधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६८ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૬૯ મો. દ્રૌપદીના પૂર્વજન્મની કથા.

વૈશંપાયન ઉવાચ—વસત્સુતેષુ પ્રચ્છન્નં પાંડવેષુ મહાત્મસુ

આજગમાથ તાન્દ્રુદું વ્યાસઃ સત્યવતીસુતઃ

વૈશંપાયન કહે છે—તે સમયે ગુપ્ત થઇ રહેલા મહાત્મા પાંડવોની પાસે વ્યાસ આવ્યા. પાંડવોએ એકાંતમાં તેમને મળી આવી, પગે લાગાને પૂજા કરી. પછી તેઓ હાથ જોડીને તેમની પાસે બેઠા ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે, હે કુંતી ! હે પાંડવો ! તમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ધર્મ પાળો, અને પૂજા કરવા યોગ્ય એવા બ્રાહ્મણોની પૂજા કરો. કારણ તે કદી નિષ્ફલ થવાનું નથી. એ પ્રમાણે ધર્મ, તથા અર્થ સંબંધી અનેક તરેહની વાતો કરીને, વળી વ્યાસજી બોલ્યા કે હે પાંડવો ! આગળ તપોવનમાં કોઇ મહાત્મા બ્રાહ્મણની સારા ગુણવાળી અને સુંદર સ્વરૂપવાળી એક કન્યા હતી. તે પોતાના કોઇ કર્મના દોષથી એવી દુર્ભાગિણી થઇ કે તેનો કોઇ પતિ થયો નહીં. પછી તેણે દુઃખ પામીને પતિ મેળવવા સાર તપ કરી મહાદેવજીને પ્રસન્ન કર્યા. એટલે મહાદેવજીએ તે કન્યાની પાસે આવી તેને કહ્યું કે, તારા તપને જોઇ હું પ્રસન્ન થયો છું માટે તું વરદાન માગ. ત્યારે કન્યા બોલી કે સર્વ ગુણુકરી યુક્ત એવા પતિની હું ઇચ્છા કરું છું, વાસ્તે તેવો પતિ આપો. એમ વારંવાર તે બોલી ત્યારે મહાદેવજીએ તેને કહ્યું કે, પાંચ પાંડવો તારા પતિ થશે. તે સાંભળી કન્યા બોલી કે હું એક પતિની ઇચ્છા કરું છું. ત્યારે મહાદેવજી બોલ્યા કે તે પાંચ વખત, “ પતિ આપો, પતિ આપો ” એમ કહ્યું, તેથી જ, તારા બીજા જન્મમાં પાંડવો તારા પતિ થશે, એમ કહી મહાદેવ ત્યાંથી પધારી ગયા. હે પાંડવો ! તે કન્યા હમણાં દુપદના કુળમાં ઉત્પન્ન થઇ છે, ને તમારી સ્ત્રી થશે, એમ પૂર્વે મહાદેવે કહેલું છે. માટે તમે તે પંચાલ દેશમાં જઇ રહો. દ્રૌપદી તમને મળશે ત્યારે તમે સુખી થશો. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી મોટા ભાગ્યવાળા તથા મહા તપસ્વી પિતામહ વ્યાસજી, પાંડવોની તથા કુંતીની રજા લઇને ત્યાંથી ગયા.

एवमुक्त्वा महाभागः पांडवान्स पितामहः

पार्थानामंघ्र्यं कुंती च प्रातिष्ठत महातपाः

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि द्रौपदीजन्मांतरकથने
गुर्जरभाषायामूनसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १६९ ॥

અધ્યાય ૧૭૦ મો. ગંધર્વ સાથે ઝગડો.

વૈશંપાયન ઉવાચ—ગતે મગવાતિ વ્યાસે પાંડવા દ્રુષ્ટમાનસાઃ

તે પ્રતસ્યુઃ પુરસ્કૃત્ય માતરં પુરુષર્ષભાઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે મહા સમર્થ વ્યાસજી ગયા પછી પુરુષમાં શ્રેષ્ઠ પાંડવો, હર્ષ પામી કુંતીને આગળ કરીને ત્યાંથી પંચાલ તરફ ચાલ્યા. જતી વખતે તે બ્રાહ્મણને પગે લાગ્યા, ને વિવેકથી તેઓએ તેની રજા લીધી. પછી સોમાશ્રય નામે મહાદેવના સ્થાનક પ્રત્યે જવા સાર, ઉત્તર દિશાનો માર્ગ લઈ તેઓ દિવસ રાત્રી ચાલવા લાગ્યા. મહારથી

અર્જુન તેઓની રક્ષા કરતા, રાત્રીનો અંધકાર ટાળવા સારૂ બળતાં લાકડાં હાથમાં લઇ તેઓની આગળ ચાલતા હતા. એમ ચાલતાં ચાલતાં પુરૂષમાં સિંહ સરખા પાંડવો કાઠ સમયે ગંગાના કિનારા પ્રત્યે આવતા હતા. તે વખતે સાંજ પડી ગઇ હતી. ગંધર્વોએ બેઠકાંતમાં જળ કીડા કરાવવા સારૂ, મોટી ઇર્ષ્યાવાળો ગંધર્વોનો રાજા અંગારપર્ણ નામે ગંધર્વ ત્યાં આવ્યો હતો. તે પાંડવોના શબ્દ સાંભળી માતા સહિત તેઓને જોઇ, ધનુષનો ભયંકર શબ્દ કરીને તેઓને કહેવા લાગ્યો કે રાત્રી આવવાની અગાઉ સાયંકાળની સંખ્યાનો સમય, એ શી વખત પોતાની મેળે આપો ઉઝડે ને મીંચાય ત્યાં સૂધીનો કલ્લો છે; ને તે સમય યક્ષો, ગંધર્વો તથા રાક્ષસોને કીડા કરવાનો છે તે વિના ખીજ સર્વ સમય મનુષ્યોને સર્વ કામ સારૂ રાખેલો છે માટે કાઠ પુરૂષ લોભથી સંખ્યાના સમયમાં અધર્મરૂપી કામ કરે છે, તેને અમે રાક્ષસો સાથે મળી પકડી જઇએ છીએ. વળી વેદ જાણનારા પુરૂષોએ પણ રાત્રીને સમયે તીર્થના જળ પ્રત્યે મનુષ્યો તથા સેના સહિત રાજાઓને આવવાની મના કરેલી છે. ત્યારે તમે અહીં કેમ આવ્યા છો ? વળી મારાથી દૂર શું ઉભા છો ? પાસે તો આવી જુઓ ! હું કુબેરનો પ્રિય સખા, ગર્વિણ, ઇર્ષ્યાવાળો, પોતાનાજ બળનો આશ્રય કરનાર અને ધણાં દ્રવ્યવાળો અંગારપર્ણ નામે ગંધર્વ છું, ને આ ભાગીરથી ગંગાના જળમાં કીડા કરવા સારૂ અહીં આવ્યો છું. તેને તમે કેમ જાણતા નથી ? આ અંગારપર્ણ નામે મારું વન છે. જેમાં હું ઇચ્છા પ્રમાણે સુખ ભોગવું છું; તેમાં મારા ભયથી પણ, પક્ષીઓ, દેવતા તથા મનુષ્યો વિગેરે કાઠ આવતા નથી. ને તમે કેમ આવ્યા છો ? તે સાંભળી અર્જુને કહ્યું કે હે દુર્બુદ્ધિમાન ! સમુદ્ર, હિમાલયપર્વત, અને આ ગંગા પ્રત્યે દિવસ, રાત્રી, અથવા સાયંકાળના સમયમાં ન જવું, એમ કાણે મના કરીછે ? હે ગંધર્વ ! સર્વ નદીઓમાં શ્રેષ્ઠ ગંગા પ્રત્યે આવવાને, બૂખ્યા અથવા તૃપ્ત થએલા કાઠપણ પુરૂષને દિવસ રાત્રી વા સાયંકાળનો નિયમ નથી. હું સમર્થ છું તેથી તારો તન્કાળ પરાજય કરીશ. હું તારાથી કંઈ ભય પામતો નથી, કારણ યુદ્ધથી જે ખીલીતા હોય તેજ તારાથી ભય પામે. આ ગંગા પૂર્વે હિમાલય પર્વતમાંથી નીકળી સમુદ્રના જળ પ્રત્યે ગએલી છે, તેના યમુના, સરસ્વતી, સરયૂ, ગોમતી ગંડકી ને અત્રી નામે છ ભેદ કલા છે. તેનું સેવન કરનાર પુરૂષો પાપ રહિત થાય છે. આકાશમાં ચાલનારી આ ગંગા દેવતાઓને અલકનંદા નામે, ને પિતૃઓને, પાપી પુરૂષોથી દુઃખે તરાય એવી વૈતરણી નામે પ્રાપ્ત થઇ છે, એવું અમને વ્યાસજીએ કહેલું છે. આ ગંગા પોતાને સેવનાર મનુષ્યોને સ્વર્ગ આપનારી છે, તેને તું બંધ કરવાની કેમ ઇચ્છા કરે છે ? એ તું કંઈ શ્રેષ્ઠ ધર્મઆચરતો થી. અમે તારા કલાથી શું આ ગંગાના જળને સ્પર્શ નહીં કરીએ ? વૈશંપાયન કહે છે—એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી ક્રોધાયમાન થઇ અંગારપર્ણ, પોતાનું ધનુષ નમાવી તેમાં તીક્ષ્ણ બાણો ભરીને અર્જુન ઉપર નાખવા લાગ્યો. ત્યારે અર્જુને બળતાં લાકડાં તથા છત્ર જેવા આકરવાળું ચામડાનું હથીયાર ફેરવીને, તે બાણો નિવર્ત કરી કહ્યું કે હે ગંધર્વ ! અભવિદ્યાના જાણનાર પુરૂષોને તારે આવા ભય દેખાડવા નહીં; કારણ તે દેખાડેલા ભય શીજીની પેટો નાશ પામે છે. હે અંગારપર્ણ ! મનુષ્યો કરતાં ગંધર્વો માયાવી વધારે હોય છે, એમ હું જાણું છું. માટે તારી સાથે માયાએ કરી હું યુદ્ધ કરીશ નહીં, પણ અગ્ન્યાત્મથી કરીશ. જે અગ્ન્યાત્મ પૂર્વે ઇંદ્રના ગુરૂ બૃહસ્પતિએ ભા-રદ્વાજને આપ્યું હતું, ને તેની પાસેથી અગ્નિવેશ્મને મળ્યું હતું, તે થકી અમારા ગુરૂ દ્રોણા-

માર્ગને જાણું ને તેણે મને આપ્યું છે. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી અર્જુને અગ્નિમાત્ર તેના રથ ઉપર મૂક્યું, કે તરત તેનો રથ બળવા લાગ્યો, ને તે ગંધર્વ તેમાંથી પછી જઈ મૂઠ સરખો થઈ ગયો. તે જોઈ અર્જુન તેના માથાના કેશ ઝાલી તેને ખેંચીને પેદાશના બાંધએ પાસે લઈ આવ્યો. ભારે ગંધર્વની સ્ત્રીઓ, પોતાના પતિના પ્રાણની રક્ષા કરવા સારૂ યુધિષ્ઠિરની શરણે આવીને બેસી કે, હે મોટા ભાગ્યવાળા ! તમે અમારો રક્ષા કરો, ને આ મારા પતિને મૂકાવો. હે સમર્થ ! હું આ ગંધર્વની દંભીનસી નામે સ્ત્રી છું. તમારા શરણે આવી છું. એવાં તેનાં વચન સાંભળી યુધિષ્ઠિરે અર્જુનને કહ્યું કે હે શત્રુઓને નાશ કરનાર ! યુદ્ધમાં જીતી લીધેલા, યથા વગરના અને અપરાધી પુરુષોને કાણુ મારે ? માટે તમે આ ગંધર્વને મૂકી દો. ત્યારે અર્જુને તેને મૂકી દીધે કહ્યું કે હે ગંધર્વ ! આ માત્ર મોટા ભાઈએ અભય થવા સારૂ તને મૂકી આપવાનું મને કહ્યું માટે મૂકું છું હવે હું કંઈ શોક કર માં ને અહીંથી જ. ગંધર્વે કહ્યું કે હે અર્જુન ! તમે મને જીત્યો તેથી હવે મનુષ્યોની સભામાં હું મારા બગ તથા નામથી શોભીશ નહીં. માટે માં અંધારપર્ણ નામ છે તે સુકીને, તમારા અગ્નિમાત્રથી મારો સુંદર રથ બળી ગયો, તેથી બીજા સુંદર રથવાળો થઈ આજથી દગ્ધરથ માં નામ રાખીશ. તથા મેં પૂર્વે તપ કરીને જે વિદ્યા મેળવી છે તે હું તમોને આપીશ. ક્ષરણ કાંઈ પુરૂષ પોતાના બળથી શત્રુને જીતી, તેના પ્રાણની જો રક્ષા કરે તો તેને શું પુણ્ય થતું નથી ! માટે પૂર્વે આશુષી નામની જે વિદ્યા મનુષ્યે ચંદ્રને આપી હતી, ને ચંદ્રે વિશ્વાવસુને આપી હતી, તે તેણે મને આપી છે તે વિદ્યાને ધારણ કરનાર પુરૂષો, ત્રણ લોકમાં જે પદાર્થો દેખવામાં આવે છે, તેમાંથી જેને જોવાની ઇચ્છા કરે, તેને જોઈ શકે છે. પણ તે વિદ્યા જે પુરૂષ છ મહીના સુધી એક પગે ઉભો રહે તેને મળે છે. માટે હે અર્જુન ! તમે એ પ્રમાણે વ્રત કરો, તો હું તમને તે વિદ્યા આપીશ. વળી તે વિદ્યાએ કરીને અમે દેવતાઓની પેઠે આકાશમાં ગતિ કરવા સમર્થ થઈ મનુષ્યોથી અધિક કહેવાઈએ છીએ. એ સિવાય હે પુરૂષમાં કંઈ ! આ તમારા બાંધએ તથા તમોને, ગંધર્વ લોકમાં ઉત્પન્ન થએલા સુંદર વર્ણવાળા, મન સરખી ગતિ કરનારા, વેગ જેનો કાંઈ દિવસે ઓછો થતો નથી તથા યુવાનપણું વા વૃદ્ધપણું કાળે કરીને પણ જોઓને પ્રાપ્ત થતું નથી એવા, અને દેવતાઓ તથા ગંધર્વોને વહન કરનારા, એક એકને સો સો ઘોડા આપીશ. પૂર્વે વૃત્રાસુરને મારવા ઈંદ્રે વજ્ર કરાવ્યું હતું. તે વજ્ર વૃત્રાસુરના મસ્તક ઉપર નાખતાં તેના સેંકડો કડકા થયા હતા. તે કડકાઓ, આ લોકમાં હાથ વર્ગમાં અગ્નિમાં આહુતિરૂપે, ક્ષત્રિયોમાં રથરૂપે, અને શૂદ્રોમાં સેવારૂપે વર્તી રહ્યા છે, એમ દેવતાઓ માને છે. માટે ક્ષત્રિયોના રથ વજ્રરૂપ છે, તેને ચઢાવવામાં સમર્થ એવા ઘોડાઓને ઘોડીઓ ઉત્પન્ન કરે છે. એવા એ મારા ઘોડા સદા વર્ણવાળા, ઇચ્છીત ગતિ કરનારા તથા ગંધર્વ દેશમાં ઉત્પન્ન થએલા છે, તે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તશે. અર્જુને કહ્યું કે હે ગંધર્વ ! મેં તને મૃત્યુના બચથી બચાવ્યો, તેને બદલે તું મને ઘોડાઓ આપવાનું કહે છે, પણ તારૂં વિદ્યારૂપી દ્રવ્ય સાંભળ્યાથી તે ઘોડા લેવામાં મને પ્રીતિ થતી નથી. ગંધર્વ બોલ્યો કે હે અર્જુન ! મોટા પુરૂષોનો સમાયમ પ્રીતિ કરનાર હોય છે. તમે મને જીવતો રાખ્યો તેથી હું ધણે પ્રસન્ન થયો છું, ને આપણી પ્રીતિ ધણા દિવસ રહેવા સારૂ હું મારી વિદ્યા તમોને આપીશ. તમારાથી ઉત્તમ એવી અગ્નિમાત્ર મૂકવા તથા વાર-

પાત્રી વિદ્યા શીખવીય. અર્જુને કહ્યું કે હીક, હું તને અગ્ન્યાત્રની વિદ્યા આપીને તારી પાસેથી ધોડાઓ લઇશ, ને તારી અમારી પ્રીતિ નિરંતર રહેશે. હવે હે સખા ! ગંધર્વોથી મનુષ્યોને શા કારણથી લય થાય છે ? ને રાત્રીને સમય વેદ જાણનારા શ્રેષ્ઠ મનુષ્યો તીર્થ મુલ્યે જાય છે એમ જાતાં, તેં અમારી ઉપર શા કારણથી ક્રોધ કર્યો ? તે મને કહે. ગંધર્વે કહ્યું કે, તમે સ્ત્રી વગર છો, ને તમારો વિવાહ થયો નથી તેથી આશ્રમ રહિત છો, માટે મેં તમારી ઉપર ક્રોધ કર્યો. પણ હે અર્જુન ! તમારા કુરુ વંશનાં વખાણ, યજ્ઞો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, પિશાચો, સર્પો, અને દૈત્યો કરે છે; ને મેં પણ તમારા કુળમાં પૂર્વે થઇ ગએલા પુરૂષોના ગુણ નારદાદિ દેવ ઋષિઓના મુખથી સાંભળેલા છે. એવો તમારો મહિમા આ પૃથ્વી ઉપર દરતાં મેં આજે દૃષ્ટિથી જોયો. વળી વેદ તથા ધનુષ વિદ્યાના આચાર્ય, ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ તથા મોટા યશવાળા દ્રોણાચાર્ય તમારા ગુરુ છે, તેને હું જાણું છું. તથા ધર્મ, વાયુ, ઈન્દ્ર, અને બે અશ્વિની કુમારરૂપ તમે પાંચે બાઇઓ, કુરુ વંશની વૃદ્ધિ કરનારા, શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા, મહાત્મા, અસ્ત્ર ધારણ કરનાર પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ, શૂરવીર, અ. સારા વ્રતવાળા છો, તે પણ હું જાણું છું. એવા તમોને જાણતે જાતે પણ મેં તમારી ઉપર ક્રોધ કર્યો, તેનું કારણ એ કે, સ્ત્રીઓની સમક્ષ પોતાના પરાભવને જાણવાનું પુરૂષો સહન કરી શકતા નથી. તે પ્રમાણે હું સ્ત્રીઓ સહિત છું, ને વળી રાત્રીને વિશે અમારું જાળ વધે છે, તેથી મને ક્રોધ થયો, પણ હે તપતિના વંશની વૃદ્ધિ કરનાર ! મનુષ્યોને બ્રહ્મચર્યવ્રત મોટા ધર્મ છે, તે તમે પાળો છો, તેથી તમે મને યુદ્ધમાં જીત્યો. પણ જે ક્ષત્રિય વિષયની કામનાવાળા હોય છે, તે રાત્રિયર એવા યજ્ઞો તથા ગંધર્વોની સાથે યુદ્ધમાં જીતતા નથી. પણ તેજ ક્ષત્રિયે જે બ્રાહ્મણોનો આશ્રય કર્યો હોય તો તે સર્વ યજ્ઞો તથા ગંધર્વોને જીતે છે. માટે હે તાપસ ! મનુષ્યોએ પોતાના શ્રેયની ઇચ્છા વાસ્તે જે કામ કરવું હોય, તેમાં બ્રાહ્મણોનો આશ્રય કરવો. કારણ બ્રાહ્મણો અંગે સહિત વેદને જાણનારા, સત્યવાદિ અને ધર્માત્મા હોય છે. એવા બ્રાહ્મણો જે ક્ષત્રિયોના પુરોહિત હોય છે, તેઓનો જય થાય છે, ને અંતે તેઓને સ્વર્ગ પણ મળે છે. માટે ક્ષત્રિયોએ પોતાને ઇચ્છિત લાભ મળવા સારૂ, તથા મળેલા લાભની રક્ષા કરવા સારૂ સારા ગુણવાન બ્રાહ્મણોને પુરોહિત કરવા અને જે ક્ષત્રિય પોતાને સમૃદ્ધિ તથા રાજ્ય મળવાની ઇચ્છા કરે, તેણે પુરોહિતના મત પ્રમાણે ચાલવું. કારણ કેદને કેવળ પોતાના જાળથી જય રાજ્ય મળતાં નથી. માટે હે કુરુવંશની વૃદ્ધિ કરનાર બ્રાહ્મણોને આશ્રય કરનાર ક્ષત્રિયો, પોતાના રાજ્યને ધણા કાળ સુધી પાત્રન કરવા સમર્થ હોય છે, એમ તમે જાણો.

તસ્માદેવં વિજાનીહિ કુરુણાં વંશવર્ધન

બ્રાહ્મણપ્રમુખં રાજ્યં શક્યં પાલયિતું ચિરં ॥

इति श्रीपद्मभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि गंधर्वपराभवे गुर्जरभाषायां

सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७० ॥

અધ્યાય ૧૭૧ મો. તપત્યાખ્યાન.

अर्जुन उवाच—तापस्य इति यद्वाक्यमुक्तवानसिमाग्निह

तदहं ब्राह्मिष्ठामि तापस्यार्थं विविक्षयं ॥

અર્જુન કહે છે—હે ગંધર્વ ! તું અમને તાપત્ય કહે છે, તે તાપત્યનો અર્થ હું જાણવાની ઇચ્છા કરું છું. કારણ કૌંતેય એવા અમે તાપત્ય કેમ કહેવાયા, માટે તે તપતિ કોણ હતી ? વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે અર્જુને પૂછવાથી ગંધર્વ તેને કહેવા લાગ્યો કે હે પાર્થ ! તમોને હું તાપત્ય કહું છું તેનું કારણ કહું તે તમે એકાગ્ર મનથી સાંભળજો. જે સૂર્ય આકાશ મંડળમાં રહીને સ્વર્ગાદિ લોકને પોતાના તેજે કરીને પ્રકાશે છે, તે સૂર્યને ત્રણ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવી દેવતાઓ, અસુરો, યક્ષો, રાક્ષસો, અને ગંધર્વોની સ્ત્રીઓ કરતાં અધિક સ્વરૂપવાળી, તથા અપ્સરાઓમાં જેના સરખી કોઈ સ્વરૂપવાન નથી એવી તપતી નામે કન્યા થઈ. તે કન્યા જ્યારે યુવાન અવસ્થામાં આવી, ત્યારે સૂર્યને તેનો વિવાહ કરવાનો વિચાર થયો. પણ પોતાની કન્યા સરખા રૂપ, શીલ અને ગુણવાળો કોઈ વર તેના ધ્યાનમાં ન આવવાથી તેને સુખ પ્રાપ્ત થતું નહીં. હવે આ પૃથ્વીમાં કુરૂ વંશમાં શ્રેષ્ઠ એવો રક્ષતો પુત્ર સંવરણ સૂર્યની આરાધના કરતો, ને તેના ઉદયની વખતે અર્ધ્ય ચંદન તથા પુષ્પાદિ પૂજનાં સાહિત્યોથી તેની નિત્ય પૂજા કરતો હતો, અને સૂર્ય જેમ સ્વર્ગાદિ લોકને પ્રકાશ કરે તેમ તે સંવરણ પોતાના તેજથી પૃથ્વીને પ્રકાશ કરતો હતો. વળી જેમ બ્રહ્મવાદી પુરૂષો સૂર્યની પૂજા કરે, તેમ પૃથ્વીને વિષે બ્રાહ્મણુ વગર સર્વ વર્ણો તેની પૂજા કરતા હતા, તે રાજા પોતાના સ્નેહી પુરૂષોને ચંદ્રની પેઠે સુખ આપતો હતો, ને દુષ્ટોને સૂર્યની પેઠે તાપ પમાડતો હતો. એવા ગુણવાન સંવરણને જેમ સૂર્ય પોતાની તપતિ કન્યા તેને આપવાની ઇચ્છા કરી. હવે કોઈ દિવસે તે સંવરણ રાજા મૃગયા કરવા સારૂ કોઈ પર્વતના વનમાં ફરતો હતો, તેને ક્ષુધા તથા તૃષ્ણા લાગી. તેવામાં તેનો ઘોડો મૃત્યુ પામ્યો, તેને ત્યાગ કરીને તે પગેથી પર્વત ઉપર ફરવા લાગ્યો. એટલામાં જેના સરખી બીજી કોઈ સ્ત્રી નહીં એવી તે મોટા નેત્રવાળી કન્યા તેના જેવામાં આવી. ત્યારે પોતાના સૈન્યને પાછળ મૂકી તે એકલી બેઠેલી કન્યાની પાસે તે પોતે એકલો આવી ઉભો, ને તે કન્યાને જોતાંજ તેની દષ્ટિ તે ઉપરથી ખસી નહીં. પછી તે રાજાએ વિચાર કર્યો કે, આ રૂપે કરીને લક્ષ્મી સરખી આકાશથી સૂર્યનું તેજ જાણે પૃથ્વી ઉપર પ્રાપ્ત થયું હોય તેવા ઉગ્ર તેજવાળી, ચંદ્રસરખી કાર્તિવાળી પર્વત ઉપર બેઠેલી સોનાની પુતળી સરખી, અને જેના સ્વરૂપના વર્ણુની કાંતિથી વૃક્ષો તથા લતાઓ સહિત આ પર્વત જાણે સોનાનોજ હોય એવો શોભે છે, એવી આ કન્યા કોણુ હશે ? એવો વિચાર કરી તે કન્યાને જોઈ પૃથ્વીમાં સર્વ સ્ત્રીઓની તે નિંદા કરવા લાગ્યો. કારણ તેના જન્મથી તે દિવસ પર્વત, તે કન્યા સરખી રૂપવાન કોઈ સ્ત્રી તેણે જોઈ ન હતી. એ પ્રમાણે તે કન્યાના રૂપમાં રાજાનું મન તથા નેત્ર લલચાયાં, તેથી તેની પાસેથી તે ચલાયમાન થયો નહીં, ને તે વખતે તે કન્યા વગર તેને બીજું કંઈ જાન રહ્યું નહીં. પછી દેવતા, અસુર, અને મનુષ્યોને ઉત્પન્ન કરનાર બ્રહ્માએ સર્વ રૂપ આ કન્યાને વિષેજ મુકેલું છે, એમ વિચાર કરી મોહ પામીને તથા કામના બાણથી પીડાઈને તે રાજા કન્યાને કહેવા લાગ્યો કે, હે કેળના વૃક્ષ સરખા સાથળવાળી ! હે પવિત્ર હાસ્યવાળી ! તું કોણુ છે ? કેની પુત્રી છે ? શા વાસ્તે અહીં રહી છે ? ને મનુષ્યો વગરના આ વનમાં એકલી શું કરવા ફરે છે ? હે સુંદર અંગવાળી ! સર્વ અલંકારે કરીને શોભાયમાન એવી તું, આ સર્વ અલંકારોને શોભા આપે એવી છે, ને તારા સરખી રૂપવાન સ્ત્રી ત્રણ લોકમાં કોઈ નથી. હે સુંદર મુખવાળી ! ચંદ્ર

કરતાં વધારે કાંતિવાળું તથા કમળપત્ર સરખાં નેત્ર યુક્ત આ તાં મુખ કામદેવની પેઠે મારા મનને મથન કરે છે. એટલું કહેવા છતાં પણ તે કન્યા રાજની આગળ કંઈ બોલી નહીં, ને તેજ વખતે વિજળીની માફક અંતર્ધ્વાન થઇ ગઇ. ત્યારે સંવરણ રાજ તેને સૌધવા સાં ર્ધ વનમાં ઉન્મત્તની પેઠે ફરવા લાગ્યો. પણ જ્યારે તે કન્યાને તેણે દીડી નહીં ત્યારે ધણો વિલાપ કરી શરીરની ચેષ્ટા રહિત થઇ બે ઘડી વાર ત્યાં બેઠો.

અપદ્યમાન સ તુ તાં વ્રુ તત્ર વિલપ્ય ચ

નિશ્ચેષ્ટઃ પાર્થિવશ્ચેષ્ટો મુદ્ધર્ષ સવ્યતિષ્ઠત ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि तपत्युपाख्यानं गुर्जर-
भाषायामेकसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७१ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૭૨ મો. તપતિ ઉપાખ્યાન. (ચાલુ)

गंधर्व उवाच—अथ तस्यामदृश्यायां नृपतिः काममोहितः

पातनः शत्रुसंघानां पपात धरणीतले ॥

ગંધર્વ કહે છે—પછી તે શત્રુઓના સમુદાયને તોડનારો રાજ કામથી મોહિત થઇ તે કન્યાને નહીં જોઇને પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. ત્યારે તે સુંદર હાસ્યવાળી કન્યા તેની પાસે આવીને કહેવા લાગી કે, હે શત્રુને નાશ કરનારા ! તમારૂં કલ્યાણ થાઓ ! ઉઠો ઉઠો ! હે રાજાઓમાં સિંહ સરખા ! પૃથ્વીમાં વિખ્યાત એવા તમે મોહ પામવા યોગ્ય નથી. એવું સાંભળી પોતાની પાસે ઉભેલી વિશાળ કટિપશ્ચાદ્ ભાગવાળી કન્યાને જોઇને તે કામરૂપી અગ્નિથી તાપ પામેલો રાજ મોહ યુક્ત વચન કહેવા લાગ્યો કે, હે સુંદર અંગવાળી ! કામે કરીને પીડા પામેલા ને તારૂંજ ચિંત્વન કરનારા આ મને તું બજ, કારણ તારે અર્થે આ મારો પ્રાણ મને ત્યાગ કરે છે. હે મોટા નેત્રવાળી ! તારે અર્થે કામદેવ પોતાના વિષરૂપી બાણ કરી મને વિધે છે, ને શાંત થતો નથી. વળી તે કામરૂપી સર્પ મને દંથ કરે છે, માટે હે સુંદર મુખવાળી ! મને તું પ્રાપ્ત થા. હે કિન્નરોના ગાયન સરખું બાષણ કરનાર ! આ મારા પ્રાણ તારે આધિન છે, કારણ તારા વગર હું જીવવાને સમર્થ નથી. હે કમળ પત્ર સરખાં નેત્રવાળી, તું મારી સાથે બાષણ કર, ને હું તારો ભક્ત છું તેનો તું ત્યાગ કરવાને યોગ્ય નથી. હે સુંદર હાવ ભાવ વાળી ! તું પ્રીતિથી મારી રક્ષા કરવા યોગ્ય છે. હે કલ્યાણી ! તને જોઇને મારું મન ધણું ચલાયમાન થાય છે, ને તારા વગર બીજી સ્ત્રીઓને જોવામાં મને રૂચી થતી નથી. હે સુંદરી ! હું તને વથ છું, માટે મારી ઉપર તું પ્રસન્ન થા, ને તારો ભક્ત છું માટે મારું બજન કર. વળી હે સ્ત્રી ! તને જોઇને મને કામરૂપી અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો છે, તેને તું પ્રીતિરૂપી જળે કરીને શાંત કર; ને તને જાંયાથી મને કામદેવનાં બાણ વિધે છે, તે બાણને તું મને પોતાનું શરીર આપીને નિવર્ત કર. અને ગંધર્વ વિવાહથી મને પ્રાપ્ત થા, કારણ સર્વ વિવાહોમાં ગંધર્વ વિવાહ શ્રેષ્ઠ છે. તપતિએ કહ્યું કે હે રાજા ! મારો પિતા છે, તેથી હું સ્વતંત્ર નથી. માટે તમને મારી ઇચ્છા હોય તો મારા પિતાની પાસે મારી યાચના કરો. અને જો મેં તમારું મન હરણુ હર્યું છે, તેમ મારું મન પણ તમારામાં હરણુ થયું છે. પણ હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! આ મારો દેહ મારે સ્વાધીન

નથી. કસરણ સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર હોતી નથી, ને તેથીજ હું તમારી પાસે આવતી નથી. પણ પોતાને લાયક એવા પતિની કચી કન્યા ઇચ્છા ન કરે ? માટે હું તમારામાં આસક્ત છું, તેથી મારા પિતા સૂર્યની, તમે નમ્રતા, તપ, અને નિયમથી આરાધના કરો, ને તેને પ્રસન્ન કરીને તેની પાસે મારી માગણી કરો. તે જો તમને આપશે તો હું તમારી પાસે નિરંતર વશ થઇને રહીશ. હે ક્ષત્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ ! આ લોકને પ્રકાશ કરનાર સૂર્ય છે, તેની હું તપતિ નામે નાની કન્યા છું.

અહં हि तपतिनाम सावित्र्यवरजस्ता

अस्य लोकप्रवीपस्य सवितुः क्षत्रियर्षभ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्रस्थपर्वणि तपस्युपाख्यानं मुनि-
भाषायां द्विसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७२ ॥

અધ્યાય ૧૭૩ મો. તપતિ ઉપાખ્યાન. (ચાલુ)

गंधर्व उवाच—एवमुक्त्वा तत्तत्तूर्णं जगामोर्ध्वमग्निहिता

स तु राजापुनर्भूमौ तत्रैव निपपात ह ॥

ગંધર્વ કહે છે—એ પ્રમાણે કહીને તપતિ તત્કાળ આકાશ માર્ગે ચાલતી થઇ, ને સંવરણ રાજા તેજ વખતે પાછો પૃથ્વી ઉપર પડ્યો. હવે સૈન્ય સહિત તે રાજાનો પ્રધાન તેને ખોળતો હતો, તેટલામાં છેટેથી તેણે રાજાને પૃથ્વી ઉપર પડેલો કોઠો. ત્યારે અગ્નિથી જેમ તાપ પામે તેમ તાપ પામીને તે તેની પાસે આવ્યો, ને જેમ પિતા પુત્રને ઉઠાડે તેમ તેણે તેને ઉઠાડ્યો, પછી યુદ્ધિ અવસ્થા અને કીર્તિએ કરી સૌથી શ્રેષ્ઠ એવા તે પ્રધાને તાપ રહિત થઇ તેને કહ્યું કે હે મનુષ્યમાં સિંહ સરખા ! તમારું કલ્યાણ થાઓ ને તમે કંઈ ભય પામો માં. એમ કહી તે ક્ષુધા અને તૃષ્ણાએ કરીને ખાકી રહ્યો છે, એમ વિચારી તેણે તેના મસ્તક ઉપર શીતળ જળ છાંટ્યું ને સુમંધી ચંદન લગાડ્યું. જે તરત સુકાઇ ગયું, ને તે રાજાને લાન આવ્યું ત્યારે બેઠા થઇ તેણે એક પ્રધાન વગર બાકી સર્વ સૈન્યને ત્યાંથી જવાની રજા આપી. એટલે તે સર્વ સૈન્ય તેની આજ્ઞા લઇ ચાલી નીકળ્યું. પછી તે રાજા પવિત્ર થઇ હાથ જોડી ઉંચી દૃષ્ટિ રાખીને દિવસ રાત્રી સૂર્યની આરાધના કરતો તે પર્વત ઉપર બેઠો અને જ્યારે જ્યાર દિવસો થયા ત્યારે તેણે પોતાના પુરોહિત વસિષ્ઠનું સ્મરણ કર્યું, કે તરત તેઓએ આવી પોતાની જ્ઞાનદૃષ્ટિથી રાજાને તપતિને વિશે મોહિત થયેલો જાણી તેને કહ્યું કે હે રાજા ! તમને હું તપતિની પ્રાપ્તિ કરાવી આપીશ. એમ કહી તેઓએ આકાશમાં સૂર્યની પાસે જઇ હાથ જોડીને કહ્યું કે હું વસિષ્ઠ છું. ત્યારે સૂર્યે કહ્યું કે તમે બલે આવ્યા. તમારા મનમાં જે ઇચ્છા હોય તે કહો. તમે જે માગશો તે જો ન અપાય એમ હશે, તોપણ હું આપીશ. ત્યારે વસિષ્ઠે નમસ્કાર કરીને કહ્યું કે હે સૂર્ય ! આ તમારી તપતિ નામે કન્યા છે, તે હું સંવરણ રાજાને અર્થે માગું છું. તે રાજા મોટી પ્રાર્થિવાળો, ધર્મ અર્થને જાણનાર તથા ઉદાર યુદ્ધિવાળો છે. તેથી તમારી કન્યા વાસ્તે થોડા પતિ છે. એવાં ઋષિનાં વચન સાંભળી “ હું કન્યા આપીશ ” એવો નિશ્ચય કરી સૂર્યે તેને કહ્યું કે હે વસિષ્ઠ ! તે સંવરણ રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ છે,

તેમ તમે પણ સર્વ ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ છો; ને આ મારી કન્યા સૌ સ્ત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે માટે રાજાને આ કન્યા આપવી તે બહુ સાહે છે. એમ કહોને સૂર્ય મહાત્મા વસિષ્ઠને સંવરણ રાજાને અર્થે પોતાની કન્યા આપી. ત્યારે તેને લઈને વસિષ્ઠ, ત્યાં તે રાજા બેઠો હતો ત્યાં આવતા હતા, તે જોઈ તપતિમાં જ નેતું ચિત્ત છે એવો તે રાજા હર્ષ પામીને બહો શોભવા લાગ્યો. પછી વસિષ્ઠ ઋષિ દશ દિશાઓને વિજળીની પેઠે પ્રકાશ કરનારી તે કન્યાને રાજા પાસે લઈ આવ્યા. એ પ્રમાણે રાજા સૂર્યના આરાધનથી તથા વસિષ્ઠના મહિમાથી તે કન્યા પામ્યો. દેવતાઓ તથા ગંધર્વોએ સેવેલા તે પર્વત ઉપરજ તેને વિધિથી પરણ્યો. પછી વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે રાજા! તમોને ઇચ્છિત સ્ત્રી મળી, હવે તમે સુખ ભોગવો. ત્યારે રાજાએ પોતાની સ્ત્રી સાથે તેજ પર્વત ઉપર વિહાર કરવાની ઇચ્છાથી, પોતાના શહેરમાંના શહેર, ગામ વન, તથા ઉપવનની રક્ષા કરવાની પોતાના પ્રધાનને આજ્ઞા આપી. એટલે પ્રધાન તેની રજા લઈને ત્યાંથી ગયો, ને વસિષ્ઠ પણ તેની રજા લઈને ગયા. પછી રાજા દેવતાઓની પેઠે તે પર્વત ઉપર વન તથા ઉપવનમાં તપતિ સહિત વિહાર કરતો કરતો બાર વર્ષ સુધી રહ્યો. તેટલા વખત સુધી તેના દેશમાં તથા શહેરમાં ઇંદ્ર વર્ષાદ વર્ષાઓ નહી, તેથી સ્થાવર જંગમ સર્વ પ્રજા નાશ પામવા લાગી. કેટલીક પ્રજા ક્ષુધાથી પીડા પામી પોતાના ઘરોનો ત્યાગ કરી બધી દિશાઓમાં ભ્રમતી હતી. કેટલાક મનુષ્યો પોતાની સ્ત્રીમાદિકનો ત્યાગ કરી ક્ષુધાથી પીડા પામીને મર્યાદા મૂકી મનુષ્યોને મારી તેમનું બક્ષણ કરતા હતા. એ પ્રમાણે ક્ષુધા તથા તૃષાયે કરીને પીડા પામેલી પ્રજા રાજાના શહેરમાં રહી હતી, તેથી શહેરમાં જાણે પ્રેતોજ રહેતાં હોય તેવું લાગતું હતું. તે જોઈ મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ મહાત્મા વસિષ્ઠે રાજાના દેશ તથા શહેરમાં પોતાના તપના બળે કરી વર્ષાદ વર્ષાઓ, ને તેઓ તપતી સ્ત્રીએ સહિત સંવરણ રાજાને પર્વતમાંથી તેની પૂરીમાં લાવ્યા. પછી તે રાજા પોતાના શહેરમાં આવી રહ્યો ત્યારે ઇંદ્રે પણ વરસાદ મોકલ્યો. પોતાની પ્રજાનું રક્ષણ કરવા લાગ્યો, તેથી સર્વ પ્રજા બહુ સુખ પામી. એ પ્રમાણે પ્રજાને સુખ આપતાં આપતાં તેણે બાર વર્ષ સુધી દેવતાઓના યજ્ઞ કર્યા, ને જેમ સ્ત્રીએ સહિત ઇંદ્ર રહે, તેમ તે તપતી સહિત રહેતો હતો. મંધર્વ કહે છે—હે અર્જુન! એ પ્રમાણે મહા ભાગ્યવાળી સૂર્યની કન્યા પૂર્વે તમારા કુળમાં પ્રાપ્ત થઈ હતી, તેથી મેં તમોને તાપત્ય કર્યા. વળી સંવરણ રાજાએ તપતીને વિષે કુર નામે પુત્ર ઉત્પન્ન કર્યો તેથી તમે કૌરવ છો.

તસ્યાં રંજનચામાસ કુરં સંવરણો નૃપ:

તપત્યાં તપતાંભેષ્ટ તાપત્યસ્ત્વં તતોઽર્જુન ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि तपस्युपाख्यानसमाप्ति

नु-छायायां त्रिसप्तत्यधिकतमोऽध्यायः ॥ १७३ ॥

અધ્યાય ૧૭૪ મો. પુરોહિત કરવાનો બોધ.

वैशंपायन उवाच—सर्गधर्मवचः श्रुत्वा न तदा भरतर्षभ

अर्जुनः परयामस्तया पूर्णचंद्र इवावभौ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે ભરતકુળમાં શ્રેષ્ઠ! એવાં તે મંધર્વનાં વચન માંભળી અર્જુન

તેમાં ધણો પ્રીતિમાન થઇને, પૂર્ણિમાના ચંદ્રની પેઠે શોભવા લાગ્યો. વસિષ્ઠના તપનું બળ સાંભળી આશ્ચર્ય યુક્ત થઇ તે ગંધર્વને કહેવા લાગ્યો કે, હે ગંધર્વ ! જે ઋષિનું નામ તેં વસિષ્ઠ કહ્યું તેની વાર્તા હું સાંભળવા ઇચ્છું છું, માટે મને કહે. જે વસિષ્ઠ અમારા કુળના પુરોહિત થયા તે કયા ? ગંધર્વ કહે છે—હે અર્જુન ! પ્લહાના મનથી ઉત્પન્ન થયેલા અને અર્ધધતીના પતિ વસિષ્ઠ જાણવા. તેઓએ દેવતાઓથી ન જીતાવ એવા કામ તથા ક્રોધને જીતી તેઓને પોતાના તપોમળે કરી પગ તળે રાખીને ઇન્દ્રેયો વશ કરી તેથી તેઓ વસિષ્ઠ કહેવાયા. વળી વિશ્વામિત્રે તેઓના સો પુત્રોનો નાશ કર્યો તેથી તેઓ ક્રોધ યુક્ત થયા, તોપણ તેઓએ વિશ્વામિત્રના પુત્રોનો નાશ કર્યો નહીં. તેમ તેઓએ વિશ્વામિત્રને પણ નાશ કરવાનો ઉપાય પોતે સમર્થ છતાં અસમર્થની પેઠે કર્યો નહીં. વળી તેઓ યમરાજ પાસેથી પોતાના પુત્રો પાછા લેવાને સમર્થ હતા, તોપણ તેઓએ તેને દુઃખ આપી પાછા લીધા નહીં. એવા તે ઋષિના આશ્ચર્યે કરીને ઇક્ષ્વાકુવંશના રાજાઓ આ પૃથ્વીનું રાજ્ય પામ્યા, ને એ ઋષિને પુરોહિત કરી ધણા યજ્ઞો કરીને દેવતાઓની આરાધના કરવા લાગ્યા. તે યજ્ઞો બ્રહ્મરૂપિ જેમ દેવતાઓને કરાવે તેમ વસિષ્ઠે તેઓને કરાવ્યા. માટે હે વેદના ધર્મને જાણવાની ઇચ્છાવાળા ! તમે કોઇ ગુણવાન બ્રાહ્મણને શોધીને તેને તમારો પુરોહિત કરો. કારણ હે પાર્થ ! પૃથ્વીને જીતવાની ઇચ્છાવાળા ક્ષત્રિયોએ પોતાના રાજ્યની વૃદ્ધિ થવા સારૂ પ્રથમ પુરોહિત કરતા. માટે ગુણવાન, જીતેન્દ્રિય, ધર્મ કામ અને અર્થના તત્ત્વોને જાણનાર, તથા વિદ્વાન એવો બ્રાહ્મણ તમારો પુરોહિત થાઓ.

તસ્માત્પુરોહિતઃ કશ્ચિત્ ગુણવાન્વિજિતેન્દ્રિયઃ

વિદ્વાન્મવતુ વો વિપ્રો ધર્મકામાર્થતત્ત્વવિત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि पुरोहितकरणकथने
गुर्जरभाषायां चतुःसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७४ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૭૫ મો. વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર કલહ.

अर्जुन उवाच—किं निमित्तमभूद्वैरं विश्वामित्रवसिष्ठयोः

वसतो राक्षमेदिद्वये शंसयः सर्वमेव तत् ॥

અર્જુન પૂછે છે— શોભાયમાન આશ્રમને વિષે રહેનાર એવા વિશ્વામિત્ર તથા વસિષ્ઠને શા કારણથી વૈર થયું ? તે સૌ મને કહે. ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ ! વસિષ્ઠનું આખ્યાન સર્વ લોકમાં પુરાણોને વિષે કહેલું છે, તે તમોને કહું તે સાંભળો. કાન્યકુબ્જ દેશમાં કુશિક નામે રાજાથી ઉત્પન્ન થયેલો અને આ લોકમાં વિખ્યાત એવો ગાંધી નામે રાજા હતો. સર્વ શત્રુઓને નાશ કરે એવો વિશ્વામિત્ર નામે પુત્ર થયો. કોઇ સમયે વિશ્વામિત્રે મૃગયા કરવા સારૂ મરૂધન્વ દેશમાંના કોઇ ઘાડા વનમાં જઈ ત્યાંના ઠેટલાએક મૃગો અને વરાહોનો નાશ કર્યો. પછી તે થાકી ગયો અને તેને જળની તૃષા લાગી તોપણ વધારે મૃગોને ઝાઝો શોધતો વસિષ્ઠના આશ્રમ પ્રત્યે આવી ચડ્યો. તેને જોઇ વસિષ્ઠે તેનો આદર-ભાવથી સત્કાર કર્યો. પોતાની પાસે ઇચ્છિત પદાર્થો આપનારી એક નંદિની નામે ગાય હતી, તેની પાસેથી અનેક તરેહના ભોજનના પદાર્થો, વસ્ત્રો, તથા અલંકારો લઇને,

તેઓએ સૈન્ય સહિત વિશ્વામિત્રને આપી તેને પ્રસન્ન કર્યો, ત્યારે વિશ્વામિત્રે, દેડકા સરખા નેત્ર તથા શંકુ નામે માછલી સરખા કાનવાળી, શરીરમાં પુષ્ટ સુંદર મસ્તક તથા મળાવાળી અને શ્રેષ્ઠ પૂંછડા તથા મોટા ઓવાળી વસિષ્ઠની ગાયને જોઈ, વિરમય પામીને તેનાં વખાણુ કર્યાં; વસિષ્ઠને કહ્યું કે હે વસિષ્ઠ ! મારી પાસેથી, દશ કોટી ગાય અથવા મારું સર્વ રાજ્ય તમે લ્યો, ને તેના બદલામાં તમારી આ નંદિની નામે ગાય મને આપો. વસિષ્ઠે કહ્યું કે, દેવતા; અતિથિ, પિતૃ, અને યજ્ઞના અર્થે આ મારી ગાય છે, માટે હે નિષ્પાપ ! રાજ્ય લઇને પણ એ ગાય અપાય એમ નથી, તે સાંભળી વિશ્વામિત્રે કહ્યું કે હું ક્ષત્રિય છું, ને તમે તપ કરવામાં તથા વેદ ભણવામાં કુશળ એવા બ્રાહ્મણ છો. એવાં શાંત સ્વભાવવાળા બ્રાહ્મણોમાં પરાક્રમ કર્યાંથી હોય ? તો પણ હું તમને દશ કોડ ગાયો આપું છું, ને તમે આ ગાય મને આપતા નથી ! તેથી હવે હું મારો ક્ષત્રિયનો ધર્મ મૂકીશ નહીં ને બળાત્કારથી ગાય લઇશ. એવું સાંભળી વસિષ્ઠ મોત્યા કે તમે બળવાન, તથા પરાક્રમી એવા ક્ષત્રિય રાજા છો, માટે જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ કરો. ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ ! વસિષ્ઠનાં એવાં વચન સાંભળી વિશ્વામિત્રે બળાત્કારથી હંસ અને ચંદ્ર સરખો શ્વેત ગાયનું હરણુ કર્યું, અને તેને ચાખખા તથા લાકડીઓથી પ્રહાર કરીને લઇ જવા માંડી. પણ તે ગાય ચારે કાર ભાગતી વસિષ્ઠની સામે આવી ઉભી, ને તેને વિશ્વામિત્રના સૈન્યે ધણી મારી તો પણ વસિષ્ઠના આશ્રમમાંથી ગઇ નહીં. ત્યારે વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે કલ્યાણરૂપ ગાય, તું વારંવાર શબ્દ કરે છે, તે હું સાંભળું છું, પણ વિશ્વામિત્ર બળાત્કારથી તને લઇ જાય છે, હું શું કરું ? કારણ હું ક્ષમાવાન બ્રાહ્મણ છું. પછી વિશ્વામિત્રના ભયથી ઉદ્વેગ પામીને તે ગાય વસિષ્ઠની પાસે બોલી કે હે સમર્થ ! વિશ્વામિત્રનું સૈન્ય મને ચાખખા અને લાકડીઓથી મારે છે, તેથી અનાથની માફક હું શબ્દ કરું છું. તો પણ તમે મારો કેમ લાગ કરો છો ? એ પ્રમાણે નંદિનીએ કહ્યું તો પણ ઋષિ ક્રોધ પામ્યા નહીં ને પોતાના ક્ષમારૂપી વ્રતથી ચલાયમાન નહીં થઇને, તેઓએ ગાયને કહ્યું કે, ક્ષત્રિયોનું તેજરૂપી ને બ્રાહ્મણોનું ક્ષમારૂપી બળ છે. માટે મને ક્ષમા રહી છે, તેથી તારી ઇચ્છામાં આવે તો જા. નંદિનીએ કહ્યું કે હે ઋષિ ! તમે આ પ્રમાણે બોલીને મારો કેમ લાગ કરો છો ? તમે જો મારો લાગ ન કરો તો વિશ્વામિત્ર બળાત્કારથી મને લઇ જવા સમર્થ નથી. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે કલ્યાણી ! હું તારો લાગ કરતો નથી, તારામાં શક્તિ હોય તો રહે. જો આ વિશ્વામિત્ર તારા વાછડાને દૃઢ દોરડાંએ બાંધીને બળાત્કારથી લઇ જાય છે ! ગંધર્વ કહે છે—એવાં વસિષ્ઠનાં વચન સાંભળી નંદિનીએ પોતાનું મસ્તક ઊંચું કરી ક્રોધથી લાલ નેત્રવાળી થઇને મોટા શબ્દ કર્યાં. તેથી વિશ્વામિત્રનું કેટલું સૈન્ય ચારે બાજુ નાસી ગયું તે જોઇ વિશ્વામિત્રે તેને ધણી મારી, ત્યારે તે ક્રોધ પામીને મધ્યાન્હના સૂર્યની પેઠે શોભાવા લાગી. પછી તેણે પોતાની કેશવાળીથી અગ્નિ, પૂંછડાથી મ્હેન્દ્રો, પરસેવાથી દ્રાવિડો તથા શંકા, ચોનીથી યવનો, જાણ મૂત્રથી શબરો, પડખામાંથી પૌંડ્રો, કિરાતો, યવનો, બર્મણ અને મ્હોહાના શીશુથી ચીજુકા પુલિંદો, ચીનો, હુણો તથા કેરણો ઇત્યાદિ મ્હેન્દ્રો ઉત્પન્ન કર્યાં. જેઓ અનેક પ્રકારનાં આયુધો લઇને, વિશ્વામિત્રના સૈન્યના એક એક મોહાને પાંચ પાંચ અથવા સાત સાત જણાઓ મળી વીંટીને મારવા લાગ્યા. તેથી વિશ્વામિત્રના દેખતાં સર્વ સૈન્ય ધણું ભય પામ્યું પણ કોઇ મૃત્યુ પામ્યો નહીં. ત્યારે તે

ગાયે દૂર ઉભી રહીને રાજના સૈન્યને ધણું પિડા પમાડયું, એટલે તે મોટા બચે કરીને પોકારતું પોતાની રક્ષા કરનાર કોઈ મળે નહીં, તેથી ત્રણ યોજન નાસી ગયું. ત્યારે વિશ્વામિત્ર મોટું આશ્ચર્ય પામી, પોતે ક્ષત્રિય છે માટે ગાય જ્ઞેવી, એવો જે આગ્રહ તે મૂકીને કહેવા લાગ્યો કે, ક્ષત્રિયના બળને ધિક્કાર છે, કારણ બ્રાહ્મણમાં તપશ્પી જે બળ છે તેજ ખરું બળ છે. એમ કહી તેણે પોતાનું રાજ્ય, સમૃદ્ધિ, તથા સર્વ ભોખનો લાભ કરી તપ કરવાનું મન કર્યું. અને તપ કરી પોતાના તપશ્પી તેજ કરીને સર્વ લોકમાં વિખ્યાત થયો. પછી પોતાના તેજશ્પી બળે કરી સર્વને તાપ પમાડી, વિશ્વામિત્ર બ્રાહ્મણ પામીને ઇન્દ્રે સહિત અમૃત પીતો હતો.

ततापसर्वान्दीप्तौजा ब्राह्मणत्वमवाप्तवान्
अपि बभूवततः सोममिद्रेणसहकौशिकः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्ठेविश्वामित्रपराभवे
गुर्जरभाषायां पंचसप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७५ ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૧૭૬ મો. કલ્માષપાદને શાપ.

गंधर्व उवाच—कल्माषपाद इत्येवं लोके राजा बभूवह
इक्ष्वाकुवंशजः पार्थ तेजसाऽसदृशोभुवि ॥

ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ, હવે તે કાળમાં, આ જન્મતમા તેજ કરી જેના સરખો બીજો કોઈ નહીં એવો ઇશ્વાકુ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો કલ્માષપાદ નામે રાજા હતો. એક દિવસ એકલો પોતાના પૂરમાંથી મૃગયા કરવા સારૂ વનમાં ગયો, ને ત્યાં ધણા મૃગો, વરાહો તથા ગેંડાઓનો નાશ કરીને થાકી ગયો. ત્યારે પોતાના પૂર પ્રત્યે પાછો વળી તે, વનના એક સાંકડા માર્ગમાંથી આવતો હતો. તેવામાં ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ વસિષ્ઠના સો પુત્રોમાંનાં સૌથી મોટા શક્તિ નામે પુત્ર તેજ માર્ગથી આવતો હતો. તે રાજની પાસે આવ્યો, ત્યારે રાજાએ તેને કહ્યું કે હે ઋષિ ! મારા માર્ગમાંથી તમે ખસી જાઓ. ઋષિએ કહ્યું કે હે રાજન ! આ માર્ગમાંથી તમે ખસી જાઓ. ઋષિએ કહ્યું કે આ માર્ગ મારો છે, ને વળી સર્વ ધર્મોમાં કહ્યું છે જે, રાજાએ બ્રાહ્મણોને માર્ગ આપવો, તેથી તમે ખસી જાઓ. એમ તે બેઉ જણા માર્ગ સારૂ તકરાર કરવા લાગ્યા. પછી તે ઋષિએ જ્યારે રાજાને માર્ગ ન આપ્યો, ત્યારે ધણો ક્રોધ પામીને રાજા ત્યાંથી ખસ્યો નહીં, ને ઋષિને ચાબખેથી મારવા લાગ્યો. એટલે તે ઋષિને ધણો ક્રોધ થયો ને તેણે રાજાને શાપ આપ્યો કે, તું રાજા થઇને મારા જેવા તપસ્વીને રાક્ષસની પેઠે મારે છે, વાસ્તે તું આજથી રાક્ષસ થઇશ, ને મનુષ્યના માંસનું બક્ષણ કરવામાં આસક્તિવાન થઇને આ પૃથ્વી ઉપર ફરીશ. હે અધમ ! તું અહીંથી જા. એવો શાપ સાંભળી રાજાએ વસિષ્ઠના પુત્ર શક્તિને ઓળખ્યા ને તેને પ્રસન્ન કરવાની ઇચ્છા કરી. એટલામાં ત્યાં વિશ્વામિત્ર આવ્યા હશે તેમણે એવો બનાવ જોઇ વસિષ્ઠ સાથે નંદિની ગાય માટે પોતાને થયેલું વૈર યાદ કરીને, ત્યાં છૂપી રીતે ઉભા રહી, વસિષ્ઠનું જૂંદું કરવા માટે એક કિંકર નામે રાક્ષસને બોલાવ્યો, તેણે તે રાજના શરીરમાં પ્રવેશ કરી તેની જીવિ ખરાબ કરવાની આગ્રા

આપ. પછી પોતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા, અને તે રાક્ષસે રાજના શરીરમાં પ્રવેશ કરી તેને ધણી પીડા પમાડ્યો; તેથી તેને “ હું રાજ છું ” એવું બાન રહ્યું નહીં એટલે તેણે વસિષ્ઠના પુત્રને પ્રસન્ન કર્યા નહીં. તેટલામાં તે વનને વિષે ઘાઘ બૂખ્યા બ્રાહ્મણે રાજ પાસેથી માંસ સહિત ભોજન માગ્યું ત્યારે તે રાજએ તેને કહ્યું કે, તમે અહીં બેસો, હું તમને તમારા કલ્યાણ પ્રમાણે ભોજન મોકલાવીશ. એમ કહીને ત્યાંથી તે ચાલતો ગયો, તે બ્રાહ્મણ ત્યાં વાટ જોઈને બેઠો. પછી રાજ • પોતાની ખુશી પ્રમાણે વનમાં ફરીને પાંદડા પોતાના પૂરમાં આવ્યો. રાત્રીએ સુતો હતો ત્યારે અર્ધ રાત્રીના સમયમાં ઉઠીને, પોતે તે બ્રાહ્મણને ભોજન મોકલવાનું કહ્યું હતું તે યાદ કરીને, તેણે પોતાના રસોધવાને કહ્યું કે, વનમાં એક બ્રાહ્મણ મારા કહેવાથી મારી પાસેથી અન્ન મળવાની ઇચ્છાથી વાટ જોઈને બેઠો હશે. માટે તેની પાસે તું જા, ને તેને માંસ સહિત ભોજન આપી આવ. ગંધર્વ કહે છે—એવું સાંભળીને રસોધ્યાએ માંસ લેવા સાડ ગયો, પણ તે તેને મળ્યું નહીં ત્યારે પાછો આવી તેણે રાજને કહ્યું કે, મને માંસ મળ્યું નહીં. તે સાંભળી રાક્ષસે જેના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો છે એવો રાજ બોલ્યો કે જા, મનુષ્યનું માંસ આપ. એવું સાંભળી તે રસોધ્યાએ કાંઈ માછીને ત્યાંથી મનુષ્યનું માંસ લાવી, અનાજ સહિત તે તૈયાર કરીને વનમાં જઈ તે બ્રાહ્મણને આપ્યું. ત્યારે તે બ્રાહ્મણે પોતાની દિવ્ય દષ્ટિથી જાણ્યું કે, એ માણસનું માંસ છે તેથી ક્રોધ પામીને રાજને એવો શાપ આપ્યો કે, જે રાજ અભક્ષ્ય એવું મનુષ્યનું માંસ મને આપે છે, તે રાજ પોતે તે માંસમાં ઇચ્છા રાખશે, ને જેમ પૂર્વે શક્તિએ તે રાજને શાપ આપ્યો છે, તે પ્રમાણે મનુષ્યોના માંસમાં આસક્તિવાન થઈ સર્વને દુઃખ આપતો આપતો આ પૃથ્વી ઉપર ફરશે. એમ કહીને બ્રાહ્મણ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. એ પ્રમાણે તે રાજને બે બ્રાહ્મણનો શાપ થયો. વળી તેના શરીરમાં રાક્ષસે પણ પ્રવેશ કર્યો, તેથી તે પોતાના રાજપણાનો ભાવ બૂલી જઈને રાક્ષસ જેવો થઈ ગયો. પછી કાંઈ દિવસે તેણે વસિષ્ઠના પુત્ર શક્તિને જોઈને કહ્યું કે હે શક્તિ ! તું મને શાપ આપ્યો છે, માટે આજ હું પ્રથમ તારે બક્ષણ કરીશ, ને પછી મનુષ્યોને ખાધશ. એમ કહી તેણે શક્તિને મારીને, બાદ જોમ પશુનું બક્ષણ કરે તેમ તેનું બક્ષણ કર્યું. એ પ્રમાણે વસિષ્ઠનો પુત્ર શક્તિ મૃત્યુ પામ્યો, તે જાણીને વિશ્વામિત્રે એજ રીતે વારંવાર તે રાજના શરીરમાં રાક્ષસને મોકલીને, વસિષ્ઠના સર્વ દોડરાઓનો નાશ કરાવ્યો. તે વાત સાંભળી વસિષ્ઠે પોતાના મનમાં અત્યંત શોકાતુર થઈ, પોતાના સર્વ પુત્રો નાશ પામ્યા તેથી પોતાનો દેહ ત્યાગ કરવો, એવો નિશ્ચય કર્યો; પણ વિશ્વામિત્રને નાશ કરવાની ઇચ્છા કરી નહીં. પછી દેહ ત્યાગ કરવા સાડ મેરૂ પર્વત જેવા કાંઈ મોટા પર્વત ઉપર ચઢીને, તેઓ નીચે શિલા ઉપર પડ્યા, પણ મૃત્યુ પામ્યા નહીં. ત્યારે વનમાં મોટી જાળાવાળો અગ્નિ કરીને તેમાં તેઓએ પ્રવેશ કર્યો, તો તે અગ્નિ શીતળ થઈ ગયો. પછી ધણી બેદ પામી ઋષિ પોતાના ગળામાં શિલા બાંધીને સમુદ્રમાં પડ્યા, તો તે સમુદ્રે પણ તેઓને લેહેરે કરીને કિનારે કાઢાડી નાખ્યા. એ પ્રમાણે મરવા સાડ ધણી યત્ન કર્યા, તો પણ તીક્ષ્ણ વ્રતવાળો વસિષ્ઠ ઋષિ જ્યારે મૃત્યુ પામ્યા નહીં ત્યારે બેદ પામીને પાછા પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે આવ્યા.

ન મમાર યદા વિપ્રઃ કથંચિત્સંશિતવ્રતઃ

જગત્ત્વ સતતઃ શિષ્યઃ પુનરેવાશ્રમં પ્રતિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वणि वासिष्ठेवासिष्ठसौके
गुर्जरभाषायां षट्सप्तत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७६ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૧૭૭ મો. વસિષ્ઠને પુત્રશોક.

ગંધર્વ ઉવાચ—તતો દ્રષ્ટાશ્રમપદરાહતં તૈઃ સુતૈર્મુનિઃ

નિર્જંગમ સુદુઃસ્વાતઃ પુનરવ્યાશ્રમાત્તતઃ ॥

ગંધર્વ કહે છે—પણ વસિષ્ઠ, પોતાના પુત્રોએ રહિત એવા આશ્રમને જોઈ, મહા દુઃખ પામીને ત્યાંથી પાછા ચાલી નીકળ્યા. રસ્તામાં તેમણે મોટા પૂરવાળી તથા કિનારાના વૃક્ષોને તાણતી એવી કોઈ નદીને જોઈ ત્યારે વળી ખેદ પામી, તે નદીમાં હુંખી મરવું, એવું વિચારી પોતાના શરીરને અત્યંત બાંધીને તેઓ તે નદીના જળમાં પડ્યા. પણ હે યતુના બળને નાશ કરનારા અર્જુન ! તે નદીએ પણ પોતાની લહેરે કરીને વસિષ્ઠના શરીર ઉપરના પાશોને કાપી તેમને કિનારા ઉપર કહાડી નાંખ્યા. તે જોઈ વસિષ્ઠે નદીનું નામ વિપાશા પાડ્યું. પછી તે ઋષિ શોકથી એક ઠેકાણે બેસી શક્તા ન હતા, તેથી કેટલાક પર્વતો નદીઓ અને તળાવો પ્રત્યે ફરતા હતા. તેવામાં હિમાલય પર્વતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, જેમાં મોટા ઝુડો રહે છે, એવી દૈમવતી નામે નદીને જોઈ તેઓ તેમાં પડ્યા. ત્યારે તે નદીએ, “ આ બ્રાહ્મણ અગ્નિ સરખો છે ” એમ જાણી પોતાના સેંકડો પ્રવાહોથી વહીને તે ઋષિને મહાર કહાડી નાંખ્યા. તે દિવસથી તે નદીનું નામ શતદ્રુ પડ્યું. હવે તે નદીએ પણ પૃથ્વી ઉપર કહાડી નાંખ્યો તે જોઈને, “ હું મરવાને સમર્થ નથી ” એમ વિચારી તે ઋષિ પોતાના આશ્રમ પ્રત્યે આવવા સાડ પાછા વળ્યા. રસ્તામાં કેટલાક પર્વતો અને દેશોને પાછળ મૂકી તેઓ પોતાના પુત્ર શક્તિની સ્ત્રી અદ્રશ્યંતીના આશ્રમની પાસે આવ્યા; ને ત્યાં પોતાની પછવાડે જ અંગે સહિત વેદ બણવાનો શબ્દ સાંભળીને બોલ્યા કે, આ વેદ કોણ બણે છે ? ત્યારે અદ્રશ્યંતી બોલી કે, હું તમારા પુત્ર શક્તિની સ્ત્રી ને તમારી વડુ છું. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે મારા પુત્રની સ્ત્રી ! જ અંગે સહિત વેદ બણવાનો શબ્દ મારા પુત્ર શક્તિના સરખો હું સાંભળું છું ! તે એ કેનો શબ્દ છે ? અદ્રશ્યંતીએ કહ્યું કે, તમારા પુત્ર થકી મારા ઉદરમાં બાર વર્ષ થયાં ગર્ભ રહ્યો છે ને તે વેદ બણે છે, તેનો આ શબ્દ છે. ગંધર્વ કહે છે—હે પાર્થ ! એવા અદ્રશ્યંતીનાં વચન સાંભળી “ આપણો વંશ રહેશે ” એમ જાણી હર્ષ પામીને વસિષ્ઠે મરવાની ઇચ્છા મૂકી દીધી. પછી તે ઋષિ અદ્રશ્યંતી સહિત ત્યાં ઉભા હતા, તેવામાં તેઓએ તે મનુષ્ય વગરનાં વનમાં કદ્દમાપપાદ રાખને બેઠેલા જોયો. અને તે કદ્દમાપપાદે પણ તે ઋષિને દીકા. એટલે તેના શરીરમાં રાક્ષસ રહ્યો હોતો, તેથી ક્રોધ પામીને તે ઋષિને બચ્ચણ કરવા સાડ આવવા લાગ્યો. તેને જોઈ અદ્રશ્યંતી બચ પામીને વસિષ્ઠને કહેવા લાગી કે હે સમર્થ ! જેમ હંડ ધારણ કરીને મૃત્યુ આવે તેમ હાથમાં કાષ્ટ લઈને આ રાક્ષસ આવે છે, માટે તમારા વિના બીજે કોઈ એને વારવાને સમર્થ નથી. વાસ્તે બચંકર સ્વરૂપવાળા પાપી રાક્ષસથી તમે મારી રક્ષા કરો કારણ તે આપણને બચ્ચણ કરવાની ઇચ્છા કરે છે. વસિષ્ઠે કહ્યું કે હે વડુ ! તમારે એ રાક્ષસથી કંઈ બચ પામવું નહી, કારણ જેને જોઈને તમને બચ થાય છે તે રાક્ષસ નથી

● 2010 年 10 月 1 日起实施

અધ્યાય ૧૭૮ એ. ક્ષત્રિયોની દષ્ટિહરણ.

મંધર્વ ઉવાચ--આશ્રમસ્થા તતઃ પુત્રમદ્રશ્યંતીવ્યજાવત

શક્તઃ કુલકરંરાજન્ દ્વિતીયમિવશક્તિનં ॥

મંધર્વ કહે છે--હવે તે આશ્રમમાં રહેલી અદ્રશ્યંતીએ શક્તિના કુળની વૃદ્ધિ કરનાર તથા સ્વરૂપથી જાણે બીજો શક્તિજ હોય એવો પુત્ર જન્મે. તેના જાતકમાંદિ સંસ્કાર વસિષ્ઠે કર્યા; ને તે પૃથ્વીમાં પરાશર કહેવાયો. તે ધર્માત્મા પરાશર જન્મથીજ વસિષ્ઠ પાસે, જેમ પિતા પાસે પુત્ર રહે તેમ રહ્યો હતો. તેથી તે વસિષ્ઠનેજ પિતા માનતો હતો. પછી કોઇ સમય અદ્રશ્યંતીની સમક્ષ વસિષ્ઠને તેણે પિતા કહીને બોલાવ્યા. ત્યારે તેનો મધુર શબ્દ સાંભળી ખેદથી નેત્રમાં અશ્રુ લાવીને અદ્રશ્યંતીએ તેને કહ્યું કે હે પુત્ર ! તું આ વસિષ્ઠને પિતા કરી માં બોલાવ કારણ તારા પિતાને તો વનમાં કોઈ રાક્ષસે બંધણુ કર્યો છે, ને તું જેને પિતા માને છે તે આ વસિષ્ઠ યશસ્વિ એવા તારા પિતાના પિતા છે. એવું સાંભળી સત્ય બોલનારા ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ પરાશરે દુઃખ યુક્ત થઇને સર્વ લોકને નાશ કરવાની મતિ કરી. ત્યારે વસિષ્ઠે તેને વારીને કહ્યું કે, પૂર્વે ભૃગુવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા બ્રાહ્મણોનો યજ્ઞમાન પૃથ્વીનો પતિ કૃતવીર્ય નામે રાજા હતો. તેણે સોમ નામે યજ્ઞ કરીને તે ભૃગુવોને ધાન તથા દ્રવ્ય આપીને તૃપ્ત કર્યા. પછી તે રાજા સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયો. ત્યારે તેના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા રાજાઓને કોઇ સમય દ્રવ્યનો ખપ પડ્યો, ત્યારે તેઓએ ભૃગુવો પાસે દ્રવ્ય છે, એમ જાણી તેઓની પાસેથી દ્રવ્ય માગવાની ઇચ્છા કરી. ત્યારે કેટલાક ભૃગુવોએ પોતાનું ઘણુંક દ્રવ્ય જમીનમાં દાટી રાખ્યું, કેટલાકોએ તે ક્ષત્રિયોથી લય પામીને બીજા બ્રાહ્મણોને આપી દીધું, ને કેટલાકોએ રાજાઓ માગવા આવ્યા તેઓને આપ્યું. પછી તે ક્ષત્રિયોને કંઈ કારણથી, તે બ્રાહ્મણોએ જમીનમાં દાટેલા દ્રવ્યની ખપ્પર પડી, ત્યારે તેઓએ જમીન ખોદવી તો કોઇ બ્રાહ્મણના ઘરમાંથી દ્રવ્ય નીકળ્યું, તે સર્વ ક્ષત્રિયોએ મળીને જોયું; તેથી તેઓ ભૃગુવો ઉપર ક્રોધ પામી તેઓને તીક્ષ્ણ બાણોથી મારવા વાસ્તે ચોક્કસ ફરવા લાગ્યા, ત્યારે તે ક્ષત્રિયોના લયથી ભૃગુવોની સ્ત્રીઓ હિમાદ્રિ પર્વત ઉપર જઈને રહી. તે સ્ત્રીઓએ પોતાના પતિનો વંશ રાખવા સાડ પોતાના બાળકને પોતાની સાથળમાં છૂપાવી રાખ્યો. તેની ખપ્પર તે સ્ત્રીઓ માંહેલી કોઇ સ્ત્રીને પડતાં તેણે તે ક્ષત્રિયોના લયથી તેઓની પાસે જઈને કહી દીધું. ત્યારે તે ક્ષત્રિયો તે બાળકનો નાશ કરવા માટે તે સ્ત્રીની પાસે ગયા, તો તેમણે તે સ્ત્રીને તેજે કરીને શોભાયમાન દીઠી એટલામાં તે બાળકે પોતાની માની સાથળમાંથી મધ્યાન્હ કાળના સૂર્યની પેઠે નીકળીને તે ક્ષત્રિયોની દષ્ટિ હરણ કરી લીધી. એટલે તે ક્ષત્રિયો નેત્ર રહિત થઈને પર્વતાદિ સ્થાનકોમાં ફરવા લાગ્યા. પછી કોઇ સમય દુઃખ પામેલા તે ક્ષત્રિયો પોતે દેખતા થવા સાડ તે બ્રાહ્મણીને શરણે આવીને કહેવા લાગ્યા કે હે શ્રેષ્ઠ ! તું પુત્રે સહિત અમારી ઉપર કૃપા કરીને અમને દષ્ટિ આપી અમારી રક્ષા કરવા ચોગ્ય છે.

સ પુત્રાત્થં પ્રસાદં નઃ કર્તુમર્હસિ શોભને

પુનર્દષ્ટિપ્રદાનેન રાજ્ઞઃસંગ્રામહસિ ॥

इति भीमहावारत आदिपर्वणि चैवमथर्ववज्रौर्वोपासनायं तुर्जरक्षापायां
महत्सु लघुचिकित्सतत्तमोऽध्यायः ॥ १७८ ॥

અધ્યાય ૧૭૮ મો. ઔર્વતી ઉત્પત્તિ.

આશ્વપુવાચ—નાહં ગૃહજામિવસ્તાતાદદ્વીનાંસ્મિરુષામ્બિતા

अयं तु भार्गवो नूनमूरुजः कुपिताऽद्यचः ॥

આશ્વપુ કહે છે—હે રાગઓ ! મેં કંઈ તમારાં નેત્રો હરણ કર્યા નથી, ને મને કંઈ ક્રોધ પણ નથી. એ તો મારી સાથળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો તથા ભૃગુવંશિ એવો મારો પુત્ર તમારા ઉપર ક્રોધ પામેલો છે. તેણે, તમે તેના બાંધવોનો નાશ કર્યો તે સંભારી ક્રોધ પામીને તમારાં નેત્રો હરણ કર્યા છે. હે ક્ષત્રિયો ! તમોએ ભૃગુવોની ઓઓના ઉદરમાં જે સર્વો હતા, તેનો પણ નાશ કરવા માંડ્યો, ત્યારે મેં મારા પુત્રને ધણાં વર્ષો પર્યંત મારી સાથળમાં રાખીને તેની રક્ષા કરી. એ મારો પુત્ર જે ગર્ભમાંજ રહીને વેદનાં છએ અંગો ભણ્યો છે, તે તમારા ઉપર ક્રોધ પામીને હજી તમારો નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે તમે તેની પ્રાર્થના કરો ને તે જે તમારા ઉપર પ્રસન્ન થશે, તો તમે દેખતા થશો. વસિષ્ઠ કહે છે—એવું સાંભળી તે સર્વ રાગઓએ તે ઋષિને પ્રસન્ન કર્યા, ને તેની કૃપાથી પોતે દેખતા થઈને ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. હવે તે ઋષિ ઉદરમાંથી નીકળ્યા તેથી જન્મ-તમાં તેનું ઔર્વ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું. પછી તે ઔર્વ પોતાના બાંધવ ભૃગુએનું વેર લેવા સારૂં સર્વ લોકોનો નાશ કરવાની ઇચ્છાથી તપ કરવા લાગ્યો; તેથી દેવતા, દૈત્યો તથા મનુષ્યો સર્વે તાપ પામવા લાગ્યા. તે જોઈ તેના પિતૃઓએ તેની પાસે આવીને કહ્યું કે હે ઔર્વ ! તારા તપનો મહિમા અમે જોયો. હવે તું સર્વ લોક ઉપર કૃપા કરીને તારા ક્રોધને શમાવ, કેમકે તે ક્ષત્રિયોએ અમારો નાશ કરવા માંડ્યો, ત્યારે સમર્થ એવા અમોએ તેઓનો નાશ કર્યો નહીં. કારણ અમે પોતેજ ધણા મોટા આયુષથી ખેદ પામીને તે ક્ષત્રિયોને હાથે નાશ પામવાની ઇચ્છા કરી હતી; ને તેથીજ તેઓની સામે વૈર ઉત્પન્ન કરવા સારૂં દ્રવ્ય જમીનમાં દાટયું હતું. નહીં તો હે આશ્વેશોમાં શ્રેષ્ઠ ! સ્વર્ગની ઇચ્છાવાળા અમોને તે દ્રવ્ય કરીને શું કરવું હતું ? તે અમારૂં દ્રવ્ય કુબેર પણ મંગાવતા હતા એટલું હતું ! પણ જ્યારે અમને મૃત્યુ પણ ગ્રહણ કરવાને સમર્થ ન થયું ત્યારે અમે નાશ પામવાનો એ ઉપાય માન્યો, પણ અમે પોતે અમારો નાશ કર્યો નહીં, કારણ આત્મહત્યારા પ્રથમે શ્રેષ્ઠ લોકની પ્રાપ્તિ થતી નથી. માટે તું જે આ સર્વ લોકોનો નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તે, અમોને પ્રિય નથી, વાસ્તે હે પુત્ર ! તું સર્વ લોકોને પરાભવ કરવાના પાપથી તારા મનને વાર, અને ક્ષત્રિયો તથા સાત લોકોનો નાશ કર માં; પણ તપશ્ચર્યાથી તેજને દુષણ કરનારા ક્રોધનો નાશ કર.

मात्राग्नीः क्षत्रियांस्तान् न लोकान्सतपुत्रक

वृषयंत तपस्तेजः क्रोधमुत्पतितं जहि ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्ररथपर्वण्यौर्ववारणे गुर्जरभाषाया
मृनाशीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १७९ ॥

અધ્યાય ૧૮૦ મો. ઔર્વનું લોકનાશક તપ.

और्व उवाच—उक्तवानस्मिंयां क्रोधात् प्रतिष्ठापितरस्तदा
सर्वलोकविनाशाय न सा मेवितथामवेत ॥

ઔર્વ કહે છે—હે પિતરો ! સર્વ લોકનો નાશ કરવા સાર ક્રોધથી મેં જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તે નિષ્ફળ થશે નહીં. કારણ મારો ક્રોધ તથા પ્રતિજ્ઞા વૃથા કરવાને હું ઇચ્છતો નથી. વળી ક્રોધે કરીને જે પ્રતિજ્ઞા મેં કરી છે, તે પ્રમાણે જો હું ન કરું, તો જેમ અગ્નિ અરણીને બાળે તેમ મારો ક્રોધરૂપી અગ્નિ મને બાળે. વળી જે મનુષ્ય પોતાના ક્રોધને કાંઈ કારણથી થમાવે, તો ને મનુષ્ય ત્રિવર્ગ એટલે ધર્મ, અર્થ, અને કામ, એ ત્રણેની રક્ષા કરી શકે નહીં. વળી દુષ્ટ મનુષ્યોને દંડ આપનારા અને શ્રેષ્ઠ મનુષ્યોની રક્ષા કરનારા રાજાઓએ જેનો અપરાધ હોય તેનો ઉપરજ ક્રોધ કરવો એમ છતાં તે ક્ષત્રિયોએ, હું જ્યારે મારી માની સાથળમાં રહ્યો હતો, ત્યારે બધા ભૃગવોનો નાશ કર્યો. અને તે ભૃગવોની સ્ત્રીઓનો વિક્લાપ મેં સાંભળ્યો. વળી જ્યારે તેઓએ ભૃગવોના ગર્ભોને પણ નાશ કરવા માંડ્યા, ત્યારે મને તે ક્ષત્રિયો ઉપર ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો; ને મારાં માતા પિતા રૂપ ભૃગવોને તથા તેઓની ગર્ભવાળી સ્ત્રીઓને, સર્વ લોકને તે ક્ષત્રિયોના બચથી ક્રોધે આશ્રય ન આપ્યો, ત્યારે મારી સર્વ લોકને નાશ કરવાની મતિ થઈ. એ પ્રમાણે તે ભૃગવોની સ્ત્રીઓની રક્ષા કરનાર ક્રોધ ન હોવાથી મારી માએ મને પોતાની સાથળમાં રાખ્યો. હવે જો જગતમાં પાપકર્મ કરનારા મનુષ્યોને દંડ આપનારા પુરૂષો હોય છે, તો ક્રોધ મનુષ્ય પાપકર્મ કરતો નથી. પણ જો દંડ આપનારા મનુષ્યો ન હોય, તો પાપકર્મને વિષે ઘણા લોકો વર્તે છે, માટે શક્તિવાળો પુરૂષ જો પાપકર્મ કરનાર મનુષ્યને જાણી તેને શિક્ષા ન કરે તો તેનો દોષ તેને લાગે છે. હવે જ્યારે મારા પિતામહ ભૃગવો આ લોકમાં જીવવું ઇષ્ટ છે એમ માનતા હતા, ત્યારે તેઓની ક્રોધ રાજાઓએ તથા સમર્થ પુરૂષોએ રક્ષા ન કરી, તેથી હું આ સર્વ લોક ઉપર ક્રોધ પામ્યો છું. અને હું તમારા કહેવા પ્રમાણે વર્તવાને સમર્થ નથી, કારણ હું ત પ્રમાણે ન કરું તો, તેઓનાં પાપ મને પ્રાપ્ત થાય. તથા આ મારો ક્રોધરૂપી અગ્નિ સર્વ લોકને નાશ કરવાની ઇચ્છા કરે છે, તેને જો હું નિવૃત્ત કરું તો તે મને બાળે. માટે તમે સર્વ લોકનું હિત ઇચ્છો છો, તો તેથી આ સર્વ લોકનું તથા મારું સારું થાય તેમ કરો. પિતરોએ કહ્યું કે હે ઔર્વ ! જે તારો ક્રોધરૂપી અગ્નિ સર્વ લોકને નાશ કરવાને ઇચ્છે છે, તેને તું સમુદ્રના જળને વિષે મુક, કારણ સર્વ રસ તથા સર્વ જગત જળમય છે. તેથી તારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય થાય, ને દેવતાઓ સહિત સર્વ લોકનો પણ પરાભવ થાય નહીં. વસિષ્ઠ કહે છે—ત્યાર પછી તે ઔર્વ પોતાના ક્રોધરૂપી અગ્નિનો સમુદ્રમાં ત્યાગ કર્યો ત્યારથી તે અગ્નિ ઘોડીના જેવું મુખ કરી તેમાંથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરીને, સમુદ્રના જળનું પાન કરે છે. માટે હે જ્ઞાનિ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ ધરાશર ! તારું કલ્યાણ થાઓ, ને તું આ ઉદ્દૃષ્ટ સર્વ લોકને જાણતે છતે નાશ કરવાને યોગ્ય નથી.

તદનન્તરમ્ મદ્રં તે ન લોકાન્હંતુમર્હસિ

પરાતરપરાંલ્લોકાન્ જાનન્ધાનવતાંવર ॥

• ઇતિ શ્રીમહાભારત આદિપર્વણિ, ચૈત્રરથર્વણ્યૌર્વોપાસ્યાને મુર્જરમાધાયા
મન્નાત્યધિકશ્વતત્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૧૮૦ ॥

અધ્યાય ૧૮૧ મો. રાક્ષસોનાશકે યજ્ઞ.

ગંધર્વ ઉવાચ—एवमुक्तः स विप्रैर्वि वसिष्ठेन महात्मना

न्ययच्छुद्धात्मनः क्रोधं सर्वलोकपराभवात् ॥

ગંધર્વ કહે છે—એ પ્રમાણે મહાત્મા વસિષ્ઠે કહ્યું ત્યારે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ પરાશરે સર્વ લોકનો નાશ કરવા માટેનો પોતાનો ક્રોધ શમાવીને ફક્ત રાક્ષસોને જ નાશ કરવા સારૂ રાક્ષસસત્ર નામે યજ્ઞ આરંભ્યો. તે યજ્ઞના કુંડમાં વૃદ્ધ તથા બાળક રાક્ષસો પડીને બળવા લાગ્યા પણ વસિષ્ઠે, એ પરાશરથી રાક્ષસોને નાશ કરવાની બીજી પ્રતિજ્ઞા છે, એમ જાણીને તેને વાર્યા નહી. હવે પરાશર, અગ્નિના ત્રણ કુંડની પાસે બેસી હોમ કરતા હતા તેથી જાણે તે એથા અગ્નિજ હોવ, એવું લાગતું હતું. અને સૂર્યના ઉદયથી જેમ આકાશ પ્રકાશવાળું થાય તેમ તે પણ અગ્નિથી પ્રકાશમાન થતા હતા. મહર્ષિ પરાશરને વસિષ્ઠાદિક ઋષિઓ તેજે કરીને સૂર્ય સરખા માનતા હતા. પછી રાક્ષસોને જીવતા રાખવા સારૂ તે યજ્ઞ બંધ કરાવવાની ઇચ્છાથી અગ્નિ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, કૃતુ તથા મહાકૃતુ, એ સર્વ ઋષિઓ પરાશરની પાસે આવ્યા; અને પુલસ્ત્યે તેને કહ્યું કે હે પરાશર ! અજ્ઞાનના નથા નિર્દોષ રાક્ષસોને નાશ કરવા સારૂ તમે આ યજ્ઞ કરીને કેમ ખુશી થઓ છો ? આ રાક્ષસો મારી પ્રભા છે, તેનો તમે નાશ કરવા યોગ્ય નથી. આપણે તપસ્વિ બ્રાહ્મણોએ ક્રોધ કરવો એ ધર્મ નથી, પણ શાંતિ રાખવી એ આપણો ધર્મ છે. માટે તમે શાંતે રાખો, ને શ્રેષ્ઠ થઈને આ બધર્મ માં કરો. કારણ તમારા પિતા શક્તિએ કદમાપપાદ રાજાને શાપ આપ્યો હતો, તેથી તે રાજાએ તેનું બક્ષણ કર્યું. તેમાં શક્તિનો અપરાધ હતો, કંઈ રાક્ષસોનો હતો નહી. કેમકે કોઈપણ રાક્ષસ શક્તિને બક્ષણ કરવાને સમર્થ ન હતો. હવે તે કદમાપપાદ રાજા તથા શક્યાદિ સર્વ વસિષ્ઠના પુત્રો સહિત હર્ષ પામે છે. તે તથા આ તમારા યજ્ઞમાં રાક્ષસોનો નાશ થાય છે, તે સર્વ વસિષ્ઠ જાણે છે અને આ યજ્ઞ કરીને તમે રાક્ષસોનો નાશ કરો છો, તે એ નાશના તમે માત્ર નિમિત્ત થાવ છો, કારણ કાળે કરી સર્વનો નાશ છે, માટે તમે યજ્ઞ બંધ કરો. ગંધર્વ કહે છે—એવું સાંભળી વસિષ્ઠનો મત લઈ પરાશરે તે યજ્ઞ બંધ કર્યો, ને તેનો અગ્નિ હિમાદ્રી પર્વતના ઉત્તર વનમાં ત્યાગ કર્યો. ત્યારથી તે અગ્નિ હજી પણ પર્વજીને દિવસે ત્યાંના રાક્ષસો, વૃક્ષો, તથા પાપાણોને બાળતો દેખાય છે.

स तत्राद्यापि दहंति दृष्टवानक्षम एव न

मक्षयन्प्रहयते बभ्रुः सदापर्वणि पर्वणि ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि चैत्रपर्वण्यध्यायानामेकादशोऽध्यायः ॥ १८१ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૮૨ મો. વસિષ્ઠનું આખ્યાન.

अर्जुन उवाच—राज्ञाकल्माषपादेन गुरौ ब्रह्मविदां वरे

कारणं किं पुरस्कृत्य भार्यायै सन्धियोजिता ॥

અર્જુન પૂછે છે—કલ્માષપાદ રાજાએ વેદ જાણનારા પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા પોતાના ગુરૂ વસિષ્ઠની પાસે પોતાની સ્ત્રીને શા કારણથી મોકલી ? અને તે શ્રેષ્ઠ ધર્મને જાણનારા મહાત્મા વસિષ્ઠે પણ ગમન કરવા યોગ્ય નહીં એવી પરસ્ત્રીનું ગમન કેમ કર્યું ? હે સખા ! વસિષ્ઠે પૂર્વે અધર્મ કર્યો એવો મને સંશય છે, તે તું ટાળવા યોગ્ય છે. ગંધર્વ કહે છે હે ધનંજય ! જે તમે મને પૂછો છો, તે હું કહું છું. વસિષ્ઠના પુત્ર મહાત્મા શક્તિએ એ કલ્માષપાદ રાજાને શાપ આપ્યો હતો, તે મેં તમને કહ્યો. હવે તે રાજા શાપ પામી ક્રોધ યુક્ત નેત્રવાળો થઈ પોતાના પૂરમાંથી સ્ત્રીએ સહિત મનુષ્ય વગરના તથા ધણા મૃજો વિગેરે જનાવરો જેમાં રહેતાં હતાં, એવા ઘાડા વનમાં જઈને ફરતો હતો. ઈર્ષ દિવસે તે રાજા ક્રુધાથી પીડાઈને તે વનમાં પોતાનું જલ્પણ શોધતો હતો, તેવામાં તેણે મૈથુનને અર્થે એકલા મળેલાં એક બ્રાહ્મણ તથા બ્રાહ્મણીને જોયાં. ત્યારે પુત્રની જેઓને પ્રાપ્તિ થઈ ન હતી એવાં તે એકે જણાં પણ રાક્ષસરૂપ રાજાને જોઈ ભય પામીને ત્યાંથી ભાગવા લાગ્યાં. એટલે તે એકાંથી રાક્ષસે બ્રાહ્મણને પકડી લીધો. તે જોઈ બ્રાહ્મણીએ તેને કહ્યું કે હે સુંદર વ્રતવાળા રાજા ! તમે કંઈ મારાં વચન સાંભળો—તમે સૂર્યવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા જન્મતમાં પ્રસિદ્ધ છો. તમે આગળ ધર્મમાં સાવધાન થઈ ગુરૂની સેવા કરવામાં તત્પર હતા પણ હમણાં તમને શાપ થયો છે તેથી આ પાપ કરો છો તે તમને યોગ્ય નથી. આ પ્રજા વગરની હું ઋતુકાળને વિષે પુત્ર સાથે પતિ પાસે આવી છું, માટે હે રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! તમે પ્રસન્ન થાઓ, ને મારા પતિને મૂલી આપો. એમ કહીને સ્ત્રીએ ધણો વિલાપ કર્યો. તો પણ તે રાક્ષસ રાજાએ નિર્જાનની પેઠે જેમ બાદ મૃગનું જલ્પણ કરે તેમ તેનું જલ્પણ કર્યું. ત્યારે ક્રોધથી તે બ્રાહ્મણીના નેત્રમાંથી પૃથ્વી ઉપર અશ્રુ પડ્યાં, તે અમિરૂપ થઈ તે સ્થાનકને બાળવા લાગ્યાં. પછી તેણે ક્રોધ યુક્ત થઈ કલ્માષપાદ રાજાને કહ્યું કે હે દુષ્ટ ! તેં નિર્જાનની પેઠે મારા દેખતાં મારા પતિનું જલ્પણ કર્યું. તેથી હું તમે શાપ આપું છું કે, તારી સ્ત્રીને તું ઋતુકાળ આપવા જઈશ ત્યારે મૃત્યુ પામીશ; ને જે વસિષ્ઠના પુત્રોમાં તે નાશ કર્યો છે તે વસિષ્ઠ તારી સ્ત્રીને વિષે પુત્ર ઉત્પન્ન કરશે; અને તે પુત્ર તારા વંશમાં વિસ્તાર કરનાર થશે. એવો શાપ આપીને અગિરાના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી તે બ્રાહ્મણીએ રાજાની સમક્ષ અગ્નિ તૈયાર કરીને તેમાં પ્રવેશ કર્યો. હે અર્જુન ! મહાત્મા વસિષ્ઠ ઋષિ પોતાના તપે કરીને તે સર્વ જાણતા હતા પછી કેટલેક દાડે તે રાજા રાક્ષસપણાના શાપથી મૂકાઈને કામથી મોહ પામ્યો. ત્યારે પોતાને શાપ થયો છે તે જૂલી જઈને પોતાની સ્ત્રીને ઋતુકાળ આપવા સાથે તૈયાર થયો. પણ તેથી સ્ત્રીએ જેને નષ્ટ કહી, ત્યારે પોતે તે સ્ત્રીનાં વચન સાંભળી પોતાને શાપ થયો છે, તે યાદ કરીને તપ પામ્યો. હે મનુષ્યોમાં

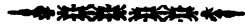
वैशंपायन कहे थे-पण्डी मनुष्योर्मा सिद्ध सरथा पश्चि पांडवो द्रौपदीने तत्त्वा भेदा
कृतवत्सया पाम्नाय देवाने जेवा साड त्याथी नीकल्या. तेजोने रस्त्याभा पश्या आडवो

મળ્યા, જેઓએ પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી આવ્યા ? યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો સાથે ફરનારા ! અમે પાંચે બાહ્યો માતા સહિત એકચક્રાપૂરામાંથી આવ્યા છીએ. બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે, પાંચાલ દેશમાં દ્રુપદ રાજાને ઘેર સ્વયંવર થવાનો છે, ત્યાં તમે અમારી સાથે ચાલો. અમે સર્વે મળીને યજ્ઞના કુંડના વેદીમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી, કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળી, જેવા લાયક સુંદર અંગવાળી અને જેના મુખમાંથી કમળના પુષ્પ સરખી સુગંધ નીકળે છે, એવી મહાત્મા દ્રુપદની પુત્રી, તથા અર્ધમાના કુંડમાંથી કવચ, તરવાર અને ધનુષ આણી સહિત ઉત્પન્ન થયેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્નની બેન દ્રૌપદીને અને તેના સ્વયંવરને જેવા સાફ જાણ્યો છીએ. ત્યાં ઘણી દક્ષિણાચાળા યજ્ઞ કરનાર, વેદમાં કુશળ, પવિત્ર, મહાત્મા, સ્થિર વ્રતવાળી, યુવાન, સુંદર સ્વરૂપવાળી, મહારથી અને અર્ધાવસ્થામાં કુશળ, એવા ઘણાક રાજાઓ તથા રાજકુમારો આવીને ઘણુંક દ્રવ્ય, ગાયો, અને લક્ષ્ય ભોજનના પદાર્થો આપશે. તે અમે લઈ સ્વયંવરનો ઉત્સવ જોઈને ત્યાંથી જઈશું. વળી ત્યાં નટો, વૈતાલકો, નર્તકો, સૂતો, માગધો અને અળવાન મસ્તો પણ ઘણાક દેશોથી આવશે માટે તમે અમારી સાથે આવી તે ઉત્સવને જોઈ. ત્યાંથી દ્રવ્યોદક પદાર્થો જે મળે તે લઈને જઈને પણ તમેને દેવતા સરખા સ્વરૂપવાળા જોઈને કદાચ દ્રૌપદી તમારામાંથી એકને વરે એમ લાગે છે. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે, હે બ્રાહ્મણો ! હીક. અમે તમારી સાથે દ્રૌપદીનો સ્વયંવર રૂપી ઉત્સવ જોના સાફ આવીએ છીએ.

પરમંભો ગમિષ્યમો દ્રુપુંચૈવ મહોત્સવં

મવદ્ભિઃ સઠિતાઃ સર્વે કન્યાયાસ્તં સ્વયંવરં ॥

इति श्रीमदाभारत आदिरवणि स्वयंवररवणि पांडवागमने गुर्जर-
भाषायां चतुर्शी।।वेकसतत्तमोऽध्यायः ॥ १८४ ॥

અધ્યાય ૧૮૫ મો. સ્વયંવરનું વર્ણન.

वैशंपायन उवाच—एवमुक्ताः प्रयातास्ते पांडवा जनमेजय

राक्षाक्षिणपंचालान् द्रुपदेनाभिरक्षितान् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! એ પ્રભાણે પાંડવો, દ્રુપદરાજાએ પાલન કરેલા દક્ષિણ પાંચાલદેશ પ્રત્યે જવા તૈયાર થયા. એટલામાં તેઓએ બ્રાહ્મણો મધ્યે મહાત્મા, શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા તથા નિષ્પાપ એવા વ્યાસમુનિને જોયા. તેઓનો સત્કાર કરી તેઓ પરસ્પર મળ્યા અને કેટલાક વતો કરીને ત્યાંથી સૌની સાથે ચાલ્યા. રસ્તામાં રમણીય વનો તથા તળાવો જોતા જોતા તેઓ પાંચાલદેશ પ્રત્યે આવ્યા. દ્રુપદનું પૂર તથા તેને રહેવાના ઘરનો કિલ્લો જોઈને તેમણે એક કુંભારના ઘરમાં નિવાસ કર્યો. પછી તેઓ બ્રાહ્મણની વૃત્તિનો આશ્રય કરીને શહેરમાંથી ભિક્ષા લવતા હતા, પણ તેમને કોઈ મનુષ્યો ઓળખતાં નહીં હવે દ્રુપદરાજાને દ્રૌપદી અણુનને આપવાની મરજી હતી, તેથી તેણે તેની ઘણી શોધ કરાવી, પણ જ્યારે તે ન મળ્યા, ત્યારે તેમની પ્રાપ્તિ થવા સાફ દોષથી ન વાળી શકાય એવું ધનુષ ખનાતી, તથા જેના છિદ્રમાં કંઈ નિશાન ફર્યા કરે એવું એક યંત્ર

આકાશમાં ધણે જીએ રખાવીને, મર્વ દેશોમાં સૌને ખપર આપી કે, મારા કરાવેલા ધનુ-
ખની પ્રત્યાગ્યા યાદી તેમાં ખાણે ભરીને, મેં રખાવેલા નિખાનને જે પાડશે, તેને મારી
દ્રૌપદી નામે કન્યાની પ્રાપ્તિ થશે એવી ખપર બંધે કાણે ફેલાવી. તે સાંભળીને સર્વ રા-
જ્યો, તથા દુર્યોધન જેમાં મુખ્ય છે એમ કર્ણ સહિત કૌરવો, મહાત્મા ઋષિઓ તથા
બ્રાહ્મણો સ્વયંવર જોવા સારૂ આવ્યા. તે બધાઓના દુપદરાજ્યે સત્કાર કર્યો. હવે શહે-
રની બહાર ઇશાન દિશામાં સ્વયંવર વાસ્તે જે મંડપ રચાવ્યો હતો તેને ફરતો કાટ તથા
ખાખ કરાવ્યા હતાં. તેનાં દારોમાં અનેક તરેહનાં તોરણો તથા તેની વચ્ચે વિચિત્ર પ્રકા-
રના ચંદરવા બાંધ્યા હતા. વળી તેમાં અગર ચંદનનો ધૂપ થતો હતો, ચંદનની સુમધવાળું
જળ છાંટયું હતું, તથા ઠંકણે ઠંકણે પુષ્પનાં તોરણો લટકાવ્યાં હતાં, જેથી તે ધણે શો-
ભતો હતો. વળી તેના ચારે બાજુએ સુવર્ણ તથા મણીની બાનોવાળી, કૈલાસ પર્વતના
શિખર સરખી, તથા આકાશને પહેલે એવી જાંચી અટારીઓ બધાવી હતી. તેમાં સુંદર
શ્યાઓ તથા આસનો રખાવ્યાં હતાં અને એક યોજનમાં વાસ આવે એવો અગર ચં-
દનનો ધૂપ થતો હતો, ત્યાં અનેક તરેહનાં દાનો અપાતાં હતાં. પછી સોળમે દિવસે ન્યારે
દ્રૌપદી રંબ મંડપમાં આવવાની હતી, ત્યારે ત્યાં આવેલા મદા પરાક્રમી, મોટા ભાગ્યવાળા,
દયાળુ, પોતાના દેશોની રક્ષા કરનાર, તથા પોતાના પરાક્રમથી સર્વ લોકને પ્રિય એવા
રાજ્યો મંડપમાં આવીને મંચે ઉપર બેઠા. ત્યાં બીજા દેશોમાંથી આવેલા મનુષ્યો
તથા દુપદના શહેરના લોકો પણ આવીને બેઠા. બ્રાહ્મણો સહિત પાંડવો પણ ત્યાં
આવ્યા, ને દુપદરાજની સપદ્ધિ જોઇને બેઠા. પછી દ્રૌપદી સ્નાન કરી, સુંદર વસ્ત્ર તથા
અલંકારો પહેરી તથા હાથમાં સુંદર સુવર્ણની માળા લખને અટારી ઉપરથી રંમસભામાં
ઉતરી. તેને મંત્રશાસ્ત્રમાં કુશળ એવા દુપદરાજના પુરોહિતે, વિધિથી કુશાદિ સહિત ગ્રહ-
શાંતિ કરી અગ્નિને તૃપ્ત કરીને સ્વસ્તિ વાચન કર્યું, ત્યારે ધૃષ્ટદ્યુમ્ને તે બ્રાહ્મણને દ્રવ્યાદિક
આપીને ભૂત કર્યા, અને વાજાંત્રો વાગના હતાં તેને બંધ કરવ્યાં. પછી દ્રૌપદીને લખને
સભામાં આવ્યો ને મેઘ સરખા શબ્દે કરંને કહેવા લાગ્યો કે, હે રાજ્યો ! મારાં વચન
સાંભળો. આ ધનુષમાં પાંચ ખાણે ભરીને, ધણે જીએ આ યંત્રમાં જે નિશાન છે, તેને
જે મોટા કુળવાળો, રૂપ તથા બળે કરી યુક્ત એવો પુરૂષ પાડશે, તેની આ મારી બેન
દ્રૌપદી સ્ત્રી થશે, એ હું સત્ય કહું છું. એ પ્રમાણે રાજ્યોને કહીને દુપદનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન
બેગા થએલા સર્વ રાજ્યોનાં નામ, ગોત્ર અને પરાક્રમ દ્રૌપદીને કહેવા લાગ્યો.

તાનેષમુરકા દુપદસ્યપુત્રઃ પદ્માદિદં તાંમગિનીમુવાચ

મામ્મા ચ ગોત્રેણ ચ કર્મણા ચ સંકર્ષિત્યન્ ભૂમિપતીન્ સમેતાન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि धृष्टद्युम्नवाक्ये गुर्जर-
भाषायां पंचाशत्पञ्चवિंशत्यधिकतमोऽध्यायः ॥ १८५ ॥

અધ્યાય ૧૮૬ મો. રાજ્યોની સભા.

ધૃષ્ટદ્યુમ્ન ઉવાચ—દુર્યોધનોર્ધુર્ધિવહો તુર્મુક્ષોર્ધુપ્રધર્ષણઃ

વિવિધશિર્ષિકર્ણા સહોદુઃશાસનસ્તથા ॥

બીજાના સ્નેહી હતા તેઓ પણ, કામના બાણે કરીને દ્રૌપદીમાંજ આસક્તિમાન થઇ પોતા-
પોતામાં દ્વેષ કરવા લાગ્યા. બળદેવજી તથા શ્રીકૃષ્ણ, અને યદુકુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા ઇષ્ટિ-
કુળ તથા અધિક કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા યાદવો, જેઓ શ્રીકૃષ્ણના મતથી પોત પોતાના
અધિકાર પ્રમાણે આસનો ઉપર બેઠા હતા, તેવામાં શ્રીકૃષ્ણે હાથીઓ સરખા પરાક્રમવાળા
તથા ભરમથી ઠંકાયેલા અમિની પેઠે ગુપ્ત થઇને બેઠેલા પાંચ પાંડવોને જોયા. ત્યારે પોતાના
મનમાં વિચાર કરીને આસ્તેથી બળદેવજીને કહ્યું કે ભુઓ ! આ યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન,
અર્જુન, નકુળ તથા સહદેવ છે ! ત્યારે તેઓને જોઇ ખુશી થઇને બળદેવજી શ્રીકૃષ્ણ સામે
જોવા લાગ્યા. પણ દાનિ કરીને હોઠ ઢાળનારા તથા એક બીજા ઉપર ક્રોધને લીધે લાલ
નેત્રવાળાં તે રાજાઓ અને તેઓના પુત્રો પૌત્રો, દ્રૌપદીમાંજ નેત્ર, મન અને અંતઃકરણ
હોવાથી તેનેજ જોતા હતા, તેથી પાંડવોને તેઓએ દીકા નહોં. પછી તે મહા બ્રાહ્મ
અને મોટા યશવાળા પાંડવો પણ દ્રૌપદીને જોઇ કામના બાણે કરીને પીડા પામ્યા. તે વખતે
રૂદ્ર સૂર્ય, વસુ, વાયુ, અશ્વિનીકુમારાદિ દેવતા તથા સાધ્ય દેવતાઓ, યમ તથા કુબેરને મુખ્ય
કરી વિમાનમાં બેસીને ત્યાં આવ્યા તેમજ દૈત્યો, ગરુડો, મોટા સર્પો, દેવગ્રધિયો, મુલકો,
ચારણો અપ્સરાઓ સહિત વિશ્વાવસુ, નારદ તથા પર્વતાદિ ગંધર્વો પણ વિમાને કરી ત્યાં
આવી અંતરીક્ષમાં ઉભા રહી સુગંધી પુષ્પોની ઘૃષ્ટ કરવા લાગ્યા. અને દુંદુભિ, વિષ્ણુ,
વેણુ તથા શંખાદિ વાજીત્રો વગાડવા લાગ્યા. ત્યાર પછી દ્રૌપદીનિમિત્ત પરાક્રમ કરવા સાડ
ક્રમે કરીને દુર્યોધન, શાલ્ય શલ, અશ્વત્થામા, કાય, સુનીથ, વક્રત, કલિંગ અને બંદેશના
રાજા પાંડવ તથા પૌંડક, યવન દેશના રાજા વિદેહ તથા બીજા કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા
મુકુટ, હાર અને બાલુખંધાદિ અલંકારથી શોભાયમાન, મહાબ્રાહ્મ, તથા પરાક્રમી રાજાઓ
અને તેઓના પુત્રપૌત્રો સર્વે ઉઠ્યા, પણ તે દૃઢ ધનુષને જોઇ, તેઓ મનથી પણ તેને
ઉપાડવાને સમર્થ થયા નહોં. તો પણ કેટલાક રાજાઓ ધનુષ્યને ઉપાડવા જતાં તેઓ
પરાક્રમ રહિત થઇને પૃથ્વી ઉપર પડ્યા, ને તેઓના મુકુટ તથા હારો પણ નીકળી પડ્યા.
તેથી તેઓ નિઃસ્વાસ મૂકવા લાગ્યા, ને તેઓમાં મોટો હાહાકાર શબ્દ થઇ રહ્યો. હવે એ
પ્રમાણે તે સૌ પીડા પામ્યા તે જોઇને, ધનુષ ધારણ કરનારાઓમાં એક કહ્યું જઇને તે
ધનુષ ઉપાડી લીધું, ને તેને સંજ્ઞ કરી તેમાં બાણો ચઢાવ્યાં. ત્યારે પાંડવોએ ધાર્યું કે આ
કર્ણુ નિશાનને પૃથ્વી ઉપર પાડશે. પણ તેજ સમયે દ્રૌપદીએ કર્ણને જોઇને મોટા શબ્દથી
કહ્યું કે આ સૂર્યપુત્ર કર્ણને હું વરીશ નહીં. તે સાંભળી કર્ણ સૂર્ય સામે જોઇને તે ધનુષ
મૂકી દીધું. એ પ્રમાણે સર્વે ક્ષત્રિયો નિષ્ફળ થયા ત્યારે મહા બળવાન જરાસંઘ, મદ્રદેશનો
રાજા શલ્ય તથા હમધોષ રાજાનો પુત્ર મોટી મતિવાળો શિશુપાળ, ક્રમે કરીને તે ધનુષને
ઉપાડવા ગયા, પણ તેમ કરતાં તેઓ ગોઠણ ભર પૃથ્વી ઉપર પડી ગયા. તેથી જરાસંઘ
તો પીડા પામી ભળળયુક્ત થઇને તેજ વખતે ત્યાંથી પોતાના દેશ પ્રત્યે ચાલી નીકળ્યો.
એમ થવાથી સર્વ મનુષ્યોનો સમાજ આશ્ચર્ય પામ્યો. તે સર્વ રાજાઓનો “ અમે લક્ષ્ય
પાડ્યું ” એવો નાદ ટળી ગયો. ત્યારે મહા વીર્યવાન કુંતિનો પુત્ર અર્જુન બાણ સહિત
તે ધનુષને સંજ્ઞ કરવા લાગ્યો.

તાલ્મસ્ત્ત્વં સંઘ્રાંતજને સમાજે નિશિત વાદેષુ જનાધિપેષુ

કુંતીસુતો િજ્ઞુરિવેષઃ સર્વં ધ્વસ્તત્સહારં પ્રવીરઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि गुर्जरभाषायां समाप्तीत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८७ ॥

અધ્યાય ૧૮૮ મો. અર્જુને કરેલો મત્સ્યવેધ.

वैशंपायन उवाच—उद्दक्रोशम्विप्रमुखा विधुन्वंतो जिनानि च

दृष्ट्वा संप्रस्थितं पार्थमिद્રकेतुसमप्रभं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી ઇન્દ્રની ધ્વજ સરખી કાંતિવાળા અર્જુનને. ધનુષની પાસે જતો જોઇને, કેટલાક બ્રાહ્મણો હર્ષથી મૃગચર્મ ઉડાડી મોટા શબ્દ કરવા લાગ્યા, ને કેટલાક પોતાના મનમાં દીલગીર થયા. તેમાં કેટલાક બુદ્ધિમાન બ્રાહ્મણો માંહેમાંહે કહેવા લાગ્યા કે, જગતમાં પ્રસિદ્ધ, બળવાન, અને ધનુર્વેદમાં કુશળ એવા શંભાદિ ક્ષત્રિયોથી પણ જ્યારે આ ધનુષ ઉપડ્યું નહીં, ત્યારે તેને અસ્ત્રવિદ્યા રહિત અને શક્તિ વગરનો આ બ્રાહ્મણ કેમ સજ્જ કરી શકશે ? અને જો આ ધનુષને ઉપાડી નિશાન નહીં પાડી શકે તો, આ સર્વ રાજાઓની સલામાં આપણું હારા થશે માટે આ ગર્વથી વા હર્ષથી અથવા ચિત્ત ઠેકાણે નહીં હોવાથી ધનુષ ઉપાડવા જાય છે, તેને વારીને કહો કે હે શ્રેષ્ઠ ! તું જ માં. ત્યારે તે બ્રાહ્મણોને બીજા કેટલાક બ્રાહ્મણોએ કહ્યું કે, આ રાજાઓના દેખતાં આપણે હાસ્યપણાને તથા આ લોકમાં દ્રેષપણાને પામશું નહીં. કારણ આ બ્રાહ્મણ યુવાન, હાથીની સુંદર સરખા હાથવાળો મોટી કાંધવાળો હિમાલય પર્વતના જેવો ધૈર્યવાન, સિંહ સરખી ગતિવાળો અને મદોન્મત્ત હાથી સરખો પરાક્રમી લાગે છે ! વળી આ કામમાં ઉત્સાહવાન જણાય છે તેથી એમાં સામર્થ્ય હશે ? કેમકે સામર્થ્ય વગર એ જાય નહીં. તેમ ત્રણ લોકને વિષે હરેક કંઈ કામ હોય તે બ્રાહ્મણોથી ન થાય એમ નથી. કારણ કેવળ જળપાન કરનારા, વા વાયુ ભક્ષણ કરનારા, અથવા ફળો ખાનારા દંડ વ્રતળા બ્રાહ્મણો દુર્બળ હોય, તોપણ પોતાના તેજ કરીને બળવાન હોય છે, માટે બ્રાહ્મણને સારું વા નરસું, મોટું અથવા નાનું જે કંઈ કર્મ પ્રાપ્ત થાય, તેને જોઇ તેનું અપમાન કરવું નહીં. કારણ જમદગ્નિના પુત્ર પરશુરામ યુદ્ધમાં સર્વ ક્ષત્રિયોને જીત્યા, તથા અગસ્ત્ય ઋષિ બ્રહ્મતેજ કરીને અગાધ એવા સમુદ્રને પી ગયા ! માટે આપણે સૌએ એને કહેવું કે આ ધનુષને તમે ઉપાડીને નિશાન બેઠો. એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણો માંહેમાંહે અનેક પ્રકારે બોલતા હતા, તેટલામાં અર્જુન તે ધનુષની પાસે આવીને પર્વતની પેઠે ઉભો; પછી તેણે તે ધનુષને પ્રદક્ષિણા કરીને, વરદાન આપનારા સમયે એવા મહાદેવજીને નમસ્કાર કર્યો, ને મનમાં શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન કરીને ધનુષને ગ્રહણ કર્યું. અને જે ધનુષને, ધનુર્વેદમાં કુશળ તથા મનુષ્યોમાં સિંહ સરખા રૂકમ, સુનીય, વક્રત્ર દુર્યોધન, શૈલ્ય અને શાલ્વ ઇત્યાદિ સર્વ રાજાઓ વત્તે કરીને પણ ના પાડી શક્યા નહીં, તેને મહા પ્રભાવવાળા અર્જુને ઉપાડ્યું, ને તેમાં પાંચ બ્રાણો ભરીને નિશાનને બેઠું કે તરત તે નિશાન, યંત્રના છિદ્રમાંથી પૃથ્વી ઉપર પડ્યું. તે જોઇ અંતરિક્ષમાં તથા તે સમાજમાં મોટા શબ્દ થયો, ને શત્રુને નાશ કરનાર અર્જુનના મસ્તક ઉપર દેવતાઓએ મુગંધી પુષ્પોનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો. હજારો બ્રાહ્મણો પોતાનો જય થયો તે બતાવવા સાડા હાથમાં અંગવસ્ત્રો ધરીને ધ્વજની પેઠે ઉડાડવા લાગ્યા. અને જેઓથી તે ધનુષ ઉપડ્યું નહીં, તે

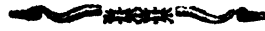
મર્વ ક્ષત્રિયો ખેડખી હાલાકાર કરવા લાગ્યા. તે સમયે આકાશમાંથી ચોતરફથી પુષ્પની વૃષ્ટિ થવા લાગી, અને વાણજીવી પુરૂષો વાજાંત્ર વગાડવા લાગ્યા. તથા સુંદર સ્વરવાળા સતો અને માગધી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા તેજ વખતે યત્રુઓને નાશ કરનાર દુપદ રાજા અર્જુનને જોઇ પ્રસન્ન થયા, તે “ જો રાજાઓને દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થઇ નથી તેઓ અર્જુન સાથે યુદ્ધ કરશે તો ! ” એવું વિચારી સૈન્ય સહિત તૈયાર થઇ, અર્જુનની સહાયતા કરવા સાર તેની પાસે આવ્યા, પછી ત્યાં મોટો કોલાહલ થવા લાગ્યો, ત્યારે ધર્મિષ્ઠ પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ યુધિષ્ઠિર રાજા, નકુલ તથા સહદેવને સાથે લઇને ત્યાંથી પોતાના રહેવાના સ્થાનક પ્રત્યે ગયા. હવે દ્રૌપદી, નિશાન વિંધાયું તે જોઇ સ્વેત વસ્ત્ર તથા પુષ્પની માળા લઇ મર્વિષ થઇને, કુંતીના પુત્ર અર્જુન પાસે આવી. પછી એ પ્રમાણે રંગ સભામાં જ્ય મેળવી તે બાલશોથી સૂતકાર પામીને અર્જુન દ્રૌપદી અને સાથે લઇ રંગ સભામાંથી જવા લાગ્યો.

સ તામુપાદાય ચિજિત્યરંગે દ્વિજાતિમિસ્તૈરભિપૂજ્યમાનઃ

રંગાશ્વિરક્રામદ્વિચિત્યકર્મા પત્ન્યાતયા સાગ્યનુગમ્યમાનઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि लक्ष्यछंदे गुर्जरभाषाया

महाभीत्यधिकस्ततमोऽध्यायः ॥ १८८ ॥

અધ્યાય ૧૮૮ મો. રાજાઓનું ઉરકેરાણું.

वैशंपायन उवाच—तस्मैदित्सति कन्यां तु ब्राह्मणाय तदानृपे

कोपआसीन्महीपानां आलोकयान्योन्यमंतिकात् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી દુપદરાજા તે બાલજી જે અર્જુન હતો તેને કન્યા દેવા લાગ્યો, તેથી રાજાઓ ક્રોધ પામી એક બીજાની સામે જોઇને કહેવા લાગ્યા કે, આ દુપદ રાજા અહીં મળેલા અપ્પણ સર્વને તૃણ સરખા ગણી, આપણું ઉલ્લંઘન કરીને ઓઝોમાં શ્રેષ્ઠ દ્રૌપદી બાલજીને આપવાની ઇચ્છા કરે છે; માટે એ સન્માન પામવા તથા ગુણે કરીને મોટાઇ પામવા યોગ્ય નથી. એ સર્વ રાજાઓનો દ્વેષિ તથા દુષ્ટ આચરણવાળો છે, માટે તેનો પુત્ર સહિત નાશ કરીએ. કારણ જેમ કોઇ પુરૂષ વ્રજ વાવી, તેને ફળ થવાનો સમય આવે, ત્યારે તેને ઉખેડી નાંખે, તેમ આ દુપદરાજા આપણુ સર્વને બોલાવી આપણો સત્કાર કરી આપણને ઉત્તમ ભોજન કરાવીને, હવે આપણને જાણુતોય નથી ! અરે ! દેવતાઓના મેળાવડા સરખો આ રાજાઓનો મેળાવડો થયો, તેમાંથી શું તેણે કોઇ રાજાને પણ પોતાના સરખો દીડો નહીં ? વળી સ્વયંવર ક્ષત્રિયોનો છે. તેમાંથી કન્યાને વરવાને બાલજીને અધિકાર નથી. માટે જો આ કન્યા આપણામાંથી કોઇની પણ ઇચ્છા નહીં કરતી હોય, તો એને અગ્નિમાં નાખી આપણે આપણા દેશ પ્રત્યે જઇએ; અને જો આ બાલજી પોતાના ચપળપણથી અથવા લોભથી આપણું અગ્નિય કર્યું હશે, તો તેને ત્રારાશે નહીં. કારણ આપણું રાજ્ય, પદાર્થો, પુત્રપૌત્ર તથા જે કંઈ દ્રવ્ય છે, તે સૌ બાલજીને અર્થે છે. એમ કહી ગદા સરખી જીમ્મોવાળા સર્વ રાજાઓ, દુપદને મારવાની ઇચ્છાથી હથિયારો લઇને તેની પાસે આવવા લાગ્યા. તે જોઇ દુપદ બાલજીને શરણે ગયો. ત્યારે મહા પરાક્રમી પાંડુરાજાના પુત્રો બીમસેન તથા અર્જુન, ક્ષત્રિયોને વેત્રથી આવતા જોઇ તેમની

સામે ગયા, એટલે સર્વ રાજાઓ પણ તે ખેડેની ઉપર આવ્યા. ત્યારે મહા પરાક્રમી અને વજ્ર સરખા શરીરવાળા ભીમસેને, હાથીની પેઠે પૃથ્વી ઉપરથી એક વૃક્ષને ઉખેડી તેનાં પાંદડાં પાડી નાંખીને, જેમ યમરાજ દંડ મહત્ત્વ કરે તેમ તે વૃક્ષ હાથમાં મહત્ત્વ કર્યું. તે જોઇ ત્યાં ઇન્દ્ર સરખા પરાક્રમી અર્જુન પણ વિસ્મય પામી બચ ત્યાગ કરીને હાથમાં સ્વયંવરનું ધનુષ લઇને ઉભા. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે, ભીમસેન સહિત, સર્વ મનુષ્યો કરતાં ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા અર્જુનનું એ પરાક્રમ જોઇને, હળરૂપી હથિયારને ધારણ કરનારા બળદેવજીને કહ્યું કે, હે સંકર્ષણ ! જે ત્રિંહ સરખી ગતિ કરે છે અને તાલના વૃક્ષ જેવડા મોટા ધનુષને ખેંચે છે, તે અર્જુન છે એમાં કંઈ વિચારવા જેવું નથી. અને જે વૃક્ષ ઉપાડી રાજાઓનાં નાશ કરવા તૈયાર થયો છે, તે ભીમસેન છે. કારણ તે જેવું પરાક્રમ અહીં કરવા ઇચ્છે છે, તેવું પરાક્રમ યુદ્ધને વિષે કરવાને પૃથ્વીમાં ભીમસેન વગર ખીજો કોઈ સમર્થ નથી. વળી હે અચ્યુત ! જે અહીંથી પ્રથમ ચાલી નીકળ્યા, તે કમળપત્ર સરખાં નેત્રવાળા, સિંહ સરખી ગતિવાળા અને નત્રતાયુક્ત એવા યુધિષ્ઠિર હતા, અને તેની સાથે જે બે કુમારો ગયા, તે નકુલ તથા સહદેવ હતા, એમ મને તર્કથી લાગે છે. કારણ મેં લાક્ષાગૃહના દાહથી પાંડવો તથા કુંતી મૂકાયાં છે, એવું સાંભળ્યું હતું. ત્યારે જળ વિનાના મેઘ સરખી ઇંતિવાળા તથા હળરૂપી જેને આયુષ છે એવા પ્રખ્યાત બળદેવજીએ કહ્યું કે, પાંડવો સહિત આપણા પિતાની બેન કુંતી મૂકાયાં તે સાંભળી હું ઘણો ખુશી થાઉં છું.

તમવ્રવીન્નિર્જલતોયદામો હૃદ્યાયુધોઽનંતરજં પ્રતીતઃ

પ્રીતોઽસ્મિ દૃષ્ટ્વાહિ પિતૃશ્ચસારં પૃથાં વિમુક્તાંસહકૌરવાદ્યૈઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि कृष्णवाक्ये गुर्जरभा-
षायामूननवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १८९ ॥

૩૩૩ ૩૩૩ ૬૬૬ ૬૬૬

અધ્યાય ૧૮૦ મો. રાજાઓ સાથે ભીમ અર્જુનનું યુદ્ધ.

वैशंपायन उवाच—अजिनानि विधुम्बतः करकांश्च द्विजर्षभाः

ऊचुस्तेभिर्नकर्तव्या वयं योत्स्यामहे परान् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો મૃગયર્મ તથા વૃક્ષોની ડાંખળીયો ઉડાડતા ઉડાડતા અર્જુનને કહેવા લાગ્યા કે, તારે બચ પામવું નહીં, અમે એ શત્રુઓ સાથે યુદ્ધ કરશું. તે સાંભળી અર્જુને હસીને કહ્યું કે, તમે મારી પછવાડે ઉભા રહીને જુઓ. હું તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી સેંકડો થોદાઓને પ્રહાર કરીશ, ને જેમ કોવી અને ઝેરી સર્પોને મંત્રાઓ કરી વારવામાં આવે છે, તેમ હું એ સર્વ ક્ષત્રિયોને વારીશ. આણી તરફ યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છાવાળા સર્વ રાજાઓ પણ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે, બ્રાહ્મણો યુદ્ધ કરવા આવે તો તેઓનો પણ નાશ કરવો. એમ કહીને તેઓએ સર્વ બ્રાહ્મણોની સામે હુમલો કર્યો, તેમાં મોટા તેજવાળો કૃષ્ણ અર્જુનની સામે, શલ્યરાજ ભીમસેનની સામે, ને દુર્યોધનાદિ સર્વ રાજાઓ સર્વ બ્રાહ્મણોની સામે યુદ્ધ કરવા લાગ્યા. પણ રાજાઓ કંઈ પણ ભારે યતન કર્યા વગર હલકા હાથથી તેઓની સાથે યુદ્ધ કરતા. હવે કહ્યું આવતાંજ અર્જુનને બાણો માર્યા ત્યારે અર્જુને પણ તે મોટા ધનુષને ખેંચીને તેના ઉપર બાણો નાંખ્યા.

જેથી કહ્યું થયો મોદ પામ્યો તે યત્નથી અર્જુનની સામે દોડ્યો. પછી યુદ્ધ કરવાના આતુર્મ્યપણાથી જોઓના જય અથવા પરાજયની ખબર પડે નહીં, એવા જીતનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ તે બેઉ જણા એક બીજાને જીતવાની ઇચ્છાથી યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, તેઓ પરસ્પર કહેતા કે, તેં મને પ્રહાર કર્યા તે નિવૃત્ત કરીને, તેવોજ પ્રહાર પાછો મેં તને કર્યો, માટે મારી ભુજાઓનું બળ જો. ” એવાં શરનાં વચનો કહેતા હતા. પછી અર્જુનની ભુજાઓનું બળ જોઇને ક્રોધ પામેલા કણે, તેની સામે યુદ્ધ કરતાં તેના બાણોનો નાશ કરીને મોટા શબ્દ કર્યો, જે સાંભળી તેને સર્વ સૈન્ય વખાણવા લાગ્યું. તે વખતે કરણે અર્જુનને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણોમાં મુખ્ય, યુદ્ધમાં તારી ભુજાઓનું બળ તથા તને ખેદ રહિત અને શસ્ત્ર અસ્ત્રે કરીને વિજયરૂપ જોઇને હું બણેજ સંતોષ પામું છું. માટે શું તું સાક્ષાત્ ધનુર્વેદ, વા પરશુરામ, વા ઇન્દ્ર અથવા સાક્ષાત્ વિષ્ણુ છે ? હું એમ માનું છું કે, પોતાની ભુજાનાં બળવાળોજ આશ્રય કરનાર એવો તું બ્રાહ્મણનું સ્વરૂપ લઇ ગુપ્ત થઇને મારી સાથે યુદ્ધ કરે છે. કારણ યુદ્ધમાં જ્યારે હું ક્રોધ યુક્ત થાઉં છું, ત્યારે મારી સાથે ઇન્દ્ર અથવા અર્જુન, એ બે વગર બીજા કોઇ યુદ્ધ કરવા સમર્થ થતો નથી. માટે તું કોણ છે ? અર્જુનને કહ્યું કે હે કર્ણ ! હું ધનુર્વેદ તથા પ્રતાપી પરશુરામ નથી, પણ સર્વ શસ્ત્ર ધારણ કરનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, અને ગુરૂની આજ્ઞાથી બ્રહ્માસ્ત્ર તથા ઇન્દ્રાસ્ત્રનો જાણનાર બ્રાહ્મણ છું, ને આ યુદ્ધમાં તને જીતવા સારૂ તારી સામે આવ્યો છું. માટે હે શરવીર ! તું સ્થિર થઇને મારી સામે ઉભો રહે. વૈશંપાયન કહે છે-એવું સાંભળી બ્રાહ્મણોમાં બ્રહ્મતેજ હોય છે તેથી જીતાય નહીં, એમ માની કણે યુદ્ધ કરવું મૂડી દીધું. હવે વિદ્યા અને બળ કરીને યુક્ત એવા શત્રુ તથા ભીમસેન, તે રંગસભામાં એક બીજાને બોલાવતા મદોન્મત્ત હાથીઓની પેઠે યુદ્ધ કરતા હતા. તેમાં મૂડી તથા ગોઠણોએ કરી એક બીજાને મારતા, તેના જેમ મોટા પથ્થરો પડે ને અવાજ થાય તેવા મોટા અવાજ થતા હતા. વળી તેઓ એક બીજાને પેલાની મજાક ખેંચતા. તથા દૂર ફેંકી દેતા હતા. હેવટ ભીમસેને શત્રુને ઉપાડીને ધણે છેટે ફેંકી દીધો, તે જોઇને સર્વ બ્રાહ્મણો હસ્યા. પછી પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ ભીમસેને તે બળવાન શત્રુને પ્રહાર કર્યો નહીં. હવે એ પ્રમાણે ભીમસેને શત્રુને ફેંકી દીધો તથા કણે યુદ્ધમાં શંકાયુક્ત થયો ત્યારે સર્વ રાજાઓ ભીમસેનને વીટીં ઉભા, ને માહોમાંહે કહેવા લાગ્યા કે, બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ આ બે બ્રાહ્મણો ધણા યોગ્ય છે, ને એ બેઉ ક્યાં જનમ્યા છે, અને તેઓનો નિવાસ ક્યાં છે ? તે આપણે જાણવું જોઇએ. કારણ કર્ણની સાથે યુદ્ધ કરવા પરશુરામ, દ્રોણાચાર્ય તથા અર્જુન વગર, દુર્યોધન સાથે યુદ્ધ કરવા કૃષ્ણ તથા કૃપાચાર્ય વગર અને શલ્યની સાથે યુદ્ધ કરવાને બળદેવજી તથા ભીમસેન વગર કોણ સમર્થ છે ? હવે આ બ્રાહ્મણોને જીતવાને બીજા કોઇ સમર્થ નથી, વાસ્તે તેમની સાથે યુદ્ધ કરવાનું મૂડી લો. વળી બ્રાહ્મણ અપરાધી હોય તોપણ તેનું રક્ષણ કરવું એવી નીતિ છે, પણ નહીં ! યુદ્ધ કરવા સારૂ આવેલા બ્રાહ્મણોની સાથે હર્ષથી યુદ્ધ કરવું. એમ કહીને ભીમસેન સાથે સર્વ રાજાઓ યુદ્ધ કરવા લાગ્યા, પણ ભીમસેને તેઓને હરાવી મૂક્યા. એવું તેનું પરાક્રમ જોઇ, “ આ કુંતીના પુત્ર ભીમસેન તથા અર્જુન છે, ” એવી શંકા કરીને બ્રાહ્મણે, “ આને ધર્મથી દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થઇ છે, ” એમ સર્વ રાજાઓને કહી તેઓને ભીમસેન સાથે યુદ્ધ કરતાં વાર્યા. પછી તે રાજાઓ વિસ્મય પામીને રંગસભામાંથી

પોતપોતાના ઉતારા પ્રત્યે ગયા, ને બીજી પણ જે દેશની પ્રજા આવી હતી તે પણ “ આ રંગસભામાં બ્રાહ્મણોનું ઉત્કૃષ્ટપણુ થયું, ને દ્રૌપદી બ્રાહ્મણને વરી ” એમ કહેતી કહેતી ત્યાંથી ચાલતી થઈ. પછી મૃગચર્મરૂપી વસ્ત્રો ધારણ કરનારા બીમસેન તથા અર્જુન પણ દ્રૌપદી સહિત ત્યાંથી ચાલતા થયા. તે સમયે તેઓ પૌષ્ટિમાને દિવસે મેઘથી ઢંકાયલા ચંદ્ર તથા સૂર્યની પેઠે શોભતા હતા. હવે તેઓની મા કુંતી, પોતાના પુત્રો હમેશાં ભિક્ષા લઈને આવતા તે સમય વહી ગયો. તો પણ ન આવ્યા ત્યારે “ શું તેઓનો માયાવી અથવા મહા ભયંકર રાક્ષસોએ નાશ કર્યો હશે ! ” એમ વિચારી ચિંતા કરતી હતી, ને નકુલ તથા સહદેવ સહિત યુધિષ્ઠિર પણ ‘ ધૃતરાષ્ટ્રના પુત્રોએ તેઓનો નાશ તો નહીં કર્યો હોય ! ” એમ વિચારી રનેહથી તેમનું ચિંતન કરતા હતા, તેવામાં આઘાશમાં વાદળાં ચડ્યાં, તેથી રાત્રી સરખું અંધારું થયું, ને મોટા વાદળથી ચિંતાયત્તા સૂર્યની પેઠે તે બ્રાહ્મણોથી ચિંતાયત્તા અર્જુને કુંભારના ધરમાં પ્રવેશ કર્યો.

મહત્યથા પરાહ્ણેતુ ઘનૈઃ સૂર્યં દિવાવૃતઃ

બ્રાહ્મણૈઃ પ્રાવિશત્તત્ર જિણુર્ભાગવદેશ્મતત્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि पांडवप्रत्यागमने
गुर्जरभाषायां नवत्यधिकशततत्तमोऽध्यायः ॥ १९० ॥

***

અધ્યાય ૧૯૧ મો. પાંચે ભાઈઓની ભિક્ષા-ભાર્યા.

वैशंपायन उवाच--गत्वा तु तां भागवकर्मशालां पार्थो पृथां प्राप्य महानुभावो
तां याज्ञसेनीं परमप्रतीतौ भिक्षेत्यथावेदयतां नरादृयी ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે મોટા મહિમાવાળા, રંગ સભામાં અત્યંત પ્રસિદ્ધ થયેલા અને મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ બીમસેન તથા અર્જુન, તે કુંભારના ધરમાં જઈ કુંતી પાસે આવીને બોલ્યા કે, અમે ભિક્ષા લાવ્યા છીએ. એમ કહી તેમણે દ્રૌપદીને તેની પાસે નિવેદન કરી. ત્યારે કુંતીએ કહ્યું કે તમે સૌ ભોજન કરો. પછી દ્રૌપદીને જોઈ તે બોલી કે અરે ! મેં આ કષ્ટરૂપ ભાષણ કર્યું ! એમ કહી તેણે દ્રૌપદીનો હાથ ઝાલી યુધિષ્ઠિરની પાસે આવીને કહ્યું કે હે કુરુ કુળમાં શ્રેષ્ઠ ! આ દ્રુપદ રાજાની કન્યાને તારા નાના ભાઈઓ બીમસેન તથા અર્જુન મારી પાસે લાવીને બોલ્યા કે “ અમે ભિક્ષા લાવ્યા છીએ. ” ત્યારે મેં ગાદધતાથી તેમને કહ્યું કે, તમે સૌ ભોજન કરો. એમ કહ્યું માટે જેમ મારાં વચન ખોટાં ન થાય, ને આ દ્રૌપદીને અધર્મ તથા ભ્રમ પણ ન થાય, તેમ તું કહે. વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિરે, જે ધડીવાર પોતાના મનમાં વિચાર કરી પોતાની મા કુંતીની આત્માસના કરીને, અર્જુનને કહ્યું કે હે અર્જુન ! તેં આ દ્રૌપદીને જીતી છે, ને એ તારાથીજ શોભશે, માટે અમિને પ્રત્યક્ષિત કરીને તું વિધિથી એનું પાણિગ્રહણ કર. અર્જુન બોલ્યો કે હે નરેન્દ્ર ! તમે જે મને કહો છો તે કંઈ ધર્મ નથી, ને એમ કહી મને અધર્મભાગી કરો માં. કારણ પ્રથમ વિવાહ કરવા તમે યોગ્ય છો. તમારા પછી બીમસેન, તે પછી હું, ને મારા પછી નકુલ ને તે પછી સહદેવ, એવો ધર્મ છે. વળી અમે સર્વે તથા આ કન્યા તમારી આજ્ઞા માનવા યોગ્ય છીએ, માટે તમે જેમ ધર્મ તથા જગતમાં વશ થાય અને દ્રુપદ રાજા

વૈશંપાયન કહે છે—હવે દુષ્ટ રાજનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, બીમસેન તથા અર્જુન
ત્યારે કુંભારનાં ઘર પ્રત્યે જતા હતા, ત્યારે તેમની પછવડે ગયો, ને પોતાની સાથેના
પુરોહિતે તે ઘરની બાહર ચોતરફ હલા રાખી, પાંડવો ન જાણે તેમ ત્યાં તેઓની નજીક
હાજીને હોયો રહ્યો હતો. પછી અત્યંત પરાક્રમી બીમસેન, અર્જુન, નકુલ તથા સહદેવે સા-

મંકાળના ભોજન સારૂ ભિક્ષા માગી લાવીને યુધિષ્ઠિરને અર્પણ કરી ત્યારે કુંતીએ દ્રૌપદીને કહ્યું કે હે કલ્યાણિ ! આ અન્નમાંથી તારો ભાગ લઇ, બાકી રહે તેમાંથી થોડુંક બ્રાહ્મણો તથા ચારે બાળુ ઉભેલા અન્નની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને આપ; ને જે અવશેષ રહે તેમાંથી અર્ધો ભાગ બીમસેનને, ને બાકી અર્ધામાંથી પાંચ સરખા ભાગ કરી આ મારા બાળ ચારે પુત્રો તથા મને આપ. તે સાંભળી પોતાના કલ્યાણની ઇચ્છાવાળી દ્રૌપદીએ હર્ષ પામીને કુંતીના કહેવા પ્રમાણે ભાગો કરી સૌને વેહેંચી આપ્યા, ત્યારે તેઓએ ભોજન કર્યું. પછી સુવાનો વખત થયો ત્યારે માદ્રીના પુત્ર સહદેવે પૃથ્વી ઉપર દર્ભની શરૂઆત કરી. તેના ઉપર તેઓ સૌ મૃગચર્મો પાથરી દક્ષિણ દિશા તરફ મસ્તક રાખીને સુતા, ને તેમના મસ્તકની તરફ કુંતિ, તથા પગની તરફ દ્રૌપદી સુતી તેમ કરવામાં દ્રૌપદીએ પોતાના મનમાં કંઈ દુઃખ માનીને તેમનું અપમાન કર્યું નહીં. પછી તે પાંડવો, સેનાના નાથકોને યોગ્ય એવા અસ્ત્ર, રથ, હાથી, તરવાર ગદા તથા પરશુ સંખ્યા અનેક વાતો કરવા લાગ્યા. તે બધું સાંભળી અને લાંબેઠેલી દ્રૌપદીને પણ જોઇ, ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તે સર્વ હકીકત દુપદને કહેવા સારૂ ત્યાંથી ગયો. તેને જોઇ પાંડવોને નહીં બાળુનાર દુપદે પૂછ્યું કે હે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, ! દ્રૌપદી ક્યાં ગઇ ને તેને કાણુ લઇ ગયો ? શું તે વૈશ્ય અથવા શૂદ્રને તો પ્રાપ્ત નથી થઇ ? વા કાંઈ શૂદ્રે તેને ગ્રહણ કરીને મારા મસ્તક ઉપર પગ મૂક્યા સરખું તો નથી કર્યું ? અથવા શું જેણે દ્રૌપદીને ગ્રહણ કરી તે પુરૂષ ક્ષત્રિય વા ઉત્તમ વર્ણવાળો બ્રાહ્મણ છે ? અથવા દ્રૌપદીને ગ્રહણ કરીને શું કાંઈ વિલોમજાતીયે મારા મસ્તક ઉપર પગ મૂક્યા સરખું કર્યું છે ? શું તે દ્રૌપદી, મનુષ્યોમાં, શ્રેષ્ઠ એવા અર્જુનને તો પ્રાપ્ત નથી થઇ ? પણ તેમ હોય ને તેની મને ખબર પડે તો હું તાપ પામું નહીં. માટે મારી પુત્રીને કાણુ ગ્રહણ કરી તે તું મને કહે. પણ વિચિત્રવીર્યના પુત્ર પાંડુરાજના પુત્રો પાંડવો જીવે છે, માટે શું તેઓમાંના નાના અર્જુનને ધનુષ ગ્રહણ કરીને નિશાન પાડ્યું હશે ?

વિચિત્રવીર્યસ્ય સુતસ્ય કશ્ચિત્ કુરુપ્રવવીરસ્યાપ્રિયાંતિ પુત્રાઃ
કશ્ચિત્ પાર્થેન યવીયસાઽન્ન ધનુર્ઘટીતં નિહતં ચ લક્ષ્યં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वयंवरपर्वणि धृष्टद्युम्नप्रत्यागमने
गुर्जरभाषायां द्वीनवत्यधिकशतमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥

વૈવાહિકપર્વ.

અધ્યાય ૧૯૩ મો. દુપદે કરેલી વિવાહની તૈયારી.

वैशंपायन उवाच—ततस्तथांक्तः परिदृष्टरूपः पित्रेशशंसाथ स राजपुत्रः

धृष्टद्युम्नः सोमकानांप्रबर्हो वृत्तं यथायेन हृता च कृष्णा ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એનું સાંભળી હર્ષ પામીને સોમક વંશમાં શ્રેષ્ઠ તે દુપદ રાજાનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, જેણે દ્રૌપદીનું ગ્રહણ કર્યું તે વિષે, તથા ત્યાંનું સર્વ વૃત્તાંત પોતાના પિતા દુપદને કહેવા લાગ્યો કે હે પિતા ! યુવાન, મોટા લાલ નેત્રવાળો, મૃગચર્મધારણ કરનાર અને ઇંદ્ર સરખા સ્વરૂપવાળો જે પુરૂષે ધનુષની પ્રત્યંચા ચડાવીને નિશાનને પૃથ્વી ઉપર

પાડ્યું, તેને સૌ આહ્વાણોએ સન્માન આપ્યું. પછી અર્જુન દ્રૌપદીને લઇને, જેમ દેવતાઓ તથા ઋષિઓ સહિત ઇન્દ્ર જય, તેમ આહ્વાણો સહિત જવા લાગ્યો, હર્ષ યુક્ત દ્રૌપદી પણ જેમ હાથીની પછવાડે હાથણી જય, તેમ તેનું મુગધમ્ મુગધ કરીને જવા લાગી. ત્યારે સર્વ રાજાઓ ક્રોધ પામ્યા, તે જોઇ તેની સાથે જે એક બીજો પુરૂષ હતો, તે એક જ્ઞાને ઉપાડી તેઓને કાળની પેઠે નાશ કરવા લાગ્યો. પછી ચંદ્ર તથા સૂર્ય સરખા તેજવાળા તે ગ્રેહ જણ્યા, સર્વ રાજાઓને છતી દ્રૌપદીને લઇને, આ શહેરની બાહાર એક મુંબારના ધરમાં ગયા. ત્યાં તેઓ સરખા સ્વરૂપવાળા બીજા ત્રણ પુરૂષો સહિત અમિની શિખા સરખી શોભાપમાન તેઓની મા બેઠી હતી તેને નમીને પગે લાગ્યા, દ્રૌપદી પણ તેમના કંઠેચાથી તેને પગે લાગી. પછી તે સર્વે પોતાની માને દ્રૌપદી સોંપીને લિક્ષાને અર્થે ગયા, ને બ્યારે. લિક્ષા લઈ આવ્યા ત્યારે તેમાંથી થોડુંક દ્રૌપદીએ આહ્વાણોને આપ્યું, પછી તેઓની વૃદ્ધ માને તથા તે પાંચ પુરૂષોને પીરસીને પોતે બોજન કર્યું. પછી તે પુરૂષો પૃથ્વી ઉપર દર્બની જ્ય્યા કરીને સુતા, તેમનાં મસ્તકની ફાર તેમની મા, તથા તેમના પગની ફાર દ્રૌપદી સુતી. તે સમયે તેઓએ જે યુદ્ધનાં સાહિત્યો સંબંધી અનેક તરેહની વાતો કરી, તે વૈશ્ય, થદ્ર, અથવા આહ્વાણોની ન હોય માટે તે પુરૂષો નિશ્ચય ક્ષત્રિયો છે, ને આપણી જે આજ્ઞા હતી તે સફળ થઇ છે. કારણ પાંડવો લાક્ષાગૃહના દાહથી મુકાયા એમ આપણે સાંભળેલું છે. વળી તે પુરૂષે ધનુષને ઉપાડી સભજ કરીને લક્ષ્ય પાડ્યું તેથી જે પાંડવો ગુપ્ત થઇને પૃથ્વી ઉપર ફરે છે, તેમનાં જ તે હશે એમ મને લાગે છે. એવું સાંભળી હર્ષ પામીને દુપદરાજાએ પોતાના પુરોહિતને કહ્યું કે, તમે જઇને તેઓને પૂછો કે “ શું તમે મહાત્મા પાંડુના પુત્રો છો ? ” ત્યારે પુરોહિત તેમની પાસે જઇને દુપદના કહેવા પ્રમાણે તેમને કહેવા લાગ્યો કે, લક્ષ્યને પાડનાર આ પુરૂષને જોઇ હર્ષ પામીને, પંચાલ દેશનો રાજા દુપદ તમોને ઝાળખવાની ઇચ્છા કરે છે, માટે તમારી જાતિ તથા કુળની વાર્તા મને કહો. મારા હૃદયને તથા સેવકો સહિત દુપદને હર્ષ પમાડો. દુપદ રાજાને પાંડુ રાજા પોતાના પ્રિય સખા હતા, તેથી તેના પુત્ર અર્જુનને પોતાની કન્યા આપવાનો વિચાર હતો. માટે તે કન્યાની પ્રાપ્તિ ધર્મે કરીને અર્જુનને થાય તો, તે પોતાનો યશ, પુણ્ય અને ઇચ્છિત થયું એમ માને છે, પછી યુધિષ્ઠિરે, પોતાની નજીક મેઢેલા અને નમ્રતા યુક્ત વાક્યો બોલનારા પુરોહિતને જોઇને, બીમસેનને કહ્યું કે, આ દુપદ રાજાના પુરોહિત છે, માટે તેને પાદ તથા અર્ધ આપીને તેની પૂજા કરો, ત્યારે બીમસેને તેની પૂજા કરી. પછી યુધિષ્ઠિરે પુરોહિતને કહ્યું કે, પોતાના સ્વધર્મને જોનાર પંચાલ દેશના રાજા દુપદે જે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી, તે પ્રમાણે આ પુરૂષે કર્યાથી તેને દ્રૌપદી પ્રાપ્ત થઇ. તે વખતે તેણે તેની જાતી સ્વભાવ કુળ તથા ગોત્રનો નિશ્ચય કર્યો નહીં ને તેની સાથે દ્રૌપદીને મોકલી. એ પ્રમાણે આ મહારાજા મારો બાઇ લક્ષ્ય પાડીને રાજાઓના સમૂહમાંથી દ્રૌપદીને છત્યો, માટે એ દુપદ રાજા હવે સંતાપ કરવા યોગ્ય નથી; ને જે એની ઇચ્છા છે તેમજ થશે, અમે પણ અમને યોગ્ય એવી આ દ્રૌપદીને પામીને સાઈ થયું એમ માનીએ છીએ. હે પુરોહિત ! શ્રેષ્ઠ પરાક્રમવાળા પુરૂષથી તે ધનુષ ઉપાડીને તેમાં બાણો ભરાય નહીં, અસ્ત્રવિદ્યા નહીં જાણનારા તથા હીનકુળવાળા પુરૂષથી એ લક્ષ્ય પડે નહીં. માટે દુપદ રાજા પોતાની પુત્રી નિમિત્ત સંતાપ કરવા યોગ્ય નથી. અને તેની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે થયું માટે હવે તેને ઉક્ત

કસ્વાને પૃથ્વીમાં ફાઇ સમર્થ નથી. એ પ્રમાણે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું તેદશામાં દુપદ રાજા તરફથી બીજા એક પુત્ર તેમને તૈયાર થયેલા અનુતું બોળન કરવા સાડ બોલાવવા આવ્યો.

एवं सुवर्त्येव युधिष्ठिरे तु पंचालराजस्य समीपतोऽन्यः
तत्राजगामाशुनरो द्वितीयो निवेदयिष्य सिंहासिद्धमङ्गं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि पुरोहितयुधिष्ठिरसंवादे
गुर्जरभाषायां त्रिनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९३ ॥

અધ્યાય ૧૯૪ મો. દુપદે કરેલું પાંડવ પરીક્ષણ.

दूत उवाच—जन्यार्थमङ्गं द्रुपदेन राज्ञा विवाहहेतोरुपसंस्कृतं च
तदामुवध्वं कृतसर्वकार्या कृष्णां च तत्रैव चिरं नकार्यं ॥

હૂત કહે છે—દુપદ રાજાએ દ્રૌપદીના વિવાહ સાડ તથા તેને ગ્રહણ કરનાર વરના સંબંધિઓ માટે અન્ન તૈયાર કરાવ્યું છે, તેને તથા દ્રૌપદીને, જેણે ધણી કાર્યો કર્યા છે એવા તમે ગ્રહણ કરો, ને વિશ્વં કરો માં. અને હું રાજાઓને યોગ્ય એવા શ્રેષ્ઠ અથો-યુક્ત સુવર્ણના રથો લાવ્યો છું, તેમાં બેસીને તમે સૌ દુપદ રાજાના ઘર પ્રત્યે ચાલો. વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી પાંડવોએ પુરોહિતને ત્યાંથી રજા આપી. પછી પોતે રથોમાં બેસી કુંતી તથા દ્રૌપદીને એક બીજા રથમાં બેસાડીને ત્યાંથી ચાલ્યા, હવે પુરોહિતે યુધિષ્ઠિરે કહેલાં સર્વ વાક્યો દુપદ પાસે જઈને કહ્યાં. તે સાંભળી દુપદ રાજાએ પાંડવોને ઓળખવા સાડ પોતાને ત્યાં ફળો, પુષ્પો, ચર્મનાં બકતરો, ખેતીનાં સાહિત્ય જેવાં કે બળદો, દોરડાં અને ધાન્યાદિ પદાર્થો તથા બીજાં કારિગર લોકોને ઉપયોગી ઓળખ, પાલણી અને ક્ષત્રિયોને રમવાનાં સાહિત્યો, તરવારો, ધોડાઓ, રથો, ધનુષો, આણો, શક્તિયો, લાકડીયો, ખાસો, ભુયંડીયો, અને ફરંશિયો ઇત્યાદિ યુદ્ધનાં સાહિત્યો તથા શય્યાઓ અને આસનો બૂદા બૂદા સ્થાનોમાં રખાયાં. તથા તેઓને રહેવા સાડ સ્થાનકો તૈયાર કરાવ્યાં. પછી પાંડવો દુપદના ઘર પાસે આવ્યા, ત્યારે કુંતીએ શ્રેષ્ઠ એવી દ્રૌપદીને પોતાની સાથે લઈને દુપદ રાજાના અંતઃપુરમાં પ્રવેશ કર્યો, જેને દુપદ રાજાની સ્ત્રીઓએ ધણું સન્માન આપ્યું. પછી તે પાંડવો પશુ દુપદ રાજાના ઘરમાં ગયા. તેઓએ સિંહ સરખી ગતિવાળા મોટી આંખોવાળા મૃગચર્મરૂપી વસ્ત્ર જેઓએ ધારણ કર્યા છે એવા શરીરે પુષ્ટ અને મોટા નાગ સરખી શ્રેષ્ઠ ભુજાઓવાળા બેઠને દુપદ રાજા પોતાના પ્રધાનો પુત્રો અને સર્વ સંબંધિઓ સહિત અત્યંત હર્ષ પામ્યો. ત્યારે તે સર્વ પાંડવો શંકા રહિત થઈને કમે કરી આસનો ઉપર બેઠા. પછી તેઓને દુપદના દાસો તથા દાસીઓએ શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રો તથા અન્નકારોથી શોભાયમાન થઈને સુવર્ણના પાત્રોમાં શ્રેષ્ઠ બોળન પીરસ્યું. જે જમીને તેઓ અત્યંત પ્રસન્ન થયા. પછી તેઓ દુપદે રખાવેલા બીજાં સર્વ સાહિત્યોને મૂકીને જ્યાં યુદ્ધનાં સાહિત્યો હતાં ત્યાં ગયા. તે બેઠને હર્ષ પામેલા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન તથા દુપદ રાજા પોતાના સર્વ પ્રધાનો સહિત મળીને તે કુંતીના પુત્ર પાંડવોને “એ રાજાના પુત્રો છે” એમ ધારવા લાગ્યા.

તદ્વક્ત્રયિત્વા દુપદસ્ય પુત્રો રાજા ચ સર્વે: સ મંત્રિમુલ્કયે:
સમર્થયામા વપત્ય દદ્યા: કુંતીસુતાન્વાધિવરાજપુત્રાન્ ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि युधिष्ठिरादिपरिक्षणे
गुर्जरभाषायां चतुर्नवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९४ ॥

અધ્યાય ૧૯૫ મો. પાંચ પતિ કેમ થાય ?

વૈશંપાયન ઉવાચ--તત માહુય પાંચાલ્યો રાજપુત્રં યુધિષ્ઠિરં

પરિગ્રહેણ ગ્રાહ્યેણ પરિગૃહ્ય મહાયુતિઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે--પછી મોટા તેજવાળા દુપદ રાજાએ, જેમ આત્મણે આવે ત્યારે ઉભા થઇ તેને સન્માન આપે, તેમ તે પાંડવોનો સત્કાર કરી. યુધિષ્ઠિરને બોલાવીને પૂછ્યું કે, કપટથી આત્મણનો વેશ લઇને સર્વ દિશાઓમાં ફરનારો તમે શું આત્મણ, વા ક્ષત્રિય વા વૈશ્ય, અથવા શૂદ્ર છો ! તમોને અપે કેમ ઓળખીએ ? અથવા આ દ્રૌપદી સાર શું તમે દેવતાઓ અડી આગ્યા છો ? એ વિષે અમને ધણો સંદેહ રહે છે, માટે તમે મારી પાસે સાચું બોલો, કેમકે અમારો સંશય પણ ટળી જશે ત્યારેજ અમારૂં મન સંતોષ પામશે: અમારા બાગ્ય પણ શ્રેષ્ઠ થશે. વળી રાજાઓની પાસે સાચું બોલવું જરૂરનું છે, ને ખોટું બોલેથી ધર્મોદિક પુણ્ય નાશ થાય છે. માટે હે રાજાએને દંડ આપનાર, તમારાં સત્ય વચન સાંભળ્યા પછી હું વિધિથી વિવાહ કરવાનો તૈયારી કરીશ. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે તમે ખેદ પામો માં, ને પ્રસન્ન થાઓ. કારણ તમને જે ઇચ્છા હતી તેજ પ્રમાણે થયું છે, એમાં કંઈ સંદેહ નથી. હે રાજન ! અમે ક્ષત્રિયો પાંડુરાજાના પુત્રો છીએ, તેમાં સૌથી મોટો યુધિષ્ઠિર હું છું; ને આ એ ભીમસેન તથા અર્જુન છે, જેઓએ રાજાઓની મહામાંથી તમારી કન્યા દ્રૌપદાને જીતી. અને નકુલ, સહદેવ તથા અમારી મા કુંતી, દ્રૌપદીની પાસે બેઠેલાં છે. માટે તમારા મનનું દુઃખ ટળી જાશે, ને હવેથી તમે અમારા ત્રીસ અને આશ્રય રૂપ છો. વૈશંપાયન કહે છે--એવું સાંભળી દુપદ રાજાને એટલો તો હર્ષ થયો કે, તેઓ યુધિષ્ઠિરને તુરત પ્રતિઉત્તર આપવાને સમર્થ થયા નહીં. પછી તેઓએ પોતાના હર્ષને નિયમમાં રાખી યુધિષ્ઠિરને યોગ્ય વાણીથી પૂછ્યું કે, તમે તમારા શહેરમાંથી કેમ નાહા ? ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહે કરીને સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી દુપદ રાજાએ ધૃતરાષ્ટ્રની ધણી નિંદા કરીને, યુધિષ્ઠિરને ધણાં વાક્યો કહી તેની આશ્વાસના કરી, અને તેને રાજ્ય મેળવી આપવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. પછી તે સર્વ પાંડવો દ્રૌપદી મહત દુપદ રાજાએ બનાવેલા ઘરમાં પ્રવેશ કરીને રહ્યા. પછી પોતાના પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન સહિત દુપદ રાજાએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, મહાબાહુ અર્જુન મારી કન્યાનું ગ્રાણિગ્રહણ કરશે, માટે વિવાહમાં કુળ ધર્મ પ્રમાણે જે કરવું હોય તે કરો. વૈશંપાયન કહે છે--ત્યારે યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે રાજા ! પ્રથમ મારે વિવાહ કરવો છે. તે સાંભળી દુપદે કહ્યું કે, મારી પુત્રીનું પાણિ-ગ્રહણ તમે કરો, વા તમે જેને કહો તેને હું કરાવું. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે રાજન ! એ દ્રૌપદી અમારી સર્વ બાઇઓની સ્ત્રી થશે, કારણ પૂર્વે અમારી મા કુંતીએ એમ કહેલું

છે, વળી મારો તથા ભીમસેનનો વિવાહ થયો નથી, અમારાથી નાના અર્જુને તમારી કન્યા જીતી છે ! તેથી અમેએ જે નિશ્ચય કર્યો છે, તે ટાળવાને અમે ઇચ્છતા નથી. વારતે ધર્મથી અમારી સર્વ ભાઇઓની એ દ્રૌપદી સ્ત્રી થશે, ને અગ્નિની સાનિધ્ય અમારૂં પાંચેનું પાણિયહણ કરશે. તે સાંભળી દુપદે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! એક પુરૂષની સ્ત્રીયો ધણી હોય છે, પણ એક સ્ત્રીના પતિ ધણા હોતા નથી. માટે ધર્મને જાણનારા તમે, લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ એવો અધર્મ કરવા યોગ્ય નથી ! ત્યારે આવી તમારો શુદ્ધ કેમ થઇ છે. યુધિષ્ઠિરે કહ્યું કે હે રાજન ! ધર્મ ધણો ખારીક છે, તેની ગતિ આપણે જાણતા નથી માટે અમે પૂર્વની રીતિ પ્રમાણે કેમ કરીને દ્રૌપદીને વિષે વર્તશું. હે રાજન ! મારી વાણી કાંઈ દિવસે ખોટું ભાષણ કરતી નથી, તેમ મારી મતિ પણ અધર્મમાં પ્રવેશ કરતી નથી. વળી અમારી માએ પણ એજ પ્રમાણે કહ્યું છે, ને મારી પણ એજ પ્રમાણે ઇચ્છા છે, માટે મારા કહેવા પ્રમાણે તમે વિચાર રહિત થઇને કરો. એવું સાંભળી દુપદે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! તમે, કુંતી અને મારો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન, એ સૌ જે પ્રમાણે કહેશો, તે પ્રમાણે આપણે કાંઈ કરીશું. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! પછી તે સૌ મળીને વિચાર કરવા લાગ્યા, તેટલામાં યદ્યજ્ઞથી ત્યાં વ્યાસજી આવી ચડ્યા.

તે સમેત્ય તતઃ સર્વે કથયંતિસ્મ ભારત

અથદ્વૈપાયનો રાજન્ અભ્યાગચ્છદ્યકુચ્છયા

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि द्वैपायनागमने गुर्जर-
भाषायां पंचनवत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १९५ ॥

—***—

અધ્યાય ૧૯૬ મો. વ્યાસનું આગમન.

वैशंपायन उवाच—ततस्तुपांडवाः सर्वे पांचाल्यश्च महायशाः

प्रत्युत्थाय महात्मानं कृष्णं सर्वेभ्य उवाच ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે સર્વ પાંડવોએ તથા મોટા યશવાળા દુપદે રાજાએ, ઉભા થઇ વ્યાસજીને નમસ્કાર કરીને તેમની પૂજા કરી. ત્યારે તેઓની પૂજનું વખાણ કરી, તેઓને કુશળ વાર્તા પૂછીને વ્યાસજી સુવર્ણના આસન ઉપર બેઠા; તેમની આત્માથી પાંડવો તથા દુપદે પણ અમૂલ્ય આસનો ઉપર બેઠા. પછી વ્યાસજીને દુપદે રાજા, ઉત્તમ વાણીથી દ્રૌપદીના વિવાહ સંબંધી વાર્તા પૂછવા લાગ્યા. હે શ્રેષ્ઠ ! એક સ્ત્રી ધણા પુરૂષોની સ્ત્રી કેમ થાય ? ને જો થાય તો તેમાં શું અધર્મ નથી ? તે તમે યથાર્થ કહો. ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે, લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ એવી આ રીતિને વિષે તમારો સર્વનો જે જે મત હોય તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. તે સાંભળી દુપદે કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણેશ્વર ! મારો મત એવો છે કે ધણા પુરૂષોની એક સ્ત્રી હોય નહીં, માટે આ રીતિ લોક અને વેદથી વિરૂદ્ધ છે. વળી પૂર્વે એ પ્રમાણે કાંઈએ કહ્યું નથી, ને શુદ્ધિમાન પુરૂષોએ એમ કરવું પણ નહીં; માટે હું પણ તેમ કરીશ નહીં. કારણ તેમ ક્યારેય અધર્મ થાય, એમ જણાય છે પછી ધૃષ્ટદ્યુમ્ને વ્યાસજીને કહ્યું કે હે શ્રેષ્ઠ ! નાના ભાઇની સ્ત્રીને વિષે શ્રેષ્ઠ, વ્રતવાળો એવો કેમ વર્તે ? ને તે સૂક્ષ્મ ધર્મની ગતિને અમે કેમ જાણીએ ? વળી આ ધર્મ છે કે અધર્મ ?

એનો નિશ્ચય કરવાને અમે સમર્થ નથી, માટે અમને કંઈ કરવાનું સુજતું નથી. વળી મારી બેન દ્રૌપદી પાંચ પતિની સ્ત્રી કેમ થાય ? ત્યારે યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે મારી વાણી જોઈને આપણુ કરતી નથી, તેમ મારી માતા પણ અધર્મ વિષે ગતિ કરતી નથી. વાસ્તે આ દ્રૌપદી અમારી પાંચિની સ્ત્રી થાય એવો મત છે, ને એમાં કંઈ અધર્મ નથી. કારણ પુરાણોને વિષે કહેલું છે કે, ગૌતમના વંશની જટિલા નામની કન્યા સાત ઋષિઓને પરણી હતી. વળી તેમજ વાર્ક્ષી નામની કન્યા પણ એકજ નામધારી દસ પ્રયેતાઓને વરી હતી. વળી શ્રેષ્ઠ પુરુષો વડીલોના વચનોનેજ ધર્મ કહે છે, ને તે વડીલોમાં પણ માતા શ્રેષ્ઠ કહેલી છે, માટે અમારી માએ અમને કહ્યું છે કે. “ ભિક્ષાના પદાર્થની પેઠે તમે સૌ મળીને બોમવો, ” તેથી બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ ! હું તો, અમારી માના કહેવા પ્રમાણેજ કરવું, એમાં ધર્મ માનું છું. પછી કુંતીએ કહ્યું કે, જેમ યુધિષ્ઠિર કહે છે તેમજ મારી ઇચ્છા છે. કારણ મારા વચન જોઈ થાય તેનો મને ધણો ભય છે માટે એ ભયથી હું કેમ મૂકાઇશ ? ત્યારે વ્યાસજીએ કહ્યું કે હે કલ્યાણરૂપ કુંતિ ! તમે એ ભયથી મુક્તશો, કારણ તમારી ઇચ્છા પ્રમાણેજ એ પૂર્વની રીતિ છે. પછી તેઓએ દુપદને કહ્યું કે હે દુપદ રાજા ! આ યુધિષ્ઠિરના કહેવા પ્રમાણે એ પૂર્વનો ધર્મ છે, જે હું કહું તે સાંભળો. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહી વ્યાસજી દુપદ રાજાને તેનો હાથ ઝાલીને બીજા ધરમાં ગયા. ત્યારે સર્વ પાંડવો કુંતી તથા ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પણ તેઓની પછવાડે ગયા. પછી મહાત્મા દુપદ રાજાને, ઘણા પુરુષોની એક સ્ત્રી એ ધર્મ છે, એમ વ્યાસજી યથાર્થ કહેવા લાગ્યા.

ततो द्वैपायनस्तस्मै नरेन्द्राय महात्मने

आचख्यौ तद्यथा धर्मो बहुनामेकपत्निता ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि व्यासवाक्यं गुर्जर-
भाषायां षण्णवत्याधिकसप्ततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૯૭ મો. પાંડવોના પૂર્વજન્મની કથા.

व्यास उवाच—पुराणै नैमिषारण्ये देवाः सत्रमुपासते

तत्र वैवस्वतो राजन् शामिजमकरोत्तदा ॥

વ્યાસજી કહે છે—હે દુપદરાજા ! પૂર્વે નૈમિષારણ્યમાં જ્યાં દેવતાઓ યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં જ્યારે યજ્ઞરાજ, જેમાં પશુનો વધ થાય એવો યજ્ઞ કરવા લાગ્યા, ત્યારે યજ્ઞની દીક્ષા લઈ તેઓ પૃથ્વીને વિષે કોઈ મનુષ્યોને મારતા ન હતા તેથી પ્રજા ધણી વૃદ્ધિ પામી. તે જોઈને ઐન્દ્ર, ઈન્દ્ર, વરુણ, કુબેર, સાધ્યના ગણ, તથા અશ્વિનીકુમારાદિ બીજા પણ સર્વ દેવતાઓ બ્રહ્મા પાસે જઈને બોલ્યા કે, પૃથ્વીને વિષે મનુષ્યો ધણી વધી ગયાં, તેના ભયથી અમે તમારે શરણે આવ્યા છીએ. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું કે, હે દેવતાઓ ! તમે અમર છો, માટે તમને મનુષ્યોથી શું ભય છે ? દેવતાઓ બોલ્યા કે, હમણાં અમે તથા મનુષ્યો સરખા છીએ, તેથી હિંદ્ર પામીને અમે તેઓથી વિરોધ થવા સાર તમારી પાસે આવ્યા છીએ. બ્રહ્માએ કહ્યું કે, હે દેવતાઓ ! હમણાં યજ્ઞ યજ્ઞ કરે છે, તેથી મનુષ્યો કોઈ શરતા નથી, પ્રજા તે યજ્ઞ પૂર્ણ થશે ત્યારે સર્વ પ્રજાને મરણ પ્રાપ્ત થશે. વ્યાસજી કહે છે—એવું સાંભળી

સર્વ દેવતાઓ જ્યાં યમરાજ યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં ગયા. પછી સૌ મળીને ત્યાં બેઠા હતા તેવામાં ભાગીરથીના જળમાં એક કમળના પુષ્પને જોઈ તેઓ અત્યંત વિસ્મય પામ્યા. ત્યારે મહાદેવવીર ઇન્દ્ર તે કમળના પુષ્પની પાંખો ગયો, તો તેણે, ભાગીરથીના જળનો પ્રવાહ વહેતો હતો, ત્યાં અમિ સરખી કાંતિવાળી એક સ્ત્રીને જોઈ. તે સમયે તે સ્ત્રી નદીમાં સ્નાન કરી તેને કિનારે બેસીને રહતી હતી. તેના અશ્રુનું એક પિંદુ નદીના જળમાં પડ્યું જેનું એક સુવર્ણનું કમળ થયું. તે જોઈને ઇન્દ્રે તે સ્ત્રીને પૂછ્યું કે તું કોણ છે? ને શા કારણથી રહે છે? તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું, માટે મને કહે. સ્ત્રીએ કહ્યું કે હે ઇન્દ્ર! તું મને જાણે છે, ને મંદ ભાગ્યવાળી હું જે કારણથી રહું છું, તે તું મારી સાથે અહીંથી આમળ આવીશ તો જોઈશ. વ્યાસજી કહે છે—એમ કહી તે સ્ત્રી ત્યાંથી આવી, તેની વાંસે ઇન્દ્ર પશ્ય ગયો. જતાં જતાં ઇન્દ્રે હિમાલય પર્વતના શિખર ઉપર સિદ્ધાસનપર બેઠેલા મહાદેવજીને પાર્વતિ સાથે ચોપટ પાસે રમતા જોયા. ત્યારે ક્રોધયુક્ત થઈને તેણે કહ્યું કે હે વિદ્વાન! આ સર્વ જગત મને વશ છે, ને માંડેજ એ જગત છે એમ તમે જાણો; ને તેના હુંજ ઇશ્વર છું, ઇન્દ્રની એવી અહંકારની વાણી સાંભળી તથા તેને ક્રોધ પામેલો જોઈને મહાદેવે તેને સ્તંભિત કરી મૂક્યો. જેથી તે ઝાડના માંદક ઉભો થઈ રહ્યો. પછી જ્યારે મહાદેવજીની રમત પૂરી થઈ રહી, ત્યારે તેઓએ રૂદન કરતી તે સ્ત્રીને કહ્યું કે, એ ઇન્દ્રને અહીં મારી નજીક લઈ આવ, કારણ ફરીથી જેમ એને ગર્વ ન થાય તેમ હું કરીશ. ત્યારે તે સ્ત્રીએ ઇન્દ્રની પાસે જઈને કહ્યું કે, તું અહીં કેમ ઉભો થઈ રહ્યો? તે સાંભળી ઇન્દ્રના શરીરના અવયવ સર્વ શિથિલ થઈ ગયા ને તે પૃથ્વી ઉપર પડી ગયો. તેને જોઈ મહાદેવજી બોલ્યા કે, હે ઇન્દ્ર! આજથી કોઈ દિવસ તું એ પ્રમાણે ગર્વ કરીશ માં. તારામાં બળ તથા પરાક્રમ ધણું છે, માટે આ પર્વતની ગુફાની આડે એક મોટી શિલા છે, તે ખસેડીને તે ગુફાની અંદર તું પ્રવેશ કર; જ્યાં સૂર્ય સરખી કાંતિવાળા તારા જોવાજ પુરે છે. તે સાંભળી ઉભો થઈ ઇન્દ્રે, ગુફા આડી પાડી જે શિલા હતી તેને ખસેડી, કે તેમાં તેણે પોતા સરખી કાંતિવાળા ચાર પુરેને દીધા. ત્યારે તે ચારેની પેઠે હું પુરાષ તો નહિ રહું! એમ માનીને તે દુઃખી થયો. તે જોઈ ક્રોધયુક્ત થઈને મહાદેવજીએ કહ્યું કે, હે ઇન્દ્ર! તે અજ્ઞાનપણથી માંડે અપમાન કર્યું, તેથી તું આ ગુફામાં પ્રવેશ કર. એવું સાંભળી ઇન્દ્ર પીડા પામ્યો, ને જેમ વાયુથી પાંદડું કંપે તેમ કંપાયમાન થઈને મહાદેવજી પ્રત્યે બોલ્યો કે, હે મહાદેવ! આજથી તમે સર્વ જગતના પતિ થાઓ. ત્યારે હસીને મહાદેવજીએ કહ્યું કે, હે ઇન્દ્ર! હું ગર્વિષ્ટો ઉપર કૃપા કરતો નથી. જો ! તેઓએ પણ પૂર્વે ગર્વ કર્યો હતો, તેથી તેઓ આ ગુફામાં પડ્યા છે, માટે હવે તમે સૌ મનુષ્ય જન્મ લ્યો, ને કોઈથી સહન ન થાય એવાં કર્મો કરી ધણાઓનો નાશ કરીને પાછા સ્વર્ગ પ્રત્યે આવો. તે સાંભળી પૂર્વના ચાર ઇન્દ્રોએ મહાદેવજીને કહ્યું કે, અમે દેવલોકમાંથી, દુઃખથી જ્યાં મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે એવા મનુષ્ય લોકમાં તો જઈશું, પણ આ મારી જે મા થાય, તેને વિષે અમને ધર્મ વાયુ, ઇન્દ્ર, તથા અશ્વિનીકુમાર દેવતાઓ કારણ કરે. પછી અમે દિવ્ય અસ્ત્રોએ કરી મનુષ્યો સાથે યુદ્ધ કરીને પાછા સ્વર્ગ પ્રત્યે આવીશું. વ્યાસજી કહે છે—એ પ્રમાણે ચારે ઇન્દ્રોનું બોલવું સાંભળીને પાંચમો ઇન્દ્ર મહાદેવજીને કહેવા લાગ્યો કે, આ વિશ્વભુક, ભૂતધામા, શિબિ, અને શાંતિ એઓની સામે કાર્યને અર્થ

મારા વીર્યથી ઉત્પન્ન કરીને, મારા અંશરૂપ એક ઇન્દ્ર નામે પુત્ર આપીશ. ત્યારે ઠીક, એમ કહી મહાદેવજી તેઓને ખુશી કરવા સાર બોલ્યા કે, સ્વર્ગની શોભારૂપ આ સ્ત્રી મનુષ્ય લોકમાં તમારી પાંચેની સ્ત્રી થશે. પછી તેઓને સાથે લઇ મહાદેવજીએ ભગવાનની પાસે જઇને તે સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળી ભગવાને પણ તેજ પ્રમાણે તેઓને આશ્વા આપી, ને પોતાના મસ્તકમાંથી એક શ્વેત અને બીજો શ્યામ એવા બે કેશ કઢાડીને, ચક્રકુળમાં દેવકી તથા રોહિણી નામની બે સ્ત્રીઓના ઉદરમાં પ્રાપ્ત કર્યાં. તેથી શ્વેત કેશમાંથી બળદેવજી ને શ્યામ કેશમાંથી શ્રીકૃષ્ણ થયા. અને જે વિશ્વલુપાદિ ઇન્દ્રોને મહાદેવજીએ હિમાદ્રિ પર્વતની ગુફામાં પુર્યાં હતા, તે સર્વે હમણાં આ પાંડવો, તથા ઇન્દ્રનો અંશરૂપ આ અર્જુન છે અને મહાદેવજીએ જે સ્ત્રી કહેલ તે આ દ્રૌપદી પૃથ્વીમાંથી કેમ ઉત્પન્ન થાય ! ને આતું સ્વરૂપ પણ ચંદ્ર તથા સૂર્ય સરખું પ્રકાશમાન કેમ હોય ? વળી એના મોહાની સુગંધ પણ એક યોજનમાં આવે છે ! હવે હે રાજન ! હું તમોને દિવ્ય ચક્ષુ આપું છું, જેથી તમે એઓના પૂર્વદેહને જોશો. ત્રૈશંપાપન કહે છે-એમ કહી વ્યાસજીએ દુપદ રાજાને દિવ્યચક્ષુ આપ્યાં, જેથી તેણે તે ચાર પાંડવોના પૂર્વ સ્વરૂપને, સુવર્ણના મુકુટો તથા હારો જેઓએ પહેર્યાં છે એવા સૂર્ય સરખા રૂપવાળા, પહોળી છત્તીવાળા, તાલવૃક્ષ જેવડા ઉંચા, દિવ્ય વસ્ત્રો તથા સુગંધી પુષ્પની માળાઓ જેઓએ પહેરી છે એવા અને મહાદેવ, વસુ તથા સૂર્ય સરખા રૂપવાળા જોયા. તેથી તથા અર્જુન ઇન્દ્રનો અંશરૂપ છે, એમ વ્યાસજીથી સાંભળીને દુપદ રાજા અત્યંત પ્રસન્ન થયા, ને વ્યાસજીની માયા જોઇને વિસ્મય પામ્યા. દ્રૌપદીને પણ અત્યંત રૂપવાળો તથા ચંદ્ર સરખી પ્રકાશમાન સ્ત્રી જોઇને, “ એ તેઓનીજ સ્ત્રી છે, ” એમ માની દુપદરાજા આશ્ચર્ય પામી વ્યાસજીના પગમાં પડ્યા, ને બોલ્યા કે હે વ્યાસજી, તમે મને દિવ્ય નેત્રો આપીને આ સર્વનાં પૂર્વ રૂપ દેખાડ્યાં, એ તમારા જેવા સમર્થથી બની શકે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. ફરી વ્યાસજીએ કહ્યું કે હે દુપદ ! આ દ્રૌપદી, જે પૂર્વ જન્મમાં ભાગીરથીને કિનારે ખેસી રહતી હતી, તે તપોવનમાં રહેનારા એક મહાત્મા ઋષિની સુંદર સ્વરૂપવાળી કન્યા હતી. તેને કોઇ પતિ ન મળવાથી તેણે તપે કરીને મહાદેવજીને પ્રસન્ન કર્યાં. ત્યારે મહાદેવે તેની પાસે આવીને કહ્યું કે તને જેની ઇચ્છા હોય તે માગી લે. ત્યારે તે કન્યાએ “ મને પતિ આપો પતિ આપો ” એમ પાંચ વાર માગ્યું. એટલે મહાદેવે કહ્યું કે, તારા પાંચ પતિ થશે તે સાંભળી મહાદેવજીને પ્રસન્ન કરતી કરતી તે ફરીથી બોલી કે હે શંકર ! હું તમારાથી એક પતિની ઇચ્છા કરું છું. ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા મહાદેવે કહ્યું કે તે પતિ આપો પતિ આપો. ” એમ પાંચ વખત કહ્યું, તેથી તને બીજા જન્મમાં પાંચ પતિ પ્રાપ્ત થશે. હે દુપદ ! એ પ્રમાણે મહાદેવજીના ક્ષાથી સ્વર્ગની લક્ષ્મી રૂપ તે કન્યા પાંડવોને અર્થે તપ કરી, તમારી યજ્ઞ ભૂમિમાંથી ઉત્પન્ન થઇને તમોને પુત્રીરૂપે પ્રાપ્ત થઇ છે. હે દુપદ ! બહાએ દેવી જેવી સુંદર સ્વરૂપવાળી અને પોતાના કર્મે કરીને પાંચેની એક સ્ત્રી થયેલી આ દ્રૌપદીને ઉત્પન્ન કરી છે. એવું સાંભળીને હવે તમે તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે કરો.

સૌવા દેવી ઠગિરાદેવજીના પંચાનામેકા સ્વકૃતેનેહ કર્મણા

સુદા સ્વયં ચેવત્ત્વી સ્વયંભુવા મુલ્લા રાજા રાજા ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि पंचेन्द्रोपाख्याने मुर्मुर-
भाषायां सप्तनवत्यधिकतत्तमोऽध्यायः ॥ १९७ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૧૯૮ મો. દ્રુપદના મનનું સમાધાન.

द्रुपद उवाच—अमुत्त्वं वचनं ते महर्षे मया पूर्वं यतितं संविधानं
न वै शक्यं विहितस्यापयानं तदेवेदमुपपन्नं विधानं ॥

દ્રુપદ કહે છે—હે શ્રેષ્ઠ ઋષિ, આમાં તમારાં વચન સાંભળ્યા પહેલાં મેં દ્રૌપદીનો વિવાહ કરવા સારૂં યત્ન કર્યો, પણ જે દૈવમાં હોય તે નિવર્તી થઈ શકતું નથી, માટે દૈવે જે નિર્માણ કર્યું તેજ પ્રમાણે કરવું યોગ્ય છે; કારણ જે પ્રમાણે કર્મમાં હોય છે તેજ પ્રમાણે અહીં પ્રાપ્ત થાય છે, જુઓ ! પૂર્વે આ દ્રૌપદીએ એક વર મેળવવાં સારૂં તપ કર્યું, પણ દૈવે એના પાંચ પતિ નિર્માણ કર્યા હશે, તેથી જે કે એણે મહાદેવજીને એક પતિ આપવાનું કહ્યું, તો પણ મહાદેવજીએ એને પાંચ પતિ થવાનું વરદાન આપ્યું. માટે ચંદ્રે એ ધર્મ અથવા અધર્મ કહ્યો હોય તોપણ હું તો એ પ્રમાણે કરીશ, એમાં મારો કંઈ અપરાધ નથી. વાસ્તે હવે આ સર્વ પાંડવો વિધિથી મારી કન્યાનું પાણિગ્રહણ કરો, ને આ દ્રૌપદી એમની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તો. વૈશંપાયન કહે છે—ત્યારે વ્યાસજીએ યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! આજ તમે સર્વને સારો દિવસ છે, ને ચંદ્ર પણ ધણી સંતતિ આપે એવા યોગનો છે, માટે સૌથી મોટા તમે પ્રથમ આ દ્રૌપદીનું પાણિગ્રહણ કરો. પછી પુત્ર સહિત દ્રુપદરાજાએ પાંડવોને આપવા સારૂં સર્વ પદાર્થો તૈયાર કરાવ્યા, અને ત્યાં તેઓ દ્રૌપદીને સ્નાન કરાવી, વસ્ત્રો તથા શ્રેષ્ઠ રત્નના અલંકારો પેહેરાવીને તેડી આવ્યા તે સમયે દ્રુપદના સર્વ મંત્રિઓ સહિત સર્વ સંબંધિઓ, વ્રાત્રણો, અને મુખ્ય વર્ણના લોકો વિવાહ જોવા સારૂં ત્યાં આવ્યા, ને દ્રુપદ રાજાના ધરના આંગણા પાસે વિવાહમંડપમાં બેઠા. તે મંડપમાં રંગવત્યાદિ ચિત્રો કાઢ્યાં હતાં અને ઘણુંક સૈન્ય હતું, તેથી તે જેમ તારાઓના હિંદુસ્થી આકાશ શોભે તેમ શોભતું હતું. પછી શોભાયમાન કુંડલાદિ અલંકારો, અમુલ્ય વસ્ત્રો અને ચંદન જેઓએ ધારણ કર્યા છે, તથા સ્નાન અને પીઠ્યાદિક મંચળક્રિયાઓ જેઓને કરી છે એવા પાંડવો, ક્રમે કરીને પોતાના પુરોહિત ધૌમ્યે સહિત તે મંડપમાં આવ્યા. પછી વેદને પાર પામેલા ધૌમ્યે, મંત્ર કરીને અગ્નિમાં આહુતિઓ આપીને યુધિષ્ઠિરને દ્રૌપદી પાસે બેસાડ્યા અને તેમના જમણા હાથનો મેળાપ કરાવી તેમને વિધિથી પરણાવ્યા. પછી યુધિષ્ઠિરની રજા લખતે તેઓ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. તે પછી ભીમસેનાદિક સર્વ પાંડવોએ એજ પ્રમાણે ક્રમે કરીને દ્રૌપદીનું પાણિગ્રહણ કર્યું. તે વખતે ત્યાં નારદજીએ આવીને દ્રૌપદીના પાંચ પતિ થયા, તે વિષે ઘણુંક ભાષણ કર્યું હવે એ પ્રમાણે વિવાહ થયો ત્યારે દ્રુપદ રાજાએ એક એક પાંડવને સુવર્ણની માળા અને લગામવાળા ચાર ચાર ઘોડાઓ જેને જોડ્યા છે, એવા સુવર્ણના તથા દાંતના સો સો રથો, સુવર્ણની માળાવાળા સો સો હાથીઓ, સુંદર વસ્ત્રો તથા અલંકારોથી શોભાયમાન એથી સો સો જુવાન દાસીઓ, કેટલુંક દ્રવ્ય તથા દિવ્ય વસ્ત્રો અને અલંકારો આપ્યાં. પછી ઇન્દ્ર જેવા બળવાન પાંડવો એ પ્રમાણે વિવાહમાં તે સર્વ રત્નરૂપી સમૃદ્ધિને પામીને, દ્રુપદ રાજાના શહેરમાં વિદાર કરવા આગ્યા.

ક્રુતે વિવાહે ચ તતસ્તુ પાંડવા પ્રમૂતરત્નામુપલભ્યતાં મિયં
વિજહર્તિ પ્રતિમા મહાબલાઃ પુરે તુ પાંચાલ-પત્ય તસ્યદ્ ॥
इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि द्रौपदीविवाहे गुर्जर-
भाषायामष्टमस्कન્ધे त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ १९८ ॥

અધ્યાય ૧૯૮ મો. વિવાહની સમાપ્તિ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—પાંડવૈઃ સહસંયોગં ગતસ્ય દ્રુપદસ્ય હ
ન વમૂચ મયંકિંચિદ્દેવેભ્યોઽપિ કથંચન ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે એ પ્રમાણે પાંડવો સાથે સમાગમ થવાને લીધે દ્રુપદરાજને
કેવતાઓથી પણ કંઈ ભય થતો નહીં. પછી મહાત્મા દ્રુપદની સ્ત્રીઓ કુંતી પાસે જઈ
પોતાનાં નામો કહીને તેને પગે લાગી. તે વખતે રેશમી વસ્ત્ર જેણે ધારણ કર્યા હતાં,
અને વિવાહનાં મંત્રણ જેને કરેલાં હતાં એવી દ્રૌપદી, પોતાની સાસુ કુંતીને પગે લાગીને
હર્ષથી હાથ જોડીને ઉભી રહી. ત્યારે તેનામાં શ્રેષ્ઠ રૂપ, લક્ષણ, સ્વભાવ, અને આવરણ
જેમને પ્રેમે કરી કુંતીએ તેને આશીર્વાદ આપ્યો કે, જેમ ઇંદ્ર સાથે ઇન્દ્રાણી, અગ્નિ સાથે
સ્વાહા, ચંદ્ર સાથે રોહિણી, નળ રાજ સાથે દમયંતી, કુમેરની સાથે બદ્રા, વસિષ્ઠની સાથે
અર્ધતી, ને નારાયણની સાથે લક્ષ્મી છે, તેમ તું આ તારા પતિઓ સાથે રહે અને હે
કલ્યાણિણી ! તું મહા શરીર તથા આયુષમાન એવી પ્રગતે ઉત્પન્ન કરનાર, ધણું સુખ ભો-
ગવનારી તથા સુંદર ભાગ્યવાળી થા. વળી અતિથિઓ, સાધુ પુરુષો, વૃદ્ધ, બાળકો, અને
વડીલોની યથાથોગ પૂજા કરવામાં તારા સર્વ દિવસો જાઓ. કુર તથા જાંઘલ જેઓમાં
સુખ્ય છે, એવા દેશો તથા શહેરોને વિષે યુધિષ્ઠિરને રાજ્યનો અભિષેક થાય, ત્યારે
તેની સાથે તને પણ અભિષેક થાઓ. વળી પૃથ્વીમાં જે કંઈ ગુણવાન રતો છે તે સર્વ
તને પ્રાપ્ત થાઓ, ને સો શરદ ઋતુ પર્યંત તું સુખી રહે. હે દ્રૌપદી ! હમણું જેમ હું
તને આશીર્વાદ આપું છું તેમજ ત્યારે તને પુત્ર ઉત્પન્ન થશે ત્યારે આપીશ. વૈશંપાયન
કહે છે—પછી પાંડવોને અર્થે શ્રીકૃષ્ણે વૈદુર્ય મણિઓ, સુવર્ણના અલંકારો, અનેક
દેશોનાં અમૂલ્ય સારાં કુમાસવાળાં ઉનનાં વસ્ત્રો, શય્યાઓ, આસનો વૈદુર્ય તથા વજ્રમણિ
જડિત સેંકડો પાત્રો, યુવાન અને યતુર એવી તથા અલંકારોથી શણગારેલી દાસીઓ,
નમ્રતાવાળા શ્રેષ્ઠ હાથીઓ, સુવર્ણની માળાવાળા શ્રેષ્ઠ અર્થો, સુવર્ણના તથા દાંતના રથો
અને કરોડો સુવર્ણના સિક્કાઓ ક્રમે કરીને મોકલી આપ્યા. જે સર્વ શ્રીકૃષ્ણને પ્રસન્ન
કરવાની ઇચ્છાથી અત્યંત દર્પયુક્ત થઈને યુધિષ્ઠિરે ગ્રહણ કર્યાં.

तत्सर्वं प्रतिजग्राह धर्मराजो युधिष्ठिरः

मुदापरमयायुको गोविंदप्रियकाम्यया ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि वैवाहिकपर्वणि गुर्जरभाषायां
मूननैवत्यधिकस्तत्तमोऽध्यायः ॥ १९९ ॥

વિદુરાગમનરાજ્યલંભપર્વ.

અધ્યાય ૨૦૦ એ. ધૃતરાષ્ટ્રને વધાઈ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતો રાજાંચરૈરાસૈઃ પ્રવૃત્તિરુપનીયત

પાંડવૈરુપસંપન્ના દ્રૌપદીપતિભિઃ શુભા ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી સર્વ રાજાઓને પોતપોતાના ભરોસાદાર આકરોથી એવી ખબર મળી કે, શ્રેષ્ઠ એવી દ્રૌપદી પાંડવોરૂપી પતિઓને પ્રાપ્ત થઈ છે; અને જે મહાત્મા પુરૂષે સ્વયંવરનું ધનુષ ઉપાડીને લક્ષ્ય પાડ્યું, તે મોટાં આણે તથા ધનુષનો ધારણ કરનાર અર્જુન હતો, ને જેણે મદ્ર દેશના રાજા શલ્યને ખેંચી પૃથ્વી ઉપર પાડ્યો, તથા યુદ્ધમાં વૃક્ષ કરીને ધણી પુરૂષોને ત્રાસ પમાડ્યા તેમાં જેને કંઈપણ ભ્રમ થયો નહીં, એવો તે શત્રુઓની સેનાનાં વાહનોનો નાશ કરનાર ભીમસેન હતો. તે સર્વ પાંડવોએ બ્રાહ્મણોનો વેશ ધારણ કરેલો હતો. એવી ખબર સાંભળીને સર્વ રાજાઓ વિરમય પામ્યા, ને પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે, પુત્ર સહિત કુંતી લાખના ધરમાં બળી ગઈ એવું સાંભળ્યું હતું, ને આ પાંડવો પાછા ઉત્પન્ન થયા, એ શું ! એમ વિચારી પુરોચને કરાવેલા લાખના ધરરૂપી દુષ્ટકર્મને લીધે તેઓ ભીષ્મ તથા ધૃતરાષ્ટ્રને ધિક્કારવા લાગ્યા, ને જેમ આવ્યા હતા તેમ પાછા પોતપોતાના દેશો પ્રત્યે ગયા. પછી પોતાના ભાઈઓ, અશ્વત્થામા કર્ણ, અને કૃપાચાર્ય સહિત દુર્યોધન, દ્રૌપદીને વર્યા તે બધી દુઃખી થઈને ત્યાંથી પાછા વળ્યો, ત્યારે લગ્ન પામેલા દુઃશાસને આસ્તેથી તેને કહ્યું કે, “ એ બ્રાહ્મણ નહીં પણ અર્જુન છે, ” એમ જે આપણે જાણ્યું હોત તો એને દ્રૌપદીની પ્રાપ્તિ થવા દેત નહીં પણ કાપડે “ અર્જુન છે, ” એમ જાણ્યું નહીં, માટે હે દુર્યોધન ! દૈવ છે, તેજ ઉત્કૃષ્ટ છે, ને પરાક્રમ ફાકટ છે. કારણ આપણે પાંડવોને નાશ કરવા સારૂ ધણું પરાક્રમ કર્યું, તો પણ તેઓ જીવતા રહ્યા, માટે પરાક્રમને ધિક્કાર હોજો. એમ વાતો કરતા કરતા તથા લાક્ષાગૃહના દાહથી પાંડવો મૂકાયા, ને તેઓનો દુપદ સાથે સંબંધ થયો તે વિષે અને ધૃષ્ટદ્યુમ્ન અર્જુન તથા યુદ્ધમાં કુશળ એવા દુપદના બીજા પુત્રો વિષે ચિંતન કરતા કરતા તે સર્વે કૌરવો હસ્તિનાપુરમાં આવ્યા ત્યારે વિદુરજીએ દ્રૌપદી પાંડવોને વરી ને સર્વે કૌરવો ગર્વ રહિત થઈને પાછા આવ્યા, તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ તરત ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે આવીને કહ્યું કે કુરૂવંશ વૃદ્ધિ પામ્યો, તે ધણું સારૂ થયું. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈને ધૃતરાષ્ટ્રે પણ “ ધણું સારૂ થયું ” એમ કહ્યા પછી, પોતાના પુત્ર દુર્યોધનને દ્રૌપદી વરી એમ માનીને આકરોને આગ્રા આપી કે દ્રૌપદી સારૂ અલંકારો લઈ જઈ તેને આપો, ને તેને તથા દુર્યોધનને મારી પાસે લાવો. રાજાને એમ કહેતા સાંભળી વિદુરજીએ ફરીથી કહ્યું કે હે રાજા ! કુશળ શરવીર તથા દુપદે જેનો સત્કાર કર્યો છે એવા પાંડવો સ્વયંવરમાં જઈને દ્રૌપદીને વર્યા છે ! ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું કે હે વિદુર ! પાંડુરાજાને એ પોતાના પુત્રોમાં જેવી પ્રીતિ હતી, તે કરતાં પણ મને તેઓમાં અધિક પ્રીતિ છે. તેમને કુશળ, મિત્રવાળા, મહા બળવાન તથા ધણી સંબંધીઓવાળા સાંભળીને હું ધણો ખુશી થાઉં છું, પોતાના કુટુંબ સહિત દુપદરાજા આપણા સંબંધીરૂપે મિત્ર થયા, તે ધણું સારૂ થયું. વૈશંપાયન કહે છે—રાજાનું એવું બોલવું સાંભળી વિદુરજી બોલ્યા કે, હે નૃપ ! એજ પ્રમાણે તમારી જીવિ સેંકડો

પર્ષ પર્વત રહો. એમ કહીને વિદુરજી પોતાના ઘર પ્રત્યે ગયા. હે જનમેજય ! ત્યાર પછી દુર્યોધન તથા કૃષ્ણ ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે આવીને કહ્યું કે, તમે શું ઇચ્છો છો ? તે કહો. કારણ ધિક્કમાં તમે પોતાના કુટુંબની વૃદ્ધિની ઇચ્છા કરો છો ને પાંડવોમાં શત્રુણુદિ કરો છો; ને ધિક્કમાં વિદુરજીની પાસે પાંડવોનાં વખાણુ કરો છો. માટે હે નિષ્પાપ ! કરવાનું એક તેમાં તમે બીજું કરવા ધારો છો તે કીક નહિ; કારણુ આપણે તો તેમના બળનોજ નિરંતર નાશ કરવો. વાસ્તે જેમ પાંડવો, આપણા પુત્રો, સેના તથા સંગ્રામીઓ સહિત આપણને માથ ન કરી શકે તેવું કાર્ય કરવાનો મનસુખો કરીએ.

• તે વયં પ્રાત્તકાલ ય ચિકાર્ણી મંત્રયામહે
યથા નો નમ્રસેયુસ્તે સપુત્રવલ્લભાંધવાન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंमपर्वणि दुर्योधन-
वाक्ये गुर्जरभाषायां द्विशततमोऽध्यायः ॥ २०० ॥

ॐ नमः शिवाय

અધ્યાય ૨૦૧ મો. દુર્યોધનને થયેલી ચિંતા.

धृतराष्ट्र उवाच—अहमप्यैवमेवैत चिकीर्षामि यथा युवां
विवेकुं नाहमिच्छामि त्वाकारंविदुरं प्रति ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર કહે છે— જે પ્રમાણે તમે બે ઇચ્છો છો તેજ પ્રમાણે હું પણ ઇચ્છા કરું છું, પણ વિદુરજી પાસે કહેવા ઇચ્છતો નથી. માટે તેની પાસે પાંડવોના ગુણનાં વખાણુ કરું છું, જેથી તે મારો અભિપ્રાય જાણી શકે નહીં, હવે હે દુર્યોધન ! હે કૃષ્ણ, તમે જે કરવાને ધારતા હો તે કહો. ત્યારે દુર્યોધને કહ્યું કે, આપણું ઇચ્છિત કરનારા બ્રાહ્મણોને પાંડવો પાસે મોકલીએ, જેઓને આપણે મોકલ્યા છે એમ પાંડવો ન જાણે માટે તેઓ ગુમ થઇને રહે. પછી કુંતીના તથા માદ્રીના પુત્રોમાં ભેદ પાડે, અથવા દુષ્ટ રાજાને તેના પુત્ર તથા પ્રધાનો સહિત દ્રબ્યે કરીને લોભ પમાડીએ કે જેથી તે યુધિષ્ઠિરનો ત્યાગ કરે. અથવા આપણા છૂપા દૂતો ત્યાં જઇને, “ આ હસ્તિનાપુરમાં પાંડવોને રહેવામાં ધણું દુઃખ છે, ” એમ સૌ જૂદી જૂદી રીતે કહે, જેથી દુષ્ટ રાજા તેઓને પોતાની પાસેજ રાખે ને તે પોતપોતામાં ભેદ પામેલા પાંડવો પણ ત્યાંજ રહેવામાં ખુશી થાય અથવા ધણા પતિવાળા દ્રૌપદી પાંડવોનો ત્યાગ કરે, વા પાંડવો દ્રૌપદીનો ત્યાગ કરે એવો ઉપાય કરીએ તો પછી દ્રૌપદી આપણને પ્રાપ્ત થાય; માટે એ ઉપાય કરવો ધણો સહેલો છે. અથવા ત્યાં ગુમ થઇને રહેલા આપણા મનુષ્યોએ કરી બીમસેનનો નાશ કરાવીએ, કારણુ બળે કરી તેઓમાં તે સૌથી અધિક છે; પૂર્વે તે પાંડવો જેના આશ્રયે કરીને આપણને માનતા નહીં, એવો તે મહા તીક્ષ્ણ અને ચરવીર છે. તેઓને આશ્રય પણ તેનોજ છે. માટે બીમસેન જ્યારે નાશ પામશે, ત્યારે ઉત્સાહ તથા પરાક્રમ વિનાના પાંડવો આપણી પાસેથી રાજ્ય લેવાનો યત્ન કરશે નહીં. વળી બીમસેનની સહાયતાથી યુદ્ધમાં અર્જુન અજેય છે, પણ બીમસેન નાશ પામે તો પછી યુદ્ધમાં અર્જુન કણુંતો ચોથો ભાગ પણ થાય નહીં; ને બીમસેન વમરના પાંડવો પોતાનું દુર્મળપણું અને આપણને બળવાન જાણીને કરી પણ ઉપાય કરશે નહીં અને કદાચ અહીં આવશે તો કપટની રીતીથી તેઓનો નાશ કરાવશું.

અથવા એક સ્વરૂપવાળી સ્ત્રીઓને એક એક પાંડવ પાસે મોકલી તેઓથી પાંડવોને લોક પમાડીને દ્રૌપદીનો વિયોગ કરાવીએ. અથવા હે કર્ણ ! પાંડવોને અહીં બોલાવવા સારૂ આપણું ઇચ્છિત કરનાર પુરૂષોને મોકલીએ, ને તેઓ જ્યારે સૌ એકઠા થાય, ત્યારે તે પુરૂષો તેઓનો નાશ કરે. હે કર્ણ ! એટલા મેં ઉપાય કલા તેમાં તમને જે સારો લાગે તે કહે, પણ ઠીલ કરો માં. કારણ જ્યાં સુધી પાંડવો દુપદ રાજમાં વિશ્વાસ યુક્ત થયા નથી, ત્યાં સુધી તેઓનો નાશ થશે, પણ જ્યારે દુપદ તથા પાંડવો પરસ્પર વિશ્વાસ યુક્ત થશે ત્યારે તેઓનો નાશ થશે નહિ. હે પિતા ! એ પ્રમાણે પાંડવોને દંડ આપવાની મારી મતિ છે. હે કર્ણ ! એ મારી મતિ સારી છે કે નરતી ? તમે શું માનો છો ?

एषा मम मतिस्ताव निग्राह्य प्रवर्तते

સાધ્વી વા યદિ ઘાડસાધ્વી કિંવા રાધેય મન્યજે''

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि दुर्योधन
वाक्ये गुर्जरभाषायामेकाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०१ ॥

અધ્યાય ૨૦૨ મો. કર્ણે બતાવેલી મંત્રણા.

कर्ण उवाच--दुर्योधन तवप्रज्ञा न सम्यगिति मे मतिः

નજીપાયેન તેશકયા પાંડવાઃ કુરુવધર્ન ॥

કર્ણ કહે છે—હે કુરુક્ષેત્રની ઝડિ કરનાર દુર્યોધન ! આ તમારી જુદી સારી નથી, ને એવા ઉપાયે કરીને પાંડવો જીતાશે નહીં, એવી મારી મતિ છે. કારણ પૂર્વે તમારે તેઓનો નાશ કરવા સારૂ સૂક્ષ્મ ઉપાય ક્યાં પણ હે શરતીર ! તમે તેઓને નાશ કરી શક્યા નહીં. વળી જ્યારે તેઓ પક્ષ વગરના અહીં તમારી નજીક રહેતા હતા, અને અવસ્થાએ પણ જાળેડા હતા, ત્યારે તમે તેઓને નાશ કરવા સમર્થ થયા નહીં, ત્યારે હમણાં પક્ષ વાળા અને પરદેશમાં રહેલા પાંડવોને ઉપાયે કરીને તમે જીતવા કેમ સમર્થ થશો ? વળી પોતાના પિતા તથા પિતામહના રાજ્યની ઇચ્છા રાખનારા, અને પોતાના અદષ્ટે કરીને સમર્થ એવા પાંડવો આપણાથી દુઃખી થવા અશક્ય છે. વળી જેઓ એક સ્ત્રીમાં પ્રીતિમાન થઈને પરસ્પર ભેદ કેમ થઈ શકશે ? વળી લિલા માગી આવીને બોજન કરનાર પાંડવોને વરનારી દ્રૌપદી, મહા સ્વરૂપવાળા પાંડવોથી બીજા પુરૂષોએ કરી ભેદ પામવા અશક્ય છે. કારણ સ્ત્રીઓને ધણી પતિની સ્ત્રી થવાનો સ્વાભાવિક ગુણ છે, તેને પ્રાપ્ત થયેલી દ્રૌપદી તેઓથી ભેદ કેમ પામશે ? વળી હે શ્રેષ્ઠ ! દુપદ રાજ પણ દ્રવ્યમાં પ્રીતિ રાખનારો નથી, માટે તેને તમારૂં રાજ્ય આપશો, તો પણ તે પાંડવોને ત્યાગ કરશે નહીં. તેમજ દુપદનો પુત્ર ધૃષ્ટદ્યુમ્ન પાંડવોમાં પ્રીતિમાન છે. વાસ્તે હરકોઈ ઉપાયે કરીને પણ પાંડવોનો નાશ થવો મુશ્કેલ છે, એમ હું માનું છું. માટે જ્યાં સુધી પાંડવોના મૂળ બંધાયાં નથી, ને આપણા કરતાં દુપદનો પક્ષ થોડો છે, ત્યાં સુધી તે પાંડવોને નાશ કરવાનો વિચાર કરો. વળી જ્યાં સુધી તેઓને ધણી મિત્રો તથા વાહનો નથી, મહા પરાક્રમી પોતાના પુત્ર સહિત દુપદ રાજ તેઓ સાથે મળીને આપણને જીતવા સારૂ ઉપાય કરવામાં મન કરતા નથી, ને શ્રીકૃષ્ણ પણ પાંડવોને દ્રવ્ય તથા રાજ્ય પ્રાપ્ત કરાવવા સારૂ, માદવરૂપી સૈન્ય બંધીને

• બીજમ કહે છે—પાંડવો સાથે કલેશ કરવો એ મને સાફ લાગતું નથી, કારણ જેમ મને ધૃતરાષ્ટ્ર છે તેમજ પાંડુરાજ હતા એમાં કંઈ શંકા નથી. વળી જેમ મને ગાંધારીના પુત્રો તેમજ કુંતીના પુત્રો છે, અને હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! જેમ તેઓ મારે રક્ષા કરવા યોગ્ય તેમજ તમારા પુત્રો પણ રક્ષા કરવા યોગ્ય છે. તથા મને તે પાંડવો સાથે જોડેલો સંબંધ છે, તેટલોજ તમોને તથા દુર્યોધનાદિ સર્વ કૌરવોને છે; એમ છતાં તેઓની સાથે કલેશ કરવો સારો નથી. પાંડવો સાથે રનેહ કરીને તેઓનું અર્ધું રાજ્ય આપો, કારણ કુરૂ કુળમાં હિતમ એવા પાંડવોનું પિતા પ્રપિતામહનું રાજ્ય છે. હે દુર્યોધન ! જેમ તું પોતાના પિતાનું રાજ્ય છે, એમ માને છે, તેમ તેઓ પણ માને છે, ત્યારે તેઓને રાજ્ય ન મળે તો તને તે શેનુંજ મળે ? કારણ પ્રથમ તેઓનેજ રાજ્ય મળવું જોઈએ, ને તને તો અધર્મથી મળ્યું છે, એવી મારી મતિ છે. માટે તું પ્રસન્ન થઈને તેઓને અર્ધું રાજ્ય આપ, ને સર્વ મનુષ્યોની પણ એજ ઈચ્છા છે. કદી જો તું એ પ્રમાણે નહીં કરીશ તો આપણું અકલ્યાણ ને તારી અપકીર્તિ થશે. માટે પોતાની કીર્તિનું રક્ષણ કર, કારણ મનુષ્યની કીર્તિ છે, તેજ કેવળ જળ છે; જેની કીર્તિ નાશ પામી છે તેનું જીવવું પણ નિષ્ફળ છે, હે કૌરવ ! મનુષ્યની કીર્તિ ન્યાં સુધી નાશ પામી નથી ત્યાં સુધી તે જીવે છે. પણ જો તેની કીર્તિ નાશ પામી તો તે પણ નાશ પામે છે. માટે હે મહાબાહો ! મેં તને કહ્યું તે પ્રમાણે તું

પોતાના કુળને યોગ્ય એવા ધર્મનું આચરણ કર. પાંડવો તથા કુંતી જીવે છે એ ધાણું સાફ છે, પોતાની ઇચ્છિત કામના પૂરી કર્યા વિના પુરોચન નાથ પામ્યો એ ધણું સાફ થયું. હે ગંધારીના પુત્ર ! જે દિવસે, પાંડવો તથા કુંતી લાખના ઘરમાં બેઠાં એવું મેં સાંભળ્યું, તે દિવસથી હું આ પૃથ્વીમાં જીવતા પ્રાણીઓને જોઈ શકતો નથી ! અને ત્યારથી સર્વ મનુષ્યો જોડલો તારામાં દોષ માને છે, તેટલો પુરોચનમાં માનતા નથી. પણ હવે પાંડવો જીવે છે, તેથી તારો અપયશ નાથ પામશે; વાસ્તે હે મહારાજ ! તું તે પાંડવોને મળવાનો મનસુખો કર. હે કુરુનંદન ! મહાશૂરવીર પાંડવો જીવતાં છતાં તેઓના પિતાના રાજ્યનો ભાગ લેવાને ઇન્દ્ર પણ સમર્થ નથી ! કારણ તેઓ પોતાના ધર્મમાં છે. વળી તે સૌ એક ચિત્તવાળા ને તારી બરોબર રાજ્ય પામવા યોગ્ય છે. માટે તારે જો ધર્મ તથા કલ્યાણરૂપ કરવું હોય, ને માફ પણ પ્રિય કરવું હોય તો તેઓને અર્ધ રાજ્ય આપ.

यदि धर्मस्त्वया कार्यो यदि कार्यं प्रियं च मे

ક્ષેમં ચ यदि કર્તવ્યં તેષામર્થ પ્રદીયતાં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यकंभपर्वणि भीष्मवाक्ये
गुर्जरभाषायां त्र्यधिकाद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २०३ ॥

અધ્યાય ૨૦૪ મો. દ્રોણગુરુની સલાહ.

द्रोण उवाच—मंत्राय समुपानीतै धृतराष्ट्र हितैर्नृप

धर्म्यमर्थ्ययशस्थंच वाच्यमित्यनुशुभम् ॥

દ્રોણાચાર્ય કહે છે—હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! મનસુખો કરવા સારૂ બોલાવનારા મિત્રો સાથે ધર્મ, અર્થ અને યશ થાય એવાં વાક્યો બોલવાં, એવું મેં સાંભળેલું છે તેથી મહાત્મા બીષ્મ પ્રમાણે ભારી મતિ છે કે, પાંડવોને અર્ધ રાજ્ય વેહેંથી આપવું, ને એજ સનાતન ધર્મ છે. માટે કાંઈ પ્રિય વચન બોલનારા પુરૂષને, પાંડવો વાસ્તે ધણું રત્નો તથા દ્રૌપદી સારૂ અલંકારાદિ દ્રવ્ય આપીને દુપદની પાસે મોકલો. જે જઈને તેને કહે કે, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા દુર્યોધને કહેવરાવ્યું છે કે, તમારી સાથે સંબંધ થયો તેથી અમને મોટો હર્ષ થયો છે. એમ કહી તેણે દુપદ તથા મૃદુલમનની પાસે તેમની ઉપરનું તમારૂં તથા દુર્યોધનનું પ્રિયપણું કહેવું, અને પાંડવોની વારંવાર સાંત્વના કરીને સંબંધને યોગ્ય તેઓને પ્રિય લાગે એવાં વાક્યો કહેવાં. પછી હે રાજેન્દ્ર ! તેણે તમારા કહેવા પ્રમાણે સુવર્ણના અલંકારો દ્રૌપદીને, તથા અનેક તરેહનાં રત્નો દુપદના સર્વ પુત્રો તથા માતા સહિત સર્વ પાંડવોને યથા યોગ્ય આપવાં અને તે પાંડવોને આ હસ્તિનાપુર પ્રત્યે મોકલવાનું દુપદને કહેવું. પછી તે ન્યારે તેઓને રજા આપે, ત્યારે તેઓને તેડવા સારૂ દુઃશાસન તથા વિકર્ણ મોટું સૈન્ય લઈને જાય ને તેઓ ન્યારે અહીં આવે ત્યારે તમારાથી સત્કાર પામીને, પ્રધાનોના મતમાં રહી પોતાના પિતાની રાજ્યગાદી ઉપર બેસે. હે ભારત ! એ પ્રમાણે તમારે તમારા પુત્રો તથા પાંડવોને વિષે અવશ્ય કરવું, એમ બીષ્મ સહિત હું માનું છું. એવું સાંભળી કઈ બોલ્યો કે હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! તમેજ જેઓને કાર્યો કરવામાં દ્રવ્ય અને માન આપો છો, તો પણ તમારાથી બેદ રાખનારા એવા આ બીષ્મ તથા દ્રોણની સાથે મનસુખો કરેથી તમારૂં શ્રેય થશે.

નહીં. કારણ તેઓનાં મન આહારથી તમારા મિત્રરૂપે પણ અંદરથી તમારામાં દ્રોહયુક્ત છે, તેઓના હૃદયમાં તમારા શત્રુ પાડવોના શ્રેયની ઇચ્છા છે. એવા મિત્રોની સાથે મનસુખો કરેથી કેમ શ્રેય થાય ? માટે સંકટની વખતે કામ કરવામાં મિત્રોથીજ સુખ અથવા દુઃખ થશે એમ નથી. કારણ હરકોઇ પુરૂષ શુદ્ધિમાન ના અશુદ્ધિવાન, આળસ વા વૃદ્ધ તથા સહાયતાવાળો અથવા અસહાયતાવાળો હોય, તોપણ તેના અદૃષ્ટમાં હોય તેજ પ્રમાણે તેને મળે છે. જુઓ, પૂર્વ અંશુવિચ નામના શેહેરમાં માગધના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો, અને નેત્ર, કાન તથા જીભ, એ ત્રણે ઇન્દ્રિયોથી રહિત એવો અંશુવિચ નામનો રાજા હતો. તે પોતાના મહાકર્ણિ નામના પ્રધાનને વશ્ય હોવાથી, તે પ્રધાન તેના રાજ્યનો અધિપતિ થયો; ને પોતામાં બળ માનીને તેનું અપમાન કરતો; તથા તેને ભોગવવાની સ્ત્રીઓ, રત્નો તથા દ્રવ્યો પોતે ભોગવતો હતો, પછી તેને લોભ વધવાથી તેનું સર્વ રાજ્ય પણ તેણે ગ્રહણ કરી લીધું, ત્યારે તે રાજ્યએ તે પ્રધાન પાસેથી પાછું રાજ્ય મેળવવાના ધણા ઉપાયો કર્યા, પણ મળ્યું નહીં, એમ મેં સાંભળેલું છે. માટે હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! જેમ ત્રણ ઇન્દ્રિયો રહિત અંશુવિચને અદૃષ્ટમાં રાજ્ય હતું તો મળ્યું હતું, પણ ત્યારે અદૃષ્ટમાં નહીં હતું ત્યારે તેણે ધણા ઉપાયો કર્યા તો પણ મળ્યું નહીં. તેમજ તમારા અદૃષ્ટમાં સર્વ રાજ્ય હશે, તો સર્વ લોકોની સાથે તમે મનસુખો કરશો તોય મળશે, પણ જો તમારાજ અદૃષ્ટમાં નહીં હોય, ને તમે ધણા ઉપાય કરશો તોપણ મળશે નહીં. માટે હે શુદ્ધિમાન ! એમ છે ત્યારે તમે તમારા મિત્ર સારા અથવા નરતા કયા ? તે વિચારો, ને તેઓના વાક્યનો પણ વિચાર કરો. તે સાંભળી દ્રોણાચાર્ય બોલ્યા કે હે કર્ણ ! તારા મનમાં પાડવો સાથે દ્રેષ છે, તેથી તું આવા વાક્ય બોલે છે તે હું જાણું છું. પણ હે દુષ્ટ ! મેં કુરુકુળ વૃદ્ધ પામે એવાં વાક્ય કહ્યાં, તેને તું ખરાબ માને છે, માટે તુંજ જો કલ્યાણરૂપ વાક્ય હોય તે કહે. પણ જો આ ધૃતરાષ્ટ્ર મારા કલા પ્રમાણે નહીં કરે તો, કૌરવો થોડાક કાળમાં નાશ પામશે એવી મારી મતિ છે.

અતોડસ્યથા ચેક્રિયતે નમ્રવીમિ પરંહિતં

કુરવો વૈવિનશ્યંતિ નચિરેણૈવ મે મતિઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि राजवाक्य
गुर्जरभाषायां चतुरधिकद्विसप्ततमोऽध्यायः ॥ २०४ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૨૦૫ મો. વિદુરની શીખામણ.

विदुर उवाच—राजभिःसंशयं भ्रयो वाङ्यस्त्वमसि बाधवैः

मत्त्वशुभमाणेषु वाक्यंसंप्रतितिष्ठति ॥

વિદુરજી કહે છે--હે રાજન ! બાંધવોએ શંકારહિત થઈને તમને કલ્યાણરૂપ વચનો કહેવાં, પણ તે નહીં સાંભળનાર પુરૂષની પાસે ચાલતા નથી. જુઓ ! જીભે તમને પ્રિય અને કલ્યાણનાં વચનો કહ્યાં, તેને તમે ગ્રહણ કરતા નથી, ને દ્રોણે પણ તમારા હિતનાં વચનો કહ્યાં, તે તમારાં હિતરૂપ છે, એમ કર્ણ માનતો નથી. પણ હે રાજેન્દ્ર ! જીભ તથા દ્રોણ કરતાં વધારે શુદ્ધિમાન અને તમારો વધારે સ્નેહી બીજો કોઈ હું દેખતો નથી. આ જીભ-

તથા દ્રોણ અવસ્થાએ કરીને વૃદ્ધ તથા બુદ્ધિ અને જ્ઞાને કરીને સૌથી શ્રેષ્ઠ છે. તેઓ તમારામાં તથા પાંડવોમાં સરખો ભાવ રાખનારા છે. વળી ધર્મ તથા સત્યપણામાં તેઓની બરાબર શ્રી રામચંદ્રજી અથવા મય રાજા વગર બીજો કોઈ છે નહીં, તેઓએ પૂર્વે કોઈ દિવસ પણ તમને અકલ્યાણનાં વાક્ય કહ્યાં નથી; તેમજ તેઓમાં કંઈ તમારું અકલ્યાણ કરવા સરખું દેખાતું નથી. હે નરાધિપ ! તેઓ આ લોકને વિષે મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ અને મહાબુદ્ધિમાન છે, તે તમને કંઈ પણ કપટનાં વાક્ય કહે નહીં, ને આદિકના લોકથી પણ કોઈના પક્ષપાતનાં વચન બોલે નહીં, એમ હું માનું છું. વળી હે ભારત, જેમ દુર્યોધનાદિક તમારા પુત્રો છે તેમ પાંડવોને પણ તમારાજ પુત્રો જાણવામાં કલ્યાણ છે, એમ હું માનું છું. માટે પાંડવોનું અપ્રિય કરનારો જે અજ્ઞાની પુરૂષ તમને સલાહ આપે છે, તે કલ્યાણને જાણતો નથી, હે રાજન ! તમને તમારા પુત્રોમાં વિશેષ પ્રીતિ છે, તેથી સર્વ મંત્રિઓ તમારા હૃદયને ભાવ જાણવા સાફ તમારું શ્રેય થાય, તેમ કહેતા નથી; ને મોટી તેજવાળા અને મહાત્મા એવા બીજા તથા દ્રોણ પણ પાંડવોના કલ્યાણને અર્થે તમારી પાસે તેઓનાં પરાક્રમ સ્પષ્ટ કહેતા નથી. પણ હે રાજન ! તે પાંડવોથી તમારું કલ્યાણ થાઓ ! કારણ યુદ્ધમાં અર્જુનને જીતવાને ઇન્દ્ર, તથા દશ હજાર હાથી સરખા જાળવાન અને મોટી જીજવાળા બીમસેનને જીતવાને સર્વ દેવતાઓ સમર્થ નથી; તેમ નકુલ અને સહદેવને પણ જીતવાને કોઈ પુરૂષ સમર્થ નથી ! વળી જેમાં ધૈર્યતા ક્ષમા, સત્યપણું, અને પરાક્રમ રહેલાં છે એવા યુધિષ્ઠિર કેમ જીતાય ! વળી તેઓના મિત્ર શ્રીકૃષ્ણ, પક્ષ કરનારા બલદેવજી વથા સાલકિયાદેવ, સસરા દ્રુપદ, ને સ્વાલા ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક છે, તેથી તેઓ યુદ્ધમાં કદી જીતારી નહીં. એમ માની તેઓને રાજ્ય આપીને, પુરોચને કરેલા લાક્ષાગૃહરૂપી તમારા અપયશને જે નિવર્ત કરશે, તે તે પાંડવોની કૃપા આપણી ઉપર થશે. તેથી આપણા કુળનું કલ્યાણ ને ક્ષત્રિયોની વૃદ્ધિ થશે. વળી જેના પક્ષમાં મહાબલવંત સર્વ યાદવો પણ હોય છે, ને જેની તરફ શ્રીકૃષ્ણ હોય તેનોજ જય થાય છે, માટે જે કામ સમતાથી થતું હોય તે કલેશથી કાણ કરવા ઇચ્છે ? હે રાજન ! તે પાંડવો જીવતા છે, એવું સાંભળીને આ હસ્તિનાપુરની સર્વ પ્રજા તેમને જોવાને ઘણી ઇચ્છા રાખે છે, જે તમે પૂર્ણ કરો. અને આ દુર્યોધન, કર્ણ તથા શકુનિ, એ સૌ અધર્મિ અને દુષ્ટ બુદ્ધિવાળા છે, માટે તેઓના કલ્યાણ પ્રમાણે તમારે કરવું નહીં. કારણ મેં તમને પૂર્વજ ગુણનાં વચન કહ્યાં છે કે, દુર્યોધનના અપરાધથી આ તમારી સર્વ પ્રજા નાશ પામશે.

उक्तमेतत्पुरा राजन् मया गुणवत्तस्तव

दुर्योधनापराधेन प्रजेयं वै विनश्यति ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि विदुरवाक्ये
गुर्जरभाषायां पंचाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २०५ ॥

૩૩૩૩૩૩૬૬૬૬૬૬

અધ્યાય ૨૦૬ શ્રી. વિદુર અને દ્રુપદનો સંવાદ.

ધૃતરાષ્ટ્ર ઉવાચ—भीष्मःशांतनवोविद्वान् द्रोणश्च मगवानृषि

हितं च परमं वाक्यं त्वं सत्यं ब्रवीषि मां ॥

ધૃતરાષ્ટ્ર કહે છે—હે વિદુર ! વિદ્વાન એવા શંતનુના પુત્ર બીજમ, સમર્થ એવા ઋષિ દ્રોણાચાર્ય તથા તમે સન્ય અને પરમ કલ્યાણીનાં વચન કહો છો. હે વિદુર ! મહા શરવીર કુંતીના પુત્ર પાંડવો ધર્મથી મારા પુત્ર છે, એમાં સંશય નથી. તેથી મારે જેમ મારા પુત્રોને રાજ્ય આપવું, તેમજ તેઓને આપવું યોગ્ય છે. વાસ્તે તમે પાંચાલદેશ પ્રત્યે જેમ તેમનો સત્કાર કરી, તેઓને માતા તથા દ્રૌપદી સહિત અહીં તેડી લાવો. હે વિદુર ! પાંડવો તથા કુંતી જીવે છે એ બહુ સાંઝે થયું છે, અને તે મહારથીયોને દુપદની કન્યા પ્રાપ્ત થઈ એ પણ સાંઝે થયું. મહાત્મા પાંડવોને નાશ કરવાની ઇચ્છા રાખનારો પુરોચન નાશ પુખ્તો એ ઠીક થયું છે. હે મોટા તેજવાળા, પાંડવો બચ્યા, એવું સાંભળીને મોટું દુઃખ થયું હતું, જે હવે તેઓને જીવતા સાંભળીને નિવૃત્ત થયું છે. વૈદ્યપાનન કહે છે હે ભારત ! એવી ધૃતરાષ્ટ્રનાં વચન સાંભળી વિદુરજી રાજ રાજ થયા, અને તેની આજ્ઞા લાઇ ત્યાંથી દુપદ રાજા તથા પાંડવોની પાસે જવા તૈયાર થયા. ત્યારે કૌરવોએ તેઓને દ્રૌપદી, પાંડવો તથા દુપદના ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક પુત્રોને આપવા સાંઝે અનેક તરેહનાં રત્નો તથા અલંકારાદિક દ્રવ્ય આપ્યાં. જે લઈને વિદુરજી દુપદના શહેર પ્રત્યે ગયા, ને તેને યથાયોગ્ય મળ્યા. ત્યારે દુપદે તેમનો ધર્મપૂર્વક સત્કાર કર્યો. પછી તેઓએ પરસ્પર કુશળતા પૂછી તે સમયે દુપદ પાસે પાંડવો તથા શ્રીકૃષ્ણને મોકલા જોઇ, વિદુરજીએ રનેહથી તેમને કુશળ પૂછ્યું. ત્યારે પાંડવોએ પણ વિદુરજીનો ધણો સત્કાર કર્યો. પછી વિદુરજીએ ધૃતરાષ્ટ્રના કહેવા પ્રમાણે પાંડવો, તથા દુપદના ધૃષ્ટદ્યુમ્નાદિક પુત્રોને રત્નો તથા અલંકારાદિક દ્રવ્ય આપ્યાં. અને ત્યાંજ પાંડવો તથા શ્રીકૃષ્ણની સમક્ષ દુપદને નમ્રતાથી કહ્યું કે હે રાજન ! પુત્ર તથા પ્રધાનો સહિત તમે મારાં વાક્ય સમજો. અમારા ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ્યએ પોતાના પુત્ર તથા પ્રધાને સહિત, તેઓને ખુશી કરવા માટે વારંવાર પોતાનું કુશળ કહેવરાવ્યું છે; ને તે તમારી સાથે સંબંધ થવાથી ધણા ખુશી થયા છે. વળી સર્વ કૌરવો સહિત શંતનુના પુત્ર બીજમે તમારું કુશળપણું પૂછ્યું છે, તેમજ ભરદ્વાજના પુત્ર અથવા તમારા મિત્ર દ્રોણાચાર્ય તમને મળ્યા જેટલો હર્ષ કરીને કુશળતા પૂછાવી છે. હે રાજન ! ધૃતરાષ્ટ્ર તમા સર્વ કૌરવો તમારી સાથે સંબંધ થવાથી પોતાના આત્માને કૃતાર્થ માને, કારણ તેઓને તમારા સંબંધથી જેવો આનંદ થયો છે, તેવો રાજ્ય મળવાથી પણ થાય નહીં. એવું બાણીને હવે તમે પાંડવોને હસ્તિનાપુર પ્રત્યે આવવાની આજ્ઞા આપો, કારણ તે કૌરવો તેઓને મળવાની હિતાવળ કરે છે. વળી હસ્તિનાપુરથી નીકળે ધણો કાળ થયો, તેથી પાંડવો તથા કુંતી પોતાના શહેરને જોઇ ધણાં ખુશી થશે. વળી સર્વ કુરૂવંશની ઓયો આ “ દ્રૌપદી અહિં ક્યારે આવશે ! ” એમ કહે છે. વાસ્તે તમે દ્રૌપદી સહિત આ પાંડવોને મારી સાથે આવવાની રજા આપવા યોગ્ય છે, એવો મારો મત છે. અને હે રાજન ! તમે જ્યારે આ મહાત્મા પાંડવોને રજા આપશો, ત્યારે દ્રૌપદી સહિત તેઓ તથા કુંતી મારી સાથે આવશે, ને હું તેઓને ધૃતરાષ્ટ્રની પાસે લઇ જઇશ.

તતોઽર્ધ્ર મેઘશિખ્યામિ ધૃતરાષ્ટ્રસ્વશીઘ્રગાદૃ

આગમિત્યંતિ કુંતીયાઃ કુંતી ચ સહકુળવા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यसंबन्धवर्षणि विदुर

दुपदसंवादे गुर्जरभाषाया वदधिकद्विषत्तमोऽध्यायः ॥ २०६ ॥

અધ્યાય ૨૦૭ મો. પાંડવોને અર્ધું રાજ્ય મળવું.

દ્રુપદ ઉવાચ—एवमेतन्महाप्राज्ञ यथात्यविदुराद्य मां

ममापि परमो हर्षः संबन्धेस्मिन्कृते प्रभो ॥

દ્રુપદ કહે છે—હે મહા બુદ્ધિમાન, હે સમર્થ ! આજ જેમ તમે મને કહો છો, તેમજ આ સંબંધ થયો તેથી મને પણ ધણો હર્ષ થયો છે. હે વિદુર ! મહાત્મા આ પાંડવોને આવવું યોગ્ય છે, પણ મારે કહેવું કે “ તમે જાઓ ” એ યોગ્ય નહીં. માટે જો મહાશરવીર કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન, અર્જુન, અને સહદેવને આવવાની ઇચ્છા હોય તો બળદેવજી તથા શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવોએ “ હસ્તિનાપુર પ્રત્યે જવું ” એમ માનતા હોય તો હું રજા આપું છું; કારણ તેઓ પાંડવોનું પ્રિય ઇચ્છનારા છે. એવું સાંભળી યુધિષ્ઠિર બોલ્યા કે હે દ્રુપદ રાજા ! ચાકરો સહિત અમે તમને વશ્ય છીએ માટે જેમ તમે આજ્ઞા આપશો, તેમ અમે ખુશી થઈને કરશું. વૈશંપાયન કહે છે—પછી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે, જેમ સર્વ ધર્મના જાણનારા આ દ્રુપદ રાજા માને છે, તેમજ મને પણ પાંડવોએ જવું એમ લાગે છે. તે સાંભળી ફરી દ્રુપદ બોલ્યા કે, જેમ યદુકુળમાં શ્રેષ્ઠ શ્રીકૃષ્ણ માને છે, તેમજ મારી પણ મતિ છે, કારણ મને જેમ પાંડવો છે, તેમજ તેઓને પણ છે; ને જેવું પાંડવોના શ્રેયનું ચિંતન શ્રીકૃષ્ણ કરે છે, તેવું યુધિષ્ઠિર પણ કરતા નથી. વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહીને મહાત્મા દ્રુપદે તેઓને જવાની રજા આપી. ત્યારે સર્વ પાંડવો, શ્રીકૃષ્ણ અને વિદુરજી, કુંતી તથા દ્રૌપદીને સાથે લઈને ત્યાંથી સુખે કરી હસ્તિનાપુર તરફ રવાના થયા. તે જ્યારે નજીક આવ્યા ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાએ, વિકર્ણુ, ચિત્રસેન, દ્રોણચાર્ય, કૃપાચાર્ય. તથા સર્વ કૌરવોને તેમની સામે મોકલ્યા. ત્યારે તેઓથી વિંટાઈને તે શેઠાચમાન પાંડવોએ હસ્તિનાપુરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે વખતે તેમનું પ્રિય ઇચ્છનારા મનુષ્યો અનેક તરેહથી મૂંઝામૂંઝા બોલવા લાગ્યા કે, આ મનુષ્યોમાં સિંહ સરખા અને ધર્મને જાણનારા યુધિષ્ઠિર પાછા અહીં આવ્યા, તે પોતાનું રાજ્ય પામીને આપણી ધર્મે કરીને રક્ષા કરશે; આજ આપણે પ્રિય કરવા સાડ પાંડુ રાજાજી આ યુધિષ્ઠિરરૂપે આવ્યા છે, એમાં શંકા નથી વળી આપણે આજે શું પુણ્ય કર્યો છે કે જેથી આ કુંતીના પુત્રો પાછા આ પૂરમાં આવ્યા ! હવે જો આપણે દાન આપ્યાં હોય, તથા યજ્ઞ અને તપ કર્યાં હોય, તો આ પાંડવો સો શરદ ઋતુ પર્યંત આ પૂરમાં રહો. લોકોનું એવું બોલવું સાંભળતાં સાંભળતાં પાંડવોએ, ધૃતરાષ્ટ્ર તથા બીજાની પાસે જઈને દંડવત કર્યા, અને બીજાઓને પણ યથાચોગ્ય મળીને પરસ્પરે કુશળતા પૂછી. પછી તેઓ ધૃતરાષ્ટ્રની આજ્ઞાથી પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કરીને રહ્યા. પછી થોડાક દિવસો ગયા ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર તથા બીજાએ તેઓને બોલાવ્યા; ને યુધિષ્ઠિરને ધૃતરાષ્ટ્રે કહ્યું કે હે યુધિષ્ઠિર ! ભાઈઓ સહિત તમે મારા વચન સાંભળો. હવે આપણે ફરીથી કલેશ થાય નહીં, વાસ્તે તમે ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં જઈને રહો. ત્યાં આ તમારો ભાઈ અર્જુન તમારી સર્વની રક્ષા કરશે, માટે તમોને કોઈ બાધ કરી શકે નહીં, ને હું તમને અર્ધું રાજ્ય આપું છું. વૈશંપાયન કહે છે—એવા ધૃતરાષ્ટ્રનાં વચન સાંભળી પાંડવો તેને પગે લાગ્યા, ને અર્ધું રાજ્ય પામીને ત્યાંથી શ્રાકૃષ્ણ સહિત ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં ગયા. પછી તેને સ્વર્ગ સરખું શેઠાચમાન કરાવવા લાગ્યા. તે પૂરમાં પાવન સ્થાનક હતું, ત્યાં તેઓએ અગ્નિમાં આહુતિઓ આપીને

શાંતિ કરી. હવે ઇન્દ્રપ્રસ્થને ફરતાં સમુદ્ર સરખી ખામ અને ધણી ઉચો કિલ્લો હતો જેથી તે શોભતું હતું. વળી શ્વેત વાદળો તથા ચંદ્ર સરખું શ્વેત ઇન્દ્રપ્રસ્થ નાગોની પૂરી ભોગાવતી સરખું લામતું હતું તેની રક્ષા શ્રેષ્ઠ આયુધ ધારણ કરનાર પુરુષો કરના હતા, ને દ્વેષ કિલ્લા ઉપર અંકુશો, તોપો, યંત્રો તથા લોહનાં ચક્રો રાખ્યાં હતાં, તેથી તે ખાતું શોભતું હતું. વળી તે પૂરમાં ધણી સુંદર રસ્તાઓ તથા શ્વેત રંગાવેલાં ધરો હતાં, જેથી તે સ્વર્ગ જેવું શોભતું હતું. તેમાં પાંડવોને રહેવાનું ધર હતું, તે જાણે વિજયનીએ સહિત આ-કાશમાં વાદળું હોયતી તેવું લાગતું હતું. અને તેને ફરતો બગીચો હતો, તેથી તે કુબેરના ધર જેવું શોભતું હતું. એવા તે શોભાયમાન ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં જ્યારે પાંડવો આવીને રહ્યા, ત્યારે કેટલાકે સર્વ વેદને જાણનારા બ્રાહ્મણો, સર્વ બાપાઓને જાણનારા ક્ષત્રિયો દ્રવ્યની ઇચ્છાવાળા વૈશ્યો, અને કારીગરોદિ શુદ્રો પણ આવીને ત્યાં રહ્યા. હવે ઇન્દ્રપ્રસ્થની આહર ધણી બગીચાઓ, તથા કેટલાક આંખા, અશોક, ચપક, સોપારી, નાગપુષ્પ, ફણસ, સામ, તાડ, બકુલ, કેતકી, આંબલી, લોધ, અંધાલ, જાંબુ, કરવીર, અને પારાજતાદિક અનેક વૃક્ષો હતાં. જેમાં ઋતુ ઋતુને વિષે ફળો તથા પુષ્પો આવતાં હતાં, ને તેમાં ધણી જાતનાં પક્ષિઓ, મહોન્મત મોરો તથા કાવલો રહેતાં હતાં. વળી ત્યાં રમના વાસ્તે અરીસા સરખા તેજવાળા ગુદો તથા કેટલાક નાના નાના પર્વતો કરાવ્યા હતા. અને ત્યાં સુંદર વાવો તથા હંસ, કારંડવ અને ચક્રવાકાદિક પક્ષિઓથી શોભાયમાન નાનાં મોટાં તળાવો વગેરે હતાં, જેમાં સુંદર કમળનાં પુષ્પો ખીલ્યાં રહ્યાં હતાં, એવા તે શોભાયમાન પૂર્વમાં મોટાં પુણ્યવાન મનુષ્યો આવી રહ્યાં હતાં, તેથી પાંડવોને નિરંતર ખુશી ઉત્પન્ન થતી હતી અને તે ઇન્દ્રપ્રસ્થ પૂર પણ ઇન્દ્ર સરખા સ્વરૂપવાળા પાંડવોથી, નાગોએ કરી જેમ ભોગાવતી પૂરી શેભે તે શોભતું હતું. પછી અશ્વદેવજી સહિત ઝરવીર શ્રીકૃષ્ણ, પાંડવોને ત્યાં નિવાસ કરાવીને તેઓની રાજ લકષ દારકા પ્રત્યે ગયા.

તાન્નિવેદ્યતતો ઘરિતો રામેણ સહકેશવઃ

યયૌ દ્વારવર્તી રાજન્ પાંડવાનુમતે તદા ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि विदुरवाक्ये
गुर्जरभाषायां सप्तश्लोकद्विसप्ततत्तमोऽध्यायः ॥ २०७ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૨૦૮ ભો. યુધિષ્ઠિર નારદ સંવાદ.

जनमेजय उवाच—एवं संप्राप्य राज्यं तर्हिद्रप्रस्थं तपोधन

अत उर्ध्वमहात्मानः किमकुर्वत पांडवाः ॥

જનમેજય પૂછે છે—હે તપોધન ! એ પ્રકારે ઇન્દ્રપ્રસ્થનું રાજ્ય પામ્યા પછી મહાત્મા પાંડવોએ શું કર્યું, અને દ્રૌપદી તેઓને વિષે કેમ વર્તતી હતી ? વળી એક સ્ત્રીના પાંચ પતિ હોવાથી શું તેઓ પરસ્પરે ભેદ પામ્યા ન હતા ? તે હું સાંભળવા ઇચ્છું છું. માટે તમે મને વિસ્તારી કહો. વૈશંપાયન કહે છે—રાજ્ય મળ્યા પછી દ્રૌપદી સહિત, પાંડવો ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહીને સુખ ભોગવતા હતા, ને તેઓ સહિત યુધિષ્ઠિર રાજ ધર્મે કરીને પૃથ્વીનું પ્રાધન કરતા હતા. તેઓ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રાજ્યાસન ઉપર બેસતા, ને તેમના બીમસેનાદિક

ભાઇઓ રાજ્ય સંભાળી એક એક કામ મદલ કરીને, પોતા પોતાના યોગ્ય આસનો ઉપર બેસતા હતા. પછી કોઇ દિવસે યદુઓથી ત્યાં નારદજી આવ્યા, તે જોઇ યુધિષ્ઠિરે તેમને પોતાનું આસન આપી તે ઉપર બેસાડ્યા, ને તેમની નિમિષપૂર્વક પૂજા કરીને કહ્યું કે હે મહારાજ ! મને રાજ્ય મળ્યું છે. તે સાંભળી પ્રાન્ન ચર્ધ નારદજીએ તેને આશિર્વાદ આપીને કહ્યું કે તમે આસન ઉપર બેસો, ત્યારે તેમના કલ્પથી આસન ઉપર બેસીને યુધિષ્ઠિરે દ્રૌપદીને કહેવં રાવ્યું કે, “ નારદજી આવ્યા છે. ” તે સાંભળી દ્રૌપદી સ્નાન કરીને, જ્યાં પાડવો સહિત તે ઋષિ બેઠા હતા ત્યાં આવી, ને તેમને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને ઉભી રહી. તેને નારદજીએ આશિર્વાદ આપીને પાછી જવાની આજ્ઞા આપી, એટલે દ્રૌપદી પોતાના ધરમ્માં ગઇ. પછી પાડવોને એકાંતમાં બેસાડીને નારદજીએ કહ્યું કે, તમારી પાંચેની દ્રૌપદી એક સ્ત્રી છે, માટે તમોને માંહોમાંહે બેઠ ન થાય તેમ કરો. કારણ પૂર્વે સુંદ અને ઉપસુંદ નામે બે દૈત્યો હતા, તેઓ મહા બલવાન, ત્રણે લોકમાં પ્રસિદ્ધ, એક રાજ્ય ભોગવનારા, એકજ ધરમાં રહેનારા, એક શય્યામાં શયન કરનારા અને પરસ્પર પ્રીતિ રાખનારા ભાઇઓ હતા પણ તેઓ તિલોત્તમા નામની અપ્સરા સાથે એક બીજાને હાથે મૃત્યુ પામ્યા હતા. માટે હે યુધિષ્ઠિર ! તમારે માંહોમાંહે બેઠ ન પડે, ને પરસ્પર પ્રીતિ વધે તેમ કરવું. તે સાંભળી યુધિષ્ઠિરે પૂછ્યું કે હે મુનિ ! સુંદ અને ઉપસુંદ કેના પુત્રો હતા ? તેઓમાં બેઠ કેમ થયો ? ને પરસ્પર તિલોત્તમા અપ્સરા સાથે કેમ મૃત્યુ પામ્યા ? વળી તે અપ્સરા કયા દેવતાની કન્યા હતી ? હે બ્રાહ્મણ ! એ મને ઘણું આશ્ચર્ય લાગે છે, માટે હું તે વિસ્તારથી યથાર્થ સાંભળવા ઇચ્છું છું.

एतत्सर्वं यथावृत्तं विस्तरेण तपोधन

श्रोतुमिच्छामहे ब्रह्मन् परं कौतूहलं हि मे ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विदुरागमनराज्यलंभपर्वणि युधिष्ठिर
नारदसंवादेगुर्जरभाषायामष्टाधिकद्वિंशतત્તમोऽध्यायः ॥ २०८ ॥

અધ્યાય ૨૦૮ મો. સુંદઉપસુંદનું આખ્યાન.

નારદ ઉવાચ--શ્રુણુ મે વિસ્તરેણેમમિતિહાસં પુરાતન

સ્રાતૃભિઃ સહિતઃ પાર્થ યથાવૃત્તંયુગ્ધષ્ટિર ॥

નારદજી કહે છે—હે યુધિષ્ઠિર ! ભાઇઓ સહિત તમે એ પૂર્વનું ઇતિહાસ યથાસ્થિત વિસ્તારે કરીને સાંભળો. પૂર્વે હિરણ્યકશિપુના વંશમાં મહા બલવાન અને તેજસ્વી એવો નિકુંભ નામે સર્વ દૈત્યોનો રાજા હતો. તેને મહા પરાક્રમી, સર્વ દૈત્યોમાં શ્રેષ્ઠ, અને ક્રૂર મન વાળા સુંદ અને ઉપસુંદ નામે બે પુત્રો થયા. જે બેઉ ભાઇઓ હરેક કામમાં એકજ નિશ્ચય કરનારા તથા એક બીજાના સુખ દુઃખમાં ભાગ લેનારા હતા. તેઓ જ્યારે અવસ્થાએ મોટા થયા ત્યારે ત્રણે લોકને જીતવાની ઇચ્છાથી વિંધ્યાચલ પર્વત ઉપર તપ કરવા ગયા. ત્યાં જઇ તેઓએ ક્રુધા તથા તૃપાને વેડી, જટા ધારણ કરી, વનકુલ વસ્ત્ર પહેરી, શરીર ઉપર મેલ ચડવા દેઇ તથા વાયુનુંજ ભક્ષણ કરીને, જિંયા હાથ રાખી, પચના અંગુઠાભર ઉભી, પોતાના શરીરમાંથી માંસ કાઢી અગ્નિમાં હોમ કરવા માંડ્યો. એ પ્રમાણે

તેઓએ ધણાક કાળ પર્વત તપ કર્યું, તેથી વિંધ્યાચલ પર્વતમાંથી અગ્નિને ધુમાડા નીકળવાં લાગ્યાં. એવું આશ્ચર્ય થયું ત્યારે સર દેવતાઓએ તેમનું તપ જોઇ ભય પામીને, તેઓના તપનો નાશ કરવા સાડ તેમને રત્નો તથા સ્ત્રીઓથી ધણા લોભાગ્યા, પણ તેથી લેભાઈને તેમણે તપ કરવું મૂકી દીધું નહીં. ત્યારે વળી દેવતાઓએ રાક્ષસીયો તથા જૂનોને તેઓની પાસે મોકલ્યાં, તેમને સુંદે ત્રિશૂલથી ધણા પ્રહાર કર્યાં તેથી તેમનાં વસ્ત્ર તથા માથાના ફેશ છટી ગયા, અને તેઓ “ અમારી રક્ષા કરો, રક્ષા કરો ” એમ કહેતા કહેતા અંતર્યામિ થઇ ગયા. પછી એ પ્રમાણે સુંદ અને ઉપસુંદ તપ કરવાથી શાંત થયા નહીં. ત્યારે બ્રહ્માજીએ તેમની પાસે આવીને કહ્યું કે, તમે વરદાન માગો. તે સાંભળી, તે બેઉ ભાઈઓ બ્રહ્માજીને જોઇ હાથ જોડીને કહેવા લાગ્યા કે, હે પિતામહ ! તમે જે અમારા તપે કરીને પ્રસન્ન થયા હો તો, અમે એવું વરદાન માગીએ છીએ કે, અમે સર્વ માયાના જાણનારા, સર્વ અસ્ત્રવિદ્યામાં કુશળ, બળવાન, ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરનારા અને અમર થઇએ. બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, તમે જે વરદાન માગ્યાં તે સર્વ તમેને પ્રાપ્ત થશે, પણ એક અમરપણું પ્રાપ્ત થશે નહીં, કારણ તમોએ ત્રણ લોકને જીતવા સાડ તપ કર્યું છે, તેથી એ વરદાન હું આપતો નથી. માટે તમે દેવતાઓ જેટલું આયુષ્ય પામવા સાડ બીજું વરદાન માગો. તે સાંભળી સુંદ અને ઉપસુંદ બોલ્યા કે, હે બ્રહ્માજી ! અમોને પરસ્પર બેડે ભાઈઓ વચ્ચે ત્રણે લોકમાં બીજા કોઇ સ્થાવર તથા જંગમથી ભય થાય નહીં બ્રહ્માજીએ કહ્યું કે, ઠીક. તમારા મામવા પ્રમાણે હું આપું છું, અને જાઓ તમારું મૃત્યુ તમારા એક બીજાને હાથે થશે. નારદજી કહે છે—એ પ્રમાણે તેઓને વરદાન આપી તપથી નિવર્ત કરીને બ્રહ્માજી બ્રહ્મલોક પ્રત્યે ગયા. અને તે બેઉ જણા પણ વરદાન પામીને પોતાને ઘેર ગયા. તેઓને ઇચ્છિત વરદાન પામેલા અને મોટી ભુદ્ધિવાળા જામને તેઓના સંબંધિઓ તેઓ સહિત ધણો હર્ષ પામવા લાગ્યા. પછી તેમણે મથા ઉપરની જટા ઉતરાવીને મુગટ વસ્ત્ર તથા અશ્વકારી ધારણ કર્યાં, ને કૃષ્ણ પક્ષ્મી રાત્રને વિષે ચંદ્રમા જેવો પ્રકાશ કરે, તેવો પોતાના પરાક્રમથી પ્રકાશ કરવા માંડ્યો. તે જોઇ તેઓના સર્વે હેતુઓ નિત્ય હર્ષ પામતા હતા. અને તે દૈત્યોના ધર પ્રત્યે ખાન પાન, રાગ તથા ક્રોડ થઇ રહ્યાં હતાં, વાજાંત્રોના શબ્દ થતા હતા, તેથી તેઓનું પૂર ધણું હર્ષ પામતું હતું. એ પ્રમાણે તે ઇચ્છિત સ્વરૂપ ધારણ કરનારા સર્વ દૈત્યોને અનેક વિહારો કરતાં ધણાં વર્ષો નીકળી ગયાં, પણ તેમને તે એક દિવસ સરખાં લાગ્યાં.

तैस्तैर्विहारैर्बहुभिदैत्यानां कामरूपिणां

समाः संकीडतां तेषामहरंकमिवाभवत् ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि त्रिपुरागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदो

पाख्याने गुर्जरभाषायां नवाधिकद्विस्तोत्रमोऽध्यायः ॥ २०९ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અદ્યાય ૨૧૦ એ. સુંદોપસુંદ આખ્યાન.

નાસ્ત્વ ઉવાચ--હસ્તવે વૃક્ષમાત્રે તુ ત્રેલોકયાત્રામિજાગુત્રૌ

મંત્રયિત્વાતતઃ સેનાં સાધાજાપયન્નાં તદા ॥

નારદજી કહે છે—પછી સુદ તથા ઉપસુદે ત્રણ લોકના ઉત્સવને નાશ કરવાની ઇચ્છાથી, મનસુખો કરીને પોતાની સેનાને પોતા સાથે આવવાની આજ્ઞા આપી. અને સંખ તાલ્યો, વૃદ્ધ દૈત્યો, તથા મંત્રિયોના રમ્મ લઇ, મધ્ય નક્ષત્રની રાત્રીને વિષે પ્રસ્થાન કરવાની તૈયારી કરી. ત્યારે ચારણોએ જ્યના શબ્દો બોલીને તેમની સ્તુતિ કરી, એટલે તેઓ હર્ષથી રવાના થયા. તે અંતરિક્ષમાં ઉડીને સ્વર્ગ પ્રત્યે ગયા, ત્યારે દેવતાઓ તેમને બ્રહ્મજીથી વરદાન મળેલાં છે એમ જાણી, સ્વર્ગનો ત્યાગ કરીને બ્રહ્મલોક પ્રત્યે જતા રહ્યા, પણ તે દૈત્યોએ ઇન્દ્રના લોકને જીતીને, યક્ષ તથા રાક્ષસના ગણો અને આકાશમાં ગત કરનારા બ્રહ્માદિકોને મારી કહાડ્યા, પાતાળમાં તથા સમુદ્રમાં રહેનારા નાગ લોકોને અને સમુદ્રમાં રહેનારા બીજા જંતુઓને વશ કર્યા, પછી તેમણે સર્વ પૃથ્વીને જીતવા માટે પોતાની સેનાના નાયકોને બોલાવીને તીવ્ર વચનોથી કહ્યું કે, પૃથ્વીમાં રાજાઓ મોટા યજ્ઞોએ કરી, અને બ્રાહ્મણો પંચ યજ્ઞ તથા શ્રાદ્ધોએ કરીને. દેવતાઓનાં તેજ, બળ અને લક્ષ્મીને વધારે છે, માટે તે યજ્ઞ કરનારા રાજાઓ તથા બ્રાહ્મણોને આપણે સર્વ મળીને નાશ કરવા. એ પ્રમાણે સર્વ નાયકોને પૂર્વ સમુદ્રના કિનારા પ્રત્યે કહી કુર મતિ કરીને, તેઓ લાંથી ચારે દિશાઓમાં સર્વ પૃથ્વી ઉપર ફરવા લાગ્યા; જે કોઇ યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણોને નાશ કરતા કરતા, કેટલાક મુનિઓના આશ્રમમાં અગ્નિહોત્ર હતા, તે ઉપાડી જળમાં નાખી દીધા. તે જોઇ તપ કરનારા બ્રાહ્મણોએ તેઓને ધણા શાપો આપ્યા પણ વરદાનને લીધે તેમનો કાંઈ પરાભવ થયો નહીં. ત્યારે તે બ્રાહ્મણોએ તેમને બાણો માર્યા, પણ તે બાણો જેમ પથ્થરમાં ઘાગે તે વૃથા થાય, તેમ વૃથા થઇ ગયાં. તે જોઇ ભય પામીને આશ્રમનો ત્યાગ કરી બ્રાહ્મણો નાસી થયા, પૃથ્વીમાં જે કોઇ તપ કરનાર સિદ્ધ, પવિત્ર, અને સુખ દુઃખમાં સમતા રાખનારા હતા, તેઓ પણ જેમ ગરૂડના ભયથી સર્પો નામે, તેમ તેઓના ભયથી નાસી પથ્થરનાં સ્વરૂપ ધારણ કરી પર્વતોમાં ફરવા લાગ્યા, ત્યારે તે બેઠે દૈત્યોએ, ઋષિઓ પથ્થરનાં સ્વરૂપ લઇને ફરે છે એમ જાણી, પોતે હાથીઓનાં સ્વરૂપ લઇને તેમનો નાશ કર્યો. વળી તેમણે જે જે સ્વરૂપમાં ઋષિઓને જોયા તે તે સ્વરૂપને નાશ કરે એવા સિંહ વ્યાઘ્રાદિકનાં સ્વરૂપ લઇને તેમનો નાશ કર્યો, તેથી પૃથ્વીમાં સર્વ યજ્ઞાદિ ઉત્સવ નાશ પામ્યા, ને મોટા હાહાકાર થઇ રહ્યો. વ્યાપાર, દેવતાઓનું પૂજન, પુણ્યરૂપ વિવાહનાં કર્યો, ખેતી તથા ગાયોની રક્ષા ઇત્યાદિ બંધ પડી ગયાં. અને કેટલાક શેહેરો નાશ પામ્યા, એતરફ પૃથ્વી હાડકાંથી ભરાઇ ગઇ. આખું જગત પિતૃનાં શ્રાદ્ધો તથા વષટ્કાર વિના ભયંકર સરખું દુઃખે કરીને પણ ન જોવાય એવું થયું, ને ચંદ્ર, સૂર્ય, તારા, તથા નક્ષત્રો, સુદ અને ઉપસુદનાં કર્મો જોઇને ખેદ પામવા લાગ્યા. પછી એ પ્રમાણે કુર કર્મો કરી સર્વ દિશાઓને જીતી, શત્રુઓ વગરના થઇને તે બેઠે દૈત્યોએ કુશ્મેત્રમાં નિવાસ કર્યો.

एवं सर्वादिशो दैत्यौ जिम्बा क्रूरेण कर्मणा

निःसपत्नौ कुरुभ्रेत्र निवेशमभिचक्रतुः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वाणि त्रिवुरागमनराज्यलंभपर्वाणि मुंदोपमुंदो
पाख्याने गुर्जरभाषायां दशमोऽध्यायः ॥ २१० ॥

અધ્યાય ૨૧૧ મો. સિદ્ધ સંતને પડેલો ત્રાસ.

નારદ ડબાચ—તતો દેવર્ષય સર્વે સિદ્ધાશ્વ પરમર્ષયઃ

જગ્મુસ્તદા પરમાર્તિ દ્રુષ્ટ્વા તત્કલ્પનં મહત્ ॥

નારદ કહે છે—પછી એવા મોટા વિનાશને જોઇને સર્વે શ્રેષ્ઠ દેવતાઓ તથા ઋષિઓ ખેદ પામવા લાગ્યા, અને તે સર્વે હકીકત તેઓએ જગતના કલ્પણ સાથે અહાલોક પ્રત્યે જઇને, સિદ્ધ એવા અહા ઋષિઓ તથા દેવતાઓ સહિત એકલા અહાજીને કહી. વળી વાયુ તથા અગ્નિઓ સહિત મહાદેવજી, તેમજ ચંદ્ર સૂર્ય ઇન્દ્ર, અહાઋષિઓ તથા બીજા પણ કેટલાક ઋષિઓએ, અહાજીની પાસે આવીને ખેદથી સુદ અને ઉપસુંદનાં સર્વે કર્મો કહ્યાં. તે સાંભળી અહાજીએ એક મુહુર્ત માત્ર વિચાર કરીને નાશ કરવા સાથે વિશ્વકર્માને બોલાવી કહ્યું કે, તમે સર્વ લોકને જેની ઇચ્છા થાય એવી એક સુંદર સ્ત્રી ઉત્પન્ન કરો. એવું સાંભળી વિશ્વકર્માએ અહાજીને નમસ્કાર કરીને એક શ્રેષ્ઠ સ્ત્રી નિર્માણ કરી, અને તેના શરીરમાં પ્રેમીમાં જે જે શ્રેષ્ઠ રત્નો હતાં તે લાવીને જડ્યાં. તેના તેજની તે સ્ત્રી ઉપર કાંઈની દૃષ્ટિ પણ સ્થિર રહી નહીં. તે સ્ત્રી સૌ સ્ત્રીઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ થઇ, ને વિશ્વકર્માએ તિલાંતર જેવડા રત્નોએ કરી તેને નિર્માણ કરી તેથી અહાજીએ તેનું તિલોત્તમા એવું નામ પાડ્યું. પછી તે તિલોત્તમાએ અહાજીને નમસ્કાર કરી હાથ જોડીને કહ્યું કે હે સર્વના ઇશ્વર ! શા કારણે મારે મને નિર્માણ કરી છે ? અહાજી બોલ્યા કે હે દત્ત્યાણિ ! તું સુદ અને ઉપસુંદની પાસે જઇને તેઓને મોહ પમાડ, ને તારા સ્વરૂપને જોઇ નજીને માંદોમાંદો જેમ વૈર થાય તેમ કર. નારદજી કહે છે—એનાં અહાજીનાં વચન સાંભળી ઠીક એમ કહી, તેમને નમસ્કાર કરીને તે તિલોત્તમા, પૂર્વ તરફ મુખ કરી એકલા અહાજી દક્ષિણાભિમુખે એકલા મહાદેવજી તથા ઉત્તરાભિમુખે એકલા ઋષિઓને પ્રદક્ષિણા કરવા માગી. તે સમયે તેના સ્વરૂપને જોઈ ઇન્દ્ર તથા મહાદેવજી ઝાડ સરખા થઇ ગયા, પણ ધૈર્ય રાખીને બેસી રહ્યા. પછી તે તિલાંતરમાં પ્રદક્ષિણા કરતી કરતી ચોતરફ ફરી, તેને જોવા સાથે મહાદેવનાં ચારે દિશાઓમાં ચાર મસ્તકા થયાં, ને ઇન્દ્રને એક હજાર લાલ નેત્રો થયાં તે સમય બીજા દેવતાઓ તથા ઋષિઓ પણ જે તરફ તે તિલોત્તમા જતી તે તરફ જોવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે અહાજી વગર બાકી સર્વની દૃષ્ટિ તેને જોવામાં આસક્ત થઇ. પછી તિલોત્તમા ત્યાંથી ચાલતી થઇ, તે જોઇને સર્વ દેવતાઓ તથા ઋષિઓએ તેના સ્વરૂપથી માન્યું કે, અહાજીએ તેને જે કાર્ય કહ્યું છે તે થશે. પછી એ પ્રમાણે તિલોત્તમા ગઇ ત્યારે અહાજીએ સર્વ દેવતાઓ તથા ઋષિઓને જવાની રજા આપી.

તિલોત્તમાયાં તત્ત્વાં તુ ગતાયાં લોકમાવનઃ

સર્વાન્નિસર્જયામાસ દેવાનુષિગ્ન્યાં ચ તાન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि विष्णु गमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोपसुंदो

पाक्याने गुर्जरभाषायामेकादशाधिकद्विषत्तमोऽध्यायः ॥ २११ ॥

અધ્યાય ૨૧૨ મો: મોહથી બંને હાડી મુખ્યા:

નારદ ઉવાચ—જિત્વા તુ પૃથિવીં દેત્યૌ નિ:સપત્નો ગતવ્યથી

કૃત્વા ત્રેલોક્યમદ્યમં કૃતકૃતૌ જમૂવતુ: ॥

નારદજી કહે છે—હવે શનુઓ વગરના અને ગમ્મ છે બધાં જન્મની એવા તે એક સુંદ અને ઉપસુંદ દેત્યો, પૃથ્વીને જીતી ત્રણે લોકને થાન કરી કૃતાર્થ થયા. વળી દેવતાઓ ગધર્વો, યક્ષો, નાગો, રાક્ષસો તથા રાજાઓનાં સર્વ રત્નો લઇને પરમ હર્ષને પામ્યા; અને ન્યાર આ જગતમાં તેઓની સામે થનાર કોઈ ન રહ્યો, ત્યારે તેઓ ઉદ્યોગ રહિત થઇને દેવતાઓની પેઠે, સ્ત્રીઓ, પુષ્પ, ચંદન અને ઘણાં ખાનપાનના પદાર્થોએ કરી, અંત:પુરના બગાચાઓમાં તથા પર્વતો અને વનોમાં અત્યંત પ્રીતિયુક્ત થઇ વિહાર કરવા લાગ્યા. પછી કોઇ દિવસે કૃષ્ણ તથા પુષ્પ યુક્ત અનેક વૃક્ષો જેમાં છે એવા, તથા વિશાળ શિખરોવાળા વિંધ્યાચળ પર્વતમાં વિહાર કરવા સાડ તેઓ અનેક તરેહના પદાર્થો લઇને ગયા, ને ત્યાં શ્રેષ્ઠ આસનો ઉપર સ્ત્રીઓ સહિત બેઠા. તે સમય ઠેટલીક સ્ત્રીઓ તેમની પાસે પ્રીતિથી વાજાંત્ર વગાડી નૃત્ય કરતી, અને તેઓની સ્તુતિ પૂર્વક ગાયન કરતી હતી. તેટલામાં તે તિલોત્તમા, પાતળું રાતું વસ્ત્ર પહેરીને ત્યાં વનમાં નદીના કિનારા ઉપર પુષ્પો વીણતી વીણતી તે એક દેત્યો ન્યાં બેઠા હતા ત્યાં આસ્તે આસ્તે આવી. તેને જોઇ મદિરાના પાનથી મદ્યુક્ત જેઓનાં નેત્રો થયાં હતાં એવા તે એક જણા મોહ પામ્યા, ને આસનોનો ત્યાગ કરી તેની પાસે જઇને ઠેટલાંક વચ્ચેનો તેની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા. પછી સુંદે તેનો જમણો હાથ તથા ઉપસુંદે ડાબો હાથ ઝાલ્યો, ને તે એક મદાનમતોએ એક બીજા સામી બ્રહ્મદેવ યઝ્ઞાવી ત્યારે સુંદે ઉપસુંદને કહ્યું કે આ મારી સ્ત્રી તે તારી વડીલ થાય. તે સાંભળી ઉપસુંદે કહ્યું કે આ મારી સ્ત્રી, તે તારી વડુ થાય. એમ કહી વળી આ મારી સ્ત્રી છે તારી નહીં, એમ પરસ્પર કહેતાં કહેતાં તે એક જણા, સ્નેહનો ત્યાગ કરી ક્રોધયુક્ત થઇને મદાએ કરી એક બીજાને મારવા લાગ્યા તેથી તે બેઉના શરીરમાંથી રૂધીર વહેવા લાગ્યું, ને જેમ આકાશમાંથી સૂર્ય પડે તેમ તે બેઉ પૃથ્વી ઉપર પડીને મરણ પામ્યા. તે જોઇ 'બીજા સર્વ' દેત્યો તથા સ્ત્રીઓ બધા પામીને ત્યાંથી પ્રાતાળમાં જતા રહ્યા. ત્યાર પછી દેવતાઓ તથા ઋષિઓ સહિત બ્રહ્માજી તિલોત્તમાનું વખાણ કરતા કરતા તેની પાસે આગ્યા, ને તેને વરદાન આપતાં કહ્યું કે હે શ્રેષ્ઠ! દેવ લોકમાં તું રહીશ ને ત્યાં તારા તેજ કરીને તને કોઇ જોઇ શકશે નહીં. તેને એવું વરદાન આપી તથા ઇન્દ્રને ત્રણે લોકનું રાજ્ય આપીને બ્રહ્માજી બ્રહ્મ લોક પ્રત્યે ગયા. નારદજી કહે છે—હે પાંડવો! એ પ્રમાણે સુંદ અને ઉપસુંદ બેઉ ભાઇઓ જોકે સર્વ કામમાં એક નિશ્ચયવાળા હતા, તો પણ તિલોત્તમા વાસ્તે પરસ્પર વૈર કરીને મૃત્યુ પામ્યા. માટે હું મારા ઉપર તમારો સ્નેહ જોઇને કહું છું કે, જો તમે મને ખુશી કરવા ઇચ્છતા હો, તો જેમ આ દ્રૌપદી સાડ તમોને પરસ્પર બેઠા ન થાય તેમ કોઇ નિયમ બંધો. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન! એવાં નારદનાં વચન સાંભળી એક બીજાને વચ એવા તે પાંડવોએ નારદજી સમક્ષ એવો નિયમ કર્યો કે, આપણી સ્ત્રી આ દ્રૌપદી સાથે એકાંત ગૃહમાં આપણામાંથી જે કોઇ બેઠો હોય, તેને આપણામાંથી જે કોઇ નજરે જુવે તે બ્રહ્મચર્ય રાખીને બાર

વર્ષ પર્યંત વનમાં રહે. એવો નિયમ સાંજાગોને નારદજી ત્યાંથી માહી નીવ્યા. હે આરત ! એ પ્રમાણે પૂરે નારદજીના કહેવાયા પાડવો એ નિયમ કર્યો હતો, તેથી તેઓ પરસ્પર ભેદ પામતા નહીં.

एवं तैः समयः पूर्वं कृतो नारदस्योदितैः

नद्याभिद्यंत ते सर्वे तद्ऽभ्योऽभ्यंन भारत ॥

इति श्रीपद्माभारत आदि त्रिणि त्रिदुर्गागमनराज्यलंभपर्वणि सुंदोषसुंदो
पास्त्यने भुर्जरम.षाया द्व दश भिरुद्धिमततमोऽध्यायः ॥ २१२ ॥

*****

अर्जुन वनवास पर्व.

અધ્યાય ૨૧૩ મો. અર્જુનની ન્યાયવૃત્તિ.

बैशाखायन उक्ताय—एवं ते समग्रं कृत्वा श्यमस्तत्र पांडवाः

वक्षे शस्त्रप्रतापन कुतःतःऽयान्महीक्षनः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે એ પ્રમાણે નિયમ કરીને પાંડવા શસ્ત્રતા પ્રતાપથી કેટલાક રાગ્ન્યાને વશ કરી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેતા હતા અને દ્રૌપદી મનુષ્યમા સિદ્ધ સરખા તે પાંચે પાંડવોને વશ થઇને રહેતી હતી. પાંડવો દ્રૌપદીએ કરી તથા દ્રૌપદી પાંડવોએ કરી પરમ આનંદ પામતાં હતાં; પાંડવો ધર્મયુક્ત થઇને રહેતા, તેથી ઇર્ષ્યા રહ્યાં થઇ કુરુકુળ વૃદ્ધિ પામતું હતું હે જનમેજય ! પછી ધણેક કાલ ગયો ત્યારે કાષ્ઠ દિવસે કાષ્ઠ આહ્વાણની આગેને ચોરો હરણ કરી ગયા તેના તે વશ થઇ કાષ્ઠ કરી મુચ્છિત જેવો થઇ ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં આવ્યાને જાણે પાંડવોને આશ્વાવનો હોય એવાં મોટા શબ્દે કરીને કહેવા લાગ્યો કે હે પાંડવો ! આ તમારા દેશમાં નીચ અને નિર્ધન ચોરો માફ ગાયોડપી ધન લઈ જાય છે, માટે તમે તેના પછવાડે દોડા. કારણ જેમ શાંત આહ્વાણના હુતદ્રવ્યને કાગડાઓ મહણ કરે, તથા સિંહની શબ્દ ગુફામાં નીચ એવા શિવાળ જનારના ઇચ્છા પ્રમાણે ક્રીડા કરે, તેમ આ તમારા દેશમાં ચોરો નફે ગાયોડપી ધન લઇ જાય છે. હે પાંડવો ! પ્રજા પાસેથી છદ્ધો હિસ્સો લેનાર રજા જો પ્રજાની રક્ષા ન કરે તો, તેને સૌ પરિપૂર્ણ પાપી કહે છે. માટે આ માફ ગાયોડપી ધન જવથી મારા ધર્મ અને અર્થનો લોપ ચરો, એમ માનીને હું રડું છું, તેને તમે આપો પાછી લાવી આપીને અલભ આપો. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે નજીકમાં આહ્વાણના રડવાના શબ્દો સાંભળી, કુંતીપુત્ર અર્જુનને તેને કહ્યું કે, તમે કંઈ ભય પામો મા. એમ કહી અર્જુન જે ઘરમાં પોતાનાં આયુધો હતાં તે લેવા ગયો, પણ ત્યાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સાથે એકા છે, એવું જાણી તેણે તે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો નહીં. ત્યારે ને આહ્વાણે વારંવાર અંદ્યુક્ત શબ્દે કરી મોટી બૂમો પાડવા માડી, તે જોઇ અર્જુન ધનુ ફાંખો ચત્ર વિચર કરવા લાગ્યા કે, આ તપસ્વી આહ્વાણ તેનાં આયો ચોરો સમ મનાયો રહે છે, માટે આપો પછી લાવી આપીને તેના નેત્રનાં અમુ નિર્ધાર કરવા ચોગ્ય છે પણ માનનાં શસ્ત્ર જ્યાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સહિત એકા છે ત્યાં હેતુથી તે જો લેવ. જોકે તે અને યુધિષ્ઠિરના અગદર કર્યાના અધર્મ માફ, ને જો

આ રૂઢન કરનારા બ્રાહ્મણની રક્ષા ન કરે તો, અમેને તથા સર્વ પ્રજાને દુઃખીઓની રક્ષા કરવામાં આસ્તા રહે નહીં, ને મને અધર્મ પણ થાય. વળી હું યુધિષ્ઠિરને અનાદર કરીને શસ્ત્ર લેવા સાડે જાઉં તો પૂર્વના નિયમ પ્રમાણે મને વનવાસ મળે તે સાડે, પણ સ્ત્રી દ્રૌપદી સાથે યુધિષ્ઠિર છે, તેને જોયાથી મોટો અધર્મ થાય એ ઠીક નહીં. એ પ્રમ્દે વિચાર કરતાં કરતાં અર્જુને નિશ્ચય કર્યો કે મને અધર્મ, વનવાસ, અથવા મૃત્યુ થવાનું હોય તે થાઓ, પણ મારે આ બ્રાહ્મણની જરૂર રક્ષા કરવી એવો નિશ્ચય કરી અર્જુને, જે ધરમાં યુધિષ્ઠિર દ્રૌપદી સહિત બેઠા હતા, તેની બહાર નજીકમાં જઈ યુધિષ્ઠિરની રજા લઈ, તે ધરમાં જઈને પોતાનું ધનુષ લીધું. અને હર્ષ પામી તેણે તે બ્રાહ્મણ પાસે આવીને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! પારકા દ્રવ્યને ઇચ્છનારા ચોરો તમારી ગાયો લઈને હજી દૂર ગયા નહીં હશે. માટે હું તેમનો નાશ કરીને ગાયો પાછી મૂકાવું, ત્યાં સુધી તમે મારી સાથે આવો. એમ કહી અર્જુન હાથમાં ધનુષ લઈ રથમાં બેસીને તે બ્રાહ્મણ સહિત ચોરોની પછાડે ગયો, ને તેણે તે ચોરોને જ્યારે આંતરી લીધા, ત્યારે બાણોથી તેઓનો નાશ કરીને ગાયો પાછી વાળી બ્રાહ્મણને આપી. અને પોતાના ઇન્દ્રપ્રસ્થપૂરમાં પાછા આવીને પોતાના વડીલોને નમસ્કાર કર્યા. ત્યારે તે સૌએ અર્જુનનાં ધર્મ વખાણ કર્યા. પછી અર્જુને યુધિષ્ઠિરને કહ્યું કે, તમે દ્રૌપદી સહિત બેઠા હતા, ત્યારે મેં આવીને તમને જોયા માટે આપણા નિયમ પ્રમાણે હું વનમાં જઈશ, તેની મને રજા આપો. એવાં અર્જુનનાં વચન સાંભળી, તેને રજા આપવાને અસમર્થ એવા યુધિષ્ઠિરે, શોકયુક્ત થઈને તેને કહ્યું કે, હું દ્રૌપદી સાથે બેઠો હતો, ત્યાં તે પ્રવેશ કરીને માફ અપ્રિય કર્યું, પણ તે બ્રાહ્મણની રક્ષા કરવા માટે પ્રવેશ કર્યો તેથી મારા મનમાં કંઈ અપ્રિય છે નહીં. વળી મોટો ભાઈ સ્ત્રી સહિત બેઠો હોય, ત્યાં નાનો ભાઈ જય તેમાં દોષ નથી, પણ જો નાનો ભાઈ તેમ બેઠો હોય ને ત્યાં મોટો ભાઈ જય, તો તે ધર્મનો નાશ કરનાર થાય, માટે હે મહા-બાહો ! તે અધર્મ તથા માફ અપમાન કર્યું નથી, તેથી મારાં વચન સાંભળીને વનમાં જવું મૂકી દે. અર્જુન બોલ્યા કે હું સત્યપણુને છોડીશ નહીં, કારણુ સત્યપણુથીજ મને આયુષાની પ્રાપ્તિ થઈ છે, માટે હું વનમાં જઈશ. વૈશંપાયન કહે છે—પછી વનમાં જવા સાડે જેણે દીક્ષા લીધી છે એવા અર્જુન, યુધિષ્ઠિરની રજા લઈને બાર વર્ષ સુધી વનમાં રહેવા જવા તૈયાર થયો.

સોમ્યનુજાય રાજાનં નચર્યાચ લીક્ષિતઃ

વને દ્વાદશવર્ષાણિ વાસાયાનુજગામ હ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वणि अर्जुनतीर्थयात्रायां
गुर्जरभाषायां त्रयोदशाधिकद्विशततमोऽध्यायः ॥ २१३ ॥

અધ્યાય ૨૧૪ મો. ઉલૂપી સમાગમ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તં પ્રયાતં મહાબાહુઃ કૌરવાણાં વશસ્કરં

અનુજગમુર્મહાત્માનો જાતિજા વેદપારંગતઃ ॥

વૈશંપયન કહે છે-હવે કૌરવોનો યજ્ઞ વધારનાર તથા મહાબાહુ અર્જુન જ્યારે વનમાં જવા લાગ્યો, ત્યારે તેની સાથે વેદને પાર પામેલા એવા મહાક્રમા બ્રાહ્મણો જવા તૈયાર થયાં. તેઓમાં કેટલાક વેદ તથા ઉપનિષદ જાણનારા, કેટલાક અધ્યાત્મ જ્ઞાનનું ચિંતન કરનારા તથા બિદ્યાવૃત્તિ કરનારા, કેટલાક ભગવાનના ભક્તો તથા પુરાણ શાસ્ત્રને જાણનારા, તથા કેટલાક સન્યાસિઓ, બ્રાહ્મચારીઓ, અને બીજા પણ કયાના કહેનારા પુરૂષો હતા. તે સર્વેને સાથે લઈ અર્જુન વાયુના ગણથી વીંટાયલા ઇન્દ્રની પેઠે વનમાં ગયા. રસ્તામાં રમણીય એવા વિચિત્ર વનો તળાવો, નદીઓ, અને દેશો તથા તીથેને જોતા જોતા તેઓએ ગંગાદ્વાર પ્રત્યે આવીને નિવાસ કર્યો. હે જનમેજય ! પછી ત્યાં અર્જુને પોતાની સાથેના બ્રાહ્મણોએ સહિત અગ્નિદોત્રનાં કર્મ કરવા માંડ્યાં. ત્યાં કેટલાક બ્રાહ્મણો હોમ કરવા સાંનિત્ય અગ્નિ પ્રદોષ કરતા, કેટલાક હોમ કરતા, કેટલાક સ્નાન કરીને પાછા પોતાના સ્થાનક પ્રત્યે આવતા હતા, તેથી તે ગંગાદ્વાર ધણું શોભતું હતું. હવે એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણો સહિત ત્યાં રહ્યા પછી, કોઈ દિવસે અર્જુન સ્નાન કરવા સાંનિત્ય ગંગા પ્રત્યે ગયો, તે તેમાં સ્નાન કરી પિતૃઓને તર્પણ કરીને, અગ્નિદોત્રરૂપી કર્મ કરવાની ઇચ્છાથી જલદીથી બહાર નીકળવા લાગ્યો. તેટલામાં નાગરાજની ઉલ્લી નામે કન્યા, અર્જુન પોતાનો પતિ થાય એવા ઇચ્છાથી તેને જળમાં ઝેંચીને, પોતાના કૌરવ્ય નામે પિતાના પરમ સૌભાગ્યમાન ઘર પ્રત્યે લઈ ગઈ. ત્યાં સ્થિર મનવાળા અર્જુને અગ્નિને જોઈ તેમાં આહુતિઓ આપીને તેને ઘણું તૃપ્ત કર્યો, પછી અર્જુન જાણે હસ્તોજ હોય તેમ ઉલ્લીપિને કહેવા લાગ્યો કે હે પ્રીતિમાન ! તું કહ્યા વગર મને અહીં લઈ આવી, એ તો સાહસ કર્મ કર્યું. પણ હે સુંદર ભાગ્યવાળી ! આ કયો દેશ છે, ને તું કાણ અને કેની પુત્રી છે ? ઉલ્લી બોલી કે, ઔરાવત નાગના કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા કૌરવ્ય નામના નાગની હું દીકરી છું, ને ઉલ્લી માંડે નામ છે. હે પુરૂષોમાં સિંહરૂપ ! તમેજીએ જ્યારે સ્નાન કરવા સાંનિત્ય ગંગામાં પ્રવેશ કર્યો, ત્યારે તમને જોઈ હું કામે કરીને ઇચ્છિત થઈ ગઈ. માટે હે કુન્દન ! તમારે વાસ્તે કામે પીડાયથી જે હું, તેને આજે તમારા શરીર સાથે મેળવીને હર્ષ પમાડો. અર્જુન બોલ્યા કે હે કન્યાણી ! યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાથી મને બાર વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય વ્રત છે, તેથી હું મારે વશ નથી, પણ હે જલમાં ગાત કરનારી ! હું તારૂં પ્રિય કરવા ચાહું છું, મેં પૂર્વે કોઈ દિવસે જે હું બાળણું કર્યું નથી માટે તે જોતું ન થાય, ને તારૂં પ્રિય થાય અને મરે. ધર્મ પણ નાશ નહિ પામે તેમ હું કરીશ. ઉલ્લી બોલી કે હે પાતુ રાજના પુત્ર ! તમે તમારા મોટા ભાઈ યુધિષ્ઠિરની આજ્ઞાથી બ્રહ્મચર્ય પાળીને વનમાં ફરો છો તે હું જાણું છું. તમે સર્વ બ્રાહ્મણોએ દ્રૌપદીને વિષે વર્તતાં એવો નિયમ કર્યો છે, કે તમારામાંથી કોઈ દ્રૌપદી સાથે જોડા હોય ત્યાં તમારામાંથી કોઈ અજાણ્યા પણ જાણે તો, તેણે બાર વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળીને વનમાં રહેવું. એવો તમારો નિયમ હોવાથી તમને દ્રૌપદી નિમિત્ત વનવાસ છે, પણ તે પ્રમાણે વનમાં રહીને ધર્મ અર્થનાં કામ કરેથી ધર્મ નાશ થતો નથી. માટે હે મોટાં નેત્રવાળા ! તમારે પીડાયલા પ્રાણિઓની રક્ષા કરવી યોગ્ય છે; તે પ્રમાણે કદાચ મારી રક્ષા કરવાથી તમારા બ્રહ્મચર્ય વ્રતથી ઉલ્લંઘન થશે, તો તેને બદલે તમને માંડે ઇચ્છિત કરેથી માત્ર પ્રાણનું દાન આપ્યાનો ધર્મ થશે, માટે હે સમર્થ ! તમારી ઇચ્છા કરનારી જે હું તેનું તમે સેવન કરો, ને જો તેમ નહીં કરો તો હું મૃત્યુ પામીશ. હે પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ ! હું

તમારે શરણુ લું, વાસને તમે મને પોતાના શરીર સાથે મેળવીને મારી ધમ્મિત કાઢના પૂર્ણ કરવા યોગ્ય છે. વૈશંપાયન કહે છે—એમાં ઉલૂગનાં વચન સાંભળી તેના કહેવા પ્રમાણે ધર્મ જાણીને, તેની સાથે અર્જુન નામ લોકમાં એક રાત્રિ રહ્યો, અને બીજે દિવસે સૂર્યનો ઉદય થયો ત્યારે, તે કૌરવ નામના ધરમાંથી ઉડીને ઉલૂગી સહિત પાછો મંગાદ્વાર પ્રવેશ્યો. ત્યારે અર્જુનને, જળમાં સર્વત્ર અજયપણું તથા “જળમાં રહેનારા સર્વ જીવો તમારે સ્વાધિન થશે એમાં શંકા નહીં,” એવું વરદાન આપી ઉલૂગી તેને મૂકીને પાછી પોતાના સ્થાનક પ્રત્યે ગઈ.

વૃત્તવા વરમજેયત્વં જલે સર્વત્ર ભાગત

સામ્યાજલચરાઃ સર્વે ભવિષ્યંતિ ન સંશયઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आर्द्रपर्वणि अर्जुनवासपर्वणि उलूपीसंगे गुर्जर-
भाषायां वतुर्द्विष्टाधिकद्विभनचपांश्चयायः ॥ २१४ ॥

—

અધ્યાય ૨૧૫ મો. (ચત્રાંગદાનો મેળાપ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—કથયિત્વા ચ તત્સર્વં બ્રાહ્મણેભ્યઃ સભારત

પ્રયયૌહિમવત્પાર્શ્વં તતો વજ્રધરામજઃ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી હે ભારત ! ઉલૂગી સંબંધી સર્વ વાર્તા બ્રાહ્મણોને કહીને અર્જુન ત્યાંથી હિંમસાપ પર્વત પ્રવેશ જવા લાગ્યો. રસ્તામાં ત્યાં અગસ્ત્ય ઋષિનો વડ, વસિષ્ઠ ઋષિના પર્વત તથા ભૃગુ ઋષિનું કરેલુ તુમરાશ નામનું તીર્થ હતું, ત્યાં આવા સ્નાન કરીને અર્જુને હનરા ગાયો તથા ધરેના દન આપ્યાં. પછી હિંમસા પર્વતના તીર્થ પ્રવેશ જઈ તેમાં સ્નાન કરી, ત્યાં કેટલાંક પવન સ્થાનકો હતાં તેને જોઈ, બ્રાહ્મણ સહિત અર્જુન તીર્થન ઉતરીને દૂર દિશા તરફ ચલા. રસ્તામાં જે તીર્થો આવતાં તે ક્રમે કરી તેઓ જોતા હતા; તેમાં નૈમશાંણ માં જઈ તેઓએ કમળનાં પુષ્પો જેમા ઉધડી રહ્યાં હતાં એવી નદીને જોઈ, તેમાં સ્નાન કરી, પછી ત્યાં આમળ નંદ, અપરંતરા, કૌશિકી, ગયાજી, અને મંગાદિ તીર્થોને તથા ઋષિઓના આશ્રમન જોઈ, તે તીર્થમાં સ્નાન કરીને અર્જુને બ્રાહ્મણોને ગાયોનાં દાન આપ્યાં. અને ત્યાંથી અંગ તથા વન દેશમાં જે જે તીર્થો તથા આશ્રમો હતાં, ત્યાં જઈને પણ તેણે વિધિ પૂર્વક બ્રાહ્મણોને ગાયે તથા ધન આપ્યાં. પછી તેઓ કલિંગ દેશની નજીક આવ્યા ત્યારે, ત્યાંના આસવાનો માર્ગ પર્વતમાંથી હતા, તેથી નમ આસવું ધણું કડીયુ માનીને કેટલાક બ્રાહ્મણો અંતની રાજ લખને પાછા ગયા. પછી મહારા થોડાક બ્રાહ્મણો સહિત અર્જુન મમુરને કીનારે કીનારે ચાલતા લાગ્યા. કલિંગ દેશમાંનાં થોડાં સ્થાનકો તથા દાસીઓને જોતા જોતા તે દેશને મૂળી, ત્યાંથી અંગ તપસ્વી પુષ્પો જેમાં રહેતા હતા એવા શૈભાયમાન મહેન્દ્ર વ્યતને પણ મૂળી, મણિપૂ નામના શહેર પ્રવેશ ગયા. અને તે દેશની આનપાસ જે જે પવિત્ર તીર્થો તથા સ્થાનકો હતાં તેને જોઈને, તે પૂના ધર્મેષ્ઠ રાજા ચિત્રાંમદની પાસે જવા માટે અર્જુને તે શહેરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે જાયે તે રાજા સુંદર અરૂપવાળી ચિત્રાંગદા નામની કન્યા પોતાની ઇચ્છાથી શહેરમાં ફરતી હતી તેને જોઈ થોડાં પાળીને અર્જુન તે સમય

કાણુ છે ને શા કારણથી જળમાં રહેનારી ઝુડ થઇ હતી ? તે એવાં શું મોટાં આપ કર્યાં હતાં ? તે સાંભળી તે સ્ત્રી બોલી કે હે મહાબાહો ! દેવતાઓના બગાડાઓમાં વિહાર કરનારી અને કુમેરને પ્રિય એવી હું વર્ગો નામે અપ્સરા છું. ને ધામ્યત ગતિ કરનારી તથા શે ભયમાન એવી બીજી મારી ચાર સાંખ્યો છે તેઓ સાહત હું કુમેરના ધર પ્રત્યે જતી હતી, ત્યાં રસ્તેમાં સ્થિર વ્રતવાળો. વેદનો અભ્યાસ કરનાર તથા જેના તેજે કરીને તે વન પશુ પ્રકાશિત હતું, એવા એક બ્રાહ્મણ એકાન્તમાં તપ કરતો હતો તેને જોઇ હું, સૌરભેળી, છુદછુદા અને લત્તા એ અમ પાંચે જણીઓએ તેના તપમાં ભંગ કરવા સાડા આયન તથા હારથે કરી તેને લોભ પમાડવા માંડ્યો, પણ હે શરતીર ! નિર્મળ તપ કરનારા અને મોટા તેજવાળા બ્રાહ્મણને અમારામાં કંઇ મન થયું નહિ. પણ હે ક્ષત્રિયોમાં શ્રેષ્ઠ ! ઉઘટો તેણે ક્રોધ પામીને અમોને શાપ આપ્યો કે, “ તમે ઝુડ થઇને સેંકડો વર્ષ સુધી જળમાં ફરશો.

સોશપન્કુપિતોસ્માસુ બ્રાહ્મણઃ ક્ષત્રિયર્ષમ

ગ્રહમૂતા જલેયુયં ચરિષ્યથ શતં સમાઃ ॥

इति श्रीमहा पारत अदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वणि तीर्थग्राहविमोचने
गुर्जरभाषायां षोडशाधिकाद्विंशतमोऽध्यायः ॥ २१६ ॥

— ❦ —

અધ્યાય ૨૧૭ મો. મગરીનું વૃત્તાંત.

वर्गोवाच—ततो धयं प्रव्यथिताः सर्वभारतसत्तम

अगमशरणं विप्र तं तपोधनमच्युतं ॥

વર્ગો કહે છે—હે ભરત રથિયોમાં શ્રેષ્ઠ ! પછી દુઃખી થઇ અમોએ તે તપરૂપી ધનવાળા અને અચ્યુત એવા બ્રાહ્મણને શરણે જઇને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! સ્વરૂપ અવસ્થા અને કામે કરીને ગર્ષિત થએલી અમોએ તમારે આપ્રય કર્યું, તે અમારો અપરાધ તમ ક્ષમ કરવા યોગ્ય છે. હે તપોધન ! સ્થિર મનવાળા તમોને અમે લોભ પમાડવા માંડ્યો, તેવા તમે શાપ આપ્યાડી અમારો વધ કર્યો તે યોગ્ય છે; પણ ધર્મનું અચરણ કરનારા પુરૂષો સ્ત્રીઓને અવધ્ય કહે છે; મારે તમારા જેવા ધમયુક્તથી અમારો વધ ન થાય, ને સર્વ મનુષ્યો જૂત પ્રાણિ માત્રમાં બ્રાહ્મણને મિત્ર કહે છે, તે સત્ય થાય તેમ કરો. વળી શ્રેષ્ઠ પુરૂષો ગોનાની શરણે આવેલાઓનું પાલન કરે છે તેમ અમે તવારે શરણે આવ્યા છીએ, વાસ્તે અમારો અપરાધ ક્ષમા કરો. એવાં અમારાં વચન સાંભળી ધર્માત્મા, શુભકર્મ કરનાર અને સૂર્ય ચંદ્ર સરખા ક્રાંતિવાળા બ્રાહ્મણે અમારી ઉપર કૃપા કરીને કહ્યું કે, તમે મો વર્ષ સુધી ઝુડ થઇ જળમાં રહીને મનુષ્યોને પ્રદક્ષિણ કરશો. પછી કોઇ શ્રેષ્ઠ પુરૂષ આવીને તમોને જળમાંથી બહાર કહાડશે, ત્યારે તમે ફરી પોતાના શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપને પામશો અને તે તીર્થો પણ આ પૃથ્વીમાં નારીતીર્થ નામે પ્રસિદ્ધ થઇને શુદ્ધિમાન પુરૂષોને પવિત્ર કરનારાં થશે તે સાંભળી દુઃખી થઇ અમે તે બ્રાહ્મણને પ્રદક્ષિણ તથા નમસ્કાર કરીને ત્યાંથી ચાલીયો. રસ્તામાં અમને વિચર થયો કે, આપણને ઝુડના સ્વરૂપથી મૂનાગીને ફરી આ શ્રેષ્ઠ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરાવનાર પુરૂષ યોગક કાળમાં કયાંથી મળશે ? એમ બે બધી વિચાર કર્યો એટલામાં અમોએ મોટા ભાગ્યવાળા દેવર્ષિ નારદજીને જોયો.

ત્યારે તેને પગે બાગી બળમયુક્ત થઈને અમે તેની પાસે હમી રહી. તેમના પૂજ્યાધી
અમારા દુઃખની વાર્તા સર્વે કહી. ત્યારે તેમણે અમને કહ્યું કે, દક્ષિણ સમુદ્રને કિનારે પવિત્ર
અને રમણીય એવા પાંચ તીર્થો છે, તેમાં તમે જઈને રહો. ત્યાં થોડાક કળમાં પુરુષોમાં
શિવરૂપ અર્જુન આવીને તમોને ઝુડના સ્વરૂપથી મૂકાવશે. હે અર્જુન ! એવાં તે નરદ-
જીનાં વચન સાંભળી અમે સર્વે અહીં આવીને રહીયો, તમે મને ઝુડના સ્વરૂપરૂપી
દુઃખથી મુક્તી, તેથી નારદજીનાં વચન સત્ય થવાં હવે એજ પ્રમાણે મારી બીજી ચાર
સખિયો જળના બીજાં સ્થાનકોમાં રહીયો છે, તેઓને તમે ઝુડના સ્વરૂપથી મૂકાવો.
વૈશંપયન કહે છે—હે રાજન ! એવું સાંભળી પાંડવોમાં દ્વંદ્વારં તથા ત્રિર્થવાન અર્જુને બીજી
ચાર અપ્સરાઓ જે ઝુડરૂપે જળમાં રહી હતી. તેમને બદલ કલાદી ત્યારે ને સૌ પોતાના
પૂર્વ સ્વરૂપને પામી પછી એ પ્રમાણે તીર્થોને શુદ્ધ કરીને અપ્સરાઓને જ્વાની રમ
આપી. અર્જુન ચિત્રાંગદાને જોવા સાર પાછો મંથિપૂર પ્રત્યે ગયો. હે રાજન ! તે સમયમાં
ચિત્રાંગદાથી બ્રહ્મવાહન નામે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો, જેને જોઈ અર્જુને ચિત્રાંગદ રાજાને કહ્યું
કે, ચિત્રાંગદાનો આ બ્રહ્મવાહન નામે પુત્ર તમે ગ્રહણ કરો, જેથી હું પૂર્વે તમારી સાથે
કરેલા વાયદારૂપી ઝગણું મૂકાઉં. એમ કહી અર્જુને ચિત્રાંગદાને કહ્યું કે હે ચિત્રાંગદા !
તાં કલ્યાણ થાઓ, ને તું અહીં રહીને આ બ્રહ્મવાહનને ઉછેરી મોટો કર. અને મારું
રહેવાનું શહેર ઇન્દ્રપ્રસ્થ છે. જ્યારે ધર્મમાં વર્તનાર તથા સત્યવાદી એવા કુંતીના પુત્ર
યુધિષ્ઠિર રાજા, સર્વ પૃથ્વીને જીતી રાજસુય યજ્ઞ કરશે, ત્યારે ત્યાં પૃથ્વીના સર્વ રાજાઓ
તથા આ તારો પિતા ચિત્રાંગદ પણ ધણી રતનો લઈને આવશે તેની સાથે તું પણ આ-
વીને, કુંતી, યુધિષ્ઠિર, બીમસેન, નકુળ, સદેવ તથા બીજા પણ સર્વ સંબંધીયોને જોઈ
તેઓ સાંલત હર્ષ પામીશ, ને હું પણ તને તે રાજસુય યજ્ઞમાં મળીશ. હમણાં તું ખેદ
રહિત થઈ અહીં રહે, ને આ મારા પ્રાણરૂપ, વંશની વૃદ્ધ કરનાર, ચિત્રાંગદ રાજાના
દત્તક, ધર્મથી પૌરુષથી અને પાંડવાને પ્રિય એવા બ્રહ્મવાહન પુત્રનું સદૈવ પાત્રન કર એમ
ચિત્રાંગદાને કહી અર્જુન ગોકર્ણ નામના તીર્થ પ્રત્યે ગયા. જે મહાદેવજીનું મુખ્ય સ્થાનક
તથા હર્ષન માત્રમાં જુક્ત આપનાર છે, અને ત્યાં જવાથી પાપી પુરૂષ પણ અભય
આપનારા સ્થાનકને પામે છે.

આર્ષ પશુપતેસ્થાનં શાંતારેષુ મુક્તિદં

યજ્ઞ પાપોપિ મનુજઃ પ્રાપ્નોત્યમયદં પદં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि अर्जुनवनवासपर्वण्यै नतीर्ययात्रायां
गुर्जरभाषायां सप्तदशाधिकद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २१७ ॥

અધ્યાય ૨૧૮ મો. અર્જુનનું દ્વારકા તરફ જવું.

અધ્યાય ૨૧૮ મો. અર્જુનનું દ્વારકા તરફ જવું.

૧. પાત્રન ડાહ્યા—સોડપડાંતેષુ તીર્થાંનિ પુણ્યમ્યાયતન મિ ચ

સર્વાવદેશાનુપૂર્વેણ જગમાસિતવિક્રમ ॥

૧. વૈશંપયન કહે છે—પછી ત્યાંથી અગણિત પરાક્રમવાળો અર્જુન, પશ્ચિમ સમુદ્રના
કિનારા ખસેલાં સર્વ પવિત્ર તીર્થો તથા સ્થાનકો પ્રત્યે ગયો; તે સર્વને જોઈને ખેલે

વાણિ વાસતાં હતાં, યુત્તમ યજ્ઞ રથું હતું, તથા ગાયન કરનારા પુરુષો ગાયન કરતા હતા. ત્યાં મહા પશુકર્મી યાદવોના કુમારો અન્નકારો પેહેરી સુવર્ણના રથાદિક વાહનોમાં બેસીને સર્વત્ર ફરતા હતા. તેમજ બીજા પશુ દારકાના લોકો કેટલાક પોતાની ઋણો સહિત વાહનોએ ફરી, તથા કેટલાક પગે ફરી ત્યાં ફરતા હતા. હે રાજન ! આ પોતાની રેવતી નામે ઋણી સહિત હલ ધારણ કરનારા બલદેવજી અને સર્વ યાદવોના રાજા મહા પ્રતાપી ઉગ્રસેન, હજારો ઋણો તથા મંધર્વો સહિત ફરતા હતા. તેમજ શોભાયમાન વઘો તથા પુષ્પો ધારણ કરી, યુદ્ધમાં મદોન્મત એવા પ્રજુન્ન તથા સાંબ, દેવતાઓની પેઠે વિહાર કરતા હતા. વળી અકુરજી, સારણ, ગદ, બ્રજ, વિદુરથ નિશક, આરુદ્ધજી, પૃથુ, વિપ્રયુ, સાત્યકિ, ભંજકાર, મહારવ, હાર્દિક્ય અને સર્વ ગાદવો ઋણો તથા મંધર્વો સહિત ચોતરફ ફરતા રેવતક પર્વતને શોભાયમાન કરતા હતા. એ પ્રમાણે તે પર્વતમાં શોભાયમાન અને આશ્ચર્યકારક ઉત્સવ યજ્ઞ રથો હશે, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુન પશુ બેઉ સાથે મળી ત્યાં ફરતા હતા. તેવામાં ત્યાં સુંદર સ્વરૂપવાળી વસુદેવની સુભદ્રા નામની કન્યા અલંકારો પહેરીને પોતાની સાંખ્યોની મંડળીમાં ફરતી હતી, તેના ઉપર નજર પડવાથી અર્જુનને કામ ક્ષેપ થયો. તે જાણીને જાણે હસ્તાજ હોય નહિ શું તેમ શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને કહ્યું કે, વનમાં ફરનારા એવા તમારૂં મન કામે કરીને મોહ પામે છે એ શું હે અર્જુન ! આ સુભદ્રા વસુદેવની પુત્રી અને મારી બેન છે, માટે તમારે એની સાથે વિવાહ કરવાની ઇચ્છા હોય તો હું મારા પિતા વસુદેવની પાસે વાત કરું. અર્જુન બોલ્યા કે, આ રૂપે પરિપૂર્ણ એવી વસુદેવની પુત્રી તથા તમારી બેન જે મારી ઋણી થાય, એમ કરો તો નિશ્ચય તમે મારું સર્વ કલ્યાણ કર્યું, એમ હું જાણીશ. પશુ હે જનાર્દન ! આ સુભદ્રાની પ્રાપ્તિ મને કેવા ઉપાયે કરીને થાય તે કહો, જે હું મનુષ્યોથી થઈ શકે એમ હોય તો કરું. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે હે પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ ! ક્ષત્રિયોના સ્વયંવરમાં આ સુભદ્રા તમને વરે કે ન વરે એવી શંકા રહે છે. વાસ્તે ક્ષત્રિયોએ બલાતકારથી કન્યાનું હરણ કરીને વિવાહ કરવો, એમ જે ધર્મના જાણનારા પુરુષોએ કહ્યું છે, તે પ્રમાણે હે અર્જુન ! આ કલ્યાણરૂપ એવી મારી બેન સુભદ્રાને તમે હરણ કરો આ આપણી ઇચ્છાને કાણ જાણશે ? પછી એજ પ્રમાણે કરવાનો નિશ્ચય કરીને અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણે, જલદીથી જનારા પુરુષોને યુધિષ્ઠિરની પાસે તેમ કરવાની રજા લેવા માટે મોકલ્યા. જેઓએ આ બધું ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેલા યુધિષ્ઠિરને સર્વે કહી સંભળાવ્યું. જે સંભળીને મહાઆહુ યુધિષ્ઠિરે અર્જુનને તેમ કરવાની રજા આપી.

ધર્મરાજાયતત્સર્વ મિદ્રમસ્થગતાય વૈ ॥

મૃત્વૈવ જ મહાબાહુરજુજ્ઞે સ પાંડવઃ ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि सुभद्राहरणपर्वणि युधिष्ठिरा, ज्ञायां
गुर्जरभाषायामूनविश्वत्यधिकद्विषनत्तमोऽध्यायः ॥ २१९ ॥

અધ્યાય ૨૨૦ મો. સુભદ્રા હરણ-હળધરનો ક્રોધ.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તતઃ સંવાદિતે તસ્મિન્નુક્તાતો ધર્મજયઃ

ગતાં રથતકે કન્યાં વિદિત્વા જનમેજય ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! હવે વિવાહના સંદેશા વિશે યુધિષ્ઠિરની આગા
જેને પ્રાપ્ત થઇ છે એવા અર્જુને, સુભદ્રાને રૈવતક પર્વત પ્રત્યે પૂજા કરવા મંમંલી જાણીને
શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું કે હું સુભદ્રાનું હરણ કરીશ. એમ કહી અર્જુન તેઓનો મત લઇ સૈન્ય
તથા સુગ્રીવાદિક ધોધાયા જેમાં જોડયા હતા એવા, તથા સુવર્ણની ધુધરીઓથી સૈન્ય-
યમાન, સર્વ શસ્ત્રોએ યુક્ત, અગ્નિ સરખા પ્રકાશમાન અને સત્રુઓના હર્ષનાશ કરનાર
એવા સુવણના રથમાં બેઠો. ને કવચ પહેરી તથા શસ્ત્રો લઇ મૃગયા કરવાનું નિમિત્ત
કરીને ત્યાંયા યાદ્યો હવે સુભદ્રા, રૈવતક પર્વત તથા તેમાંના દેવતાઓનાં સ્થાનમાંની
પૂજા તથા પ્રદક્ષિણા કરી બાહ્યણથી આશિર્વાદ પામીને, ત્યારે દારકાપૂરી પ્રત્યે જતા
લાગી તને જોઇ કામના બાણે કરી પીડાએલો કુંતીનો પુત્ર અર્જુન તેની પાછળ દોડ્યો,
ને અળાત્કારથી તે સુંદર અંગવાળીને પોતાના રથમાં બેસાડીને, પોતાના ઇંદ્રપ્રસ્થપૂર તરફ
રવાના થયો. હવે એ પ્રમાણે સુભદ્રાનું હરણ થયું તે જોઇને, સૈન્યના પુરૂષો મોટો શબ્દ
કરના કરતા ચારે તરફથી દારકાપૂરી પ્રત્યે આવ્યા, અને સુધર્મા સભામાં જમીને, તેમણે
સભાના પાલણ કરનારને કહ્યું કે, અર્જુને સુભદ્રાનું હરણ કર્યું છે. તે સાંભળી સભાપાલે
આખી દારકાપૂરીમાં સુવર્ણનો ઢાલ વગડાવી સાદ ફેરવ્યો કે યુદ્ધ કરના સાર સર્વ તૈયાર
થાઓ એવું સાંભળી ક્ષોભ પામેલા અગ્નિ સરખા ભોજ, વૃષ્ણ અને અધિક કુળના કેટલાક
યાદ્યો ભોજનાદિકનો ત્યાગ કરીને, સુવર્ણમય એવી તથા જેમાં શ્રેષ્ઠ ગાલીયાઓ બીજાવેલા
હતા અને વિદ્રુમ મણિઓ જડેલા હતા, એવી સુધર્માસભામાં આવીને મિહાસનો ઉપર
બેઠો પછી જ્યારે દેવતાઓના સમાજ સરખો સર્વ મેળાવડો થયો, ત્યારે સભાપાળે તેઓને
કહ્યું કે, “ અર્જુન સુભદ્રાને હરણ કરીને લઇ ગયો છે. ” તે સાંભળીને મદે કરીને લાલ
નેત્રવાળા, મહા શરંગર અને અહંકારી યાદ્યો, અર્જુનનું એવું પરાક્રમ સહન નહીં
કરીને, તેજ વખતે ઉઠ્યા, ને કહેવા લાગ્યા કે. “ જલદીથી રથો જોડો તથા પ્રાસ નામનાં
આયુધો, ધનુષો અને મોટાં કવચો લાવો. ” તેમાં કેટલાક યાદ્યોએ સારથિઓને કહ્યું
કે જલદીથી રથો જોડો, ને કેટલાક તો પોતેજ સુવર્ણ કા શોભાયમાન અશ્વોને રથમાં
જોડવા લાગ્યા. પછી તેઓના ચાકરો ધનુષો તથા કવચો, અને સારથિઓ રથો તૈયાર
કરીને લાવ્યા. તે સમય મનુષ્યોમાં શ્રેષ્ઠ એવા યાદ્યોનો મોટો કાલાહલ થઇ રહ્યો હતો;
તે જોઇને, પુષ્પની માળા તથા નીલું પિતાંબર જેઓએ પહેર્યું છે એવા, માટા સ્વરૂપવાળા
અને મદે કરી લાલ નેત્રવાળા બળદેવજીએ યાદ્યોને કહ્યું કે હે યાદ્યો ! આ કૃષ્ણ કંઇ
બોલતા નથી, ને તમ આ શું બુદ્ધિ કરો છો ? કારણ આ કૃષ્ણનો મત જાણ્યા વગર તમ રો
ક્રોધ તથા ગર્જવું સૌ વ્રથા છે માટે એ પોતાનો અભિપ્રાય કહે તે સાંભળીને, તમે એની
ઇચ્છા પ્રમાણે આજસ રહિત થઇને કરો. એવાં માનવા લાગક બળદેવજીનાં વચન સાંભળી
સર્વે યાદ્યો શાંત થયા, ને ઠીક, એમ કહીને પાછા સુધર્માસભામાં બેઠા. પછી શ્રીકૃષ્ણને
બળદેવજીએ કહ્યું કે હે કૃષ્ણ ! તમે કંઇ બોલતા નથી ને બેઠા બેઠા શું જોયાં કરો છો ?
હે અચ્યુત ! તમારે લીધે અમેએ અર્જુનનો સત્કાર કર્યો, પણ શ્રેષ્ઠ કુળમાં કાજળરૂપ
અને કુટ બુદ્ધિવાળો અર્જુન સત્કાર પામવા લાયક નથી. કારણ “ હું મેં ટા કુળમાં
ઉત્પન્ન થયેલ છું ” એમ પોતાને માનતો એવો કાષ્ઠ પુરૂષ, શું જ્યાં અમ આપણના
પાત્રને તોડે ? વળી સંમંધને ઇચ્છતો તથા તે સંબંધિઓએ પૂર્વે કરેલા રનેકને માનતો

એવો પુરુષ, સંબંધિઓમાંથી જેમ સાદસ કર્મે કરીને ઔશ્વર્યાદિક અર્થનું પ્રહણ કરે, તેમ અર્જુને માફે અપમાન તથા તમારો અનાદાર કરી, પોતાને મૃત્યુરૂપ સુભદ્રાનું બળાત્કારથી હરણ કરીને, હે ગોવિંદ ' મારા મસ્તક ઉપર પદ મૂક્યા સરખું કામ કર્યું છે તે હું પશ્ચિ કરીને સ્પર્શ કરેલા મર્ષની પેઠે કેમ સહન કરીશ ? માટે આજે હું કૌરવો વગરની પૃથ્વી કરીશ, કારણ અર્જુનનો અપરાધ મારાથી સહન થતો નથી વૈશંપાયન કહે છે—એમ કહેતા એવા અને મેધ તથા દુઃકૃબિના સરખો શબ્દ છે જેનો એવા બળદેવજીને, બોજ જાણી અને અંધક કુળના સર્વ યાદવોએ “ વાળખી કહ્યું ” એમ કહીને હર્ષ ઉપજાવ્યો.

• ત તથા ગર્જમાનં તુ મેઘકુંડુમિનિઃસ્વન
અશ્વપદ્યંત તે સર્વે મીઞવૃણ્યચક્રાસ્તદા ॥

इति श्रीमहाभारत अ.दिपर्वणि सुभद्राहरण.र्वणि बलदेवक्रोधे गुर्जर-
भाषायां विंशत्यधिकद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २२० ॥

અધ્યાય ૨૨૧ મો. દ્રૌપદી ને સુભદ્રાના પુત્રો.

वैशंपायन उवाच—उक्तवतो यथावीर्यमसकृत्तर्कवृण्ययः ॥

ततोऽप्रवीक्षास्तुदेवो वाक्यं घर्मार्थसंयुतं ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી સર્વ યાદવો પોતપોતાનાં પરાક્રમ વારંવાર કહેવા લાગ્યા, ત્યારે શ્રીકૃષ્ણે તેઓને ધર્મ તથા અર્થ યુક્ત એવાં વચન કહ્યાં કે, હે યાદવો ! અર્જુને આ યદુકુળને હીણ લગાડ્યાને બદલે ઉલટું માન યુક્ત કર્યું છે, એમાં સંદેહ નથી. કારણ તે બાણ છે કે યાદવોને દ્રવ્યનો લેભ નથી કે જે લઇને તેઓ કન્યા આપશે. વળી સ્વયં-વરમાંયા સુભદ્રાના પ્રાપ્તિ થવાનો નિશ્ચય નથી ને કન્યાનું દાન ક્ષત્ર્યોએ લેવું એ નીચ કર્મ છે. એમ બાણીને તેણે ક્ષાત્રય ધર્મે કરી બળાત્કારથી સુભદ્રાનું હંણ કર્યું તેથી આપણને જે એની સાથે સંબંધ થયો તે યોગ્ય છે, એની મારી માર્ત છે. કારણ ભરત તથા યશસ્વી શાંતનુના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા કુંતીના પુત્ર અર્જુન સાથે સંબંધ થવાની ઇચ્છા કાણ ન કરે ? હે બળદેવજી ! સર્વ લેકમાં તેને મહાદેવજી વિના, યુદ્ધમાં ઇન્દ્ર તથા રુદ્રોએ સંત તો જે કાષ્ઠ જીતે એમ હું દેખતો નથી. કારણ તેની પાસે રથ તથા ઘેડાઓ સારા છે, તે તે ઝડપથી અત્ય મૂકનારો છે, માટે તેની બરોબર યુદ્ધ કરનાર બીજો કાણ છે ? વાસ્તે જલદીથી તેની પાછળ જઈ હર્ષયુક્ત ધર્મ, તેની સાવના કરીને તેને પાછો ખેંચી તેડી લાવો, એવી મારી માર્ત છે કારણ જે તેમ નહીં કરીને તેની સાથે યુદ્ધ કરશો, તો કદાચ તે આપણને જીતીને પોતાના પૂરમાં પ્રવેશ કરશે તો આપણો યશ નાશ પામશે. હે જનમેજયરાજ ! પાત્ર એવાં શ્રીકૃષ્ણનાં વચન સાંભળીને સર્વ યાદવોએ તેઓના કહેવા પ્રમાણે કર્યું. એટલે અર્જુન પાછો દારકાપૂરીમાં આવ્યો ને તેનો સુભદ્રા સાથે વિવાહ થયો. પછી યાદવોથી સત્કાર પાત્ર ને અર્જુન દારકાપૂરમાં એક વધ ઉપરાંત કેટલાક દિવસો રહ્યો, ને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વિહાર કરીને, ત્યાંથી પુષ્કરજીમાં જઈ તેણે બાર વર્ષમાં જે એણે કાલ હતો, તે ત્યાં રહીને પૂરો કર્યો. પછી સુભદ્રા સહિત અર્જુન ઇન્દ્ર-પ્રસ્થમાં આવી મુષ્ટિધરને મળ્યો, ને બાહણોની પૂજા કરીને દ્રૌપદી પાસે ગયો. ત્યારે

દ્રૌપદીએ અર્જુનને કહ્યું કે હે કુંતીના પુત્ર ! આ વસુદેવની પુત્રિ સુભદ્રા પાસે જાઓ, કારણ ધણેક કાળે સારી રીતે આંધિએ. બોલો જેમ ઢીસો પડે તેમ પ્રેમ પણ ઢીસો પડી જાય છે એવાં દ્રૌપદીએ ધણાં વચન કહ્યાં તે સહન કરી અર્જુનને તેની વારંવાર સાત્વના કરીને તેને ક્ષમા યુક્ત કરી. પછી તેણે રાતું વસ્ત્ર પેહેરેલી સુભદ્રાને ગોપીના સરખો ત્રેષ આપીને દ્રૌપદી પાસેથી જવાની રજા આપી ત્યારે તે વેષે કરીને અત્યંત શોભતી એવી સુંદર અંબવાળી સુભદ્રા કુંતીના શ્રેષ્ઠ ધરમાં જઈ તેને પગે લાગી એટલે તેના મસ્તકના કેશ સુંઘીને કુંતીએ આશ્ચર્યવાદ આપ્યો. પછી પૂર્ણિમાના ચંદ્ર સરખા સુખવાળી સુભદ્રા દ્રૌપદી પાસે આવી તેને પગે લાગી, ને કહ્યું કે હું તમારી દાસી છું. ત્યારે દ્રૌપદીએ, આ-સન ઉપરથી બિભી થઈ ખુશીથી તેને મળીને કહ્યું કે, તારા પતિ શત્રુઓ રહિત થાઓ. તે સાંભળી હર્ષયુક્ત થઈ સુભદ્રા બોલી કે, તમારા કહેવા પ્રમાણે થાવ. પછી હે જનમે-જન્ય ! એ પ્રમાણે અર્જુનને સુભદ્રાની પ્રાપ્તિ થઈ તે જોઈને મહારથાં સર્વ હર્ષ પામ્યા, ને કુંતી પણ અત્યંત પ્રસન્ન થઈ. હવે અર્જુન પોતાના ઇન્દ્રપ્રસ્થપૂર પ્રત્યે પોહોઆ એવું સાંભળીને, વૃષ્ણુ તથા અંધક કુળમાં શ્રેષ્ઠ એવા મહારથાઓ, ભાષ્ટઓ, છોકરાઓ તથા યુદ્ધ કરનારી સેનાથી વીંટાઈને, કમળ સરખાં નેત્રવાળા તથા શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા શ્રીકૃષ્ણ, બલદેવજી સહિત સર્વ યાદવોની સેનાના અધિપતિ અકૂરજી, મોટા નેત્રવાળા અનાદૃષ્ટિ, બૃહસ્પતિના શિષ્ય મહા ભુલ્કિમાન ઉદ્ધવજી, સત્યક, સાત્યક, કૃતવર્મા, પ્રદ્યુમ્ન, સાંમ, નિશક, શંકુ, ચારુદેવજી, વિક્રાંત, ઝિલ્લી, વિપ્રજી, સારણુ, અને ગદ ઇત્યાદિ વૃષ્ણુ બોજ અને અંધક કુલના બીજ પણ યાદવોને સાથે લઈ, પાંડવોને પ્રીતિથી પેહેરામણી આપવાના પદાર્થો લઈને ઇન્દ્રપ્રસ્થ પ્રત્યે ગયા ત્યારે યુધિષ્ઠિરે, શ્રીકૃષ્ણ બાબ્યા એવું સાંભ-ળીને, તેઓને સન્માનથી શહેરમાં લેડી લાવવા સાડ નકુલ તથા સહદેવને તેમની સામે મોકલ્યા. જેઓથી સત્કાર પામીને શ્રીકૃષ્ણ સહિત સર્વ યાદવોએ, ધ્વજ તથા પતાકાએ કરી શોભાયમાન, સુંદર જળ છટિલા માર્ગોવાળી, જેમાં સર્વત્ર સુખડના અતર તથા ધુપંની સુગંધ બેહેડી રહી હતી અને સર્વ પ્રજા હર્ષયુક્ત થઈ સુખથી રહેતી હતી, એવી બાપારી પુરૂષોએ કરી શોભાયમાન ઇન્દ્રપ્રસ્થપૂર્ગમાં પ્રવેશ કર્યો. અને તે પૂરના રહેવાસી લોકો તથા હજારો બ્રાહ્મણોથી સત્કાર પામીને તેઓ ઇન્દ્રના ધર સરખા યુધિષ્ઠિરના ધરમાં દાખલ થયા. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે બલદેવજીને વિધિપૂર્વક મળીને શ્રીકૃષ્ણના મસ્તકના કેશ સુંઘ્યા, ને તેમને તેઓ બાથમાં ધાલીને મળ્યા. પછી પ્રસન્ન થઈ શ્રીકૃષ્ણે નમ્રતાથી યુધિષ્ઠિરને વંદન કર્યું તથા બીમસેન સાથે તેઓ પરસ્પરે મળ્યા. પછી કુંતીના પુત્ર યુધિષ્ઠિરે, વૃષ્ણુ તથા અંધક કુલના સર્વ યાદવો જેમ જેમ આવ્યા તેમ તેમ તેઓનો યથાયોગ્ય સન્કાર કર્યો. હવે એ પ્રમાણે સર્વનો સત્કાર થઈ રહ્યા પછી મહા યશસ્વી શ્રીકૃષ્ણે, અર્જુનના સંબં-ધિયોને આપવા સાડ પાંડવોને ઉત્તમ દ્રવ્ય આપ્યું વળી રથ હાંકવાની વિદ્યામાં કુશળ એવા સારથિઓ સહિત સુવર્ણની ધુધરીયોના સાજથી શણગારેલા ચાર ચાર ઘોડાઓ જોડેલા એક હજાર રથો, મથુરાના મુલકમાં ઉત્પન્ન થયેલી સુંદર કાર્તિવાળી દશ હજાર દુગ્ધતી ગાયો, ચંદ્રના કિરણ સરખા શ્વેત અને સુવર્ણના બલકંઠારોથી શોભાયમાન એક હજાર અશ્વો, વાયુ સરખા વેગવાન પાંચસો કાળા તથા પાંચસો શ્વેત મળી એક હજાર ખચ્ચરો, સ્નાન તથા ખાનપાનાદિક ઉત્સવને વિષે ચાકરી કરવામાં કુશળ એવી, જીવાન,

સુંદર સ્વરૂપવાળી, અલંકારોથી સુશોભિત, અને રમેદર્શન જેઓને થયું ન હતું, એવી એક હજાર હાસીયો, બાલિક દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા સ્વારી કરવા યોગ્ય એક લાખ ઘોડા, અમિ સંસ્થા કૌંતવાળું એંશી મણુ શુદ્ધ સુવર્ણ, અને, આવતો સાહત મન્દોન્મત એવા મદ ક્ષતા એક હજાર હાથીઓ આપ્યા. તેમજ તે સંબંધને માન્ય કરતા અને પ્રસન્ન થયેલા બળદેવજીએ પણ, અર્જુનને કન્યાદાનમાં આપવા યોગ્ય કેટલાક દ્રવ્યાદિ પદાર્થો આપ્યા, ત્યારે તે સર્વ પદાર્થો ગ્રહણ કરીને યુધિષ્ઠિરે તેના બદલામાં મહારથી એવા સર્વ યાદવોને • અનેક પદાર્થો આપીને સત્કાર કર્યો. પછી તે સર્વ યાદવો, જેમ પુણ્યવાન પુરૂષો સ્વર્ગમાં રહીને વિહાર કરે તેમ ઇંદ્રપ્રસ્થમાં રહીને, વીણાદિક વાજીતો વગાડતાં તથા ગાયનો કરતા પ્રીતિયુક્ત થઇને પાંડવો સાથે યથાયોગ્ય વિહાર કરતા હતા. હવે એ પ્રમાણે તે મહા પરાક્રમી યાદવો, પાંડવોથી સત્કાર પામી ઇંદ્રપ્રસ્થમાં બધા દિવસો રહીને, પાંચ દ્વારકા પ્રત્યે જવા તૈયાર થયા. પાંડવોએ આપેલા રત્નો લઇ બળદેવજીને પોતામાં મુખ્ય કરીને ત્યાંથી ચાલ્યા, ને શ્રીકૃષ્ણ પાંડવોની પાસે રહ્યા. પછી મહાત્મા અર્જુન સહિત શ્રીકૃષ્ણ યમુના નદીના કિનારા પ્રત્યે મુગ્ધા કરવા સારૂ જતા, ને મૃગો તથા વરાહોનો વધ કરી હમેશ રમતા હતા. હવે શ્રીકૃષ્ણની પ્રિય ભેન સુલદ્રાએ, જેમ ઇંદ્રની સ્ત્રી પૌલોમીએ જયંતને જન્મ આપ્યો હતો, તેમ લાંબા હાથવાળો, મોટી છાતી તથા મોટાં નેત્રવાળો, શત્રુઓને શિક્ષા કરનાર, શરવીર, અને પુરૂષોમાં શ્રેષ્ઠ એવો પુત્ર પ્રસવ્યો. તે બાળક નાનપણથી જ વગરનો તથા ક્રોધી હોવાથી સર્વ મનુષ્યોએ તેનું અભિમન્યુ એવું નામ પાડ્યું. તેના જન્મને દિવસે મહાત્મા યુધિષ્ઠિરે બ્રાહ્મણોને દશ હજાર ગાયો તથા કેટલુંક દ્રવ્ય આપ્યું. પછી જેમ સર્વ પ્રજાને ચંદ્ર પ્રિય છે, તેમ તે અભિમન્યુ બાલ્યપણથી શ્રીકૃષ્ણને પ્રિય લાગતો હતો, માટે તેનું પાલન પોષણાદિ સર્વે તેજ કરતા હતા, તેથી જેમ શુક્ર પક્ષમાં ચંદ્રમા નિત્ય બે બે ધટિકા વધે તેમ વૃદ્ધિ પામતો હતો. પછી અભિમન્યુ જ્યારે મોટો થયો, ત્યારે સૂત્ર, પ્રયોગ, શિક્ષા, અને રહસ્ય, એ ચાર ધર્મવિદ્યાના ગ્રંથો, તથા ભાષામાંથી બાણો લેવા, તેઓને ધનુષમાં સાધવા તથા લક્ષ્ય ઉપર મૂકવા, નિર્બળ પુરૂષ ઉપર મુકેલા બાણો પાછા વારી લેવા, બાણો સાધતી વખતે ધનુષ તથા પ્રત્યંચાને વચમાંથી વા છેડેથી ત્રણ અથવા ચાર આંગળીયોની મુઠીથી પકડવા, તેમાં આંગળી તથા વચલી આંગળીઓથી અથવા વચલી આંગળી તથા અંગુઠાથી બાણ સાધવા, પોતાથી અથવા શત્રુઓ ચડી મૂકા-યલા બાણોને બાણોએ કરી નાશ કરવા, ચાકની પેઠે ફરતા એવા રથમાં બેસીને તેવીજ રીતે ફરતા એવા શત્રુઓને બાણે કરી વિધવા, અને નજરે ન પડે એવા લક્ષ્યને વિષે તેનો શબ્દ સાંભળીને બાણો મારવા, એ દશ પ્રકારની વિદ્યા, બ્રહ્માઆદિ અસ્ત્રો તથા ખડ્ગાદિ હથિયારોએ કરી શુદ્ધ કરવાની રીતિ અર્જુન પાસેથી શિખ્યો, તેથી તે મહાબ-ળવાન અભિમન્યુ સર્વ અસ્ત્રવિદ્યા બળુનારા પુરૂષોમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ થયો. તો પણ અર્જુન તેને વિશેષતાથી શીખવીને અસ્ત્રવિદ્યાના શાસ્ત્રમાં પોતાના બરોબર કર્યો પછી તેને સૌર્યતા, પરાક્રમ, રૂપ, અને આકૃતિએ કરી શ્રીકૃષ્ણ સરખો બોધને, જેમ ઇંદ્ર પૌલોમીના પુત્ર, જયંતને બોધ હર્ષ પામે તેમ અર્જુન હર્ષ પામતો હતો. હે જનમેજય ! હવે જેમ અદિ-તિએ દેવતાઓને જપ્ત કરતા, તેમ દ્રૌપદીએ પણ પોતાના પાંચ પતિઓથી શરવીર, શ્રેષ્ઠ અને પર્વત જેવા દંડ સરીરવાળા પાંચ પુત્રો, ક્રમે કરીને એક એક વર્ષને અંતરે પ્રસવ્ય.

તેમાં યુધિષ્ઠિરથી જ્યારે પુત્ર હિત્વન થયો ત્યારે બ્રાહ્મણે એ તેની ખાસે આવીને કહ્યું કે, આ નમરો બાળક શત્રુઓન પ્રહારને વિખ્યાદિ પર્વતની પેઠે નહીં મથકારીને તેઓને સામે પ્રહાર કરશે, માટે એનું પ્રતિવિધ્ય એવું નામ થશે. પછી બીમસેનથી સુતસોમ, અનુનથી શુ કીર્તિ, તકુલથી શત નીક, અને સહદેવથી શ્રુતસેન, એ પ્રમાણે પાંચ બાળક થયા. તેઓના જન્મથી તે જનોઇ પયતના સર્વ સંસ્કારો વધિથી ધોમ્યાચાર્યે કર્યા. પછી સુંદર બ્રહ્મચર્ય વ્રત આચરણ કરેલું છે જેઓએ એવા તે પાંચે જણા બણી, બાણ, અજા, બ્રહ્માજા, તથા તરનારદિ હથોપારોથી યુદ્ધ કરાવી વિદ્યા અર્જુન પાસેથી શીખ્યા. પછી તે શ્રેષ્ઠ તેજવાળા. મોટી છાતીવાળા, અને મદારથિ પુત્રોએ સહિત રાગઓમાં સિદ્ધ સરખા પાડવો હર્ષ પામતા હતા.

દિવ્યગર્ભોપમૈઃ પુત્રૈર્ઘૃદોરમ્કર્મહારથૈઃ ॥

અન્વિતા રાજશ કૂલા પાંડવામુદમાપ્નુવન્ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वाणि दारणाहरणपर्वाणि गुर्जरभाषायामेक-
विंशत्यधिकादशतत्तमोऽध्यायः ॥ ૨૦૧ ॥

અધ્યાય ૨૨૨ મો. અગ્નિરૂપ વિપ્રની યાચના.

खांडादाहर्ष.

વેશંપાયન ઉવાચ—ઈન્દ્રપ્રસ્થે વસંતસ્તે જગ્ગરન્યાજા ધિપાન્ ॥

शासनाद् धृतराष्ट्रस्य राज्ञः शांतनवस्य च ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેલા પાંડવોએ રાજા ધનરાષ્ટ્ર તથા બીજીની અગ્રાથી કેટલાક વૈગી રાજા મોનો નાશ કર્યો. તેથી સર્વ પ્રજા, જેમ હવે દેહના આશ્રયથી મુરે ફરી રહે. તેમ યુધિષ્ઠિરનો આશ્રય કરીને મુખથી રહેતી હતી. વળી યુધિષ્ઠિર જેમ નીતીમાન પુરૂષ પોતાના ત્રણ ભાઈઓમાં સમાનપણું રાખે, તેમ ધર્મ અર્થ અને કામમાં સમાનપણું રાખી. તેઓનું સેવન કરતા હતા. તેથી જેમ પૃથ્વીમાં ને ત્રણે ભાઈઓ પોતાના વડીલ એવા ભાઈને વશ થાય તેમ ને ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રણે યુધિષ્ઠિરને પોતાની મેળે પ્રાપ્ત થતા હતા. નગરની સર્વ પ્રજાને, તેઓની રક્ષા કરનાર યુધિષ્ઠિર જેનો રાજા મનવ થા સ્વર લક્ષ્મી તથા હિંદુષ્ટ મનિ પ્રાપ્ત થઈ હતી, જેથી ધર્મ પણ વૃદ્ધિ પામતો હતો. યુધિષ્ઠિર રાજા પોતાના ચાર ભાઈઓથી જેમ વેદોએ કરીને વિસ્તાર પામેતો થતો તે મે તેમ શે મેના હતા. વળી ને રાજાને ધોમ્યાદિ બ્રાહ્મણો, જેમ દેવતાઓ ઇન્દ્રને ત્રિંદીને મેય, તેમ ત્રિંદી મેમના હતા તેની સર્વ પ્રજા જેમ પૂર્ણિમાના ચંદને જેઈ હર્ષ પમે તેમ તેને જેને મોટા ભાઈથી હર્ષ પામતી હતી. તે મહા શુદ્ધિમાન યુધિષ્ઠિર પણ, જેથી પોતાની પ્રજા ખુશી થાય તેવાંજ કર્મો કરતા હતા. તથા કાષ્ઠ દિવસે પણ અયુક્ત, અસત્ય, અમલ્લ અને અપ્રિય લાગે એવાં વચન બાંધણું કરતા નહીં; સર્વ પ્રજા તથા પોતાનું જેમ હિત થાય તેમ કરતા હતા. યુધિષ્ઠિરની પેઠેજ કંઈપણ સંતાપ વગરના અને હર્ષયુક્ત બીમસેનદિ પાંડવો પણ પોતાના બળે રીને બીજા કેટલાક રાજાઓને તપ પમાડતા ઇન્દ્રપ્રસ્થમાં રહેતા હતા. હવે કાષ્ઠ દિવસ અર્જુને શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું કે હે કૃષ્ણ !

હમણાં મરમીના દિવસો છે, મોટો આપણે યમુના પ્રત્યે જઈએ ને ત્યાં આપણા રોદિઓ સંહિત વિહાર કરીને પાછા સાયંકાળે અહીં આવશું. ત્રીકૃષ્ણ મોઝ્યા કે હે કુંતીના પુત્ર અર્જુન ! મને પણ એજ પ્રમાણે સંમંધિઓ સંહિત મંચા પ્રમાણે જળમાં વિહાર કરવાની શરૂ છે. વૈશંપાયન કહે છે—પછી યુત્તિદિરની રજા લાખને પોતાના રોદિઓ સંહિત અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ, અનેક લવનેવાળા નાના પ્રકરના વૃક્ષોએ ફરી શોભાયમાન, તથા ખાખપાનની ચીજો, પુષ્પો, અને સુગંધી પદાર્થોએ યુક્ત એવા વિહારના સ્થાનમાં આવીને વિહાર કરવા લાગ્યા ત્યાં સુંદર સ્વરૂપવાળી કેટલીક સ્ત્રીઓ અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણની પ્રીતિ પ્રમાણે તે વનના જળ તથા વિહાર કરવાના ઘરોમાં વિહાર કરવા લાગી, તેઓના દ્રૌપદી તથા સુભદ્રાએ વસ્ત્ર અને અલંકારો આપ્યા, જે પેહેરીને તેઓમાંની કેટલીક સ્ત્રીઓ ત્યાં નાચવા લાગી, કેટલીકોએ હર્ષથી મોટા શબ્દ કરવા માંડ્યા, તથા કેટલીક હસવા લાગી ને કેટલોકોએ મહિરાનું પાન ફીકું કેટલુંક રોદથી પરસ્પર એક બીજાને પકડવ. તથા મારવા લાગી, અને કેટલીકોએ સામ સામે બેસીને પોતાની મંચા પ્રમાણે મનસુખા કરવા માંડ્યા. તે વખતે વૈષ્ણા તથા મૃદંગાદિ વાજીત્રો વાગી રહ્યા હતાં, નેય વિહાર કરવાનાં ઘર તથા વન ધણી શોભતાં હતાં. હવે ત્યાં એ પ્રમાણે જ્યારે મોટો હર્ષ વર્તે રહ્યો હતો, ત્યારે અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ ત્યાંથી નજીક એક બીજાં શોભાયમાન સ્થાનક હતું ત્યાં ગયા, ને અત્યંત આસનો ઉપર બેસી પોતે કરેલા વિહારોની વાતો કરવા લાગ્યા. તેવામાં તેઓની પાસે એક મોટા શરીરવાળો, તપાવેલા સુવર્ણ સરખી કાંતિવાળો, નીલ તથા પીત વર્ણનો, પીળા કેશવાળો, હૃદય સમયના સૂર્ય સરખો પ્રકાશમાન તથા વલ્કલ વસ્ત્ર અને જટા ધારણ કરેલો બ્રાહ્મણ પોતાની નજીક આવેલો બેઠને આસનો ઉપરથી ઉભા થયા.

उपसृष्टं तुतं कृष्णौ भ्राजमानं द्विजोत्तम

अर्जुनो वासुदेवश्च तूर्णमुत्पत्यनस्मृतु ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वण खांडवदाहपर्वणि ब्राह्मणरत्नलागमने
गुर्जरभाषायां द्वाविंशत्यधिकद्विस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २२२ ॥

३३૩૩૩૩ ૩૩૩૩ ૩૩૩૩૩૩૩

અધ્યાય ૨૨૩ મો. શ્વેતાકેએ કરેલા અનેક યજ્ઞો.

वैशंपायन उवाच—सो मघीदर्जुनं चैव वासुदेवं च साम्प्रतं

लोकप्रवीरौ तिष्ठतो खांडवस्य समीपतः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી તે બ્રાહ્મણ, ખાંડવવનની નજીક ઉભેલા તથા લોકમાં અત્યંત યુરવીર એવા અર્જુન તથા યાદવ શ્રીકૃષ્ણને કહેવા લાગ્યો કે હે કૃષ્ણ ! હે અર્જુન ! હું જહુ બોજન કરનાર બ્રાહ્મણ સદા ધણું બોજન કરું છું, જે તમે આપવા સમર્થ છો. વાસ્તે તમારી પાસેથી બિજા માગું છું કે મને એકવર તૃપ્તિ થાય તેવું બોજન આપો. તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણ ! તમને કેવા અન્નથી તૃપ્તિ થાય ને કહો, જે મેળવવાનો અમે યત્ન કરીએ. બ્રાહ્મણ બેલ્યો કે હું અન્નનો ભુખ્યો નથી, દરજી હું અમિ છું, વાસ્તે મારે ચોખ જે અન્ન હોય તે મને આપો જુઓ, આ દંડનું ખાંડવ નામનું વસ્ત્ર છે તેને હું બાળવા છાંયું છું, પણ એમાં ઇન્દ્રનો સખા તક્ષક નામ પોતાના

સર્પોના ગણો સહિત રહે છે, તેથી એની રક્ષા વળ ખારણ કરનાર ઇન્દ્ર કરે છે. વળ તક્ષક નાગને લીધે ખીજ પણ કેટલાક જીવજંતુઓની રક્ષા ઇન્દ્રથીજ થાય છે. માટે તે વનને બાળવાની ઇચ્છવાળો હું ઇન્દ્રના તેજથી તેને બાળી શકતો નથી. કારણ જ્યારે હું વનને બાળવા માંડું છું, ત્યારે ઇન્દ્ર ઘાંટ કરીને મને શાંત કરે છે માટે અભિવિદ્યામાં કુશળ એવા તમારી પાસે હું તૃપ્ત થવા સાર એજ બન્ન માગું છું કે હું તમારી સહાયતાથી આ વન બાળી શકું. કારણ ઉત્તમ અગ્નિને બાળનારા તમે ઇન્દ્રના કરેલા વર્ષાદને તમા મને પરાભવ પમાડનારા જીવજંતુઓને ચેતરૂંથી અટકાવશો. જનમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મા ! અનેક તરેહના પ્રાણીઓથી વસ્ત્રો અને ઇન્દ્ર જેની રક્ષા કરતો હતો એવા તે ખાંડવવનને બાળવાના ઇચ્છા આમને કેમ થઇ ? એનું કારણ કંઇ થોડું નહીં હોય એમ મને જણાય છે, માટે હું તે સર્વે વિસ્તારથી સાંભળવા ઇચ્છું છું. વાસ્તે અગ્નિએ જે માટે ખાંડવ વન બાળ્યું તે સૌ મને કહો. વૈશંપયન કહે છે—હે પૃથ્વીના પતિ ! જે કારણ માટે અગ્નિએ ખાંડવ વન બાળ્યું તે વિષેનો ઋષિઓએ સ્તુતિ કરેલો અને પુરાણ સંબંધી ઇતિહાસ હું યથાર્થ કહું તે તમે સાંભળો. કાષ્ઠ નૃસિંહજી સરખો પરાક્રમી જગતમાં પ્રસિદ્ધ, યજ્ઞ કરનાર. યુદ્ધમાન અને જેના સરખો બાળે કાષ્ઠ નહીં એવો શ્વેતકિ નામે રાજા હતો તે શ્રૌત તથા સ્માર્ત કર્મ કરીને હમેશ બ્રાહ્મણોને ધણી દક્ષિણાઓ આપી યજ્ઞ કરતો હતો. તેને દિવસો દિવસ પ્રત્યે યજ્ઞરૂપી ક્રિયાના પ્રારંભમાં અનેક તરેહનાં દાનો આપવા વગર ખીજ કંઇ યુદ્ધ થતી નહીં. એ પ્રમાણે મહા યુદ્ધમાન રાજા નિરંતર બ્રાહ્મણોએ કરી યજ્ઞ કરતો હતો, તેથી તે યજ્ઞોના ધૂમાડાથી બ્યાકુળ થયાં છે નેત્રો જેનાં એવા તે યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણોએ ધણેક કાળે કંટાળીને રાજાનો ત્યાગ કર્યો. ત્યારે ખીજ બ્રાહ્મણોએ તે રાજાની પાસે જઇને કહ્યું કે, યજ્ઞોના ધૂમાડાએ કરીને બ્યાકુળ થયાં છે નેત્રો જેનાં એવા તે બ્રાહ્મણો તમારા યજ્ઞ પ્રત્યે આવતા નથી, વાસ્તે હવે તમે આ યજ્ઞ સમાપ્ત કરો. એવું સાંભળી રાજાએ તેજ બ્રાહ્મણોએ કરીને યજ્ઞ સમાપ્ત કર્યો. પછી તેને ધણેક કાળ વ્યતીત થયો ત્યારે વળી તે રાજાને સો વર્ષ પર્યંત યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છા થઇ, પણ તેને યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણો મળ્યા નહીં. ત્યારે પોતાના મિત્રો સહિત તે મહા યશસ્વિ રાજાએ બ્રાહ્મણોને યજ્ઞ કરાવવા સાર સમજાવવાનો ઘણો યત્ન કર્યો, પણ તે મહા તેજસ્વિઓએ રાજાનું કહેવું કબૂલ કર્યું નહીં. ત્યારે તે રાજાએ શ્વેતકિ રાજાએ ક્રોધથી પોતાના આશ્રમોમાં બેસી બ્રાહ્મણોને કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણો ! જે હું પતિત હોઉં, વા તમારી સેવામાં તત્પર ન રહેતો હોઉં, અથવા નિંદિત હોઉં, તો તમારે મારો લાગ કરવો વાજબી છે; પણ આજ વૃથા તમે મારી યજ્ઞ કરવાની શ્રદ્ધા નાશ કરવા તથા વગર અપરાધે મારો ત્યાગ કરવા લાયક નથી. પણ હું તમારી શરણે આવ્યો છું માટે મારી ઉપર કૃપા કરવા યોગ્ય છે. હે બ્રાહ્મણોમાં એકો ! મને યજ્ઞ કરાવવા સાર તમોને પ્રસન્ન કરવા માટે હું નમ્રતાનાં તથા દાનો આપવાનાં ઘણાં વચનો કહું છું, તોપણ જે તમે કેવળ દ્વેષથી મારો ત્યાગ કરશો, તો હું યજ્ઞ કરાવવા સાર ખીજ બ્રાહ્મણોને બોલાવીશ. હે જનમેજય ! એ પ્રમાણે કહીને તે શ્વેતકિ રાજા વિરામ પામ્યો, પણ તે બ્રાહ્મણોને યજ્ઞ કરાવવાની હિંમત થઇ નહીં; ત્યારે ઉલટા ક્રોધ પામીને તેમણે કહ્યું કે હે રાજાઓમાં એક ! તમારાં યજ્ઞ કર્યો હમેશ થયાં કરે છે, જે તમને કરાવવાના શ્રમથી અમે શાકી રક્ષા છીએ, માટે તમે અમારો

ત્યાગ કરવા યોગ્ય નથી. પણ તમારા મનમાં જે યજ્ઞ કરવાની ઉતાવળ હોય તો તમે રૂદ્રની પાસે જાઓ જે તમોને યજ્ઞ કરાવશે. એવાં તે બ્રાહ્મણોનાં નિર્દિત વચન સાંભળી ક્રોધ પામીએ તે શ્વેતકિ રાજા કૈલાસ પર્વત ઉપર જઇને મહાદેવજી ઉપર તપ કરવા લાગ્યો. તેમનું આરાધન કરતાં નિયમ તથા સ્થિર વ્રત પાળી ઉઝા હાથ રાખી, નેત્રાનાં પંખિયુ હલાવ્યા વગર અર્ધ નેત્રો ઉઘાડાં રાખી, બણા કાળ સૂધી ઉભો. તેમાં ક્યારેક ખારમે વા સોળમે દિવસે કળમૂળનો આહાર કરતો હતો. હવે એ પ્રમાણે વૃક્ષની પેઠે ઉભા રહેતાં જ્યારે છ માસ થયા ત્યારે મહાદેવજીએ પ્રસન્ન થઇને પોતાના સંવરૂપનું તેને દર્શન આપ્યું અને સ્નેહયુક્ત મંબીર વાણીથી કહ્યું કે હે રાજાઓમાં સિંહરૂપ ! તારા તપે કરીને હું પ્રસન્ન થયો છું, માટે જે તારે ઇચ્છા હોય તે વરદાન માગ. એવાં તે અગણિત તેજ-વાળા મહાદેવજીનાં વચન સાંભળી શ્વેતકિ રાજાએ તેમને દંડવત કરીને કહ્યું કે હે મહાદેવજી ! સર્વ લોકોથી પૂજયલા તમે જે મારી ઉપર પ્રસન્ન થયા હો તો તમે પોતે મને યજ્ઞ કરાવો. એવાં રાજાનાં વચન સાંભળીને પ્રસન્ન થએલા મહાદેવજીએ હાસ્યથી કહ્યું કે, અમને યજ્ઞ કરાવવાનો અધિકાર નથી. પણ હે રાજન ! તેં વરદાનની ઇચ્છાથી તપ કર્યું માટે કોઈ સમયે યજ્ઞ કરાવીશ. તે જે ખાર વર્ષ સૂધી બ્રહ્મચર્ય પાળીને, સ્થિર ચિત્ત રાખીને અખંડ ધૃતની ધારાએ કરી અમિને તૃપ્ત કરીશ, તો જે તું મારી પાસેથી હાલ પ્રાર્થના કરે છે તે પામીશ. હે જનમેજય ! એવાં મહાદેવજીનાં વચન સાંભળી તે રાજાએ તેમના કહેવાં પ્રમાણે કરવા માંડ્યું. પછી જ્યારે ખાર વર્ષ પૂરાં થયાં ત્યારે ફરી મહાદેવજીએ તેની પાસે આવીને કહ્યું કે, તેં મારા કહેવા પ્રમાણે કર્મ કરીને મને પ્રસન્ન કર્યો, પણ હે કિરુષ્ટ ! સ્વધર્મનું પાલન કરનાર ! યજ્ઞ કરાવવાનો વિધિ બ્રાહ્મણોએ જોયો છે. માટે હું પોતે તને યજ્ઞ કરાવતો નથી, પણ પૃથ્વીમાં મારા અંશરૂપ, મહા ભાગ્યવાન અને બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ દુર્વાસા નામે પ્રસિદ્ધ બ્રાહ્મણ છે, તે મારી આજ્ઞાથી તને યજ્ઞ કરાવશે. વાસ્તે તું તારા ચંચલ ચાકરો પાસે યજ્ઞનાં સાહિત્યો તૈયાર કરાવ. તે સાંભળીને શ્વેતકિ રાજાએ પોતાના પુર પ્રત્યે જઈ સર્વ સાહિત્યો તૈયાર કરાવ્યાં, ને મહાદેવજી પાસે આવીને કહ્યું કે સાહિત્યો સર્વ તૈયાર કરાવ્યાં છે, ને તમારી કૃપાથી મને યજ્ઞની દીક્ષા આવતી કાલે થશે. ત્યારે મહાદેવજીએ દુર્વાસા ઋષિને બોલાવી કહ્યું કે હે બ્રાહ્મણોમાં શ્રેષ્ઠ ! આ મહા ભાગ્યવાન શ્વેતકિ નામે રાજા છે, તેને તમે મારી આજ્ઞાથી યજ્ઞ કરાવો. દુર્વાસા ઋષિએ કહ્યું કે ત્રણું સાંઝું. પછી તેમણે વિધિ પૂર્વક મહાત્મા શ્વેતકિ રાજાને બહુ દક્ષિણવાળો યજ્ઞ કરાવ્યો, ને તે સમાપ્ત થયા પછી તેઓના કહેવાથી યજ્ઞ કરાવનારા બ્રાહ્મણો તથા મહા તેજસ્વી સભાસદો, સર્વે પોતપોતાના સ્થાનકો પ્રત્યે ગયા. તેમ મહા ભાગ્યવાન, વેદને પાર પામેલા બ્રાહ્મણોથી સત્કાર પામેલ, બંદિજનોએ સ્તુતિ કરેલ અને શહેરની પ્રજાએ વખાણેલા રાજાએ પણ પોતાના પૂરમાં પ્રવેશ કર્યો. પછી બણેક કાળે તે રાજા સ્વર્ગને પામ્યો. હવે એ પ્રમાણે તે શ્વેતકિ રાજાના યજ્ઞમાં ખાર વર્ષ સૂધી અખંડ ધારાએ કરી ધૃતનું પાન કરવાથી અમિને અત્યંત તૃપ્તિ થઇ. તેથી તેને “કોષ યજ્ઞ કરે ને તેમાં હું હૃતદ્રવ્ય ગ્રહણ કરું,” એવી ઇચ્છા જતી રહી. પછી તેને અજીર્ણનો ચિકાર થયો તેથી તેનું શરીર ક્રાંતિ વંગરનું થઇ ગયું. તે જોઇ ગ્ધાનિને પામી તેણે બ્રાહ્મણો પ્રત્યે જઈ તેઓને કહ્યું કે હે ભગવાન ! શ્વેતકિ રાજાએ મને અત્યંત તૃપ્ત

કર્ષો તેથી મને અગ્નિ થઇ છે, જે હું મટાડવા સમર્થ નથી. તેને લીધે હે જગત્પતિ ! હું તેજ તથા બળથી રહિત થઇ ગયો છું માટે તમારી કૃપાએ કરી મારા પૂર્વ સ્વભાવને પામવાની ઇચ્છા કરું છું. એવાં અગ્નિનાં વચન સાંભળી સર્વ લોકના કર્તા બ્રહ્માએ હસીને કહ્યું કે હે મહા ભાગ્યવાન ! તેં બાર વર્ષ સુધી અખંડ ધારાએ કરી ઘૃતનું જો-જન કર્યું માટે તેજ રહિત થવાથી તને ઝ્વાનિ પ્રાપ્ત થઇ છે. પણ હવે તું ઝ્વાનિ પામ માં, કારણ જેમ તું તારા પૂર્વ સ્વભાવને પામે, એવો હું ઉપાય બતાવીને તારી અગ્નિ નાશ કરીશ. તે ઉપાય એ કે, પૂર્વ દેવતાઓની આજ્ઞાથી દૈત્યોને રહેવાનું સ્થાન ખાડવ વન તેં બાળ્યું હતું, તેમાં હમણાં ધણાં પ્રાણિઓ રહે છે. માટે તું ત્યાં જલદીથી જઇને તે વનને બાળ, જેથી તેમાં રહેનારા જીવોના માંસોથી તમ થઇશ, ને પૂર્વના સ્વભાવને પામી અગ્નિથી મૂકાઇશ. હે જનમેજય ! એવું બ્રહ્માનું કહેવું સાંભળી અગ્નિ વેગથી દોડીને ખાડવ વન પ્રત્યે આવ્યો, ને વાયુની પ્રેરણાથી ક્રોધયુક્ત થઇ તેને બાળવા લાગ્યો. તે જોઇને તેમાં રહેનારા સર્વે જીવો તેને કારવાના યત્ન કરવા લાગ્યા. તેમાં હજારો હાથીઓ પોતાની સુંદરોએ કરી જળ છાંટવા લાગ્યા તથા ક્રોધે કરી મુર્ચ્છિત એવા ધણા ફણાવાળા નાગો પોતાની ફણાથી જળ લાવીને તેને કારવા લાગ્યા, તેમજ બીજા પણ કેટલાક પ્રાણિઓ ઘૂડ, ઇલાદિ પક્ષિઓ વૃક્ષની શાખાએ તથા જળે કરી તેને નિવર્ત કરવા લાગ્યા; એટલે અગ્નિ શાંત થઇ ગયો. એ પ્રમાણે વારંવાર અગ્નિએ સાત વખત ખાડવ વનને બાળવા માંડ્યું, ને તેમાં રહેનારા પ્રાણિઓએ તેને શાંત કર્યો.

अनेन तु प्रकारेण भूयोभूयश्च प्रज्वलन्

सप्तकृत्वः प्रशमितः खांडवे हव्यवाहनः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि अग्निपराभवे गुर्जर-
भाषायां त्रयोविंशत्यधिकद्विशत्तमोऽध्यायः ॥ २२३ ॥

અધ્યાય ૨૨૪ મો. અર્જુન ને અગ્નિનો સંવાદ.

निराश्रय उवाच—स तु नैराश्रयमापन्न सदा ग्लानिसमन्वितः

पितामहमुपागच्छत् संक्रुद्धो हव्यवाहनः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી નિરાશયણાને પામેલો, નિરંતર ઝ્વાનિયુક્ત અને ક્રોધાયમાન અગ્નિ બ્રહ્માની પાસે આવ્યો. તેણે પોતાનું સર્વ વૃત્તાંત યથાર્થ કહી સંભળાવ્યું. ત્યારે બ્રહ્માએ બે ધટ્ટીકા માત્ર વિચાર કરીને તેને કહ્યું કે હે નિષ્પાપ ! તું ખાડવ વનને બાળી શકે, એવો ઉપાય મેં જાણ્યો છે, પણ હમણાં થોડી વાર સખુર કર, એટલે તને કહું છું. એમ કહી થોડીવાર રહીને બ્રહ્માએ તેને કહ્યું કે હે અગ્નિ ! ત્યારે તારી સહાયતા કરનારા નર નારાયણ ઉત્પન્ન થશે, ત્યારે તેઓની મદદથી તું તે વનને બાળી શકીશ. ઠીક, સાહે, એમ કહી અગ્નિ ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. પછી તેને ઘણો કાળ થયો ત્યારે નર અને નારાયણ પૃથ્વીમાં ઉત્પન્ન થયા. તે જાણી બ્રહ્માનાં પૂર્વનાં કહેલાં વચન સંભારીને અગ્નિ પાછો તેમની પાસે ગયો. બ્રહ્માએ કહ્યું કે હે વિભાવસુ ! નર અને નારાયણ દેવ દેવતાઓના કાર્યને અર્થે મનુષ્ય લોકમાં પ્રગટ થયા છે, જેને સર્વ લોક અર્જુન અને

વાસુદેવ માને છે. તેઓની પાસે જન્મને તું ખાંડવ વનને યાજવા સારૂ સહાયતા માગ, જેઓની સહાયતાથી તું દેવતાઓએ રક્ષા કરેલા તે વનને યાજી શકીશ. કારણ તેઓ સર્વ ગ્રાણીઓ તથા ઇન્દ્રને પણ નિવારણ કરશે, એમાં મને કંઈપણ શક નથી. વૈશંપાયન કહે છે—હિ રાજન ! એવાં બ્રહ્માનાં વચન સાંભળી તે અગ્નિએ ઉતાવળથી અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણની પાસે આવીને જે વચનો કહ્યાં, તે મેં તમને કહ્યાં છે. હવે અગ્નિનાં વચન સાંભળીને અર્જુને કહ્યું કે હે અગ્નિ ! મારી પાસે શ્રેષ્ઠ અને દિવ્ય એવાં ધર્ષાં અસ્ત્રો છે, જેણે કરી હું વજ્રના ધારણ કરનારા ધર્ષા ઇન્દ્રો સાથે યુદ્ધ કરવા સમર્થ છું; પણ મારી ભુજાઓના પરાક્રમ લાયક ધનુષ નથી, જે યુદ્ધમાં મારા વેગને સદન કરે, વળી હું, નાશ નહીં પામે એવાં ધર્ષાં બાણોની, તથા યુદ્ધમાં મારે લાયક રથ નથી માટે શોભાયમાન શ્વેત વર્ણના અને વાયુ સરખા વેગવાળા ઘોડાઓ સહિત મેથ સરખી ગર્જના કરનાર અને સૂર્ય સરખા પ્રકાશમાન રથની ઇચ્છા રાખું છું. તેમજ શ્રીકૃષ્ણને પણ યોગ્ય એવું આયુધ નથી, જેણે કરીને તે યુદ્ધમાં નાગો તથા પિશાચોનો નાશ કરે. માટે હે પાવક ! પુરુષાર્થે કરી કાર્ય કરનારા અમોને યુદ્ધમાં ધનુષાદિક સાહિત્યો આપવા તું યોગ્ય છે.

પૌરુષેણ તુ યત્કાર્ય તત્કર્તારૌ સ્મપાવક
કરણાનિ સમર્થાનિ ભગવન્દાનુમર્હસિ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वांढवदाहपर्वणि अर्जुनाग्निसंवादे
गुर्जरभाषायां चतुर्विंशत्यधिकद्विंशतत्तमोऽध्यायः ॥ २२४ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

અધ્યાય ૨૨૫ મો. અગ્નિએ અર્જુનને આપેલાં શસ્ત્ર.

वैशंपायन उवाच—एवमुक्तः स भगवान् धूमकेतुर्हुताशनः

चित्तयामास वरुणं लोकपालं दिदक्षया ॥

વૈશંપાયન કહે છે—એવું સાંભળી ધૂમાડાડી છે ધ્વજ જેની એવા મહા સમર્થ અગ્નિએ લોકપાળ વરુણ દેવતાનું તેને મળવા સારૂ ચિત્તવન કર્યું. તે જાણી વરુણે તત્કાળ તેની પાસે આવીને પોતાનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. અગ્નિએ, તેને પૂછાદિ સત્કાર કરીને કહ્યું કે હે વરુણ ! ચંદ્રે જે તમને ધનુષ, ચક્ર, તથા બાણો રાખવાના ભાથા અને ધ્વજમાં વાનરનું ચિન્હ છે એવો રથ વગેરે આપ્યાં છે, તે સૌ તમે મને જલદીથી આપો. કારણ તે ગાંડીવ ધનુષે કરીને અર્જુન તથા ચક્રે કરીને શ્રીકૃષ્ણ મોટાં કર્મ કરશે. તે સાંભળી ઠીક એમ કહીને વરુણે, કોઇ પણ શસ્ત્રથી નાશ ન પામે એવું, સર્વ શસ્ત્રોને નાશ કરનાર, સર્વ હથીયારોમાં મોટું શત્રુઓની સેનાને પરાલવ પમાડનાર અને દેવતા, દૈત્યો તથા ગંધર્વોથી ધર્ષા કાળ સૂધી પૂજાયલું ધનુષ, તથા કોઇ દિવસે પણ ખૂટે નહીં એવા બાણોના બે ભાથા આપ્યા. વળી દિવ્ય શ્વેત વર્ણના ગંધર્વ દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલા અને મન તથા વાયુ સરખા વેગવાળા ઘોડાઓ જેમાં જેડેલા હતા એવો, યુદ્ધમાં સર્વ સાહિત્યોથી ભરેલો, દેવતા તથા દૈત્યોથી ન જીતાય એવો, સૂર્ય જેવો પ્રકાશમન, અનેક રત્નોથી જેડેલો, જેને વિશ્વકર્માએ મહા તપે કરી બનાવેલો હતો, અને જેમાં બેસીને પૂર્વે મહા સમર્થ ચંદ્રમાએ ક્ષેત્રોને જીત્યા હતા, તથા જેના શિખર ઉપર સુવર્ણની દાંડીમાં કેશરી સિંહ સરખા ભયંકર

સ્વરૂપવાળા હનુમાનના ચિન્હવાળા ધ્વજ ઉડી રહી હતી એવો, પોતાની મર્જનાએ કરીને શત્રુઓની સેનાને બેલાન કરનાર, તથા અનેક તરેહના પતાકાઓથી શોભાયમાન એવો રથ આપ્યો. પછી શરીર ઉપર કવચ તથા હાથ ઉપર ચર્માવરણ જેણે ધારણ કરેલાં છે એવો અર્જુન, અગ્નિના કહેવાથી તે રથને પ્રદક્ષિણા તથા સર્વ દેવતાઓને માનસિક નમસ્કાર કરીને જેમ પ્રણયવાન જીવ વિમાનમાં બેસે તેમ તે રથમાં બેઠો, પૂર્વે બ્રહ્માએ નિર્માણ કરેલું અને સર્વ ધનુષોમાં શ્રેષ્ઠ ગાંડીવ ધનુષ ત્રણ કરી તેણે હર્ષયુક્ત થઈને તે ધનુષની પ્રત્યંચા ચલાવી. તે વખતે તેનો શબ્દ જેઓએ સાંભળ્યો તેમનાં મન ભયભિત થયાં. એ પ્રમાણે અર્જુન રથ, ધનુષ, તથા બાણોના ભાથા પામી મહા સંમર્થ થઈને અગ્નિની સહાય કરવાને હર્ષયુક્ત થયો. વળી અગ્નિએ શ્રીકૃષ્ણને વજ્રનાભ નામનું ચક્ર આપીને કહ્યું કે હે મધુસૂદન ! તમે યુદ્ધમાં આ ચક્રે કરીને અત્યંત બલવાન મનુષ્યો તથા દેવતાઓને જીતશો, અને આ ચક્ર રાક્ષસો, પિશાચો, દૈત્યો તથા નાગોનો નાશ કરવામાં શ્રેષ્ઠ છે, ને જેની ઉપર મુકશો તેને નાશ કરીને પાછું પોતાની મેળે તમને પ્રાપ્ત થશે. વૈશંપાયન કહે છે—પછી મહા સમર્થ વરણ દેવતાએ દૈત્યોને નાશ કરનારી કૌમોદકી નામની ગદા શ્રીકૃષ્ણને આપી. અગ્નિને મુખ્ય કરી તે ખાંડવ વનની પાસે આવીને અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણે તેને કહ્યું કે હે અગ્નિ ! શસ્ત્ર અસ્ત્ર તથા રથે કરી યુક્ત એવા અમો સર્વ દેવતા તથા દૈત્યો સાથે યુદ્ધ કરવા સમર્થ છીએ, ત્યારે તક્ષક નાગને ત્રાસે યુદ્ધ કરવા આવનાર વજ્ર ધારણ કરનાર ઇન્દ્રની સાથે યુદ્ધ કરીએ તેમાં શું આશ્ચર્ય ? વળી એકલા અર્જુને કહ્યું કે હે અગ્નિ ! ચક્ર જેના હાથમાં છે એવા મહાપરાક્રમી શ્રીકૃષ્ણ યુદ્ધમાં ચક્ર મૂકીને સર્વ શત્રુઓને બાળી ભસ્મ કરવાને સમર્થ છે. અને હું આ ગાંડીવ ધનુષ તથા ક્રોધથી નાશ ન પામે એવા બાણોના ભાથા ત્રણ કરીને સર્વ લોકને જીતવાનો ઉત્સાહ રાખું છું. માટે હવે આ ખાંડવ વનને તારી ઇચ્છા પ્રમાણે ચોતરફથી બાળ, કારણ તારી સહાયતા કરવા અમે સમર્થ છીએ. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજા ! એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનના કહેવાથી તે અગ્નિએ પોતાનું તેજોમય સ્વરૂપ કરીને, ચારે કારથી તે વનને બાળવા માંડ્યું, તેથી તેમાં રહેનારાં સર્વ પ્રાણીઓ કંપાયમાન થવા લાગ્યાં. હે ભારત ! તે સમયે બગતા એવા તે વનનું સ્વરૂપ, જેમ સૂર્યનાં કિરણોએ કરી પર્વતના રાજા મેરુનું સ્વરૂપ શોભે તેમ શોભતું હતું.

द्व्यतस्तस्य च बभौ रूपं दावस्य भारत
मेरोरिव नगेंद्रस्य कीर्णस्यांशुमतोऽशुभिः ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि खांडवदाहपर्वणि गांडिवादिदानं गुर्जर-
भाषायां पंचविंशत्यधिकद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २२५ ॥

~~~~~

અધ્યાય ૨૨૬ મો. ખાંડવ લાગતાં ઇન્દ્ર ગુસ્સે થયો.

વૈશંપાયન ઉવાચ—તૌ રથાભ્યાં રથશ્રેષ્ઠૌ દાવસ્યોમયતઃ સ્થિતૌ
દિશુ સર્વાસુ મૃતાનાં ચક્રાતે કવનં મહત્ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—તે સમયે ખાંડવ વનની બેઠે બાળુએ શ્રેષ્ઠ રથોએ કરી ઉભેલા

અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણ સર્વ દિશાઓમાં ઘણા પ્રાણીઓનો નાશ કરતા હતા. તે એમ કે, તે વનમાં રહેનાર પક્ષિઓ જ્યાં તેઓની નજરે જોવામાં આવતાં ત્યાં તેઓ રથોથી દોડી જતા જેથી તે પક્ષિઓને અગ્નિમાંથી બચવાનો અવકાશ મળતો નહીં. હવે એ પ્રમાણે જનારે ખાંડવ વન બળવાં લાગ્યું ત્યારે હજારો જીવો મોટા શબ્દ કરતા કરતા ઉછળવા લાગ્યા. તેમ ફેટલાકનાં અર્ધાં શરીર બળી ગયાં, ફેટલાક અત્યંત તાપને પામ્યા તથા ફેટલાકની આંખો ઝુટી ગઈઓ; ફેટલાકનાં શરીર કાકડી ફલની માફક ફાટી ગયાં તથા ફેટલાક બપોથી ભાગવા લાગ્યા. ફેટલાક પોતાના સંતાનોને આલિંગન કરતા તથા ફેટલાક પોતાના માતાપિતા તથા ભાઈઓને ભેટતા હતા. કારણ તેઓ પરસ્પર સ્નેહને લીધે કાષ્ઠનો ત્યાગ કરવા સમર્થ થતા નહીં. વળી ફેટલાક ક્રોધે કરી પોતાની સાંચો મરડતા ત્યાંથી ઉડી જતા, પણ તે અગ્નિના તાપથી મુઝાઈને પાછા અગ્નિમાંજ પડીને મૃત્યુ પામતા હતા. એ પ્રમાણે તે સર્વ પક્ષિઓ તરફડતા તરફડતા વનમાં ચોતરફ મૃત્યુ પામતા દેખાતા હતા. વળી તે વનમાં જળનાં રચાનકો હતાં. તેઓનું જળ અગ્નિથી ઘાળું તપી ગયું, તેથી તેમાં રહેનારા કાચબા તથા મત્સ્યાદિ જાંતુઓનો પણ નાશ થયો. વળી વનમાંથી જે પક્ષિઓ ઉડી જતા તેઓને બાણો મારીને અર્જુન પાછા અગ્નિમાં નાખતા હતા. તેથી બાણોએ કરી બેઠાયલા તે પક્ષિઓ મહા ભયંકર શબ્દ કરતા, જે સમુદ્ર મંથન કરતી વખતના શબ્દ સરખા સંભળાતા હતા. હવે અત્યંત પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિના તણખા આકાશમાં ઉડે ઉડવા લાગ્યા, જેથી દેવતાઓ ભય પામીને ઇંદ્રની પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે હે દેવતાઓના ઇશ્વર ! આ અગ્નિએ કરી સર્વ પ્રાણીઓ બળે છે એ શું ? માટે હમણાં શું સર્વ લોકોનો વિનાશ તો પ્રાપ્ત થયો નથી ? વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! એવા દેવતાઓનાં વચન સાંભળી વૃત્રાસુરને નાશ કરનારા ઇંદ્રે, ખાંડવ વનને બળતું જોઈ તેને અગ્નિથી મૂકાવવા સાફ, દેવતાઓ સહિત ત્યાં જઈ વિમાનોથી આકાશને ઢાંચી લીધું, મેઘના મંજીતને તે વન ઉપર વર્ષવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે મેઘો રથની ધરી સરખી જાડી ધારાઓથી વર્ષવા લાગ્યા, પણ તે ધારાઓ અગ્નિના તેજથી આકાશમાંજ સુકાઈ ગઈ. ત્યારે અત્યંત ક્રોધ પામીને નમુચિ દૈત્યને નાશ કરનારા ઇન્દ્રે બીજા મોટા મેઘોએ કરી તે ખાંડવ વન પ્રત્યે ઘણુંક જળ વર્ષાવ્યું તેથી તે સમયે અગ્નિની જ્વાળા તથા વર્ષાદની ધારાઓ સાથે મળવાથી ધૂમાડો, અગ્નિનો પ્રકાશ, અને વીજળી એ ત્રણેયુક્ત વન ઘણું ભયંકર બન્યું.

અર્ચિર્ધારાભિ સંબદં ધૂમવિદ્યુત્સમાકુલં

વમૂલ તદ્વનં ઘોરે સ્તનાયિત્તુસમાકુલં ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि स्वांढवदाहपर्वणि इन्द्रक्रोधे गुर्जरभाषायां
षट्विंशत्यधिकाद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २२६ ॥

૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩૩

અધ્યાય ૨૨૭ મો. દેવતાઓ સાથે યુદ્ધ.

वैशंपायन उवाच—तस्याथ वर्षतो वारि पांडवः प्रत्यवारयत्

शरवर्षेण ब्रह्मस्तुदत्तमात्मणि दर्शयन् ॥

વૈશંપાયન કહે છે—પછી અર્જુને પોતાનાં ઉત્તમ અસ્ત્રો વાપરીને ઇંદ્રે કરેલા વર્ષા-
દના જળને બાણોના વર્ષાદે કરીને બંધ કરી મૂક્યું; જેમ ચંદ્રમા ઝાકળથી પૃથ્વીને
ઢાંકે, તેમ અત્યંત પરાક્રમ કરીને ધણા બાણોથી ખાંડવ વનને ઢાંકી લીધું. તેથી કાષ્ઠપણુ
પ્રાણી તેમાંથી નીકળી જવા સમર્થ થયું નહીં. હવે તે વન બળ્યું તે વખતે સર્વ નાગોને
રાજ તક્ષક કુરુક્ષેત્ર પ્રત્યે ગયેલો હતો. પણ તેનો મહા બળવાન અશ્વસેન નામે પુત્ર
તે વનમાંજ હતો. જેણે તે અગ્નિથી બચવા સારૂ ધણે યત્ન કર્યો, પણ તે અર્જુનનાં
બાણોથી ઇંધાઈ જઈ અગ્નિમાંથી નીકળવા સમર્થ થયો નહીં. ત્યારે તેની મા, તેને બચા-
વવાસારૂ તેના માથા તરફથી તેને ગળી ગઈ, ને તે સમયે અર્જુને ધણા બાણો માર્યા,
તો પણ પોતાના પુત્રના બચાવ માટે તે ખાંડવ વનમાંથી નીકળી જવા લાગી. ત્યારે
અર્જુને મોટી તીક્ષ્ણ ધારવાળા બાણે કરીને તેનું માથું કાપી નાખ્યું. તે જોઈ ઇંદ્રે તે
અશ્વસેનને બચાવવા સારૂ વાયુ તથા વર્ષાદથી અર્જુનને મોઢ પમાડ્યો, એટલે તે અશ્વસે-
ન અર્જુનની નજરથી ખસી ગયો. ત્યારે ક્રોધ પામીને અર્જુન, શ્રીકૃષ્ણ અને અગ્નિએ તે
અશ્વસેનને શાપ આપ્યો કે, “ તું જગતમાં સંતાન વગરનો થઈશ. ” પછી ઇંદ્રે કરેલા
જળને સંભારી અર્જુને બાણોથી આકાશને ઢાંકી દીધું, ને તેની સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું.
ત્યારે ઇંદ્રે પોતાનું ત્રીજ અસ્ત્ર મૂક્યું, તે વખતે મોટા શબ્દ વાળો વાયુ સર્વ સમુદ્રને ક્ષોભ
પમાડી વાવા લાગ્યો, ને વિજળીયુક્ત મેઘો મોટી ગર્જના કરીને વર્ષવા લાગ્યા. તે બંધ
કરવા સારૂ અર્જુને વાયવાસ્ત્ર મંત્રીને મોકલ્યું, જેથી તે ઇંદ્રના વજ્રરૂપ મેઘોનું બળ નાશ
પામ્યું, ને વર્ષાદની ધારાઓ તથા વીજળી બંધ થઈ ગયાં. ક્ષણમાત્રમાં સૂર્યથી પ્રકાશિત
અને શીતળ વાયુને ઉત્તમ કરનારૂં આકાશ નિર્મળ થઈ ગયું. અને પ્રાણીઓના દેહમાંથી
ઉત્તમ થતા તણુખાએ યુક્ત હર્ષ પામેલો અગ્નિ મોટા શબ્દ કરતો કરતો તે વનને
અત્યંત બાળવા લાગ્યો. હે રાજન ! તે વખતે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને રક્ષા કરેલા અગ્નિને
તથા બળતાં એવાં વનને જોઈને અહંકારી ગરૂડાદિ પક્ષિઓ આકાશમાં આવ્યાં. તેમાં
ગરૂડ તો પોતાની વજ્ર સરખી ચાંચ તથા નખોથી શ્રીકૃષ્ણ અને અર્જુનને મારવા સારૂ
આકાશમાંથી નીચે આવ્યો. વળી ધણાક સર્પો પોતાના મોઢામાંથી વિષ કાઢતા કાઢતા
અર્જુનની નજીક પડ્યા, તેઓને બાણોથી વીંધીને અર્જુને અગ્નિમાં નાખી દીધા. પછી
ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ અને સર્પોના ગણ સહિત દૈત્યો, મોટા શબ્દો કરતા કરતા યુદ્ધ કરવા
સારૂ ત્યાં આવ્યા, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને મારવાની ઇચ્છાથી તેઓને અનેક વાક્યો
કહેતા કહેતા, તેઓ ઉપર ચક્રો, પથ્થરો, ગોદણો તથા અસ્ત્રોનો વર્ષાદ વર્ષાવવા લાગ્યા.
તે જોઈ અર્જુને તીક્ષ્ણ બાણોએ કરી તેઓનાં શરીર ભેદી નાખ્યાં, ને મહા તેજસ્વિ અને
શત્રુઓને નાશ કરનાર શ્રીકૃષ્ણે પણ ચક્રે કરીને તેઓનો નાશ કર્યો. ત્યારે બધ પામી તે
દૈત્યાદિકા યુદ્ધથી શાંત થઈ ગયા. તે સમયે દેવતાઓનો રાજ ઇંદ્ર, ક્રોધ પામી શ્વેત હાથી
ઉપર બેસી “ કૃષ્ણ તથા અર્જુનને હમણાં મારીશ, ” એમ દેવતાઓને કહીને, શ્રીકૃષ્ણ
તથા અર્જુનની સામે હાથમાં વજ્ર લઈને જલદીથી આવ્યો, ને તેઓ ઉપર વજ્ર તથા
શસ્ત્ર મૂકવા લાગ્યો. તે જોઈ બીજા સર્વ દેવતાઓએ પોતપોતાનાં અસ્ત્રો ગ્રહણ કર્યા. તેમાં
યમ રાજાએ કાલદંડ, કુમેરે ગદા, વરુણે પાશ તથા વજ્ર, કાર્તિકેશ્વામિએ શક્તિ, અશ્વિની
કુમારોએ ઔષધિયો, ધાતાએ ધનુષ, જયે મુસલ, મહા બળવાન ત્વષ્ટાએ ત્રિશૂળ, અશ્વ-

શક્તિ, અર્થભાગ્યે પરિધ, મિત્રદેવતાએ ચક્ર, અને પૂષા, ભગ, સવિતા, અગ્નીયાર રૂદ્રો, આંક વસુ, ઓગણપચાશ વાયુ, વિષ્ણુદેવ, સાધ્યના ગણો, તથા બીજા પણુ કેટલાક દેવ-તાઓએ અનેક તરેહનાં આયુદ્ધો ગ્રહણ કરીને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનની સાથે યુદ્ધ કરવા માંડ્યું. તે વખતે યુદ્ધમાં અનેક તરેહનાં અશ્વજીવ જગતને પ્રત્યક્ષ કરે એવાં તથા સર્વને મોહ પમાડનારાં નિમિત્ત દેખાવા લાગ્યાં. તેને તથા ક્રોધ પામેલા દેવતાઓ સહિત ઇન્દ્રને જોઈને, યુદ્ધ કરવામાં કુશળ એવા શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને કંઈપણુ ભય રાખ્યા વગર તેઓ સામા ઉભા રહી વજ્ર સરખા ખાણોથી તેઓને મારવા માંડ્યા. કેટલાક દેવતાઓ યુદ્ધ કરવાની ઇચ્છા રહિત થઈ, તેઓના ભયથી યુદ્ધ મૂકીને ઇન્દ્રની પાસે જઈ ઉભા રહ્યા. તે જોઈ આકાશમાં ઉભેલા મુનિઓને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનના પરાક્રમ વિષે આશ્ચર્ય લાગ્યું. પછી ઇન્દ્રે, પ્રથમ યુદ્ધમાં શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનનું અળ જોયું હતું, તો પણુ ફરીથી તેઓ પાસે આવીને બીજી વખત અર્જુનનું પરાક્રમ જોવા સાડ તેની ઉપર પત્થરોનો વર્ષાદ વર્ષાવ્યો. અત્યંત ક્રોધ પામી અર્જુને ખાણોથી તે વર્ષાદનો નાશ કર્યો, એટલે વળી ઇન્દ્રે પત્થરોનો ધણો વર્ષાદ કર્યો, તેના પણુ અર્જુને ખાણોએ કરી નાશ કર્યો, ત્યારે ઇન્દ્રે પોતાના હાથે કરી મંદરાચલ પર્વતનું વૃક્ષોએ સહિત એક શિખર ઉપાડી અર્જુનને મારવા સાડ તેની ઉપર નાખ્યું, પણુ અર્જુને તેના ખાણોથી હજારો કડકા કરી નાખ્યા. પછી તે કડકા વેરાઈને પડવાથી જેમ આકાશમાંથી ખરી પડતા સૂર્ય તથા ચંદ્ર સહિત ગ્રહોનાં સ્વરૂપ શોભે તેમ શોભવા લાગ્યા.

ગિરે વિશીર્યમાણસ્ય તસ્ય રૂપં તદા વમૌ
સાર્કચંદ્રગ્રહસ્યેવ નભસઃ પરિશીર્યતઃ ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि खांडववनदाहपर्वणि देवकृष्णार्जुनयुद्धे
गुर्जरभाषायां सप्तविंशत्यधिकद्विंशतत्तमोऽध्यायः ॥ २२७ ॥

ॐ नमः शिवाय

મયદર્શન પર્વ.

અધ્યાય ૨૨૮ મો. બળતામાંથી મયનું પકડાવું.

वैशंपायन उवाच—तथा शैलनिपातेन भीषिताः खांडवाः
दानवा राक्षसा नागास्तरक्षववृक्षवमौकसः ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હવે શિખરની શિલાઓ પડવાથી ખાંડવવનમાં રહેનારા દાનવો, રાક્ષસો, તથા નાગો, નાના વ્યાઘ્રો, રીંછો, હાથીઓ, જીવાન તથા મોટી અવસ્થાવાળા સિંહો, મૃગો, પાંડાઓ તથા બીજા સેંકડો પક્ષિઓ કચરાઈ ગયાં, ને બીજા કેટલાક ઉદ્દેગ પામેલા પક્ષિઓ વિખરાઈને આકાશમાં ઉડી, બળતા એવા તે ખાંડવ વનને અને હથીયાર-બંધ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને જોઈને મોટા શબ્દ કરવા લાગ્યાં. તેઓના તથા તે વનને બાળનાર અગ્નિના શબ્દે કરીને આકાશ, જેમ ઉત્પાતના સમયને વિષે મેઘના શબ્દથી ગાજે તેમ ગાજતું હતું. તે વખતે મહાબાહુ શ્રીકૃષ્ણે, પોતાનું મોટી કાંતિવાળું ચક્ર તે પ્રાણીઓનો નાશ કરવા સાડ મૂક્યું, જેથી પીડા પામીને તે શુદ્રો દૈત્યો તથા નિશાચરાદિ

સેંકડો પ્રાણિઓ કપાઇને તરત અગ્નિમાં પડ્યાં. હે ભરતવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા ! એ પ્રમાણે શ્રીકૃષ્ણ, હજારો પિશાચો, પક્ષિઓ, નાગો તથા પશુઓને ભારતા ભારતા કાળની ઘેઠે ત્યાં ફરતા હતા, ને જેમના ઉપર પોતાનું ચક્ર મૂકતા, તેઓનો તે ચક્ર નાશ કરીને પાછું પોતાના હાથમાં પ્રાપ્ત થતું હતું. તે સમયે સર્વ ભૂત પ્રાણિ માત્રના આત્મારૂપ શ્રીકૃષ્ણનું રૂપ અત્યંત ભયંકર દેખાતું હતું. પછી ત્યાં એકઠા થયેલા સર્વ દૈત્યો તથા દેવતાઓ જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને જીતી શક્યા નહીં, અને તેમના પરાક્રમથી રક્ષા પામેલા અગ્નિને શાંત કરવા સમર્થ થયા નહીં, ત્યારે ત્યાંથી પાછા વળ્યા. તે જોઇ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનનાં વખાણ કરી ઇન્દ્ર હર્ષ પામ્યો. આકાશવાણીએ ગંભીર શબ્દથી તેને કહ્યું કે હે ઇન્દ્ર ! તારો સખા તક્ષક નાગ અહીં નથી. તે તો આ ખાંડવ વન બળતા પહેલાં કુરુક્ષેત્ર પ્રત્યે ગયો છે, ને આ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને યુદ્ધમાં જીતવાને કોઇપણ સમર્થ નથી. કારણ એ બેઉ સ્વર્ગમાં પ્રસિદ્ધ, દેવતારૂપ, સર્વ લોકમાં પ્રાચીન, ઋષિઓમાં શ્રેષ્ઠ અને સર્વ દેવતાઓ, દૈત્યો, યક્ષો, રાક્ષસો, ગંધર્વો, મનુષ્યો, કિન્નરો, તથા સર્પોએ પૂજા કરવા લાયક એવા નર અને નારાયણરૂપ છે. હે ઇન્દ્ર ! તું સર્વે દેવતાઓ સહિત અહીંથી સ્વર્ગ પ્રત્યે જવા લાયક છે, આ ખાંડવ વન બળ્યું એ તું દૈવ ઇચ્છા માન. એવાં આકાશ-વાણીનાં વચન સાંભળી ઇન્દ્ર ત્યાંથી સ્વર્ગ પ્રત્યે ચાલી નીકળ્યો. હે રાજન ! તે જોઇ સર્વ દેવતાઓ પણ સેના સહિત તેની પાછળ ગયા. પછી દેવતાઓ સહિત ચાલી નીકળેલા ઇન્દ્રને જોઇ શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને મોટા સિંહ સરખા શબ્દ કર્યા, ખાંડવ વન સુખે બળવા લાગ્યું. તેમાંથી કોઇપણ પ્રાણિ બહાર નીકળવા સમર્થ થયું નહીં, કારણ જે કોઇ નીકળતું તેને બાણો મારી અર્જુન નાશ પમાડતો હતો. તે સમયે પિતૃ તથા દેવતાઓનાં સ્થાનકો વગેરે સૌને સંતાપ ઉત્પન્ન થતો હતો, ને દીન એવા ભૂતપ્રાણિ માત્ર ભયથી મોટા શબ્દ કરતા હતા. તેમાં હાથીઓ, મૃગો તથા નાના વ્યાઘ્રો મોટેથી રૂદન કરતા હતા, તેઓના શબ્દ સાંભળીને ગંગાજી તથા સમુદ્રમાં રહેનારા ઝુંડો પણ ત્રાસ પામતા હતા. હે મોટી ભુજવાળા જનમેજય ! તે સમયે વિદ્યાધરો તથા બીજા પણ તે વનમાં રહેનારા રાક્ષસો અર્જુન તથા શ્રીકૃષ્ણને જોવાને પણ સમર્થ થતા નહીં, ત્યારે તેઓ સાથે યુદ્ધ કરવાને કેમજ સમર્થ થાય ? વળી તે વનમાં રાક્ષસો, દાનવો તથા નાગો એકઠા થઇને રહેતા હતા, તેઓને પણ શ્રીકૃષ્ણ ચક્રે કરીને ભારતા, તેથી તે કપાઇ જઇ મૃત્યુ પામતા તેઓ પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં પડતા હતા. એ પ્રમાણે પ્રાણિઓની માંસ તથા રૂધિરયુક્ત ચરબીએ કરી તૃપ્ત થઇ અગ્નિ આકાશ તરફ ઉડ્યો વધીને ધૂમાડા રહિત થયો. તેની જીભ, હૃદય, માથાના કેશ તથા નેત્રો પ્રદીપ્ત થઇ પીળા વર્ણનાં થયાં. એ રીતે અગ્નિ, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને પ્રાપ્ત કરેલા ખાંડવ વનને બાળવારૂપી અમૃતને પામી, હર્ષયુક્ત તથા તૃપ્ત થઇને નિવૃત્તિ પામ્યો. એટલામાં શ્રીકૃષ્ણે તક્ષક નાગના ઘરમાંથી મયદાનવને નાસી જતાં જોયો. મહા બળવાન તથા જટાયુક્ત શરીરવાળા અગ્નિએ શ્રીકૃષ્ણ પાસે તેને બાળવાની પ્રાર્થના કરી. એટલે શ્રીકૃષ્ણે તેને ભારવા સાથે ચક્ર ઉગામ્યું, તે જોઇને મયદાનવે અર્જુન પાસે દોડી જઈ કહ્યું કે હે અર્જુન ! તમે મારી રક્ષા કરો. એવાં તેનાં ભયનાં વચન સાંભળી, અર્જુને તેને જીવાડવા માટેજ ઉત્તર આપ્યો કે, તારે કંઈ ભય પામવો નહીં. એ પ્રમાણે અર્જુને તેને અભય આપ્યું ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ તેને ભારવાથી નિવૃત્ત થયા, ને અગ્નિએ

પણ તેને બાળ્યો નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! એવી રીતે શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુને રક્ષા કરેલા જુદામાન અગ્નિએ, પંદર દિવસ સુધી ખાંડવ વન બાળ્યું, પણ બળતા એવા તે વનમાં અશ્વસેન, મયદાનવ તથા ચાર શાર્દૂલ પક્ષિઓ મળી ૭ પ્રાણિઓને બાળ્યા નહીં.

તસ્મિન્વને દહ્યમાને વહગ્નિર્ન વદાહ ચ
અશ્વસેનમયં ચૈવ ચતુરઃ શાર્દૂલકાંસ્તથા ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि मयदानवत्राणे गुर्जर-

भाषायामष्टाविंशत्यधिकद्विंशततमोऽध्यायः ॥ २२८ ॥

અધ્યાય ૨૨૮ મો. શાર્દૂલ ઉપાખ્યાન.

जममेजय उवाच—किमर्थंशार्दूलकानग्निं न वदाह तथागते

तस्मिन्वनं ह्यमाने अश्वतत्प्रचक्ष्व मे ॥

જમમેજય પૂછે છે—હે બ્રહ્મન ! બળતા એવા તે વનમાં અગ્નિએ પ્રાણિઓના ઢાંકને વિષે તે ચાર શાર્દૂલપક્ષિઓને શા કારણથી બાળ્યાં નહીં ? તે મને કહો. કેમકે જેમ અશ્વસેન તથા મયદાનવને નહીં બાળવાનું કારણ તમે કહ્યું, તેમ શાર્દૂલ પક્ષિઓને નહીં બાળવાનું કારણ કહ્યું નથી. અગ્નિએ સર્વ પ્રાણિઓને બાળ્યાં, ને તેઓ જીવતાં રહ્યાં એ મને મોટું આશ્ચર્ય લાગે છે. વૈશંપાયન કહે છે—હે શત્રુઓને જીતનારા ! કાંઈ ધર્મના નજીનારાઓમાં સુખ્ય, તપસ્વિ અને સ્થિર વૃત્તિવાળા મંદપાલ નામે ઋષિ હતા. જે પરમહંસના ધર્મનું સેવન કરી તપનો પાર પામી દેહનો ત્યાગ કરીને પિતૃ લોક પ્રત્યે ગયા. પણ તેને કંઈ તપનું ફળ ત્યાં મળ્યું નહીં. ત્યારે પોતે તપ કરીને મેળવેલા સર્વ લોક નિષ્ફળ થયા તે જોઈને ધર્મરાજ પાસે બેઠેલા દેવતાઓને પૂછ્યું કે હે દેવતાઓ ! મેં તપ કરીને મેળવેલા આ લોક મને નિષ્ફળ કેમ થાય ? માટે અહીં મને સુખ પ્રાપ્ત થવાનો ઉપાય કહો, તે હું કરું. દેવતાઓ બોલ્યા કે હે બ્રાહ્મણ ! મનુષ્યો ઉપર યજ્ઞ, બ્રહ્મચર્ય, તથા પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનું ઋણ હોય છે તે જ્યારે યજ્ઞ કરે, બ્રહ્મચર્ય પાળે, ત્યારે તે ઋણથી મુક્ત થાય છે. માટે હે બ્રાહ્મણ ! તેં યજ્ઞ કર્યાં છે, અને બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળ્યું છે, પણ તને કંઈ પ્રજા થઈ નહીં, તેથીજ તને અહીં સુખ મળતું નથી. કારણ પુત્ર પિતાને નરકથી તારે છે એમ વેદમાં કહ્યું છે, માટે તને સંતાન થાય એવો યત્ન કર. વૈશંપાયન કહે છે—એવા સર્વ દેવતાઓનાં વચન સાંભળી મંદપાલ બ્રાહ્મણે વિચાર કર્યો કે, મને ધણી પ્રજા ક્યા જન્મ લીધેથી થાય ? પછી વિચાર કરી નિશ્ચય કર્યો કે પક્ષિઓને ધણી પ્રજા થાય છે, માટે હું પક્ષિનું સ્વરૂપ લઉં. એવો નિશ્ચય કરી શાર્દૂલ પક્ષિનું સ્વરૂપ લઈ તેણે જર્ણિતા નામની શાર્દૂલને પામી તેમાં બ્રહ્મવાદી એવા ચાર પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યાં. પછી તે બાલકો હજી ઇડામાંજ હતા, તેટલામાં માતાયે સહિત તેઓનો ત્યાગ કરીને મંદપાલ શાર્દૂલ પક્ષિ લપિતા નામની બીજી સ્ત્રીની પાસે ગયો ત્યારે પોતાના પુત્રોમાં સ્નેહ રાખનારી જર્ણિતાએ વિચાર કર્યો કે, આ ઋષિ સરખા ચાર બાલકોને જેમ એમના પિતાએ ત્યાગ કર્યા તેમ મારે કરવું નહીં. એમ વિચારીને પોતાની વૃત્તિથી ખાંડવ વનમાં તેઓનું પોષણ કરતી હતી, પછી જ્યારે તે વનને બાળવા સાડે આગ્ન આવતો હતો, ત્યારે તેને

પામીશ. કેમકે પૂર્વે તમારો નિર્દય પિતા કહી ગયો છે કે, “આ જરીતારી સૌથી મોટો છે તે કુળનો યશ વધારશે, પિતૃઓના કુળનો વધારનાર આ સારિસક્ર પ્રજા ઉત્પન્ન કરશે, અને આ સ્તંભમિત્ર તથા ધ્વજસ્થાનીમાં શ્રેષ્ઠ આ દ્રોણ તપ કરશે.” એમ કહીને તે ચાલી નીકળ્યો છે. હવે હું આ અગ્નિના કષ્ટથી કેવા ઉપાયે કરો બચવાને સમર્થ થાઉં ! પણ કોઈ વિહવલ થયેલી હું કંઈ બચવાનો ઉપાય દેખતી નથી. વૈશંપાયન કહે છે પોતાની માને, એવો વિલાપ સાંભળી તે શાર્ંગગૃહ્યે કહ્યું કે હે મા ! તું અમારામાંથી સ્નેહ મૂકી કહીને જ્યાં અગ્નિ ન હોય ત્યાં જા, કારણ અમે અહીં નાશ પામશું તો પણ તને બીજા પુત્રો થશે, ને જો તું નાશ પામીશ તો પછી આપણા કુળની વૃદ્ધિ થશે નહીં. માટે જેથી આપણું કુળતું કલ્યાણ થાય તે તારે હમણાં કરવાનો સમય છે, કારણ તેમ નહીં કરશે તો પરદેશકની ઇચ્છાવાળા અમારા પિતાનું કર્મ નિષ્ફળ જશે. એવું સાંભળી જરિતા બોલી કે, આ વૃક્ષની નજીક પૃથ્વીમાં એક ઉદરનું દર છે તેમાં તમે પ્રવેશ કરો, ને હું તેનું મોહું મૂકીથી બંધ કરું, એટલે અગ્નિથી તમને બચ થશે નહીં. અગ્નિ ત્યારે શાન્ત થશે ત્યારે હું અહીં પાછી આવીને એ દરના મોઢા આડેની ધૂળ કાઢી નાખીશ. એ ઉપાય તમોને અગ્નિથી બચાવવાનો મને સારો લાગે છે, ત્યારે શાર્ંગગૃહ્યે કહ્યું કે હે મા ! એ દરમાં પેસવાથી માંસનું ભક્ષણ કરનારો ઉદર, પાંખ વગરના અને કેવળ માંસરૂપ અંગોને ખાઈ જશે, એવો અમને ભય લાગે છે, માટે તેમાં પ્રવેશ કરવાને અમે સમર્થ નથી. એમ કહીને તેઓ મહિમાઢે કહેવા લાગ્યા કે, આપણે બહાર રહીશું તો આ અગ્નિ બાળશે, ને દરમાં પ્રવેશ કરશું તો ઉદર ખાઈ જશે તેથી આપણા પિતાની ઇચ્છા નિષ્ફળ થશે ને આપણી મા પણ જીવતી નહિ રહે. હવે એ બેઉ રીતના મૃત્યુથી બચી મરવું એ સાફ, પણ ઉદરના ભક્ષ્ય થઈ મરવું એ સાફ નહીં. કારણ અગ્નિથી પોતાના શરીરનો ત્યાગ કરવો એ શ્રેષ્ઠ પુરૂષોએ કહેલું છે, પણ દરમાં ઉદરના ભક્ષણથી આપણને મૃત્યુ થાય તે નિહિત છે.

ગદિતં મરણં નઃ સ્વાવાલુના મશ્નિતે ચિલે

શિષ્ટાદિષ્ટઃ પરિત્યાગઃ શરીરસ્ય દુતાશનાત્ ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि ययदर्शनपर्वणि जरिताविक्रामे गुर्जर-
भाषायां त्रिशदधिकद्विसप्ततमोऽध्यायः ॥ २३० ॥

અધ્યાય ૨૩૧ મો. જરિતાનો વલોપાત.

જરિતાનો વલોપાત—સ્માદિકાગ્નિપતિતમાણું દ્યેનો જહારત

શુદ્ધવૃક્ષમાં ગૃહિત્વા જ યાતો નાજમયં દિ શઃ ॥

જરિતા કહે છે—હે મુત્રો ! આ દરમાંથી નીકળેલા તે કુદર ઉદરને પગેથી પકડી સ્નેન-પણી કરણ કરી બેસો છે, માટે તમોને આ દરમાં ભય નથી. શાર્ંગગૃહ્યે મોલ્યા કે, સ્નેન-પણી પ્રાપ્ત્ય ઉદરને લઈ ગયો. તે અમે જાણતા નથી. પણ કહી એકને લઈ ગયો હશે તો પણ બીજા ઉદરો તેમાં રહે છે, તેઓથી અંગોને ભય થાય. હે મા ! હમણાં વાયુ રહી ગયો છે, તેથી કદાચ અગ્નિ અહીં આવે વા નહીં પણ આવે એવો અમને સંશય છે. માટે તેમાં ભયથી જો દરમાં પ્રવેશ કરીએ તો અવસ્ય અમારું મરણ થાય, ને જો બહાર રહીએ તો અગ્નિ આવે ત્યારેજ મૃત્યુ થાય. મારે હે મા ! તું આમલ તરફ યતિ કર ને તને

બીજા શ્રેષ્ઠ પુત્રો થશે. જરિતા બોલી કે હે પુત્રો ! દરમાંથી નીકળેલા તે ઉદરને લઈ જતાં મેં સ્યેનપક્ષિને જોયો, એટલે ઉતાવળથી તેની પછવાડે જઈ તેને આશિર્વાદ આપ્યો કે હે સ્યેન પક્ષીઓના રાજા ! તું અમારા દ્રેષ કરનારા ઉદરને લઈ જાય છે, માટે દિવ્ય દેહ પામી શત્રુ વગરનો થઈને સ્વર્ગમાં ધણો કાળ રહીશ. એમ મેં તેને આશિર્વાદ આપ્યા પછી તેણે તે ઉદરનું ભક્ષણ કર્યું. તે જોઈને હું પાછી આ મારા સ્થાનક પ્રત્યે આવી છું માટે હે પુત્રો ! એ પ્રમાણે સ્યેનપક્ષિએ ઉદરનું હરણ કર્યું છે વાસ્તે તમે મારા કહેવામાં વિશ્વાસ રાખી આ દરમાં પ્રવેશ કરો, ને તમોને કંઈ ભય થશે નહીં. શાર્ફંગકાએ કહ્યું કે હે મા ! તું એમ કહે છે, પણ અમે તે નજરે જોયું નથી, માટે એ દરમાં પ્રવેશ કરશું નહીં. જરિતા બોલી કે હે પુત્રો ! એ વાત ખરી છે, ને તમે મારા કહેવા પ્રમાણે કરો. શાર્ફંગકા બોલ્યા કે તું અમોને આ ભયથી જોરા ઉપાયે કરીને મૂકાવીશ માં, કારણ એ દરમાં પ્રવેશ કરેથી અમે ખયથું કે નહીં એમાં સંદેહ રહે છે. સંદેહ ભરેલું કામ શુદ્ધિમાન પુરૂષે કરતા નથી, વળી અમે તારો કોઈ દિવસે ઉપકાર કર્યો નથી, ને અમે કાણ છીએ તે તું જાણતી નથી. કારણ જ્ઞાન દૃષ્ટિથી જોતાં અમારા થઈ ગયેલા તથા થનાર અવતારમાં તું અમારી કાણ અને અમે તારા કાણ ? તું કહેશે જે “ હું તમારી મા, ને તમે મારા પુત્રો છો ” તો એ માનવું એ કેવળ ભ્રમ છે. માટે તું તારા પતિની પાસે જ, ને તને બીજા શ્રેષ્ઠ પુત્રો થશે. અને અમે આ અગ્નિમાં નાશ પામીને ઉત્તમ લોકને પામશું, ને જે કદી અગ્નિ અમોને બાળશે નહીં, તો તું પાછી અમારી પાસે આવીશ. વૈશંપાયન કહે છે—એમ પોતાના પુત્રોના કહેવાથી તે જરિતા તેઓને ખાંડવ વનમાં ત્યાગ કરીને, અગ્નિ નિનાના સ્થાનક પ્રત્યે ગઈ. પછી તીક્ષ્ણ જ્ઞાતાવાળો અગ્નિ જ્યાં મંદપાલના પુત્રો શાર્ફંગકા હતા ત્યાં આબો, ત્યારે તે પ્રહાસમાન અગ્નિને સંભળાવવા માટે તેઓ પોતાના ભાઈઓને આમ કહેવા લાગ્યા.

ततस्तं ज्वलितं दृष्ट्वाज्वलनं ते विहंगमाः

जारितारिस्ततो वाक्यं भावयामास पादकं ॥

इति श्रीमहाभारत आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शार्ङ्ग-गेपाख्यान मुर्जर-
भाषायामेकत्रिंशदाधिकद्विंशतत्तमोऽध्यायः ॥ २३? ॥

~~~~~

અધ્યાય ૨૩૨ મો. શાર્ફંગલાઈઓ વચ્ચે સંવાદ.

जरितारि उवाच—पुरतः कृच्छ्रकालस्य धीमान् जागृत क्वः

सकृच्छ्र कालंस प्राप्य व्यथां नैवेति कर्हिचित् ॥

જરિતારિ કહે છે—હે શુદ્ધિમાન પુરૂષ ! મૃત્યુકાળ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં જ્ઞાન મેળવવાના ચત્રો કરે છે, જોથી તે મૃત્યુરૂપી કષ્ટકાળ પામીને કંઈ ખેદ પામતો નથી. પણ જે પુરૂષ પોતાને મૃત્યુરૂપી કષ્ટ પ્રાપ્ત થશે એમ જાણીને પોતાનું ચિત્ત વશ કરતો નથી, તે પુરૂષ મૃત્યુ સમયે દુઃખ પામે છે, ને મોક્ષને પામતો નથી. ત્યારે સારિસક્ર બોલ્યો કે હે શુદ્ધિમાન ! અમારામાં તું ધૈર્યવાન છે, કારણ ધણુઓમાં કોઈજન સમજી શક્ય છે; પણ અમોને તો આ પ્રાણ જવાનું કષ્ટ પ્રાપ્ત થયું છે ! તેમ સ્તંભમિત્રે કહ્યું કે, મોટા

ભાઈ પિતાશ્રી છે, માટે તેજ સૌને કહ્યો મુકાવે; પણ તે જ્યારે કંઈ ઉપાય ન જાણે ત્યારે બીજા નાના બાપયો શું કરે ! પછી દ્રોણ બોલ્યો કે, કાળી, મનોજવા, ધુમ્રા, કસળી, લોહિતા, સ્પૃશ્વિમિતી, તથા વિશ્વરૂચિ, એ સાત જીવવાળો ભયંકર અગ્નિ પ્રકાશ-ભામ થઈને અમોને બાળવા સાર આવે છે. વૈશંપાયન કહે છે—હે રાજન ! પછી એ પ્રમાણે મંદપાળના પુત્ર શાર્દૂલએ માહિમાહિ વાતો કરી સ્થિર ચિત્ત રાખીને અગ્નિની સ્તુતિ કરવા માંડી. તેમાં જરિતારિ બોલ્યો કે હે અગ્નિ ! તું પૃથ્વી, જળ, વાયુ તથા લતાઓમાં રહ્યો છે, ને જળને ઉત્પન્ન કરનાર અને સર્વનાં કીર્ણોની પેઠે તારાં કીર્ણો સર્વત્ર પ્રકાશે છે. સુરિસ્રકે કહ્યું કે હે અગ્નિ ! અમારી મા અમારો ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળી છે, તેમ અમારા પિતાને અમે જાણુતા નથી, ને અમોને પાંખો પણ આવી નથી, મટિ તારા વચર અમારી રક્ષા કરનાર કાંઈ નથી; વાસ્તે તું અમારી રક્ષા કર. તારૂં સાત જીવવાળું સ્વરૂપ કલ્યાણરૂપ છે, ને તુંજ એક પ્રકાશમાન છે. સર્વનાં કીર્ણોમાં પણ તુંજ તાપરૂપે રહ્યો છે, માટે અમારૂં પાલન કર, ને અહીંથી બીજા સ્થાનક પ્રત્યે જા. સ્તંભમિત્ર બોલ્યો કે હે અગ્નિ ! આ સર્વ પદાર્થોમાં તું છે ને તે સૌ તારામાં છે. તેઓને ધારણ તથા પાલન કરનાર પણ તું છે. શુદ્ધિમાન પુરૂષો તારા સ્વરૂપને કાર્ય તથા કારણરૂપે કરીને બદ્ધરૂપ તથા એકરૂપ જાણે છે. વળી તું આ ત્રણ લોકને ઉત્પન્ન કરે છે, ને તેના પ્રલયકાળમાં સંહાર કરે છે. દ્રોણે કહ્યું કે હે જગત્પતિ ! તું સર્વ પ્રાણિયોના ઉદરમાં જઠરાગ્નિરૂપે રહીને, તેઓએ બોજન કરેલા અન્નને પચાવે છે. સર્વ પદાર્થો તારામાં રહ્યા છે. વળી તું સર્વરૂપે કીર્ણોએ કરી પૃથ્વીમાંથી જળ તથા સર્વ રસોને ગ્રહણ કરે છે, ને પાછો સમય આવે છે ત્યારે તેમને વર્ષાદરૂપે પાછાં આપે છે, જેથી વૃક્ષાદિ લતાઓ નવપલ્લવવાળાં થાય છે, ને સરોવર. અને સમુદ્રો પણ ભરપૂર થાય છે. હે અગ્નિ ! આ તારૂં સ્વરૂપ જળને ઉત્પન્ન કરનાર છે, વાસ્તે તું અમારી રક્ષા કરનારો થા. હે પિતા નેત્રવાન ! લાલ મરદન-કાળા તથા કાળા ધૂત્રવાળા હુતાશન ! તું અહિંથી બીજા સ્થાનક પ્રત્યે જા, ને જેમ તું સમુદ્રની નદીઓરૂપી સ્ત્રીઓને મૂકી આપે છે, તેમ અમોને મૂકી દે. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે દ્રોણે કહ્યું ત્યારે અગ્નિ બોલ્યો કે હે દ્રોણ ! તું ઋષિ છે, કારણ વેદ સરખી વાણી બોલે છે, માટે હું તારી ઈચ્છા પ્રમાણે કરીશ. તને મારાથી ભય થશે નહીં. વળી પૂર્વે તમારા પિતા મંદપાલે પણ મને કહ્યું છે કે “તું આ વનને બાળતી વખતે મારા પુત્રોને મૂકી આપજો.” તેમ તે પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું માટે હે દ્રોણ ! હું તારા સ્તોત્રથી થણા પ્રસન્ન થયો છું. વાસ્તે તારૂં શું પ્રિય કરું ! દ્રોણે કહ્યું કે હે અગ્નિ ! આ સર્વ બિલાડા અમોને નિત્ય દુઃખ આપે છે, માટે તેઓને તું બાળ. વૈશંપાયન કહે છે—હે જનમેજય ! પછી વૃદ્ધ પામેલા અગ્નિયે, શાર્દૂલકોની રજાથી તેમના કહેવા પ્રમાણે કરીને ખાંડવ વનને બાળ્યું.

તથા તત્તત્તજ્ઞાનાન્ન રમ્યનુજાય શાર્દૂલકાવ

વદાદ્દક્ષાંદવંદાવં સમિદ્વોજનમેજય ॥

इति भीमहाभारत आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि शारङ्गकोषाख्ये

गुर्जरभाषायां द्वाविंशदधिकद्विंशत्तमोऽध्यायः ॥ २३२ ॥

અમેમાય ૨૩૩ મો. બે સ્ત્રીના પતિનું અવમાન.

વૈશંપાયન ઉવાચ—મંદપાલોપિ કૌરવ્ય ચિંતયામાસ પુત્રકાન

ઉપસ્વાડપિ ચ સ તિગ્માંશું નૈવ શર્માધિગચ્છતિ ॥

વૈશંપાયન કહે છે—હે કૌરવ્ય ! હવે મંદપાલ પણ અગ્નિને કહેવા છતાં પોતાની પુત્રોનું ચિંતન કરી સુખ નહીં પામતો હતો, તેથી તાપ પામીને લપિતાને કહેવા લાગ્યો કે હે લપિતા ! અગ્નિ વૃદ્ધિ પામ્યો છે ને વાયુ પણ ધણો વાય છે. માટે તેમાંથી નીકળવાને મારા પુત્રો કેમ સમર્થ થશે ! તેમ જરિતા પણ તેઓની રક્ષા કરવાનો કંઈ ઉપાય નહીં જાણીને તાપ પામશે, ને રૂદન કરતી કરતી અગ્નિમાંથી કેમ ભાગી શકશે ! ઉઝે તથા નિચે ગતિ કરવાને અસમર્થ એવા મારા પુત્ર જરિતારિ, સારિસૃક્ક, સ્તંબમિત્ર તથા દ્રોણ કેમ બચશે ! વૈશંપાયન કહે છે—એવાં તેનાં વચન સાંભળી લપિતા શોકબાવથી કહેવા લાગી કે હે મંદપાલ ! તેં જે પુત્રો કહ્યા તેઓને તારે જોવાની જરૂર નથી, કેમકે તેઓ તેજસ્વી તથા વીર્યવાન છે, ને તેઓને અમિથી ભય નથી. કારણ તેં મારી નજીક અગ્નિને કહ્યું હતું કે, “ તારે આ ખાંડર વન બાળતાં મારા પુત્રોને બાળવા નહીં. ” ત્યારે તેણે કહ્યું કે “ કીક હું નહીં બાળું, ” માટે હે મંદપાલ ! લોકપાલ અગ્નિ પોતાનાં વચન ખોટાં કરશે નહીં. વાસ્તે તારા પુત્રો નહીં બળે એમ તું જરૂર માને છે, તેથી તેઓનો સંતાપ કરતો નથી, પણ મારી શોક્ય જરિતાનું ચિંતન કરતાં તું તાપ પામે છે. માટે તને તેનામાં જેવો રોષ છે તેવો મારામાં નથી, વાસ્તે પોતાના સમાજોમાં નિરંતર રોષ રાખનાર પુરૂષે તેઓનો લાગ કરવો એ વાજમી નથી. માટે તું જેને વાસ્તે તાપ પામે છે, તેની પાસે જ, ને હું દુષ્ટ પુરૂષનો આશ્રય કરનારી સ્ત્રીઓની પેઠે એકલી ફરીશ. તે સાંભળી મંદપાલ બોલ્યો કે હે લપિતા ! તું જેમ કહે છે તેમ હું કામને વશ થઇને ફરતો નથી. પણ હજી પુત્રોને અર્થે ફરું છું, પણ મને પુત્રો સંબંધિ કષ્ટ પ્રાપ્ત થયું છે. અને જેમ કાષ્ઠ મનુષ્ય, થયેલાનો ત્યાગ કરીને થનારનો આશ્રય કરે તો તેનું સર્વ લોક અપમાન કરે છે તેમજ હું જો જરિતાને વિષે ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રોનો ત્યાગ કરીને, તારે વિષે ઉદ્ભવ થનાર પુત્રોનો આશ્રય કરું, તો જગતમાં મારું અપમાન થાય. માટે હું તો ત્યાં જઈશ, ને તું તારી ઇચ્છામાં આવે તેમ કર; કારણ આ અગ્નિ વૃદ્ધોને બાળતાં વૃદ્ધિ પામીને મારા હૃદયમાં સંતાપ કરે છે, વૈશંપાયન કહે છે—હવે પોતાના પુત્રો પાસેથી અગ્નિનિવૃત્ત થયો ત્યારે જરિતા તેમની પાસે ગઈ, ને તેમને અગ્નિથી મૂકાયલા, કુશળ અને રડતા જોઇને એક એકને બેટી. તેટલામાં ત્યાં મંદપાલ પણ આવ્યો, તેને તેઓમાંના કાષ્ઠએ બોલાવ્યો નહીં. ત્યારે તેણે એક એક પુત્રને તથા પોતાની સ્ત્રી જરિતાને બોલાવ્યાં, પણ કાષ્ઠએ તેની સાથે બાપણું કર્યું નહીં. એટલે તેણે જરિતાને કહ્યું કે હે જરિતા ! આમાંથી તારો મોટો પુત્ર કોણ ? તેથી નાનો કોણ, વચ્ચેનો કોણ તથા સૌથી નાનો કોણ ? એ હું તને પૂછું છું. હું દુઃખ યુક્ત છું પણ તું કેમ બોલતી નથી ? હે જરિતા ! જે દિવસથી મેં તારો ત્યાગ કર્યો છે, તે દિવસથી મને સુખની પ્રાપ્તિ થઈ નથી ! તે સાંભળી જરિતા બોલી કે હે મંદપાલ ! તારે આ પુત્રો સાથે શું મતલબ છે ? માટે મારો ત્યાગ કરીને જેની પાસે ગયો હતો ત્યાં જ, ત્યારે મંદપાલે કહ્યું કે સ્ત્રીઓને જેવો બીજા પુરૂષ સાથે ગમન કરવાથી પરલોકનો, તથા પોતાના પતિની બીજી સ્ત્રીમાં શોકબાવ રાખવાથી અર્થનો નાશ થાય છે, તેવો બીજા કોઈથી

મતે નથી. કારણ સુંદર મતવાળી, મિષ્ટ અને સર્વ લોકમાં પ્રસિદ્ધ એવી અશ્વત્થામીએ પણ અત્યંત શુદ્ધ અંતઃકરણવાળા વસિષ્ઠમુનિમાં શોક્ય સંબંધી હિસટી બાવ રાખીને તેમનું અપમાન કર્યું હતું ! પણ સ્ત્રીઓ તેવું નજરે ભુલે અથવા ન ભુલે તોપણ ખોટો વેહેમ લાવીને પોતાના પતિઓને સંતાપે છે. તેમ હે જરિતા ! હમણાં તું જેમ મારામાં બાવ રાખે છે, તેમ તે લપિતા પણ રાખે છે વાસ્તે પુરુષોએ “ આ મારી સ્ત્રી છે ” એવો વિશ્વાસ રાખવો નહીં. વળી જે સ્ત્રીઓ પુત્રવાન હોય છે તેઓ પોતાના પતિઓની સેવા કરવાનો વિચાર પણ કરતી નથી. વૈશંપાયન કહે છે—પછી મંદપાલના બધા પુત્રો તેની પાસે આવ્યા, ત્યારે તેઓને આશ્વાસના કરતાં તે આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા.

ततस्ते सर्व एवैनं पुत्राः सम्यगुपासते

स चत नात्मजान्सर्वानाश्वासयितुमुद्यतः ॥

इति श्रीमहामारुत आदिपर्वणि मयदर्शनपर्वणि राज्ञकोपाख्यानं गुर्जर-
भाषायां त्रयविंशदधिकद्विसप्ततत्तमोऽध्यायः ॥ ૨૩૩ ॥

અધ્યાય ૨૩૪ મો. ખાંડવ દાહ પ્રભૂર્.

અધ્યાય ૨૩૪ મો. ખાંડવ દાહ પ્રભૂર્.

મંદપાલ ઉવાચ—યુષ્માકમપવર્ગાર્થં વિ સોજ્વલના મયા

મમિના ચ તથેત્યેવં મત્સ્યં મતાત્મના ॥

મંદપાલ કહે છે—હે પુત્રો ! તમોને નહીં જાણવા સારૂ મેં અમિને કહ્યું હતું, ને તે મહાત્માએ પણ મારા કહેવા પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. તેથી અને તમારી માતું તથા તમારું ધર્મરૂપણું જાણી, તેમ તમારું પરાક્રમ પણ જાણીને હું પ્રથમ તમારી પાસે આવ્યો નહીં. માટે હે પુત્રો ! તમારે મારા સંબંધી કંઈ હૃદયમાં સંતાપ રાખવો નહીં. વૈશંપાયન કહે છે—એ પ્રમાણે પોતાના પુત્રોની આશ્વાસના કર્યા પછી મંદપાલ, તેઓને તથા પોતાની સ્ત્રી જરિતાને સાથે લઇને ત્યાંથી બીજે સ્થાનકે ગયો. ત્યાર પછી શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનની સહાયતાવાળા મહા સમર્થ અમિએ, વૃદ્ધ પામીને જન્મતના કલ્યાણને અર્થે ખાંડવ વન બાળ્યું. ને તેમાં જીવોની ચરખી તથા મેદાદિનું પાન કરી અર્જુન પાસે જઈ પોતાનું તૃપ્તિપણું દેખાડ્યું. પછી ત્યાં વાયુના ગણથી વીંટાયલો ઈંદ્ર અંતરિક્ષમાંથી ઉતરીને શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને કહેવા લાગ્યો કે, તમોએ દેવતાઓથી પણ ન થાય એવું કર્મ કર્યું, વાસ્તે હું તમારી ઉપર પ્રસન્ન થયો છું; તેથી પૃથ્વીમાં મનુષ્યોને દુર્લભ એવાં તથા તમોને જે ઇચ્છિત હોય તે વરદાન માગો. એવું સાંભળી અર્જુન કહ્યું કે, મને તમારાં અક્ષો આપો, ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું કે, ત્યારે મહાદેવજી તમારી ઉપર પ્રસન્ન થશે, ત્યારે મારાં અક્ષો આપીશ. ને તે સમય હું જાણું છું. માટે તે વખતે મેં નાદા તપે કરીને સિદ્ધ કરેલાં મારાં સર્વ અગ્ન્યાઅ, વાયવાઅ, તથા બીજાં પણ અક્ષોને તમે ગ્રહણ કરશો. પછી શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે મને આ અર્જુન સાથે નિરંતર પ્રીતિ રહે ત્યારે ઇન્દ્રે કહ્યું કે ‘ સાહે ’ તેમ થશે. પછી એ પ્રમાણે ઇન્દ્ર, તે બેઉને વરદાન આપી તથા અમિની રજા લઈને, સર્વ

દેવતાઓના મધ્ય સહિત ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. અને અગ્નિ, પશુ પક્ષિઓ સહિત ખાંડવ વનને પંદર દિવસ સુધી બાળી તુલ્ય થઇ વિરામ પામીને, શ્રીકૃષ્ણ તથા અર્જુનને કહેવા લાગ્યો કે, સર્વ પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા તમેએ અને મારી ઇચ્છા પ્રમાણે તુલ્ય થ્યો, તેથી તમે વીર્યવાન છો એમ કું જાણું છું, ને હવે તમે તમારી ઇચ્છામાં આવે ત્યાં જાઓ. એ મુ- માણે અગ્નિએ કહ્યું ત્યારે હે ભારત ! શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન તથા મયદાનવ એ ત્રણે જણા સાથે પાછા વળ્યા, ને રમણીય યમુના નદીને કિનારે આવીને બેઠા,

परिक्रम्य ततः सर्वे त्रयोपि भरतर्षभ

रमणीये नदीकूले सहिताः समुपाविशन् ॥

इति श्रीमहाभारत शतसाहस्र्यां संहितायांवैयासक्यां आदिपर्वणि मय-
र्शनपर्वणि वरप्रदाने गुर्जरभाषायां चतुर्विंशद्विकાદ્વિંશતત્તમોઽધ્યાયઃ ॥ ૨૩૪ ॥

॥ आदिपर्व समाप्तं ॥

શ્રામદમદનાદનગરનિવાસિ રૈકઙ્ગાતિથેન સ્થેશવત્સલ-
પત્રિકાધ્યક્ષેણ મહાનંદાત્મજેન મણિશંકરેણ રાજમાનરાજ્યધીમતાં
નાનાભાર્તનૂજાનાં ભાદ્રશંકરશર્મણાં સાહાય્યાન્ મમાભાર્તાત-
ર્ગતાદિપર્વર્ણઃ વિક્રમસ્યસંવદષ્ટષષ્ટ્યબિકૈકોનવિંશશતાદ્વે ભાવન
શુક્લપૌર્ણમાસીદિને પ્રકટીકૃતા ॥

એક અમુલ્ય તક.

લક્ષ્મીજ થાપી તકસી કાઢી છે.

ભારતાર્થ પ્રકાશ અથવા મહાભાર.

પર્વ ૧ સું આદિ પર્વ	...	...	૩	૮	•
„ ૨ સું સભા „	...	...	૨	•	•
„ ૩ સું વન „	...	...	૫	૦	•
„ ૪ સું વિરાટ „	...	...	૩	•	•
„ ૫ સું હૃદયોગ „	...	...	૨	૦	•
„ ૬ સું ભીષ્મ „	...	...	૩	•	•
„ ૭ સું દ્રોણ „	...	...	૫	•	•
„ ૮ સું કર્ણ „	...	...	૩	૦	•
„ ૯, ૧૦, ૧૧ શલ્ય, સૌપ્તિક અને સ્ત્રી પર્વ	...	...	૨	૧૨	•
„ ૧૨ સું શાંતિ પર્વ ભાગ ૧	...	...	૫	૦	•
„ ૧૨ સું શાંતિ પર્વ ભાગ ૨	...	...	૬	૮	•
„ ૧૩ સું અનુશાસન પર્વ	...	...	૪	૦	•
„ ૧૪ સું આશ્વમેધિક „	...	...	૨	•	•
„ ૧૫ થી ૧૮ આશ્રમવાસિક, મહા પ્રસ્થાનિક,	...	...	૨	૦	•
મેાસલ અને સ્વર્ગારોહણ ...	...	...	૨	૦	•

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની.

કલ્યાણદેવી રોડ, મુંબઈ.

